પુષ્ટિ સાહિત્ય પુસ્તકાલય
કાંદિવલી (વેસ્ટ)
C/o. સુરેન્દ્ર જમનાદાસ શાહ
M : 9833272383,
9320787642

મહાનુભ

વલ્લભાખ્યાન

નિ. લી. ગો. શ્રીજીવનજી મહારાજ કૃત વ્રજભાષા ટીકા સહિત.

ગો. શ્રીદ્વારકેશજી કૃત **મૂલપુરૂષ**

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી (શ્રીમહાપ્રભુજી) વિરચિત **ષોડશગ્રન્થો**

શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ (શ્રીગુસાંઈજી) કૃત

શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર શ્રીવલ્લભાષ્ટક અને **સપ્તશ્લોકી**
તથા **ગો. શ્રીરઘુનાથજી** પ્રણીત **શ્રીનામરત્નાખ્યસ્તોત્ર**
(મૂલ શ્લોક અને ગુર્જરાનુવાદ સહિત)

શ્રીમદ્વલ્લભકુલ કૌસ્તુભ

પૂજ્યપાદ ગો. શ્રી ૬ **શ્રી દીક્ષિતજી મહારાજ**શ્રી ની આજ્ઞાથી
ગો. વા. પ. ભ. **શ્રીયુત વાડીલાલ નગીનદાસ શાહ** ના સ્મરણાર્થે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ - મુંબઈ

ન્યોછાવર ૬૭ રૂપીયા

: પ્રકાશક :
ગિરધરલાલ જગજીવનદાસ શાહ
માનાર્હમન્ત્રી
શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ,
શ્રી મોટીહવેલીપાસે, ભૂલેશ્વર, મુંબઈ નં. ૨.

શ્રીમદ્વલ્લભાબ્દ ૪૮૭ { પ્રથમાવૃત્તિ } વિ. સં. ૨૦૨૨
શકાબ્દ ૧૮૮૭ { પ્રતિ ૧૦૦૦ } ઈ. સ. ૧૯૬૫

: મુદ્રક :
એન. એન. નાયક
કીર્તિ પ્રિન્ટરી, લીમડાચોક, સૂરત.

શ્રીનાથજી

પાટોત્સવ મહા વદ ૭

શ્રીનાથઃ સર્વદા સમર્ય સર્વલીલાસમાન્વતઃ ।
ભકતૈક હૃદયસ્થાયી સકલ : પુરૂષોત્તમ ॥
અસ્માંક સાધનં સાધ્યં શ્રીનાથઃ શરણં મમ ।
સમ્પત્સ્વાત્સ્વપિ સદા સ્વાચાર્યચરણોદિતમ્ ॥

॥ શ્રીમદ્વલ્લભાધીશોજયતિ ॥

પ્રકાશકનું નિવેદન

શ્રીવૃંદાવનેન્દુ પરાત્પર પૂર્ણપુરુષોત્તમ શ્રીગોપીજનવલ્લભ શ્રીનંદયશોદાત્સંગ લાલિત ષડૈશ્વર્યસમ્પન્ન ભગવાન **શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુ,** વિભુવદન વૈશ્વાનરાવતાર ભક્તિમાર્ગાબ્જમાર્તંડ અખંડ ભૂમંડલાચાર્ય-વર્યજગદ્ગુરુ **શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી** (શ્રીમહાપ્રભુજી) અને પરમકૃપાલુ **શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ** (શ્રીગુસાંઈજી)ના મહાન અનુગ્રહથી **શ્રીપુષ્ટિસિદ્ધાંતકુસુમાવલિ** નું **ચોત્રીસમું** પુષ્પ મહાનુભાવ પરમભગવદીય શ્રીગોપાલદાસજીકૃત **શ્રીવલ્લભાખ્યાન** નિ. લી. ગો. ૧૦૮ **શ્રીજીવનજી મહારાજ કૃત વ્રજભાષા ટીકા સહિત. શ્રીદ્વારકેશજી કૃત મૂલપુરુષ સાનુવાદ, શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી** (શ્રીમહાપ્રભુજી વિરચિત **ષોડશગ્રન્થો, શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ** (શ્રીગુસાંઈજી) કૃત **શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર શ્રીવલ્લભાષ્ટક** અને **સપ્તશ્લોકી** તથા ગો. **શ્રીરઘુનાથજી** પ્રણીત **શ્રીનામરત્નાખ્યસ્તોત્ર ગુર્જરાનુવાદસહિત** સંપ્રદાયના સુવિદ્વાન અને શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ મુંબઈના ગો. વા. પ્રમુખ પ. ભ. **શ્રીયુત વાડીલાલ નગીનદાસ શાહ** (એડવોકેટ) ના સ્મરણાર્થે પ્રકટ કરી. શ્રી પુષ્ટિભક્તિમાર્ગાનુયાયી તેમજ શ્રીવલ્લભસિદ્ધાંતાનુરાગી વૈષ્ણવ જનતા સમજ રજૂ કરતાં અમને અત્યંત આનંદ થાય છે.

શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ મુંબઈની સ્થાપના **વિ. સં. ૧૯૮૯** માં **સાંપ્રદાયિક સાહિત્ય પ્રકાશન** અને **સિદ્ધાંત પ્રચાર** માટે કરવામાં આવેલ છે.

તે ઉદ્દેશાનુસાર **શ્રીપુષ્ટિસિદ્ધાંત કુસુમાવલિ** નામથી સાહિત્ય પ્રકાશન વિભાગ શરૂ કરી તે દ્વારા અત્યાર સુધીમાં ન્હાના મ્હોટા **ચોત્રીસ** સુવાસિત **પુષ્પો** (ઓગણત્રીસ પુસ્તકો અને પાંચ પત્રિકા) વિકસ્યા છે તેની મીઠી સૌરભે શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય શ્રીવલ્લભસિદ્ધાંતાનુરાગી વૈષ્ણવોના હૃદયમાં સ્વલ્પાંશે પણ આનંદાનુભવ થશે તો પરિષદની સાહિત્ય પ્રકાશન દ્વારા થતી નામ સેવા સાર્થક લેખાશે.

આ પુસ્તક છપાવવાનો હેતુ ગો. વા. ૫. ભ. શ્રી વાડીલાલભાઈની જીવનકાલ દરમિયાન ભાવના (૧) શ્રી સર્વોત્તમજી ઉપરની શ્રીગોકુલેશજી કૃત બડી ટીકા પ્રાપ્ય હોય તેટલી મૂલ સંસ્કૃત અને તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરી છપાવવી. (૨) મહાનુભાવ શ્રી ગોપાલદાસજી કૃત શ્રી વલ્લભાખ્યાન ઉપર રાજનગર (અમદાવાદવાળા ગો. શ્રી વ્રજરાયજી મહારાજ શ્રીએ કરેલી સંસ્કૃત ટીકા ગુજરાતી અનુવાદ સહ અને (૩) શ્રી ગોપાલદાસજી કૃત શ્રી વલ્લભાખ્યાન ઉપર ગો. શ્રીજીવનજી મહારાજ મુંબઈવાળાએ કરેલી વ્રજભાષા ટીકા પં. શ્રી ગટુલાલજીના ટિપણ સહિત છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાની હતી. પરંતુ તે તેમના જીવનકાલ દરમિયાન પૂર્ણ ન થવાથી અને તેમણે પોતાના જીવન દરમિયાન જીવનની છેલ્લી પળ પર્યંત સંપ્રદાયની અને વૈષ્ણવ સમાજની તન, મન અને ધનથી અદ્વિતીય સેવા કરી હતી એટલું જ નહિ પણ શ્રી પુ. યુ. પરિષદ મુંબઈની સ્થાપનાથી પોતાની હૈયાતી પર્યંત સંસ્થાની સાહિત્ય પ્રકાશન અને સિદ્ધાંત પ્રચારની પ્રવૃતિ અને પ્રગતિમાં પ્રત્યેક રીતે સહકાર માર્ગદર્શન દ્વારા પોતાની સમુચિક સેવા આપી હતી અને છેલ્લાં પંદર વર્ષ પર્યંત ઉપાધ્યક્ષ તથા અધ્યક્ષપદે રહી સંસ્થાની વિશેષ પ્રગતિ કરી હોવાથી તેની ભાવાનુસાર ઉપરના ત્રણ પુસ્તકો પૈકી કોઈ પણ એક પુસ્તક તેમના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કરવા શ્રી પુ. યુ. પરિષદ મુંબઈની કાર્યવાહક સમિતિએ રવિવાર તા. ૫-૧-૬૪ના દિને એક સભા બોલાવી તે માટે વિચાર વિનિમય કરી મજકૂર ત્રણ પુસ્તકો-

માંથી પ્રથમના બે પુસ્તકો છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં સમય, શકિત અને સંપત્તિની વિપુલતા થતી હોવાથી ત્રીજું પુસ્તક શ્રીવલ્લભાખ્યાન કે તેના ઉપર ગો. શ્રીજીવનજી મહારાજની વ્રજભાષાની ટીકા અને પં. શ્રી ગટુલાલજીનું ટિપણ જે પરમ ઉપયોગી સાહિત્ય વર્ષોથી અપ્રાપ્ય હોવાથી તેને પુનઃમુદ્રણ કરી પ્રકાશન કરવા અને તેની સાથે ગો. શ્રી દ્વારકેશજીકૃત મૂળપુરૂપ પ્રાચીન ટીકા સહિત તથા શ્રીમહાપ્રભુજી કૃત ષોડશગ્રન્થો, શ્રીગુસાંઈજી કૃત, શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર, શ્રીવલ્લભાષ્ટક અને સપ્તશ્લોકી તથા ગો. શ્રી રઘુનાથજી કૃત શ્રી નામરત્નાખ્યસ્તોત્ર મૂળ શ્લોક અને ગુર્જરભાવાનુવાદ સહિત પ્રકટ કરવાનો વિચાર કરી તે હકીકત પરિષદના ધર્માદ્યક્ષ પૂ. પા. ગો. શ્રી ૧૦૮ શ્રીદિક્ષિતજી મહારાજશ્રીને નિવેદન કરી આપશ્રીની આજ્ઞા મળતાં છપાવવાનો નિર્ણય કર્યો અને મજકુર પુસ્તકની પ્રતિ ૧૦૦૦ છપાવવી તેમાંથી પ્રતિ ૩૦૦ શ્રી કાંતિલાલ અમથાલાલ પરીખને અને પ્રત ૧૦૦ શ્રીગિરધરલાલ જગજીવનદાસ શાહને લાગત મૂલ્યથી આપવી અને બાકીની પ્રતિ ૬૦૦માંથી પ્રતિ ૫૦૦ લગભગ પરિષદના વિ. સં. ૨૦૨૦ના સભાસદો રૂા. ૧ ૨૫ની મૂલ્યથી અને પ્રતિ ૧૦૦ પૂ. વા. ગો. બાલકો, વિદ્વાનો અને સહકારી સંસ્થાઓ વગેરેને ભેટ આપવાનો ઠરાવ. રવિવાર તા. ૧૬-૨-૬૪ના દિને શ્રી પુ. યુ. પરિષદ મુંબઈની કાર્યવાહક સમિતિની સભામાં સર્વાનુમતે કર્યો હતો. તે ઠરાવાનુસાર આ પુસ્તક પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે.

આ પુસ્તકમાં લીધેલા સાહિત્યને છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાને આશીર્વાદસહ આજ્ઞા આપવા માટે પરિષદના ધર્માધ્યક્ષ પૂજ્યપાદ ગો. **શ્રી દિક્ષિતજી મહારાજશ્રી**નો તૃતીયગ્રહાધીશ નિ. લી. ગો. શ્રી ૧૦૮ ગો**શ્રી બાલકૃષ્ણલાલજી મહારાજ** (કાંકરોલીવાળા) નો બ્લોક છાપવા માટે આપ્યો. તદર્થ તૃતીયગૃહ તિલકાયત પૂ. પા. ગો. શ્રી ૧૦૮ **શ્રી વ્રજભૂષણલાલજી મહારાજ** કાંકરોલી નરેશનો અંત;કરણ-

પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે, તદુપરાંત શ્રી વલ્લભાખ્યાનની પ્રસ્તાવના લખી આપવા માટે સંપ્રદાયના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન વે. શા. સં. શ્રીયુત **શ્રી હરિકૃષ્ણ વીરજી શાસ્ત્રી** 'શુદ્ધાદ્વૈત વિશારદ'નો શ્રી પ્રભુચરણ શ્રીગુસાંઈજીનો બ્લોક છાપવા આપવા માટે શ્રીવલ્લભ વિજ્ઞાનના સમ્પાદક **શ્રીયુત ગોપાલદાસજી લાલામજી** નો ગો. વા. શ્રી વાડીલાલભાઈના બ્લોક છાપવા માટે અનુગ્રહમાસિકના તંત્રી વે. શા. સં. **શ્રીકેશવારમ કાશીરામ શાસ્ત્રીજી** નો અને બાકીના બ્લોકો છાપવા આપવા માટે **શ્રીભકિતમાર્ગીય વાચનાલય મુંબઈ** ના સંચાલકનો ધન્યવાદ સહ આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકના મુદ્રણમાં **કીર્તિ પ્રિન્ટરી,** સૂરતના સંચાલકોએ શકયતાનુસાર ચીવટ રાખી છે તે માટે તેને હાર્દિક ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે, અને આ પુસ્તકના પ્રકાશનમાં સંજોગોવશાત્ ધાર્યા કરતાં અતિ વિલંબ થયો છે અને કેટલીક અશુદ્ધિપણ રહેવા પામી હશે તદર્થ સંસ્થાના સભાસદો અને વાંચકો પ્રત્યે ક્ષમા યાચના.

છેવટમાં શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ–મુંબઈ પાસે સંપ્રદાયનું અપ્રસિદ્ધ તેમજ હાલમાં અપ્રાપ્ય પુનઃમુદ્રણ કરવા જેવું વિપુલ સાહિત્ય પડયું છે. તેને માટે નામસેવાનુરાગી વૈષ્ણવ ગૃહસ્થો તરફથી આર્થિક સહાય્ય મળ્યેથી તેને છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે. કિમધિકમ્સુજ્ઞેષુ :

*

દેવપ્રબોધિની એકાદશી વિ. સં. ૨૦૨૨ શુક્રવાર, તા. ૫ ૧૧-૬૫	શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ મુંબઈ તરફથી નિવેદક **ગિરધરલાલ જગજીવનદાસ શાહ** માનદમંત્રી

શ્રીમદ્વિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુસાંઈજી)

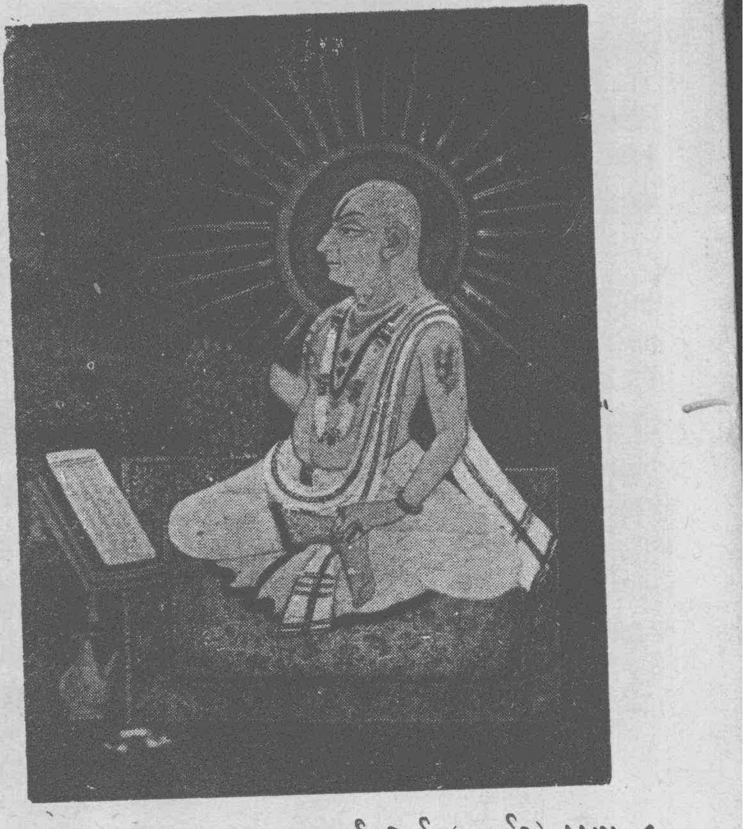

પ્રાકટ્ય વિ. સં. ૧૫૭૨ માર્ગશીર્ષ (ગુર્જર) કૃષ્ણ ૯

યદનુગ્રહતો જંતુઃ સર્વદુઃખાતિગો ભવેત ।
તમહં સર્વદા વન્દે શ્રીમદ્વલ્લભ નન્દનમ્ ॥

॥ શ્રીમદ્વલ્લભાધીશોજયતિ ॥

પ્રસ્તાવના

વલ્લભાખ્યાનનું નામ પુષ્ટિ સંપ્રદાયમાં ઘણું જાણીતું છે. અને ભગવન્મંડલીઓમાં શિક્ષાપત્ર જેટલો જ તેનો આદર છે. શિક્ષાપત્રના એકાદ શ્લોકના વાચન શ્રવણ વિના પ્રાચીન વૈષ્ણવો શયન કરતા નથી, તેવી જ રીતે ભગવન્મંડલીના પ્રારંભમાં વલ્લભાખ્યાનનું સામૂહિક ગાન સર્વત્ર નિયમથી થાય જ છે.

પુષ્ટિમાર્ગીય પ્રમાણ પ્રમેય સાધન ફલ, શ્રીમહાચાર્યચરિત્ર શ્રીગુસાંજીનું ચરિત્ર નિત્યલીલા અને તેના સ્થાનો વગેરેનો પરિચય સંકલિતરૂપથી ભાષાગ્રન્થમાં જેવો વલ્લભાખ્યાનમાં આપવામાં આવ્યો છે તેવો બીજામાં ઉપલબ્ધ થતો નથી. એ આ ગ્રન્થની વિશેષતા છે. શ્રીનંદદાસાદિકની ઉક્તિમાં પુષ્ટિમાર્ગીય રસસમુદ્રની ઉર્મિઓ સાક્ષાત્કાર થાય છે, પરંતુ વિશકલિતરૂપે વલ્લભાખ્યાનના દરેક અક્ષરના પાઠમાં એવું સામર્થ્ય રહેલું છે કે શ્રીગુસાંઇજીની કૃપાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવા લાગે છે. ટુંકમાં વલ્લભાખ્યાનનું ગાન કરતાં જે અનિવર્ચનીય આનંદનો અનુભવ ભાવુક રસિક હૃદયને થાય છે તે અનુભવૈકવેદ્ય વસ્તુ છે. વલ્લભાખ્યાન એટલે મહાપ્રભુ શ્રીવલ્લભના ચરિત્રનું સવિસ્તર વર્ણન આમાં નવ આખ્યાન કિંવા નવ કડવાં છે. તે કેદાર, રામકલિ આદિ નવ રાગો વડે શ્રૃંગાર આદિ નવ રસની સ્થાપનાર્થ છે.

શ્રીવલ્લભાખ્યાનની ઉત્પત્તિ–સંપ્રદાયમાં એક આખ્યાયિકા પ્રચલિત છે કે એક વખત શ્રીગુસાંઇજી શ્રીગોકુલથી રાજનગર પધાર્યા ત્યારે અસારવા ગામમાં રહેતાં ભાઇલા કોઠારીને ત્યાં આપશ્રીએ મુકામ કર્યો. (અત્યારે જ્યાં શ્રીગુસાંઇજીની બેઠક છે ત્યાં) તે દિવસે કોઠારીએ પોતાના જમાઈ ગોપાલદાસ, કે જે રૂપાલ ગામના વતની હતા તેને પોતાને

ત્યાં પ્રસાદ લેવા બોલાવ્યા હતા. શ્રીગુસાંઈજીના દર્શન કરી ગોપાલદાસે દંડવંત્ કર્યાં ત્યારે આપશ્રીએ કોઠારીને પૂછ્યું, 'આ કોણ છે?' કોઠારીએ કહ્યું, મહારાજાધિરાજ! આ ગોમતીનો વર છે. શ્રીગુસાંઈજીએ આજ્ઞા કરી, 'ગોમતીનો વર સમુદ્ર હોઈ શકે,' કોઠારીએ કહ્યું, 'આપની કૃપા થશે તો એ સમુદ્ર બની જશે.' ત્યારપછી શ્રીગુસાંઈજી ભોજન કરવા પધાર્યાં. ભોજન કર્યાં પછી કોઠારીને આજ્ઞા કરી, 'તમો પ્રસાદ લઈ લો.' ત્યારે સસરા જમાઈએ પ્રસાદ લીધા. ત્યારપછી આપશ્રી ગાદી ઉપર બિરાજતા હતા ત્યાં આવી ગોપાલદાસ હાથ જોડી ઉભા રહ્યા. ગોપાલદાસની વય તે વખતે આઠ વરસની હતી અને પોતે મુંગા હોવાથી કંઈ બોલ્યા નહિ. શ્રીગુસાંઈજીએ ગોપાલદાસને ગોદમાં બેસાડી પોતાનું ચર્વિત તામ્બુલ તેના મુખમાં આપ્યું. **गण्डं गण्डे सन्दधत्या अदा ताम्बूल चर्वितम्** (તા. ૧૦-૩૩-૧૩) પોતાના ગણ્ડ સ્થલ સાથે ગણ્ડ સ્થલ લગાડનારાં ગોપીને રસાત્મક શ્રીકૃષ્ણે પોતાના ચર્વિત તામ્બૂલનું દાન કર્યું અને તે દ્વારા સ્વવિદ્યાનું દાન કર્યું તેમ અહીં પણ ગોપાલદાસ ઉભા થયા અને પોતાનું મસ્તક શ્રીગુસાંઈજીના ચરણારવિંદમાં નમાવી ચર્વિત તામ્બૂલદ્વારા શ્રીગુસાંઈજી તેમના હૃદયમાં બિરાજવાથી તરત જ 'વન્દુ શ્રીવિઠ્ઠલવર સુન્દર નવ ઘનશ્યામ તમાલ' એમ કેદારરાગમાં વલ્લભાખ્યાનની શરૂઆત કરી.

ધ્રુવજી પાંચ વર્ષના હતા ત્યારે ભગવાને પોતાના વેદમય શંખને ધ્રુવના કપોલ પર સ્પર્શ કરાવતાં જ **'योन्तः प्रविश्य मम वाचमिमां प्रसुप्तां'** 'જે પ્રભુએ મારા અંન્તઃકરણમાં પધારીને મારી નિશ્ચેતન વાણીને સંજીવિત્ત કરી' એમ સ્તુતિ કરી; નહિ તો પાંચ વર્ષના બાલકને જ્ઞાન કેટલું હોય? કે આવી સ્તુતિ કરી શકે **'मूकं करोति वाचालम् यत्कृपा'** વગેરે વાકયો ઉપર્યુકત સિધ્ધાન્તને દૃઢ કરે છે, સનકાદિ ઋષિઓના ઉચ્છિષ્ટ ભોજનથી નારદજી જ્યારે [પૂર્વજન્મમાં દાસીપુત્ર હતા ત્યારે તેને બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું.

વલ્લભાખ્યાન એ શ્રીગુસાંઈજીની વાણી છે, કારણ કે નવમા આખ્યાનમાં વલ્લભકુલ પરિવારનું વર્ણન કરતાં બધાં બાલક શ્રીવહુ બેટી વગેરેનો ઉલ્લેખ નામ નિર્દેશપૂર્વક કરવામાં આવેલો છે. તેમાં શ્રીરૂકિમણીજી તથા શ્રીપદ્માવતીજી વહુજીનો ઉલ્લેખ નથી. **ज्येष्ठा पत्य कलत्रयोः** આ ધર્મશાસ્ત્રીય વચનમાં પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્ર તેમજ પત્નીના નામ લેવાનો નિષેધ છે.

વલ્લભાખ્યાન ઉપર અમદાવાદ (રાજનગર) વાળાશ્રીવ્રજરાયજી મહારાજે સંસ્કૃતમાં ટીકા લખેલી છે. ભાષાના ગ્રન્થ ઉપર સંસ્કૃતમાં ટીકા લખાય એ ભાષા ગ્રન્થનું ગૌરવ છે. રામાનુજ સમ્પ્રદાયમાં પણ **'सहस्र गीति'** ઈત્યાદિ ભકિતરસથી તરબોળ ગ્રન્થો અલવાર નામથી પ્રસિધ્ધ તે સમ્પ્રદાયના ભકતોએ દ્રાવિડ ભાષામાં લખેલા છે. અને તેના ઉપર તે સમ્પ્રદાયના વિદ્વાનોએ સંસ્કૃતમાં ટીકાઓ લખેલી છે. એજ પ્રમાણે આપણે ત્યાં **વલ્લભાખ્યાન** જેવો **પ્રાચીન ગુજરાતી** લખાયેલો ગ્રન્થ વારસારૂપે આપણને મળેલો છે. ગુજરાતીભાષાના સંશોધકો શ્રીમજમુદાર વગેરે સાક્ષરોની એવી માન્યતા છેકે વલ્લભાખ્યાન એ પ્રાચીનગુજરાતીભાષાના શુદ્ધસ્વરૂપે અને વિદ્વાનોને ભોગ્ય સ્વરૂપમાં આપણને પ્રાપ્ત થયેલ છે.

છઠ્ઠા આખ્યાન ઉંપર શુધ્ધાદ્વૈત સમ્પ્રદાયના તથા બીજા દર્શનોના મર્મજ્ઞવિદ્વાન ગોસ્વામી શ્રીદીક્ષિતજી મહારાજે સંસ્કૃત ટીકા નહિ પણ ભાષ્ય લખીને સમ્પ્રદાયનાં રહસ્યો પર અનેરો પ્રકાશ પાડેલો છે. અને નવાખ્યાનની અપૂર્વતામાં સમર્થન મળેલું છે. તેથી જો નવે આખ્યાનો ઉપર આપશ્રીએ પરિશ્રમ લીધો હોત તો સમ્પ્રદાય ઉપર મહાન ઉપકાર થાત. આ આખ્યાનનું ભાષ્ય શ્રીગુસાંઇજીના ઉત્સવના દિવસે શ્રીમદ્‌ગોકુલમાં ચોકીવાળા શ્રીગોપાલલાજીના મંદિરમાં શ્રીનવનીત લાલજીના શ્રૃંગાર કરીને શ્રીદીક્ષિતજી મહારાજે પ્રારભ્યું હતું.

બીજી બે ટીકાઓ વ્રજભાષામાં લખાયેલી છે, તેમાં એક શ્રીજીવનજી મહારાજ મુંબઇ મોટા મંદિરવાળાની અને બીજી શ્રીવ્રજાભરણજી દીક્ષિતની શ્રીજીવનજી મહારાજે કરેલી ટીકા ઉપર ભારતમાર્તંડ પં શ્રીગટ્ટુલાલજી એ ટિપ્પણલખી નવાખ્યાનના વિષયને ભગવચ્છાસ્ત્રોથી સુદૃઢ બનાવેલો છે. શ્રીજીવનજી મહારાજ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રકાંડ પંડિત હતા તે તેઓશ્રીએ સંસ્કૃત ભાષામાં લખેલાં 'શ્રીબાલકૃષ્ણચમ્પુ' વગેરે ગ્રન્થો ઉપરથી જાણી શકાય છે. છતાં વ્રજભાષામાં ટીકા લખી તેનું કારણ વ્રજભાષાએ શ્રી નન્દરાજકુમારની ભાષા હોવાથી આપે તેને અપનાવી છે. એવું સ્પષ્ટ કથન પોતે જ ટીકાના પ્રારંભમાં કરે છે.

ભાષાગ્રન્થોનું સાહિત્ય નિકૃષ્ટ છે એવી માન્યતા દૂર કરવા આવા ભાષા સાહિત્યનો પ્રચાર બહોળા પ્રમાણમાં થવો જરૂરી છે. જ્યાંસુધી વલ્લભાખ્યાન, શ્રીયમુનાજીના ચાલીસપદો બસોબાવન અને અને ચોરાસી વૈષ્ણવોની વાર્તા, શ્રીહરિરાયજીકૃત ૪૧ શિક્ષાપત્ર અને તેવાજ બીજા ભાષાનાગ્રન્થો વંચાતા રહેશે ત્યાંસુધી સમ્પ્રદાયના મર્મ અને તત્ત્વનું જ્ઞાન આબાલવૃદ્ધ વૈષ્ણવોને મળ્યા જ કરશે. એ વાત નિઃસંન્દિગ્ધ છે. કારણ કે સંસ્કૃત ઉપરથી સમજનારાઓની સંખ્યા સમ્પ્રદાયમાં ઘણી નાની છે.

શ્રીયમુનાષ્ટકાદિ ષોડશગ્રન્થો ઉપર મહાનુભાવ ગોસ્વામી બાલકો તેમજ પરમભાવુક શ્રીલાલુભટ્ટજી વગેરે સામ્પ્રદાયિક મર્મજ્ઞો એ ટીકાઓ લખી છે. તે શ્રીમહાપ્રભુજીની વાણીનું ગામ્ભીર્ય સૂચન કરે છે. અને તે વાણીનાં જેવા દર્શન જેને થયાં તેમ લખવા તેઓ પ્રેરાયા છે. તેમ વલ્લભાખ્યાન પણ શ્રીગુસાંઈજીની વાણી હોઈને વધુ ટીકાઓ તેના ઉપર લખાયેલી છે.

શ્રીજીવનજી મહારાજે દરેક આખ્યાનના અંતમાં એક શ્લોક તથા એક દોહો લખી આખ્યાનનો સાર આપેલો હોય તેને મુખપાઠ કરવાથી નવેય આખ્યાનનું અનુસન્ધાન સતત બન્યું રહે છે.

પ્રથમ આખ્યાનમાં પ્રથમ શ્રીગુસાંઈજીને વન્દન તથા પ્રાર્થના કરી ગોપાલદાસજીએ અક્ષરબ્રહ્મ અને પુરૂષોત્તમનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરી 'તેને હેતે આપે પે પ્રકટયા શ્રીવલ્લભરાજકુમાર' આ તુકથી શ્રીપુરૂષોત્તમ શ્રીગુસાંઈજીરૂપે દૈવીજીવોના ઉધ્ધારાર્થ ભૂતલ પર પ્રકટ થયાનું નિરૂપણ કર્યું છે.

બીજા આખ્યાનમાં સર્વ સમર્થ શ્રીમહાપ્રભુ તથા શ્રીગુસાંઈજીના ચરિત્રનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. અગ્નિકુંડથી પ્રાદુર્ભાવાદિક સાંભળીને મહાત્મ્ય જ્ઞાન થાય તેમજ આ પૂર્ણકામ હોવા છતાં જીવો માટે દેશાન્તર પ્રવેશ આદિ શ્રમ કરે છે ઈત્યાદિ ચરિત્રના શ્રવણથી આપશ્રીમાં સુદૃઢ ભક્તિ થાય છે.

ત્રીજા આખ્યાનમાં ગોપાલદાસજીને શ્રીગુસાંઈજીના પ્રાદુર્ભાવ મહોત્સવનાં જેવાં દર્શન થયાં તેવું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ટીકાકાર શ્રીજીવનજી મહારાજ આજ્ઞા કરે છેકે આ ત્રીજાઆખ્યાનનું વ્યાખ્યાન અમો દક્ષિણ હૈદ્રાબાદ તરફથી મુંબઇ પાછા ફરતા રસ્તામાં લખવાનું શરૂં કર્યું હતું અને પુરૂં થતાં પંઢરપુર પહોંચ્યા હતા એટલે તૃતીયાખ્યાનની ટીકાના ફલરૂપે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનાં દર્શન અમને થયા હતા. આ એક આશ્ચર્યકારક ઘટના કહી શકાય.

ચોથા આખ્યાનમાં બાર પદો છે તેમાં ભાગવતના બાર સ્કન્ધમાં ભગવાનની અલૌકિક સમૃધ્ધિનું વર્ણન કરવાલાં આવ્યુ છે તેવી રીતે શ્રીગુસાંઇજી સકલ સમૃધ્ધિ યુકત છે અને ભકતોના અનિષ્ટને દૂર કરી ઇચ્છિતફલને આપનારા છે એવું વર્ણન છે, **भक्ता भीष्ट फलप्रदः (नामरत्न).**

પાંચમા આખ્યાનમાં 'દુર્ગતિ સકલ નિવારી' ઈત્યાદિ તુકથી સુખ દુઃખાભાવ અને 'તેને તત્ક્ષણ સરવે સુખ હોય' ઈત્યાદિ તુકથી સુખ પ્રાપ્તિ એમ બન્ને પુરૂષાર્થ શ્રીગુસાંઈજીની કૃપાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. અને 'જેને શ્રીવિઠ્ઠલનાથ વિચારે તેને પ્રગટ પદારથ ચારે' આ તુકથી આપનું સ્વતંત્ર આચાર્યત્વ સિદ્ધ કરવામા આવ્યું છે.

છઠ્ઠા આખ્યાનમાં—'જોતાં તૃપ્તિન ઉપજે પ્રભુ અધર-સુધા-રસ પાયેજી ભૂજલતા ભીડી ભામિની, ત્યારે દિવસ તાપ બુઝાયેજી' ઈત્યાદિ તુકોમાં શ્રીનન્દરાજકુમારના સંયોગસુખની લોકવિક્ષણતા બતાવવાની સાથે 'જોતાં તૃપ્તિ ન ઉપજે' એ તુકથી દર્શન સુખની પ્રતિક્ષણ નૂતનતા બતાવી છે, અને **क्षणे क्षणे यन्नवता मुपैति तदेपरुपं रमणीयतायाः** એ ઉકિતને ચરિતાર્થ કરેલી છે.

સાતમા આખ્યાનમાં સેવ્ય સેવક ભાવરૂપલીલા—શ્રીનાથજી સ્વરૂપથી સેવ્ય અને શ્રીગુસાંઈજી સ્વરૂપથી સેવક આ લીલા જીવને શિખવવાના હેતુથી કરેલી છે. **जनशिक्षाकृते कृष्णभक्तिकृत्** 'જનશિક્ષા માટે કૃષ્ણ સેવા કરનારા' વસ્તુ તઃ શ્રીકૃષ્ણનુ જ રૂપાન્તર શ્રીગુસાંઈજી છે. અનુભવ વિનાનાજીવોને ઉકત સ્વરૂપમાં ભિન્નતા ભાસે તથાપિ પ્રભુના અનુભવીઓની દૃષ્ટિમાં બન્ને એક જ છે. શ્રીગોકુલથી નિત્ય શ્રીગિરિરાજજી પધારી શ્રીગોવર્ધનધરની શ્રીગુસાંઇજી સેવા કરતા તથા બન્ને સ્વરૂપોનો પરસ્પર સ્નેહ અધિક છે. **'પસી પ્રીત કહૂઁ નહીં દેખી'** એમ શ્રીગોવિન્દસ્વામી એનું વર્ણન કરે છે,

આઠમા આખ્યાનમાં—પોતાના પરિવારથી શોભાયુકત શ્રીગુસાંઈજીનું માહાત્મ્ય તથા ચરિત્રનું નિરૂપણ કરેલું છે. તેના શ્રવણ માત્રથી 'એવા તે ગુણનિધિનાથ ગાતાં બ્રહ્મહત્યાદિક અઘટલે' આદિ તુકથી પાપ નાશ કરવાનું સામર્થ્ય આપના ચારિત્રમાં રહેલું છે. એમ સ્પષ્ટ કહ્યું છે.

નવમા આખ્યાનમાં—શ્રીગોપાલદાસજી પોતાની જીહ્વાને શિક્ષા આપે છે કે હે રસના તું નિરન્તર પ્રતિક્ષણ શ્રીવલ્લભકુલના પરિવારનું સ્મરણ કર, કલિકાલમાં એજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે. 'શ્રીવિઠ્ઠલ-કલ્પદ્રુમ ફલ્યો તેની શાખા પ્રસરી અનેક આ તુકથી શ્રીગુંસાઈજીનું કલ્પ વૃક્ષત્વ પ્રતિપાદન તેની શાખા એટલે શ્રીગિરિધરજી પ્રભૂતિ સાત બાલકો અને તેના પુત્ર પૌત્રાદિક દર્શન આપતા હતા તે અને ભાવી ગોસ્વામી બાલકોના પણ ગોપાલદાસજીને દર્શન થયાં હતાં. તેનું ફલત્વ કહ્યું છે અને આ નવનિધિરૂપ નવેય આખ્યાન મારા હૃદયમાં સર્વદા રહો એટલી જ માત્ર પ્રાર્થના કરેલી છે. બીજું ફલ માગેલું નથી એટલે જણાય છે કે સમ્પૂર્ણ નવાખ્યાનના ગાનથી શ્રીગુસાંઈજીની કૃપાથી અલૌકિક ફળ તેમને મળી ગયું છે અને તે વાત શ્રીવિઠ્ઠલ-કલ્પદ્રુમ ફળ્યો એ તુકથી સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

રામાનુજ સંપ્રદાયમાં શિયાળામાં એ માસ દ્રાવિડ ભાષાના ગ્રન્થોનો સામૂહિક પાઠ યોજવામાં આવે છે તેને અધ્યયનોત્સવ કહેવામાં આવે છે તેવી જ રીતે આપણે ત્યાં પણ તેવી યોજના કરવામાં આવે તો કેવું સારૂં ?

ભગવદીય ચરણરજોભિલાષી

હરિકૃષ્ણ વીરજી શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	નામ	પૃષ્ઠ
૧	પ્રકાશકનું નિવેદન	૧
૨	પ્રસ્તાવના	૫
૩	અનુક્રમણિકા	૧૨
૪	ગો. વા. શ્રીવાડીલાલ શાહનું જીવનદર્શન	૧
૫	સટીક શ્રીવલ્લભાખ્યાન પહેલું	૧
૬	,, બીજું	૬૩
૭	,, ત્રીજું	૧૪૭
૮	,, ચોથું	૧૯૦
૯	,, પાંચમું	૨૩૦
૧૦	,, છઠ્ઠું	૨૬૨
૧૧	,, સાતમું	૨૯૨
૧૨	,, આઠમું	૩૪૪
૧૩	,, નવમું	૩૮૬
૧૪	નવશ્રી વલ્લભાખ્યાન મૂલમાત્ર	૪૨૬
૧૫	શ્રીદ્વારકેશજીકૃત મૂલપુરૂષ સાનુવાદ	૪૫૪
૧૬	શ્રી મંગલાચરણ સાનુવાદ	૪૯૫
૧૭	શ્રી મહાપ્રભુજી કૃત ષોડશગ્રન્થો સટીક	૫૦૦
૧૮	શ્રી સર્વોત્તમસ્તોત્ર ગુર્જરાનુવાદ સહિત	૫૭૬
૧૯	શ્રી વલ્લભાષ્ટક ,,	૫૯૫
૨૦	સપ્તશ્લોકી ,,	૬૦૦
૨૧	શ્રી નામરત્નાખ્યસ્તોત્ર ,,	૬૦૫
૨૨	શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદના પ્રકાશનો	૧ થી ૫

તૃતીયગૃહાધીશ પૂ. પા. ગો૦ શ્રી ૧૦૮ શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી મહારાજ
(કાંકરોલી)

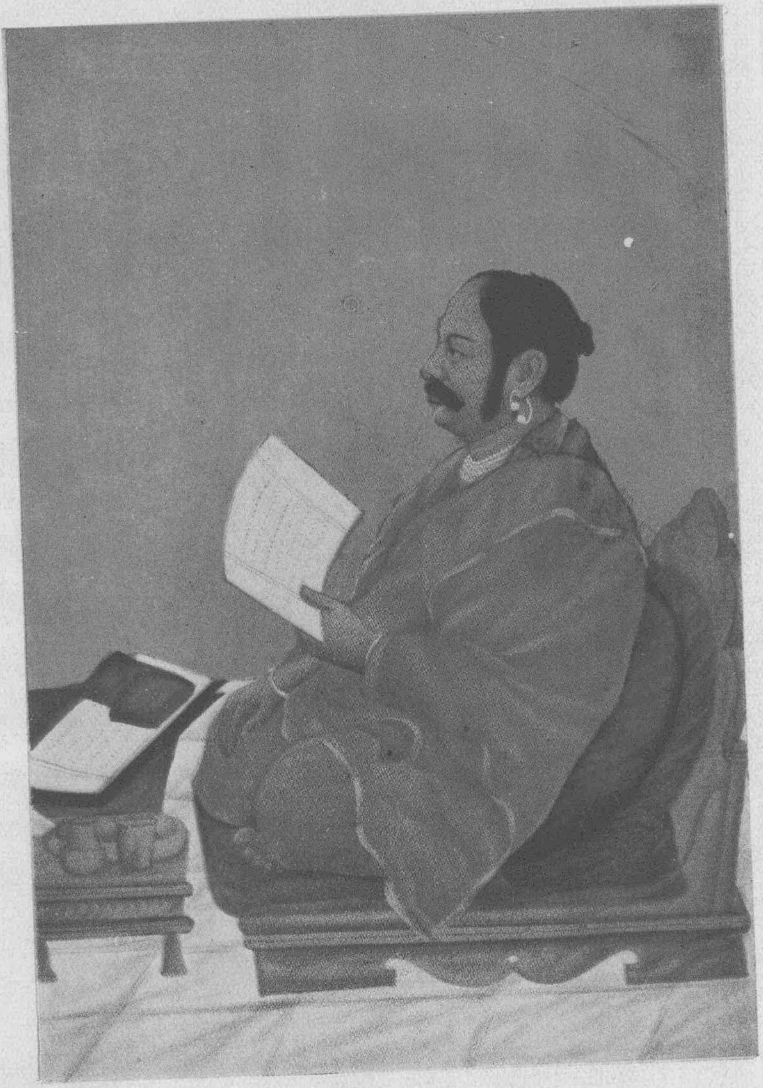

પ્રાકટ્ય વિ. સં. ૧૯૨૪ અસાડ વદ ૧૩

ગોલોકવાસી

પરમ ભગવદીય શ્રી વાડીલાલ નગીનદાસ શાહ
B. A., LL. B. - મુંબઈ

જન્મ :
વિ. સં. ૧૯૪૦ પોપ કૃષ્ણ ૭
શનિવાર તા. ૧૯-૧-૮૪

ગોલોકવાસ
વિ. સં. ૨૦૨૦ કાર્તિક કૃષ્ણ ૧૩
શુક્રવાર તા. ૧૩-૧૨-૬૩

પ:મભગવદીય આદર્શ વૈષ્ણવગૃહસ્થ ગો. વા.
શ્રીયુત વાડાલાલ નગીનદાસ શાહ, એડવોકેટનું

જીવનદર્શન

પરોપકારસમ પુણ્ય નહિ, નહિ પરપીડાસમ પાપ,
એ સૂત્રોને આચરી, રહ્યા'તા જે નિષ્પાપ,
ઉપકાર ઉપર ઉપકાર કરવો એ છે માનવનો ધર્મ,
પણ અપકાર ઉપર ઉપકાર કરવો એ વૈષ્ણવનું શુભકર્મ.

ઉપરની પંક્તિઓને જીવનમાં ઉતારી આચરનારી વ્યકિત વિરલ હોય છે, એમાંયે મુંબઈ જેવા મોટા શહેરમાં—અધિક રીતે પ્રપંચમય જીવન વિતાવતાં સ્થાનોમાં તો અલભ્ય જ ગણાય, છતાં ઉપરના ગુણો ધરાવતા પ. ભ. શ્રીયુત વાડીલાલ નગીનદાસ શાહ, એડવોકેટે પોતાના જીવનમાં સાઠ વર્ષ લગભગ મુંબઈમાં વસી દુન્યવી વ્યવહારનું સઘળું કાર્ય કરી ધર્મ સમાજ અને રાષ્ટ્રની તન મન અને ધનથી યથાસમય યથોચિત સેવા કરી, સમ્પ્રદાયની નામસેવા અને સ્વરૂપસેવા દ્વારા શ્રીહરિ ગુરુ અને વૈષ્ણવોની સમયોચિત શકય સેવા કરી, સંપ્રદાય અને વૈષ્ણવ સમાજના ઉત્કર્ષમાં પોતાની પવિત્ર ફરજ બજાવી, વિ. સં ૨૦૨૦ ના બીજા કાર્તિક વદ ૧૩ શુક્રવાર, તા. ૧૩-૧૨-૬૩ ના ગોધૂલિક સમયે ભગવત્કથા શ્રવણ કરી ઉપસ્થિત વૈષ્ણવને ભગવત્સ્મરણ કરી શ્રીભગવચ્ચરણારવિન્દને પ્રાપ્ત થયા હોવાથી સંપ્રદાયને તથા વૈષ્ણવસમાજને સંપ્રદાયના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીહરિગુરુવૈષ્ણવસેવાપરાયણ આદર્શ વૈષ્ણવ ગૃહસ્થ, સાંપ્રદાયિક સાહિત્યના લેખક, પ્રકાશક અને અનુવાદક તથા પ્રૌઢ કાર્યકરની ન પૂરી શકાય તેવી અપૂર્વ ખોટ પડી છે.

શ્રી વાડીલાલભાઈનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૪૦ ના પોષ વદિ ૭ ને શનિવાર, તા. ૧૯-૧-૧૮૮૪ ના દિને ગામ રાનેર, જિ. પાટણ, ઉ. ગુજરાતમાં માતુગૃહે દશાપોરવાળ વણિક જ્ઞાતિના પ. ભ. શ્રી નગીનદાસ કિશોરદાસ શાહ (પાટણનિવાસી)નાં પત્ની સૌ. શ્રી. પાર્વતી બહેનની કૂખે થયો હતો.

પ. ભ. શ્રી નગીનદાસ સ્વયં આદર્શ વૈષ્ણવ હતા પોતાને માથે પોતાના વડીલો દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ શ્રીનાથજીની ચિત્રસેવા બિરાજતી હોવાથી એની સેવા કરી શ્રીને ભોગ ધરી પ્રસાદ (ભોજન) લેવાનો નિયમ પોતાના કુટુંબમાં હતો તથા રાત્રિનાં ૮૪-૨૫૨ વૈ.ની વાર્તા, શ્રીહરિરાયજીનાં શિક્ષાપત્રો—વચનામૃતો વગેરેનું વાચન તથા શ્રીવલ્લભાખ્યાન, શ્રીયમુનાજીનાં ધોળપદ અને કીર્તનાદિનું સમૂહગાન તેમજ શ્રવણ, તેવી જ રીતે એમનાં માતુશ્રી ભગવદીયા શ્રી પાર્વતીબહેન પ્રાતઃકાળથી ઘરકામ કરતાં શ્રીયમુનાજીની ધોળપદ, શ્રીદયારામભાઈનાં તેમ જ પ્રાચિન ભક્તોના ધોળપદનું ગાન કરતા હતા, તથા ગામમાં સાંપ્રદાયિક મંદિરમાં દરરોજ રુવારનાં તથા સાંજનાં શ્રીનાં દર્શન કરવા જવું વગેરે સામાન્યતઃ હોવાથી વૈષ્ણવ ધર્મના સંસ્કારો એમનાં માતાપિતા દ્વારા જ મળ્યા હતા.

પ. ભ. નગીનદાસને સંતતિમાં ચાર પુત્રો (૧) શ્રી મણિલાલ, (૨) શ્રી. વાડીલાલ, (૩) શ્રી. હીરાલાલ, અને (૪) શ્રી ગોવિંદલાલ તથા ચાર પુત્રીઓ (૧) શ્રી. ચંચલબહેન, (૨) શ્રી રુક્ષ્મણીબહેન, (૩) શ્રી મોતીબહેન અને (૪) શ્રી હરિગંગાબહેન એ એ બધાંને સ્વધર્મ પ્રત્યે અભિરુચિ, અનન્યાશ્રય, અસમર્પિત વસ્તુના ત્યાગપૂર્વક સાંપ્રદાયિક તત્ત્વ જાણવાની અભિલાષા તથા એ પરત્વેનું સામાન્ય જ્ઞાન તથા ધાર્મિક આચાર વિચારની સમજણ વડીલો દ્વારા જ પ્રાપ્ત થઈ હતી.

ભ. શ્રી. વાડીલાલભાઈને તૃતીયગૃહાધીશ ગો. શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી મહારાજ (કાંકરેલીવાળા)નું બ્રહ્મસંબંધ હતું.

એઓ મેટ્રિકની પરીક્ષા સન ૧૮૯૯માં પાટણની હાઇસ્કૂલમાં આપી સન ૧૯૦૦માં અમદાવાદ કૉલેજમાં દાખલ થયા તે અરસામાં અમદાવાદમાં પં. ગોવર્ધન ચોબે પાસે શ્રીમહાપ્રભુજી-વિરચિત 'નવરત્ન ગ્રન્થ' ઉપર શ્રીગુસાંઈજીની ટીકા અને સારસ્વતવ્યાકરણનો અભ્યાસ કર્યો તથા ભ. શા. નિ. પં. શ્રીગોકુલદાસ મુખ્યાજી વિદ્યા- સુધાકાર' કોટાનિવાસીના અનૂદિત તત્વાર્થદીપ નિબંધના શાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણ અને સર્વનિર્ણય પ્રકરણનું અવગાહન કર્યું.

સન ૧૯૦૩માં સેન્ટઝેવિયર્સ-કૉલેજ-મુંબઈમાં બી એ ની પરીક્ષા આપી, સન ૧૯૦૬ માં એલ એલ. બી ની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈ એડવોકેટ થયા.

ત્યારપછી શુક્રવાર તા. ૨૨-૬-૧૯૦૭ થી મુંબઈ પોલીસ કોર્ટમાં કાયદાશાસ્ત્રી તરીકે પોતાનું કામકાજ શરૂ કર્યા પછી ટૂંક સમયમાં સ્મોલકોઝ કોર્ટમાં પોતાનો વકીલાતનો વ્યસાય શરૂ કર્યો. એ અરસામાં એમના પિતાશ્રી અમદાવાદની માધુભાઈ મિલના મુખ્ય હિસાબનવીસ હોવા ઉપરાંત મિલમાલેકના વિશ્વાસુ સલાહકારક હતા તેથી પોતાના પુત્ર શ્રી વાડીલાલ અમદાવાદમાં રહી પેતાની પ્રગતિ સાધે એ ભાવનાથી એમને અમદાવાદમાં તેડાવ્યા હતા. એજ અરસામાં વડોદરા મુકામે શ્રીમદ્વૈષ્ણવ પરિષદના પ્રથમાધિવેશનમાં થયેલ ભ શા નિ શ્રી મગનલાલ શાસ્ત્રીજીનું વ્યાખ્યાન અમદાવાદની લાયબ્રેરીમાં વર્તમાનપત્રમાં વંચવામાં આવતાં શ્રી શાસ્ત્રીજી પ્રત્યે એમનું આકર્ષણ થયું અને એમના સમાગમમાં આવવા ઇચ્છા ઉદ્ભવી તેથી મુંબઈને

પોતાનું કાયમી વતન બનાવવા પિતાશ્રીની સંમતિ માગી એ સંમતિ આવતાં એમના પિતાશ્રીએ આજ્ઞા કરતાં જણાવેલું કે ન્યાયનીતિથી અને સામાનું હિત થાય એ પ્રકારની વકીલાત કરવી; કોઇના પણ અહિતથી અળગા રહેવું ધાર્મિક સંસ્થાઓ, મંદિરો, ધર્માચાર્યો તેમજ દુઃખી ગરીબ અને નિઃસહાય વ્યકિતનું કાયદાનું કામકાજ કેવળ સેવાભાવથી (પોતાની ફી લીધા વિના) કરવાનો આદેશ અને આશીર્વાદ આપી મુંબઇ વકીલાતનો વ્યવસાય શરૂ કરવા જણાવ્યું હતું તેનું પાલન એમણે જીવંત પર્યંત કરી મુંબઈના કાયદાશાસ્ત્રીઓમાં તેમજ ન્યાયમૂર્તિઓ સમક્ષ એક ધર્મભાવના પ્રધાન આદર્શ વકીલ તરીકેની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રતિભા પ્રાપ્ત કરી હતી.

અમદાવાદથી મુંબઇ આવ્યા પછી શ્રી મગનલાલ શાસ્ત્રીના સંપર્કમાં આવતાં પરસ્પરના સદ્‌ભાવમાં વૃદ્ધિ થઈ અને શ્રી વાડીલાલભાઈની ધર્મભાવના, કર્તવ્યપરાયણતા વ્યવસ્થાશકિત તથા ઉત્સાહ જોઈ સન ૧૯૦૮ના જાન્યુઆરી માસમાં પાટણ મુકામે વૈષ્ણવ પરિષદનું બીજું અધિવેશન ભરવા અને એની વ્યવસ્થા કરવા અગાઉથી શાસ્ત્રીજીએ એમને પાટણ મોકલ્યા હતા. ત્યાં તા, ૧૧-૧-૧૯૦૮ એ અધિવેશન મળ્યું વૈષ્ણવ પરિષદ વિદ્યાવિભાગનું આયોજન થયું તેના પ્રમુખ તરીકે શ્રી મગનલાલ શાસ્ત્રીજીની અને મંત્રી તરીકે શ્રી વાડીલાલભાઈની નિયુક્ત થઇ હતી. ત્યારપછી સન ૧૯૧૦માં બ્રહ્મસંબંધ લઈ વૈષ્ણવ થયેલા બ્રાહ્મણોને ચોરાસી બ્રાહ્મણની જ્ઞાતિથી શંકરાચાર્ય સ્વામી માધવતીર્થે દૂર કરવાથી ત્યાંના વૈષ્ણવોના આગ્રહથી એપ્રિલ માસમાં વૈષ્ણવ પરિષદનું તૃતીય અધિવેશન ભરવાનું નક્કી થતાં ત્યાં એક સપ્તાહ અગાઉથી જ જઈ બધી તૈયારી શ્રી વાડીલાલભાઈએ કરી હતી.

સન ૧૯૧૨માં સુરત મુકામે શ્રીમદ્‌વૈષ્ણવ પરિષદનું ચતુર્થ અધિવેશન થયું હતું. તે સમયે પણ એમણે હાજરી આપી અધિવેશનના દરેક કાર્યમાં પોતાની યોગ્ય સેવા આપી હતી ત્યાર પછી પાંચમું અધિવેશન પૂના મુકામે શ્રી મગનલાલ શાસ્ત્રીજીનાં મોટા પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે થયું હતું ત્યારે શ્રી વાડીલાલભાઇએ પ્રારંભથી તે છેવટ સુધીની દરેક કાર્યપ્રવૃત્તિમાં પોતાની સમુચિત સેવા આપી હતી તદુપરાંત શાસ્ત્રીજીની પ્રેરણાથી સામયિક દ્વારા સંપ્રદાયની સેવા કરવા માટે 'પુષ્ટિભક્તિસુધા' માસિક) સં.૧૯૬૮ થી૧૯૭૬ સુધી પોતાના સંપાદકત્વ નીચે પ્રસિદ્ધ કરી એ દ્વારા (૧) શંકરાચાર્ય અને એમના અનુયાયીઓ તરફથી થતાં પુષ્ટિમાર્ગ પરના આક્ષેપોના જવાબો, (૨) પ્રશ્નોત્તર, (૩-૪) બ્રહ્મવાદ અને માયાવાદ, (૫) શ્રીવલ્લભચરણવિજ્ઞપ્તિ, (૬) વલ્લભભાવાષ્ટક, (૭) દૈન્યાષ્ટકાદિના અનુવાદ, (૮) શ્રી વલ્લભાચાર્યચરિત્ર, (૯) શ્રીસર્વોત્તમજીસ્તોત્રનાં પદો, (૧૦) શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રની ટીકાઓ સહિત પચીસથી અધિક નામ ઉપર સ્વતંત્ર ભાષાંતર અને સાંમ્પ્રદાયિક પ્રવૃત્તિ પરત્વે સમયોચિત લેખાદિ લખી સમ્પ્રદાયની સાહિત્ય સેવા કરી હતી. એ સિવાય શ્રી. મગનલાલ શાસ્ત્રીજીએ શરૂ કરેલ શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યગ્રન્થનારત્નમાલાના ૪૦ લગભગ સંસ્કૃત ગુજરાતી અને અંગ્રેજી જેમાં સપ્રદીપ અણુભાષ્ય, શ્રીગાયત્રીભાષ્ય સુબોધિનીજી દશમસ્કન્ધનાં કેટલાંક પ્રકરણો, શ્રીમદ્‌ગીતાતત્ત્વદીપિકા, અધિકરણસંગ્રહ, શ્રીવેદસ્તુતિ, પ્રસ્થાનરત્નાકરશાંડિલ્યભક્તિસૂત્ર, શ્રીવલ્લભાષ્ટક પ્રાચ્ય ટીકા સહિત, શ્રી સર્વોત્તમસ્તોત્ર પ્રાચ્યટીકા સહિત, સુબોધિની એકાદશસ્કન્ધ, બ્રહ્મસૂત્ર પાઠ સહિત જૈમિનિસૂત્ર ભાવાર્થપાદભાષ્યમ્ વગેરે પુસ્તકોનું સંશોધન અને પ્રકાશન શાસ્ત્રીજીના જીવનકાલ દરમિયાન અને ત્યાર પછી ગો. વા. મગનલાલ શાસ્ત્રી સ્મારક ગ્રન્થમાળાનાં ગુર્જરાનુંવાદ સહિત પુસ્તકોમાં પ્રથમસ્કંધ સુબોધિની, દ્વિતીયસ્કન્ધ સુબોધિની,

તૃતિયસ્કન્ધ સુબોધિની અધ્યાય ૧ થી ૮ અને અધ્યાય ૯ થી ૧૯, દ પૂ, તામસ ફળપ્રકરણ, રાજસ પ્રમાણ, પ્રમેય પ્રકરણ સુ. દ. સ્કં સાત્વિક સાધન અને ગુણ પ્રકરણ, ષોડશ ગ્રંથો, શ્રીગોકુલેશવાક્સુધા વગેરે ૧૬ થી અધિક ગ્રન્થોના પ્રુફસંશોધન અને પ્રકશન દ્વારા સંપ્રદાયની નામસેવામાં પોતાનો સુદર ફાળો આપ્યો. તેવી જ રીતે સંપ્રદાયની ફલરૂપા સ્વરૂપ સેવામાં પણ એમની આસકિત હોવાથી એમના પિતાશ્રી ગોલોકવાસી થયા પછી એમના સેવ્ય શ્રીનાથજીનાં ચિત્રજીની સેવા વિ. સ. ૧૯૭૮માં પોતે પધરાવી એમના પિતાશ્રીએ નિયત કરેલ પ્રણાલિકાનુસાર જીવન પર્યન્ત કરી હતી.

શ્રીમદ્વૈષ્ણવ પરિષદનું સપ્તમાધિવેશન વિ. સં. ૧૯૮૨માં મુંબઈના માધવબાગમાં ગો. તિલકાયત શ્રી ગોવર્ધનલાલજી મહારાજશ્રીના અધ્યક્ષપદે શ્રીમોટી હવેલીવાળા પૂ પા ગો. શ્રીગોકૂલનાથજી મહારાજશ્રીના દ્વિતીય પુત્ર ગોપીનાથજી મહોદયના યજ્ઞોપવિત પ્રસંગે શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીને છપ્પનભોગનો મનોરથ કર્યો હતો તે સમયે પૂ. પા. ગો. શ્રી ગોકુલનાથજી મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી સંપ્રદાયના તેજોત્કર્ષ સામે કુપ્રચાર કરતાં સુધારકંમન્યોના આક્ષેપપરિહાર્થે ત્યારે થયું હતું. શ્રી. વાડીલાલભાઈ એ પોતાની સુયોગ્ય સેવા આપી હતી.

એમનું પ્રથમ લગ્ન પાટણના સ્વજ્ઞાતિના હરગોવિંદદાસ નાનદાસની પુત્રી શ્રી. મણિબહેન સાથે નાની ઉંમરમાં થયું હતું. શ્રી. માણબહેનના માતા પ્રસન્નબહેન તથા પિતા હરગોવિંદદાસ પાકાં મર્યાદી વૈષ્ણવ હતા તેથી એના સંસ્કાર મણિબહેનમાં આવ્યા હોવાથી એઓ પણ ચૂસ્ત ધાર્મિક વૃત્તિનાં અને ભાવનાશીલ હતા. તેમને એક પુત્રી થઈ હતી તે નાની વયમાં

જ હરિશરણ થયા બાદ ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે શ્રી. મણિબહેન પણ ગોલોકવાસી થતાં વડીલાલભાઈનું દ્વિતીય લગ્ન પ. ભ શ્રી જમનાદાસ તલકચંદ ચોકસી (કે જેઓ આદર્શ વૈષ્ણવ ગૃહસ્થ અને શ્રી. મગનલાલ શાસ્ત્રીજીના વ્યાખ્યાન-પ્રવચનાદિના મુખ્ય શ્રોતા હતા) તેમની પુત્રી શ્રી હીરાબહેન સાથે થયા હોવાથી એમનામાં ધાર્મિક સંસ્કાર અને વૈષ્ણવતાનો આદર્શ પ્રારંભથી જ હતો તે પ. ભ. શ્રી. વાડીલાલના સહવાસથી વિકસ્યો અને એ આદર્શ વૈષ્ણવ દંપતિની સંતતિ ત્રણ પુત્રો ગો. વા શ્રી. મદનમોહન એમ એ. એલ. એલ બી., પીએચ ડી શ્રી દામોદરદાસ અને શ્રી. શ્યામસુન્દર મીકેનિક તથા ચાર પુત્રીઓ શ્રીમતી સરસ્વતીબહેન, ગં. સ્વ. હરિપ્રિયા, અ. સૌ. કૃષ્ણપ્રિયાબેન અ. સૌ. શારદાબહેન બી, એ., એલ. એલ બી. માં પણ વિવેક, વિનય, સદ્ભાવના, અને મધુરભાષિતા વગેરે વૈષ્ણવતાંના પ્રતીક સમા સદ્ગુણો જોવા મળે છે.

વિ સં. ૨૦૦૭માં શુદ્ધાદ્વૈત સંસદ અમદાવાદના અગ્રગણ્ય કાર્યકરો અને ગો. વા. શ્રી મોહનલાલ વિ. ગાંધીના સત્પ્રયાસથી શ્રીમદ્ વૈષ્ણવપરિષદનું આઠમું અધિવેશન નડિયાદ (ગુજરાત)ની શ્રી સાત સ્વરૂપની હવેલીમાં પ. ભ. શ્રી વાડીલાલભાઇના અધ્યક્ષપદે સંપ્રદાયના તેમજ વૈષ્ણવ સમાજના ઉત્થાનનું આયોજન કરવા માટે થયું હતું તે સમયે ધર્માધ્યક્ષ તરીકે મુંબઈથી ગો શ્રી કૃષ્ણજીવનજી મહારાજ અને ગો. શ્રી દીક્ષિતજી મહારાજ પધાર્યા હતા. આ બન્ને ગોસ્વામી બાલકો ઉપરાંત સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રી હરિદાસ અચરતલાલ શેઠે પોતાના વિચારો રજુ કર્યા બાદ શ્રી વાડીલાલભાઈએ અધ્યક્ષસ્થાનેથી પોતાના આદર્શ વિચારો રજુ કરતાં જણાવ્યું હતું કે સમગ્ર વૈષ્ણવો (ગોસ્વામી બાલકો, વિદ્વાનો તથા વૈષ્ણવો)નું

સંગઠન કરવું, વૈષ્ણવ સમાજનું આયોજન કરવું, ભારતના પ્રત્યેક વિભાગમાં કે જ્યાં જ્યાં વૈષ્ણવોની સંખ્યા મોટા પ્રમાણમાં હોય તેવા મુંબઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા, દિલ્હી, નાગપુર, મથુરા, અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, રાજકોટ, પોરબંદર, ભાવનગર તથા અન્ય મોટા શહેરોમાં સંપ્રદાયિક લાઈબ્રેરીઓ ખોલવી, નાના મોટા શહેરોમાં વૈષ્ણવ બાળકોને ધાર્મિક શિક્ષણ સહેલાઇથી મળી શકે એ માટે પાઠશાળા, વૈષ્ણવ હાઈસ્કુલો, કૉલેજો અને યુનીવર્સિટીની યોજના કરાવી અને ધાર્મિક શિક્ષણમા પાઠ્યક્રમ રાખવો, મોટા શહેરોમાં આવનાર વૈષ્ણવો માટે ઊતરવાની, ભોજનની અને સૂવા બેસવાની સુવ્યવસ્થા કરવી અને પ્રત્યેક વૈષ્ણવ એકબીજાનાં સુખદુઃખમાં ભાગ લઇ પરસ્પરને ઉપયોગી થઈ શકે એ પ્રકારની ભાવના ઉત્પન્ન કરવા શકત્યનુસાર આવશ્યક બનતું કરવું એ મુખ્ય હતો. અને એ પરત્વે અગાઉ ગો. શ્રી ગોકૂલનાથજી મહારાજશ્રીની સાંનિધ્યમાં મુંબઇના આગેવાન લક્ષ્મીનંદન વૈષ્ણવોની મિટીંગ પ્રથમ ભૂલેશ્વર કેથેડ્રલ સ્ટ્રીટમાં આવેલ ફિરંગીના દેવળવાળી વિશાળ જગ્યા હાલમાં જ્યાં 'જયહિન્દ એસ્ટેટ' નામના ત્રણ મોટા બિલ્ડિંગો છે, ત્યાં અને બીજીવાર ભૂલેશ્વર કબુતરખાના પાસે આવેલ ભગતવાડી નામથી પ્રસિદ્ધ પાંચ બિલ્ડિંગોવાળી મિલકત વેચવા નિકળી હતી ત્યારે દસથી પંદર લાખ રોકી એ સ્થાનોમાં વૈષ્ણવ બેંક, વૈષ્ણવ આયુર્વેદિક ઔષધાલય, વૈષ્ણવ ઇન્સ્યુરન્સ કૂં., વૈષ્ણવ કોઓપરેટિવ સ્ટોર્સ, અને વૈષ્ણવ હાઈસ્કુલ તથા પાઠશાળા વગેરે સમાજ કલ્યાણની ભાવનાથી શરૂ કરી એની આવકમાંથી અડધો નફો નાણાં રોકનાર ગૃહસ્થને આપવો અને અડધો નફો સંપ્રદાય તથા વૈષ્ણવ સમાજના હિતના કાર્યમાં વાપરવો એ બાબતમાં સર્વ સંમત થયા બાદ ભગતવાડીની મિલકત ખરીદવા અને એ દ્વારા અન્ય કાર્યોની શરૂઆત માટે રૂા. દસ લાખનું

ફંડ એકઠું કરવાનો નિર્ણય કર્યા બાદ એ માટે રૂા ૫૦ હજાર શેઠ વલ્લભદાસ કશનદાસ નાથા, રૂા. ૫૦ હજાર શેઠ મગનલાલ પ્રભુદાસ અને બીજા ત્રણ ગૃહસ્થોએ રૂા. દસ દસ હજારની રકમો ભરી હતી, તથા પૂ. પા મહારાજશ્રીએ પોતાના હસ્તકની પાઠશાળાનું રૂપિયા પચોતેરથી એંસી હજાર લગભગનું ફંડ પણ આ કમિટિને સોંપવું અને રૂા. દસ હજાર લગભગ દલાલીના થતા હતા તે શ્રી. વાડીલાલભાઈએ આ કાર્યમાં આપી દેવા, એ પ્રકારે રૂપિયા બે થી સવા બે લાખ રૂપિયા નોંધાયા બાદ, બીજી મીટિંગ એક સપ્તાહ બાદ રાખી આ કાર્ય આગળ વધારવાનું નક્કી કરી સૌ વિખેરાયા હતા બીજા સપ્તાહમાં મિટિંગના દિવસે ભાટિયા સમાજ પર વર્ચસ્વ ધરાવનાર એક ગૃહસ્થ કે જેઓ અગાઉનિ મિટિંગ સમયે બહાર ગામ હતા તેઓ આ દિવસે મુંબઈમાં હોવાથી એમને પણ આ કાર્યમાં સહકાર આપી આ કાર્ય કરવા અપીલ કરી હતી પરંતુ બીજી મિટિંગમાં એઓ પણ ન આવ્યા તેમ અન્ય પણ ઉપસ્થિત ન રહ્યા, તેમ અન્ય ગૃહસ્થો પણ હાજર ન થયા તેથી એ યોજના પડી ભાંગી છતાં એ જ કાર્ય માટે ત્રીજો પ્રયાસ ગો. શ્રી ગોકૂલનાથજી મહારાજશ્રીના નિત્યલીલા પ્રવેશ પછી એમના સ્મારકમાં ઉપરનાં બધાં કાર્યો કરવાની અપીલ શ્રી. વાડીલાલભાઈએ કરી હતી અને એ માટે સુસંપન્ન ધનિક વૈષ્ણવોની એક કમિટી નિયુક્ત કરી હતી, પરંતુ મજકુર કમિટીના આગેવાન એક બે પ્રત્યાઘાતી કહેવાતા વૈષ્ણવોએ સ્મારક ફંડની પ્રારંભમાં શરૂઆત ન કરતાં ખોરંભે પાડયું અને પાછળથી રૂપિયા પાંચ હજારથી વધારે રકમ કોઇની લેવી નહિ અને ત્યારપછી જ ગૃહસ્થોને ત્યાં રકમ ભરાયા બાદ આ પ્રવૃત્તિના આગેવાન ગૃહસ્થને એકાએક બહારગામ જવાનું થતાં પાછળથી કાર્યને પડતું મૂકી સ્થગિત રાખ્યું અને સામ્પ્રદાયિક પ્રગતિને

રૂંધી નાખવામાં આવી હોવા છતાં પ ભ. શ્રી વાડીલાલભાઇ સમ્પ્રદાય અને વૈષ્ણવ સમાજના ઉત્કર્ષનાં કાર્યોમાં અહર્નિશ ઉત્સાહભર્યો ભાગ લઇ તન મન અને ધનનો આવશ્યક ભોગ આપી વૈષ્ણવધર્મકર્મપરાયણ જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી રહ્યા હતા અને સમ્પ્રદાય તથા સમાજનું હિત ચાહ્યું અને કર્યું હતું

એઓ એક બાહોશ અને અનુભવી કાયદાશાસ્ત્રી હોવા છતાં પોતાના અસીલને ખોટી સલાહ કે દોરવણી ન આપતાં તેનું હિત વિચારી યોગ્ય સલાહ આપતા અને દરેક કેસનું સત્યાસત્ય વિચારી કામ હાથમાં લેતા. વળી ધાર્મિક કાર્યોના કેસોમાં પોતાની ફી ન લેતાં સેવાભાવનાથી કામ કરતા અને દરેક કાર્ય સન્નિષ્ઠા અને ન્યાયનીતિથી કરતા હોવાથી કોર્ટના ન્યાયાધીશો તથા પ્રત્યેક વકીલ એમના તરફ માન અને પવિત્ર પુરુષની દ્રષ્ટિથી જોતા હતા.

શ્રી વાડીલાલભાઇને પોતાને માથે બિરાજતી સેવા અને વકીલાતના વ્યવસાયને કારણે સમયાભાવ હોવા છતાં મુંબઈની ધાર્મિક પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં એમની સલાહસૂચના અને માર્ગદર્શન મેળવવા નીચેની સંસ્થાઓની કાર્યવાહક સમિતિઓમાં એમનું માનભર્યું સ્થાન હતુ અને એ સંસ્થા દ્વારા આવશ્યક સેવા તેઓ પોતાની શુદ્ધ ભાવનાથી કરતા હતાઃ (૧) શ્રી વૈષ્ણવ પરિષદ વિદ્યાવિભાગના માનદમંત્રી, (૨) શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ-મુંબઇના ૩-૪ વર્ષ પર્યંત ઉપાધ્યક્ષ અને નવેક વર્ષ સુધી પ્રમુખ, (૩) નિ. લી. ગો. શ્રી ગોકુલનાથજી મહારાજ સ્મારક સમિતિ (નિષ્કિંચન વૈષ્ણવો-યોજિત) ના પ્રમુખ, (૪)શ્રી શુદ્ધાદ્વૈત સંસદ-મુંબઈ વિભાગના સલાહકાર (૫) શ્રી અ ભા. શુદ્ધાદ્વૈતવૈષ્ણવ સંઘ—મુંબઇના પ્રમુખ (૬) શ્રી ભારતવર્ષીય ગોપાલ ગોરક્ષક મંડળ, મુંબઈના મા. નાહ્ં મંત્રી (૭) સ્વ વૈદ્યરાજ પં. શ્રીહરિપ્રપન્નજી સ્મારક આયુર્વેદીય ધર્માદા ઔષધાલય અને આયુર્વેદીય વિદ્યાલયના ટ્રસ્ટી, (૮) શ્રી મંદિર મર્યાદા રક્ષક સમિતિના સલાહકાર, (૯) પટણુ દશા પોરવાડ વણિક જ્ઞાતિના શેઠ, (૧૦) શ્રી નોઆખલી હિન્દુ રાહત ફંડના સલાહકાર, (૧૧) શ્રી સ્વધર્મવિવર્ધિની સભા-મુંબઇના કાર્યવાહક અને (૧૨) ભારતમાર્તંડ પં શ્રી ગટુલાલજીની સંસ્થા–મુંબઇના ટ્રસ્ટી હતા એ ઉપરાંત શ્રી વૈષ્ણવ સમાજ કેસરિયા મંડળી, શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ મંડાણ વગેરે સંસ્થાઓના પણ સલાહકાર હતા. એમની આ બધી સત્પ્રવૃત્તિ અને સેવાને કારણે પૂ. પા. ગો. બાળકો, વિદ્વાનો અને વૈષ્ણવોનો એમના પ્રત્યે સદ્ભાવ હોવાથી એમની સમ્પ્રદાયની પચાસ વર્ષ લગભગની સેવા માટે મુંબઇના સમગ્ર વૈષ્ણવ સમાજ તરફથી વિ. સં. ૨૦૦૮ ના આશ્વિન શુકલ ૨ ને રવિવાર, તા ૨૧-૯-૫૨ ના દિવસે ગો. શ્રી દીક્ષિતજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે ી મોટી હવેલીના બગીચામાં જાહેર સભા યોજી, સન્માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું, અને ત્યાર પછી એમના પંચોતર વર્ષારંભે મુંબઈના વૈષ્ણવો તરફથી શ્રી મોટી હવેલીના બગીચામાં જાહેર સમારોહ યોજી વિદ્યાનિધિ આચાર્યવર્ય ગો. શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજશ્રી-સુરતવાળાના આશીર્વાદ સહ એઓશ્રીના સાંનિધ્યમાં ગો. શ્રી દિક્ષિતજી મહારાજશ્રીના વરદ હસ્તે વિ શં ૨૦૧૪ના માઘ શુકલ ૧૩ ને રવિવાર. તા. ૨-૨-૧૯૫૮ના દિને અભિનંદન પત્ર અર્પણ કરી મુંબઇના વૈષ્ણવોએ એમનું બહુમાન કર્યું હતું (આ લેખને અંતે આ મુદ્રિત કરેલ છે)

દિનચર્યા

શ્રી વાડીલાલભાઈ પ્રાતઃકાલના ૬ના સમયે ભગન્નામસ્મરણ કરતાં અને શ્રીનાથજી શ્રીયમુનાજી શ્રીમહાપ્રભુજી વગેરે ચિત્રજીના દર્શન કરી, મુખપ્રક્ષાલન કરી આગલી રાતના અસીલો દ્વારા આવેલું નોટિસાદિ લખવાનું કામ ૬ થી ૭ પર્યન્ત કરતાં અને ૭ થી ૮ માં દંતધાવનાદિ દેહકૃત્યો કરી, સ્નાનાદિથી શુદ્ધ થઈ શ્રીની સેવામાં ૮ થી ૧૧ પર્યન્ત રહેતાં. એ અરસામાં શ્રીને મંગલભોગમાં નિત્ય માખણમિસરીની કટોરી. મગજનાં બે નંગ, પુરી ધરતાં, ત્યાર પછી શ્રીને માટે સખડી અનસખડી વગેરે સામગ્રી સિદ્ધ કરતાં એમાં એમનાં પત્ની સૌ હીરાબહેન સાથ આપતાં એ સિદ્ધ થયે શ્રીને સખડી અનસખડી લીલો સૂકો મેવો વગેરે ભોગ ધરી નિત્ય નિયમ જપ પાઠ તથા શ્રી ભાગવતના એક અધ્યાયનો પાઠ કરી, શ્રીને સમય થયે ભોગ ધરાવી, બીડી આરોગાવી રાજભોગના દર્શનમાં શ્રીની સાંનિધ્યમાં પોતે તથા કૂટુંબના સર્વે નાના મોટા ત્યાં દર્શનમાં ઉપસ્થિત થતાં શ્રી વાડીલાલભાઈ 'વ્રજરાજ બિરાજતા ઘોષ' એ શ્રીમત્પ્રભુચરણકૃત રાજભોગની આર્યા અને શ્રી મહાપ્રભુજીકૃત શ્રી કૃષ્ણાશ્રય સ્તોત્રનો સામૂહિક પાઠ કરિને શ્રીને દંડવત્પ્રણામ ચરણસ્પર્શ કરી અને નાસ્ર કરી, ગોગ્રાસ કાઢી પ્રસાદ લઈ, જળ બીડી લઈ વ્યવસાયાર્થે ૧૧–૩૦ સમયે કોર્ટમાં જવું. ઘરથી નીકળતાં સૌને શ્રીસ્મરણ કરી રસ્તામાં શ્રીનાથજીની પેઢી ઉપર દંડવત્પ્રણામ કરી કોર્ટમાં પહોંચ્યા બાદ ૧૨ થી ૫ પર્યંત પોતાનો વ્યવસાય કરવો, પા ના સમયે ઘેર આવી સ્નાનાદિ કરી. જલ બીડી લઈ, ૬ ના સમયે મોટા મંદિરે દર્શને જવું. ત્યાં શ્રીના દર્શન, ગો, બાળકોના ચરણસ્પર્શ કરી ગો. બાલકોના પ્રવચનાદિનું શ્રવણ કરી, આઠ વાગે ઘેર જઈ રાત્રિભોજન કર્યાં બાદ ૮—૩૦થી ૧૦—૩૦ પર્યંત અસીલોને સલાહસૂચના આપવી અને ૧૦—૩૦— ૧૧ રોજનો હિસાબ લખવો. અને

૧૧ના સમયે શ્રીનાથજીની પેઢીની ભગવન્મંડળીમાં ભગવદ્વાર્તા શ્રવણ કરી આવનાર પોતાના પાડોશી શ્રા ચુનીલાલ બળદેવદાસ શાહ પાસે ભગવદ્વાર્તામાં ૮૪ વૈ ની વાર્તા, ૨૫૨ વૈં. વાર્તા. શિક્ષાપત્ર અને વચનામૃતાદિના કયા પ્રસંગો આવ્યા અને એમાં શું રહસ્ય છે એ પરત્વે અવગાહન કરી શ્રી ચુનીભાઈને ભગવત્પ્રસાદ તથા બીડી આપી, ભગવત્સ્મરણ કરી, સમય હોય તો સાંપ્રદાયીક નવીન સાહિત્યનું અવગાહન કરી રાતના ૧૧—૩૦ લગભગ આરામ કરવો. આ નિત્યની દિનચર્યા બંને રવિવાર અને રજાના દિવસે પ્રસાદ લીધા પછી સ્વલ્પ આરામ અને ત્યારપછી ૪ થી ૬ સાંપ્રદાયિક સાહિત્યનું અવગાહન કરવું એ ક્રમ હતો.

હરિગુરુવૈષ્ણવસેવાપરાયણતા

હરિગુરુ વૈષ્ણવ સરખા લેખો, ભિન્નભાવ હૃદયમાં ન દેખો,
દાસપણું ત્રણેનું ગ્રહેજો તે તન, મન, ધન, વિવેકશું જી.

એ ભગવદીયની વાણીને પ ભ શ્રી વાડીલાલભાઈએ પોતાના જીવનમાં ઉતારી હતી.

(1) શ્રીહરિસેવાપરાયણતા-નિત્ય સવારના ૮ થી ૧૧ પોતાના સેવ્યની સેવા કરતા અને ઋતુ અનુસાર શ્રીને વસ્ત્રાભૂષણ અંગીકાર કરાવતા તેમજ શ્રીને માટે સખડી, અનસખડી, દૂધઘર સાવધાનિથી સિદ્ધ કરી ધરાવતા અને એ પ્રસાદ એમને ત્યાં આવતાં જતાં વૈષ્ણવોને લેવરાવતા તદુપરાંત પોતાના સેવ્યસ્વરૂપને ઉત્સવમહોત્સવે અહકીની સામગ્રી લીલોસુકો મેવો વગેરે ધરાવતા. જન્માષ્ટમી, દોલોત્સવ અદકીની સામગ્રી ધરાવતા. વિક્રમવર્ષારંભે શ્રીને અન્નકૂટ આરોગાવવા પ્રત્યેક પ્રકારની સામગ્રી સિદ્ધ કરવા દસ બાર દિવસની

તૈયારી કરતા અને એમાં એમનાં ધર્મપત્ની તથા મોટી પુત્રી સૌ શ્રી. સરસ્વતીબહેન સહાય કરતાં. તદુપરાંત મુંબઈના પ્રત્યેક સાંપ્રદાયિક મંદિરમાં જન્માષ્ટમી દોલોત્સવ અને અન્નકુટોત્સવના દિવસોમાં શ્રીને સામગ્રી મોકલવી. વ્રજમાં તેમજ શ્રીનાથદ્વારા અને પોતાના ગુરુગૃહ કાંકરોલી જતાં આવતાં વૈષ્ણવો સાથે શ્રીને અંગીકાર કરાવવા સામગ્રી મોકલવી. મુંબઈ તેમજ અન્યત્ર ગો. બાલકો તરફથી મનોરથાદિ થતા એમાં પણ પોતાની સામગ્રી અંગીકાર કરાવતા. આ બધો હતો એમને ભગવત્સેવા પ્રત્યે અનુરાગ.

(૨) આચાર્યગુરુસેવાપરાયણતા— પ્રાચીનભગવદીયોની ઉકિત અનુસાર

"શ્રીવલ્લભકે વંશમેં, સબ શ્રીવલ્લભરૂપ"
"છોટો બડો ન જાનિયે, સબે અગ્નિસ્વરૂપ"

આ ભાવના પ્રાતઃસ્મરણીય ગો. વા. શ્રી મગનલાલ શાસ્ત્રીજીમાં હતી, અને તેથી જ એઓ ગોસ્વામી બાલકો માટે સંબોધનમાં "શ્રીવલ્લભરાજકુમાર" કહીને સંમાનતા. એ શાસ્ત્રીજીની ભાવના પ ભ. વાડીલાલભાઈના હૃદયમાં ઉતરી હતી. તેથી એઓ મુંબઈમાં બિરાજતા પ્રત્યેક ગોસ્વામી બાલકને પવિત્ર બારસના. દાનના દિવસોમાં, પોતાના જન્મ દિવસે અને નૂતન વર્ષારંભે ભેટ ધરતા અને છેલ્લા વર્ષોમાં શરીર અટકયું ત્યારે યાદ કરીને પોતાના આત્મીય વૈષ્ણવ દ્વારા ભેટ મોકલી દંડવત્પ્રણામ પહોંચાડતા એ સિવાય કોઇ પણ પ્રકારની કાયદા સંબંધી સલાહ સૂચના માટે જ્યારે બોલાવતા ત્યારે ઉપસ્થિત થઇ કોઇ પણ પ્રકારની ફી લીધા વિના સાચી સલાહ સૂચના

આપતા, બહાર ગામથી પધારનાર ગો બાલકોને ભેટ મોકલતા એટલું જ નહી, પણ ગો. બાલકોને એમણે પ્રકટ કરેલું સંસ્કૃત, હિન્દી યા ગુજરાતી કોઈ પણ સાહિત્ય જોઈતું હોય તો એનું ન્યોછાવર લીધા વિના ભેટ આપતાં તથા ગો. બાળકોનાં જાહેર વ્યાખ્યાન યા પ્રવચનાદિ હોય તો એ શ્રવણ કરવા સમય મેળવીને હાજરી આપતાં. એમાંયે પોતાના ગુરૂઘર કાંકરોલી, મુંબઇની મોટી હવેલીના ગોસ્વામી બાલકો, અમદાવાદ સૂરત વગેરેના ગોસ્વામી બાલકો પ્રત્યે એમને અત્યંત ભકિતભાવ હતા.

વિદ્વાનો અને વૈષ્ણવો પ્રત્યે સદ્ભાવના

સાંપ્રદાયિક વિદ્વાનો પ્રત્યે એમને આદરભાવ હોવાથી વિદ્વાનો પોતાના સાંપ્રદાયિક પ્રકાશનો અમુલ્ય ભેટ આપતાં અને એમની મુલાકાત થતાં સાંપ્રદાયિક ચર્ચા કરતાં. સંપ્રદાયનાં સિદ્ધાંતપ્રચાર માટે વિચારણા કરતાં અને એમનું પ્રસાદ અને બીડીનું સંમાન કરતા એવી જ રીતે જે વૈષ્ણવ પોતાને ત્યાં આવતાં તેનું પ્રસાદ જલ બીડીથી સંમાન કરતા, નિષ્કંચિન વૈષ્ણવને આર્થિક સહાય કરતાં (અન્ય કોઈ ન જાણે તેવી રીતે કરતાં). વૈષ્ણવમંડળી અને ભગવત્મંડળી માટે પોતે પ્રકાશન કરેલાં શ્રી સુબોધિનીજી વગેરે ગુજરાતી પુસ્તકો ભેટ આપતા અને સામાન્ય સ્થિતિના વૈષ્ણવોના કાયદા સંબંધી સલાહ સૂચના આપતા કોઈ પણ જાતની ફી લેતાં નહિ અને વૈષ્ણવતાના લક્ષણ પરત્વે એઓ કહેતા કે ઉપકાર ઉપર ઉપકાર કરે તે માનવતા, પણ અપકાર પર ઉપકાર કરે તે વૈષ્ણવતા.

શ્રીભગવત્કથાનુરાગ

શ્રી. વાડીલાલભાઈને શ્રીભગવત્કથા શ્રવણ કરવાનો તથા એનુ અવગાહન કરવાનો અત્યંત આગ્રહ હતો ગો, બાલકોન

વચનામૃતો યા વાક્યનો તથા સંપ્રદાયના વિદ્વાનોનાં વ્યાખ્યાનાદિ જ્યારે જ્યારે અને જ્યાં જ્યાં થતા તેના શ્રવણ માટે પોતાને સમયાભાવ હોવા છતાં સમય મેળવીને ઉપસ્થિત થતા હતાં. એમાંયે પ્રો. મગનલાલ શાસ્ત્રીજી પં. શ્રી. બલભદ્રલાલજી, શ્રી પટવારીજી વગેરેના જ્યાં જ્યાં વ્યાખ્યાનો હોય ત્યાં એમની હાજરી અવશ્ય રહેતી. મુંબઈમાં ઉજવાતા શ્રીમહાપ્રભુજી, શ્રીગુસાંઈજી, શ્રીહરિરાયજી શ્રીગોકુલેશપ્રભુ, શ્રીપુરુષોત્તમજીના ઉત્સવો તથા ભક્તકવિ શ્રીદયારામભાઈની જયંતીની જાહેરસભાઓમાં પણ એઓ ઉપસ્થિત થઇ લાભ લેતા અને વિવેચનાદિ દ્વારા જનતાને લાભ આપતા હતા.

છેલ્લાં દશેક વર્ષથી એ કથાનુરાગમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થઇ હતી અને ભગવદ્વાર્તા કરવી અને સાંભળવી એ વ્યસન સદશ થઈ ગયું હતું, તેથી નવેક વર્ષ પહેલાં ગો. શ્રીદીક્ષિતજી મહારાજશ્રીએ શ્રી મોટી હવેલીના બગીચામાં અને ત્યારપછી પાઠશાળાના સભાગૃહમાં શ્રીમદ્ભાગવત ઉપર શ્રી સુબોધિનીજી ટીકાને આધારે દશમસ્કન્ધ ઉપર દૈનિક પ્રવચન શરૂ કર્યું હતું અને એ ત્રણેક માસ અસ્ખલિત રીતે કર્યાબાદ કાર્યવશાત્ એ બંધ પડ્યા પછી એ દૈનિક પ્રવચન ચાલુ રાખવા શ્રીદીક્ષિતજી મહારાજે કૃપા કરી આજ્ઞા આપી હતી તે એમના જીવનના છેલ્લા દિવસ પર્યંત એક પણ દિવસની ક્ષતિ વિના ચાલુ રાખ્યું હતું. એવીજ રીતે પ્રત્યેક રવિવારે સાપ્તાહિક પ્રવચન પ્રથમ ગૃહાધીશ ગો. શ્રીરણછોડલાલજી મહારાજ 'પ્રથમેશ' ની પ્રેરણાથી મુંબઇમાં સ્થાપેલ "શુદ્ધાદ્વૈત સંઘ"ના આશ્રય નિચેનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું ત્યાં પણ સંઘનું કાર્ય બંધ થયું છતાં શ્રી વાડીલાલભાઈએ સાપ્તાહિક પ્રવચન ચાલુ રાખ્યું હતું.

દૈનિક પ્રવચનમાં શ્રીસુબોધિનીજી મુખ્ય તથા અન્ય પ્રકીર્ણ સાહિત્ય વાંચતા હતા અને દર રવિવારે સાપ્તાહિક પવચનમાં

શ્રીષોડશગ્રન્થાદિ સંસ્કૃત ટીમને આધારે વાંચતા અને છેલ્લા ચારેક વર્ષથી એમને પગમાં હાડકું વધતું હોવાથી ઘરની બહાર નીકળવાનું અશક્ય થતા તેમની દ્વારા નિત્ય કથા સાંભળનારા વૈષ્ણવોની માંગણીથી ગો. શ્રી દીક્ષિતજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞા લઈ પોતાને ઘેર ભગવદ્વાર્તા શરૂ કરી હતી અને એ એમના જીવનના છેલ્લા દિન પર્યંત લગભગ ચાર વર્ષ સુધી નિયમિત ચાલી હતી. એ સિવાય રાત્રિની ભગવદ્વાર્તાનો કાર્યક્રમ પૂરો થયા બાદ શ્રી સર્વોત્તમજીની બડી ટીકા (હસ્તલિખિત)નું વાંચન અને એના પર રહસ્યમય વિવરણ ૫-૬ ભગવદીયો દ્વારા ૮-૯ પર્યંત થતું હતું. શ્રીવલ્લભાખ્યાન ઉપરની ગો. શ્રી. વ્રજરાજી મહારાજકૃત સંસ્કૃત ટીકા અને શ્રી જીવનજી મહારાજકૃત વ્રજભાષા ટીકા, અષ્ટસખાઓના વર્ષોત્સવના પદો તેનું પણ શ્રી વાડીલાલભાઈની ભગવદ્વાર્તામાં ગાન શ્રવણ અને એના રહસ્યમય ભાવોનું પણ વિવરણ અવારનવાર થતું હતું તથા કથાના સમયે કે અન્ય સમયે ગો. બાલકો યા સામ્પ્રદાયક વિદ્વાનો કે ભગવદીયોનું આગમન થતાં એ સમયે સાંપ્રદાયિક સિદ્ધાંત પરત્વે વિવેચન થતાં સમાજના ઉત્કર્ષની ચર્ચા શ્રીવાડીલાલભાઈ સાથે થતી હતી. શ્રીવાડીલાલભાઈની વૃત્તિ ભગવત્સેવાકથાદિમાં પ્રેમ આસક્તિ અને વ્યસનાવસ્થામાં પહોંચી હતી તેથી નિત્યના કાર્યક્રમ ઉપરાંત એઓ આખા દિવસમાં શ્રી સર્વોત્તમજીના ૩૫ પાઠ શ્રીયમુનાજીના પદ, શ્રીવલ્લભાખ્યાન વિગેરે કરતાં અને અહર્નિશ શ્રી અષ્ટાક્ષર મહામંત્રનું સ્મરણ તો ચાલું જ રહેતું શ્રી વાડીલાલભાઇની શારિરીક રુગ્ણાવસ્થામાં (માનસિક સ્વસ્થતા ઘણી સારી હતી) દરમિયાન એમને ત્યાં સ્થાનીય તેમજ બહાર ગામથી પધારેલા ગો. બાલકો ઉપરાંત વિદ્વાનો તથા ભગવદિયો પધારતા હતા તે પૈકી ગો. શ્રીવ્રજરત્નલાલજી મહારાજ (સુરત), ગો. શ્રી કૃષ્ણજીવનજી મહારાજ, ગો. શ્રી દીક્ષિતજી મહારાજ, ચિ. ગો. શ્રી શ્યામ મનોહરજી,

ાચ ગો. શ્રી.વ્રજાધીશજી, ગો, શ્રી.પુરૂષોત્તમલાલજી મહારાજ(દાદા), ગો. શ્રી. રણછોડલાલજી મહારાજ 'પ્રથમેશ (મુંબઈ, ગો. શ્રી. ઘનશ્યામલાલજી મહારાજ અને ગો. શ્રી રઘુનાથલાલજી મહારાજ (કામવન), ગો. શ્રી. મુરલીધરલાલજી મહારાજ (બોરીવલી), ગો. શ્રી દ્વારકેશલાલજી મહારાજ અને ગો. શ્રી માધવરાયજી મર્હેદય (પોરબંદર), ગો. શ્રી. વિઠ્ઠલેશરાયજી (કચ્છ માંડવી) વગેરે ગો. બાલકો ઉપરાંત શ્રી નરહરિ શાસ્ત્રી, પ્રો. ગોવિન્દલાલ ભટ્ટ (વડોદરા), પ્રો. નાગરદાસ બાંભણિયા, પ્રો. કેશવરામ પં. શ્રી. યમુનાવલ્લભ શાસ્ત્રી, પ્રો જેઠાલાલ ગો. શાહ (અમદાવાદ), પં. આનંદીલાલ શાસ્ત્રી (નાથદ્વારા), શ્રી જમુનાદાસજી ઝાલાનીજી (ઉજ્જન), શ્રી ગોપાલદાસજી ઝાલાની (ઇન્દોર), શ્રી દ્વારકાદાસ પરીખ, શ્રી હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી (પોરબંદર), શ્રી પ્રેમલાલ ગો મેવચા, શ્રી રતિલાલ મો. દોશી (નડિયાદ), શ્રી સાકરલાલ બાલાભાઇ (અમદાવાદ), પ. ભ શ્રી તારાચંદભાઈ (મધુવન), શ્રી લક્ષ્મીરામ શાસ્ત્રી (બેટવાળા), શ્રી ત્રીકમલાલ શાસ્ત્રી (મુંબઈ), વગેરે મુખ્ય હતા અને શ્રી વડીલાલભાઈ પર ગો. બાળકોની કૃપા હતી. વિદ્વાનો ભગવદીયો વૈષ્ણવોનો શ્રી વાડીલાલભાઈ પ્રત્યે સદ્‌ભાવ હતો. શ્રી વાડીલાલભાઈના જીવનકાળમાં અનેક સુખ દુઃખના પ્રસંગો આવેલા હતા છતાં એઓએ "**सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ**" એ ભગવદ્‌વાકયને પોતાના જીવનમાં ઉતાર્યું હતું. એ સિવાય શ્રી મહાપ્રભુજીના વચનામૃત **त्रिदुःखसहनं धैर्यं** તેને તો એમણે પોતાના જીવનમાં વણી લીધું હતું; એનો અનુભાવ એમના મોટા પુત્ર **શ્રી** મદનમોહનભાઈ કે જેમણે શ્રી વાડીલાલભાઈનું શરીર અટક્યું એટલે એમની વકીલાતના વ્યવસાયનું સઘળું કામ સંભાળી લીધું હતું તે પાંત્રીસ વર્ષની વયે રવીવાર તા. ૨૨-૭-૬૨ના દિને એકાએક હૃદયરોગના ઉપદ્રવથી હરિશરણ થયા, એ સમાચાર સાંભળતાં

દરેકના હૃદયમાં ભૌતિક રીતે કલેશ થયો હતો કે શ્રી વાડીલાલભાઇ જેવા ભગવદીયને આ સ્થિતિમાં આ દુઃખ અને તેથી એમને ત્યાં નિત્ય કથામાં શ્રોતા તરીકે આવનાર એક ભગવદીય વૈષ્ણવને આ સમાચાર મળતાં પણ દુઃખ થયું તેથી એ શ્રી વાડીલાલભાઈ પાસે પોતાની સમવેદના વ્યક્ત કરવા અને આશ્વાસન આપવા ઘેર જતાં, જે સમયે શ્રી વાડીલાલભાઇના પુત્રને અંતિમ સંસ્કાર કરવા. સોનાપુર (સ્મશાન) માં લઈ ગયા હતા, ભગવદિય પોતની રીતે દુઃખ વ્યકત કરી આશ્વાસન આપી પૂછ્યું કે વાડીલાલભાઇ, આજે તો કથા બંધ રહેશેને! આ સાંભળતા શ્રી. વાડીલાલભાઈએ જણાવ્યું કે "ભગવાનને આપેલ એની વસ્તુને એની પાસે બોલાવી લીધી" તો એના માટે મારી કથા શા માટે બંધ રાખવી! એની પાછળ તો મારી કથા ચાલુ જ રહેશે અને એક સ્થિતપ્રજ્ઞની પેઠે એમના પુત્રના મરણને દિવસે સાંજના નિત્યનિયમાનુસાર ભગવદ્‌વાર્તા ચાલુ રહી, પોતે દૂર બેસીને સાંભળી અને કથામાં નિત્ય આવનારા હતા તે એમના પુત્રના દેહવિલય માટે આશ્વાસન આપવા આવનાર શેઠિયાઓ તેમજ અન્ય વૈષ્ણવો સાથે કથાની સમાપ્તિ બાદ નિત્યનિયમાનુસાર દીનતા આશ્રયના પદ ગયા બાદ મિસરીનો ભગવત્પ્રસાદ અપાયો અને ત્યારપછી આગંતુક વૈષ્ણવો પોતાનો ભૌતિક શોક વ્યકત કરતાં શ્રીવાડીવાલભાઈએ બે જ શબ્દો કહ્યા કે ભગવાનની વસ્તુ હતી તે છે એણે લઈ લીધી, જેવી ભગવદિચ્છા આ હતા એમના શબ્દો ત્યારપછી બે મહિને એમની બીજી પુત્રી શ્રી. હરિપ્રિયા બહેનના પતિ પણ હૃદયયોગના હુમલાથી ગોલોકવાસી થયા છતાં 'મોહ માયા વ્યાપે નહિ જેને, સકલ વૈરાગ્ય જેના મનમાંરે' કૃષ્ણનામશું તાળીરે લાગી, સકલ તીરથ તેના તનમાંરે," આવા એ ભગવદીય હતા.

જીવનના અંતિમ દિવસો

શ્રી વાડીલાલભાઈને આ ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કરવાની
ખબર અગાઉથી પડી ગઇ હોવાથી પોતાની ચિત્તવૃત્તિને અધિક
સેવાસ્મરણ અને ભગવત્કથા કિર્તન શ્રવણ મનન કરવામાં
ગાળતાં હતા અને પોતાની હસ્તકની બધી પ્રવૃત્તિઓમાં મુકત
રવા પ્રયાસ કરતાં હતા આ બધા ધાર્મિક પ્રવૃતિ અતે ખાતાં-
ઓની જવાબદારીથી મુકત થવા પ્રથમ શ્રીમદ્વૈષ્ણુવ પરિષદનું
હસ્તલેખિત તથા મુદ્રિત સાહિત્ય પોતાને ત્યાં હતું તે પ્રો
શ્રી ગોવિન્દલાલ ભટ્ટની સલાહ તથા સૂચનાથી એની સુવ્યવસ્થા
માટે શ્રી પુષ્ટિમાર્ગિય પુસ્તકાલય નડિયાદને એના મંત્રીશ્રી
રતિલાલ મોહનલાલ દોશીને બોલાવીને સુપ્રત કર્યું,
ત્યારપછી બાકી રહેલું સંસ્કુત અને ગુજરાતી ભાષામાં
છપાયેલું સાહિત્ય અને હિસાબ શ્રી ગોવિંદલાલ ભટ્ટની
સુચનાથી શ્રીશુદ્ધાદ્વૈત સસંદ—વડોદરાને મોકલી આપ્યા.
જુદી જુદી સંસ્થાઓના હિસાબી ખાતામાં એઓ જોડાયા હતા
તેના હિસાબો તે તે સંસ્થાના મુખ્ય કાર્યકારોને સુપ્રત કરી દઈ
પોતાની આર્થિક જવાબદારીથી મુકત થયા. શ્રીપુષ્ટીમાર્ગીય
યુવક પરિષદ-મુંબઇના પ્રમુખપદે એઓ છેલ્લા ૮-૯ વર્ષથી
હતા તેથી એનાથી મુકત થવા એ સંસ્થાના કાર્યકારોને અનેક
વખત કહ્યું છતાં એમનિ સલાહ સુચનાથી મુકત થવા સંસ્થાના
કાર્યકરોને ચાહતા નહિ હોવાથી એ સંસ્થા સાથે એમનો
સંબંધ જીવનની છેલ્લી ક્ષણો સુધી રહ્યો. ભુતકાળનો ત્યાગ કર-
વાને આગલે દિવસે શ્રી હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રીજી સાથે પરિષદના મંત્રી
શ્રી વાડીલાલભાઇને ત્યાં ગયા હતા અને ત્યારે એમની તબિયત
અસ્વસ્થ હતી છતાં ભગવત્સ્મરણ કરી શાસ્ત્રીજીના આવ્યાના
સમાચાર સાંભળતા બે હાથ જોડી ભગવત્સ્મરણ કર્યા અને
પોતાને હાથે શાસ્ત્રીજીને ભગવત્પ્રસાદ આપ્યો અને ભુતળને

ત્યાગ કરવાને દિવસે સાંજના ચાર વાગ્યે પુષ્ટિ યુવક પરિષદના
મંત્રી ગિ જ. શાહ ભગવત્સ્મરણ કરવા ગયેલ અને પાટણથી
પુષ્ટિમાર્ગીય પાઠશાળાના કાર્યકર શ્રી. રમણિકલાલ પરિખનો
આવેલો પત્ર વાંચી સંભળાવ્યો કે જેમાં પુ યુ. પરિષદે સન
૧૯૩૪માં પ્રકાશિત કરેલું 'શ્રીવલ્લભાચાર્ય અને તેમના સિદ્ધાંતો'
એ ભ. શા નિ શ્રી મન્નાલાલ શાસ્ત્રીજીના વ્યાખ્યાનો પ્રચારાર્થે
છાપવાની સંમતિ માંગેલી, એ સબંધી પૂછતા શ્રી વાડીલાલ-
ભાઈએ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે પોતાની સંમતિ આપી એમને
ભગવત્સ્મરણ લખવાની સૂચના કરી, ત્યારપછી શ્રી. રણજિત-
ભાઈ આવ્યા એમના દ્વારા સુબોધિનીજી, ૮૪,-૨૫૨ વૈનાની
વાર્તાપ્રસંગો, શિક્ષાપાત્ર શ્રીવલ્લભાખ્યાન, શ્રી યમુનાજીના ૪૧
પદો પૈકી પાંચ છેલ્લા પદો વગેરે સુસ્વસ્થ ચિત્તે શ્રવણ કરી
સૌને ભગવત્સ્મરણ કરી શ્રી મોટી હવેલીમાં શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુના
સંધ્યા આરતીના દર્શન સમયે શ્રા મહાપ્રભુજી શ્રીનાથજી વગે-
રેનું ધ્યાન ધરતાં દેહનો ત્યાગ કરી ભગવચ્ચરણારવિંદજે પ્રાપ્ત
થયા એમના જીવન દરમયાન એમણે તન મન ધનથી દરેકને
સહાય કરી પોતાની ફરજ બજાવી હતી. સંપ્રદાયની નામસેવા
અને રૂપસેવામાં પણ પોતાની અત્યંત આસકિત હોવાથી પોતાનો
અતિ સુંદર ફાળો આપ્યો હતો. સાંપ્રદાયિક સાહિત્યનો સગ્રહ
અને પ્રકાશન પણ સારા પ્રમાણમાં કર્યું હતું. હસ્તલિખત
સાહિત્યમાં પરિષદનું સાહિત્ય પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલયને સુપ્રત
કર્યા બાદ પોતાનું સ્વતંત્ર સાહિત્ય હતું તે પૈકી શ્રી સર્વોત્તમજી
ઉપરની સપ્ત ટીકા કે જેને આધારે એમણે ત્રીસથી અધિક
નામોનું વિવરણ "પુષ્ટિભકિતસુધા'માં પ્રસિદ્ધ કરેલું અને શ્રી
સર્વોત્તમજીની શ્રીગોકૂલેશકૃત બડી ટીકા હસ્તલિખિત (અપૂર્ણ)
કે જેની સારી નકલ મધુવનમાં પ ભ. શ્રી તારાચંદભાઇ મુખિ-
યાજી પાસે હતી તે પોરબંદરવાળા નિ લી- શ્રી દ્વારકેશલા-
લજીએ પધરાવી લીધી છે તે સિવાય બીજી નકલ ઉજ્જૈનમાં પ

ભ. શ્રી. જમનાદાસ ઝાલાનીજી પાસે જેનું સંશોધન શ્રી વાડીલાલ પાસે એની નકલ સાથે કર્યું છે તે સિવાય વાડીલાલભાઈની પાસેની નકલ ઉપરથી જતીપુરામાં એક ભગવદીય પાસે છે. આ બધી અપૂર્ણ છે તેમાં એક ભગવદીય (વેકેશનની રજામાં) બહાર ગામ ગયા હતા તે પાછી આવી ન હોવાથી શ્રીવાડીલાલભાઈને દુઃખ થયેલું, પરંતુ ભગવદીયો ઉદારચરિત હોય છે તદ્નુસાર દુઃખ એમણે પોતાના જીવનકાલ દરમ્યાન વ્યક્ત નહોતું કર્યું કે બાબત એ ગ્રન્થ પધરાવી જઈ પુનઃ પાછો આપવા માટે એક શબ્દ પણ કહ્યો ન હતો. આવા એ ઉદારભાવનાશીલ આદર્શ ભગવદીય વૈષ્ણવ હતા. એમના દ્વારા અનેક જીવન ઉન્નત બન્યા છે. એમના સત્સંગથી અનેક ભગદીય વૈષ્ણવ થયા છે અને એમની પ્રેરણાથી અનેક કાર્ય કરો તૈયાર થઈ સંપ્રદાયની તન મન અને ધનથી સેવા કરી રહ્યા છે એમના દેહવિલયના સમાચાર સાંભળતા મુંબઈમાં બિરાજતાં ગોસ્વામી બાળકોના હૃદયમાં તેમજ વૈષ્ણવોના હૃદયમાં ભૌતક દૃષ્ટિએ અત્યંત ક્લેશ થયો હતો. એમના જીવન દરમિયાન એમણે ધર્મ સમાજ અને રાષ્ટ્રની સુંદર સેવા કરી હતી આયુર્વેદના આગ્રહી હતા. સ્વદેશીના હિમાયતી હતા. એટલે પોતાના જીવન દરમ્યાન વિલાયતી દવા-ઈંજેકશનોનો ઉપયોગ કર્યો ન હતો. એવી જ રીતે વિદેશી અને મિલના કાપડથી પણ વર્ષોથી મુક્ત રહ્યા હતા સ્વદેશી હાથથી વણેલાં ખાદીનાં ધોતિયાં તથા પહેરણ કોટ વગેરે પરિધાન કરતા. સદા પ્રસન્નમુખ, કપાળમાં ભગવત્પ્રસાદી કુંકુમનું ભવ્ય તિલક, અન્યાશ્રય-અસમર્પિતત્યાગ અને મિથ્યા (અસત્લાપ) વાણી અને દુસંગથી સર્વદા મુક્ત રહેતા આ બધા વૈષ્ણવના આદર્શ ગુણો, કથન તેવું આચરણ શ્રી વાડીલાલભાઈમાં હતાં **વિવેકસ્તુ હરિઃ સર્વં નિજેચ્છાત કરિષ્યતિ'** એ સિદ્ધાંત એમના જીવનમાં ઓતપ્રોત હતા, એવા પરમભગવદીય શ્રી વાડીલાલભાઈને અનેકશ વંદન કરી વિરમું છું.

ગિ. જ. શાહ

પૂ. પા. ગો૦ શ્રીજીવનજી મહારાજ-મુંબઇ

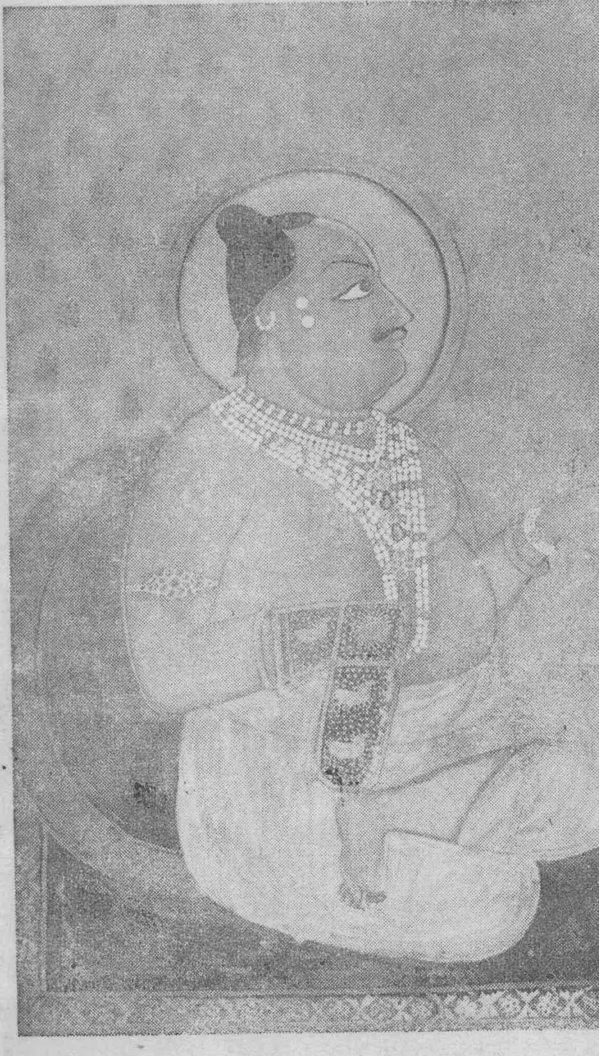

પ્રાકટ્ય વિ. સં. ૧૮૮૬ માગ'શીર્ષ શુકલ ૫

॥ શ્રીહરિ: ॥
॥ વિજયતે શ્રીબાલકૃષ્ણ:પ્રભુ: ॥
॥ શ્રીમહાચાર્ય ચરણ કમલેભ્યોનમ: ॥
॥ શ્રીગુંસાઈજી પરમ દયાલવેનમ: ॥

॥ સટીક નવાખ્યાન પ્રારંભ: ॥

પ્રથમાખ્યાન

શ્રીકૃષ્ણાયનમ અબ ગોસ્વામિ શ્રીજીવનજી મહારાજનેં દૈવી જીવનપે કૃપા કરિકેં શ્રીવલ્લભાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન વ્રજભાષામેં કિયો તામેં જહાં જહાં સંસ્કૃત શ્લોક હેં તથા ઓરહુ જે કઠિનાંશ હેં તિનકો સ્ફુટ અર્થ શ્રીજીવનજી મહારાજકી આજ્ઞાસૂં શ્રી ગટ્ટુલાલાજી યા નામસું પ્રસિદ્ધ પંચનદિ પં શ્રી ગોવર્દ્ધનલાલાજીને લિખ્યો હૈ. અબ યા ટીકાકી નિર્વિઘ્ન સમાપ્તિકે લિયે શ્રીજીવનજી મહારાજ ચાર શ્લોકસું મંગલાચરણપૂર્વક ગ્રંથ કરિવેકી પ્રતિજ્ઞા કરતહેં

શ્રીબાલકૃષ્ણં વંદેહં યશોદોત્સંગલાલિતમ્ ॥
નવનીતાશનોત્કંતં વ્રજયોષિદ્ગુત્સવં ॥ ૧ ॥
જયતિ સ વલ્લભ ઈશ: શ્રીવિઠ્ઠલઇહ સહાન્વયશ્ચસદા
અજ્ઞાનાંહૃદ્ધ્વાંતધ્વંસકઉલ્લાસકોહૃદબ્જસ્ય. ॥ ૨ ॥
શ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૌ:પાદપદ્મપરાગભૃત્. ॥
કુર્વેહંવલ્લભાખ્યનવ્યાખ્યાનં હિ યથામતિ. ॥ ૩ ॥

વ્રજપ્રિય:સમાખ્યાતોયસ્માદસ્મત્પ્રભુ:સદા ॥
તસ્માત્તત્પ્રીતયેનુનંકુર્વેતદ્વ્રજભાષયા. ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—શ્રીબાલકૃષ્ણજી જો અપને ઠાકુરજી તિનકો મેં વંદન કરત હોં વે કૈસે હેં જીનકોં શ્રીયશોદાજી સર્વદા અપની ગોદીમેં ખિલાવત હેં ઓર જે માખન અરોગિવેમેં ઉત્કંઠાયુક્ત હેં યાહીતં દક્ષિણ શ્રીહસ્તમેં સદા નવનીત લિયે રહત હેં ઓર વે સો જે વેદાદિકમેં પ્રસિદ્ધહેં ઓર જીનકે દર્શન કિયેસૂં વ્રજ ભક્તનકે નેત્રકૂં બડો આનંદ હોતહે યા વિશેષણસૂં વિરૂદ્ધધર્માશ્રયત્વ સૂચન કીયો ક્યોં જો બાલભાવમેં હૂં, પ્રૌઢભાવયુક્ત હેં તાતેં ઓર યશોદોત્સંગલાલિતં યા પદસૂં પરમ તત્વરૂપતા સૂચન કરી યહ બાત અણુભાષ્યકી સમાપ્તિકે શ્લોકનમેં સ્ફુટ હેં. (૧)

અબ એસે પ્રભુનકો નમન કરિકેં દૂસરે શ્લોકમેં ગુરૂનકો નમન કરતહેં તા શ્લોકકો અર્થ ઇશ સો સર્વ મનોરથ પૂરિવેમે સમર્થ એસે ઓર વેદપુરાણાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ એસે જે શ્રીમહાપ્રભુજી તે સર્વોપરિ બિરાજતહેં ઓર શ્રીગુસાંઇજી હૂ સર્વદા અપનેં વંશસહિત યા લોકમેં સર્વોપરિ બિરાજત હેં અબ યે દોઉ કૈસે હેં સો કહતહેં જે શ્રીઆચાર્યજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારકો નાશ કરતહેં ઓર ભક્તનકે હૃદયરૂપ કમલનકો વિકાસ કરતહેં યાતેં દોઉનકોં અલૌકિક સૂર્યરૂપતા સૂચન કરી. (૨)

અબ તીસરે શ્લોકમેં ગ્રંથ કરિવેકી પ્રતિજ્ઞા કરતહેં અપને ગુરૂદેવ ઓર ધર્મ પિતા એસે જો શ્રીગોવર્ધનજી મહારાજ તિનકે ચરણારવિંદકી રજકોં અપનેં મસ્તક હૃદયાદિકનમેં ધારણ કરિવે વારો એસો મેં શ્રીવલ્લભાખ્યાનકી ટીકા મેરી બુદ્ધિઅનુસાર કરતહોં યા શ્લોકમેં ગુરૂનકી કૃપાસૂંહી યહ ટીકા મોસૂં બની સકેંગી એસેં દીનતા સૂચન કરી ક્યોં જો દીનતા યા માર્ગમેં મુખ્ય હે (૩)

અબ આપકી સંસ્કૃત ગ્રંથ બનાયવેકી આછી શક્તિહે તાહીતે શ્રી બાલકૃષ્ણ ચંપૂપ્રભૃતિ અનેક બડે બડે સંસ્કૃત ગ્રંથ આપને કરે હેં તબ યહ ટીકા વ્રજભાષામેં ક્યોં કરી તાકો કારણ ચોથે શ્લોકમેં કહતહેં તા શ્લોકકો અર્થ હમારે પ્રભુનકૂં સદા વ્રજદેશહી બહુત પ્રિય હે યહ બાત પુરાણાદિકનમેં કહી હે તથા ભક્તનનેં હું કીર્તનાદિકમેં આછી રીતસૂં ગાઈ હે તાતેં વ્રજ પ્રિય એસે જે પ્રભુ તિનકી નિશ્ચય પ્રસન્નતા કે લિયે મેં યહ ટીકા વ્રજ ભાષામેં કરતહોં. (૪)

અબ એક સમયકે વિષેં શ્રીગુસાંઇજી રાજનગરમેં ભાયલા કોઠારીકે ઘર પધારે હતે. તહાં ઉનકી પ્રાર્થનાસૂં ઉનકે જમાતા ગોપાલદાસપેં અનુગ્રહ કરિકેં આપકો ચર્વિત તાંબૂલ દિયો ॥ તાતેં ઉનકે મુખદ્વારા વલ્લભાખ્યાનકો પ્રાદુર્ભાવ ભયો યે આખ્યાયિકા વાર્તામેં પ્રસિદ્ધ હે, તાસોં સંક્ષેપસો લિખીહે ॥ યે વલ્લભાખ્યાન વેદતુલ્ય સ્વત:પ્રમાણ હેં તિનકી મે વ્યાખ્યા કરતહોં ॥ ઇહાં બહિર્મુખ અજ્ઞાનાંધ શંકા કરત હે ॥ જીવવિશેષ ગોપાલદાસ હે તાકી યહ વાણી હે ॥ તાસોં યાકોં તુમ વેદતુલ્ય સ્વત: પ્રમાણ કાહેકોં કહત હો ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તિનકી યહ વાણી હે

તાસોં વેદતુલ્ય સ્વતઃપ્રમાણ હે॥ શંકા કરત હે॥ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હે તામે કહા પ્રમાણ॥ ॥પ્રત્યુત્તર॥ પુંડરીકપુરસ્થ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી સ્વેચ્છાસોં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે ઘર પ્રગટ ભયે હેં યહ આખ્યાયિકા પ્રસિદ્ધ પ્રમાણ હે॥ દૈવી જીવનકોં તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી કો પુર્ણપુરૂષોત્તમત્વ અનુભવ સિદ્ધ હે ॥ ઓર પુરાણાંતરમેંહુ કલિયુગીયાવતાર ગણના કીનીહે તહાં કહ્યો હે॥

[1] કૃષ્ણોબુદ્ધોવિઠ્ઠલેશઃકલ્કિર્મ્લેચ્છનિકૃંતનઃ ॥

ઓર અગ્નિપુરણિમેં ભવિષ્યોત્તર ખંડમેંહૂ

[2] વલ્લભોહ્યગ્નિરૂપાસ્યાદ્વિઠ્ઠલઃપુરૂષોત્તમઃ ॥

એસો વાકય હે ॥ તાસોં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પુર્ણપુરૂષોત્તમ હે ॥ યાવિષયક શ્રુતિસ્મૃતિપુરાણતંત્રસ્થ વિશેષ પ્રમાણ શ્રુતિરહસ્ય[3], ચરિત્રચિંતામણિ પ્રભૃતિ ગ્રંથનમેં સમુલ લિખે હેં॥ શંકા॥ ઠીકહે

---

[1] કલિયુગમેં પ્રભુનકે ચાર અવતાર કૃષ્ણ, બુદ્ધ, શ્રીગુસાંઈજી એ ર મ્લેછનકો મારિવે વારે એસે કલ્કિ.

[2] શ્રીમહાપ્રભુજી ઓર શ્રીગુસાંઈજી યહ ભગવન્મુખાગ્નિરૂપ ઓર વસ્તુતઃ સાક્ષાત્પુરૂષોત્તમરૂપ હેં.

[3] શ્રુતિરહસ્ય યા નામકો કાશીસ્થ શ્રીગિરિધરજી મહારાજકૃત ગ્રંથ હે ઓર ચરિત્રચિંતામણી શ્રીદેવકીનંદનજી મહારાજકૃત આચાર્યચરિત્રનિરૂપક ગ્રંથ હે.

શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં પરંતુ યહ બાની તો ગોપાલદાસકી હે ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ ગોપાલદાસજી તો નિમિત્તમાત્ર હેં ॥ બાની તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી હે ॥શંકા॥ દેહાંતરમેં યહ બાત કેસે સંભવે ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ ચતુર્થ સ્કંધમેં રાજા ઉત્તાનપાદકો પુત્ર ધ્રુવ તાકોં પ્રભુ પ્રસન્ન ભયે તબ દર્શન દિયો ॥ ઓર વેદમય જો પાંચજન્ય શંખ આપકે શ્રીહસ્તમેં હતો તાકો સ્પર્શ ધ્રુવકે કપોલકોં કરાયો તબ સ્તુતિ કરી તામેં કહયો જો॥

યોંતઃ પ્રવિશ્યમમવાચમિમાંપ્રસુપ્તાં ॥
સંજીવ યત્યખિલશક્તિધરઃ સ્વધાન્મા

યાકો અર્થ ॥ સબ શક્તિ ધારણકરિવેવારે પ્રભુ મેરે અંતઃકરણ મેં પ્રવેશ કરિકેં મેરી નિશ્ચેતન બાનીકો સંજીવન આપકે તેજસોં કરતહે ॥ યા રીતસોં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીહુ આપકે મુખારવિંદકે સુધારસદ્વારા ગોપાલદાસજીકો ભ્રમરકીટકન્યાયસૂં[1] અલૌકિક દેહ સંપાદન કરિકેં અંતઃકરણમે :પ્રવેશકરિકેં આપહીં આજ્ઞા કિયેહેં તેસેંહિ બ્રહ્માદિક વ્યાસાદિકદ્વારા વેદાદિક શ્રીમદ્ભાગવતાદિકકો પ્રાકટ્યકીયો તાકો કારણ યહ જો શ્રીપુરૂષોત્તમકી લીલાકો તથા સ્વરૂપકો નિરૂપણ કરિવેકો.

---

[1] જેસેં ભ્રમરી કીટકકોં ઉઠાયકેં અપુને સ્થાનમેં લેજાય તબ વહ કીટક ભ્રમરીકે ભયસોં સાક્ષાત ભ્રમરરૂપ હોયજાયહે તેસેં ભગત્સંબધસોં જીવ ભગવદ્રૂપ હોય

જીવકો સામર્થ્ય નાંહીં કેસેં જો શ્રીપુરૂષોત્તમકી લીલા તથા સ્વરૂપ વાંગ્મનોગોચરાતીત હે ।। ઓર શ્રીવલ્લભાખ્યાનમે તો શ્રીપુરૂષોત્તમકી લીલા તથા સ્વરૂપકો નિરૂપણ હે ।। તાસોં યે વલ્લભાખ્યાનહુ શ્રીપુરૂષોત્તમકી વાણી હે તાસો હમ વેદતુલ્ય સ્વતઃપ્રમાણ ઈનકોં કહતહેં ।। ઓર બ્રહ્માદિકદ્વારા વેદાદિક શ્રીપુરૂષોત્તમને હી પ્રકટ કિયેહેં યહ બાત તો શ્વેતાશ્વેતરગોપાલતાપનીયાદિક ઉપનિષદનમે તથા શ્રીભાગવતમેં [૧]“પ્રચોદિતાયેનપુરાસરસ્વતી વિતન્વતાऽજસ્યસતીંસ્મૃતિંહૃદિ ।। સ્વલક્ષણાપ્રાદુરભૂત્કિલાસ્યતઃ” [૨]“તેને બ્રહ્મહૃદાયઆદિકવયે કસ્મૈ યેનવિભાસિતોયમતુલોજ્ઞાનપ્રદીપઃપુરા” ઈત્યાદિ સ્થલમેં પ્રસિદ્ધહે ।। શંકા ।। તુમને ધ્રુવકો દ્રષ્ટાંત દિયો તા રીતસોં તો ધ્રુવકી બાનીકી તુલ્યતા આવેહે તબ યે વેદતુલ્ય કેસેં ।। પ્રત્યુત્તર ।। દષ્ટાંત દિયેસો કછુ તાકી તુલ્યતા દાર્ષ્ટાંતિકકેવિષે સબ રીતસોં નાંહિ આવે ।। જેસે ભગવત્તેજકોં સૂર્યાદિકનકી ઉપમા દેતહેં તાસોં કહા ભગવ-

---

[૧] બ્રહ્માજીકે મનમેં યથાર્થ સ્મૃતિ લાયકે પ્રભુનને અપુને સ્વરૂપભૂત વેદ પ્રગટ કિયે.

[૨] યહ શ્રી ભાગવતરૂપ અનુપમ જ્ઞાનદીપક પ્રભુનનેં બ્રહ્માજીકુ દિખાયે.

ત્તેજ સૂર્યાદિકકે તેજસોં તુલ્ય ભયો ભગવત્તેજ તો સર્વાધિક અલૌકિક હે ।। તેસેં યા બાનીકો ઓર ધ્રુવકી બાનીકો બોહોત તારતમ્ય હે ।। શંકા ।। ભગવત્તેજકો ઓર સૂર્યાદિકકે તેજકો તારતમ્ય તો અનુમાનસોં તથા વેદાદિકસોં જાનપરતહે ।। પરંતુ યાકો તારતમ્ય કૌન રીતસોં હે સો કહો ।। પ્રત્યુત્તર ।। ધ્રુવકોં તો તપસ્યાદિ સાધનસાધ્ય શ્રીપુરૂષોત્તમકી વિભુતિ વિષ્ણુ તાકો દર્શન ભયો ઓર સાક્ષાત્ અંગસ્પર્શ નહિ ભયો ।। શંખકો સ્પર્શ ભયો સોહુ બહિરંગ કપોલ તાકોં ભયો ।। ઓર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં ।। તપસ્યાદિ સાધનસાધ્ય નહીં હેં ભક્તિમાત્ર સાધ્ય હેં સોઇ આપનેં ગીતાજીમેં આજ્ઞા કીનીહે ।। [૧]નાહંવેદૈર્નતપસાનદાનેન નચેજ્યયા ।। શક્યએવંવિધોદ્રષ્ટુંદષ્ટવાનસિમાંયથા ।।૧।। ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્યઅહમેવંવિધોર્જુન ।। જ્ઞાતુંદ્રષ્ટુંચ તત્વેનપ્રવેષ્ટુંચપરંતપ ।। ૨ ।।” યાકો અર્થ ગ્રંથકો વિસ્તાર હોય તાસોં નહીં લિખતહેં ।। યહ એસે જે પ્રભુ તિનકે સાક્ષાત્ મુખારવિંદકે સુધારસકો સ્પર્શ ગોપાલદાસજીકો

---

[૧] સ્વાધ્યાય તપ દાન યાગ ઈન સબનસૂં ભગવદ્દર્શન તેસો નહીં હોય જેસો અર્જુનકું ભયો એસો સાક્ષાતદર્શન તથા સ્વરૂપજ્ઞાન તથા લીલાપ્રવેશ યહ સબ અનન્યભક્તીસૂં હી હોય હે.

અંતરંગ જો મુખ તથા હૃદય તાકોં ભયો તાસોં ધ્રુવસોં અધિક ગોપાલદાસજીહેં ।। ઓર ધ્રુવકી બાનીકો તો શ્રીવિષ્ણુને સંજીવનમાત્ર કિયો ઓર ગોપાલદાસજીકે તો હૃદયમેં બિરાજકેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેંહી આખ્યાનરૂપઆજ્ઞા કીની તાસોં યે ધ્રુવકી બાનીતુલ્ય નાંહીં વેદતુલ્ય હે ।। શંકા ।। શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી બાની હે યહ વાર્ત્તા તુમને જો પ્રકાર કહ્યો તા રીતસોં તો સત્યહે પરંતુ યાકો ચિન્હહૂ કછુ હે ।। પ્રત્યુત્તર ।। યાકો ચિન્હ યહ જો નવમાખ્યાનમેં સમસ્ત પરિવારકો વર્ણન નામપૂર્વક કીયોહે પરંતુ યામે આપકે પત્ની શ્રીરૂકિમણીવહુજી ઓર શ્રી પદ્માવતીવહુજી ઈનકે નામકો વર્ણન નહીં કિયો યાહીસોં સ્ફુટ હોતહે જો બાની આપકી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી હે તાસોં વેદતુલ્ય અપ્રાકૃતહેં ।। શંકા ।। શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પૂર્ણ[1]પુરૂષોત્તમ હે ઈનકી બાની વેદતુલ્યસ્વતઃપ્રમાણ હે યહ સબ બાત સત્ય હે પરંતુ યામેં તો પ્રાકૃત શબ્દ હેં યાકોં અપ્રાકૃત તુમ કેસેં કહતહો ।। પ્રત્યુત્તર ।। યહ આખ્યાન હેં તો અપ્રાકૃત પરંતુ પ્રાકૃત જેસે ભાસતહે જે આજ્ઞાનાંધહેં તિનકોં ।। જેસેં ભગવદવતાર ભુતલપેં

---

[1] જામે ઓર પ્રમાણ દેવેકો કામ ન પડે ઓર જો કોઈસૂ અપ્રમાણ ન કહ્યો જાય તાકૂં સ્વતઃપ્રમાણ કહત હેં.

જાસમે હોતહે તાસમય પ્રભુ પ્રાયઃ સબનકોં સામાન્યમનુષ્ય જેસે ભાસતહેં ।। પરંતુ દૈવીજીવનકોં તો તાસમેં હૂં અપ્રાકૃતસ્વરૂપકેહી દર્શન હોતહેં તારીતસોં યે આખ્યાનહૂ પ્રાકૃત જેસેં ભાસતહેં પરંતુ અપ્રાકૃત હેં વેદસોં અધિકહેં ।। શંકા ।। વેદસોં અધિક કેસે કહતહો।। પ્રત્યુત્તર।। વેદતો પૂર્ણપુરૂષોત્તમકે નિઃશ્વાસહેં।। ઓર યે આખ્યાનતો બાની હે।। તાસો યહ તારતમ્ય આયો જો નિઃશ્વાસસોં અભિપ્રાય કછુ સ્ફુટ નહીં હોય ઓર બાનીસોંતો વક્તાકો અભિપ્રાય સ્ફુટ હોતહે તાસોં યહ વેદસોં અધિક[1] હે ।। યહ સબ પ્રકાર મેંને બહિર્મુખકી શંકા નિરાસાર્થ કહ્યો ।। વસ્તુતઃ તો શ્રીપુરૂષોત્તમ વેદ ભગવદીય ભગવદીયકીબાની યહ સબ એક રૂપહી હેં યામેં તિલમાત્રહૂં ભેદ નાંહીં યહ વાર્તા નિઃસંદેહ હે યાતેં મેરી બાની સફલ કરિવેકોં નવાખ્યાનકે વ્યાખ્યાનકો આરંભ કરતહોં ।। રાગકેદારો ।। અબ પ્રથમ આખ્યાનકો ગાન કેદારરાગમેં કિયો તાકો નિદાન યહ જો શ્રીપૂર્ણપુરૂષોત્તમ સર્વદા રાસલીલ વિશિષ્ટહેં ઓર રાસ લીલોચિત સમય પૂર્ણચંદ્રવતી રાત્રીહે ઓર તત્સમયો-

---

[1] આખ્યાનકું વેદસું આધિક્ય કહ્યો સો કેવલ વાદિ માનભંગાર્થ કહ્યો.

ચિત રાગ કેદારો હે ।। તાતેં પ્રભુનકોં અત્યંત પ્રિય હે ।। યાહીતેં પ્રથમાખ્યાનકો ગાન કેદારરાગમેં કિયો ।। ।। વંદૂ શ્રીવિઠ્ઠલ સુંદરવર નવ ઘન શ્યામ તમાલ જી ।। અબ ગોપાલદાસજી બિનતી કરતહેં ।। આપ શ્રીવિઠ્ઠલ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં ।। આપકોં મે વંદન કરતહોં ।। વિઠ્ઠલ શબ્દકો અર્થ વિદ્સો જ્ઞાન તાકરકેં ઠ સો શૂન્ય ઈતનેં અજ્ઞાની જે જીવ તિનકોં લ સો જે અંગીકાર કરેં હેં તે વિઠ્ઠલ કહિયેં ઔર શ્રી સો શોભા ।। અથવા શ્રીસ્વામિન્યાદિક તિનકરકેં યુક્ત જે વિઠ્ઠલ તે શ્રીવિઠ્ઠલ કહિયેં ।। શ્રીપુરૂષોત્તમહી નિઃસાધનજનહિતકર્ત્તા હેં સો શ્રીભાગવત દશમસ્કંધમે પૂર્વાર્દ્ધમે ।। [૧] તસ્માન્મચ્છરણંગોષ્ઠંમન્નાથંમત્પરિગ્રહમ્ ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કીયોહે યાકો ભાવાર્થ યહ મહા અજ્ઞાની હોં નિઃસાધન હોં યાહીતેં વંદન માત્ર કરતહોં ।। ઓર મેરો કછુ સામર્થ્ય નહીંહે મેરો ઉદ્ધાર આપહીં કરેંગે ।। યાહી તાત્પર્યતેં વંદૂ યે વંદન વાચકપદ ઈહાં પ્રથમહી કહ્યો કયોં જે પ્રભુનકું પ્રસન્ન કરિવેકો સાધન નમન બિના ઓર કછુ નહીંહેં યહ બાત "નમોભગવતેતસ્મૈ" યા શ્લોકકે નિબંધ તથા આવરણ

---

[૧] પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીનીહે જે યા વ્રજકો રક્ષક તથા પતિ હું ઓર યાકો મેંનેં આપનો કિયોહે.

ભંગમેં શ્રુતિસ્મૃતિનસૂં સ્થાપન કરીહે ઓર યાહીતે શ્રી વલ્લભાચાર્યજીહૂ સબ ગ્રંથનકે આરંભમેં નમન વાચકપદ પ્રથમ લિખતહેં ।। અબ વંદન માત્રસોં સ્વરૂપસ્ફૂર્તિ ભઈ તા સ્વરૂપકો વર્ણન કરતહેં ।। સુંદર ।। જે કામ ચંદ્રાદિક તિનતે હું ।। વર ।। શ્રેષ્ઠ કેસેં જે ચંદ્રકામાદિકનકો તો પ્રાકૃત સૌંદર્ય હે ઓર આપકો તો અપ્રાકૃત સૌંદર્ય હે ।। અથવા સુંદર જે સ્વામિન્યાદિક તિનકે વર પતિ ।। અથવા સુંદર જે દૈવીજીવ તિનકો વરણ કરવેવારે અથવા તિનને વરવેકોંયોગ્ય યહી અભિપ્રાય મુંડક કઠવલ્યાદિ ઉપનિષદનમેં તથા ગાયત્રીમેં વર્ણન કિયો હે ।। ઓર બૃહદ્વામન પુરાણકે ઉત્તરખિલ્યસ્થ વૃંદાવનમહાત્મ્યમેં બ્રહ્માજીને ભૃગુસોં યહી અભિપ્રાય કહ્યોહે ।। [૧] સ્ત્રિયોવા પુરૂષોવાપિભર્તૃભાવેનકેશવમ્ ।। હૃદિકૃત્વાગતિંયાંતિશ્રુતીનાંનાત્રસંશયઃ ।। યાશ્લોકમે ।। યાહીતેં સુંદરવર એસેં નિરૂપણ કિયે ।। ઓર આપ કેસેહો ।। **નવઘનશ્યામતમાલ** ।। નવસો નવીન ઓર ઘન સો પત્રફલાદિકનસોં ગેહેરો જે શ્યામતમાલકો વૃક્ષ તા જેસે હો ।। શ્યામતમાલકો વૃક્ષ

---

[૧] સ્ત્રી હોય અથવા પુરૂષ હોય પરંતુ પ્રભુહી હમારે પતી હે એસે હૃદયમેં ધ્યાન કરે તો શ્રુતીનકી ગતિકોં પ્રાપ્ત હોય ઈતને વિન જીવનકો ભગવલ્લીલાપ્રાપ્તિ હોય.

જેસેં શ્યામ દિસતહે તેસે આપકે હુ શ્રીઅંગકો વર્ણ શ્યામહે ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં શ્યામતમાલકે વૃક્ષ જો અપને પાસ પ્રાપ્ત હોય તાકો તાપ મિટાવે તેસે આપહુ જો શરણ આવે તાકો તાપ દૂર કરતહો ।। ઓર જેસેં શ્યામતમાલ વૃક્ષકે આશ્રયસોં અનેક લતા પ્રફુલ્લિત હોતહેં અનેક પક્ષિ સુખ પાવત હેં ।। અનેક શાખા ફલ પત્રસોં શોભતહેં ।। તેસેં આપકે આશ્રયસોં શ્રુતિસ્મૃતિ યથાર્થ સાર્થક હોયકે પ્રફુલ્લિત હોતહેં ।। અનેક દૈવીજીવ સુખ પાવતહેં ઓર સ્વપરિવારરૂપ શાખાફલપત્રનસોં આપ શોભતહેં ।। અથવા ।। દો ઉપમા દીનીહે નવઘન ઓર તમાલવૃક્ષ તા જેસે શ્યામ આપ હો ।। શ્યામશબ્દકો [૨]મધ્યમણિન્યાયસોં દોઈ ઉપમાનસોં સંબંધ હે ।। ઘનકી ઉપમા દીની તાસોં યહ સૂચન કિયો ।। જેસે ઘન સૂર્યકો તાપ નિવારણ કરતહે રસવૃષ્ટિ કરત હે મયૂરાદિકનકોં આનંદ દેતહે પૃથ્વીકોં આર્દ્ર કરતહે ।। વિદ્યુલ્લતાસોં બકાવલીસોં ઈંદ્રધનુષસોં શોભાયુકત હોતહેં ।। પ્રથમ તાપ કરત હે ।। તબ આપ આયકેં તાપશાંતિ કરત હેં ।। તેસેં આપ

---

૧ જેસે એક ડોરામે તીન મણી પરોચે હોય તો તામે બીચકો મણી હોય સો દોઇ બાજુકે મણિનકો સ્પર્શ કરે તેસે બીચકો પદ દોઇ આડી લગેહે.

હુ સંસારરૂપ સૂર્યકો તાપ નિવારણ કરત હે વેણુગીતાદિક નિરૂપણરૂપ રસવૃષ્ટિ કરત હેં મયુરાદિતુલ્ય જે દૈવીજીવ તિનકોં આનંદ દેત હે ।। સ્વલીલામૃત સોં પૃથ્વીકો આર્દ્ર કરત હેં ।। વિદ્યુલ્લતાતુલ્ય શ્રીસ્વામીન્યાદિક ત્રિનકરકે તથા બકાવલી તુલ્ય મુકતાવલી તિનકરકે તથા ઇંદ્ર ધનુષ તુલ્ય જે વનમાલાદિક નાનાવર્ણ પુષ્પાદિકનકી માલા તિન કરકેં શોભત હેં ।। પ્રથમ સ્વદર્શનાર્તિરૂપ તાપ જીવકે હૃદયમેં ઉપજાવત હેં ।। પાછેં હૃદયમેં પધારકે દર્શનામૃતસોં તાપશાંતિ કરત હેં ।। ઈત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય ઈન દો ઉપમાનસોં સૂચન કિયે ।। અબ એસે શ્રીપુરૂષોત્તમ યા લોકમેં કાહેકોં પ્રગટ ભયે તાકો કારણ આધીતુકસોં નિરુપણ કરત હેં ।।

જગતીતલ ઉદ્ધાર કરેવા પ્રગટયા પરમદયાલ ।। ૧ ।।

જગતી જો પૃથ્વી તાકે તલવિષેં જે દૈવીજીવ હેં તિનકો ઉધ્ધાર કરિવેકોં પ્રગટે ।। ઇતનો કરિવો કહા કારણ સો કહત હેં ।। આપ પરમદયાલ હેં યાતેં દૈવીજીવનકે ઉદ્ધારાર્થ આપ પ્રગટ ભયે ।। અથવા ।। જગતીતલ જો ભૂતલ તાકો ઉદ્ધાર કરિવેકોં પ્રગટે ।। જેસેં યજ્ઞસ્વરૂપ શ્રીવરાહજી તિનને અસુરસંબંધ છુડાયકેં પૃથ્વીકો ઉદ્ધાર કિયો આપકે સ્પર્શસોં સર્વ કર્મોપયોગી કીની ।। તેસેં આપને

હું પાખંડમત નિરાકરણુસોં અસુરસંબંધ છુડાયકે ઉદ્ધાર કિયો આપકે ચરણારવિંદકે સ્પર્શસોં સ્વલીલોપયોગી કીની ॥ અબ યા રીતસોં તો આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હે તિનકોં કલાવતાર જો શ્રીવરાહાવતાર તિનકી તુલ્યતા ભઇ યહ શંકા નિવારણાર્થં કહ્યો ॥ પરમદયાલ યાકો ભાવાર્થ ॥ શ્રીવરાહજીનેં તો બ્રહ્માદિકનકી પ્રાર્થનાસોં પૃથ્વીકો ઉદ્ધાર કિયો ઓર જીતનો પ્રયોજન હતો તિતને હી સમયમેં સ્પર્શાનંદ દિયો ઓર કિયો ઓર રસ[1]સંબંધ છુડાયકેં શુષ્કકરી ઓર આપનેં તો અપની ઇછાસોં હી ઉદ્ધાર કિયો ઓર સ્વસ્વરૂપ જો સ્વપરિવાર તાદ્વારા અનેકવર્ષ પર્યંત સ્પર્શાનંદ દિયો ઓર દેહિંગે ॥ ઓર અસુરભારજન્ય તાપસોં શુષ્ક હતી તાકોં સ્વલીલામૃતરસસોં સરસ કીની ॥ યા અભિપ્રાયસોં પરમદયાલ યહ વિશેષણ કહ્યો ॥ ૧ ॥ અબ યહ કાર્ય કોઇકી પ્રેરણાસોં આપનેં કિયો હોયગો ॥ યા શંકાકો નિવારણ આધીતુકસોં કરત હેં ॥

॥ શ્રી પુરુષોત્તમ સ્વતંત્ર ક્રીડા લીલાદ્વિજતનુ ધારી ॥

શ્રીપુરુષોત્તમ તો ત્રિગુણાતીત અગણિતાનંદ હેં તાતે સ્વતંત્ર ક્રીડા કરવે વારે હેં ઓર લીલામાત્રસોંહિ દ્વિજ

---

[1] રસ એસો જલકોહુ નામ હે સમુદ્ર મેતે નિકારિ તાપીછે શુષ્કભયી

જો બ્રાહ્મણ તાંકી તનુ જો દેહ તાકો ધારણ કિયો હે ॥ જીવ જેસે કર્માનુસાર દેહ ધારણ કરેં હેં તેસેં નહીં સોહિ શ્રીભાગવતપ્રથમસ્કંધમેં લીલાવતારાનુરતો [1]દેવતિર્યંગનરાદિષ્વિત્યાદિસ્થલમેં કહ્યો હે ॥ અથવા ॥ લીલાદ્વિજ જો ભગવલ્લીલાસંબંધી ભગવન્મનોરૂપ નિષ્કલંક ઉદયાસ્તમયભાવ રહિત ચંદ્ર તાજેસી તનુ જો દેહ ધારણ કિયો હે ॥ યાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં ચંદ્ર અંધકારકો નાશ કરત હે ચકોરાદિકનકોં આનંદ દેત હે ॥ લોકોપકારક ઔષધિનકો પોષણ કરત હે ॥ સંયોગીનકોં સુખ દેત હે ॥ વિયોગીનકોં તાપ કરત હે ॥ તેસેં આપહુ માયાવાદરૂપ અંધઃકારકો નાશ કરત હેં દૈવીજીવરૂપી ચકોરાદિકનકો આનંદ દેત હેં લોકોપકારક શ્રુતિ સ્મૃતિરૂપ ઔષધીનકો પોષણ કરત હેં ભગવદ્વિયુકત જીવનકૂં પ્રથમ ભગવદ્વિરહતાપ દેત હેં ફેર ભગવત્સંયોગામૃતસૂં શીતલ કરતહે ॥ બહિ-

---

[1] દેવતા પશુ પક્ષી મનુષ્ય ઇત્યાદિક જાતિનમેં પ્રભુ ઇચ્છામાત્રસું અવતાર લેહેં

[2] દ્વિજરાજ એસો ચંદ્રકો નામ હે તાકો એકદેશ દ્વિજશબ્દ ઇહાં ચંદ્રવાચક માન્યો કયોં જો નામકે એકદેશસુંભી નામકો ગ્રહણ શાસ્ત્રમેં હોય હે

મુ'ખનકોં તાપ કરત હેં ।। સ્વીયજનકોં શીતલ કરત હેં ।। અબ યા અવતારમેં જેસેં સ્વેછાસોં જગતીતલકો ઉધ્ધાર કિયો ।। સ્વીયજનકી રક્ષા કરી તેસેં પ્રથમ નંદનંદનસ્વરૂપસોંહુ શ્રીગોવર્દ્ધ'ન ધારણુ કિયો સ્વીયજનકી રક્ષા કરી સો વર્ણ'ન અધિતુકસોં કરત હેં ।।

સાત દિવસ ગિરિવર કર ધાર્યો વાસવ વૃષ્ટિ નિવારી।।૨।।

સાતદિનતાંઈ ગિરિવર જો ગિરિરાજજી તિનકો કર સો શ્રીહસ્તમેં ધારણુ કિયો ।। યાતેં વાસવ જો ઇંદ્ર તાકી વૃષ્ટિકો નિવઃરણુ કિયો ।। અથવા વાસવ જો ઇંદ્ર તાકો મદરૂપપર્વ'તતેં નિવારણુ કિયો ।। ઓર વૃષ્ટિકોહુ નિવારણુ કિયો યે અભિપ્રાય વિદ્વન્મંડનમેં નિત્યલીલાવાદમેં તૈત્તરીયસંહિતાકે પ્રથમાષ્ટક તૃતીયાધ્યાય સપ્તમાનુવાકકી શ્રુતિકે વ્યાખ્યાનમેં નિરૂપણુ કિયો હે ।। ૨ ।।

તે પ્રગટ્યાનૂ કારણુ કહિયેં જો સુરતા મન આણો ।।

તે સો પ્રથમ નિરૂપણુ જીનકો કીયો તે આપ પ્રગટભયે તિનકો કારણુ જો વેદાંતપ્રતિપાદ્ય મૂલસ્વરૂપ તાકો નિરૂપણુ કરેં જો સુરતા જો વા સ્વરૂપકી સ્મૃતિ મેરે મનમેં આપ આણો સો લ્યાઓ તો ।। અથવા

જીનને ગિરિરાજ ધારણુ કિયો તે હી શ્રી પુરૂષોત્તમ શ્રીગુસાંઇજીરૂપસું ભુતલમેં પ્રગટભયે તિનકોપ્રગટ હોયવેકો કારણુ સો હેતુ કહિયેં સો કહું જો આપ મેરે મનમે સુરતા સો દૈવીપનો આણો સો લ્યાઓ તો ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો અનેક વર્ષ'નસોં ભગવદ્વિયોગ ભયો તાતેં બહુત આસુરસંબંધસું મેરો મન અસુરપ્રાય હોય રહ્યો હે સો પાછો દૈવી આપ કરો તો મે નિરૂપણુ કરૂં ।। યહ અભિપ્રાય મુખ્ય મંત્રમેં સ્ફુટ હે ।। ઓર જો શ્રોતા મન આણો ।। એસે હુ પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકાનમેં લિખ્યોહે ।। અબ યા રીતસોં તો નિરાગ્રહતા દીખતહે ।। તાસોં આગ્રહપુર્વ'ક ફેર બીનતી કરત હેં ।।

કરો કૃપા હું કરું વીનતી પોતાનો કરિ જાણો ।। ૩ ।।

મેરે ઉપર કૃપા કીજેં મેં આપકે મુલસ્વરૂપકી વીતની કરોં ।। અબ જીવધર્મ'સોં નિરૂપણુમેં કુછ સમ વિષમ હોય તો અપરાધ પડે તાકેલિયેં ફેર પ્રાર્થ'ના કરત હેં ।। પોતાનો કરિ જાણો ।। મોકોં અપનો કરકેં જાનિયેં ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો મોકોં અપનો કરકેં જાનેંગે તાસોં સબ દોષ નિવૃત્ત હોંયગે ।। તબ બાનીકો દોષ નિવૃત્ત હોય તામેં આશ્ચર્ય' કહા ।। અબ પ્રાર્થ'ના કરી તાસોં શ્રીપુરૂષોત્તમસ્વરૂપકી

સ્ફુર્તિ ભઈ સો લીલાસ્થાન જો અક્ષરબ્રહ્મ તાસહિત સ્ફુર્તિ ભઈ ।। જેસેં શ્રુતીનનેં તપશ્ચર્યા કીની તબ શ્રી પુરૂષોત્તમનેં પ્રસન્ન હોયકેં આકાશવાણીદ્વારા આજ્ઞા કીની જો વર માગો તબ શ્રુતિનનેં વર માંગ્યો જો આપકે સ્વરૂપકો દર્શન કરાયો તબ અક્ષરબ્રહ્મ જો ગોલોક તાસહિત આપનેં દર્શન દિયે યહ કથા બૃહદ્વામનપુરાણમેં વૃંદાવનમહાત્મ્યમેં બ્રહ્માજીને ભૃગ્વાદિક ઋષીન્ પ્રતિ કહી હે સો પ્રસિદ્ધ હે તેસેં ઈહાં ગોપાલદાસજીકોં હુ એસે દર્શન ભયે તાસોં પ્રથમ અક્ષરબ્રહ્મકો નિરૂપણ તીન તુકસોં કરતહેં ।। અબ

અક્ષરબ્રહ્મકો ભગવલ્લીલાસ્થાનત્વ તો તદાહુરક્ષરં[1]-બ્રહ્મસર્વકારણકારણં ।। વિષ્ણોર્ધામપરંસાક્ષાત્પુરૂષસ્યમહાત્મન" ઈતિ તૃતીયસ્કંધાદિવાકયનમેં તથા કઠવલ્લીમુંડકપ્રભૃનિ ઉપનિષદનમેં સ્ફુટ હે ।।૩।।

વ્યાપકરુપ અદ્વૈત બ્રહ્મ જે તેજોમય કેહવાય ।
આરજપંથઅધિકારી મુનિજન તેમાહે લયથાય ।।૪।।

અબ બ્રહ્મ જો અક્ષરબ્રહ્મ સો કેસો હે વ્યાપકરુપ હે

---

[1] સર્વકે કારણ જે પંચમહાભૂતાદિક તિનકે હુ જો કારણ હે ઓર જો સર્વત્ર વ્યાપક એસેં પુરૂષોત્તમકો સાક્ષાદ્ધામહે તાકોં અક્ષ બ્રહ્મ કહતહે.

વ્યાપક હે રૂપ સો સ્વરૂપ જાકો એસો હે રૂપપદ[1] કહ્યો તાસું નિર્વિશેષત્વ દુર કિયો હે ।। અબ વ્યાપકરૂપ

કહ્યો તબ તો દ્વૈત હોતહે ।। કયોં જો વ્યાપ્ય[2] વ્યાપક ભાવતો દ્વિનિષ્ટ હે ।। યહ શંકા નિવારણાર્થ અદ્વૈત યહ વિશેષણ કહ્યો ।। યાતેં યહ સુચન કિયો જો વ્યાપકહુ આપ હેં ઓર જામેં આપ વ્યાપ્ત હોતહેં સો સબ જગતહુ આપહીં હેં ।। યહ અભિપ્રાય બૃહદારણ્યકબૃહન્નારાયણાદિક ઉપનિષદનમેહુ વર્ણન કિયો હે ।। ઓર હંસસ્વરૂપસોં સનકાદિકનસોંહુ

પ્રભુનનેં આજ્ઞા[3] કીની હે ।। "અહમેવનમત્તોન્યદિતિતબુધ્યધ્વમંજતા" ।। આર અક્ષર બ્રહ્મ કેસો હે ।। તેજોમય સ્વયંપ્રકાંશહે યાહીસોં બેદમેં અનેક સ્થલમેં

---

[1] નિબંધમેં યજ્ઞરૂપોહરિ.પુર્વકાંડેબ્રહ્મતનુઃપરે યા શ્લોક મેં જેસે તનુપદસોં સાકારતા સિદ્ધકીની હે તેસેં ઈહાં રૂપ પદસોં સિદ્ધ કરી.

[2] જો સબ જગ્ગે રહે રહે સો વ્યાપક કહ્યો જાય ઓર જો કોઈ જગ્ગે રહે કોઈ જગ્ગે ન રહે સો વ્યાપ્ય કહ્યો જાય જેસેં કાલ આકાશ યે સબ જગ્ગે હેં ત.તે વ્યાપક હેં ઓર મનુષ્ય ઘડા ઈત્યાદિ વ્યાપ્ય કહે જાય હે.

[3] મે હી સબ જગતરૂપસું દીખોંહોં કછુબી મોસું જુદો નહી હે એસેં નિશ્ચય જાનો.

યાકું ભારૂપ જ્યોતીરૂપ કહ્યોહે સોહી દિખાવતહેં કેહવાય ઈતિનેં અક્ષરબ્રહ્મકો સ્વરૂપ જેસો ઈહાં નિરૂપણુ કિયો તેસોહી વેદપુરાણાદિકમેં કહ્યોજાયહે અબ્બ એસો જે અક્ષરબ્રહ્મ તાકી પ્રાપ્તિકે અધિકારી કોન હેં તિનકો નિરૂપણુ કરતહેં ॥ **આરજપંથ** આરજ સો આર્ય જે વેદ તાકો પંથ જે માર્ગ નિષ્કામકર્મમાર્ગ તિનકે અધિકારી જે મુનિજન હેં વે તો અક્ષરબ્રહ્મમેં લીન હોતહેં ॥ અપ સામાન્યજન નહી કહે ઓર મુનિજન કહે તાકો અભિપ્રાય યહ જે સામાન્યજનકોં તો જ્ઞાનસોં કર્મસોંહુ અક્ષરબ્રહ્મકી પ્રાપ્તિ નહીં હેં ॥ મનનશીલ હોય તાકો નામ મુનિ તાસોં જે મનન કરકેં સારાસારવિચાર કરત હે તિનકોં અક્ષરબ્રહ્મકી પ્રાપ્તી હોત હે ॥ **શંકા** ॥ જ્ઞાનકેવિષે કર્મકેવિષે સારાસારવિચાર કહા ચેતો દોઈવેદોદિત હેં ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ ઉપનિષચ્છવણસોં તથા બ્રહ્મસુત્રાદિવિચારસોં પરોક્ષ જ્ઞાન ઉત્પન્ન હોય હે ॥ પરંતુ મનનવિના [1]અસંભાવનાવિપરીતભાવના-નિવૃત્તિપુર્વક અપરોક્ષ જ્ઞાન નહી ઉત્પન્ન હોય ઓર

---

[1] બ્રહ્મસ્વરૂપ એસો નહોયગો એસેં જાનનો સો અસંભાવના ઓર શાસ્ત્રોક્તરીતિતેં વિરૂદ્ધ તરહકો બ્રહ્મસ્વરૂપ જાનનો સો વિપરીતભાવના.

અપરોક્ષજ્ઞાનવિના મુક્તિ નહિ હોય તાસું મનન અવશ્ય ચહિયે યાહીતેં બ્રહ્મવલ્લી ઉપનિષતમેં સપ્તમાનુવાકસમાપ્તિમેં જે વિદ્વાન હોયકેં હુ મનન નહિ કરે તાકોં સંસારભય રહેહી હે એસેં કહ્યો હે ॥ અબ્બ કર્મમેં વિચાર યહ જે વેદમેં રોચનાર્થ કર્મકે ફલ સ્વર્ગાદિ કહે હેં એસેં ભાસ હોત હે તથાપિ નિષ્કામ કર્મ કરે ભગવદર્પણુ કરે યહ શ્રીગીતાજીમેં શ્રીકૃષ્ણુનેં નિરૂપણુ કિયો હે ॥ [1]યત્કરોષિયદશ્નાસિ-યજ્જુહોષિદદાસિયત્ ॥ યત્તપસ્યસિકૌંતેયતત્કુરુષ્વમ-દર્પણુ ॥ યા શ્લોકમેં તાસો નિષ્કામ કર્મકરિ ભગવદર્પણુ કરે તબ ચિત્તશુદ્ધિહોયકેં શુદ્ધજ્ઞાન પ્રાપ્ત હોય તબ અક્ષર બ્રહ્મમેં વાકો લય હોય યા અભિપ્રાયસોં મુનિજન એસેં કહયો હે ॥ ૪ ॥

અક્ષર આદિ અખંડ અનૂપમ ઉપમા કહી નજાય ।
અસ્તિ વસ્તુ સઉકો માલિ બોલે નિગમ
નેતિ નેતિ ગાય ॥ ૫ ॥

અબ્બ પ્રથમ જાકો નિરૂપણુ કિયો તાહીકોં માયાવાદી પરબ્રહ્મ કહતહેં યાતેં ઓરકોં યહ સંદેહ હોય જે

---

[1] હે અર્જુન તું જો કર્મ કરે હે ઓર ફલભોગ કરે હે તથા હોમ દાન તપ કરે હે સો સબ મોકું અર્પણુ કર.

એસો હિ પરબ્રહ્મકો સ્વરૂપ હોયગો નાકે નિવારણાર્થ નામ કહત હેં ॥ અક્ષર ॥ સો અક્ષરબ્રહ્મ વહ કેસો હે ॥ આદિ ॥ સર્વસૃષ્ટિકે કારણ જે આકાશાદિક ઈનકો હુ આવિર્ભાવ અક્ષરબ્રહ્મતેં હે યાસોં આદિ એસેં કહયો ॥ અક્ષરબ્રહ્મ જગતકો ઉપાદાનકારણ હે યહ બાત મુંડકાદિઉપનિષદનમેં સ્ફુટ હે ઓર ગીતા શ્રીભાગવતપ્રભૂતીનમેહુ[1] “અવ્યક્તાદીનિભુતાનિ[2] તદાહુરક્ષરંબ્રહ્મ સર્વકારણકારણં” ઈત્યાદિસ્થલમેં સ્ફુટ હે ॥ અબ સબ પદાર્થકો યાસોં આવિર્ભાવ ભયો તાસોં ઈતનો અંશ ન્યુન ભયો હોયગો ॥ જેસે ઘટ જલસોં ભરયો હો તામેસોં જિતનો જલ નિકાસે તિતેનો તામે ન્યુન હોય ॥ યહ શંકા નિવારણાર્થ કહતહેં ॥ અખંડ ॥ કાલત્રયમેંહુ જામે અણુમાત્ર ન્યુનત નાંહી ॥ જેસે સમુદ્રમેંસોં અનેકઘટ જલ નિકાસો તોહુ સમુદ્ર અખંડ રહે તેસેં ॥ યાહીતેં અનુપમ ઉપમારહિત હે યાકોં ઉપમા દેવેકોં દુસરો કછુ પદાર્થ નહીં હે સોહી કહત હેં ઉપમા કહીનજાય યાહીતેં પુરૂષોત્તમકે સ્વરૂપકો જિનકોં જ્ઞાન નાંહી હે ઓર અક્ષરબ્રહ્મકોંહી પરબ્રહ્મ કરિકેંજાનતહેં એસે જે માયાવાદી તે ॥ સઉ કો મલિ બોલે સબ કોઈ મિલિકેં કહતહેં અસ્તિ વસ્તુ ॥ કછુક અનિર્વાચ્ય વસ્તુ હે યાહીતેં નિર્ગુણ નિરાકાર પરબ્રહ્મસ્વરૂપ વે કહતહેં પરંતુ એસો કછુ બ્રહ્મસ્વરૂપ નહીંહે ॥ શંકા તામે પ્રમાણ કહા ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ નિગમ નેતિ નેતિ ગાય ॥ આછીરીતસોં જાતેં બ્રહ્મસ્વરૂપકો જ્ઞાન હોય તાકો નિગમ કહિયેં એસો નિગમ જો વેદ સો યા પ્રકારકો બ્રહ્મરૂપ નહીંહે એસેં બારંવાર ગાન કરતહે ॥ કછુ સ્વલ્પસ્વરસોં નહી કહત હે ॥ અથવા ॥ ઉપમા કહી ન જાય યાકો ભાવાર્થ યહ જો સદૃશપદાર્થકી ઉપમા દીનીજાય હે ઓર જગતૂકે સબ પદાર્થ તો યામેંસો ઉત્પન્ન ભયે હેં ॥ ઓર નિકૃષ્ટ હેં કોઈબી સદૃશ નાંહીં ઓર પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ યાસું અતિ ઉત્કૃષ્ટ હે ॥ તાસું યાકી તુલ્યકોટીકી કોઈ વસ્તુ નહીં હે ઈતને ઉપમા કહાંસો દીની જાય ॥ યાહીતે સાંખ્યયોગાદિસ્મૃતિકાર ઋષિ સબકોઇ અસ્તિ વસ્તુ એસેં કહેં હેં ઓર વેદમેંહુ યહ સ્થુલ નહી હે યહ અણુ નહી હે એસે લૌકિક ધર્મનકે નિષેધ મુખસું અક્ષરકો વર્ણન કિયો હે સો ગાર્ગીવિદ્યા-

---

[1] પ્રાણીમાત્ર અક્ષરબ્રહ્મતે ઉત્પન્ન હોતે હેં અરૂ અચરમેં લય પાવત હેં

[2] યાકો અર્થ પહિલેં લીખ્યો હે.

મુર્તામુર્ત્તબ્રામ્હણાદિ સ્થલનમેં સ્ફુટહે ।। અબ અક્ષરબ્રહ્મકો અસ્તિ વસ્તુ યા રીત સોં કહતહેં ।। નિરૂપણ નાંહીં કરતહેં તાકો કારણ કહતહેં ।। ૫ ।।

નિર્ગુણનો નિર્દેશ અટપટો રસના શીપેરે કહિયે ।।
રુપં વર્ણ વપુ દષ્ટપદારથ ત્યાં એકો નવ લહિયે ।। ૬

યા અક્ષર બ્રહ્મકો નિર્દેશ જો નિરૂપણ સો અટપટો હે અશક્ય જેસો હે યાહીતેં રસના જો જિવ્હા અર્થાત્ બાની તાતે કેસેં કહયો જાય ।। ક્યોં જો નિરૂપણ તો સત્વાદિક ગુણ રૂપ વર્ણ ।। જો બ્રાહ્મણક્ષત્રિયાદિક અથવા ગૌરશ્યામાદિક ઓર વપુ જો દેહ ઇતને પદાર્થ લૌકીકમેં દીખત હેં તાતેં વર્ણન હોય સકત હે ।। ઓર અક્ષરબ્રહ્મકેવિષેં તો યહ લૌકિક પદાર્થ એકહુ નહી હે ।। સબ અલૌકિક હેં તાતેં બાનીતેં યાકો નિર્દેશ હોત નાંહી હે ।। યાહીતેં શ્રુતિ[૧] કહત હેં જો જો બ્રહ્મતેં મનસહિત બાનીહુ નિવૃત્તિ પાવત હે તબ કોન રીતસોં નિરૂપણ હોય યાહીતેં અટપટો એસેં કહયો ઓર અક્ષરબ્રહ્મકી નિર્ગુણતા એકાદક્ષસ્કંધમે પ્રભુનનેં આજ્ઞા

---

૧ યહ બાત બ્રમ્હવલ્લી તૃતીયમુંડક ઈત્યાદિકનમેં સ્ફુટ હે.

કરીહે મન્નિકેતં[૧]તુનિર્ગુણં ।। ઓર દ્રાદશસ્કંધમેંહુ ચતુર્થાધ્યાયમેં નતસ્યકાલાવયવૈઃપરિણામાદયોગુણા :[૨] અનાદ્યનંતમવ્યક્તંનિત્યંકારણમવ્યયં[૩] નયત્રવાચોનમુનો નસત્વંતમોરજોવામહાદાદયોમી નપ્રાણબુદ્ધીંદ્રિયદેવતાવાનસન્નિવેશઃખલુલોકકલ્પઃ[૪] નસ્વપ્નજાગ્રતન્નચતત્સુષુપ્તં નખંજલંભુરનિલોગ્નિરર્કઃ સંસુપ્તવચ્છુન્યવદપ્રતર્ક્યંતન્મુલભુતંપદમામનંતિ ઇન શ્લોકનમેં યહ સબ બાત સ્ફુટ હે ।। અબ લીલાસ્થાન જો અક્ષરબ્રહ્મ તાકો નિરૂપણ કરિકેં ઓર નિત્યલીલાવિશીષ્ટ જો શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનકો નિરૂપણ કરત હેં ।। ૬ ।।

---

૧ મેરો ધામ સો નિર્ગુણ હે.

૨ કાલકે અવયવ જો ઘટી દિન માસાદિક તિનતેં અક્ષરબ્રમ્હકોં કછુબી વિકાર નહી હોય ઓર વહ આદિ અંતરહિત અવ્યક્ત નિત્ય સબકો કારણ હે તોહુ કછુ ન્યુન નહી હોય.

૩ ઓર જહાં વાણી મન સત્વ રજ તમ મહત્તત્વાદિક પ્રાણ બુદ્ધી ઇંદ્રિય દેવતા લૌકિકરચના યહ કછુબી પ્રવૃત્ત નહી હોય

૪ ઓર જાગ્રત્ સ્વપ્ન સુષુપ્તિ પંચમહાભુત સુર્ય ઈનરૂપ જો નહીહે ઓર ગહરી નીંદકી નાઈ ઓર શુન્યકીનાઇ જાકો સ્વરૂપ તર્કમેં નહીં આવે તાકો સબકો મુલભુત અક્ષર પદ કહે હેં

તેહથકી પુરૂષોત્તમ અલગા લીલા અચલ વિહાર ।।
બ્રહ્મજ્ઞાની નેં મુક્તિમારગી સપને નહીં વેહેવાર ।।૭।।

અબ પુરૂષોત્તમ સો જાકોં. વેદમેં પરબ્રહ્મ કહત હેં સો તેહથકી પુર્વનિરૂપિત અક્ષરબ્રહ્મતેં ।। **અલગા** ।। દુર હેં યાકો આશય યહ જો ઉત્તમ હેં ।। સોઈ ગીતાજીમેં પ્રભુનને આજ્ઞા કીની હે[1] ।। યસ્માત્ક્ષરમતીતોહમક્ષરાદપિચોત્તમઃ ।। અતોસ્મિલોકેવેદેચપ્રથિતઃપુરૂષોત્તમઃ ।। યા શ્લોકમેં અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો ક્ષર સો આવિર્ભાવ તિરોભાવવારો પ્રપંચ ।। મુલકારણુ અક્ષર ।। લીલાસ્થાન ।। ઔર પ્રપંચ સોં પર ઓર અક્ષરબ્રહ્મતેં ઉત્તમ એસે પુરૂષોત્તમ હેં યહ સબ બાત કઠવલ્લીઉપનિષતકી તૃતીયવલ્લીમેં સ્ફુટ હે ઓર સિદ્ધાંતમુક્તાવલીમેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેંહુ સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો હે ।। અબ યે પુરૂષોંત્તમ કેસે હેં ।। જીનકી **લીલા** જો ગોવર્દ્ધનધારણાદિક ઓર વિહાર જો રાસ ક્રીડાદિક સો સબ **અચલ** નિત્ય[2]

---

[1] ક્ષર જે સર્વપ્રાણી તિનતેં ઓર અક્ષરબ્રમ્હહુતેં મેં અધિકહું યાહીતે લોકમેં તથા વેદમેં પુરૂષોત્તમ યા નામસોં મેં પ્રસિદ્ધ હું.

[2] યહ સબ બાત નિત્યલીલાવાદમેં શશ્વદ્રાસરસોન્મત્તંયત્રગોપીકદંબકંઇતિ બૃહદ્વામન પુરાણાદિવચનનસું સ્થાપન કીનીહે.

હેં ।। અથવા **લીલાઅચલ** જો લીલોપયોગી પર્વત શ્રી ગિરિરાજજી તાપર વિહાર કરત હેં ।। એસે જે પુરૂષોત્તમ હેં તિનસોં **બ્રહ્મજ્ઞાની** જો કર્મકાંડી બ્રહ્મ કરિકેં જાનવેવારે ઓર ।।**મુક્તિમારગી**।। અક્ષરબ્રહ્મકોં પરબ્રહ્મ કરિકેં જાનનેવારે ।। ઇન દોઉનકો તો સ્વપ્નમેંહુ બ્યોહાર નહીં હે અથવા **બ્રહ્મજ્ઞાની** જે અક્ષરબ્રહ્મમાત્રકે જ્ઞાનવારે ઓર મુક્તિમાર્ગી સો મર્યાદાભક્તિમાર્ગીય જે શ્રીભાગવતાદિકમેં[1] ભગવાન્ભજતાંમુકુંદોમુક્તિંદદાતિકર્હિચિતસ્મનભક્તિ યોગંઈત્યાદિક સ્થલમેં ભક્તિ કરેપીછેં હુ મુકિતકે અધિકારી કહેહેં તે ઈન દોઉનકોં સ્વપ્નમેંહુ પુર્વોકત નિત્યલીલાકો સંબંધ હોત નાહી કયોં જો પુરૂષોત્તમલીલાપ્રાપ્તિ નિર્ગુણભકિતમાત્રસુંહી હોય હે એસેં વેદ ગીતા શ્રીભાગવતાદિકનમેં અનેકત્ર કહયો હે ।। ૭ ।। અબ પ્રથમ નિરૂપણ જાકો કિયો એસો જો અક્ષરબ્રહ્મ તાકેવિષે ગુણ ।। રૂપ ।। વર્ણ ।। વપુ યે લૌકિક કછુ બી નહી હેં એસેં કહયો ।। પરંતુ વે અલૌકિક કેસે

---

[1] પંચમસ્કંધમેં કહયો હે જો મર્યાદામાર્ગરીતિસોં જે ભજે હે તિનકોં ભગવાન્ મુક્તિ દેહેં પરંતુ ફલરૂપભક્તિ કબહુ નહી દેહેં.

હેં યહ શંકા નિવારણાર્થ ઓર લીલાઅચલવિહાર એસેં કહયો સો લીલા કોનસે સ્થલમેં હે જહાં બ્રહ્મજ્ઞાનિપ્રભૃતિનકો સંબંધ નહીં હે યાહુ શંકાકે નિવારણાર્થ અક્ષરબ્રહ્મ જો લીલાસ્થાન જાકોં વ્યાપિ વૈકુંઠ કહત હેં તાકો નિરૂપણ કરત હેં ॥

જ્યા વૃંદાવન આદિ અચલ શશી શરદરેણુ બહુ વેશ॥
વનદેવી પદકુમકુમ સુખ સુખ પરસે રંગ વિશેષ ॥૮॥

જહાં વ્યાપિવૈકુંઠકેવિષેં વૃંદાવન એસે નામકો બન હે તાકેવિષેં શશી ॥ ભગવન્મનોરૂપચંદ્ર સો કેસો હે આદિ ॥ લોકપ્રસિદ્ધચંદ્રકો કારણ હે કેસેં જો યા ચંદ્રકો ભગવન્મનોરૂપચંદ્રતેં આવિર્ભાવ હે ॥ સો શ્રીમદ્ભાગવતમેં ॥ [૧]ચંદ્રામનોયસ્યદ્દગર્કઆત્મા ॥ ઈત્યાદિ સ્થલકેવિષેનિરૂપણ કિયોહે ॥ ઓર વેદમેંહુ[૨] એસેંહિ નિરૂપણ કિયો હે ॥ યાહીતેં આદિ યહ

---

[૧] દ્વિતીયસ્કંધમેં ચંદ્રસો પ્રભુનકો મનહે સુર્યસો નેત્રહે એસેં કહ્યોહે.

[૨] પુરૂષસુક્તાદિકનમેં.

વિશેષણ કહયો હે ॥ ઓર દેહલીદીપન્યાયસો[૧] આદિ યહ વૃદાવનકોહુ વિશેષણ હે કયોં જો વૃદાવનહુ અનાદિસિદ્ધ ભગવદ્રુપ હે ॥ ઓર વહ ચંદ્ર કેસોહે ॥ અચલ ક્ષય વૃદ્ધિભાવ ઓર ઉદયાસ્તમભાવ તાતેં રહિત હે ઓર વાકો ગમન મધ્યાકાશપર્યંતહી હે તહાંતેં આગેં નહીહે યહ સબ બાત પંચાધ્યાયીકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં લિખીહે ॥ એસો ચંદ્ર હે તાતેં શરદરેણુવહુવેશ ॥ શરદઋતુકી રાત્રી યે બોહોત સુંદર હેં બેશ એસો ગુર્જરભાષામેં સુંદરકો નામ હે અબ બહુવેશ યહ શરદરાત્રિકો વિશેષણ કહયો તાસોં યહ સૂચન કિયો જો લૌકિકમેં તો શરદઋતુ દ્વિમાસાત્મક હે ॥ તાહુમે પૌર્ણિમાકી મધ્યરાત્રી ॥ સોહુ કલંકીચંદ્રકી કદાચિત્ બાદરરહિત ચાંદનીતેં કછુ સુંદર હોતહે ॥ ઓર વૃદાવનનેં તો સર્વદા યહ સબ પદાર્થ નિર્દોષ સર્વદા સમાન હે યાહીતેં બહુવેશ એસેં કહયો ॥ અબ વૃંદાવનકેવિષે શરદ-

---

[૧] જેસેં દેહરીપેં દીવા ધર્યોહોય તો ભીતર તથા બાહિર દોઉ જગ્ગે પ્રકાશ કરે તેસેં એકહીઆદિપદ દોઉ જગ્ગે સંબંધ પાવેહે.

ઋતુકો વર્ણન કિયો સો ઉપલક્ષણુરીતસોં[1] કિયોહે ॥ યાતેં યહ સુચન કિયો જો સબ ઋતુ વૃંદાવનમેં શોભા દેતહેં ॥ યહી બૃહદ્વામનપુરાણુમેં ॥

[2]યત્રવૃંદાવનંનામવનંકામદુઘૈર્દ્રુમૈઃ ॥ મનોરમનિકુંજાઢ્યંસર્વર્તુરસસંયુતમ્ ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ અબ એસો જો વૃંદાવન તાકેવિષેં પ્રભુ ફિરતહેં તાતેં આપકે પદ જો ચરણારવિંદ તિનકો પ્રસાદી કુમકુમ જો કેસર સો તૃણાદિકનકેનકોં લાગતહે તાકે દર્શનસોં કામતૃપ્ત હોયકેં **વનદેવી** જો વનસ્થ પુલિંદીપ્રભૃતિ ભક્ત હેં તે અપને મુખહૃદયકોં કામતાપકી શાંતિકે અર્થ લગાવત હેં તાતેં વાકો જો સુખરૂપ સ્પર્શ તાતે રંગ વિશેષ ઉનકી શોભા અધિક હોત હે ॥ **ઓર** ॥ **સરસે રંગ વિશેષ** ॥ એસોહુ

---

[1] જેસે કૌવાકેપાસસું દહીકી રક્ષા કરિવેકો કહ્યો હેય તબ બિલાવપ્રભૃતિ સબનતેં દહીકી રક્ષા કરી ચહિયે તેસેંહી થોડોસોકહેતેં વાકેસંગકે સબપદાર્થકો જ્ઞાન હોયહે સો ઉપલક્ષણરીતસોં કહ્યોજાય

[2] ભગવદ્ધામમેં વૃંદાવન યાનામકો વન હે જો ઇચ્છાનુસાર ફલપુષ્પાદિક જિનમેં સિદ્ધ હોય એસે વૃક્ષનતેં યુક્તહે ઓર જામેં અતિસુંદર અનેક નિકુંજહે ઓર સબ ઋતુનકો આનંદ ઓર શૃંગારાદિરસ જહાં સદા રહતહેં.

પાઠહે તાકો અર્થ યહ જો વનદેવીકે મુખકો વર્ણહિ કેસર જેસો હે ॥ તામે ફેર ભગવત્પ્રસાદી કેસર લગાવતહેં તાતેં ઓર હૃદયકોંહુ લગાવતહેં તાતેં ॥ સરસે રંગવિશેષ ॥ અપને અંગકો ॥ જો સ્વાભાવિક રંગ હે સો વિશેષ સરસે બહોત સરસ હોતહે ॥

યેહી અભિપ્રાય શ્રીમદ્ભાગતમેં[1] ॥ "પુર્ણાઃપુલિંદ્યઉરૂગાય પદાબ્જરાગ શ્રીકુંકુમેનદયિતાસ્તનમંડિતતેન ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ૮ ॥

જ્યાં સરિતા ચામીકર મણિગણ ઉભયબદ્ધ સોપાન ॥
કમલ કુમુદ નાના અલિસુંદર મધુર કરે ત્યાંહાં ગાન

જહાં વૃંદાવનકે સમીપ ॥ **સરિતા** જો નદી શ્રીયમુનાજી સો કેસેહેં **ચામીકર** જો સુવર્ણ ॥ ઓર **મણિગણ** જો નાનાપ્રકાર મણિનકે સમુહ તિનકરિકેં ॥ ઉભય સો દોઈ આડી **બદ્ધ** સો બાંધે હેં ॥ સોપાન સો સીઢી જીનકી ॥ એસે શ્રી યમુનાજી તિનકેવિષેં ॥ **કમલ** જો સુર્યવિકાસી કમલ ઓર કુમુદ જો ચંદ્રવિકાસી કમલ ॥ **નાના** યા શબ્દસોં ઓરહુ અનેક જાતિકે કમલ હેં યહ સુચન કિયો ॥ તિનકેવિષેં

---

[1] યા શ્લોકકો અર્થ પ્રાયઃ સગરો ટીકામેહી આયગયોહે.

અલી જે ભ્રમર તે મધુર લીલોપયોગીમિષ્ટ ગાન કરતહેં ઓર ॥ **મધુપકરેત્યાહાંગાન** ॥ ઐસોંહુ પાઠ હે તાપક્ષમેં જીન શ્રીયમુનાજીમેં નાનાપ્રકારકે કમલનકી **અલી** સો પંક્તિ સુંદર દીસતહેં ત્યાહાં ॥ તિન કમલંપક્તિનમેં મધુપ સોં મકરંદ પાન કરિકેં મત્તભયે એસે જે ભ્રમર તે ગાન કરતહેં ॥ અબ ભ્રમરકો ઝંકાર નહી કહયો ગાન કહયો તાસો યહ સુચન કિયો જો લૌકિક ભ્રમર તો કેવલ અવ્યકત શબ્દ કરતતહેં ॥ ઓર યહ તો ભગવદ્યશઃસહિત મિષ્ટ શબ્દ કરતહેં તાતેં ગાન એસેં કહયો હેં ॥ ઓર કમલકેવિષે ભ્રમરકો નિરૂપણ કિયો તાતેં યહ સુચન કિયો જો સર્વદા સર્વ જાતિકે કમલ વિકસિત રહતહેં નહી તો ભ્રમર વિનમેં ગુંજારવ કરિસકેં નહીં ॥ ઓર ઉહાં સદા વિકાસ રહે તામેં તો કછુ આશ્ચર્ય નહીં કયોં જો પ્રભુનકે અંશ જે સુર્ય ચંદ્ર તિનકે દુરસોં દર્શનામાત્રતેં સબ જાતિકે કમલ વિકાસ પાવતહેં ॥ તબ પ્રભુનકો સનિન્નધાન જહાં હે તહાં યા બાતકો કહા આશ્ચર્ય ॥ એસેંહી બૃહદ્વામનપુરાણમેં ॥ યત્રનિર્મલપાની[1] યાકાલિંદીસરિતાવરા ॥ રત્નબદ્દો-

---

[1] ભગવદ્ધામમે નિર્મલજલવારે સબનદીનમેં શ્રેષ્ઠ શ્રી યમુનાજી હેં તિનકે દોઈતીર રત્નનતેં બંધેહેં ઓર તહાં હંસ કમલ ભ્રમર આદિકનસી ડસી ભીરહેહે

ભયતટીહંસપદ્માદિસંકુલા ॥ યા શ્લોકમેં શ્રી યમુનાજીકો વર્ણન કિયો હે ॥ ઓર ગોપાલદાસજીને શ્રી યમુનાજીકો નામ કહયો હે ॥ તાકો સંદેહ યા શ્લોકમેં નામનિરૂપણુ કિયો તાસોં નિવૃત્ત હોતહે ॥ ઓર વૃંદાવનકે સમીપ ઓર નદીકી સંભાવના હુ નહીહે ॥ ૯ ॥ એસેં જલકી શોભા વર્ણન કરિકેં અબ તીરકી શોભા કહતહેં ॥

કનક લતા માલતી મલ્લિકા વિવિધ કુસુમ મકરંદ ॥
શીતલ પવન ઝકોરે લહરી પરસે અતિ આનંદ ॥૧૦

કનકલતા જો પીતચમેલી માલતી મલ્લિકા[1] તે પ્રસિદ્ધહી હે ॥ ઓરહુ વિવિધ જો અનેક પ્રકારે કુસુમ જો પુષ્પ તિનકો જો મકરંદ સો હે જામેં એસે પુષ્પદ્રુમ હે યાહીતેં મંદ સુગંધ ॥ ઓર લહરી જો શ્રીયમુનાજીકી લહરી તાકે સ્પર્શ કરિકેં **શીતલ** એસો જો ત્રિવિધ **પવન** સો **ઝકોરત** હે ॥ તાતેં **અતિ આનંદ** જહાં હે ॥ યા વર્ણનતેં શ્રીયમુનાજીકે જલકોંહુ શીતસુગંધિત્વ સુચિત ભયો ॥ ઓર લતાનતેં તટપ્રાંતશોભાહુ સુચિત ભઈ ॥ ૧૦ ॥ અબ દો તુકનસોં શ્રીગિરિરાજજીકો વર્ણન કરતહેં ॥

---

[1] મોગરા

પદ્મરાગ મરકતમણિ સ્ફટિક શ્રી ગોવર્ધન સોહે ॥
બ્રહ્મ રુદ્ર ત્યાં કોણ બાપડા શ્રીહરિના મન મોહે ॥૧૧

પદ્મરાગ જે ઉત્તમ માણિક્ય ॥ મરકતમણિ જે ઇંદ્રનીલમણિ જાકોં લીલવી કહત હેં ॥ ઓર સ્ફટિક જો સ્ફટિક યહ તો ઉપલક્ષણમાત્ર હે ॥ ઓરહુ અનેક પ્રકારકે રત્ન હેં તિનકરિકેં યુક્ત એસે જો શ્રીગોવર્દ્ધન ॥ શ્રી જો નિર્ઝરકંદરાદિકનકી શોભા તાકરિકેં યુક્ત જો ગિરિરાજજી તે શોભતહેં ફેર કેસે હેં ॥ બ્રહ્મ જો બ્રહ્મા ઓર રુદ્ર જો શિવ વેતો કોન ॥ બાપડે ॥ બિચારે પરંતુ શ્રીહરિ શ્રી જો સ્વામિન્યાદિક તિનકેહુ મનકે હરિ હરણ કરિવેવારે પ્રભુ તિનકેહુ મનોં અપની શોભાતેં ગિરિરાજજી મોહતહેં ॥ યાહી રીતસોં બૃહદ્વામનપુરાણમેં ॥

“યત્રગોવર્દ્ધનોનામસુનિર્ઝરદરીયુત: ॥[1]
રત્નધાતુમય:શ્રીમાન્ સુપાક્ષગ-ણસંકુલ: ॥”

યા શ્લોકમેં વર્ણન કિયો હે ॥૧૧॥ અબ શ્રીગિરિરાજજીકે તથા વૃંદાવનકે પક્ષીનકો વર્ણન કરતહેં ॥

ભગવલ્લોકમેં ગોવર્દ્ધન યા નામકો પર્વતહે જો સુંદર ઝરના ઓર અનેક કંદરા તિનકરિકેં સહિતહે ઓર રત્નસુવર્ણમય અલૌકિકશોભાવાન્ ઓર આછે પક્ષી નકે સમુહનકરિકે સંકીર્ણ હે.

નાના પક્ષીની શબ્દમાધુરી શોભાતણો નહિ પાર ॥
વિવિધ પ્રકારે જુજવા કેહેતાં ગ્રંથ થાયવિસ્તાર ॥ ૧૨

જહાં વૃંદાવન ગિરિરાજકે વિષેં નાનાપ્રકારકે પક્ષી તિનકી શબ્દ માધુરી ઓર શોભા તાકો પાર નાંહીં હે ॥ યાહીતેં વિવિધપ્રકાર તેં જુજવા ॥ જુદે જુદે નામપુર્વક કહે તો ગ્રંથકો વિસ્તાર હોય યાતેં યહ સુચન કિયો જો શોભા તો અધિકહે પરંતુ મેને થોડીસી વર્ણન કીનીહે ॥ અબ એસો વૃંદાવન એસે શ્રીયમુનાજી ઓર એસે શ્રીગિરિરાજજી જાકે વિષે હેં એસો જો વ્યાપિવૈકુંઠ તાકોં ગોલોક કહતહેં સો બ્રહ્માનંદમય હે ॥ યહ બૃહદ્વામનપુરાણમેં ॥

બ્રહ્મનંદમયોલોકોવ્યાપિવૈકુંઠસંજ્ઞક:[1] ॥ નિર્ગુણોઅનાદ્ય-નંતશ્ચવર્તતે કેવલેઽક્ષરે ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ૧૨ ॥ અબ એસો જો ગોલોક તાકેવિષેં પુરૂષોત્તમલીલા કરતહેં તાકો વર્ણન કરતહેં ॥

શ્યામા શતદલનયન સુંદરી જુથતણો નહી પાર ॥
અનેક રાસમંડલ રચના રચી ખેલે શ્રીનંદકુમાર ૧૩

જહાં સુંદરી જો વ્રજાંગના તિનકે જૂથ ॥ સમુહ ॥

---

[1] વ્યાપીવૈકુંઠ યા નામકો ગણિતાનંદરૂપ નિર્ગુણ આદિઅંત-રહિત એસો ભગવદ્ધામ કેવલ અક્ષરબ્રહ્મકે ભીતર હે.

તિનકો પાર નહી હેં વે વ્રજાંગના કેસી હેં [૧]॥ શ્યામા ॥ ષોડેશ વર્ષકો સર્વદા જીનકો વય હે ॥ ઓર કેસી હે ॥ શતદલ નયન ॥ શતદલ જે સોપખડીકો કમલ તાજેસે જીનકે નેત્ર હેં ॥ યહ ઉપલક્ષણુ રીતસોં વર્ણન કિયો યાતેં યહ સુચન કિયો જે અંગઅંગકો અત્યંત સૌંદર્ય હે એસે જે વ્રજસુંદરીજન તિનકે અનેક રાસોપયોગી મંડલ રચના કરિકેં શ્રીનંદકુમાર ॥ શ્રીપુરૂષોત્તમ કિશોર સ્વરૂપસોં ખેલત હેં ॥ યેહિ બૃહદ્વામનપુરાણમેં ॥

[૨]નાનારાસ રસોન્મત્તંયત્રગોપીકદંબકં તત્કદંબક મંધ્યસ્થઃ કિશોરા કૃતિરચ્યુતઃ ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણુ કિયો હે ॥ ઓર શ્રીમદ્ભાગવતકેવિષેં પંચ્યાધ્યાયીમેંહુ યા લીલાકો વર્ણન કિયો હે ॥ ઓર નંદકુમાર એસેં કહયો તાસોં નંદાદિક હુ નિત્યલીલામેં સર્વદા હેં બાલલીલાકો અનુભવ કરત હેં ॥ યહ સુચન કિયો ॥ ૧૩ ॥

---

[૧] શ્યામા ષોડશવાર્ષિકી.

[૨] સદા અનેકપ્રકારકી રાસક્રીડાકે રસકરિકેં ઉન્મત્ત એસો ગોપીસમુહ ભગવદ્ધામમેં હે ઓર તાસમુહકેમધ્ય કિશોરસ્વરૂપસોં પ્રભુ બિરાજે હેં ઓર શ્વદ્રારસમોન્મત્ત એસોહુ પાઠહે

અણીપેરે નિતનવલી લીલા ઘોષ વાદ ઝંકાર ॥
અંગસ્વેદમકરંદે મોહ્યા મધુપ કરે ગુંજાર ॥ ૧૪ ॥

યા પ્રકારંતે નિતનવલી સો નિત્ય નવીન જે લીલા તા સંબંધી ઘોષ ॥ જે કિંકિણીકંકણાદિનકે શબ્દસહિત ગાન ઓર વાદ ॥ જે મૃદંગવીણાદિનકે શબ્દ ॥ યહ સબ મિલકેં ઝંકાર ॥ સો અવ્યક્ત મધુર શબ્દ હોય રહ્યો હે ॥ ઓર રાસક્રીડાશ્રમસોં પ્રભુનકે તથા વ્રજસુંદરીનકે શ્રીઅંગકો સ્વેદ ॥ જે પ્રસ્વેદ તાંસોં મિશ્રિત ભયો એસો જે પુષ્પમાલાનકો મકરંદ અથવા અંગ સ્વેદરૂપહી જે મકરંદ તાકે પાનસોં સુગંધસોં મોહિત ભયે એસે જે મધુપ ॥ મધુ જે મકરંદ તાકો પાન કરનહારે ભ્રમર વે જહાં ગુંજાર ॥ સો અવ્યક્ત મધુર શબ્દ કરતહેં ॥ કયોં

[૧]જે જે મધુપાન કરે તાકે સુખતેં વ્યક્ત શબ્દ નહી નિકસે ॥ યાહીતેં ગુંજાર એસેં કહ્યો ઓર મોહ્યા ॥ યહ વિશેષણુ કહ્યો ॥ તાસોં યહ સુચન કિયો જે કેવલ મકરંદસોં તો ભ્રમરકું તૃપ્તિ હોતહે ॥ પરંતુ મોહ નહી હોતહે ॥ ઓર યા મકરંદમેં તો શ્રીપ્રભુનકે તથા વ્રજસુંદરીનકે શ્રીઅંગકો પ્રસ્વેદ મિશ્રીત ભયોહે

---

[૧] મધુ એસો પુષ્પરસકો ઓર મધુકો ઈનદોઉનકો નામ હે.

યાતેં મધુપહુ મોહિત ભયે યાતેં પ્રસ્વેદકો મકરંદતે હુ અધિક મધુરત્વ માદકત્વ અત્યંત સુગંધિત્વ સુચિત ભયો ॥ ૧૪ ॥ એસેં અક્ષરબ્રહ્મ જો ગોલોક ઓર પરબ્રહ્મ જો લીલાસહિત શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનકો નિરૂપણ કરિકેં અબ સૃષ્ટિકો પ્રકાર નિરૂપણ હેતુપુર્વક કરતહેં તહાં પ્રથમ આપકી દીનતા સુચન કરત હેં ॥

એ પ્રભુને મન ઇછા ઉપની જસ થાવા વિસ્તાર ॥
અધિકારી પાંખેં એ વાણી નહિ કોયને ઉચ્ચાર ॥૧૫॥

પ્રભુ સો જીનકો વર્ણન કિયો વેહી આપ શ્રીપુરૂષોત્તમ શ્રીગુસાંઇજી તિનકે મનમે જસ જો મહાત્મ્યકીર્તન તાકો વિસ્તાર હોઇ વેકી ઇચ્છા ઉત્પન્ન ભઇ ॥ પરંતુ અધિકારીપાંખેં સો અધિકારિ બિના એવાણી નહિ કોયને ઉચ્ચાર ॥ ભગવલ્લીલાનિરૂપણકી વાણીકો ઉચ્ચાર કોઇ નહિ કરિ સકતહે ॥ અથવા યા લીલાકોં તો જો અધિકારી હોય સોં પાંખેં ॥ જાનેં ॥ યાતેં ઓર કોઈ વાણીસોં ઉચ્ચાર કરિ સકે નાહીં યાતેં યહ સુચન કિયો જો મે અનધિકારી હતો પરંતુ મોકોં સ્વચર્વિત તાંબુલ દેકેં અધિકારી કિયો તાતેં હૃદયમેં લીલાસ્ફુર્તિ ભઈ તાકો મેને :વર્ણન કિયો ઓર કરતહો યાકો ફલિતાર્થ યહ જો

ભગવદનુગ્રહબિના હૃદયમેં લીલાસ્ફુર્તિ હોય નાહીં યાહીતેં શ્રીગીતાજીમેં અર્જુનકોં શ્રીકૃષ્ણને આજ્ઞા કીનીહે ॥ દિવ્યં દદ્દામિતે[1] ચક્ષુ:પશ્યમેયોગમૈશ્વરં ॥ યાતેં શ્રીગુસાંઇજીકે અનુગ્રહ તેંહી લીલા વર્ણન કીની ઓર કરતહે ॥ ૧૫ ॥

ભૃભંગેંથી સૃષ્ટિ નીપની અતિસુંદર બ્રહ્માંડ ॥
ચૌદ લોક નાનાવૈચિત્ર્યેં ભૂમંડલ નવખંડ ॥ ૧૬ ॥

અબ શ્રીપુરૂષોત્તમકે ભ્રુભંગેંથી ॥ ભૃકુટીકે ચલનમાત્રસોં સૃષ્ટિ નીપની ॥ ચરાચરકી ઉત્પત્તિ ભઈ ॥ ઓર બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન ભયો સો કેસો હે ॥ ચૌદલોક ॥ જો સાત અધોલોક ઓર સાત ઉર્ધ્વલોક ઓર નવખંડ જામેં હેં એસો ભૂમંડલ જો પૃથ્વીમંડલ તિનકરિકેં વૈચિત્ર્ય જો વિચિત્રતા ॥ તાકરિકેં અતિસુંદર ભગવલ્લીલોપયોગી ॥ એસો અબ ભુમંડલ નવખંડાત્મક કહ્યો ઓર સપ્તદીપાત્મક નહી કહ્યો તાકો કારણ તો શ્રીમહાપ્રભુનનેં શ્રીભાગવતતત્વદીપમેં ॥ લક્ષમાત્રમિયંભુમિ:પ્રાયેણેતિમતિર્મમ ॥ યા શ્લોકમેં આજ્ઞા કરી સોઈ હે ॥ ૧૬ ॥ યા તુકમેં

---

[1] મેં તોકું અલૌકિક નેત્ર દઉ હું તાતેં મેરો ઇશ્વરતાબોધક યોગ દેખ.

સૃષ્ટિ કહિ સો કિતને પ્રકારકી હે તાકો હેતુપૂર્વક નિરૂપણુ કરત હેં ॥

પરપોતાનિ વ્યક્તિ કરેવા સૃષ્ટિ તે દ્વિધા પ્રકાર ॥
દૈવી આસુરી બે ઉપજાવી પ્રભૂમન કરી વિચાર ॥૧૭॥

પરપોતાનિ ॥ પરકીયસ્વકીયકી વ્યક્તિ સ્પષ્ટતા કરવિકોં દ્વિધા ॥ દોપ્રકારકી સૃષ્ટિ સો એક દૈવી ઓર દુસરી આસુરી યહ દો ઉપજાવી પ્રગટ કીની યાહીરીતસોં સૃષ્ટિકો દ્વૈવિધ ગીતાજીપ્રભૃતિનમેં ॥ દ્વૌ [2]“ભુતસર્ગૌલોકેસ્મિન્દૈવઆસુરએવચ” ઈત્યાદિસ્થલનમેં સ્ફુટહેં અબ પ્રભુ જે શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનનેં મનમેં વિચાર કરિકેં ॥ યાકો સંબંધ આગેકી તુકસોં હે ॥ વિચાર યહ જે ઈન દોઈ સૃષ્ટિકો કછુ અવલંબ ચાહિયે ॥ ૧૭ ॥ યા વિચારસોં દો પદાર્થ ઉત્પન્ન કિયે સો કહતહેં ॥

ભક્તિ સુંદરી નેં માયા દાસી બે મૂરત પ્રગટાવી ॥
તેમાં પેહેલી નખશિખસુભગા શ્રીહરીનેં મન ભાવી ૧૮

ભક્તિરૂપ એક સુંદરી પ્રગટ કીની ॥ અબ ભક્તિકો

---

[1] યા કલ્પકી પૃથ્વી લાખ યોજનકી હી હે એસો ભાસે હે.

[2] પ્રાણીનકી સૃષ્ટિ યાલોકમેં દો પ્રકારકી હેં એક દૈવ ઓર એક આસુર.

સુંદરીરૂપ પ્રગટ કીનો તાકો અભિપ્રાય યહ જે સુંદરીભાવસોં ભક્તિ હે સોઈ મુખ્ય હે ॥ ભગવત્કૃપાકો ફલ હે ઓર નવધાભક્તિ તે સાધનભક્તિ હેં ॥

યાહીતેં બૃહદ્વામનપુરાણુમેં કહ્યો હે ॥ [1]સ્ત્રિયોવાપુરૂષોવાપિભર્તૃભાવેનકેશવં ॥ હૃદિકૃત્વાગતિં યાંતિશ્રુતીનાં નાત્રસંશય: ॥ ઓર શ્રીભમદ્ભાગવતનવમસ્કંધમેં દુર્વાસાકોં આજ્ઞા કીની હે ॥ [2]વશેકુર્વંતિમાંભકત્યાસત્સ્ત્રિય:સત્પતિંયથા ॥ યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં હુ ॥ રાસસ્ત્રીભાવપુરિતવિગ્રહ: ॥ એસો શ્રીમદાચાર્યનકો નામ હે ॥ એાૈર [3]સૌંદર્યંનિજહૃન્દત પ્રકટિતંસ્ત્રીગુઢભાવાત્મકં ॥ યા શ્લોકમેં હુ યેહી નિરૂપણુ કિયો હે ॥ યાહીતેં યાસોં અધિક સુદર ઓર કોન હે ॥ કયોં જે કોટિકંદર્પલાવણ્ય સબતેં પર સાધનતેં

---

[1] સ્ત્રી ઓર પુરૂષહુ ભગવાનહી અપને પતિહે એસે ધ્યાન કરિકેં શ્રુતિનકી ગતિકોં પાવતહેં ઈતને નિત્યલીલા પ્રાપ્ત હોતહે.

[2] મોકું ભક્ત વશ કરતહેં જેસે આચ્છી સ્ત્રિયે આછે પતિ કોં વશ કરેં.

[3] યહ શ્લોક શ્રીસુસાંઈજીકો હે યાપેં શ્રીગોકુલોત્સવજીકૃત સસ્કૃત ટીકા હે.

અપ્રાપ્ય એસે જે પ્રભુ તે જાકરિકેં જીવકે હુ વશ હોત હેં સોઈ પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે ।। [1]ભકત્યાહમેકયાગ્રાહ્ય: ।। ઓર ગીતાજીમેં હુ ।। ભકત્યાત્વનન્યયાશક્ય: ।। યા શ્લોકમેં ।। યાહીતેં શ્રીગીતાજીમેં યા પ્રેમલક્ષણાભકિતકોં બ્રહ્મજ્ઞાનકો હુ ફ્લરૂપત્વ નિરૂતણ કિયો હે ।। [2]બ્રહ્મભુત:પ્રસન્નાત્માનશોચતિનકાંક્ષતિ ।। સમ:સર્વેષુભુતેષુમદ્‌ભકિતલભતેપરાં ।। યાહિતેં ભકિતસુંદરી એસેં નિરૂપણ કિયો ।। અબ માયાકોં દાસી કહી તાકો અભિપ્રાય યહ જે જેસેં દાસી હે તાકોં સ્વામીકો સત્તાસંબંધ હે તથાપિ સ્વામિકે મુખ્યસેવક હેં તિનકેં હુ પાસ જાયવેકી વાકોં યોગ્યતા નાહી હે ।। ઓર નીચસોંહિ યાકો સંબંધ હોત હે ।। તેસેં મોહકમાયા હુ ભગવચ્છકિત હે તથાપિ ભગવદ્‌ભકતનકે નિકટ હુ જાય નહીં સકતહે યેહી અભિપ્રાય ।।

---

૧ એક ભક્તીસે હી મેરો યથાર્થજ્ઞાન તથા દર્શન હોય સકે હેં.

૨ જો જ્ઞાનતેં બ્રહ્મરૂપ હોય હે સો સદા પ્રસન્ન રહે હે ઓર વાકો શોક તથા કામના કછુણી હોય નહિ સબ પ્રાણીનપેં વહ સમદ્રષ્ટિ હોયહે વહ જીવન્મુક્ત મેરી ફલરૂપભક્તિ કોં પાવતહે.

[1]તાવન્મોહાં ઘ્રિનિગડોયાવત્કૃષ્ણનતેજના: ।। [2]માયાપરૈત્યભિમુખેચવિલજ્જમાના ।। વિલજ્જમાનયાયસ્યસ્થાતુમીક્ષાપથેમુયા ।। ઈત્યાદિ સ્થલકેવિષેં શ્રીભાગવતમેં નિરૂપણ કિયોહે ।। ઓર શ્રીગીતાજીમેં હું [3]મામેવયેપ્રપદ્યંતેમાયામેતાંતરંતિ ।। યા શ્લોકમેં પ્રભુનને આજ્ઞા કીનીહે ।। ઓર આસુરજીવકોંહી સદા લગી રહન હે ।। સોઈ શ્રીગીતાજીમેં પ્રભુનને આજ્ઞા કીની હે ।। [4]માયયાપહૃતજ્ઞાનાઆસુરંભાવમાશ્રિતા: ।। યા શ્લોકમેં શ્રીમદ્‌ભાગવતમેંહુ અનેકસ્થલકે વિષેં યહ અભિપ્રાય નિરૂપણ કિયો હે ।। યાહીતેં માયાદાસી એસેં નિરૂપણ કિયો ।। ઓર સુંદરપનો ઓર બુરોપનો તો અરૂપી જે વાયુ હે તામેં હુ હે ।। અબ યે દોનાં અરૂપી હેં કે રૂપવાન્ હેં યહ શંકા નિવારણ

---

૧ હે પ્રભો જહાંતાંઈ જન આપકે નહોંય તહાંતાંઈ મોહરૂપ બેડી રહે

૨ પ્રભુનકે સન્મુખ ઠાડી રહિવેમેંહુ માયા લાજ પાયકેં પાછી ફિરજાય હે.

૩ જે મોકુંહી શરણ આવેં તે હી યા માયાકુ તરેં હેં.

૪ માયાનેં હર્યોહે જ્ઞાન જિનકો એસે જીવ આસુરભાવકોં પાવત હેં.

કરિવેકોં કહ્યો બેમૂરત પ્રગટાવી ॥ યાતેં યે દોઈ ભિન્ન હેં ઓર મુર્ત્તિમાન હે યહ સુચન કિયો ॥ અબ વાદી શંકા રકતહે ॥ નારદપંચરાત્રમેં [૧] મહાત્મ્યજ્ઞાનપુર્વસ્તુસુદૃઢ:સર્વતોધિક: ॥ સ્નેહોભક્તિરિતિપ્રોક્તસ્યામુક્તિર્નચાન્યથા ॥ યા શ્લોકકેવિષેં તથા સાપરાનુરક્તિરીશ્વરે ॥ યા સુત્રકેવિષેં ભક્ત્યાચાર્યશાંડિલ્યઋષિને હુ સ્નેહકો ભેદ ભક્તિ હે એસેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ તાંસોં સ્નેહપદાર્થ સો તો અરૂપી હે ઓર માયા હુ અરૂપી વ્યાપક સર્વત્ર નિરૂપણ કીનીહે તાસોં બેમુરત પ્રગટાવી યહ નિરૂપણ કાહેકોં કિયો પ્રત્યુત્તર ॥ ભક્તિ તો રૂપવંત હે કેસેં જો શ્રીમદ્ભાગવત પ્રથમસ્કંધ પ્રથમાંધ્યાયકેવિષે ॥ પિબત [૩] ભાગવતંરસમાલયં ॥ યા

---

[૧] પ્રભુનકો અસાધારણ મહાત્મ્ય જાનેસું કબ હુ નમિટે એસો દૃઢ ઓર સ્ત્રીપુત્ર ધનાદિ સબનતેં અધિક એસો જો પ્રભુનમેં સ્નેહ હોય તાકોં ભક્તિ કહતહેં યાહીતેં પરમમુક્તિ હોય યાબિના ન હોય.

[૨] સર્વેશ્વર જે પ્રભુ તિનમેં અસાધારણ અનુરાગ સો પરમભક્તિ જાનિયે યહ અર્થ સ્વપ્રેશ્વરાદિકનનેં ભક્તિમીમાંસાભાષ્યમેં લિખ્યોહે.

[૩] મોક્ષમેં હુ ભગવદ્ભક્તિરસ પાન કરો.

શ્લોકકે વિષે ભક્તિકોં રસત્વ નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર રસ સબ મુર્તિમાન હેં સો રસશાસ્ત્રમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર પદ્મપુરાણસ્થ શ્રીભાગવત માહાત્મ્યપ્રભૃતિ અનેક આર્ષ ગ્રંથનમેં ભક્તિકી મુર્તી અતિસ્ફુટ નિરૂપણ કરીહે ॥ ઓર શ્રીમદ્ભાગવતદશમસ્કન્ધવિષેં અક્રુરનેં સ્તુતિ કીની તહાં [૧] શ્રિયાપુષ્ટયાગિરા કાંત્યાતુષ્ટયાકીર્ત્યેલયોર્જયા ॥ વિદ્યયાવિદ્યયાશક્ત્યામાયયાચનિષેવિત ॥ યા શ્લોકકેવિષે સ્વાનુભુતમાયાકોં હુ મુર્તિમતી નિરૂપણ કીનીહે ॥ તાસોંહી ॥ બે મુરત પ્રગટાવી એસેં કહ્યો શંકા ॥ તબ શ્રુતિસ્મૃતિકેવિષેં ઈનદોનોંકો મનોધર્મત્વ જીવધર્મત્વ નિરૂપણ કિયો તાકો કારણ કહા ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ પદાર્થ સબ આધિદૈવિકાદિભેદકરિકેં ત્રિવિધ હેં તાસોં મુર્તિ જો ઈહાં કહ્યો સો આધિદૈવિક સ્વરૂપ હે ॥ અબ લૌકિકમેં એક દો અંગ જાકે સુંદર હોય તાકોં હુ સુંદર કહત હેં ॥ તેસેં ભક્તિકાઉ અંગસોં સુંદર હોયગી ઓર ભક્તિકો ઓર માયાકો તુલ્યસૌંદર્ય હોયગો યહ શંકા નિવારણાર્થ કહ્યો તેહેમાપેહેલાનખશિખસુભગા તેહેમા પ્રથમ દોનોં નિરૂપણ કીની તિનમેં ॥ પેહેલી ॥ પ્રથમ જાકોં નિરૂપણ કિયો સો

---

[૧] શ્રીપુષ્ટિઆદિ ૧૨ પ્રભુનકી મુખ્ય શક્તિ હેં.

ભક્તિ સો નખશિખસુભગા નખસોં કેશપર્યંત સુંદર હે ।। અબ સૌંદર્ય અત્યુત્તમ હે તાકો અસાધારણ જ્ઞાપક કહતહેં ।। **શ્રીહરીનેં મનભાવી** ।। શ્રી જે સ્વામિન્યાદિક તિનકે હુ હરિ સો ચિત્તકે હરણકરિવેવારે તિનંહુકે મનમેં ભઈ ।। યાતેં અધિક સૌંદર્ય ઓર કોનકો કહનો યાહીતેં શ્રીહરીનેં મનભાવી ।। યહ નિરૂપણ કિયો યાતેં સર્વાધિક સુંદર પ્રભુનકોં વશ કરનહારી પ્રેમલક્ષણાભક્તિ હે ઓર આસુરાવેશકરનહારી માયા હે યહ ફલિતાર્થ ભયો ।। ૧૮ ।। એસેં દ્વિધાસૃષ્ટિકો અવલંબન નિરૂપણ કરિકેં અબ દ્વિધાસૃષ્ટિ નિરૂપણ કરતહેં ।।

કૃપાકટાક્ષેં હુવા અક્ષરમા ઉપના સત્વ અનંત ।।
ભક્તિલીન હુવા સોભાગી તે વૈષ્ણવગુણવંત ।।૧૯।।

અબ કટાક્ષ જે સૃષ્ટીકોં ઇચ્છાપુર્વક દેખનો તાકરિકેં અક્ષરમા સો અક્ષરબ્રહ્મમેં હુવા સો વ્યુચ્ચરણ[1] પ્રાપ્ત ભયે ।। ફેર ભગવદિચ્છા તેં માયાબદ્ધહોયકેં ઉપના સો દેહ ધારણ કરિકેં ઉત્પન્ન ભયે વે કોન સો કહતહેં ।। **સત્વઅનંત** ।। અનંત તે અસંખ્યાત એસે સત્વ તે જીવ અથવા જેસેં અગ્નિમેંસો છોટે

---

[1] વ્યુચ્ચરણ સો વાહીમેંતેં નિકસિકેં જુદો હોનો.

વિસ્ફુલિંગ[1] નિકસતહેં તેસેં સત્વ જે જીવ ઓર અનંત સો જાકો પ્રલયપર્યંત અંત નાંહીં એસે પંચમહાભુત દેવતા ઇંદ્રિયાદિક યે સબ ઉપના ઉત્પન્ન ભયે ।। **શંકા** ।। શ્રુતિસ્મૃતિવ્યાસસુત્રમેં તો જીવકો વ્યાપક ઓર નિત્યનિરૂપણ કિયો હે ।। ઓર ઇહાંનો ઇહાંતો યાકી ઉત્પત્તિ કહી હે તાકો કારણ કહા ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। વ્યાપક તો જીવ નહીહે અણુસ્વરૂપ હે સો વેદમેં નિરૂપણ કિયો હે પરંતુ યાકો ચૈતન્યગુણ વિસર્પી હે તાતેં વ્યાપક જેસો ભાસત હે ।। ઓર ભગવદંશ હે યાતેં નિત્યતા કહી હે ઓર બાકી ઉત્પત્તી સો બ્રહ્મસ્વરૂપતેં વ્યુચ્ચરણ તાહીતેં અગ્નિવિસ્ફુલિંગકો દષ્ટાંટ છાંદોગ્યબ્રહદારણ્યકમુંડકાદિક ઉપનિષદનમેં દિયોહે ।। જેસે વિસ્ફુલિંગ અગ્નિમે તેં નિકસતહેં સો કછુ નયે ઉત્પન્ન હોયકેં નિકસત નાહીં વે તો અગ્નિરૂપહી હેં પરંતુ ન્યારેમાત્ર હોતહેં તેસેં જીવ હુ બ્રહ્મકી ઇચ્છામાત્રસોં ન્યારે હોતહેં ।। **શંકા** ।। જીવભગવદંશ હે તબ યાકોં અજ્ઞાન કેસેં સંભવે ।। ઓર સુખદુ:ખાદિકહુ જીવકોં હોતહેં સો

---

[1] આંચમેંતેં ચટ ચટ હોયકેં જે પતંગા ઉડતહેં તિનકો નામ વિસ્ફુલિંગ.

બ્રહ્મકોં પ્રાપ્ત હોયગે ॥ જેસેં એક અંગકો બાધા હોત હે તો અંગીકોંહી દુઃખ હોત હે તેસેં ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ અજ્ઞાનતો યાકોં ભગવદિચ્છાસોં માયા લાગતહે તબ હોતહે ॥ ઓર સુખદુઃખાદિક જો જીવકોં હોતહે સો તો બ્રહ્મકોં નહીં હોય કયોં જો અગ્નિકો સ્ફુલિંગ તૃણાદિકમેં પડિકેં વૃદ્ધિ પાવતહે ઓર જલાદિકકરકેં નાશ પાવતહે તાસોં કછુ જા અગ્નિમેંસોં વહ સ્ફુલિંગ નિકસત હે તાકી વૃદ્ધિ અથવા નાશ કછુ નહીં હોત હે તેસેં જીવ યદ્યપિ ભગવદંશ હે તથાપિ તેને જો કહ્યો સો દોષ ઈહાં નહી હેં ॥ યાતેં જીવ અણુપરિમાણુ હે ॥ ઓર જેસેં દીપકકો પ્રકાશ વિસર્પી હે તાતેં એકસ્થલમેં રહિકેં સર્વશરીરમેં ચૈતન્યગુણકે પ્રસારસોં વ્યાપકજેસો ભાસતહે ॥ યેહી શ્રુતિસ્મૃતિમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ ઓર વ્યાસસુત્રમેં હુ દ્વિતીયાધ્યાયકે તૃતીયપાદમેં યહ સબ સવિસ્તર નિરૂપણ કિયોહે ઓર પ્રાણેંદ્રિયાદિકનકી હુ ઉત્પત્તિ બ્રહ્મમેંસુંહી હે યહહુવાહી અધ્યાયકે ચતુર્થ પાદમેં સ્ફુટ કહ્યો હે તાતેં ઉપનાસત્વઅનંત યહ કહ્યો હે તાતેં ઉપનાસત્વઅનંત યહ કહ્યો સો યુકત હે ॥ અબ ઈનસબનમેં જીનપે કૃપા ભઈ વે કેસે ભયે સો કહતહેં ॥ હુવાઅક્ષરમા ॥

અક્ષર ઈતિનેં જાકો ક્ષરણુ નહોય એસી મા[૧] સો ઐશ્વર્યાદિક સંપત્તિ જીનકેં હે એસે શુકસનકાદિક નિત્યમુકત ઓર વૈષ્ણવગુણવંત ભગવદીય ગુણયુક્ત એસે દૈવી જીવ ભયે યેહી અભિપ્રાય વેદમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ તથા શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીને હુ વિદ્વન્મંડનમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ અબ વે પહિલે કહે જો જીવન્મુક્ત ઓર વે જીવ સો ॥ સૌભાગી ॥ આછે સૌભાગ્ય વારે કયોં જો પ્રભુનકી કૃપા ઉનપે ભઈ તાહીતેં વે સબ ભકિતકેવિષેં લીન ભયે ॥ ૧૯ ॥ અબ પ્રથમકટાક્ષકો કાર્ય નિરૂપણકરિકેં દુસરે કટાક્ષકો કાર્ય એકતુક સોં નિરૂપણ કરતહેં ॥

બીજે કટાક્ષે જે જન ઉપના માયામાં થયા લીન ॥

અબ પ્રથમ કટાક્ષસોતો સબ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરિકેં કૃપાતેં જીવન્મુકત ઓર સામાન્ય સબ દૈવીજીવકોં ઉત્પન્ન કિયે ॥ અબ દુસરે કટાક્ષસોં જે જન ઉત્પન્ન ભયે તે માયામેં લીન ભયે વે પાંચપ્રકારકે ભયે સો કહતહે ॥

---

[૧] મા શબ્દ લક્ષ્મીવાચક હે તાતેં સમૃદ્ધિવાચક હુ હોય સકેહે

કર્મજડ આસુર અન્યઉપાસક ભજન ધર્મ થી હીન ।। ।। **કર્મજડ** ।। સો કર્મહે સો બ્રહ્મહે તાબિના ઓર ઈશ્વર નહીંહે એસેં માનવેવારે કેવલ મીમાંસાશાસ્ત્રવારે ઓર ।। **આસુર** સો જે જગતકોં અસત્ય માનતહેં ઓર ઈશ્વર નહી હે એસેં કહતહેં તે યેહી આસુરકો લક્ષણ શ્રીગીતાજીમેં ।। [૧]અસત્યમપ્રતિષ્ઠં તે જગદાહુરનીશ્વરમ ।। યા શ્લોકમેં કહયો હે ।। **અન્યઉપાસક** ।। અન્ય જે પુરૂષોત્તમબિના ઓર સબ દેવતા તિનકે ઉપાસક અથવા ।। **અન્યઉપાસક** ।। સો દ્વૈતભાવનાસોં સેવાકરનહારે અબ દ્વૈતભાવના સો યહજે જાકી મેં સેવા કરતહું સો ઓરહે ઓરમે ઓર હું યાકો અંશ નહી હું યાપ્રકારકી ભાવના ।। **શંકા** ।। દ્વૈતભાવસોં સેવા કિયેકો કહા દોષ હે ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। દ્વૈતભાવસોં સેવાકો દોષ બૃહદારણ્યકઉપનિષદમેં કહયોહે ઓર ભારતકે આદિપર્વસ્થ શાકુંતલોપાખ્યાનમેં ।। [૨]યોન્યથાસંતમાત્માનમન્યથાપ્રતિપદ્યતે ।। કિંતેનનકૃતં-

---

[૧] આસુરજીવ યાજગતકોં ઝુઠો ઓર તીનકાલમેં સ્થિતિરહિત ઈશ્વરરહિત કહતહેં.

[૨] બ્રહ્મસ્વરૂપ વેદાદિકમેં જેસેં કહયો હે તાતેં ઓર રીતિકો વાકોં જો મનુષ્ય જાનેંહે આત્મસ્વરૂપકો હરનહાર ચોર એસો જો વહ મનુષ્ય તાકોં સબ પાપ લગતહેં.

પાપંચારેણાત્માપહારિણા ।। યા શ્લોકમેંહુ તાકો દોષ કહયોહે ।। તાહીતેં ઈનકોં હુ માયામેં લીન કહે ।। ઓર **ભજન** જે પ્રભુનકેવિષેં ચિત્ત એકાગ્ર કરનો તાસોં **હીન** રહિત ઓર **ધર્મ** જે વેદોકતધર્મ તાતેં હીન **શંકા** મુલમેંતો ધર્મહીન એસેં કહયોહે તાકો અર્થ વેદોકતધર્મહીન કેસેં કરતહો ।। યાતેં ઓર કહા ધર્મ નહીહે ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। વેદોકતહે સોઈ ધર્મ હે ઓર તો અધર્મ હેં એસો શ્રીમદ્ભાગવતકે ષષ્ઠસ્કંધમેં ।। [૧]વેદપ્રણિહિતો ધર્મોહ્યધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ ।। યા શ્લોકમે કહયોયે યાહીતેં વેદોકતધર્મરહિત જે નાસ્તિક યવનાદિક તે હુ માયાલીન હેં ઓર વૈષ્ણવકો મુખ્ય લક્ષણ હુ યહ હે જે અપને વર્ણાશ્રમાદિધર્મકો ત્યાગ સર્વથા ન કરનો સો વિષ્ણુપુરાણમેં યમને સ્વદુતપ્રતિ કહયોહે ।। [૨]નચલતિનિજવર્ણધર્મતોયઃ સમમતિરાત્મસુહૃદ્વિપક્ષપક્ષે ।।

---

[૧] વેદમેં કહયો સો ધર્મ ઓર વાતેં ઉલટો સો અધર્મ.

[૨] જો અપનેં વર્ણાશ્રમધર્મમેં રંચહુ ન ચુકે ઓર અપને મિત્રકે તથા શત્રુકેહુ પક્ષમેં જાકી બુદ્ધિ સમાન રહે ઓરજો ચૌર્ય હિંસાદિક કછુ ન કરે ઓર જાકો શુદ્ધ સ્થિર મન હોય તાકોં વૈષ્ણવ જાનિયેં.

નહરતિનચહંતિકિંચિદુચ્ચૈઃસ્થિતમનસંત મવેહિવિષ્ણુભકતં ॥ યા શ્લોકમેં ॥ યાહીતેં ઇન સબનકોં માયાલીન કહે ॥ એસેં દોયતુકસું દૈવજીવકું મોક્ષાધિકારિત્વ ઓર આસુર જીવનકું સર્વદા બંધાધિકારિત્વ નિરૂપણ કિયો સોહી ગીતાજીમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કરીહે ॥ દૈવીસંપદ્વિમોક્ષાયનિબંધાયાસુરીમતા ॥ યા શ્લોકમેં ॥ ૨૦ ॥ એસે દ્વિધા સૃષ્ટી નિરૂપણકરિકેં અબ જગતમેં પ્રભુનકે પ્રાકટ્યકો પ્રયોજનપુર્વક વર્ણન કરત હેં.

એણી પ્રકારેં સૃષ્ટિ દ્વિધા ગુણમિશ્રિત ચાલી જાય ॥
ભક્તિમારગી જીવ સ્વતંતર કેવલ ભક્ત ન થાય ॥૨૧

એણીપ્રકારેં ॥ પ્રથમ જો પ્રકાર કહ્યો તા રીતસોં ॥ દ્વિધા સો દૈવી આસુરી દોપ્રકારકી સૃષ્ટિ ॥ ગુણમિશ્રિત સો સત્વરજસ્તમ તિનકરિકેં યુકત ચલીજાત હે ॥ પરંતુ નિર્ગુણભક્તિમાર્ગીય જો જીવ હેં તે સ્વતંત્રતાતેં કેવલ ભક્ત હોતનાંહીં ઇતિને ઉપદેશક આચાર્યબિના નિરૂપાધિશુદ્ધનિર્ગુણ ભક્તિકોં પ્રાપ્ત હોત નાહીં કયોં જો આચાર્યબિના જ્ઞાન ભક્તિ કછુબી સિદ્ધ ન હોય એસેં શ્વેતકેતુવિદ્યામુંડકોપનિષત પ્રભૃતિનમેં કહ્યો હે ॥ ૨૧ ॥ અબ નિર્ગુણભકિત

પ્રાપ્ત નહોયવેતેં દવી જીવનકો કલેશ મનમેં બિચારિકેં આપનેં નિર્ધાર કિયો સો નિરૂપણ કરતહેં ॥

શ્રીપુરુષોત્તમેં વલિ વિચાર્યું હવે પ્રકાર શ્યો કરિયેં ॥
મ્હારી સેવા અને કથારસ નિરુપવા તનુ ધરિયેં ॥૨૨॥

પુરુષોત્તમ જો નિઃસાધનજનકે હિતકર્તા તિનનેં પ્રથમ તો યહ વિચાર કિયો જો દૈવીજીવ સૃષ્ટિકે પ્રવાહમેં ભ્રમણ કરતહેં ॥ ભક્તિમાર્ગકો અવલંબ ઇનકો નહી મિલતહે અબ વળિ ફેર યહ વિચાર કિયો જો ઇનકો ઉદ્ધાર હોય એસો પ્રકાર શ્યોકરિયેં કોનસો પ્રકાર કરેં ફેર ક્ષણમાત્રમેં આપનેં નિર્ધાર કિયો સો નિરૂપણ કરત હે **મારી સેવા અનેકથારસ** મેરી સેવાકો ઓર મેરી કથાકો રસ સો ભકિતરસ સો **નિરુપવા** નિરૂપણકરિવેંકો **તનુધરિયેં** દેહ ધારન કરેં ॥ અબ દેહવાચક તનુશબ્દ ઇહાં ધરયો તાકો અભિપ્રાય યહ જો ‘તનુવિસ્તારે’ ધાતુ હે તાતેં વંશવિસ્તારકરિકેં દૈવીજીવ ઓર પૃથ્વી ઇનકોં અનેકવર્ષપર્યંત સુખ દેનો એસેં આપનેં વિચ્ચારયો ॥ યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ॥ [૧] ભુવિભકિતપ્રચારેકકૃતેસ્વાન્વયકૃત ॥ યહ

---

[૧] પૃથ્વીમેં ભગવદ્ભક્તિકો પ્રકારકરિવેકુંહી આપનેં વંશકો સ્થાપન શ્રીમહાપ્રભુનને કિયોહે.

શ્રીમહાપ્રભુનકો નામ હે ॥ શંકા ॥ વિચાર તો પ્રથમ દૈવીજીવકે કલેશકો કિયો ઓર નિર્ધાર તો સેવા ઓર કથાકે નિરૂપણકો કિયો તાકો કહા કારણ ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ ભગવત્સેવા ઓર યથાર્થકથાશ્રવણ બિના પ્રાકૃતગુણસંબંધ છુટત નહીં ॥ તાબિના ફલરૂપભકિતપ્રાપ્તિ નહી હોય ઓર યે દોઈપદાર્થ કો જીવકોં જ્ઞાન કહાંતેં ॥ યાતેં ભગવત્સેવા ઓર ભગવત્કથા શ્રીસુબોધિન્યાદિક તાકે પ્રાદુર્ભાવાર્થહી આપનેં પ્રાદુર્ભાવકી ઇચ્છા કીની યાહીતે યેહિ શિક્ષા શ્રીમહાપ્રભુનનેં ભકિતવર્દ્ધિનીમેં[૧] કીનીહે ઓર સેવાતેં ભજન ઓર કથારસતેં સ્મરણ સિદ્ધિ હોંય તાતેં આગેં સર્વસિદ્ધિ હોતહે યહ અભિપ્રાય ચતુઃશ્લોકી[૨]પ્રભૃતિ ગ્રંથનમેં સ્ફુટહે ॥ ૨૨ ॥ અબ પ્રભુનનેં એસી ઇછા કરી તાકે આનંદકો મનમેં અનુભવ કરિકેં ગોપાલદાસજી આપનો અભિપ્રાય કહતહે ॥

ભક્તજીવનાં ભાગ્ય વિસ્તરર્યાં ઇચ્છા કરી હરિ સાર ॥
તેને હેતેં આપોપેં પ્રગટ્યા શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥૨૩

---

૧ સેવાયાં વા કથાયાં વા યસ્યાસક્તિર્દૃઢા ભવેત ઈત્યાદિ.

૨ સ્મરણં ભજનં ચાપિ ન ત્યાજ્યમિતિ મે મતિઃ

ભક્ત જે ભક્ત ઓર જીવ જે ઓરસબસામાન્યજીવ તિનકે ભાગ્ય વિસ્તરે ભાગ્ય બઢે કયોં જે ભકતનકે સબકાર્ય સિદ્ધ ભયે ઓર સામાન્ય જીવકો હુ દર્શન ભયે યાહીતેં કહ્યો ભકતજીવનાભાગ્ય વિસ્તર્યાં ॥ અબ યાકો હેતુ કહતહેં ॥ ઇછાકરીહરિસાર ॥ હરી જે સબકે દુઃખહર્ત્તા તિનનેં સાર સો સુંદર ઇચ્છા કરી ॥ અથવા ॥ 'સૃગતૌ'[૧] ધાતુકો યહ રૂપ હે તાતેં સાર જે ભુમિપર પધારનો તાકી ઇચ્છા કરિ ॥ યાહીતેં પ્રથમ કહ્યો ભકતજીવનાભાગ્ય વિસ્તર્યાં ॥ તેનેહેતેં ॥ જાતેં એસી ઇચ્છા કરી તાહીતેં ॥ અથવા તે જે ભકત હેત સો તિનકે ઉપર પ્રીતિ તાકરિકેં આપાપે પ્રગટ્યા આપોઆપ પ્રગટ ભયે ઓર આપોતેં પ્રગટ્યા એસો હુ પાઠ હે તાકો અર્થ ॥ જીનનેં પહિલેં વિચાર કિયો વે પુરૂષોત્તમ આપહી યહ પ્રગટ ભયેહેં અંશકલાદિરૂપસોં નહિ ॥ અબ પ્રગટ ભયે તે કોન ॥ શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥ શ્રીવલ્લભ જે શ્રી વલ્લભાચાર્યજી સોઈ રાજ સબકે અધિપતિ અથવા 'રાજદીપ્તૌ' ધાતુકો રાજ યહ રૂપ[૨] હે ॥

---

૧ ભાવાર્થ ઘયંતરૂપ.

૨ કર્ત્રર્થે કાચ્પ્રત્યયાંત રૂપ.

તાતેં શ્રીસ્વામિનીજી તિનકે વલ્લભ પ્રિય ઐસે રાજ જો અગ્નિ શ્રીમહાપ્રભુ શ્રીપુરૂષોત્તમકે મુખારવિંદાધિષ્ટાતૃઅગ્નિ હેં તાતેં શ્રીસ્વામિનીજીકોં પ્રિય હેં યાહીતેં શ્રીવલ્લભરાજ ઐસેં કહ્યો તિનકે કુમાર પુત્ર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી ।। ૨૩ ।। અબ યા તુકમેં તો કેવલ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકોંહી પુરૂષોત્તમત્વ વર્ણન કિયો તાતેં કોઇકોં ઐસી શંકા હોય જો શ્રીમહાપ્રભુજી તો કશ્યપવસુદેવજીતુલ્ય હોંયગે ।। તાકો નિવારણ કરત હેં ।।

પૂર્ણબ્રહ્મ શ્રીલક્ષ્મણ સુત પુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથ ।।
શ્રી ગોકુલમાં પ્રગટ પધાર્યા સ્વજન કીધાં સનાથ ।। ૨૪ ।।

અબ લક્ષ્મણ જો લક્ષ્મણભટજી અક્ષર બ્રહ્મકો સ્વરૂપ તે પુર્ણબ્રહ્મ વ્યાપિવૈકુંઠરૂપ હેં ।। યાહીતેં શ્રી જો ભગવલ્લીલોપયોગિસમૃદ્ધિ તાકરકેં યુકત હેં અબ વ્યાપિવૈકુંઠકોં પુર્ણ બ્રહ્મણુત્વ વેદમેં હુ નિરૂપણ કિયો હે ।। ઓર બૃલદ્ધામનાદિકપુરાણુનમેં હુ પ્રસિદ્ધ હે ।। અબ લક્ષ્મણભટ્ટજી ધામરૂપહેં તબ શ્રીમહાપ્રભુજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી યહ કોંનહેં સો કહતહેં સુતપુરૂષોત્તમશ્રીવિઠ્ઠલનાથ સુત સો પુર્વોકતલક્ષ્મણભટ્ટજીકે પુત્ર શ્રીમહાપ્રભુજી તે પુરૂષોત્તમ હેં ઓર વિઠ્ઠલનાથ જો શ્રીગુસાંઇજી તેહુ પુરૂષોત્તમ હેં ક્યોં

જો નિઃસાધન જનહિતકર્તાહેં યાહીતે આપકો વિઠ્ઠલ યહ નામ હે ઇહાં પુરૂષોત્તમશબ્દકો મધ્યમણિન્યાયસોં દોઉજગ્ગે સંબંધ હે **શ્રીગોકુલમાં પ્રગટપધારયા** ।। શ્રી જો લક્ષ્મીજી તિન્કરિકેં યુક્ત જો ગોકુલ સો શ્રીગોકુલ કહિયે સોઈ શ્રીમદ્ભાગવતદશમસ્કંધમેં ।।

[1]હરેર્નિવાસાત્મગુણૈરમાક્રીડમભુન્નૃપ ।। [2]શ્રયતઇંદિરાશશ્વદત્રહિ ।। ઇત્યાદિસ્થલકેવિષેં નિરૂપણ કિયોહે ઐસો જો શ્રીગોકુલ તામેં **પ્રગટપધારયા** પ્રત્યક્ષ પધારે યાકો અભિપ્રાય યહ જો ।। અપ્રત્યક્ષ તો સર્વદા શ્રીગોકૂલમેં બિરાજેંહેં ।। સોઈ શ્રીમદ્ભાગવતદશમસ્કંધમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે ।।

[3]ભવતીનાં વિયોગોમેનહિસર્વાત્મનાકવચિત્ ।। ઓર શ્રીમદ્ભાગવતતત્વદીપમેં દશમસ્કંધપુર્વાર્દ્ધવિવરણમેં ।।

[4]બહિર્મુખદશાયાંતુનપશ્યતીતિદુઃખિતાઃ ।। યાકારિકાકે-

---

[1] જબતેં ભગવાન્ પ્રગટભયે તબહીતેં વ્રજદેશ ભગવન્નિવાસ ઓર અપને ગુણ ઇન હેતુનતેં લક્ષ્મીજીકો ક્રીડાસ્થાન હોતભયો.

[2] ઇહાં વ્રજમેં લક્ષ્મીજી સર્વદા રહત હેં.

[3] વ્રજભક્તનકોં સંદેશ કહવાયોહે જો તુમકોં કોઈ અંશસુભી મેરો વિયોગ કબહુ નહી હે.

[4] બહિર્મુખદશામેં ભગવાન્ દીખત નાહીં તાતેં દુખિત હોતહે.

વિષેં શ્રીમહાપ્રભુનને યેહી નિરૂપણુ કિયો હે ઓર ઋગ્વેદકે વિષ્ણુસુક્તમેં હુ યાહીરીતકો નિરૂપણુ હે સો વિદ્વન્મંડનમેં લિખ્યોહે યાહીતેં પ્રગટ પધારયા યહ કહ્યો ।। અબ પ્રત્યક્ષ પધારિકેં જો કાર્ય કિયો સો નિરૂપણુ કરત હેં ।। **સ્વજનકીધાંસનાથ** સ્વજન જે દૈવીજીવ તિનકોં સનાથ કિયે ।। કૃતકૃત્ય કિયે ।। જેસે સ્વામી વિદેશકું જાતહે તબ પરિજન સબ અનાથજેસે હોય જાતહેં ફેર સ્વામી આવતહે તબ સનાથ હોતહેં અથવા નાથૃધાતુકો નાથ યહ રૂપ હે સો નાથૃધાતુ ઐશ્વર્ય ઓર ઉપતાપ યા અર્થમેં પ્રવૃત્ત હોતહે ।। તાતેં ઐશ્વર્યવાન્ ઓર ઉપતાપ જો નિજદર્શનકી આર્તિ તાકે દાતા સો નાથ પ્રભુ તાતેં સ્વજનકોં યુક્ત કિયે પ્રભુનકો સમ્બંધ કરાયો ।। યાતેં સ્વજનકીધાંસનાથ એસે કહ્યો યાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં વિવાહતેં પ્રથમ કન્યા અનાથ હોત હે ફેર પતિસંબંધસોં સનાથ હોત હે તેસેં દૈવીજીવનકોં હુ આપનેં બ્રહ્મકો સંબંધકરાયકેં સનાથ કિયે યહ અભિપ્રાય યમુનાષ્ટકકી ટીપ્પણીજીમેં[૧] ।। ભગવાન્વિરહંદત્ત્વાભાવવૃદ્ધિંકરોતિહિ ।। તથૈવયમુનાસ્વામિસ્મારણાત્સ્વીયદર્શનાત્ ।। અસ્મદાચાર્યવર્યાસ્તુ બ્રહ્મસંબંધકારણાત ।। તાપકલેશપ્રદાનેનસ્વીયાનાંભાવવર્દ્ધકા: ।। ઈન દોય કારિકાનસું શ્રીહરિરાયજીનેં નિરૂપણુ કિયો હે ઓર ગદ્યાર્થ શિક્ષાપત્ર પ્રભૃતિનમેં યાકો સ્ફુટ વિવેચન કિયો હે યાહીતેં સ્વજનકીધાંસનાથ ।। યહ નિરૂપણુ ગોપાલદાસજીનેં કિયો ।।૨૪।।

।। શંકા ।। યહ બાની તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી હે ઓર યા આખ્યાનકે આરંભમેં તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકોં વંદન કિયો હે યહ કેસેં સંભવે ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। જેસેં વેદભાગવતાદિક હુ ભગવદ્વાણી હે તથાપિ નારાયણં-**નમસ્કૃત્ય** ઈત્યાદિસ્થલકે.વષેં તથા વેદમેં હુ વંદન કિયોહે તેસેં ઈહાં હુ કિયો , હે ।। વાદી કહત હે ।। ઉહાં હુ મેરી યેહી શંકાહે ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। યાકો કારણુ યહ હે જો વેદાદિક પુરાણુાદિક :યદ્યપિ ભગવદ્વાણી હે તથાપિ બ્રહ્માજી વેદવ્યાસ ઈત્યાદિકનકે મુખસોં ઈનકો પ્રાદુર્ભાવ ભયો તાસોં વંદનકો દોષ નાંહી ।। કયોં જો કોઇ પદાર્થ હોતહે તાકો સ્વાભાવિક કાર્ય ઓર હોતહે ઓર પાત્રાંતર

---

૩ ભગવાન્ અપનો વિરહ દેકેં જીવનકો ભાવ બડાવતહે તેંસેહી શ્રીયમુનાજી અપનેં દર્શનતેં પ્રભુનકો સ્મરણ કરાયકે ભાવ બડાવતહે ઓર **શ્રી** મહાપ્રભુજીતો બ્રહ્મસંબંધ કરવાયકેં ભગવદ્દશનાર્થ તાપ કલેશ દેકેં ભાવ બડાવતહેં.

ભયેસું વાહી પદાર્થસોં ઓર કાર્ય હોતહે તાસોં વહ પદાર્થ કછુ અન્યથા ન હોય તાકો દષ્ટાંત જેસેં સુર્યકે કિરણ અત્યંત ઉષ્ણ હેં તથાપિ ચંદ્રમેં પડતહેં તબ તાપ પિટાવતહેં તાસોં સૂર્યકિરણ કછુ શીતલ નહીહેં ॥ ઓર સૂર્યકિરણકે યોગ્યસુંહી ચંદ્રપ્રકાશ કરતહે યહ બાત જ્યોતિઃશાસ્ત્રમેં પ્રસિદ્ધ હે તેસેં યહ બાની તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી હે તથાપિ ગોપાલદાસજીકે મુખદ્વારા પ્રકટ ભયી તાસોં વંદનકો દોષ નાંહી ॥ તેસેં વેદપુરાણાદિકમેં હું વંદન કિયો તાકો યેહિ સમાધાન હે ॥ શંકા ॥ તબ તુમનેં પ્રથમ ચિન્હ બતાયો જો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકી વાણી હે તાહીતેં શ્રીરૂક્મિણી બહુજીકો તથા શ્રીપદ્માવતી બહુજીકો નામ વર્ણન નહીં કિયો તાકો હુ અબ કહા કારણ રહયો ક્યોં જો ઓરકે મુખદ્વારા વાકો હુ કેહા દોષહે ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ યહ ઠીક શંકા કરી પરંતુ યહ ગુર્જરભાષા હે ઓર ગોપાલદાસજીકે મુખસોં પ્રકટ ભઈ તાસોં સર્વથા આપકી વાણી હે ॥ યહ જ્ઞાન હોય નાહીં ઓર યા જ્ઞાનવિના યાકે પાઠકો પૂર્ણ ફલ હોય નહીં તાસોં જીવનપર કૃપા કરિકેં યહ બાની આપકી હે યહ :જનાયવેકે લિયે

યહ ચિન્હ રાખ્યોં હે યાતેં જો વ્યાખ્યાન કિયો સો સબ યુક્ત હે

[૧] ॥ શ્લોક ॥ પ્રથમેવંદનંકૃત્વાસાક્ષરં પુરૂષોત્તમં ॥
નિરૂપ્યતસ્યપ્રાકટયમબ્રવીત્સપ્રયોજનમ્॥

॥ ઇતિશ્રીમદ્બાલકૃષ્ણચરણૈકતાન
શ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૂપાદ
પદ્મપરાગલબ્ધમહોદયશ્રીગોકુલોત્સવાત્મજજીવના
ખ્યેનવિરચિતંપ્રથમાખ્યાનવ્યાખ્યાનં-
સમાપ્તિમફાણીત્ ॥

---

[૧] અબ શ્રીજીવનજીમહારાજ યા પ્રકાર પ્રથમાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યાકો સમગ્ર અર્થ સંક્ષેપસોં એક શ્લોકમેં લિખતહેં તા શ્લોકકો અર્થ ॥ પ્રથમાખ્યાનમેં પહિલેં શ્રી ગુંસાંઈજીકો વંદન તથા પ્રાર્થના કરિકેં અરૂ વ્યાપકરૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મજેયા તુકસોં લેકેં અક્ષરબ્રહ્મસહિત પુરૂષોત્તમકો નિરૂપણ કરિકેં તે પ્રભુને મનઇચ્છાઉપની ઈત્યાદિ તુકસોં સૃષ્ટિ નિરૂપણપુર્વક શ્રીપુરૂષોત્તમેં વળી વિચાર્યું ઈહાંસું લેકેં શ્રી-ગુંસાંઈજીરૂપસું આપ પ્રકટ ભયે યહ નિરૂપણ કિયો ઓર ભક્તિમાર્ગીયજીવોદ્ધારરૂપ અવતાર પ્રયોજન હું કહયો ॥ ઓર યા આખ્યાનમેં જા રીત ક્ષર અક્ષર પુરૂષોત્તમકો નિરૂપણ કિયોહે તાહી પ્રકારકો સવિસ્તર સપ્રમાણ નિરૂપણ મેંનેં

વેંદાંતચિંતામણી યા નામકે સંસ્કૃત ગ્રંથમેં તથા બ્રહ્મવલ્લી પ્રભૃતિ ઉપનિષત્‌કે વ્યાખ્યાનમેં નિરૂપણ કિયોહે સો ઉહાં દેખનો ॥ અબ સંક્ષેપસોં યા આખ્યાતકે સમગ્ર અર્થકો દોહા ॥

વંદન કરિ હરિ ધામ જુત લીલા સહિત બખાન ॥
દુબિધ સૃષ્ટિ સહ હેતુ હરિ જન્મ કહ્યો આખ્યાન ॥ ૧ ॥

ઈતિ શ્રીવ્રજવલ્લભચરણસેવકસ્ય પંચનદિઘનશ્યામભટ્ટાત્મજ-ગોવર્દ્ધનાશુકવેઃકૃતા પ્રથમાખ્યાનવ્યાખ્યાટિપ્પણં ॥

॥ દ્વિતીયાખ્યાન ॥

॥ શ્રીકૃષ્ણાયનમઃ ॥ એસેં પ્રથમાખ્યાનમેં અક્ષરબ્રહ્મ ઓર પુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ નિરૂપણ કરિકેં ઓર પુરૂષોત્તમકે પ્રાકટ્યકો પ્રયોજન વર્ણન કિયો ॥ અબ દુસરે આખ્યાનમેં જા સ્વરૂપસોં પ્રકટ ભયે તા સ્વરૂપકો તથા ચરિત્રકો વર્ણન કરતહેં ॥ **રાગ રામકલી** ॥ અબ શ્રીમહાપ્રભુનકે સ્વરૂપચરિત્રકો જામેં વર્ણન હે ॥ એસો જે યહ આખ્યાન તાકો પ્રાતઃકાલકે વિષેં અવશ્ય ગાન કરનો યાહી અભિપ્રાયતેં પ્રાતઃકાલકો રાગ રામકલી હે તામેં યા આખ્યાનકો ગાન ગોપાલદાસજીનેં કિયો ॥

લક્ષ્મણસુત શ્રીવલ્લભરાય ॥ સ્મરણ કરતાં દુષ્કૃત જાય ॥
કલિજન તરેવા નહીં અવર ઉપાય ॥
યજ્ઞપુરૂષ હરિના શ્રુતિ ગુણ ગાય ॥ ૧ ॥

॥ લક્ષ્મણ ॥ જે લક્ષ્મણભટ્ટજી અક્ષરબ્રહ્મકો સ્વરૂપ તિનકે ॥ સુત ॥ સો કોન ॥ શ્રીવલ્લભરાય ॥ શ્રીવલ્લભ જીનકો નામ હે રાય સો સબ આચાર્યનકેં રાજા ॥ અથવા શ્રી જે સ્વામિન્યાદિક તિનકે વલ્લભ જે પુરૂષોત્તમ સોઇ રાય સો ધનહે જીનકે ॥ યાતેં

સર્વદા આપ પ્રેમલક્ષણાભકિતયુકત હેં યહ ફલિતાર્થ ભયો ।। લૌકિકમેં હુ જાકે વિષેં સાંચો પ્રેમ હોત હે ।। તાકોં ધન કરિકેં જાનતહેં ।। તો શ્રીમહાપ્રભુનકો ધન શ્રીપુરૂષોત્તમ હેં તામેં આશ્ચર્ય કહા ।। યાહીતેં સપ્તશ્લોકીમેં[૧] ।।સ્ફુરત્કૃષ્ણપ્રેમામૃતરસભેરણાતિભરિતા ।। યહ વિશેષણમેં ।। યેહી નિરૂપણ કિયોહે ।। અબ એસે જે શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકે નામસ્મરણ માત્રસોં ।। **દુષ્કૃત** ।। જે પાપ તે નાશ પાવત હેં ।। અબ નામસ્મરણકોં પાપ નાશકત્વ અજામિલકે આખ્યાનમેં પ્રસિદ્ધ હે ।। ઓર નૃસિંહપુરાણમેં હુ ।। [૨]નામ્નોસ્તિયાવતીશકિતઃ પાપનિર્દહનેહરેઃ ।। તાવત્કર્તું ન શકનોતિપાતકંપાતકીજનઃ ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે ।। ઓર ભકિતમીમાંસામેહુ શાંડિલ્યમુનીનેં યા બાતકો સવિસ્તર વિચાર કિયો હે ।। યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ।। સ્મૃતિમાત્રાર્તિનાશનઃ ।। યહ આપકો નામહે ।। યાહીતેં ।। **કલિજન** ।। કલિ જો પાપજન્યકલેસ તાકરકેં

---

[૧] પ્રકટ એસો જો શ્રીકૃષ્ણપ્રેમરૂપ અમૃતરસમુહ તાકકિકેં ભર્યો ભયો શ્રી મહાપ્રભુનકો સ્વરૂપ હેં.

[૨] ભગવન્નામકી પાપ મિટાયવેમેં જીતની બડી શક્તિ હે તિતનેં પાપ પાતકી મનુષ્ય નહિ કરિસકે.

યુકત જે જન અથવા કલિયુગસંબંધી જે જન તિનકોં ।। **તરેવા** ।। તરિવેકોં ।। ।। **અંવર** ।। દુસરો ઉપાય નહીં હે ।। **યજ્ઞપુરુષ** ।। યજ્ઞસ્વરૂપ અથવા યજ્ઞકર્તા યાહીતેં સર્વોત્તમજીમે ।। યજ્ઞભોકતા યજ્ઞકર્તા ।। યહ દો નામ હેં ।। યાહી રીતસોં વેદમેં[૧] હુ નિરૂપણ કિયોહે ।। ઓર આપ કેસે હેં ।। **હરિ** ।। સબકે દુઃખહર્ત્તા યા રીતસોં શ્રુતિ આપકો ગુણગાન કરતહેં સો શ્રીમહાપ્રભુનકો વર્ણન કરનહારી શ્રુતિયેં કાશીસ્થ શ્રીગિરિધરજી મહારાજનેં શ્રુતિરહસ્ય ગ્રંથમે લિખીહે ।। ।।૧।। એસેં પ્રથમ તુકમેં શ્રુતિ શ્રીમહાપ્રભુનકો ગુણગાન કરતેં યહ નિરૂપણ કિયો ।। અબ ગુણગાન તો વેદમેં બ્રહ્મરૂદ્રાદિનકો હું કિયોહે ।। પરંતુ વિચાર તો પરબ્રહ્મકોહી કીયોહે તાતેં શ્રીમહાપ્રભુનકો ગુણગાન વેદમેં કિયો હોયગો પરંતુ પરબ્રહ્મપદાર્થતો ઓર હોયગો યા શંકાકો એકતુકસોં નિવારણ કરતહેં ।।

ગાયશ્રુતિ ગુણ રુપ અહર્નિશ કરી ધ્યાનવિચાર ।।
આનંદરુપ અનૂપ સુંદર પામે નહિ કોય પાર ।।૨।।

અબ જા સ્વરૂપકો ગુણગાન શ્રુતિ કરતહેં તાહી

---

[૧] તૈત્તિરી શાખા પ્રભૃતીમેં યજ્ઞ હે સો નિશ્ચય વિષ્ણુ હે એસે કહ્યો હે.

સ્વરૂપ કો વિચાર કરતહેં યહ સૂચનાર્થ હી ગાનવાચક ॥ ગાય ॥ યહ શબ્દ કહયો ॥ અબ ગુણગાન કરતહેં યહ નિરૂપણ કિયો તાતેં જો કે ગુણગાન કરતહેં સો સાકારહે કે નિરાકાર હેયહ નિશ્ચય હોત નાંહી ॥ ક્યોં જો નિરાકાર આકાશ વાયુ હે તિનકે હુ વેદમેં ગુણનિરૂપણ કિયે હેં યા શંકાકે નિવારણાર્થ કહયો ॥ ગાયશ્રુતિ ગુણરૂપ ॥ અબ ગુણગાન તો પ્રથમતુકમેં નિરૂપણ કિયો ॥ અબ તો રૂપમાત્ર કહયો ચહિયે તો હૂ ગુણરૂપ કહયો તાકો યહ અભિપ્રાય જો લૌકિકમેં કિતનેક પદાર્થ એસે હેં જો ગુણ આછો હોતહે ઓર રૂપ બુરો હોતહે જેસે ચંદ્રમેં આલ્હાદકત્વ પ્રકાશકત્વાદિ ગુણ આછે હેં ઓર રૂપસોં તો કલંકી હે ઓર કસ્તુરીમેં સુગંધગુણ અત્યુત્તમ હે પરંતુ રૂપ તો મૃત્તિકા જેસો શ્યામ હોતહે તેસેં ઈહાં નહી હે ॥ શ્રીમહાપ્રભુનકે તો જેસે ગુણ અલૌકિક હેં તેસો સ્વરૂપ હુ અલૌકિક હે ॥ યહ સૂચનાર્થ હી ફેર હુ ગુણ શબ્દ પૂર્વક રૂપ કહયો ॥ અબ ગુણગાન એકબિરીયાં શ્રુતિનને કિયો હોયગો યહ શંકાનિવારણાર્થ અહર્નિશ યહ કહયો ॥ યાતેં શ્રીમહાપ્રભુનકે ગુણ નિરૂપણ બિના ક્ષણમાત્ર હૂ શ્રુતિ રહત નાંહીં યહ સૂચન કિયો ॥ અથવા શ્રી મહાપ્રભુનકે ગુણ રૂપ અનંત હેં

રાત્રદિવસ વેદ ગાન કરતહેં તો હૂ વાકો પાર પાવત નાંહીં ॥ અબ કેવલ ગાનમાત્ર હી નહી કરતહેં પરંતુ અહર્નિશ ધ્યાન ઓર વિચાર હૂ કરત હેં ॥ અબ અહર્નિશ યા શબ્દકો મધ્યમણિન્યાયસોં ગુણરૂપગાન ઓર ધ્યાન વિચાર યહ દોનોં આદિ સંબધ હે ॥ શંકા શ્રુતિ તો અક્ષરાત્મક હે મુતિમંત નહી તબ ઇનકો ધ્યાન વિચાર કરનો કેસેં સંભવે પ્રત્યુત્તર શ્રુતિનકો મુર્તિમંતપનો તો શ્રીમદ્ભાગવતમેં વેદાયથા મુર્તિધરાસ્ત્રિપૃષ્ઠે ॥ ઈત્યાદિ સ્થલકે વિષેં ઓર બૃહદ્વામનાદિક પુરાણમેં ॥ સ્તુતોવેદૈઃપરાત્પરઃ ॥[૧] ઈત્યાદિ સ્થલમેં પ્રસિદ્ધ હે ॥ ઓર વેદનકી આધ્યાત્મિક મુર્તિનકો નિરૂપણ તો લક્ષણ ચરણવ્યુહાદિકનમેં સ્ફુટ હે ॥ અબ જો સ્વરૂપકો શ્રુતિ ધ્યાન વિચાર કરત હે સો સ્વરૂપ કેસો હે તા કે નિરૂપણ કરતહે ॥ આનંદરૂપ ॥ જેસેં લૌકીક સ્વરૂપ અસ્થિ ચર્મ નિર્મિત હોતહે તેસેં નહીં આનંદમાત્ર સ્વરૂપ હેં સો વેદમેં બ્રહ્મોપનિષત્પ્રભૃતિમેં નિરૂપણ કિયો

---

[૧] દોષરહિત સંપુર્ણશાંતિજ્ઞાનાદિક જે ગુણ તેહી હે સ્વરૂપ જીનકો એસે પ્રભુહેં ઓર સ્વતંત્રહે પ્રાકૃતગુણ ઓર શરીર તિનતે રહિત હેં ઓર જીનકે શ્રીહસ્ત ચરણ મુખ ઉદર ઇત્યાદિ સબ અવયવ આનંદરૂપહે ઓર જીનતેં જડજીવ અંતર્યામી કછુ વસ્તુ જુદી નહી હે યારીતતે યા શ્લોકકો અર્થ નિબધમેં લિખ્યો હે.

હેં । સો વેદમેં પંચરાત્રમેં હૂ ॥ [૧]નિર્દોષપુર્ણગુણવિગ્રહઆત્મતંત્રોનિશ્ચેતનાત્મકશરીરગુણૈશ્ચહીનઃ ॥ આનંદમાત્રકરપાદમુખોદરાદિઃ સર્વત્રચત્રિવિધભેદવિવર્જીતાત્મા ॥ યાશ્લોકમેં હૂ નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં ॥ અનૂપ ॥ ઉપમારહિત ક્યોં જો ઉપમા તો સાદશ્યબિના નહિ હોતહે ॥ ઓર આપકે સદશ તો કોઈ કહું નહી હે તાતેં અનુપમ એસેં કહયો તેસેં હી અર્જુનને હુ શ્રીગીતાજીમેં ॥ નત્વત્સમોસ્ત્યભ્યધિકઃકુતોન્યઃ ॥ યા શ્લોકમેં કહયો હે ઓર શ્વેતાશ્વતરાદિ ઉપનિષદ્નમેં હૂ યહ બાત સ્ફુટ હે અબ એસો સ્વરૂપ સુંદર હે કે નહી યહ શંકા નિવારણાર્થ કહયો ॥ સુંદર ॥ આપ કોટિકંદર્પ લાવણ્ય હેં સોહી બૃહદ્વામન પુરાણમે ॥ [૨]કંદર્પકોટિલાવણ્યેત્વયિદૃષ્ટેમનાંસિનઃ ॥ યા શ્લોકમેં શ્રુતિનનેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ અબ એસો વર્ણન કરિવેકોં યોગ્ય સ્વરૂપ તો પરિમિત

---

[૧] હે પ્રભો દુસરો કોઇ આપકે સદ્રશ બી નહીં હે તબ અધિક તો કહાંતેં.

[૨] કોટિ કામદેવ જેસો લાવણ્યયુક્ત આપકો સ્વરૂપ દેખિકેં હમારે મન કામતેં ક્ષોભ પાવત હેં એસેં શ્રુતિનનેં પુરૂષોત્તમકોં કહ્યો હે.

ભયો યહ શંકા નિવારણાર્થ કહયો ॥ પામેનહીકોયપાર ॥ કોઈ વેદાદિક હુ પાર પાવત નહી હેં ॥ ક્યોં જો [૧]વેદમેં અક્ષરબ્રહ્મકે આનંદ પર્યંત ગણના કીની હે ઓર પુરૂષોત્તમ તો અગણિતાનંદ કહેહેં યાહીતેં પામે નહી કોય પાર યહ કહયો ॥ ૨ ॥

પ્રાણપતિપ્રાગટ્યકારણ કાંઇએક કહું મતિમંદ ॥
હર સુર વિધાતા નવલહે સાક્ષાત્ બ્રહ્માનંદ ॥૩॥

અબ શ્રીમહાપ્રભુનકો અલૌકિક સ્વરૂપ અનુભવપૂર્વક નિરૂપણ કિયો તાતેં પ્રેમલક્ષણા ભકિતકો હૃદયમેં ઉદય ભયો તાતેં ॥ પ્રાણપતિ ॥ એસેં કહયો ॥ અબ કેવલ પતિ નહી કહે ઓર પ્રાણપતિ કહે તાકો કારણ યહ જો લૌકિકમેં કિંચિત્ પોષણમાત્ર કરતહે તાતેં સો પતિ કહાવત હે ॥ પરંતુ લૌકિક પતિ સો યથાર્થ નહી ક્યોં જો આપ સર્વદા સર્વત્ર નિર્ભય હોય ઓર ભયમાત્રતેં સર્વ રીતસોં રક્ષા કરે તાકો નામ પતિ સો શ્રીમદ્ભાગવત પંચમસ્કંધમેં ॥ [૨]સર્વૈપતિઃસ્યાદકુતોભયઃસ્વયંસમંતતઃપાતિભયાતુરંજનં ॥ યા શ્લોકમેં

---

[૧] બ્રહ્મવલ્લી ઉપનિષદમેં

[૨] જો આપ કહિસૂં બી ભય ન પાવે ઓર ભયાતુર અપને જનકી ચારો આડીસું રક્ષા કરે સો પતિ કહયો જાય.

ઓર લૌકિકપતિ પ્રાણુકી રક્ષા કરી સકત નાંહીં ઓર શ્રીમહાપ્રભુજી તો જીવનકોં મુક્ત કરિકેં જન્મમરણુ ભયરહિત કરતહેં યાતેં પ્રાણુપતિ યહ વિશેષણુ કહયો ॥ અબ એસે જે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી તિનકો ॥ પ્રાકટ્ય જો પ્રાદુર્ભાવ તાકો ॥ કારણ ॥ જો પ્રયોજન સો ॥ કાંઇએક ॥ કછુક કહતહું ॥ અબ યાકો કારણુ યહ જો ॥ મતિમંદ ॥ મેરી મતિ જો બુદ્ધિ સો મંદ હે થોડી હે યાંતે સબ કારણુ કહિવેકી મેરી શક્તિ નહી હે અબ પ્રાકટય કારણુકો યથાર્થ વર્ણન હોય નહી સકતહે તાકો હેતુ મતિમંદ યહ કહયો તાતેં યહ શંકા ઉત્પન્ન હોતહેં જો જાકી અધિક મતિ હોય સો પ્રાકટ્યકો કારણુ યથાર્થ નિરૂપણુ કરે તાહુકો નિવારણુ કરત હે ॥ હર ॥ જો શિવજી ઓર ॥ સુર ॥ જો ઇંદ્રાદિકદેવ ઓર ॥ વિધાતા ॥ જો બ્રહ્માજી યે સબ સાક્ષાત બ્રહ્માનંદકો અનુભવ નહી કર સકત હેં ॥ સોઈ શ્રીભાગવતમેં ॥ યતોં[1] પ્રાપ્ય-

---

[1] તૃતીયસ્કંધ ષષ્ઠાધ્યાયમેં મૈત્રેયનેં કહયો હે વાણી ઓર મન જો ભગવત્સ્વરૂપકો પ્રાપ્ત ન હોયકેં નિવૃત્ત હોતહેં અર્થાત્ જો સ્વરૂપ મનસૂં બિચાર્યો નહિ જાય ઓર વાણીસું કહયો નહિ જાય ઓર મેં તથા યે સબ દેવતા જીનકોં નહિ પાવતહેં તિન ભગવાનકોં હમ પ્રણામ કરેં હેં.

નિવર્તંતેવાચશ્ચમનસાસહ ॥ અહંચાન્યઇમેદેવાસ્તસ્મૈ-ભગવતેનમઃ ॥ યા શ્લોકમેં કહયો હે ॥ ઓર વેદમેં[1] હુ એસો નિરૂપણુ કિયો હે ॥ યાકો ભાવાર્થ યહ જો પ્રભુનકે સાક્ષાત સ્વરૂપકો અનુભવ બ્રહ્માદિકનકોં હુ નાંહીં તિનકે પ્રાકટ્યકો કારણુ નિરૂપણુ કરે એસી જીવકી શક્તિ કહાંસો ॥ ૩ ॥ અબ પ્રાકટ્યકો કારણુ નિરૂપણુ કરિવેકો ઉપક્રમ કરતહેં તહા પહિલેં શ્રીમહાપ્રભુનકો સ્વરૂપ નિરૂપણુ કરત હેં ॥

શ્રી વૃંદાવનચંદમુખરુચિ અગ્નિ તે અવતાર ॥
દ્વિજતિલક ત્રિભુવન નામ નિરુપમ રૂપ અંગીકાર ॥ ૪

અબ ॥શ્રી॥ જો શોભા તાકરિંકે યુક્ત જો ॥ વૃંદાવન ॥ તાકે વિષેં ચંદ્ર જેસે ॥ તાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં રાત્રિ ચંદ્રતેંહી શોભતહે તેસેં વૃંદાવનકી હુ શોભા આપસોં હી હે ॥ અથવા ॥ શ્રી ॥ જો સ્વામિન્યાદિક તિનકે ॥ વૃંદ ॥ જો સમુહ તિનકે ॥ અવન ॥ સો પતિ તારૂપ ॥ ચંદ્ર । અથવા ॥ શ્રી જો વ્રજસુંદરી તિનકે વૃંદકે અવન સો અધિપતિ શ્રીસ્વામિન્યાદિક તિનકે ચંદ્ર સો આનંદદેવેવારે ક્યોં જો ચદિધાતુ આલ્હાદ અર્થમેં પ્રવૃત્ત હોતહે

---

[1] બ્રહ્મવલ્લી તૃતીયમુંડક બ્રહ્દારણ્યક ઈત્યાદિક ઉપનિષદનમેં.

તાકો ચંદ્ર યહ શબ્દ હે ॥ અબ એસે વૃંદાબનચંદ જે પ્રભુ તિનકે મુખકી ॥ રુચિ ॥ કાંતિ તાકરિકેં યુક્ત જે ॥ **અગ્નિ** ॥ સો ભગવન્મુખારવિંદકે અધિષ્ઠાતા અગ્નિ તિનકે અવતાર એસે કોન ॥ તે ॥ સો શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ॥ અબ મુખચંદકી રૂચિયુક્ત અગ્નિ કહે તાકો તાત્પર્ય યહ જે લૌકિક અગ્નિ તો સન્નિધિસોં તાપ કરતહે ઓર યે અલૌકિકાગ્નિ તો સન્નિધિસોં શીતલતા કરતહેં દુર હે તાકોં તાપ કરતહેં યહ સૂચનાર્થ શ્રીવૃંદાવનચંદ મુખરૂચિ અગ્નિ તે અવતાર યહ કહ્યો ॥ અબ અગ્નિ હે સો ભગવન્મુખરૂપ હે યહ નિરૂપણ વેદમેં[1] કિયોહે ॥ ઓર શ્રીમદ્ભાગવતમેં હૂ[2] ॥ નાભિર્નભોગ્નિર્મુખમંબુરેતઃ ॥ ઇત્યાદિ સ્થલકે વિષેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ અબ કેસો સ્વરૂપ ધારણ કિયો સો નિરૂપણ કરતહેં ॥ દ્વિજ ॥ જે બ્રાહ્મણ તિનકે ॥ તિલક ॥ સો શિરોમણિ ॥ ક્યોં જે સબ વર્ણ કે શિરોમણિ બ્રાહ્મણ હેં ઓર તિનકે શિરોમંણિ આચાર્ય હેં ॥

---

[1] પુરૂષસુક્તાદિ સ્થલમેં.

[2] આકાશ પ્રભુનકી નભિ હે ઓર અગ્નિ હે સો મુખ હેં ઓર જલ હે સો વીર્ય હે

યહ શ્રીમદ્ભાગવતકે એકાદશસ્કંધમેં ॥ [1]આચાર્યમાંવિજાનીયાન્નાવમન્યેતકર્હિચિત્ ॥ નમર્ત્યબુદ્ધ્યાસૂયેતસર્વદેવમયોગુરુઃ ॥ યા શ્લોકમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે યાહીતે દ્વિજતિલક યહ કહ્યો ॥ અબ પુરૂષોત્તમકોં દ્વિજમાત્રકેહી તિલક કહે તાતેં ન્યૂનતા આઇ તાકો નિવારણ કરતહેં ॥ **તિલકત્રિભુવન** ॥ કેવલ દ્વિજકે હી તિલક નાંહીં ત્રિભુવનકે હૂ આપ તિલક હેં ॥ અબ ઇહાં તિલક શબ્દકો દેહલી દીપક ન્યાયતેં દ્વિજ શબ્દસોં ઓર ત્રિભુવન શબ્દસોં સંબંધ હે ॥ ઓર આપનેં કહા કિયો સો કહતહેં ॥ **નામ** ॥ ઓર ॥ **રૂપનિરૂપમ** ॥ સો જાકોં ઉપમા નહિ એસે અંગીકાર કિયેહેં કેસેં જે લોકિકમેં જેસો નામ હોતહે તેસો રૂપ નાંહીં હોતહેં ઓર ગુણ હૂ નાંહીં હોતહે ॥ ઓર શ્રીમહાપ્રભુનકો તો નામ શ્રીવલ્લભ હે તાકો અર્થ યહ જે શ્રી શોભા તાકરિકેં યુક્ત એસે વલ્લભ સો પ્રિય ॥ અબ આપ કોટિચંદ્ર જેસે સુંદર હે ઓર ગુણનકરિકેં તો વાગધીશ હેં ક્યોં જે આપ ભગવન્મુખારવિંદાધિષ્ઠાતૃ અગ્નિ હેં

---

[1] ભગવાનને આજ્ઞા કીનીહેં જો આચાર્યનકોં મેરો સ્વરૂપ જાનને ઓર કભી હૂ વિનકો અપમાન ન કરનો ઓર વિનપેં મનુષ્ય બુદ્ધિ લાયકેં ઈર્ષ્યા ન કરની ક્યોં જો ગુરૂ હે સો સર્વ દેવતારૂપ હે.

અબ એસો નામ ઓર રૂપ લૌકિક પદાર્થકો હોત નાંહીં તાતેં નામનિરૂપમરૂપ અંગીકાર એસેં કહ્યો ।। અથવા ।। દ્વિજ ।। જો ચંદ્ર તાકે ।। તિલક ।। સો વંદનીય ક્યોં જો પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણાવતાર ધારણ કરિકેં વાકો કુલ પાવન કિયો યાહીતેં શ્રીમદ્ભાગવત નવમ સ્કંધમેં શ્રીશુકદેવજીનેં ।। વંશ:[૧]સોમસ્યપાવન: એસેં કહ્યો ઓર અબ ચંદ્રકી પ્રજા જો બ્રાહ્મણ તિનકો કુલ પાવન કિયો યેહી અભિપ્રાયસોં દ્વિજતિલક યહ કહ્યો ।। ઓર બ્રાહ્મણ ચંદ્રકી પ્રજા હેં સો તો વેદમેં[૨] નિરૂપણ કિયોહે ઓર શ્રીમદ્ભ:ગવતમેં હૂ ।। વિપ્રૌષ[૩]ધ્યુડુગણ નાંચબ્રહ્મણાકલ્પિત:પતિ: ।। યા શ્લોકમેં કહ્યો હે ઓર આપ કેસે હેં ।। ત્રિભુવનનામ ।। ત્રિભુવનમેં નામ સો કીર્તિ હે જીનકી તાકો હેતુ યહ જો

।। **નિરૂપમ** ।। સો અલૌકિક જો રૂપ તાકો અંગીકાર કિયો હે ।। નહિં તો લૌકિકરૂપ વારેકો તીન લોકમેં નામ કહાંસો હોય યાહીતેં દ્વિજતિલક ત્રિભુવનનામ નિરૂપમરૂપ અંગીકાર યહ કહ્યો ।। અથવા ।। દ્વિજ જો બ્રાહ્મણ તિનકે તિલક સો મુલ કારણ ક્યોં જો આપ ભગવન્મુખારવિંદ હેં ઓર બ્રાહ્મણકી ઉત્પત્તિ ભગવન્મુખારવિંદતેં હેં સોઈ વેદમેં[૧] નિરૂપણ કિયો હે ।। ઓર શ્રીમદ્ભાગવત દ્વિતીયસ્કંધમેં ।। પુરૂષ[૨]સ્યમુખંબ્રહ્મ ।। યા શ્લોકમેં વર્ણન કિયો હે યાહીતેં દ્વિજતિલક યહ કહ્યો ।। અબ યા રીતસોં તો આપકોં ભગવન્મુખારવિંદ રૂપત્વ આયો તાસોં આપ પુર્ણ્પુરૂષોત્તમ ન હોંયગે યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ।। **ત્રિભુવનનામ** ।। તીનો હી ભુવનમેં જીનકે નામ હેં ।। યાકો આશય યહ જો તીનો લોકમેં જીતને નામ હેં સો આપકે હી હે ઓર પાર્થમેં તો કેવલ વ્યવહારાર્થ નામકી પ્રવૃત્તિ હે સો હુ મહાકુર્મ

---

૧ ચદ્રકો વંશ શ્રોતાનકોં પવિત્ર કરનહાર હે

૨ તૈત્તિરીય સંહિતાકે અષ્ટમ પ્રપાટકકે દશમાનુવાકમેં સોમ હમારો બ્રાહ્મણનકો રાજા હે એસેં લિખ્યો હે ઓર તૈત્તિરીય બ્રાહ્મણમેં હૂ યાહી રીતસું લિખ્યો હે

૩ બ્રહ્માજીનેં ચંદ્રમાકોં બ્રાહ્મણ ઔષધી નક્ષત્રગણ ઇન સબનકો પતિ કિયો હે.

૧ પુરૂષસુક્તાદિકનમેં.

૨ બ્રાહ્મણ પ્રભુનકે મુખરૂપ હેં.

પુરાણુમેં કહ્યો હે ।। [૩]સર્વેષાંતદધીનત્વાત્તત્તચ્છબ્દાભિધેયતા ।। અન્યેષાંવ્યવહારાર્થમિષ્યતેવ્યહર્તૃભિ: ।। યાશ્લોકમેં ।। યાકો ફલિતાર્થ યહ જો પુરૂષોત્તમહી સર્વશબ્દવાચ્ય હેં યાતેં જો શંકા કીની તાકો નિવારણુ કિયો ।। અબ સ્થાનોત્કર્ષ ઓર નામોત્કર્ષ નિરૂપણુ કરિકેં સ્વરૂપોત્કર્ષ નિરૂપણુ કરત હેં ।। નિરૂપમરૂપ અંગીકાર ।। અબ લૌકિકમેં રૂપ જો દેહ તાકો અંગીકાર જો ધારણુ કરનો સો ગર્ભસંબંધસોં હે સોઈ શ્રીમદ્ભાગવત્ તૃતીય સ્કંધમેં કપિલદેવજીનેં ।। [૧]સ્ત્રિયા:પ્રવિષ્ઠ ઉદરંપુંસોરેત: કણાશ્રય: ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણુ કિયો હે ઓર આપ તો અગ્નિકુંડ સોં પ્રકટ ભયે હેં સોઈ શ્રીદ્વારિકેશજીનેં મુલપુરૂષમેં અગ્નિચહુંધામધ્યબાલક ।। યહ નિરૂપણુ કિયો હે

---

[૩] યદ્યપિ સબ શબ્દ ભગવદ્વાચક હી હેં તથાપિ સબ પદાર્થ ભગવાન કે આધીન હેં ભગવાનમેંસૂ ઉત્પન્ન હોતહેં તાહીતેં ભગવત્કૃત સંકેતાનુસારતેં વે વે શબ્દ વા વા પદાર્થમેં પ્રવૃત્ત હોત હેં ઓર એકેક પદાર્થકે જુદે જુદે નામ ન હોય તો વ્યવહાર ન ચલે તાતેં વ્યવહારાર્થ નામરૂપવિભાગ હે યાહીકો નામરૂપ વ્યાકરણુ કહતહેં સો વેદમેં શ્વેતકેતુ વિદ્યાપ્રભૃત સ્થલનમેં સ્ફુટહે ઓર વેદાંતચિંતામણિમેં મેનેહુ નિરૂપણુ કિયો હે.

[૧] પુરૂષ વીર્યબિંદુકો આશ્રય કરિકેં જીવ સ્ત્રીકે ગર્ભમેં જાતહે.

યાહિ અભિપ્રાયસોં નિરૂપમરૂપ અંગીકાર યહ કહ્યો ।। શંકા ।। શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ભગવન્મુખારવિંદાધીષ્ઠાતૃઅગ્નિકો અવતાર હેં યામેં કહા પ્રમાણુ ।। પ્રત્યુત્તર ।। અગ્નિપુરાણુમેં ભવિષ્યોત્તર ખંડકે વિષેં ।। [૧]અગ્નિરૂપોદ્વિજાચારોભવિષ્યામીહભુતલે ।। વલ્લભોહ્યગ્નિરૂપ:સ્યાદ્વિઠ્ઠલ:પુરૂષોત્તમ: ।। યા શ્લોકમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે ।। સોઈ શ્રી સુબોધિનીજીકે પ્રારંભમેં ।। અર્થંતસ્યવિવેચિતું ।। યા શ્લોકમેં તથા વ્યાસસૂત્રકે દ્વિતીયાધ્યાયકે દ્વિતીયપાદકે છબીસમેં સૂત્રકે ભાષ્યમેં હુ મહાપ્રભુનનેં આપકો આગ્નરૂપત્વ સ્ફુટ નિરૂપણુ કિયો હે ।। ।। અબ અલાકિક રૂપસોં પ્રકટ ભયે તાકે ચિન્હનકો સૂચન કરત ભયે ।। પ્રાકટ્યકે સમયકે આનંદકો વર્ણન કરતહેં ।।

દેવલોક દુંદુભિ વાજિયા આનંદ કરે રે નિસંક ।।
અસુરતિમિર ઉછેદવા ભુવિ વલ્લભદેવ મયંક ।। ૫ ।।

।। દેવલોકદુંદુભિવાજિયા ।। અબ દેવલોકમેં દેવતાનનેં દુંદુભિ બજાયે ।। ઈહાં દુંદુભિ શબ્દ તો ઉપલક્ષણુમાત્ર હે યાતેં સબ વાદ્ય દેવતાનનેં બજાયે ।।

---

[૧] મેં અગ્નિસ્વરૂપસોં બ્રાહ્મણ્યકે અનુસાર યથાર્થ આચરણુ કરનહાર અવતાર ભૂતલપે લઉંગો યાહીતેં શ્રીમહાપ્રભુ ઓર શ્રી ગુસાંઈજી સાક્ષાત્ અગ્નિરૂપ હેં ઓર પુરૂષોત્તમ હેં.

અબ દેવલોક કહ્યો તાકો કારણ યહ જો દિવુ ધાતુતેં દેવ યહ શબ્દ હોત હે સો દિવુ ધાતુ દશ અર્થમેં પ્રવૃત્ત હોતહે તામેંસોં નવ અર્થ સુચન કરિવેકોં દેવલોક કહ્યો સોઈ સ્ફુટ કરત હેં ।। દિવુ ધાતુ ક્રીડા વિજીગીષા વ્યવહાર દ્યુતિ સ્તુતિ મોદ મદ સ્વપ્ન કાંતિ ગતિ ઈતને અર્થમેં પ્રવૃત્ત હોતહે ।। અબ આપકો પ્રાકટ્ય ભયો તાતેં આનંદસો નૃત્યાદિ ક્રીડા કરતહેં ।। ઓર અસુરનકોં જિતિવેકી ઈચ્છાસોં રહિત હતે સો અબ આપકો પ્રાકટ્ય ભયો તાસોં ફેર અસુરનકોં જિતિવેકી ઈચ્છા ભઈ ।। ઓર અસુરનકે પ્રાબલ્યસોં યજ્ઞાદિકનકે વ્યવહાર સબ બંદ હતે સો હૂ પ્રવૃત્ત ભયે ।। ઓર આપકી સ્તુતિ કરત ભયે ઓર આપકે પ્રાગટયસોં મોદ જો આનંદ તાકરિકેં યુકત ભયે ।। ઓર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી જેસે હમારે ધની પ્રકટ ભયે અબ હમ જેસો ધન્ય કોન હે યા મદસોં યુકત ભયે ।। ઓર અસુરનકે પ્રાબલ્યસોં દ્યુતિ જો શોભા તાકરિકેં હીન હોય રહે હતે સો આપકે પ્રાકટયતં પાછે શોભાયુકત ભયે ।। ઓર આપકે દર્શનકી કાંતિ જો ઈચ્છા તાકરિકેં યુકત ભયે ।। ઓર ભૂતલકે વિષેં ગતિહીન ભયે હતે સો અબ આપકે પ્રાકટ્ય માત્રસોં ગતિયુકત ભયે ઓર સ્પપ્ન યા અર્થકો

તો દેવતાનમેં સંભવ હી નહી કયોં જો અસ્વપ્ન[1] એસો ઉનકો નામ હે તાતેં દિવુ ધાતુકે નવ અર્થ સૂચનાર્થ હી દેવલોક યહ કહયો ।। અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો જાસમેં ચંપકારણ્યમેં આપ પ્રકટ ભયે તાસમેં કોઈ હૂ મનુષ્ય નહીં હતો કેવલ દેવતાનકોં હી પ્રાદુર્ભાવકે દર્શન ભયે તાતેં દેવલોક દુંદભિ વાજિયા યહ કહયો અથવા શ્રીકૃષ્ણકો પ્રાદુર્ભાવ વસુદેવજીકે ઘર હોનહાર હતો તાસોં વસુદેવજીકે જન્મસમેં[2] દેવ દૂંદુભિ બજે તેસેં શ્રીમહાપ્રભુનકે ઘર હૂ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી રૂપસો પ્રકટેંગે યહ સૂચન કરિવેકોં ।। દેવલોક દુંદુભિ વાજીયા યહ કહયો ।। અબ યા રીતસોં તો પુર્ણપુરૂષોત્તમ જો શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકોં વસુદેવજીકી તુલ્યતા ભઈ તાકો નિવારણ

---

[1] દેવતાનકો સ્વપ્ન સો નિદ્રા નહી હે તાતેં વે અસ્વપ્ન કહે જાતહે યાહીતં આદિત્યાઋભવોઽસ્વપ્ના એસો અમરકોશમેં કહયોહે

[2] વસુદેવજીકે જન્મસમેં દેવતાનનેં દુંદુભિ બજાયે યાહીતેં વસુદેવજીકો નામ આનાક દુંદુભિ એસો હે યહ બાત નવમસ્કંધકે ચોવીસમેં અધ્યાયમેં દેવદુંદુભયોનેદુરાનકા યસ્યજન્મનિ વસુદેવંહરેઃસ્થાનંવદંત્યાનકદુંદુભિ યા શ્લોકમે.

કરતહેં ॥ **આનંદકરેરૈનિસંક** ॥ નિઃશંક સો ભય:હિત હોયકેં આનંદ કરતહેં ॥ અબ વસુદેવજીકો જન્મ ભયો તબ યદ્યપિ દેવ દુંદભિ બજે તથાપિ ભયનિવૃત્તિ નહીં ભઈ ॥ ઓર આપકે તો પ્રાકટ્ય માત્રસોંહી ભયનિવૃત્તિપૂર્વક આનંદ ભયો યહ પુરૂષોત્તમકે પ્રાકટ્યકો ચિન્હ હે અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપ પુર્ણપુરૂષોત્તમ હેં ઓર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી હુ પુર્ણપુર્ણપુરૂષોત્તમ હેં યાતેં દોઉ સ્વરૂપ એકહિ હેં ॥ અબ આનંદયુક્ત ભયે એસેં નહીં કહયો ઓર આનંદ કરે એસે કહયો તાકો અભિપ્રાય યહ જો જય જય એસે શબ્દ કરત ભયે ॥ તથા પુષ્પકી વૃષ્ટિ કરત ભયે અબ આનંદ કોન કરત ભયે ॥ તાકો નામ નહી કહયો તાતેં યહ સૂચન કિયો જો તીન લોકમેં સબ દૈવીજીવ આનંદ કરત ભયે ॥ અબ સબ આનંદ કરત ભયે તાકો હેતુ કહતહેં ॥ **અસુરતિમિરઉછેદવા** ॥ અસુર સો પ્રથમાખ્યાનમેં જીનકો નિરૂપણ કિયો તે આસુરી સૃષ્ટિકે જીવ તિનકો જો પાંખંડરૂપ તિમિર તામાં ઉચ્છેદવા નાશકરિવેકોં ॥ **ભુવિ** ॥ સો ભૂતલકે વિષેં આપ ॥ **મયંક** ॥ સો મૃગાંક ચંદ્ર હેં સો કોન ॥ **વલ્લભદેવ** ॥ સો શ્રીવલ્લભ જિનકો નામ હે ॥ ઓર દેવ સો પુરૂષોત્તમ અથવા અસુરતિમિરકે નાશ કિયો તાકો હેતુ યહ જો ॥**વલ્લભદેવ**॥

વલ્લભ સો પ્રિય હેં દેવ સો દૈવજીવ જીનકોં તે વલ્લભદેવ ॥ યાકો કલિતાર્થ યહ જો આપકોં દૈવજીવ પ્રિય હેં તાતેં ઉનકે ઉદ્ધારાર્થ હી આપનેં અસુરતિમિરકો નાશ કિયો ॥ અબ અધિકતિમિર નાશકત્વ તો સુર્યકોં હે ॥ તથાપિ આપકોં મયંક કહે તાકો અભિપ્રાય યહ જો સૂર્ય યદ્યપિ તિમિર મિટાવત હે તથાપિ તાપકર્તા હે ॥ ઓર આપ તો અસુરતિમિરકો નાશ કરતહેં ઓર દૈવી જીવનકોં શીતલ કરતહેં ॥ ઈત્યાદિક અનેક અભિપ્રાયસોં મયંક આપકોં કહે ॥ અથવા ॥ ભગવગ્મનોરૂપત્વ સૂચન કરિવેકોં મયંક આપકોં કહે યાહીંતે સર્વોત્તમજીમેં ॥ શ્રીકૃષ્ણહાર્દવિત્[1] ॥ યહ આપકો નામકો નામ હે ॥ ઓ ચંદ્રકો ભગવન્મનોરૂપત્વ તો પ્રથમ હી નિરૂપણ કિયો હે ॥૫॥ અબ પ્રાકટ્યકો નિરૂપણ કરિકેં પ્રગટ હોયકેં જો કાર્ય કિયો સો નિરૂપણ કરતહેં ॥

પૂરણ પુરુષ પ્રમાણપંથા વ્યાખ્યાતા વેદાંત ॥
ગ્રંથ સર્વે રસરુપ કીધા પોતાને સિદ્ધાંત ॥૬॥

પુરણપુરુષ ॥ પુરણ જો અક્ષરબ્રહ્મ ઓર પુરૂષ જો પુરૂષોત્તમ તાકો ॥ **પ્રમાણ** ॥ જો વેદ તાકો ॥ **પંથ** ॥

---

[1] શ્રીકૃષ્ણકે મનકી બાત જાનિવેવારે આપ હેં.

સો માર્ગરૂપ[૧] એસો જો ॥ વેદાંત[૨] ॥ સો તત્વસૂત્ર જાકોં વ્યાસસૂત્ર કહતહેં તાકે વ્યારવ્યાતા સો ભાષ્યકરિવેવારે તાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં[૩] તત્વસૂત્રભાષ્યપ્રદર્શકઃ ॥ યહ આપકો નામ હે ॥ અબ પુર્ણશબ્દ અક્ષરબ્રહ્મવાચક ઓર પુરૂષ શબ્દ પરબ્રહ્મવાચક હે યહ તો કઠવલ્યાદકનમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ અથવા ॥ પૂરણપુરૂષ જો પરબ્રહ્મ તાકોં પ્રમાણભૂત જો કર્મમાર્ગ તાકે વ્યાખ્યાતા સો ભક્તિકો ઓર જ્ઞાનકો સાધનરૂપ માનિકેં પ્રવૃત્તિકર્તા યાહીતેં કર્મમાર્ગપ્રવર્તક[૪] :

---

[૧] વેદાર્થનિશ્ચયકી પ્રાપ્તિકો સાધન.

[૨] વેદાંત એસો ઉપનિષદનકો નામ હે કયોં જો ઉપનિષત્ હેં સો વેદકે અંત ઈતને શિરોભાગરૂપ હેં ઓર ઉપનિષદ્વિચારક વ્યાસસૂત્રનકોં હૂ વેદાંત કહતહેં અથવા વેદકો અંત સો નિશ્ચય જા શાસ્ત્રતેં હોય તાકૂં વેદાંત કહિયે ઓર વેદાર્થનિશ્ચયકે કારણ તો વ્યાસસૂત્રહીહેં તાતેં વ્યાસસૂત્રકો વેદાંત કહતહેં.

[૩] વ્યાસસૂત્રનકે અલૌકિક ભાષ્યકોં પ્રકટ કરિકેં યા લોકમેં દિખાવનહારે શ્રીમહાપ્રભુજી હેં

[૪] કર્મમાર્ગ કે પ્રવર્તક શ્રીમહાપ્રભુજી હેં કયોં જો શ્રોતસ્માર્ત નિત્યકર્મ જેસેં બને તેસેં સર્વથા વૈષ્ણવનકેં છોડનો નહિ એસો આપકો સિદ્ધાંત હે.

યાગાદૌભક્તિમાર્ગૈકસાધનત્વોપદેશકઃ[૧] યે દોઈ નામ સર્વોત્તમજીમેં આપકે હેં ॥ ઓર પ્રમેયસ્વરૂપકો જામેં નિરૂપણ હે એસો જો વેદાંત તાકે હૂ વ્યાખ્યાતા વ્યાખ્યાન કરિવેવારે ઈહાં વ્યાખ્યાતા યા શબ્દકો મધ્યમણિન્યાયસોં પ્રમાણપંથા ઓર વેદાંત યે દોઈ શબ્દનસોં સંબંધ હે ॥ શંકા ॥ કર્મમાર્ગ પરબ્રહ્મકો પ્રમાણભૂત કેસેં હે વામેં તો કર્મકો નિરૂપણ હે ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ કર્મ કિયેસો કછૂ હૂ અપૂર્વફલ હોતહે પરંતુ દાતાબિના ફલ કહાંતેં મિલે તાતેં જો કોઈ ફલકો દાતા સોઇ પરબ્રહ્મ યહ વ્યાસસુત્રમેં[૨] સ્ફૂટ હે ॥ યા રીતસોં કર્મદ્વારા બ્રહ્મકો જ્ઞાન હોતહે તાતેં કર્મ પરબ્રહ્મકો પ્રમાણભૂત હે ઓર વેદાંતમેં તો કેવલ પ્રમેય સ્વરૂપકો હી નિરૂપણ હે ॥ અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો કર્મમાર્ગમેં કર્મફલદાતાપનેંસો બ્રહ્મસ્વરૂપકો બોધ હોતહે ॥ ઓર વેદાંતમેં સાક્ષાત્ સ્વરૂપકો હી બોધ હોતહે યા રીતકો જો વિચારપુર્વક શ્રીકૃષ્ણ સંબંધીજ્ઞાન સો જીવકોં આપ દેતહેં ॥

---

[૧] યજ્ઞાદિક જે વૈદિકર્મ હેં તે ભક્તિમાર્ગકો મુખ્ય સાધાન હેં એસેં શ્રીમહાપ્રભુનને નિબંધાદિક ગ્રંથનમેં આજ્ઞા કીની હે.

[૨] તૃતીયાધ્યાયકે ૨ પાદકે ૩૮ સુત્રમેં.

યાહીતેં ।। ।। શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનદઃ ।। યહ સર્વોત્તમજીમેં આપકો નામ હે ।। શંકા ।। પ્રથમ તો કર્મમાર્ગદ્વારા ઓર વેદાંતમાર્ગદ્વારા પરબ્રહ્મકો જ્ઞાન હોતહે યહ નિરૂપણ મૂલમેં કિયો ।। ઓર વેદશાસ્ત્રકો હૂ યેહી સિદ્ધાંત હે તથાપિ ફલિતાર્થમેં શ્રીકૃષ્ણકો જ્ઞાન એસેં કહ્યો તાકો કહા કારણ ।। પ્રત્યુત્તર ।। પરબ્રહ્મ સોઇ શ્રીકૃષ્ણ[1] યહ વેદમેં હૂ નિરૂપણ કિયોહે ।। ઓર હરિવંશ કૃષ્ણજન્મ ખંડાદિકમેં હૂ નિરૂપણ કિયોહે તાતેં શ્રીકૃષ્ણકો જ્ઞાન કહ્યો સો યુકત હે ।। શંકા ।। યા રીતસોં તો વેંદાત મુખ્ય ભયો ઓર કર્મ ગૌણ ભયો તબ પ્રથમ કર્મમાર્ગ કયોં કહ્યો ઓર પાછે વેદાંત કયોં કહ્યો ।। પ્રત્યુત્તર ।। પ્રથમ સામાન્ય જ્ઞાન હોય પીછેં વિશેષજ્ઞાન હોય તાસોં પ્રથમ કર્મદ્વારા બ્રહ્મ હે એસેં જાને ફેર વેદોદ્વારા વાકોં યથાર્થ બ્રહ્મસ્વરૂપકો જ્ઞાન હોય તાતેં પ્રથમ કર્મમાર્ગ કહયો ।। અબ વ્યાખ્યાગ્રંથકે આપ કર્તા હેં યહ નિરૂપણ કરિકેં ઓર મુલગ્રંથકે હૂ કર્તા આપ હેં

---

[1] તાપનીયશ્રુતિમેં કૃષ એસો સદંશકો નામ હે ઓર ણ એસો આનંદકો નામ હે તાતે કૃષ્ણ એસો સદાનંદપરબ્રહ્મકો નામ હે એસોં કહ્યો હે.

યહ નિરૂપણ કરતહેં ।। ગ્રંથસર્વેરસરુપકીધા ।। રસરૂપ ઇતનેં રસ જો વેદોક્ત આનંદમય પ્રભુ તિનકો રૂપ સો નિરૂપણ જીનમેં હે એસે ।। અથવા બ્રહ્મવલ્યુકત રીતિસોં રસ સો આનંદાત્મક પુરૂષોત્તમ તથા ઉનકો ભક્તિરસ ઇન દોઉનકે રૂપ સો નિરૂપણ કરનહારે એસે સબ ગ્રંથ આપનેં કિયે ।। અથવા ।। રસરૂપ સો સાક્ષાત્ ભગવદ્રૂપ સબ ગ્રંથ આપનેં કિયેહેં યાહીતેં શ્રીયમુનાષ્ટકાદિસર્વગ્રંથનકો એક એક ભગવદવયવરૂપત્વ શ્રીહરિરાયજીનેં નિરૂપણ કિયોહે તાસોં ।। ગ્રંથ સર્વેરસરૂપ કીધા ।। યહ કહ્યો અબ યે સબ ગ્રંથ કોનકે સિદ્ધાંતકો અવલંબન કરિકેં કિયે સો નિરૂપણ કરતહેં ।। પોતાને સિદ્ધાંત ।। આપકો જો સિદ્ધાંત શુદ્ધાદ્વૈતસિદ્ધાંત તદનુસાર સબ ગ્રંથ કિયે અબ શુદ્ધાદ્વૈત સો યહ જો માયોપાધિવિના કાર્યકારણભાવ હોય કે હૂ પ્રપંચકો બ્રહ્મકે સંગ અભેદ ।। યાકો ફલિતાર્થ યહ જો સબ ગ્રંથ કરિકેં શુદ્ધાદ્વૈત[1]

---

[1] શુદ્ધાદ્વૈત યથાર્થસ્વરૂપ નિરૂપણ સવિસ્તર મેનેં વેદાંતચિંતામણિ પ્રભૃતિનમેં કિયો હે સો તહાં દેખનો

જ્ઞાન સહિત પુષ્ટિ[1]—ભક્તિમાર્ગ આપને પ્રવૃત્ત કિયો યાહીતેં ભક્તિમાર્ગેસર્વમાર્ગવૈલક્ષણ્યાનુભૂતિકૃત્ યે સર્વોત્તમજીમેં આપકો નામ હે ॥ શંકા ॥ ટીકાગ્રંથ કરનો તો ગૌણકાર્ય હે ઓર મૂલગ્રંથ કરનો તો મુખ્યકાર્ય હે તો હુ ટીકાગ્રંથકર્તૃત્વ પ્રથમ નિરૂપણ કયોં કિયો ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ ટીકાગ્રંથ જો વ્યાસસૂત્રકો ભાષ્ય સો કિયે વિના આચાર્ય પદવી નહી મિલે તાતેં આપ પુષ્ટિપથાચાર્ય હેં યહ સૂચનાર્થ હી પ્રથમ ટીકાગ્રંથ કર્તૃત્વ આપકો નિરૂપણ કિયો યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ॥ ભક્તિમાર્ગાબ્જમાર્ત્તંડઃ[2] ॥ યહ આપકો નામ હે ॥ ૬ ॥ અબ જ્ઞાનકાર્ય નિરૂપણ કરિકેં યશકો નિરૂપણ કરતહેં ॥

રસિકરસના રસિકવાણી જાણી નર નવખંડ ॥
ઊર્ધ્વપંથા સુજસ પસર્યો વાધિયો બ્રહ્માંડ ॥૭॥

॥ રસિક ॥ સો રસભોક્તા પ્રભુ તિનકી ॥ રસના ॥ સો વેદરૂપ વાણી તાકે રસકરિકેં યુક્ત સો ॥ રસિક ॥

---

[1] ભક્તિમાર્ગમેં સર્વમાર્ગનતેં વિલક્ષણતાકો અનુભવ કરાયવેવારે શ્રીમહાપ્રભુજી હેં.

[2] ભક્તિમાર્ગરૂપકમલકે વિકાસ કરિવેવારે સૂય આપ હેં.

એસી જો ભાપ્યસુખે ધિન્યાદિરૂપ ॥ વાણી ॥ સોં નવખંડાત્મક જો પૃથ્વી તાકે વિષેં સબ ॥ નર ॥ જો મનુષ્ય તિનનેં ॥ જાણી ॥ સો જાની અબ નવખંડાત્મક પૃથ્વી કહી સપ્તદ્વીપાત્મક નહી કહી તાકો કારણ તો પ્રથમાખ્યાનકે વ્યાખ્યાનમેં લિખ્યો હે ઓર ॥ સરવેનવખંડ ॥ એસો હૂ પાઠહે તાકો અર્થ ઓર ટીકાનમેં લિખ્યોહે અથવા વહ વાણી કેસી હે ॥ નવખંડ ॥ નવ સો નવીન ઉત્પન્ન ભયે એસે જો માયાવાદાદિમત તિનકી ખંડ સો ખંડન કરનહારી ॥ શંકા ॥ પ્રથમ તો પ્રભુનકોં રસરૂપ કહે ઓર અબ રસભોક્તા કેસેં કહે ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ બ્રહ્મ તો વિરૂદ્ધધર્માશ્રય હે ઓર બ્રહ્મતેં જુદો કછૂભી હે નહી ॥ યાતેં રસ હૂ બ્રહ્મ હે ઓર રસભોક્તા હૂ બ્રહ્મ હે યહ અભિપ્રાય કઠવલ્લી બૃહન્નારાયણ ભૃગુવલ્લયાદિક ઉપનિષદનમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર શ્રીમદ્ભાગવતમેં હુ ષષ્ઠસ્કંધમેં ॥ [1]નહિવિરોધઉભયંભગવત્ય પરિગણિતગુણગણઇશ્વરેઽનવ-

---

[1] અગણિત હેં ગુણસમૂહ જીનકે એસે ઓર અત્યંત દુર્જ્ઞેય હે માહાત્મ્ય જીનકો એસે જો સબ સમર્થ ભગવાન્ તિનકે વિષેં શીતલોષ્ણત્વદિક કોઈ તરહકે ધર્મ વિરૂદ્ધ હોત નાહીં.

ગાહ્યમાહાત્મ્યે ।। યા ગદ્યમેં નિરૂપણ કિયોહે ।। યાતેં રસિક યહ કહ્યો સો યુક્ત હે ।। અથવા ।। રસિક જે પ્રભુ તિનકી રસના[1] સો આસ્વાદ પ્રાપ્ત કરનહારી એસી જો ।। રસિકવાણી ।। રસિક સો કૃષ્ણપ્રેમામૃત[2]-રસભરિત જે શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકી વાણી અથવા રસ જે પ્રભુ તિનકે ભોકતા સંગલીલાનુભવ[3] કરનહારે સો ।। રસિક ।। જે ભકત તિનકી ।। રસના ।। જો જીવ્હા તાદ્વારા રસિકવાણી જો શ્રીસુબોધિન્યાદિક તિનકો નવખંડકે વિષે સબ મનુષ્યનમેં જાની અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપકો યશ ભકતનકે મુખ-દ્વારા સબ પૃથ્વીમેં ફેલ્યો ।। અબ ભૂમિકે વિષે આપકો યશ ફેલ્યો યહ કછૂ અધિક બાત નહીહે તાતેં હૂ યશ અધિક હે સો નિરૂપણ કરતહે ।। ઊર્ધ્વપંથાસુજસપસર્યો ।। ઉર્ધ્વ સો આકાશમેં

---

[1] રસના શબ્દ બાહુલકસિદ્ધકરણાર્થ કચચપ્રત્યયાંત હે તાકો ઈહાં કેવલ યૌગિક અર્થ લિયો હે.

[2] શ્રીમહાપ્રભુનકો સ્વરૂપ ભગવત્પ્રેમરૂપ અમૃત રસસોં ભરિત હે સોહી સપ્તશ્લોકીમેં શ્રીગુસાંઈજીનેં નિરૂપણ કિયો હે.

[3] અબ હુ ભગવદનુગ્રહસોં જીવ પ્રભુનકે સંગ લીલાનુભવ કરતહેં સો બ્રહ્મવલ્લી પ્રભૃતિનમેં નિરૂપણ કિયોહે.

હે પંથ સો માર્ગ જિનકો એસે જે સ્વર્ગાદિક સબ લોક તહાંતાઈ આપકો સુજસ પસર્યોસો ફેલ્યો અબ કેવલ યશ નહિ કહ્યો ઓર સુજસ કહ્યો તાકો અભિપ્રાય યહ જો ।। ઓરકો યશ તો કાલાંતરકરિકે ક્ષીણ હોતહે ઓર આપકો યશ તો અનંત હે ।। ઓર સુજસ થયો એસેં નહી કહ્યો ઓર પસર્યો યહ કહ્યો તાકો અભિપ્રાય યહ જો નવીન યશ હોય તો થયો એસેં કહેં પરંતુ આપકો યશ તો અનાદ વેદવર્ણિત હે તાતેં અનાદિસિદ્ધ હે ।। અભી તો યાકો પ્રસાર માત્ર ભયો ।। યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપકો યશ નિત્ય હે ।। નિત્યસો જાકો આદિ હૂ ન હોય ઓર અંત હૂ ન હોય તેસો આપકો યશ હે યાહીતેં ।। ઊર્ધ્વપંથાસુજસપસર્યો યહ કહ્યો ।। શંકા ।। શ્રીવલ્લભા-ચાર્યજીકો વર્ણન કહૂં વેદમેં નહીંહે તો હૂ વેદવર્ણિત યશ કહોહો તાકો કારણ કહા ।। પ્રત્યુત્તર ।। શ્રીવલ્લભાચાર્યજી ભગવન્મુખારવિંદાધિષ્ઠાતા અગ્નિ હેં યહ તો પ્રથમ પ્રતિપાદન કિયોહે તાતેં વેદમેં જહાં જહાં ભગવન્મુખારવિંદકો ઓર અગ્નિકો વર્ણન હે સો સબ શ્રીમહાપ્રભુનકો વર્ણનહે ।। અથવા ।। જેસેં લૌકિકમેં દેહ ભિન્ન ઓર દેહાભિમાની જીવ ભિન્ન તેસેં કછૂ પ્રભૂનકે શ્રીઅંગમેં નહીં હે ઓર જેસેં ચરણ અધમ અંગ ઓર મસ્તક ઉત્તમ અંગ

તેસેં ઉત્તમાધમ ભાવ હૂ પ્રભુનકે શ્રીઅંગમેં નહીંહે ભગવદંગ તો સબ ભગવદ્રૂપ હેં સો વેદમેં[૧] નિરૂપણ કિયો હે ।। તાતે શ્રીમહાપ્રભુજી ભગવન્મુખારવિંદ સો ભગવદ્રૂપ હેં તાતેં સબ વેદાદિકમેં વર્ણન આપકો હી હે યાહીતેં હરિવંશમેં ।। વેદેરામાયણેચૈવ[૨] પુરાણેભારતેતથા ।। આદાવંતેચમધ્યેચહરિ:સર્વત્રગીયતે યહ કહ્યોહે ઓર શ્રીમહાપ્રભુનકે પ્રતિપાદક અનેક શ્રુતિવાકય હૂ શ્રુતિરહસ્યાદિકગ્રંથનમેં લિખે હેં યાતેં વેદવર્ણિત હમનેં કહ્યો સો યુક્ત હે ।। અબ પૃથ્વીસોં લેકેં ઉપરકે સબ લોકમેં આપકો યશ ફેલ્યો પરતું સાત અધો લોકમેં યશ નહીં ફેલ્યો હોયગો યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ।। **વાધિયોબ્રહ્માંડ** ।। સબ બ્રહ્માંડ પર્યંત યશ બઢયો યાતેં સાત નીચેંકે લોક હૂ આય ગયે ।। અબ પ્રથમ ઊર્ધ્વ લોકનમેં

---

[૧] બ્રહદારણ્યકાદિ ઉપનિષદનમેં જેસેં લોનકો ઢેર બાહેર ભીતરસૂં સગરો રસસમૂહરૂપ હોય તેસેં ભગવત્સ્વરૂપ બાહેર ભીતરસૂં સગરો પ્રજ્ઞાનધનહે એસેં કહ્યોહે

[૨] વેદ રામાયણ પુરાણ ભારત ઈન સબનમે આરંભમેં સમાપ્તિમેં ઓર બીચમેં સબ જગ્ગે કેવલ ભગવાનકો હી ગુણગાન કિયોહે

સુજસ ફેલ્યો યહ સૂચન કિયો ઓર પાછે અધો લોકમેં સૂચન કિયો તાકો અભિપ્રાય યહ જો ઊર્ધ્વ-લોક તો સમ અંતરિક્ષમેં હે ઉનકે આડો કછૂ વ્યવધાન નાહીહે તાતેં પ્રાકટ્ય ભયો તબસોં હો પૂર્ણાવતારકે સબચરિત્રકે ઊર્ધ્વલોકવાસિનકોં દર્શન ભયે ।। યાતેં પ્રથમ સુજસ ઉહાં ફેલ્યો ઓર અધોલોકમેં શેષાદિકનકોં તો જબ પાખંડમતકો ખંડન કરિકેં પૃથ્વીકો ભાર ન્યૂન કિયો ઓર ચરણારવિંદકે સ્પર્શસોં પૃથ્વીકોં શીતલ કરી તબ આપકે ચરિત્રકો અનુભવ ભયો યાતેં અધોલોકમેં પીછેં યશ ફેલ્યો યહ સૂચન કિયો ।। અથવા શ્રીમહાપ્રભુજી અગ્નિરૂપ હેં ઓર પૃથ્વી ગંધવતી હે તાતેં ઈન દોનોનકે સંગસોં યશ ફેલ્યો સો સુગંધધૂમરૂપ હે યહ સૂચનાર્થ પ્રથમ ઊર્ધ્વલોકમેં સુજસ ફેલ્યો યહ કહ્યો ।। અબ જેસે સુગંધયુક્ત ધૂમ હે સો ઓરકોં લગતહે તાકોં હૂ સુગંધયુકત કરતહે તેસેં આપકે હૂ યશકો જો ગાન કરે તાકો હૂ યશ હોત હે ઓર ધૂમ જેસેં પ્રથમ ઊંચો જાત હે ફેર અધિક હોતહે તબ નીચે ફેલત હે તેસેં સુજસ હૂ ઊર્ધ્વ લોકમેં ફેલકેં અધોલોકમેં ફેલ્યો ઓર જેસેં ચંદનાદિ સુગંધપદાર્થકો અગ્નિસોં સંયોગ હોતહે તબ સબનકો

સુગંધ સુખ અગ્નિ દેતહે ॥ ઓર વા સુગંધ પદાર્થકોં આપરૂપ કરતહે તેસેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં હૂ પૃથ્વીકોં આપકે ચરણુકો સ્પર્શ કરાયકેં સ્વલીલાપયોગી આપરૂપ કરી ॥ ઓર પૃથ્વીમેં પધારે પીછેં અબ યશરૂપી સુગંધસુખ સબનકોં દેતહેં ઈત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય સૂચન કરિવેકોં પ્રથમ ઊર્ધ્વલોકમેં સુજસકો પ્રસાર સૂચન કિયો ॥ ઓર યશકોં સુગંધરૂપતા તો વેદમેં [1]નિરૂપણુ કીનીહે ॥ ૭ ॥ અબ શ્રીમહાપ્રભુજી તો પુર્ણપુરૂષોત્તમ હેં સો આપકે તો એક એક રોમરંધ્રમેં અનેક બ્રહ્માંડ ફિરતહેં સો શ્રીમદ્‌ભાગવત દશમસ્કંધ પુર્વાર્ધમેં બ્રહ્મસ્તુતિમેં ॥ [2]કવેદગ્વિધાવિગણિતાતાંડપરાણુચર્યાવાતાધ્વરોમવિવરસ્યચતેમહિત્વમ્ તથા ઉત્તરાર્દ્ધમેં હૂ વેદસ્તુતિકે અધ્યાયમેં ॥ [3]ખઈવર-

---

[1] તૈત્તિરીયશાખાકે નારાયણોપનિષદમેં ॥ જેસેં આછીરીત-પુષ્પયુક્તવૃક્ષકો દૂરસૂં સુગંધ આવેહે તેસેં પુણ્યકર્મકો હૂ સુગંધ દૂરસું આવેહે એસે કહ્યોહે

[2] હેપ્રભૂ એસે અગણિત બ્રહ્માંડરૂપ પરમાણુનકે ઉડિવેકે લિયે ગવાખારૂપ જીનકે રોમરંધ્ર હેં એસે જે આપ તિનકો મહિમા કહાં ઓર મેં કહાં એસેં બ્રહ્માજીનેં બીનતી કરીહે.

[3] જેસેં આકાશમેં સુક્ષ્મ રજ સદા ઉડયો કરેહે તેસે પ્રભુનકે સ્વરૂપકે ભીતર અનેક બ્રહ્માંડ ઉડયો કરહેં.

જાંસિવાંતિ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે તથા ઓર હૂ અનેક સ્થલમેં નિરૂપણુ કિયોહે તાતેં ॥ એક બ્રહ્માંડમેં આપકો યશ ફેલ્યો યહ કછૂ અધિક નહીંહે યાતેં ઓર હુ અધિક નિરૂપણુ કરતહેં ॥

એક બ્રહ્માંડે જેના જસ નમાયા તેના હુવાં કોટિઅનંત ॥
તોએ ત્યાંથકી વાધિયો જઈ વસ્યો મુખ ધીમંત ॥ ૮ ॥

અબ ॥ જેના ॥ સો જીન શ્રીમહાપ્રભુનકે યશ ॥ એકબ્રહ્માંડે ॥ એક બ્રહ્માંડકે વિષેં ॥ નમાયા ॥ નહી સમાયે ॥ તેના ॥ તિનકે સોં યશકે ॥ કોટિઅનંત ॥ કોટિ જે સો લક્ષ સો હૂ એક દો નહી ॥ અનંત ॥ જીનકો પાર નાંહીં ॥ ઈતને અનંતકોટી બ્રહ્માંડ આપકે યશકી સ્થિતીકે અર્થ ભયે ॥ અથવા ॥ અનંત જે આકાશ તે કોટિસંખ્યાંક ભયે ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જે એકબ્રહ્માંડમેં એક હી આકાશ હોતહે તાતેં અનેક આકાશ કહે ॥ તે સબ આપકે યશકે પાત્ર ભયે યહ સૂચન કિયો ॥ શંકા ॥ બ્રહ્માંડમેં તો અનેક પદાર્થ હેં તો હૂ આકાશકોં અનંત કહ્યો તાકો કહા કારણુ ॥ પ્રત્યુત્તર શબ્દ આકાશકો ગુણુ હે ઓર શબ્દ દ્વારા હી યશ પ્રકટ હોતહે તાતેં કોટિઅનંત યહ કહ્યો તાકો કારણુ યહ જે આકાશ અનંત હે તે હૂ અનંતસંખ્યાક ભયે તો હૂ

આપકે યશકો અંત આયો નાંહીં ॥ અબ સબ સ્વરોમવિવરસ્થબ્રહ્માંડમેં આપકો યશ બઢયો યે હુ કછૂ અધિક બાત નાંહીં કયોં જો આપ તો પુરૂષોત્તમ હેં તાતેં આપકે શ્રીઅંગમેં હી આપકો યશ રહયો તામેં અધિકતા કહા ભયી તાતેં ઓર હૂ અધિક હે સોઈ સ્ફુટ કરત હેં ॥ તોએત્યાંથકિવાધિયો ॥ અનંત આકાશ યશકેં પાત્ર ભયે તોય તો હૂ ત્યાંહાંથકી સો અંતબ્રહ્માનંદતેં યશ વાધિયો બઢયો ॥ સો કહાં રહયો સો કહતહેં ॥

॥ જઇવસ્યો મુખધીમંતા ॥ [1]ધીમંત જો અલોકિકહે ધી સોબુદ્ધિ જિનકી ॥ એસે જો લીલાસ્થ ભકત તિનકે મુખમેં જાયકેં યશ બસ્યો ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો લોકિકમે અલોકિકમેં સબ ઠિકાને આપકો યશ ફેલ્યો ॥ શંકા ॥ ઓર ટીકાકારનને તો ધીમંત જો વ્યાસાદિક એસો અર્થ કિયોહે ઓર યુકત હૂ એસેં હી દીખતહેં કયોં જો પુરાણાદિકનમેં આપકો વર્ણન હે તથાપિ તુમ લીલાસ્થ ભકત યહ અર્થ કાહેકો કરતહો ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ યદ્યપિ વ્યાસાદિક ધીમંત હેં ઓર પુરાણાદિકનમેં

---

[1] ધીમંત શબ્દમેં મતુપ્પ્રત્યય પ્રાશસ્ત્યરૂપ અર્થમેં હે ઓર પ્રશસ્ત સો અલોકિક.

શ્રીમહાપ્રભુનકો વર્ણન હૂ કિયોહે તથાપિ યહ સબ બ્રહ્માંડકે ભીતર હે ॥ ઓર મૂલમેં તો તોએત્યાંથકિવાધિયો એસેં કહ્યોહે ॥ યાતેં બ્રહ્માંડતેં બાહિર કછૂ ચહિયે સો બાહિર તો ગોલોક હે ॥ ઓર વામેં તો ધીમંત લીલાસ્થભકત હેં સો આપકે યશકો ગાન કરતહેં ॥ સોઈ શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ

પુર્વાર્દ્ધમેં ॥ [1]અક્ષણ્વતાંફલમિદંનપરંવિદામ: ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ શંકા ॥ યા શ્લોકમેં વલ્લભાચાર્યજીકો યશ કહાં હે ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ યા શ્લોકમેં

[2]વક્ત્રંવ્રજેશસુતયો: ॥ એસેં કહયે હે તાસૂં યા શ્લોકમેં મુખ્ય ઉદ્દેશ શ્રીમુખકો હે ॥ ઓર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી શ્રીમુખ હેં યાતેં યામેં વર્ણન આપકો હી હે ॥ ઓર

---

[1] વેણુગીતમે વ્રજભકતનકો વચન હે જો સર્વપ્રકારસું ભગવત્સંબંધ સોહી ઈંદ્રિયવાન્કો ફલ હે ઓર કછુ હમ નહિ જાનેં.

[2] વ્રજેશ જો શ્રીનંદરાયજી ઇનકે પુત્ર જે પ્રભૂ ઓર બલદેવજી વે જબ ગાયનકે પિછાડી અગ્રગોપનકું આગેં કરિકેં પાછેં પધારતહેં તબ અનુરાગસહિત કઠાક્ષનતેં યુક્ત ઓર વેણુસહિત એસો જો ઉન દોઉનકો મુખારવિંદ તાકો આદર સહિત દર્શન કરનો યહ હી નેત્રકો પરમ ફલ હે યહ અર્થ સુબોધિનીજીમેં તથા લેખમેં સ્ફુટ હે

[૧]ગાવસ્તુકૃષ્ણુમુખનિર્ગતવેણુગીતપીયૂષમુત્તભિતકર્ણુપુટૈ પિબંત્યઃ ॥ યા શ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં હૂ યહ તાત્પર્ય સ્ફુટ દીસતહે યાતેં હમનેં એસો અર્થ કિયોહે ॥ ૮ ॥ અબ યશકો નિરૂપણ કરિકેં તેજકો ઓર પ્રતાપકો વર્ણન કરત હેં ॥

અતુલ અમલ ઉદ્યોત ઉદયો ભૂતલ દ્વિજમાર્ત્તંડ ॥
ભક્તિમારગ કેસરી ગજ માયિકમત શતખંડ ॥ ૯ ॥

અબ ભૂતલકે વિષેં આપ ॥ **માર્ત્તંડ** ॥ જો સૂર્ય તાજેસે ઉદય ભયે ॥ યાકો ભાવાર્થ યહ જો પ્રાચી દિશાતેં સૂર્ય ઉદય હોતહે પરંતુ કછૂ પ્રાચીસોં ઉત્પન્ન નહી હોતહે તેસેં આપ હૂ દ્વિજકુલમેં પ્રાદુર્ભૂત ભયે હેં ॥ અથવા ॥ દ્વિજ ॥ જો ચંદ્ર ઓર ॥ માર્ત્તંડ ॥ જો સૂર્ય તેસેં આપહેં ॥ અબ ચન્દ્ર સૂર્ય તો લૌકિક હેં યાતેં આપકોં લૌકિકતુલ્યતા આઈ તાકો નિવારણ કરતહેં અબ આપ કેસે હેં ॥ અતુલ ॥ સુર્યમંદ્રકે તેજકી હુ આપકો તુલના નહીહે યાહીતેં ગીતાજીમેં ॥

---

[૧] ભગવન્મુખારવિંદમેસું નિકસ્યો એસો જો વેણુનાદરૂપ અમૃત તાકો ગાયેં નિશ્ચલ ઉંચે કાન કારકેં પાન કરતહેં.

[૧]દિવિસૂર્યસહસ્ત્રસ્યભવેદ્યુગપદુત્થિતા ॥ યાદભાઃ સદૃશી-સાસ્યાદ્ભાસસ્તસ્યમહાત્મનઃ ॥ યહ નિરૂપણ કિયોહે ॥ ઓર આપ કેસે હેં ॥ અમલ ॥ સૂર્યચંદ્રકોં તો મેઘ રાહુ યહ સબ મલિન કરતહેં ઓર આપ તો સર્વબાધાસોં રહિત હેં ॥ ઓર આપ કેસે હેં ॥ ॥ ઉદ્યોત ॥ સો અલૌકિક તેજોરૂપ આપકે તેજસોં હી સબ તેજસ્વી હેં સોઈ [૨]કઠમંડકોપનિષદમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ તથા શ્રીગીતાજીમેં હૂ આપનેં આજ્ઞા કરીહે ॥ [૩]યદાદિત્યગતંતેજોજગદ્ભાસયતેખિલં ॥ યચ્ચંદ્ર-મસિયચ્ચાગ્નાતત્તેજોવિદ્ધિમામકં ॥ યા શ્લોકમેં ॥ અબ સૂર્યકી ઉપમા દીની તાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં સૂર્ય અંધકારકોં મિટાવત હે સબનકોં

---

[૧] જો આકાશમેં હજાર સૂર્યનકો તેજ એકસંગ ઉદય પાવે તો પ્રભુનકે તેજકે કછૂક સદ્રશ કદાચિત કહ્યો જાય.

[૨] વા ભગવદ્ધામમેં સૂર્યચંદ્ર તારાં વિદ્યુત યહ કોઈ પ્રકાશ નહિ કરિસકેં તબ યે અગ્નિ તો કહાસૂં પ્રકાશ કરે કયોં જો યહ સબ પ્રભુનકે પ્રકાશસૂં હી પ્રકાશવાન હોતહે.

[૩] જો તેજ સૂર્યમેં રહિકેં આખે જગતમેં પ્રકાશ કરતહે ઓર જો ચંદ્રમેં તેજ હે ઓર જો અગ્નિમેં હે હે અર્જુન સો સબ મેરો તેજ જાન

પ્રકાશ્ર કરતહે કમલકો વિકાસ કરતહે ઉલૂકકોં ગતિહીન કરતહે તેસેં આપ હૂ માયાવાદકો નાશ કરતહેં ।। શુદ્ધાદ્વૈત વેદાંતકો ઉપદેશ કરિકેં હૃદયમેં પ્રકાશ કરતહેં ભક્તનકોં દર્શનમાત્રસોં પ્રફુલ્લિત કરતહેં બહિર્મુખનકોં ગતિહીન સો પરાસ્ત કરતહેં ।। ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાયસો સૂર્યકી ઉપમાદીની ।। ઓર શીતલત્વાદિક ધર્મ સૂચન કરિવેકોં ચંદ્રકી ઉપમાદીની ।। અબ તેજકો નિરૂપણ કરિકેં પરાક્રમકો નિરૂપણ કરતહેં ।। **ભક્તિમારગકેસરી** ।ાં ભકિતમાર્ગ જો પુષ્ટિમાર્ગ તાકેવિષેં આપ **કેસરી** જો સિંહ તાજેસે હેં યાહીતેં ।। **ગજમાયિકમતશતખંડ** ।। માયિક જો માયાવાદ તિનકો મત જો સિદ્ધાંત તારૂપી ગજ જો હસ્તી તાકે શત સો અનેક ખંડ સો ટૂક કિયે ।। અબ ભકિતમારગ કેસરી એસેં કહ્યો તાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં સિંહ જા માર્ગમેં હોતહે તહાં હસ્તિપ્રભૃતિ ઓર કોઉ નજીક હૂ નહી આવતહે તેસેં પુષ્ટિમાર્ગમેં આપકે પ્રતાપસોં કોઉ દુઃસંગરૂપ પશુ નજીક હૂ આય નહીં સકતહે તબ બાધા તો કહાંસોં કરિસકે ઓર સિંહ જેસે ઓરકી અપેક્ષારહિત અકેલો હી પરાક્રમ કરતહે તેસેં આપ હૂ કેવલ પ્રતાપમાત્રસોં સબ કાર્ય કરતહેં ઇત્યાદ અનેક અભિપ્રાયસોં ભકિતમારગકેસરી યહ કહ્યો ।। અથવા ।। માયિક ।। જો માયાવાદી તે હી ગજરૂપ તિનકો ।। મત ।। જો સિદ્ધાંત તાકો આપનેં ખંડન કિયો ।। અબ માયાવાદી ગજરૂપ કહે તાકો અભિપ્રાય યહ જો જેસે ગજપશૂ હે તેસેં માયાવાદી હૂ પૂજ્ય દેવતા સ્વરૂપકોં સિદ્ધ દશામેં મિથ્યા માનત હેં તાતેં પશુ હેં સોઈ અભિપ્રાય વેદમેં[૧] નિરૂપણ કિયો હે ઓર જેસેં હસ્તી દૂર પદાર્થ દેખત હે ઓર સમીપકો પદાર્થ નહી દેખત હે તેસેં માયાવાદી હુ અપનો આત્મા જો બ્રહ્મ તાકો સ્વરૂપ નહી જાનતહેં ઓર શાસ્ત્રસોં દૂર જો કુતર્ક તિનકોં દેખત હેં ઓર હસ્તી જેસે પ્રથમ સ્વછ હોતહે તોહૂ પાછેં અપનેં માથેમેં ધૂર ડારત હે તેસેં માયાવાદી હૂ સ્વછ બ્રાહ્મણ કુલમેં ઉત્પન્ન હોતહેં ।। વેદશાસ્ત્રકો અધ્યયન કરતહેં તોહૂ માયાવાદરૂપી ધૂરસોં આપ મલિન હોતહેં ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાયસોં માયાવાદિનકોં ગજરૂપ કહે અબ એસે આપ હે યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ।। માયાવાદનિરાકર્ત્તા[૨] યહ આપકો નામ હે ।।

---

[૧] બ્રહદારણ્યમેં.

[૨] શ્રીમહાપ્રભુજી માયાવાદકે ખંડન કર્તા હે.

હે ॥ ઓર સપ્તશ્લોકીમેં હુ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીનેં [૧]માયાવાદ કરીંદ્રદર્પદલનેન ॥ યા શ્લોકમેં યેહી અભિપ્રાય નિરૂપણ કિયોહે ॥ શંકા ॥ તુમનેં કહી જો પુષ્ટિમાર્ગમેં આપકે પ્રતાપસોં દુઃસંગરૂપ પશુ નજીક હૂ આય નહી સકત હે પરંતુ પુષ્ટિમાર્ગમેં આયે હેં તિનકોં અનેકનકોં દુઃસંગ ભયો દીખતહે ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ સિંહકે સમીપ અંતરાય રહિત જો રહેહે તાકોં ઓર પશુનકી બાધા નહીં હોતહે તેસેં આપકોં હૂ જો હૃદયમેં રાખે તાકોં દુઃસંગ બાધા નહી કરતહે ઓર બહિર્મુખ હેં તિનકોં દુઃસંગ બાધા કરતહે યાતેં હમને એસેં કહ્યો સો યુકત હે ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો શ્રીમહાપ્રભુનકો નિરંતર ધ્યાન સ્મરણ કરે તાકોં દુસંગ નહી લગતહે ॥ ૯ ॥ અબ માયાવાદકો હૂ ખંડન કિયો યહ કછૂ અધિક બાત નહીહે તાતેં યાહૂતેં અધિક નિરૂપણ આધી તુકસોં કરત હેં ॥

દિગ્વજય દશદિશાયેં કીધો પરિક્રમાનેં વ્યાજ ॥

॥ પરિક્રમા ॥ જો પૃથ્વીપરિક્રમા તાકો ॥ વ્યાજ ॥

---

[૧] માયાવાદરૂપ બડે હાથીકે ગર્વ મિટાયવે પ્રભૃતિ કાર્યનતેં આપ નિરૂપમહેં.

સો મિષમાત્ર હે ॥ કયોં જો અપૂર્ણ હોય ઓર ફલકી આકાંક્ષા કરત હોય સો પરિક્રમા કરે ॥ ઓર આપ તો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં અકાંક્ષારહિત હેં તાસોં પરિક્રમાકોતો મિષ હે ॥ તા દ્વારા દશદિશાનકો આપનેં વિજય કિયો ॥ શંકા ॥ ચાર દિશા પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમ ઊત્તર ઓર ચાર વિદિશા સો કોણ ॥ આગ્નેય નૈર્ઋત વાયવ્ય એશાન ઇન આઠ દિશાનમેં તો સબ પંડિતનકો જય કિયો સો ઠીક હે ॥ પરંતુ અંતરિક્ષ ઓર અધોલોકકેવિષેં દિગ્વિજય કેસે સંભવે ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ અંતરિક્ષ દિશાકો સ્વામિ [૧]વાયુ હે સો વેદમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર વાયુકો અવતાર મધ્વાચાર્ય હેં તિનકોં આપનેં જીતે ઓર અધોલોકમેં મુખ્ય શેષ હેં તિનકો અવતાર રામાનુજાચાર્ય હેં તિનકોં હુ આપને જીતે યાતેં ॥ દિગ્વિજય દશદિશાયેં કીધો યહ નિરૂપણ કિયો સો યુકત હે અબ પરિક્રમાકે મિષસોં આપનેં દોય કાર્ય કિયે હેં તાતેં દિગ્વિજયરૂપ એક કાર્યકો નિરૂપણ કરિકેં દુસરે કાર્યકો નિરૂપણ આધી તુકસે કરતહે ॥

---

[૧] તૈત્તિરીય શાખામેં વાયુ અંતરિક્ષકો અધિપતિ હે એસેં કહ્યો હે.

તીરથ સકલ સનાથ કીધાં ચરણરેણુસમાજ ॥ ૧૦ ॥

॥ **સકલ** ॥ સો સબ ॥ **તીરથ** ॥ તિનકોં ॥ **ચરણરેણુસમાજ** ॥ જે ચરણારવિંદકી રજકો સમૂહ તાકરિકેં ॥ **સનાથ** ॥ સો કૃતકૃત્ય કિયે ॥ અથવા ॥ નાથ જે અધિદેવતા તિનતેં રહિત સો ॥ **સનાથ** ॥ એસે જે તીર્થ તિનકોં ॥ **સકલ** ॥ સો કલાસહિત કિયે યાકોં ભાવાર્થ યહ જે અનેક પાતકીનકે પાતકકે સંબંધસોં સબ તીર્થ કલાહીન હોય રહે હતે ॥ તિનકોં ચરણરજ કરિકેં કલાસહિત કિયે ॥ યાતેં ચરણરજકો અલૌકિકત્વ દ્યોતન કિયો કયોં જે લૌકિક રજસોં તો સબ પદાર્થ મલિન હોતહેં ઓર આપકી ચરણરજસોં તો તીર્થ કલાહીન હતે સો કલાયુક્ત ભયે યાહીતેં ॥ તીરથસકલસનાથ કીધાં ॥ યહ નિરૂપણ કિયો અબ તીર્થનકોં પાતકીનકે પાસસોં મલિનતા આવતહે સો તો શ્રીમદ્ભાગવત નવસ્કંધમેં ભગીરથ રાજાસોં શ્રીગંગાજીને આજ્ઞા કીનીહે ॥ [1]નરામય્યામૃજંત્યઘમ્ ॥ યા શ્લોકમેં ॥ ફેર ભગીરથને

---

[1] મનુષ્ય મેરેવિષે પાપ ધોંવે હેં

કહી જે [1]સાધવોન્યાસિનઃશાંતાબ્રહ્મિષ્ઠાલોકપાવનાઃ॥ હરંત્યઘંતેંગસંગાત્તેષ્વાસ્તેહ્યઘભિદ્ધરિઃ ॥ ઓર પ્રથમસ્કંધમેં યુધિષ્ઠિરને વિદુરજીપ્રતિ કહ્યો હે [2]તીર્થીકુર્વંતિ તીર્થાનિસ્વાંતઃસ્થેનગદાભતા ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જે સાધુ જે ભગવદ્ભક્ત તિનકે હૃદયમેં પ્રભુ બિરાજતહેં તાતેં સબ તીર્થનકે પાપ વે ધોવતહેં ॥ અબ આપકે ભકતનકો એસો પ્રતાપ હે તબ આપ પધારેં તાસૂં તીર્થ નિર્મલ હોય યામેં આશ્ચર્ય કહા ॥ ૧૦ ॥ એસેં સન્મુખ આયે જે પંડિત તિનકોં સબનકો જીતે સો વર્ણન કરિકેં અબ ગ્રંથદ્વારા જીતે સો નિરૂપણ કરતહેં ॥ અબ શ્રીમહાપ્રભુજી કાશિમેં બિરાજતે હતે તબ અનેક પંડિત આયકેં વાદ કરત હતે યાતેં ભગવત્કથાકો તથા સેવાકો પ્રતિબંધ હોત હતો ॥ યાતે પત્રાવલંબન ગ્રંથ કરિકેં વિશ્વેશ્વર મહાદેવજીકે મંદિરમેં ચોહોટાયો ॥ ઓર ડોંડી બજાઈ

---

[1] ત્યાગી શાંત બ્રહ્મનિષ્ઠ જગતકોં પવિત્ર કરિવેવારે સત્પુરૂષ અપુનેં શરીર સંસર્ગસોં તુમમેંતે પાપ દૂર કરેંગે જાતે સબ પાતકનકે કાટિવેવારે પ્રભુ વિનમેં બિરાજે હેં.

[2] અપનેં મનમેં બિરાજતે એસે જે પ્રભુ તિનકરિકેં સત્પુરૂષ તીર્થનકોં હૂતીર્થ કરત હેં અર્થાંત પવિત્ર કરત હેં.

જે યહ ગ્રંથ બાંચે પિછેં શંકા જાકે મનમેં રહે સો હમારે પાસ આવે ફેર તો યહ ગ્રંથ બાંચકે હિ અનેક પંડિત પરાસ્ત ભયે સો આધી તુકસોં નિરૂપણુ કરત હેં ॥

પત્રાવલંબે પંડિત જીત્યા માયિક મત્તામાતંગ ॥

અબ ॥ **પત્રાવલંબ** ॥ જે પત્રાવલંબન ગ્રંથ તાકરિકેં પંડિતનકોં જીતે સો કોનસે પંડિત સો કહત હેં ॥ **માયિક** ॥ જે માયાવાદી તિનરૂપી જે ॥ **મત્તામાતંગ** મદોન્મત્ત હસ્તી ॥ શંકા પ્રથમ ॥ ગજમાયિકમતશતખંડ ॥ યહ નિરૂપણુ કિયો હે ॥ અબ ફેર જીત્યામાયિકમત્તમાતંગ ॥ યહ કયોં કહ્યો ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ પ્રથમ તો માયિકમતરૂપી જે ગજ તાકો ખંડન કિયો એસેં નિરૂપણુ કિયો ઓર અબ તો માયિક જે માયાવાદી સો હૂ મદોન્મત્ત હસ્તી જેસે હેં તિનકોં પત્રદ્વારા જીતે યહ નિરૂપણુ કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ જે મત્તહસ્તી હોતહે સો પાંવકી સાંકર તોડિકેં ઓરકો ઘાત કરતહે ॥ તેસેં દુરાગ્રહી માયાવાદી હેં તે આપકો જય હોયવેકે લિયે વિતંડવાદ કરતહેં તિનકોં હૂ આપનેં જીતે ॥ યહ સૂચનાર્થ મત્તમાતંગ

યહ કહ્યો ॥ યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ॥ [૧]સર્વવાદાનિરાસકૃત ॥ યહ આપકો નામ હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જે ॥ મત્તહસ્તી હે સો અંકુશકોં તો સર્વથા માનત નાહીં ॥ ઓર ભાલા ચરખી ઇત્યાદિક અનેક ઉપકરણનસોં જીત્યો જાત હે ॥ અબ એસે જે માયાવાદી તિનકોં પત્રમાત્રસોં જીતે યહ આપકો અલૌકિક પ્રભાવ હે યાહી તેં ॥ પત્રાવલંબેપંડિતજીત્યામાયિકમત્તમાતંગ યહ નિરૂપણુ કિયો તાતેં પુનરૂક્તિ નહીહે યુક્ત હી હે ॥ અબ ઇન સબનકોં જીતિકેં કોનકો સ્થાપન કિયો સો આધી તુકસોં નિરૂપણુ કરત હેં ॥

શ્રીકૃષ્ણ પૂરણ બ્રહ્મ થાપ્યા જેના રૂપ કોટિ અનંગ ॥૧૧॥

॥ **શ્રી** ॥ જે સ્વામિન્યાદિક તિનકારકેં સહિત જે ॥ **કૃષ્ણ** ॥ પૂર્ણબ્રહ્મ તે શ્રીકૃષ્ણ કહિયે વે કેસે હેં ॥ **જેના** ॥ જીનકે રૂપ ॥ **કોટિ** ॥ સો અસંખ્યાત જે ॥ **અનંગ** ॥ સો કામ તિન જેસે હેં સોઈ શ્રીમદ્ભાગવમદશમસ્કંધપંચાધ્યાયીમેં ॥ [૨]સાક્ષાન્મન્મથમન્મથ ॥ યા સ્થલમેં નિરૂપણુ કિયોહે તથા બૃહદ્વામન

---

[૧] શ્રીમહાપ્રભુજી સબ વાદનકે ખંડન કરિવેવારે હેં.

[૨] સાક્ષાત્કામદેવકે હૂ કામદેવ પ્રભુ હેં.

પુરાણમેં હુ શ્રુતીનનેં ॥ [૧]કંદર્પકોટિલાવણ્યેત્વયિદ્રષ્ટેમનાંસિન: ॥ યા સ્થલકેવિષે નિરૂપણ કિયો હે ॥

ઓર શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણબ્રહ્મ હેં સો [૨]વેદમે તથા શ્રીમદ્ભાગવતમેં ॥ [૩]કૃષ્ણસ્તુભગવાન્સ્વયમ્ ॥ [૪]યન્મિત્રંપરમાનંદપૂર્ણબ્રહ્મસનાતનં ॥ ઇત્યાદક અનેક સ્થલમેં તથા અનેક પુરાણ ઇતિહાસ તંત્રનમેં નિરૂપણ કિયો હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો જે નિત્યલીલાવિશિષ્ટ પુરૂષોત્તમ હેં તિનકોં હી વેદમેં પરબ્રહ્મ કહતહેં ॥ અથવા ॥ શ્રીકૃષ્ણ એક હેં તો હુ ॥ કોટ ॥ સો અસંખ્યાતહેં રૂપ જીનકે એસે હેં સેઈ વેદમેં

---

૧ યાકો અર્થ પહિલે લિખ્યોહે.

૨ તાપનિયોપનિષદમેં કૃષ્ એસો સદંશકો નામ હે ઓર ણ એસો આનંદકો નામ હે તાતેં જે સદાનંદ પરબ્રહ્મ હેં તે હી કૃષ્ણ કહાવતહેં એસેં કહ્યો હે.

૩ ઓર સબ અવતારનમેં કિતનેક અંશરૂપ હે કિતનેક કલારૂપ હેં ઓર શ્રીકૃષ્ણતો સાક્ષાત્ અવતારી પરબ્રહ્મ હેં.

૪ દશમસ્કંધમેં બ્રહ્માજીને કહ્યોહે જો નંદરાયજી ઓર ગોપ ઓર સબ બ્રજબાસી ઈન સબનકે અહો બડે ભાગ્ય હેં કયોં જો પરમાનંદ અનાદિ પૂર્ણબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ જીનકે મિત્ર હેં.

[૧]નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર વિષ્ણુ સહસ્રનામમેં હૂ ॥ એકોનેક: ॥ યે દો નામ કહે હેં અબ એસે હેં તો હૂ ॥ અનંગ ॥ લૌકિકાકાર રહિત હેં સો [૨]વેદમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ ઓર ગીતાજીમેં હૂ [૩]સરવેંદ્રિયગુણાભાસંસરવેંદ્રિયવિવર્જીતં ॥ યહ નિરૂપણ કિયોહે ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો પુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ વિરૂદ્ધધર્માશ્રય હે ઇતનેં લૌકિકવસ્તુ તાકો અર્થ યહ જો સાકાર હોતહે સો નિરાકાર હોત નાંહીં ॥ પરંતુ પુરૂષોંત્તમ તો સાકાર હૂં હેં ઓર નિરાકાર હૂ હેં સાકાર સો આનંદમાત્રસ્વરૂપ ઓર નિરાકાર સો લૈકિકાકાર રહિત એસો પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ આપનેં વેદ પુરાણ શાસ્ત્રકી યથાર્થ સંમતિસોં સંસ્થાપન

---

૧ તૈત્તિરીશાખાકે નારાયણોપનિષદ્કી પાંચમી ઋચામેં બ્રહ્મ એક હેં અવ્યક્ત હેં અનંતરૂપ હે એસેં કહ્યોહે.

૨ જે આકાર નિષેધક શ્રુતિ હેં તેં પ્રાકૃત આકારકો નિષેધ કરતહે ઓર જે આકાર પ્રતિપાદક શ્રુતિ હે તે અલૌકિક આકારકો પ્રતિપાદન કરતહેં યા રીતસોં શ્રુત્યર્થ નિણર્ય વ્યાસ સૂત્રકે તૃતીયાધ્યાય દ્વિતીયપાદમેં કિયો.

૩ સબ ઈંદ્રિયનકે ગુણ જે દેખનો સુનનો ઇત્યાદિક તે બ્રહ્મમેં સર્વત્ર રહે હેં ઓર વહ પ્રાકૃત સબ ઈંદ્રિયનતેં રહિત હેં.

કિયો ॥ યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ॥[1] સાકારબ્રહ્મવાદૈકસ્થાપકઃ ॥ યહ આપકો નામ હે યાહીતેં શ્રીકૃષ્ણપૂરણબ્રહ્મથાપ્યાજેનાંરૂપકોટિઅનંગ ॥ યહ નિરૂપણ કિયો ॥ ૧૧ ॥ અબ યા રીતસોં શુદ્ધાદ્વૈતમતકો સ્થાપન કરિકેં ફેર આપનેં કહા કિયો સો એક તુકસોં નિરૂપણ કરત હેં ॥

સ્વમારગ સ્થિર થાપવા આપવા ભજનાનંદ ॥
નામ આપ્યાં જીવને શુભ મિષ્ટ મુખમકરંદ ॥ ૧૨ ॥

અબ ॥ સ્વમારગ ॥ જો પુષ્ટિમાર્ગ તાકોં સ્થિર તાસોં ॥ સ્થાપન કરિવેકોં ઓર ભજનકો આનંદ દેવકોંજીવનકોં ॥ નામ આપ્યા ॥ નામ જો અષ્ટાક્ષર મંત્ર સો દિયો ॥ અબ આપ્યાં યહ બહુવચન કહ્યો તાતેં તીન બિરિયાં યા મંત્રકો[2] ઉચ્ચાર કરાવત હેં યહ સૂચન કિયો ॥ ફેર આપકે મુખકો મકરંદરૂપ જો પંચાક્ષરસહિત ગદ્ય તાકો ઉપદેશ આપ જીવનકોં કિયે ॥ અથવા ॥

---

[1] બ્રહ્મ સાકાર હે યા રીતકે સિદ્ધાંત કે હી સ્થાપનકર્તા આપ હેં નિરાકાર બાદકે તો ખંડક હી હેં

[2] યાહીતેં ગૌતમ તંત્રમેં દક્ષકર્ણેંવદેન્મંત્ર ત્રિવારંપૂર્ણમાનસઃ એસેં કહ્યો હે યે સબ વચન મેનેં સત્સિદ્ધાંત માર્તંડ યા નામકે સંસ્કૃત ગ્રંથમેં લિખે હેં.

આપકો ॥ મુખમકરંદ ॥ જો શ્રીસુબોધીનીજી તાકો દાન આપ જીવનકોં કરત હેં યહ તાત્પર્ય સર્વોત્તમજીમેં ॥ [1]કૃષ્ણાધરામૃતાસ્વાદસિદ્ધિરત્રનસંશયઃ ॥ યા શ્લોકકી વ્યાખ્યામેં સ્ફુટ હે ઓર ॥ તદુક્તમપિદુર્બોધં ॥ યા ઉપક્રમાનુરોધસૂ હુ એસેં હી ભાસત હે અબ આપકે મુખકી ગદ્યસુબોધિન્યાદિરૂપ વાણી તાકો મકરંદ એસેં કહી તાતેં શ્રીમુખકોં કમલત્વ સૂચન કિયો ઓર મકરંદ જેસેં ભ્રમર હી પીવત હેં તેસેં યાકે અધિકારી દૈવીજીવ હી હેં ઈત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય સૂચન કિયે ॥ અબ યહ મકરંદ કેસો હે ॥ શુભ ॥ ઓર મકરંદ તો સર્વદા રહત નાહીં હે ઓર વાસોં તૃપ્તી હું ક્ષણમાત્ર રહત હેં ॥ ઓર આપકી વાણી રૂપ મકરંદ તો નિત્ય હે ॥ ઓર યાકો જો આસ્વાદ કરે સો સદા તૃપ્ત રહત

---

[1] સર્વોત્તમજીકે આરંભમેં તો શ્રીમહાપ્રભુનકી વાણી દુર્બોધ હે તો હૂ યા સર્વોત્તમસ્તોત્રકે પાઠ તેં સુબોધ હોય એસેં કહ્યો હે ઓર તા પિછે પ્રભુનકે અધરામૃતકે આસ્વાદકી સિદ્ધિ યાતેં હોય એસેં કહ્યો હે તાસૂં ઉપક્રમોપસંહારેકવાકયતા કરિકેં વિચાર કરિવેસૂં કૃષ્ણાધરામૃત શબ્દ કરિકેં શ્રીસુબોધિનીજી પ્રભૃતિ ગ્રંથનકો ઈહાં ગ્રહણ હે ઓર ઈન ગ્રંથનકો કૃષ્ણાધરામૃતત્વયુક્ત હે કયોં જો આપ ભગવન્મુખારવિંદ હે ઓર આપકી યહ વાણી હે તાતેં.

હે ।। યહ સૂચનાર્થ શુભ યહ વિશેષણ કહ્યો ઓર યહ મકરંદ કેસો હે ।। મિષ્ટ ।। સો મધુર તાકો અભિપ્રાય યહ જો ઓર મકરંદ તો જીભકોં હી મિષ્ટ લગત હે ઓર યહ મકરંદ તો જીભ તથા કાન ઇન દોઉનકોં હી મિષ્ટ લગત હે ।। ઓર અર્થજ્ઞાનસોં મનકોં હૂં મિષ્ટ લાગત હે યાહી અભિપ્રાયસોં મિષ્ટ યહ કહ્યો ।। અથવા ।। મિષ્ટસોં મ્રષ્ટ કહિયેં અર્થાત શુદ્ધ ।। ક્યોં જો મૃજુશુદ્ધૌધાતુકો યહ રૂપહે યાકો અભિપ્રાય યહ જો ઓર મકરંદકોં તો રજ ઓર ભ્રમર મલિન કરત હેં ।। ઓર યહ મકરંદ સર્વદા શુદ્ધ હે યાકો જો આસ્વાદ કરે સો હૂ શુદ્ધ હોય યાહીતેં મિષ્ટ યહ વિશેષણ કહ્યો ।। અથવા ।। ભજન જો સેવાસ્મરણાદિક ઓર આનંદ જો પ્રભૂ તિનકોં દેવેકોં ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો અષ્ટાક્ષર મંત્ર ઓર ગદ્યસહિતપંચાક્ષર રૂપ આત્મનિવેદનકોમંત્ર તદ્દ્વારા જીવનકોં ભજનસેવાધિકારિ કરત હે ।। ઓર બ્રહ્મકો સંબંધ કરાવત હે ।। અબ આનંદ શબ્દ બ્રહ્મકો વાચક હે સોતો વેદમેં[1] નિરૂપણ કિયો હે ।। ।। શંકા ।। શરણમંત્ર ઓર આત્મનિવેદનમંત્ર જીવકોં ઉપદેશ કરત હેં તાકો એક પ્રયોજન તો સ્વમારગાસ્થર સ્થાપવા યહ કહ્યો સો યુક્ત હે ક્યોં

---

[1] બ્રહ્મવલ્લીયાદિકનમેં

જો અનેક શિષ્ય હોંય તબ માર્ગ સ્થિર રહે પરંતુ ભજનાનંદતો ઓર માર્ગમેં હૂ હે તાતેં આપવા ભજનાનંદ યહ ક્યો કહ્યો ।। **પ્રત્યુત્તર** ।। ભજન જો ગુણગાન નામસ્મરણ ઓર માર્ગમેં હે તથાપિ ।। ભજીસેવાયાંધાતુ હે તાકો યહ રૂપ હોતહે સો ફલરૂપ સેવા તો પ્રેમલક્ષણાભક્તિદ્વારા નિરોધ હોય તબ બને ।। ક્યો જો ફલરૂપ સેવાકો લક્ષણ ।। [1]ચેતસ્તત્પ્રવણંસેવા ।। યહ કહ્યો હે ।। ઓર નિરોધકો લક્ષણ ।। [2]પ્રપંચવિસ્મૃતિપૂર્વક ભગવદાસકિતર્નિરોધઃ ।। યહ કહ્યો હે ।। યાતેં સેવ્ય તો યામાર્ગમેં પુરૂષોત્તમ ભયે ક્યોં જો મંત્રાધીન નહી ઓર પ્રેમલક્ષણા ભકતીતેં હી મિલેં એસે તો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં ઓર

---

[1] સિદ્ધાંતમુક્તાવલીમેં યહ લક્ષણ શ્રીમહાપ્રભુનનેં કહ્યો હે ચિત્તકો પ્રભુનમેં પરોવનો સો માનસી સેવા કહિયે અથવા ભગવત્પ્રવણ જો ચિત્ત સો હી માનસી સેવા કહિયે યાકો વિશેષ વિવેચન દ્વિતીયસ્કંધાદિકનમેં દેવાનાંગુણલિંગાનાં ઇત્યાદિ સ્થલનકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં કિયો હે

[2] દેહાદિક સર્વ લૌકિકપદાર્થકો અનુસંધાન ભૂલિકેં પ્રભુનમેં હી આસક્તિ હોય સો નિરોધ કહિયે યાકો વિશેષ વિચાર નિરોધલક્ષણ નિબંધ સુબોધિનીજી પ્રભૃતિ ગ્રંથનમેં કિયો હે

અન્યમાર્ગમેં તો મંત્રાધીન ગોપાલાદિક વિભૂતી હેં ।। યાતેં પુરૂષોત્તમકી સેવાકો અધિકાર તો જીવકોં આપનેં હી દિયો ઓર આનંદ જો પ્રભુ તિનકો દાન જો સંબંધ સો આપનેં હી કરાયો યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ।। [૧]અદેયદાનદક્ષઃ ।। યહ આપકો નામ હે ।। અથવા જ્ઞાનમાર્ગીય તો ભકિતકોં કેવલ સાધન માનેં હેં તાતેં ઉનકો ભજનાનંદ નહી હે ઓર ઇતરમાર્ગવર્તિ માર્યાદિકભકતનકોં હૂ ભગવાન મોક્ષરૂપ ફલ દેત હેં સો શ્રીભાગવતમેં ।। [૨]ભગવાન્ભજતાંમુકુંદોમુકિતંદદાતકર્હિંચિત્સ્મનભકિતયોગં ।। ઇત્યાદ સ્થલનમેં સ્ફુટ હે તાતેં માર્યાદિકભકતનકોં હૂ ફલદશામેં ભજનાનંદાનુભવ નહીં હે તાતેં ભજનાનંદ જો અપ્રાકૃત દેહ તેં ફલરૂપ ભગવત્સેવાત્મક અપરિગણિતાનંદ સો તો પુષ્ટિમાર્ગમેં હી હે યહ

---

[૧] કોઇસૂં ન દિયે જાય એસે જો ભગવત્સાક્ષાત્કારાંદિક તિનકે હૂ દાનમેં આપ ચતુર હેં.

[૨] ભગવાન્ માર્યાદિકભક્તનકોં મુક્તિ દેં હેં પરંતુ ફલરૂપ ભક્તિ કબ હૂ નહિ દે.

સબ ફલપ્રકરણકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં ।। [૧]બ્રહ્માનંદાત્સમુદ્ધ્ત્યભજનાનંદયોજને ।। ઇત્યાદિ ગ્રંથસોં સ્પષ્ટ કહ્યો હે ઓર અણુભાષ્ય ચતુર્થાધ્યાય ચતુર્થપાદમેં હૂ સવિસ્તર વિવેચન કિયો હે ।। યહ ભજનાનંદ ઇતર માર્ગ મેં નહી હે ।। યાતેં આપવા ભજનાનંદ ।। યહ કહ્યો સો યુક્ત હે ।। ૧૨ ।। અબ યા રીતસોં જીવનપર એક દેશમેં હી બિરાજિકેં આપને કૃપા કીની કે ઓર હૂ કહૂં પધારે હતે તા શંકાકો નિવારણ આધી તુકસોં કરત હેં ।।

અનેક જીવનેં કૃપા કરવા દેશાંતર પરવેશ ।।

।। અનેક ।। સો અસંખ્યાત જે ।। જીવ ।। તિનપર કૃપા કરિવેકોં ।। દેશાંતર ।। જો અનેક દેશ તિનકેં વિષેં આપને પ્રવેશ કિયો ।। અબ યહ આપકી દયાલુતાકો હૃદયમેં અનુભવ ભયો તાકો આનંદ ગોપાલદાસજીકોં ભયો સો આધી તુકસોં સૂચન કરતહેં ।।

કોમલ પદ જ્યાં કમલ વિલસે ધન્ય કહું તે દેશ ।।૧૩।।

।। કોમલ ।। સો સુકુમાર એસે ।। પદ ।। જો ચરણુ તારૂપી કમલ ।। જ્યાં ।। સો જહાં ।। વિલસે ।।

---

[૧] બ્રહ્માનંદમેં સોં ઉદ્ધાર કરિકેં ભજનાનંદકો યોગમે જો લીલા હે સો ફલ પ્રકરણમેં નિરૂપણ કરીહે.

શોભત હેં અબ આપકે પદકોં કમલ એસેં કહ્યો ।। તાસોં જહાં આપકે પદકમલ પધારત હેં સોઈ દેશ ।। ધન્ય ।। સો સરસ[1] હે ।। કયોં જે કમલકો વિલાસ નીરસ દેશમેં હોત નહીં હે ।। ।। અથવા ।। જહાં પદ વિલસત ફિરત હેં તા દેશકોં મેં ધન્ય કહત હો ।। અથવા ।। વિષ્ણુસહસ્રનામમેં ।। અનેક ।। એસો નામ હે ઓર પુરૂષોત્તમ સહસ્રનામમેં હુ ।। અનંત-મૂર્તિઃ ।। યહ નામ હે ।। ઓર પુરાણાદિકનમેં હુ એસેં નિરૂપણ કિયો હે તાતેં અનેક જે પ્રભુ તિનકે જીવ જે દૈવીજીવ તિનપર કૃપા કરિવેકોં સો ભજન-સેવાધિકાર દેવેકોં ।। દેશ ।। જે હૃદયદેશ તાકો ।। અંતર ।। જે મધ્ય તાકે વિષેં આપનેં પ્રવેશ કિયો ।। યાહિતેં ગોપાલદાસજી કહત હેં જે કોમલ એસે ।। પદ ।। સો જ્ઞાનરૂપ ચરણ કયોં જે પદગતૌ ધાતુકો પદ શબ્દ હે ઓર જે ધાતુ ગત્યર્થક[2] સૌ જ્ઞાનર્થક હુ હોય યાતેં એસો સો પદ જામેં રહત

---

[1] રસ એસો આનંદકો ઓર ભક્ત્યાદિ રસકો તથા જલકો હુ નામ હે.

[2] ચેગત્યર્થકાસ્તેજ્ઞાનાર્થકાઃ એસો મહાભાષ્યકો સિદ્ધાંત હે.

હે સો ।। કમલ ।। જે અષ્ટદલપદ્મકોશ[1] જેસો હૃદય સોઈ ।। દેશ ।। સો ધ્યાનાદિકકોં સ્થાન તાકો ।। ધન્ય ।। સો કૃતકૃત્ય હે એસેં કહતહૂં ।। યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં[2] ।। સ્વયશોગાનસંહૃષ્ટહૃદયાંભોજવિષ્ટરઃ ।। યહ આપકો નામ હે ।। ૧૩ ।। અબ સબ દેશનમે જીવનપર અનુગ્રહ કરિવેકોં પધારે યહ નિરૂપણ કિયો યાતેં યહ શંકા હોતહે જે નિષિદ્ધ દેશ હેં તિનમેં હુ આપ પધારે હોંયગે ઓર ન પધારે હોંયગે તો તામસદેશનકો પાપ નાશ કેસેં ભયો તા શંકાકો નિવારણ એક તુકસોં કરતહેં ।। ઓર દશમી તુકમેં ચરણ રજસોં સબ તીર્થનકો કલાયુક્ત કિયે યહ કહ્યો હતો તાતેં હુ અધિક નિરૂપણ કરતહેં ।।

અંગ બંગ કલિંગ કીકટ મગધ મરુ સુર સિંધ ।।
તે તામસના અધ હર્યા પરતાપ પદરજગંધ ।।૧૪।।

અબ અંગસોં આદિલેકેં આઠ નિષિદ્ધ દેશ કહે સો ઉપલક્ષણમાત્ર કહે તાતેં જીતને નિષિદ્ધદેશ હેં તે તામસ દેશ હેં ।। તિનકે ।। અધ ।। જે પાપ તિનકોં

---

[1] યહ સબ બાત તૈત્તિરીયનારાયણોપનિષદમેં સ્પષ્ટ હે.

[2] આપકે યશકે ગાન કરિકેં આછી રીતસોં પ્રફુલ્લિત ભયે એસે જે ભક્તનકે હૃદયકમલ તેહી શ્રીમહાપ્રભુનકો સ્થાન હેં.

આપકે ॥ પદ ॥ જે ચરણુ તિનકી ॥ રજ ॥ જે ધૂલી તાકો ॥ ગંધ ॥ જે સુગંધ તાકરિકેં ॥ હર્યાં ॥ સો હરે યેહી આપકો પ્રતાપ અબ પદરજગંધ એસેં કહ્યો તાતેં પદ્મનકોં કમલપનો સૂચન કિયો ॥ ઓર યહહુ સૂચન કિયો જે આપકે ચરણુકમલકે રજકો સ્પર્શજાકોં હે એસો જે વાયુ તાકરિકે વિન તામસ દેશનકે પાપ દૂર ભયે ક્યોં જે વાયુદ્વારા હુ ગંધ દૂર જાત હે ગંધવહ યહ વાયુકો નામ હે ॥ યાહીતેં તે તામસના અઘહર્યાં પરતાપ પદરજગંધ ॥ યહ નિરૂપણ કિયો ॥ શંકા ॥ ઓર ટીકા કારનનેં તો એસો અર્થ કિયો હે જે ઇન સબ દેશનમેં આપ પધારે ॥ ઓર તુમનેં તો નહી પધારે એસો અર્થ કિયો તાકો કહા કારણુ ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ ઓર ટીકાકારનનેં અર્થ કિયો સો યુક્ત હી હોયગો પરંતુ હમકોં તો યહ અર્થ યુક્ત લગત હે ॥ ક્યોં જે પ્રથમ તુકમેં ॥ અનેક જીવનેં કૃપા કરવા દેશાંતર પરવેશ ॥ યહ નિરૂપણ કિયો ફિર યે સબ દેશ ન્યારે કહિવેકો કહા પ્રયોજન ॥ તાહૂમેં ॥ તેતામસનાઅઘહર્યાંપરતાપપદરજ ॥ ઇતનોહી નહી કહ્યો ગંધ યહ કહ્યો તાતેં યેહી નિશ્ચય હોતહે જે રજ તો સાક્ષાત ચરણુ પધારે તહાં જાય ઓર ઇન દેશનમેં તો સર્વત્ર આપ પધારે નહી તાતેં

રજ કો ગંધ વાયુદ્વારા ઉન દેશનમેં ગયો યાતેં તિનકે પાપકો નાશ ભયો ॥ શંકા ॥ ઇન દેશનમેં તો કહૂં કહૂં શ્રીમહાપ્રભુનકી બેઠક હેં ॥ મરુ ॥ જે મારવાડ તામેં પુષ્કરજીમેં બેઠકહે અરૂ ॥ બંગ ॥ જે બંગાલા તામેં ગંગાસાગર સંગમપેં બેઠક હે ઓર કીકટમેં ગયાજીહુ આપ પધારે હે ઓર મગધ દેશમેં હાજીપુરમેં હરિહરક્ષેત્રમેં બેઠક હે ઓર ॥ સૌરાષ્ટ્ર ॥ જે સોરઠ તામેં જૂનાગઢમેં બેઠક હે તો હૂં ઇન દેશનમેં આપ નહીં પધારે એસો અર્થ કરો હો તાકો કારણુ કહા ॥ **પ્રત્યુત્તર** ॥ ઇન દેશનમેં તીર્થનિમિત્ત હી આપ પધારે હેં ॥ ક્યોં જે ઇન દેશનમેં તીર્થનિમિત્ત જાયવેકો દોષ નહી હે સો વૃદ્ધપારાશરસ્મૃતિમેં[1] કહ્યો હે ॥ અંગબંગકલિંગાશ્ચસૌરાષ્ટ્રમગધાવપિ ॥ કેરલાઃસિંધુસૌવીરામરૂજનપદસ્તથા ॥ કેકયામ્લેંછસૌગર્ત્તાબ્રહ્મચીનોષ્ટલોધ્રકાઃ ॥ યાવનાઃપાર્વતીયાશ્ચબ્રહ્મકર્મસુગર્હિતાઃ ॥ અરૂ શાતાતપસ્મૃતિમેં

---

[1] અંગાદિક ૨૦ દેશ યજ્ઞાદિક બ્રહ્મકર્મમેં નિંદિત હેં દેશસ્થિતિવિષયક વિશેષ વિવેચન મેને સત્સિદ્ધાંતમાર્તંડ યા નામકે સંસ્કૃત ગ્રંથમેં કિયો હે.

હું[૧] અંગવંગકલિંગેષુસૌરાષ્ટ્રમગધેષુચ ॥ તીર્થયાત્રાંવિનાગત્વાપુનસ્સંસ્કારમર્હતિ ॥ એસેં કહ્યો હે યાહીતેં તીર્થકે ગામ ઈન દેશનમેં જીતને હેં તહાં તહાં પધારે ॥ પરંતુ ઈન સબ દેશનમેં નહી પધારે તાતેં ચરણુરજકે ગંધતેં ઈન સબનકે પાપ હરે યાહીતેં ॥ તે તામસનાં અઘહર્યાં પરતાપપદરજગંધ॥ યહ નિરૂપણ કિયો ॥ ૧૪ ॥ અબ અલૌકિક કાર્ય નિરૂપણ કરિકેં ઓર લોકિકમેં રાજસન્માન સબનસોં અધિક હે તાકે નિરૂપણદ્વારા વૈરાગ્યકો ઓર યશકો નિરૂપણ કરતહેં ॥

કનકસ્નાન શતમણસુવર્ણે કરાવ્યું મહિપાલ ॥
તેમુકીને વેગેં ચાલિયા રાય દૃષ્ટિ ન પાછી વાલ ॥ ૧૫

॥ **કનકસ્નાન** ॥ સો કનકાભિષેક સો ॥ **શતમણ** ॥ જો સો ૧૦૦ મણ ॥ **સુવર્ણ** ॥ સોનો તાતેં ॥ **મહીપાલ** ॥ જો કૃષ્ણદેવે રાજા તાનેં કરાયો ॥ તબ સો મણ સુવર્ણકોં છોડિકેં વેગસોં પધારે ॥ ઓર રાય[૨]

---

[૧] અંગાદિક દેશનમેં તીર્થયાત્રાવિના ઓર નિમત્તસું બ્રાહ્મણ જાય તો વાકો પુનઃ સંસ્કાર કરનો ચહિયે ઇતનેં ફેર જનેઉ દેનો ચહિયે.

[૨] સંસ્કૃતમેં રૈ શબ્દ દ્રવ્યવાચક હે તાકો ભાષામેં રાય એસો અપભ્રંશ હે.

જો સુવર્ણરૂપી ધન તાકે સામેં પાછેં દ્રષ્ટી હૂ નહીં ફિરાઈ ॥ યહ વાર્તા ચરિત્રચિંતામણિ સંપ્રદાયપ્રદીપમૂલપુરૂષનિજવાર્તાપ્રભૃતિનમેં પ્રસિદ્ધ હે ॥ અબ રાજાવાચક મહીપાલ શબ્દ કહ્યો તાકો ભાવાર્થ યહ જો મહપૂજાયાંધાતુકો મહી[૧] યહ શબ્દ હે અર્થ યહ જો મહી સો પૂજ્ય યહ[૨] શબ્દ યોગરૂઢ હે કેસેં જો સબનકી આધારભૂત ઓર પંચમહાભૂતમેં સબ[૩] ગુણનસોં યુક્ત યેહી હે ઓર વિરાટ સ્વરૂપકી કટિરૂપ હૂ હેં ઓર ભગવત્પત્ની હે એસો હૂ પુરાણાદિકમેં વર્ણન કિયો હે તાતેં મહી સો પૂજ્ય એસો યૌગિક અર્થ ભયો ॥ રૂઢ તો પ્રસિદ્ધ હે એસી જો મહી તાકો પાલ સો

---

[૧] યા રીતસોં મહી શબ્દકી વ્યુત્પત્તિ અમરકોશકી વાકયસુધા યા નામકી ટિકામેં લિખ્યો હે.

[૨] જા શબ્દકો વ્યુત્પત્તિસોં અર્થ હોય સકે ઓર ફિર વહ શબ્દ વાહી પદાર્થમેં પ્રવૃત્ત હોય સો યોગરૂઢ શબ્દ કહ્યો જાય જેસેં પંકજ શબ્દ પંક સો કીચ તામેં તો જો ઉત્પન્ન હોય સો પંકજ યહ યોગ ભયો અબ પંકમેંસોં તો કીટકાદિક હૂ ઉત્પન્ન હોત હે પરંતુ પંકજ એસો કમલકો હી નામ હોય યહ રૂઢી ભયી તાતેં પંકજાદિક શબ્દ યોગરૂઢ હેં.

[૩] શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ ઇન પાંચ ગુણનસોં.

પાલન કરનહારો ॥ તાનેં હૂ આપકોં સર્વાધિક જાનિકેં આપકોં કનકાભિષેક કરાયો યાતેં આપકો બડો યશ સૂચન કિયો ઓર સોમણ સુવર્ણ છોડિકેં પધારે યહ વૈરાગ્યસૂચન કિયો ॥ ૧૫ ॥

ત્યાંથી દક્ષિણ પ્રભુપાવધારિયા પાડુરંગ શ્રી વિઠ્ઠલનાથ
નેત્ર મળતાં વાત કીધી વચન દીધું હાથ ॥ ૧૬ ॥

॥ ત્યાંથી ॥ સો વિદ્યાનગરતેં ॥ પ્રભુ ॥ જો શ્રીવલ્લભાચાર્યજી દક્ષિણ પધારે સો કહાં પધારે સો કહત હેં ॥ ॥ પાંડુરંગશ્રીવિઠ્ઠલનાથ ॥ પુંડરીકપુરસ્થ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શનકોં પધારે ॥ અથવા ॥ દક્ષિણ જો ચતુર પંડિત તિનકે ॥ પ્રભુ ॥ સો સ્વામિ કેસેં જો પાંડિત્ય વાણિસોં હોત હે તાતેં ॥ વાક્પતિઃ[૧] ॥ વિબુધેશ્વરઃ ॥ યહ દોઇ સર્વોત્તમજીમેં આપકે નામ હેં યાહીતેં દક્ષિણપ્રભુ એસેં કહ્યો સો યુક્ત હે અબ કહાં પધારે સો કહત હેં ॥ પાંડુરંગશ્રીવિઠ્ઠલનાથ ॥ પાંડુ સો ગૌર હે રંગ જીનકો એસે શ્રી જો રૂકિમણીજી ઓર વિઠલનાથજી તિનકે દર્શનકોં આપ પધારે ॥ અબ આપ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શનકોં

---

[૧] વાણીકે પતિ ઓર પંડિતનકે તથા દેવતાનકે ઈશ્વર હૂ આપ હેં.

પધારે તા સમયકી વાર્તાકો વર્ણન કરતહેં ॥ નેત્રમળતાંવાતકીધી ॥ શ્રીમહાપ્રભુનકે નેત્રસોં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે નેત્ર મિલે તાહીસમેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં બાત કીનીં જો એક બચન હમ આપસોં માંગેં હેં તબ શ્રીમહાપ્રભુજીનેં ॥ બચનદીધુંહાથ ॥ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે શ્રીહસ્તમેં વચન દિયો જો જેસેં આપ આજ્ઞા કરોગે તેસે મેં કરોંગો ॥ ૧૬ ॥

વચન નિશ્ચે શ્રીનાથેં માગ્યુ કીધી શ્રીવલ્લભજી સૂંવાત
અમને તે ઇછા એહ છેજે હું નંદન તમે તાત ॥ ૧૭

॥ શ્રી ॥ જો લક્ષ્મીજી તાકે ॥ નાથ ॥ જો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તિનનેં ॥ શ્રીવલ્લભજી ॥ શ્રીમહાપ્રભુ તિનસોં નિશ્ચય વચન લેકેં બાત કરિ સો કહા બાત સો કહતહેં ॥ અમનેતેઇછાએહછેજે ॥ હમકું તો ઇચ્છા યહ હે જો ॥ હુંનંદનતમેતાત ॥ મે પુત્ર ઓર તુમ તાત અબ હૂં નંદન યા રીતસોં આપકોં એકવચન કહ્યો ॥ ઓર તમેતાત યા રીતસોં શ્રીમહાપ્રભુનકોં બહુવચન કહ્યો તાતેં આગેં પિતાપુત્રકે સંબંધકોં અનુભવ કરનો હે સો સૂચન કિયો ॥ ઓર પુત્રવાચક નંદન શબ્દ કહ્યો ॥ તાકો અર્થ યહ જો જો આનંદ દે તાકો નામ નંદન તાતેં યહ સૂચન કિયો જો પિતાપુત્રભાવ તો જીવકે વિષે હે ॥ ઓર આપ

તો દોઈ એક સ્વરૂપ હેં પરંતુ પિતાપુત્ર સંબંધકો અનુભવ કરિવેકી ઇચ્છા ભઈ ઓર જીવનકોં હૂ વંશદ્વારા આનંદ દેવેકી ઇછા ભઈ તાસોં યહ વચન માંગ્યો ।। ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય સૂચનાર્થ નંદન શબ્દ કહ્યો ।। ૧૭ ।। અબ સ્વરૂપસૌંદર્ય ગુણકો એક તુકસોં વર્ણન કરત હેં ।।

તે પુરુષોત્તમ પ્રગટશે શ્રીવિઠ્ઠલ રુપનિધાન ।।
નેત્રકમલે નાનાભાવે દેશે ભક્તને સન્માન ।। ૧૮ ।।

।। તેપુરુષોત્તમ ।। સો વે પુરૂષોત્તમ જીનને શ્રીવલ્લભાચાર્યજીતેં વચન લિયો ।। અબ જબ પ્રભુ પ્રકટ હોત હેં તબ સ્વરૂપતેં અભિન્ન જો શ્રીલક્ષ્મીજી તિનતેં ઓર અવતારકે ગુણનકોં યોગ્ય જો નામ તાતેં સહિત પ્રકટ હોતહેં તેસેં આપ હૂ પ્રકટ હોંયગે યહ સૂચન કરિવેકોં કહત હેં ।। શ્રીવિઠ્ઠલ ।। શ્રી જો રૂકિમણીજી પદ્માવતીજી તિનકરિકેં યુક્ત ઓર વિઠ્ઠલ સો જ્ઞાન રહિત નિ:સાધન જનકોં હમ ઉદ્ધાર કરેંગે યહ સૂચન કરિવેકોં વિઠ્ઠલ યહ નામ તાકરિકેં યુકત પ્રગટેંગે ।। ઓર આપ કેસે હેં ।। રૂપનિધાન ।। રૂપ જો દશાવતારચતુર્વિંશત્યવતારપ્રભૃતિ તિનકે નિધાન આધારભૂત અવતારિ શ્રીકૃષ્ણ ।। યાહીતેં શ્રીમદ્ભાગવત પ્રથમસ્કંધમેં ।।

[1]એતેચાંશકલા:પુંસ:કૃષ્ણસ્તુભગવાન્સ્વયં ।। એસેં નિરૂપણ કિયો ।। એસે જો શ્રીકૃષ્ણ સોઈ આપ પ્રગટેંગે યહ સૂચન કરિવેકોં ઓર પ્રથમ પુરૂષોત્તમશબ્દ કહ્યો [2]તાકે વિષેં ઉપચારશંકા નિવારણ કરિવેકોં રૂપનિધાન એસેં કહ્યો ।। અબ સૌંદર્ય નિરૂપણ પૂર્વક ભકતાનંદદાતૃત્વ નિરૂપણ કરત હેં ।। નેત્રકમલેનાનાભાવેં ।। નેત્રકમલતેં નાનાભાવસોં ભકતનકોં સન્માન દેહિંગે ।। યા નિરૂપણતેં રસરૂપત્વ હૂ સૂચન કિયો ।। અથવા નેત્રકમલનતેં કૃપાદ્રષ્ટિરૂપ સન્માન દેહિંગે ઓર નાના ભાવસોં અનેક ભક્ત હેં તિનકોં જાકો જેસો ભાવ તાકોં તેસો સન્માન દેહિંગે ।। સો ગીતાજીમેં આજ્ઞા કરી હે ।। [3]યેયથામાંપ્રપદ્યંતેતાંસ્તથૈવભજામ્યહં ।। યા

---

[1] ઓર સબ અવતારનમેં કોઈ અંશાવતાર હે કોઇ કલાવતાર હેં ઓર શ્રીકૃષ્ણ તો સાક્ષાત્ ભગવાન્ હેં.

[2] જેસેં તેજસ્વિ મનુષ્ય હોય તાકોં કહત હેં જો યહ સૂર્ય હે પરંતુ વહ કછૂ સાક્ષાત્ સૂર્ય નહિ હોય તબ તેજસ્વિતારૂપ ધર્મ તેં સૂર્યશબ્દકી વા મનુષ્યમેં પ્રવૃત્તિ સો ઉપચાર બાજે હે તેસે ઈહાં હૂ પુરૂષોત્તમ શબ્દ લાક્ષણિક હોયગો યા શંકાકે નિવારણાર્થ રૂપનિધાન યહ કહ્યો.

[3] જે જા પ્રકારસોં મોકૂં ભજે હેં તિનકૂં મેં તાંહી પ્રકારસોં ભજૂ હૂં.

શ્લોકમેં ઓર વેદમેં[૧] હૂ એસેં હી કહ્યો હે ઓર શ્રીભાગવતમેં[૨] હૂ યદ્યદ્ધિયાત ઉરૂગાયવિભાવયંતતત્તદ્વપુ:પ્રણુયસેસદનુગ્રહાય ।। ઈત્યાદિક વચનમેં યહ બાત સ્પષ્ટ હે ।। અથવા ।। યા તુકમેં નિરૂપણ કીયે સો વચન શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે હેં કયોં જે પ્રકટશે યહ ભવિષ્યત્પ્રયોગ કહ્યો ।। ઓર ગોપાલદાસજીનેં વર્ણુન કિયો તબ તો આપકો પ્રાકટ્ય હોય ચુકયો હતો તાતેં યે હૂ વચન શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે હેં ઈહાં તે પુરૂષોત્તમસો જિનકી આજ્ઞાતેં આપ પ્રકટે ઓર જિનકો મુખારવિંદ આપ હો તે પુરૂષોતમ ।। ઓર સબ અર્થ તો પ્રથમ લિખ્યો હે તેસેંહી યુકત હે ।। અબ પ્રથમ તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં આજ્ઞા કીની જે હૂ નંદન ।। ઓર પાછે આજ્ઞા કીની તે પુરૂષોત્તમ યાતે સૂચન કિયો જે જાકી આજ્ઞાસોં આપ પ્રકટે ।। ઓર જાકો મુખારવિંદ આપ હેં સોઈ મે હોં ।। ઓર નેત્રકો કમલ કહે તાતે આનંદદાતૃત્વ રકતત્વ સજલત્વ ઓર કનીનિકાકોં ભ્રમરત્વ સૂચન કિયો

---

[૧] બાકી જેસી જેસી ઉપાસના કરત હે તેસો હોત હે યહ છાંદોગ્યાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે

[૨] હે પ્રભો ભક્ત જેસી જેસી બુદ્ધિસોં આપકી ભાવના કરેં હેં આપ સત્પુરૂષનકે અનુગ્રહાર્થ તેસો સ્વરૂપ ધારણુ કરત હો.

।। ૧૮ ।। અબ દક્ષિણુ યાત્રાકો નિરૂપણુ કરિકેં વ્રજયાત્રાકો નિરૂપણુ કહતહેં ।।

ત્યાંહાંથી વૃંદાવન પાંઉધારિયા જ્યાં મધુપ કરે ઝંકાર
કુસુમદ્રુમનવમલ્લિકા મકરંદનો નહીંપાર ।। ૧૯ ।।

।। ત્યાંહાંથી ।। સો દાક્ષણુ દેશતેં વ્રજ પધારે સો કોનસે સ્થલમેં પધારે સો કહનહેં ।। વૃંદાવનપાંઉધારિયાં ।। વૃંદાવન પધારે ।। અબ ઓરસ્થલ પધારે સો નહીં કહ્યો ।। ઓર વૃંદાવન કધારે યહ કહ્યો તાકો કારણુ યહ જે મુખ્ય રમણુસ્થાન યહ હે યુગલ સ્વરૂપકે લીલાનંદકો અનુભવ વહાં હી હોત હે તાતેં પ્રથમ વૃંદાવન પધારે સો વૃંદાવન કેસો હે જહાં મધુપ ઝંકાર કરતહેં ।। અબ ભ્રમરવાચક મધુપ શબ્દ કહ્યો તાતેં વૃંદાવનમેં સબ જાતિકે પુષ્પ સર્વદા પ્રફુલ્લિત રહતહેં ।। ઓર સર્વદા તિનકે મકરંદકો પાન ભ્રમર કરતહેં તાતેં સર્વદા મધુર શબ્દ કરતહેં યહ સૂચન કિયો ઓર ।। જ્યાંમધુપગણુઝંકાર ।। એસો હૂ પાઠ હે તા પક્ષમેં મધુપગણુ સોં ભ્રમરનકે સમૂહ તિનકો જહાં ઝંકાર શબ્દ હોતહે ।। અબ અનેક ભ્રમર સર્વદા મકરંદકો પાન કરતહેં તાતેં મકરંદ ન્યૂન હોયકેં શોભાકોં ન્યૂનતા હોયગી યહ શંકા નિવારણુ કરત ભયે વૃંદાવનકોં વર્ણુન કરતહેં

॥ કુસુમદ્રુમ ॥ જિનમેં સુંદરવર્ણકે સુંદરસુગંધકે પુષ્પ લગતહેં એસે વૃક્ષ હેં તે હૂ નવ સર્વદા નવીન રહતહેં તાતેં સુગંધકો ઓર શોભાકો નિત્યત્વ સૂચન કિયો ॥ ઓર નવમલ્લિકા ॥ નવશબ્દકો દેહલી દીપક ન્યાયતેં કુસુમદ્રુમમલ્લિકા ઇન દોઈનમેં સંબંધ હે ॥ અબ મલ્લિકાકો નામ તો ઉપલક્ષણ રીતસોં કહ્યો તાતેં યહ સૂચન કિયો જો જિનમેં સુંદર સુગંધકે પુષ્પ લગતહેં એસે અનેક ગુલ્મ હેં તિનકે મકરંદકો પાર નહીં હે યાહીતેં જો પ્રથમ શંકા કીની તાકો નિવારણ કિયો કેસેં જો મકરંદકો પાર નહીં હે તાતે અનેક ભ્રમર સર્વદા પાન કરતહેં તો હૂ શોભાકી ન્યુનતા હોત નાહીં ॥ યાતેં અલૌકિકત્વ સૂચન કિયો ॥ ૧૯ ॥ ઓર વૃંદાવનમેં કહા શોભા હે સો કહતહેં ॥

તરુ તમાલ અતિશોભતા હેમજૂથિકા સંઘોડ ॥
લલના તે સુભગા લટકતાં હીંડે તે મોડામોડ ॥ ૨૦ ॥

॥ તરુતમાલ ॥ સો તમાલકે વૃક્ષ યહ ઉપલક્ષણ રીતસોં કહ્યો ॥ તાતેં યહ સૂચન કિયો જો જીનમેં સુંદર સ્વાદકે ફલ ઓર સુંદર પત્ર હેં એસે અનેક વૃક્ષ હેં ઓર ॥ હેમજૂથિકાસંઘોડ ॥ હેમજૂથિકા સો

સોનજુહી તાકે સંઘોડ[1] સો સમૂહ હેં ॥ પ્રથમ મલ્લિકા કહી સો શ્વેતપુષ્પકે ઉપલક્ષણસો કહી ॥ ઓર હેમજૂથિકા કહી સો ઓર સબ રંગકે પુષ્પકે ઉપલક્ષણ રીતસું કહી ॥ અબ સ્થાવર શોભા નિરૂપણ કરિકેં જંગમ શોભા નિરૂપણ કરતહે ॥ લલના ॥ જે સ્રીયેં વે કેસી હેં ॥ તે ॥ સો વે પ્રસિદ્ધ શ્રુતિરૂપ યાહીતેં ॥ સુભગા ॥ સો ભગવત્સંબંધતેં અખંડ સૌભાગ્યયુક્ત એસી અથવા ભગવાન્કીનાંઈ ઐશ્વર્યાદિષડ્ગુણયુક્ત[2] એસી ॥ અબ શ્રુતિયેં ગોપિકા

---

[1] સમુહવાચક સંઘ શબ્દકો અથવા સંઘાત શબ્દકો યહ અપભ્રશં હે ઓર સઘોડ સો સંગ એસો હૂ અર્થ ભાસત હે તાતેં હેમજુથિકાસંઘોડ સો સોનજુહીકે સંગ શ્યામ તમાલકે વૃક્ષ અત્યંત શોભત હેં યાતેં વૃંદાવનમેં તાસાંમદ્ધ્દ્ધયોર્દ્ધયોઃ કૃત્વા તાવંતમાત્માનંયાવતીર્વ્રજયોષિતઃ ઇત્યાદિ શ્રીભાગવતોક્ત વ્રજભક્ત સહિત પ્રભુનકી લીલા નિત્ય હે એસે સાદ્રશ્ય નિબધલક્ષણાસોં સૂચન કિયો કયોં જો વ્રજભક્તનકે શ્રીઅંગકો વર્ણ સોનજૂહી જેસો પીત હે ઓર પ્રભુનકે શ્રીઅંગકો વર્ણ તમાલજેસો શ્યામ હે

[2] ઐશ્વર્યાદિક ૬ ગુણ ભગશબ્દવાચ્ય હે સો વિષ્ણુપુરાણમેં કહ્યો હે ઐશ્વર્યસ્ય સમગ્રસ્યવીર્યસ્યયશસઃ શ્રિયઃ ॥ જ્ઞાનવૈરાગ્ય યોશ્ચૈતિષ્ણ્ણાંભગઈતીરણાયે ॥ ૬ ગુણ પ્રભુનમેં હેં તાહીતેં વે ભગવાન કહે જાત હેં.

સ્વરૂપસોં વૃંદાવનમેં ફિરતહેં યહ બાત તો બૃહદ્વામનપુરાણમેં શ્રુતિનકોં પ્રભુનનેં ॥ [૧]કલ્પંસારસ્વતંપ્રાપ્યવ્રજેગોપ્યોભવિષ્યથ ॥ યહ વર દિયો હે તાહીતેં સ્ફુટ હોતહે ॥ અબ વે કહા કરત હેં સો કહત હેં ॥ હીંડતેમોડામોડ ॥ પ્રભુનકોં રિઝાયબેકેં લિયેં મોડામોડ સો અનેક પ્રકારકી રસોદ્બોધક શરીરકી ચેષ્ટા કરિકેં [૨]હીંડે સો ચલત હેં ॥ યાહીતેં બૃહદ્વામનપુરાણમેં પ્રભુ સોં શ્રુતિનનેં કહ્યો હે ॥ [૩]કંદર્પકોટિલાવણ્યેત્વયિદ્રષ્ટેમનાંસિન: ॥ કામિનીભાવમાસાદ્યસ્મરક્ષુબ્ધાન્યસંશયમ્ ॥ અથવા ॥ લટકતાં ॥ યા પદસૂં સ્મરોદ્બોધક ચેષ્ટા લેની કયોં જો એસી ચેષ્ટાકોહી ગુર્જરભાષામેં લટકા એસો નામ હે ઓર મોઢામોઢ સો પ્રત્યક્ષ વ્રજભકત વૃંદાવનમેં ફિરતહેં સો મહાનુભાવનકૂં દર્શન હોતહેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો શ્રીમહાપ્રભુનનેં વૃંદાવનમેં વ્રજભકતનકૂં પ્રત્યક્ષ ફિરત દેખે ઓર ગોપાલદાસજીકૂં હૂં યહ ગાન કરતી બિરિયાં એસે હી પ્રત્યક્ષ દર્શન ભયે એસેં ભાસત હે યાહીતેં મોઢામોઢ યહ કહ્યો ॥ ૨૦ ॥ અબ નેત્રાનંદઘ્રાણાનંદકો વર્ણન કરિકેં શ્રવણાનંદકો વર્ણન કરતહેં ॥

તાનધુનિ મુનિ મયૂરરૂપેં સાંભળે ધરિ ધ્યાન ॥
નિત્યલીલાગાન શ્રવણેં કરે તે મધુપાન ॥ ૨૧ ॥

॥ તાનધુનિ ॥ તાન ઉનંચાસ કૂટતાન તાકી ધુની જો શબ્દ ॥ અથવા ॥ તાન ॥ ઓર ॥ ધુની ॥ સો વેણુવીણામૃદંગપ્રભૃતિ બાજેનકો શબ્દ તાકોં મુનિજન હેં તે સુનત હેં ॥ સો કોનરીતસોં સુનત હેં સોં કહત હેં ॥ મયૂરરૂપેં ॥ મયુરકોં સ્વરૂપ ધરિકેં સુનત હેં સો હૂ કેસે સુનત હેં ॥ ધરિધ્યાન ॥ એકાગ્ર ચિત્તસોં સુનત હેં અથવા ॥ જો લીલાકો શ્રવણ કરત હેં તાકો ધ્યાન કરત હેં ॥ અબ મયૂરરૂપેં યહ તો ઉપલક્ષણમાત્ર કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કીયો

---

[૧] હે શ્રુતિયો જબ સારસ્વતકલ્પ પ્રાપ્ત હોયગો તબ તુમ વ્રજમેં ગોપિકા હોઉગી

[૨] ઇહા હીંડે એસેં કહ્યો તાતેં વૃંદાવનમેં અદ્યાપિ બ્રજભક્તનકી ચરણરેણુ વિનકી કૃપાસૂં મિલિ સકે એસેં સૂચન કિયો સો હી દશમસ્કંધમેં ઉદ્ધવજીને પ્રાર્થના કીની હે આસામહોચરણરેણુજુષામહંસ્યાંવૃંદાવનેકિમપિગુલ્મલતૌષધીનાં ઓર વા ચરણરેણુકોં હી સર્વ ફલસાધકત્વ બ્રહદ્વામન પુરાણમેં કહ્યો હે તાસાંપાદરજ:સ્તુત્યંનિત્યવૃંદાવને ભુવિ ॥ તત્પ્રાપ્યતત્કામન યાયાંત્યહોગોપિકાગતિં ॥ યાશ્લોકમેં.

[૩] હે પ્રભુ કોટિકામ જેસે સુંદર જે આપ તિનકે દર્શનતેં હમારે મન સ્ત્રીભાવ પાયકે નિશ્ચય કામતેં ક્ષોભ પાવત હેં.

જે અનેક પશુપક્ષીનકો સ્વરૂપ ધારણ કરિકેં લીલાનુભવ કરત હેં ॥ અથવા ॥ મયૂરરૂપેં યહ કહ્યો તાકો યહ કારણ જો મુનિકો સ્વરૂપ હે સો શાંતિરસોદ્બોધક હો ॥ સો શૃંગારરસસોં વિરુદ્ધ હે ઓર પ્રભુ ઓર પ્રભુનકે લીલાસ્થાન વૃન્દાવનાદિક તો શૃંગાર રસરૂપ હેં ॥ ઓર મયૂરકો સ્વરૂપ હે સો શૃંગાર રસોદ્બોધક ઓર પ્રભુનકોં અત્યંત પ્રિયહે[1] યાતેં મયૂરકો સ્વરુપ ધારણ કરિકેં લીલાનુભવ કરત હેં યાહીતેં મયૂરરૂપેં યહ કહ્યો ॥ અબ પ્રથમ તાનધુનિ યહ કહ્યો તાતેં ગાન હોતહે યહ સૂચન કિયો ॥ પરંતુ કાહેકો ગાન કરત હેં યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ નિત્યલીલાગાન ॥ પ્રભુનકી જે નિત્યલીલા લીલાકોં નિત્યત્વ તો વેદમેં[2] તથા ॥ જયતિજનનિવાસોદેવકીજન્મવાદઃ[3] ॥ ઇત્યાદિક સ્થલકેં

---

૧ યાહીતેં પ્રભુ મયૂરપિચ્છકો ધારણ શ્રીમસ્તકપેં કરતહે.

૨ કઠવલ્લી છાંદોગ્ય બૃહદારણ્યકાદિકનમેં.

૩ સબ જનનકે આધારભૂત ઓર સબનકે હૃદયમેં નિવાસ કરનહારે ઓર દેવકીજીકે ગર્ભમેં જન્મ લિયો યહ જિનકો કથનમાત્ર હે કયોં જો નિત્ય હેં એસે પ્રભુ સર્વદા સર્વોત્કર્ષસૂં વિરાજત હેં યા શ્લોકમેં ॥ વ્રજપુરવનિતાનાંવર્ધયનકામદેવં ॥ ઇત્યાદિ શત્રંત પ્રયોગ કરિકેં ઓર જયતિ યહ વર્તમાન પ્રયોગ કરિકેં લીલાકો નિત્યત્વ સૂચન કિયો હે તાકો વિશેષ વિવેચન વિદ્વન્મંડન્મેં કિયો હે.

વિષે શ્રીમદ્ભાગવતમેં હૂ નિરૂપણ કિયો હે તાકો જે ગાન તારૂપ જો મધુ સો સેહેત તાકો પાન કરતહેં ॥ અબ ગાન તો ધ્વનીરૂપ હે તાકો પાન કેસેં સંભવે ॥ યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ શ્રવણૈકરે ॥ શ્રવણ જે કાન તાદ્વારા પાન કરત હેં અબ લીલાકોમધુત્વ નિરૂપણ કિયો તાતેં મિષ્ટત્વાસારરૂપત્વ સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ મધુ ॥ સો મકરંદ યાતેં રસરૂપત્વ સૂચન કિયો ॥ ઓર જે વ્રજભક્ત ગાન કરત હેં તિનકે સુખકો કમલત્વ દ્યોતન કિયો ॥ અથવા ॥ મધુ ॥ જે વસંતઋતુ સો વૃંદાવનમેં રહિકેં લીલાગાનકો શ્રવણ કરત હેં ॥ યાતેં સર્વસુખદાતા વસંતઋતુ હે તાકોં હૂ સુખ દેનહારો લીલાગાન હે તાતેં સુખરૂપ હે યહ સૂચન કિયો ॥ ઓર સદા વૃંદાવનમેં વસંત[1] રહતહે તાતેં અખંડ શોભા વિશિષ્ટત્વકો સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ ॥ મધુ ॥ સો આસવ[2] યાતેં જે નિત્યલીલાગાનકો શ્રવણ કરતહેં તિનકો સર્વદા

---

૧ યહ અભિપ્રાય મધુપતિરવગાહ્યચારયનગાઃ યા શ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં મધુપતિર્વસંતાધીપઃ યા વ્યાખ્યાસૂં દ્યોતન કિયો હે.

૨ મધુ ઓર આસવ યહ દોઈ મદિરાકે નામ હે.

નિરોધ સિદ્ધ રહત હે યહ સૂચન કિયો કેસેં જો જેસેં આસવકો પાન જે કરતહેં તિનકોં દેહાદિકકો હૂ ભાન નહીં રહતહેં તેસેં નિત્યલીલાગાનકે શ્રવણમાત્રસોં[1] હી પ્રપંચવિસ્મૃતિ હોત હે ।। ઓર આસવપાનસોં જેસેં:વિષયાદિકમેં અધિક રૂચિ હોતહે તેસેં નિત્યલીલાગાનતેં ભગવદાસક્તિ હોત હે યેહી નિરોધકો લક્ષણ હે પ્રપંચવિસ્મૃતિપૂર્વિકા-ભગવદાસકિતર્નિરોધ: ।। યાતેં લીલા ગાનકો ફલરૂપત્વ સૂચન કિયો ।। ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાયસોં મધુપાન એસેં કહ્યો[2] ।। ૨૧ ।। અબ લીલા સામગ્રીકો વર્ણન કરિકેં લીલાકો વર્ણન કરત હેં

કુંજસદન સોયામણા શોભાતણો નહીં પાર ।।
વિવિધ રાસમંડલ રચના રચિ ખેલે શ્રીનંદકુમાર ।।૨૨।।

।। કુંજસદન ।। જે લતાગૃહ સો ।। સોયામણા ।। સુંદર હેં ।। અબ વૃંદાવન તો અલૌકિક હે અપરિમિતશોભાયુક્ત હે ।। ઓર વર્ણન કીની સો પરિમિત

---

[1] જગતકો ભાન ન રહિકેં કેવલ પ્રભુનમેં હી આસક્તિ હોય તાકોં નિરોધ કહતહે

[2] યા તુકમેં જો વર્ણન કિયો હે સો સબ અભિપ્રાય વેણુગીતમેં ગોવિંદવેણુમનુંમત્તમયૂરનૃત્ય તથા પ્રાયોબતાંબવિહગામુનયોવનેસ્મિન ઈન દોય ૨ શ્લોકનકે શ્રીસુબોનીધીજીમેં સ્ફુટ હે

શોભા હે ।। યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। શોભાતણોનહીંપાર ।। શોભાકો પાર નહી હે યાકો[1] ભાવાર્થ યહ જે શોભા વર્ણન કીની સો તો ઉપલક્ષણરીતસોં કરી વસ્તુત: શોભાકો કછૂ પાર નહી હે એક જિવ્હાસોં મેં કિતની વર્ણન કરોં અબ એસો જે વૃંદાવન તાકે વિષેં ।। વિવિધરાસમંડલરચનારચી ।। નાના પ્રકારકે રાસમંડલનકી રચના રચિકેં ।। ખેલે-શ્રીનંદકુમાર ।। શ્રી જે સ્વામિન્યાદિક તિનતેં યુકત જે નંદકુમાર સો ખેલતહેં ।। અબ ખેલે યહ વર્ત્તમાન પ્રયોગ કહ્યો તાતેં ગોપાલદાસજીકોં વાસમેં લીલાનુભવ ભયો એસો ભાસત હેં ।। ઓર લીલાકો હૂ નિત્યત્વ સૂચન કિયો ।। ૨૨ ।। અબ એસો જે વૃંદાવન તાકે વિષેં શ્રીમહાપ્રભુ પધારે તહાં આપકોં વિશેષાનુભવ કહા ભયો સો કહત હેં ।।

રંગે તે રમતા ડીઠડા બલદેવ શ્રીગોવિંદ ।।
એ પુત્રભાવેં પ્રગટશે મન ઉપનો આનંદ ।। ૨૩ ।।

।। તે સો વહ જાકો વર્ણન કિયો સો ।। રંગ ।। સો રાગાદિક સહિત નૃત્યકો સ્થાન વૃંદાવન તાકે વિષેં ।।

---

[1] શોભાકી થોડીસી દિશા દિખાયી ઉપલક્ષણકો સ્વરૂપ પહિલે લિખ્યોહે.

॥ અથવા ॥ રંગ ॥ સો આનંદ તા કરિકેં ॥ બલદેવ ॥ બલ જે પરાક્રમ તા કરિકેં દેવ સો ક્રીડા કરિવેવારે પ્રમાણરૂપ ॥ ઓર શ્રીસહિત ગોવિંદ[1] સો અનન્યાશ્રિત વ્રજકે પતિ પ્રમેયરૂપ શ્રીકૃષ્ણ તિન દોનોંકો ॥ રમતાડીઠડા ॥ બાલભાવતેં ખેલતે દેખે યાહીતેં ॥ એપુત્રભાવેં પ્રગટશે મન ઉપનો આનંદ ॥ યે પુત્રભાવતેં પ્રકટ હોયકેં એસે હી બાલલીલાકો સુખ દેહિંગે ॥ યહ આનંદ શ્રીમહાપ્રભુનકે મનમેં ઉત્પન્ન ભયો ॥ યાહીતેં શ્રીમહાપ્રભુજી ભૂતલમેં જહાંતાંઇ બિરાજે તહાંતાંઇ પ્રાયશઃ ગોપીનાથજી શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીકે બાલલીલાકોઃ હી અનુભવ કિયો ઓર પુત્રભાવેં એસેં નિરૂપણ કિયાં યાતેં લૌકિકભાવકી નિવૃત્તિ કરી ॥ ઓર અલૌકિક ભાવાત્મક સ્વરૂપકો સૂચન કિયો સોઇ શ્રીમદ્ભાગવતમેં ॥

---

[1] વ્રજકો ઇંદ્રયાગરૂપ અન્યાશ્રય છુડાયે પીછે જબ ઇંદ્રને વૃષ્ટિ કીની તબ પ્રભુનને તસ્માન્મચ્છરણં ગોષ્ઠં મન્નાથં મત્પરિગ્રહં ॥ યહ વિચાર કરિકેં ગાયગોપ પ્રભૃતિનકી રક્ષા કીની ફેર યાહી કારણતેં ઇંદ્રનેં ઓર સુરભીનેં અભિષેક કરિકેં ગોવિંદ એસો નામ ધર્યોહે તાતેં ઇહાં ટીકામેં જો ગોવિંદ શબ્દકો અર્થ કિયો સો યુક્તહે.

[1]યદ્યદ્ધિયાત ઉરૂગાય વિભાવયંતિતત્તદ્વપુઃપ્રણયસેસદનુગ્રહાય ઇત્યાદિક સ્થલકે વિષેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં પુત્રભાવેં ॥ એસેં કહ્યો ॥ ૨૩ ॥ અબ બલદેવજી ઓર શ્રીકૃષ્ણ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે ઘર પ્રકટ ભયે તાકો પ્રત્યક્ષાનુભવ ગોપાલદાસજીકોં ભયો તાકો સ્ફુટ વર્ણન કરત હે ॥

બલદેવ શ્રીગોપીનાથ કહિયે શ્રીવિઠ્ઠલ નંદનંદ ॥
એ વેદપથ વિસ્તારશે જન આપશે આનંદ ॥ ૨૪॥

જિનકોં શ્રીગોપીનાથજી ॥ કહિયેં ॥ સો કહતહેં ॥ તે બલદેવજીકો સ્વરૂપ હેં ॥ ઓર જિનકો શ્રીવિઠ્ઠલ કહત હેં તે ॥ નંદનંદ[2] ॥ જે ફલરૂપ શ્રીકૃષ્ણ તે હેં ॥ અબ દોઉ સ્વરૂપકોં કાર્ય કહતહેં ॥ એવેદપથવિસ્તારસે યહ વેદપથ જો મર્યાદા તાકો સ્થાપન કરેંગે શ્રીગોપીનાથજી ઓર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી ॥ જનઆપશે આનંદ ॥ જન જો દૈવીજીવ તિનકોં આનંદ દેહિંગે ॥ અથવા ॥ દોઉ સ્વરૂપનકે દોઇ કાર્ય હેં ॥ અથવા ॥ એસો યહ જામેં ગોપાલદાસજીકોં અંગીકાર કીયેહેં એસો વેદપથ

---

[1] યાકો અર્થ પહિલેં લિખ્યોહે ફલિતાર્થ યહ જો ભક્ત જેસી ભાવના કરે તેસોહી પ્રભુ સ્વરૂપ ધરેં.

[2] નંદરાયજીકે નંદ સો નંદન પુત્ર.

જે વેદપ્રતિપાદિત પુષ્ટમાર્ગ તાકો દોઉ જને વિસ્તાર કરેંગે ઓર જન સો અભી જન્મમરણદુઃખિત એસે જે દૈવીજીવ તિનકોં આનંદ સો અગણિતાંનંદરૂપ પુરૂષોત્તમ તિનકોં પ્રાપ્ત કરેંગે યાકો ફલિતાર્થ યહ જે વેદપ્રતિપાદિત એસે જે સ્વમાર્ગીય સેવાદિસાધન તે કરવાયકેં જીવનકોં પુરૂષોત્તમકી પ્રાપ્તિ આપ કરાવેંગે યાહીતેં ॥ એવેદપથવિસ્તારશે જન આપશે આનંદ યહ કહ્યો ॥ ૨૪ ॥

ત્યાંથી કેશિઘાટ પાઉધારિયા કહિ કથા તત્વસમાધિ ॥
રસપુંજ પુરૂષોત્તમ પ્રમાણ્યા
સરસ્વતી તજિઆધિ ॥ ૨૫ ॥

॥ ત્યાંથીં ॥ સો જહાં શ્રીબલદેવ શ્રીકૃષ્ણકે દર્શન ભયે તા સ્થલતેં ॥ કેશિઘાટપાઉધારિયા ॥ વૃંદાવનમેં કેશિઘાટ પ્રસિદ્ધ હે તહાં પધારે ॥ ફેર તહાં કહા કિયો સો કહત હેં ॥ કહિકથા ॥ દામોદરદાસાદિક હતે તિનકોં કથા કહી સો કહા કથા કહી યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ॥ તત્વસમાધિ ॥ તત્વ જે શ્રીકૃષ્ણ તિનકેવિષેં સમાધિ સો ચિત્તકી એકાગ્રતા જાતેં હોય એસી નિરોધ ફલકથા કહી ॥ અથવા ॥ તત્વ ॥ જે વેદશાસ્ત્રપુરાણાદિકનકો તત્વ તારૂપ એસી જે ॥ સમાધિ ॥ સો સમાધિ ભાષા વ્યાસજીકી

શ્રીમદ્ભાગવતરૂપ તાકી કથાં કહી ॥ અથવા ॥ ॥ તત્વ ॥ જે શ્રીમદ્ભાગવતતત્વદીપ આપનેં ગ્રંથ કિયો હે તદનુસાર સમાધિભાષા જે શ્રીમદ્ભાગવત તાકી કથા કહી ॥ અથવા ॥ તત્વ ॥ જે તત્વસૂત્ર વ્યાસસૂત્ર ઓર ॥ સમાધિ ॥ જે શ્રીમદ્ભાગવત તિનતેં કથા કહી સો ઉપદેશ કિયો ॥ અબ ઉપદેશમેં કહા સિદ્ધાત કહ્યો સો કહત હેં ॥ રસપુંજ પુરૂષોત્તમપ્રમાણ્યા ॥ શ્રીપુરૂષોત્તમ રસરૂપ હેં ॥ યહ સિદ્ધાંત શ્રુતિસ્મૃતિવ્યાસસૂત્રરૂપપ્રમાણસોં સિદ્ધ કિયો ॥ અબ રસરૂપ સો સર્વરસરૂપ યહ વેદમેં[૧] નિરૂપણ કિયો હેં અબ સર્વ રસરૂપ હેં ॥ પરંતુ પરિછિન્ન[૨]સ્વરૂપ[૩] હોંયગે ॥ યહ શંકા નિવારણાર્થ ઓર રસકી સ્થિતિ નિરાશ્રય કેસેં સંભવે યાહુ શંકાકે નિવારણાર્થ

---

[૧] છાંદોગ્યઉપનિષદમેં શાંડિલ્યવિદ્યામે ભગવાન્ સર્વકામ હેં સર્વગંધ હેં સર્વરસ હે એસે કહ્યા હે

[૨] મનુષ્યાદિકનકીનાઈ પરિમિત હે સ્વરૂપ જીનકો એસે હોંયગે વ્યાપક ન હોંયગે

[૩] રસ સો પત્રો પદાર્થ પાત્રાદિરૂપ કછુણી આશ્રય બિના રહિ સકે નહિ ઓર શૃગારાદિ રસ હૂ નાયિકા નાયિકાદિરૂપ આશ્રય બિના રહિ સકે નહિ.

પુંજશબ્દ કહ્યો યાતે સર્વ[1]રસાભિન્નાપરિછિન્ન પુરૂષોત્તમ હેં યહ સૂચન કિયો ॥ અબ સર્વ રસરૂપત્વ નિરૂપણુ કિયો યાતેં જા જા રસકે જો જો અંગ હેં તદભિન્ન પુરૂષોત્તમ હેં યાતેં માયાવાદી નિરાકાર માનત હેં તાકો નિરાકરણુ કિયો ઓર [2]સર્વરસાભિન્નાનંદૈકરૂપવિગ્રહવાન્ ॥ હેં યહ સિદ્ધ કિયો ॥ શંકા ॥ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ તો નિર્ગુણુ નિરાકાર હે ઓર વિગ્રહાદિ વિશિષ્ટ સ્વરૂપ તો વિદ્યો[3]પહિતચૈતન્ય જાકોં ઇશ્વર એસેં કહત હેં તાકો હે યાતેં યહ સ્વરૂપ તો પરબ્રહ્મકો નહીં હોયગો યહ શંકા

---

૧ શૃંગારાદિ સર્વ રસરૂપ ઓર અપરિછિન્ન સો વ્યાપક.

૨ યહ સર્વરસ-સોજે વેદમેં તથા દશમસ્કંધાદિકમેં ભગલ્લીલામાત્ર વિષયકે સર્વથા પ્રાકૃતવસ્તુસંબંધરહિત જે વર્ણન કિયે હે તે સમઝને લૌકિકરસ ન સમઝને પ્રભુનકો વિગ્રહ સો સ્વરૂપ અલૌકિકસર્વરસાત્મક ઓર આનંદમાત્રરૂપહસ્તપાદાદિસહિત એસો હે.

૩ વિદ્યા સો શુદ્ધસત્વપ્રધાન માયા તાતેં બંધ્યો ભયોં એસો જો નિર્ગુણુબ્રહ્મચૈતન્ય તાકો શંકરમતમેં શબલબ્રહ્મ ઇશ્વર એસેં કહતહે ઓર વાહીકો જગત્કર્તા માનત હે તાકો સુલભયુક્તિસોં ખંડન મેને વેદાંતચિંતામણિ શુદ્ધાદ્વૈતચંદ્રોદયાદિ ગ્રંથનમેં લિખ્યો હે.

નિવારણાર્થ પુરૂષોત્તમ શબ્દ કહ્યો ॥ પુરૂષોત્તમ સો અક્ષરતેં હુ ઉત્તમ હેં ॥ સોઇ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામેં ॥ [1]યસ્માત્ક્ષરમતીતોહમક્ષરાદપિચોત્તમઃ ॥ અતોસ્મિલ્લોકેવેદેચપ્રથિતઃપુરૂષોત્તમઃ ॥ યા શ્લોકમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે ઓર યાહી રીતસોં કઠવલ્લી બ્રહ્મવલ્લી મુંડકપ્રભૃતિઉપનિષદનમેં પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ નિરૂપણુ કરિકેં વિનકો આનંદરૂપાકારત્વ નિરૂપણુ કિયો હે ॥ ઓર યહ હી નિર્ણય તત્વસૂત્રમેંહુ તૃતીયાધ્યાયતૃતીયપાદમેં સ્ફુટ હે તાસોં નિર્ગુણુનિરાકારપ્રતિપાદક શ્રુતિવાક્ય કેવલ પ્રાકૃત ધર્મ ઓર પ્રાકૃતાકારકો નિષેધ કરત હેં અપ્રાકૃતકો નિષેધ કરત નાહિ યે સબ વેદાદિપ્રમાણુનમેં અતિ સ્ફુટ હે ॥ ઓર તદનુસાર શ્રીમહાપ્રભુનનેં હુ આછી રીતસૂં વિવેચન કિયો હે તાહીતેં રસપુંજપુરૂષોત્તમપ્રમાણ્યા એસેં કહ્યો ॥ અબ એસો સિદ્ધાંત સ્થાપન કિયો તબ કહા ભયો સો કહત હેં ॥ સરસ્વતી તજિઆધિ ॥ સરસ્વતી જો વાગ્દેવતા તાનેં આધિ જો મનોવ્યથા તાકો ત્યાગ કિયો ॥

---

૧ જાતેં પ્રભુ યા જગતતેં પર હેં ઓર અક્ષરબ્રહ્મતેં હૂ ઉત્તમ હેં તાહીતેં શાસ્ત્રમેં તથા વેદમેં પુરૂષોત્તમ કહેજાત હેં.

યાકો અભિપ્રાય યહ જો ઓર મતવારેનકોં સરસ્વતીકે અભિપ્રાયકો જ્ઞાન નાહીં યાતેં પુરૂષોત્તમસ્વરૂપકો અન્યથા નિરૂપણ કિયો તાતેં સરસ્વતીકોં બહોત મનોવ્યથા હતી ઓર આપ તો સરસ્વતીકે પતી હેં યાતેં વાકે હૃદયકો સબ અભિપ્રાય જાનત હેં તાતેં યથાર્થ પુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ નિરૂપણ કિયો તબ સરસ્વતીનેં આધિ જો મનોવ્યથા તાકો ત્યાગ કિયો ॥

સોઈ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં વલ્લભાષ્ટકમેં ॥ નહ્યન્યોવાગધીશાચ્છ્રુતિગણવચસાંભાવમાજ્ઞાતુમીષ્ટેયસ્માત્સાધ્વીસ્વભાવં[૧]પ્રકટ્યતિવધુરગ્રત:પત્યુરેવ ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં સરસ્વતીતજીઆધિ યહ કહ્યો ॥ ૨૫ ॥ અબ વૃંદાવનતેં ગિરિરાજજી પધારે તાકો નિરૂપણ કરત હેં ॥

---

[૧] વાણીકે પતી જો શ્રીમહાપ્રભુજી તિનબિના ઓર કોઈ વેદ સમૂહકે વચનકો તાત્પર્ય યથાર્થ જાનિવેકો સમર્થ નાંહીં કયોં જો પતિવ્રતા સ્ત્રી પતીકે આગેં હી આપુનો તાત્પર્ય સ્ફુટ કરે યહ બાત ઋગ્વેદકી એક ઋચામેં હૂ હે સો વિષય વલ્લભસ્તોત્રકી ટીકામેં મેંને લિખ્યો હે ઔર પ્રભુનનેં હૂ ગીતાજી તથા એકાદશસ્કંધમે વેદાંતકૃદ્વેદ વિદેવચાહં ॥ ઈત્યસ્યાહૃદયંલોકેનાન્યોમદ્વેદકશ્ચન ॥ ઈત્યાદિ શ્લોકનમેં યહ હી આજ્ઞા કીની હે.

ગિરિરાજનેં આશ્વાસ દીધો ધરી કોમલચરણ ॥
હરખેં તે સામા આવિયા શ્રીગોવર્દ્ધનઉદ્ધરણ ॥ ૨૬ ॥

॥ ગિરિરાજ ॥ ગિરિ જો પર્વત તનકે રાજા ॥ અથવા ॥ ગિરિ જો પર્વત તિનકેવિષેં અત્યંત શોભાવાન્[૧] ॥ અથવા ॥ ગિરિ જો પર્વત તિનકેવિષેં અલૌકિક તેજવારે ॥ એસો જો ગોવર્દ્ધનપર્વત તાકોં આપનેં કોમલચરણ ધરિકેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેં ॥ ॥ આશ્વાસ દીધો ॥ સો ધીરજ દીની ॥ શંકા ॥ શ્રીનાથજી તો જબ ગિરિરાજજીકે ઉપર બિરાજત હતે તબ ગિરિરાજજીકોં કહા દુ:ખ હતો જો આપનેં ધીરજ દીની ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ શ્રીમદ્ભાગવતદશમસ્કંધકે વિષેં ॥ હરિદાસવર્ય:[૨] ॥ એસો નામ કહ્યોહે યાતેં ભગવદ્ભકતનમેં ગિરિરાજજી શ્રેષ્ઠ હેં યાતેં શ્રીનાથજીકો

---

[૧] રાજદીપ્તો યા ધાતૂકો અચપ્રત્યયાંત રાજશબ્દ માનિકેં શોભાકો ઓર તેજકો અર્થ કિયો

[૨] વેણુગીતમેં હંતાયમદ્રિરબલાહરિદાસવર્ય: યા શ્લોકમેં યહ નામ કહ્યો હે યાકો અર્થ હરિકે દાસ સો સાત્વિક ભક્ત તિનમેં હૂ શ્રીગિરિરાજજી વર્ય સો શ્રેષ્ઠ હેં કયોં જો નિર્ગુણભક્ત હેં પ્રભુનકે સુખસૂં હી સુખવાન હેં સો સબ બાત યાહી શ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં સ્ફુટ હે યાહીતેં શ્રીનાથજીકોં પ્રત્યક્ષ પુષ્ટિમાર્ગીયસેવારહિત બિરાજતે દેખિકેં દુ:ખી હતે પરંતુ અબ શ્રીમહાપ્રભુનકે સંયોગસોં યથોચિત સર્વસેવામાર્ગકી પ્રવૃત્તિ હોયગી એસેં જાનિકેં આશ્વાસ પ્રાપ્ત ભયે યેહી અભિપ્રાય ટીકામે સૂચન કિયો.

ઓર શ્રીવલ્ભાચાર્યજીકો પરસ્પર વિરહતાપ ઈનસોં સહન હોત નાહીં તાસોં દુઃખી હતે તાતેં ઉનકો શ્રીમહાપ્રભુનનેં કોમલચરણ ધરિકેં સ્પર્શમુખ દીયો ઓર યહ આશ્વાસ સૂચન કિયો જો અબ હમ દોઉ સ્વરૂપ મિલેંગે તો સુખકો તુમકોં અનુભવ હોયગો ॥ ઓર વંશદ્વારા અનેક વર્ષ તુમકોં આનંદ દેહિંગે યાહીતેં ગિરિરાજનેં આશ્વાસ દીધો ધરીકોમલ ચરણ એસેં કહ્યો સોઈ આગેં સ્ફુટ કરતહેં ॥ હરખેં તેસામાઆવિયા ॥ તે સો વે જિનનેં ઝાડખંડિમેં આજ્ઞા કીની હતી તે ॥ સામા આવિયા સન્મુખ પધારે વે કૌન સો કહતહેં ॥ ગોવર્દ્ધનઉદ્ધરણ ॥ ગો જો સ્વર્ગ તાકો વર્દ્ધન સો પોષણકરનહાર ઈંદ્ર તાકોં ગર્વરૂપ સમુદ્રતેં ઉદ્ધારકરનહારે ॥ અથવા ॥ ગો જો વાણી તાકી અપનેં યશતેં વૃદ્ધિ કરનહારે ઓર ઉદ્ધરણ સો સ્વકીયનકો ઉદ્ધાર કરનહારે ॥ અથવા ॥ ગો જો ગાય ।તનકે વર્દ્ધન સો તૃણજલાદિકતેં વૃદ્ધિ કરનહારે પર્વત શ્રીગિરિરાજજી તિન્કે ઉદ્ધરણ સો ઉઠાયવેવારે ॥ સો ગોવર્દ્ધનઉદ્ધરણ શ્રીનાથજી સો સન્મુખ પધારે ॥ ૨૬ ॥

હલી મલી નેં ચાલીયા ચરણાટ જ્યાં નિજધામ ॥
નવરંગનાગર પ્રગટિયા મનપૂરવા બહુ કામ ॥ ૨૭ ॥

॥ હલીમલીનેં ॥ સો શ્રીનાથજીસોં હિલિમિલિકેં ઇતનેં પરસ્પર સ્વમનોગતકથનપુર્વક મિલકેં ॥ ચાલિયા ॥ સો પધારે સો કહાં પધારે સો કહતહેં ॥ ચરણાટજ્યાંનિજધામ ॥ ચરણાદ્રી કાશીસોં સાત કોસ હેં વહાં શિલામેં પ્રભુનકે ચરણારવિંદકો ચિન્હહે તા પર્વતકી તરહટીમેં ॥ નિજધામ સો આપકો ઘર હે તહાં પધારે ॥ અબ નિજધામ કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો ॥ કાશી મેં આપકો સાસરો હે તહાં પધારિકેં ઉહાં તેં મહાલક્ષ્મીજીકોં સંગલેકેં કછૂ દીન અડેલમેં બિરાજે વહાં શ્રીગોપીનાથજી કો પ્રાકટ્ય ભયો ॥ ફેર ચરણાટમેં પધારિકેં ઘરકરિકેં બિરાજે ॥ અબ વહાં શ્રીગુસાંઈજીકો પ્રાકટ્ય ભયો સો કહતહેં ॥ નવરંગનાગરપ્રગટિયા ॥ નવ સો નિત્યનવીન રંગ સો રસાદિકનૃત્યકો સ્થાન વૃંદાવન તાકેવિષેં નાગર સો વિહારચતુર શ્રીકૃષ્ણ સો પ્રગટ ભયે ॥ અથવા ॥ નવરંગ ॥ સો તદ્દેવરમ્યંરૂચિરં[1] નવંનવમિત્યાદિવચનસોં પ્રતિક્ષણ નવીન એસો રંગ જો ભક્તિકો આનંદ તામેં નાગર સો ચતુર એસે

---

[1] જા વસ્તૂમેં ભગવત્સંબંધ હોય સો હી મનોહર રૂચિકારી પ્રતિક્ષણનવીન હોતહે એસેં શ્રીભાગવતમેં કહ્યો.

શ્રીગુસાંઈજી પ્રકટ ભયે ॥ અબ પ્રભુનકો પ્રાકટ્ય પ્રયોજનવિના હોય નહીં યાતેં પ્રયોજન કહતહેં ॥ ॥ મનપૂરવાબહુકામ ॥ મન જો શ્રીમહાપ્રભુનકો મન તાકે કામ જો મનોરથ સો બહુ અનેક તિનકોં પૂર્ણ કરિવેકોં પ્રકટ ભયે ॥ ૨૭ ॥ અબ શ્રીગુસાંઈજીકી આજ્ઞાતેં મહાત્મ્યપૂર્વક શ્રીગુસાંઈજીકે પ્રાકટ્યપર્યંત શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકો ચરિત્ર ॥ ૨૮ ॥ અઠ્ઠાઈસ તુકસોં વર્ણન કિયો તાકો કારણ નિરૂપણ કરતહેં ॥ ઓર શ્રીગુસાંઈજીકો વર્ણન કરિવેકી આજ્ઞા માગતહેં ॥

તત્વસંખ્યાયેં કહ્યાં પદ સારમાંહે સાર ॥
હવે કાંઈ એક સ્તુતિ કરૂં શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥૨૯॥

॥ તત્વ ॥ જે અઠ્ઠાઈસ[1] તત્વ તિનકી ॥ સંખ્યા ॥ સો અઠ્ઠાઇસ તિતને ॥ પદ ॥ સો તુક ધ્રુવપદ[2] સહિત અઠ્ઠાઈસ કહી ॥ યાતેં સબ તુકનકોં તત્વરૂપત્વ સૂચન કિયો ॥ ઓર યે તુક કેસી હેં ॥ સારમાહેંસાર ॥ સાર જો શ્રીમહાપ્રભુનકે ચરિત્રકો વર્ણન

---

[1] અબ તત્વ અઠ્ઠાઇસ હેં યહ બાત તો નિબંધાદિકગ્રંથનમેં અષ્ટાવિંશતિતત્વાનાં સ્વરૂપંયત્રવૈહરિ ઇત્યાદિક સ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે

[2] ઇહાં ધ્રુવપદસોં લછમનસુત શ્રીવલ્લભરાય યહ તુક.

તાહૂમેં સાર સો મુખ્યચરિત્રકો વર્ણનરૂપ હે ॥ યાતેં યહ સૂચન કિયો જો યાસોં અધિક મેરી વર્ણન કરિવેકી સામર્થ્ય નહીં હે ॥ અબ ફેર શ્રીગુસાંઈજીકે વર્ણનકી આજ્ઞા માગત હેં ॥ ॥ હવેકાંઈએકસ્તુતિકરૂં ॥ અબ કછુક સ્તુતિ સો વર્ણન કરોં અબ તુમ કહા વર્ણન કરોગે એસેં આપ શ્રીગુસાંઇજી કદાચિત્ પૂછેં તાકો પ્રત્યુત્તર સૂચન કરત ભયે સંબોધન કહત હેં ॥ શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥ શ્રીવલ્લભ જિનકો નામ હે એસે રાજ જો સબ આચાર્યનમેં શ્રેષ્ઠ તિનકે કુમાર સો પુત્ર ॥ યાતેં યહ સૂચન કિયો જો આપ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે ઘર પુત્રરૂપસો પ્રકટ ભયે તા ચરિત્રકો વર્ણન કરોં ॥ ઓર કુમાર શબ્દતેં આગેં વર્ણનકી વૃદ્ધિ સૂચન કીની[1] દ્વિતીયેવલ્લભવિભોર્માહાત્મંચરિતંમુદા ॥ વર્ણિતંવિઠ્ઠલાધીશ પ્રાદુર્ભાવાવધિપ્રિયમ્ ॥૧॥

॥ઇતિશ્રીમદ્‌બાલકૃષ્ણચરણૈકતાન શ્રીમદ્‌ગોવર્દ્ધનગુરુપદ્મપરાગપ્રાપ્તપરમોદય શ્રીમદ્‌ગોકુલોત્સવાત્મજ જીવનાખ્યેનવિરચિતં દ્વિતીયાખ્યાનં સમાપ્તિમટીકતા॥૨॥

---

[1] અબ યારીતસોં ગોસ્વામિ શ્રીજીવનજી મહારાજ દ્વિતીયાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યા આખ્યાનકો સંપૂર્ણ તાત્પર્ય સંક્ષેપસોં એક શ્લોકમેં વર્ણન કરતહેં તા શ્લોકકો અર્થ દુસરે

આખ્યાનમેં સર્વ સમર્થ એસે જે શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકો માહાત્મ્ય તથા શ્રીગુસાંઈજીકે પ્રાકટય પર્યંતકો સબ ભક્તનકોં પ્રિય એસો શ્રીમહાપ્રભુનકો ચરિત્ર આનંદપૂર્વક વર્ણન કિયો અબ ગોપાલદાસજીને સંન્યાસગ્રહણાદિ ચરિત્રકો વર્ણન કયોં ન કિયો યા શંકાકે વારણાર્થ યા શ્લોકમેં પ્રિયપદ કહ્યો યાકો ફલિતાર્થ યહ જો સંન્યાસગ્રહણાદિ ચરિત્ર બહુત કરિકેં માહાત્મ્યબોધક હે પરંતુ સદાદર્શનાદ્યભિલાષિ ભક્તનકોં તો વહ ચરિત્ર ચરિત્ર પ્રિય લગત નહિ તાતેં યા આખ્યાનમેં વર્ણન ન કિયો ઓર યા આખ્યાન શ્રીમહાપ્રભુનકે માહાત્મ્યકો તથા ચરિત્રકો વર્ણન કિયો હે એસે યા શ્લોકમેં લિખ્યો તાકો ભાવાર્થ યહ જો યા આખ્યાનકે અર્થ વિચારપૂર્વક પાઠતેં જીવનકોં શ્રીમહાપ્રભુનકી ભક્તિ ઉત્પન્ન હોત હે કયોં જો માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક પ્રભુનમેં જો આછી રીતિતેં દ્રઢ સ્નેહ હોય સો હી ભક્તિ કહી જાય તામેં ઇહાં અગ્નિકુંડતેં પ્રાદુર્ભાવાદિક સુનિકેં મહાત્મ્ય જ્ઞાન હોતહે ઓર આપ પૂર્ણકામ હેં તથાપિ જીવનકે લિયેં દેશાંતર પ્રવેશાદિક શ્રમ કરત હેં ઇત્યાદિ ચરિત્રનકે શ્રવણતેં સુદ્રઢ સ્નેહ હોત હે તાતે યથાર્થ ભક્તિ સિદ્ધ ભઈ અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા—શ્રીવલ્લભમહીમા કહ્યો, ઈહદુજે આખ્યાન ॥ શ્રીવિઠ્ઠલ વિભૂજન્મલગી, ચરિતવરનિસુખખાન ॥ ૧ ॥

ઇતિ શ્રીસ્વમાતામહગોસ્વામિશ્રીવ્રજવલ્લભચરણસેવકસ્યપંચનદિધનશ્યામભટ્ટાત્મજગોવર્દ્ધનાશુકવેઃ કૃતોદ્વિતીયાખ્યાનટિપ્પણં ॥ સંપૂર્ણ ॥

* * *

॥ તૃતીયાખ્યાન ॥

॥ શ્રીહરિઃ ॥ અબ દ્વિતીયાખ્યાનમેં શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીકો ચરિત્ર વર્ણન કરિકેં પીછેં શ્રીગુસાંઇજી પ્રકટ ભયે યહ વર્ણન કિયો ॥ અબ તૃતીયાખ્યાનકે વિષેં શ્રીગુંસાઇજીકે પ્રાકટ્યકે આનંદકો યથાસ્થિત વર્ણન કરતહેં ॥ રાગ ધન્યાશ્રી ॥ અબ આપકે પ્રાકટ્યસોં યહ ભૂતલ ઓર દૈવીજીવ ધન્ય હેં યહ સૂચન કરિવેકોં ધન્યાશ્રીરાગમેં તૃતીયાખ્યાનકો ગાન કિયો ॥ અથવા ॥ રાગકી તીન પ્રકારકી જાતિ હેં ॥

ઓડવ[૧] ૧ ષાડવ ૨ સંપૂરણ ૩ તામેં ધન્યાશ્રીરાગ સંપૂરણ હે યાતેં શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર અંશકલાવતાર નહીં હે પૂર્ણાવતાર હે યહ સૂચનાર્થ સંપૂર્ણરાગ ધન્યાશ્રીમેં તૃતીયાખ્યાનકો ગાન કિયો ॥

આ પોસ મધ્યાને નોમે શ્રીનાથજી અક્કાજીઉર
ઊપનો આનંદ ॥ આચંદ વૃંદાવનતણો પ્રગટિયો ૧

---

[૧] સા રી ગ મ પ ધ ની ઇન સાત સુરનમેં તેં જિન રાગનમેં પાંચ હી સુર લગતહેં તે ઓડવ કહે જાંય જેસેં માલકોસ હિંડોલપ્રભ્રતિ ઓર ૬ સુરકે રાગ સબ ષાડવ કહે જાય જેસેં રાતકી પુર્યામારવા પ્રભૃતિ ઓર સાત સ્વરકે રાગ સબ સંપૂર્ણ કહે જાય જેસેં ગોડસારંગ ધન્યાશ્રીપ્રભૃતિ.

॥ આ ॥ સો જિનકે પ્રત્યક્ષ દર્શન હોતહેં તે ॥ પ્રગટિયે ॥ પ્રકટ ભયે ॥ સો કોન સો કહતહેં ॥ શ્રીનાથજી ॥ શ્રી જે રૂકિમણીજી પદ્માવતીજી તિનકે નાથ સો પતિ ॥ વે કબ પ્રકટ ભયે સો કહતહેં ॥ પોસમધ્યાનેનોમે ॥ પોષ માસમેં મધ્યાન્હસમયકે[1] વિષેં નોમીકે દિન અર્થાત્ નવમીકે મધ્યભાગમેં ॥ તબ કહા ભયો સો કહતહેં ॥ અક્કાજીઉરઊપનોઆનંદ ॥ અક્કાજી[2] સો માતૃચરણ[3] શ્રીમહાલક્ષ્મીજી તિનકો ઉર

---

[1] યહ મધ્યાન્હ સમય સો નવમીકો મધ્ય ભાગ લેનો ક્યોં જો જા દિન આપ પ્રકટ ભયે તાદિન ઔદયિક અષ્ટમી ઘટી ૯ ઓર પલ ૨૯ હતી તદુપરાંત નવમી હતી તામેં નવમીકી ઘટી ૨૧ ઓર પલ ૨૫ કો આપકે પ્રાકટ્યકો ઇષ્ટકાલ હે સો રાત્રિ વિના આવે નહિ ઓર આપકો પ્રાકટ્ય વૃષલગ્નમેં હે સો વૃષલગ્ન હૂ સૂર્ય ધનુસ્થ હોય તબ અવશ્ય સાયંકાલમેં હી આવે તાસૂં આપકો પ્રાકટ્ય નવમીકે મધ્યભાગમેં હે દિનકે મધ્યાન્હ સમેં સંભવત નાહિ યહ સબ નિશ્ચય મેરે ગુરૂદેવ નાનાજી ગોસ્વામિ શ્રીવ્રજવલ્લભજી મહારાજને કરિકેં ગુર્જર ભાષામેં શ્રીગુસાંઈજીકે પ્રાકટ્યકો એક ધોલ કિયો હે સો પ્રસિદ્ધ હે.

[2] અક્કા એસો માતાકો નામ સંસ્કૃતમેં પ્રસિદ્ધ હે.

[3] યહ ચરણશબ્દ મહત્ત્વસૂચક હે જેસે આચાર્યચરણ પ્રભુચરણ તાતચરણ ઈત્યાદિ સ્થલનમે

સો હૃદય તાકેવિષેં આનંદ ઉપનો આપકે પ્રાકટ્યતેં આનંદ ભયો ॥ અથવા ॥ આનંદાત્મક[1] સ્વરૂપતેં આપ પ્રકટ ભયે તાકો હેતુ કહતહેં ॥ આચંદવૃંદાવનતણો ॥ વૃંદાવનકો ચંદ વૃંદ જો દૈવીજીવકે વૃંદ સો સમૂહ તિનકે અવન[2] સો અધિપતિ અર્થાત્ ઉનમેં મુખ્ય એસે જે બ્રહ્માદિક તિનકે ચંદ સો આનંદ દેવેવારે અથવા ॥ વૃંદ ॥ સો વ્રજભક્તનકે સમૂહ તિનકે ॥ અવન ॥ સો અધિપતિ સ્વામિન્યાદિકતિનકે હૂ ॥ ચંદ ॥ સો આનંદ દેવેવારે ક્યોં જો ચદિઆલ્હાદનેધાતુકો ચંદ યહ શબ્દ હોત હે યાકો અર્થ યહ જો ચંદ સોં આનંદદેવેવારો યાતેં ॥ અથવા ॥ વૃંદાવન જો લીલાસ્થાન તાકે ચંદ સો ચંદ્રમા સુખદેવેવારે ॥ અથવા ॥ શ્રી કૃષ્ણકો

---

[1] પ્રભુનકો પ્રાદુર્ભાવ હૃદયતેં હી હોતહે પ્રાકૃત જનકીનાઈ પ્રભુનકોં ગર્ભસંબંધ હોત નાહી સોહી અભિપ્રાય શ્રીભાગવતમેં આવિવેશાંશભાગેનમનઆનકદુંદુભેઃ દધારસર્વાત્મકમાત્મભૂતંકાષ્ઠાયથાનંદકરંમનસ્તઃ દેપકયાંદેવરૂપિણ્યાંવિષ્ણુઃ સર્વગુહાશશયઃ ઈત્યાદિ શ્લોકનમેં શ્રીશુકદેવજીને નિરૂપણ કિયો હે ઓર કૃષ્ણજન્મખંડમેં હૂ યહ બાત સ્ફુટ હે.

[2] અવન સો રક્ષક અર્થાત્ અધિપતિ અવરક્ષણે યા ધાતુતેં યહ શબ્દ સિદ્ધ હોત હે.

જન્મ ભયો તા સમયકે વર્ણનમેં શ્રીશુકદેવજીને વર્ણન કિયો ॥ આવિરાસીદ્યથાપ્રાચ્યાંદિશીંદુરિવપુષ્કલ: ॥ યાકો અર્થ યહ જો જેસેં પ્રાચીદિશાકે વિષેં પૂર્ણચંદ્રકો ઉદય હોતહે તેસેં આપ દેવકીજીતેં પ્રકટ ભયે ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો પ્રાચીદિશાતેં ચંદ્ર આવત હે કછુ ઉત્પન્ન હોત નહીં ॥ પરંતુ લોકકોં ઉત્પન્ન ભયો એસે ભાસત હે ॥ તેસેં શ્રીકૃષ્ણકો દેવકીજીતેં પ્રાદુર્ભાવમાત્ર ભયો ॥ કછુ ઓરજીવ ઉત્પન્ન હોત હેં તેસેં પ્રકટ નહીં ભયે॥

તેસેં યા વિઠ્ઠલાવતારમેં હૂ પ્રાદુર્ભાવમાત્ર ભયો ॥ ઓર જીવકીનાઈ ઉત્પન્ન નહી ભયે યહ સૂચન કરિવેકોં અક્કાજીઉરઉપનોઆનંદ આચંદવૃંદાવનતણો પ્રગટિયો એસેં કહ્યો ॥ ઓર શ્રીઅક્કાજીકે મનમેં એસેં આયો જો આચંદવૃંદાવનતણો યાતેં જેસે શ્રીકૃષ્ણકે જન્મ સમય કે વિષેં શ્રીદેવકીજીકોં યથાર્થ પુરૂષોત્તમસ્વરૂપકો જ્ઞાન ભયો તેસેં શ્રીઅક્કાજીકોં હૂ યથાર્થ પુરૂષોત્તમસ્વરૂપકો જ્ઞાન ભયો યહ ફલિતાર્થ ભયો ॥ અબ પૌષમાસમે પ્રકટ ભયે તાકો અભિપ્રાય યહ જો પુષપુષ્ટૌધાતુ કો રૂપ પૌષ યહ હે ॥ યાતેં પુષ્ટિમાર્ગકો ઓર દૈવીજીવનકો પોષણ કરિવેકોં આપ પ્રગટે હેં ઓર મધ્યભાગવાચક છહાં

મધ્યાન્હ શબ્દ કહ્યો તાકોં અભિપ્રાય યહ જો જેસેં મધ્યાન્હકે સમયમેં સૂર્ય પૂર્ણ તેજોમય હોત હેં સબનકે મસ્તક ઉપર આવે હેં તેસેં આપ હૂ સબનકે શિરોમણિ હેં પૂર્ણતેજોમય પુરૂષોત્તમ હેં ॥ અબ નવમીકે દિન આપ પ્રકટ ભયે તાકો અભિપ્રાય યહ જો ॥ શ્રીરામચંદ્રજી નવમીકોં પ્રકટ ભયે ઓર મર્યાદાકો સ્થાપન કિયો તેસેં આપ હૂ વેદમર્યાદાકો સ્થાપન કરેંગે ॥ ॥ અથવા ॥ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ હેં ઓર આપ હૂ પુરૂષોત્તમ હેં પરંતુ યા અવતારમેં શ્રીકૃષ્ણાવતારતેં અધિક બાત હે ॥ કૃષ્ણાવતાર તો ક્ષત્રિયકુલમેં ભયો ઓર શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર તો બ્રાહ્મણ કુલમેં ભયો યાતેં શ્રીકૃષ્ણાવતાર અષ્ટમીકોં ભયો ઓર આપ નવમીકે દિન પ્રકટ ભયે ॥ અથવા ॥ નવકો અંક હે સો પૂર્ણ હે યાતેં આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં યહ સૂચનાર્થ નવમીકે દિન પ્રકટે ॥ ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાયતે પોષમધ્યાનેનોમેં એસેં કહ્યો ૧

સૌભાગ્યસુંદરી મલી ધવલ ગાયે ॥ સુહાય રૂડા
કંઠના નાદ આલ્હાદ ઉપનો તે અંગો અંગ ઘણો ॥૨॥

॥ સૌભાગ્યસુંદરી ॥ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીયેં અબ સ્ત્રીવાચક સુંદરી શબ્દ કહ્યો યાતેં સબ સ્ત્રિયેં રૂપગુણ વય કરિકેં યુક્ત હેં યહ સૂચન કિયો ॥ વે ॥ મલીધવલગાયે ॥

અબ મલીધવલગાય એસેં કહ્યો યાતેં યહ સૂચન ક્રિયો જો અપની ઇચ્છાતેં હી મિલિકેં ધોલ ગાવત હેં યાહીતેં ।। સુહાયરૂડાકંઠનાનાદ ।। રૂડા સો સુંદર કંબુજેસે[1] કંઠ તિનકે નાદ સો ધ્વનિ તે સુહાય આછે કોકિલાકે[2] નાદજેસે લગત હે કેસેં જો અપની ઇચ્છાતેં આનંદસો ગાન કરે સોઈ આચ્છો હોય યહ અનુભવસિદ્ધ હે યાહીતેં મલીધવલગાયસુહાયરૂડાકંઠનાનાદ ।। એસેં કહ્યો યાકો હેતુ કહત હેં ।। ।। આલ્હાદઉપનો ।। આનંદ ઉત્પન્ન ભયો યાહીતેં સુંદર ગાન ક્રિયો ।। અથવા ।। જીનનેં વહ ગાન શ્રવણ ક્રિયો તિનકોં આનંદ ઉત્પન્ન ભયો ।। અબ સુંદરગાન ક્રિયો તાકે શ્રવણકો હી આનંદ ઉત્પન્ન ભયો હોયગો યહ શંકા નિવારણ કરત હેં ।। તે ।। સો વહ વેદમેં[3] હૂ જાકી ગણના હોય નહીં સકી એસો પુરૂષોત્તમકે પ્રાકટયકો આનંદ કછૂ ગાન શ્રવણ

---

[1] કંબુ સો શંખ યાકી ઉપમા ગરેકૂ દીની જાય હે.

[2] કોકિલ સો કોયલ.

[3] પુરૂષોત્તમકે આનંદકો અગણિતપણો બ્રહ્મવલ્લી બ્રહદારણ્યકાદિક ઉપનિષદમેં સ્ફુટ હે.

માત્ર કો નાહીં યાહીતેં ।। અંગોઅંગ ।। એસેં કહ્યો ગાનકો આનંદ તો શ્રવણકોં હિ હોત હેં ।। ઓર અંગકોં નહી હોત હે ।। અબ પુરૂષોત્તમ કો આનંદ અગણિત હે ।। ઓર અંગોઅંગ કહ્યો યાતેં તો અંગપરિચ્છિન્ન[1] આનંદ ભયો યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। ઘણો ।। સો બોહોત ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો અંગોઅંગ ઘણો ।। યહ તો વર્ણન રીતતેં કહ્યો પરંતુ પુરૂષોત્તમ તો અગણિતાનંદ હેં યાહીતેં આલ્હાદઉપનોતેઅંગોઅંગઘણો એસેં કહ્યો ।। ૨ ।। અબ પુરૂષોત્તમ પ્રાકટયકો અસાધારણ ચિન્હ નિરૂપણ કરત હેં ।।

સૂતિકાસદન સુહામણું શોભા રુડી લહેરડે જાય ।।
આ વાય વાદિત્ર તેસમેતણાં ।। ૩ ।।

।। અબ ઓર શોભા વર્ણન કીની સો ઠીક પરંતુ સૂતિગૃહતો[2] અત્યંત અપવિત્ર ઓર દુર્ગંધયુકત હોત હે

---

[1] અંગપરિચ્છિન્ન સો જીતનો બડો અંગ હે તિતને હી પરિણામકો.

[2] સૂતિ સૂતિકા યહ સબ સૂવાવડી સ્રીકે નામ હે ઓર સદન સો ઘર.

યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। સૂનિકાસદન-સુહામણું સૂતિકાસદન સો આપ પ્રકટ ભયે યહ સુહામણું અત્યંત શોભાયુક્ત પવિત્ર હે ।। ઓર સૂતિગૃહ કેસો હે સો કહત હેં ।। શોભારૂડીલેહેરડેજાય ।। અબ શોભાકોં રૂડી કેહી યાતેં અલૌકિકત્વ સૂચન કિયો ઓર લેહેરડે[૧] જાય એસે કહ્યો યાતે સુગંધરૂપ શોભા સૂચન કીની નાહીં તો ઓર શોભાકો જાનો સંભવે નાહીં કયોં જો શોભા જાય તો ઓર હૂ વિરૂપ હોય યાતેં શોભારૂડીલેહેરડેજાય સો સુગંધકી લેહેર ચલરહીહે ।। યાતેં અપાવિત્ર્ય ઓર દૌર્ગંધ્ય દોઈનકો નિવારણ ભયો ।। શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં હૂ એસેં હી દશમસ્કંધતૃતીયાધ્યાયમેં વર્ણન કિયો હે સ્વરોચિષાભારતસૂતિકાગૃહંવિરોચયંતં[૨] ।। યા શ્લોકમેં ઓર કહા ભયો સો કહત હેં ।। ।। આવાયવાદિત્રતેસમેતણાં ।। તેસમેં તણાં સો પુરૂષોત્તમકો પ્રાદુર્ભાવ હોત હે તા સમયકે આ સો યે

---

[૧] લહેરડેજાય સો જેસેં જલકી લેહેર ઉઠે તેસેં વા સમે શોભાકી લેહેર ઉઠન લાગી ઈતને ક્ષણક્ષણમેં નયી નયી અત્યંત શોભા દીખન લાગી.

[૨] હે રાજા પરીક્ષિત આપની કાંતીતેં દેવકીજીકે કારાગ્રહકોં અત્યંત શોભાયુક્ત કરતે એસે જે પ્રભુ તિનકી વસુદેવજી સ્તુતિ કરત ભયે એસેં શ્રીશુકદેવજીને કહ્યો હે.

અલૌકિકવાદિત્ર વાય સો બાજતભયે ।। અબ બજાયવેવારેકો નામ નહી કહ્યો ઓર વાદિત્રવાય એસેં કહ્યો યાતેં અદશ્ય અલૌકિક[૧] બાજે બજે યહ સૂચન કિયો ।। ૩ ।। એસેં પુરૂષોત્તમ પ્રાકટ્યકે અસાધારણ ચિન્હકો નિરૂપણ કરિકેં વૈદિક કાર્યકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

સર્વસ્વદાન તેણેં સમેં કરે રે શ્રીવલ્લભજી ઉદાર ।।
સુકુમાર સુત ઉદયો શ્રવણેં સુણીં ।। ૪ ।।

।। સર્વસ્વદાન ।। સર્વ સો સબ પ્રકારકો સ્વ જો દાન દ્રવ્ય તાકો ।। તેણેંસમેં ।। વા સમેં જા સમેં શ્રીગુસાંઈજી પ્રકટે તા સમેં ।। દાનકરે ।। અથવા ।। સર્વસ્વ ।। સર્વ-દ્રવ્ય તાકો દાન વા સમેં કિયો ।। અબ સર્વદ્રવ્યકો દાન વા સમેં કર દિયો તબ આગે વૈદિક લૌકિકકર્મ કર્તવ્ય હતે સો દ્રવ્ય વિના કેસેં કિયે હોંયગે યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। શ્રીવલ્લભજી ।। શ્રી જો લક્ષ્મીજી તિનકે વલ્લભ સો સ્વામિ ।। યાકો ભાવાર્થ

---

[૧] કૃષ્ણાવતારમેં હૂ એસેં હી અલૌકિક બાજે બજવેકો વર્ણન દશમસ્કંધકે તૃતીયાધ્યાયમેં તથા પંચમાધ્યાયમેં નેદુર્દુદુભયોદિવિ અવાદ્યંતવિચિત્રાણિવાદિત્રાણિમહોત્સવે ઇત્યાદિ શ્લોકનમેં કિયો હે તાતેં ટીકામેં યાકો પુરૂષોત્તમાવતારકો ચિન્હ બતાયો સો યોગ્ય હે.

યહ જો લક્ષ્મીજીકે કટાક્ષલેશમાત્રતેં અતિદ્રવ્યવારો મનુષ્ય હોત હે તો આપ તો વિન લક્ષ્મીજીકે હૂ પતિ હેં તિનકો કહા દ્રવ્યકિ ન્યૂનતા હોય યાહીતેં આપનેં કૃષ્ણાવતારમેં સુદામાકોં અતુલ્ય વૈભવ દિયો તો હૂ આપકે વૈભવમેં અણુમાત્ર ન્યુનતા નહી ભઈ ॥ અબ કૃષ્ણાવતારમેં તો સુદામા દ્રવ્ય માગવેકી આશાસોં આયો ઓર વાકો પૃથુકોપાયન[૧] બી આપનેં અંગીકાર કિયો ॥ ઓર યા વલ્લભાવતારમેં તો વા સમે કોઈનેં દ્રવ્ય નિમિત્ત પ્રાર્થના હૂ નહીં કીની ઓર કોઇકો કછૂ અંગીકાર હૂ નહી કિયો ॥ ઓર સર્વસ્વ દાન કિયો યહ અધિકતા સૂચનાર્થ કહત હેં ॥ ॥ ઉદાર ॥ અબ યદ્યપિ ઉદાર હોય તો હૂ દાન દેવેકે દોય હેતુ હેં એક તો દાનકો સમય આવે ઓર દૂસરો દાનયોગ્ય પાત્ર આવે યે દોઈ હેતુ હ્યાં હે ॥ તામેં પ્રથમ હેતુ કહત હેં ॥ સુકુમારસુત ઉદયોશ્રવણેસુણી ॥ સુકુમાર સો અત્યંત કોમલ યાતેં

---

૧ પૃથુક સો જીનકો પવા ચિવડા કહત હે તિનરૂપી ઉપાયન સો ભેટ પ્રભુનને અંગીકાર કીની

સૌંદર્ય સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ સુ[૧] ॥ જો સુર દેવતા ઓર ॥ કુ ॥ સો પૃથ્વી ઓર ॥ ॥ મા ॥ સો લક્ષ્મીજી તિનકે અંગિકાર[૨] કરવેવારે પતિ એસે જે સુત તિન કોં ઉદયો ઉદય ભયે એસેં શ્રવણેં સો કાનતૈ સુણી સુનિકેં અબ ઉદય કહ્યો યાતેં જેસેં સૂર્યચંદ્રાદિકનકો ઉદય સો આવિર્ભાવ તેસેં આપકો હુ પ્રાદુર્ભાવ હે ॥ લૌકિકબાલકકી નાંઈ ઉત્પત્તી નહી હે ॥ ઓર તેજોવિશિષ્ટ હેં યહ સૂચન કિયો ॥ ઓર શ્રવણેસુણી એસેં કહ્યો યાતેં ॥ ઉદયાસ્તભાવવૃદ્ધિહાસભાવરહિતા લૌકિકતેજોવિશિષ્ટત્વ સૂચન કિયો કેસેં જો સૂર્યચંદ્રકો ઉદય દષ્ટિસો દેખિકેં આનંદ હોતહે ॥ ઓર આપકો તો ઉદય શ્રવણ કરિકેં હી આનંદ ભયો યાતેં અલૌકિકતેજોવિશિષ્ટત્વ સૂચન કિયો ॥ ૪ ॥

---

૧ નામકે એકટૂકતેં હૂ આખેનામકો ગ્રહણ શાસ્ત્રમેં હોતહે તાતેં સૂ ઈતને સુર એસો અર્થ ભયો કુ એસો પૃથ્વીકો ઓર મા એસો લક્ષ્મીકો નામ અમરકોશાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે

૨ આંગપૂર્વક રાદાછેધાતુકો યહ રૂપ હોતહે તાતેં અંગિકારકરિવેવારે યહ અર્થ ભયો

પાતાલેં શેષનાગ રીઝિયા ઊપર ઇંદ્રાદિક દેવ ॥ તતખેવ સુણિ નિસાણ વજડાવિયાં ॥ ૫ ॥ પાતાલમેં શેષજી ॥ રીઝિયા ॥ પ્રસન્ન ભયે ॥ ઉપર-ઇંદ્રાદિકદેવ ॥ સ્વર્ગાદિક ઉપર લોકનમેં ઇંદ્રાદિકદેવતા પ્રસન્ન ભયે ઓર ઉનનેં ॥ તતખેવ ॥ સો વા હી ક્ષણ ॥ સુણી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકો પ્રાકટય ભયો ॥ ઐસેં સુનકેં ॥ નિસાન વજડાવિયાં ॥ નિસાણ તો ઉપલક્ષણરીત સોં કહે ॥ યાતેં સબ બાજે બજાયે યહ સૂચન કિયો ॥ ઓર પાતાલકો નામ હૂ ઉપલક્ષણ-રીતસોં કહ્યો યાતે નીચેકે સબ લોકનમેં આનંદ ભયો યહ સૂચન કિયો ॥ અબ શેષજી રીઝે યાકો અભિપ્રાય યહ જો ॥ શ્રીગોપીનાથજી શેષાવતાર હેં સો પ્રથમ પ્રગટ ભયે હતે સો આપકે પ્રાકટય વિના વિરહકો અનુભવ કરત હતે ॥ અભિ આપકો પ્રાકટ્ય ભયો તબ વિરહક્લેશ દૂર ભયો સંયોગસુખ પ્રાપ્ત ભયો યાતેં રીઝિયો ઐસેં કહ્યો ॥ અથવા ॥ પાષંડ-મતકે અવલંબતેં અનેક જીવ પૃથ્વીકો ભારરૂપ હોય રહે હેં સો ભાર સબ શેષજીકે માથે હે ઓર આપ પાષંમતકો નાશ કરિકેં વા ભારકો નાશ કરેંગે યહ શેષજીકે મનમેં પ્રસન્નતા ભઈ યાહીતેં રીઝિયા ઐસેં કહ્યો અથવા શેષજી શબ્દશાસ્ત્રકે આચાર્ય હેં

ઓર આપ દ્વિજકુલમેં પ્રકટે હેં સો વેદાદિકશબ્દનકોં યથાર્થ સાર્થક કરેંગે યાતેં શેષજી પ્રસન્ન ભયે ॥ યાહીતેં શેષનાગ રીઝિયા ઐસેં કહ્યો ॥ અબ ઇન્દ્રાદિક દેવ ઐસે કહ્યો ઓર શેષાદિક ઐસેં નહી કહ્યો શેષનાગરીઝિયા ઐસેં હી કેવલ કહ્યો તાકો અભિપ્રાય યહ જો સર્પ હેં તે ચક્ષુ:શ્રવા[1] હેં દ્રષ્ટીતે શ્રવણ કરતહેં સો સબ અધો-લોકમેં હેં યાતેં દેખસકત નહી હેં તો વિના ઉત્સવસૂચક જો દુંદુભિપ્રભૃતિ વાદ્યકે શબ્દ તિનકોં સુનસકત નહીહેં ઓર શેષજીનેં તો શ્રીગોપીનાથજી સ્વરૂપતેં આપકે પ્રાકટ્યકે દર્શન કિયે યાતેં શેષાદિક નહી કહે ॥ ઓર શેષનાગ રીઝિયા યહ કહ્યો સો યુક્ત હે ॥ અથવા ॥ શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર હે સો સત્વ-ગુણકી વૃદ્ધિ કરિવેવારો હે ઓર તમોગુણકો નાશ કરિવેવારો હે યાતેં સાત્વિક જો ઇંદ્રાદિકદેવ તે રીઝે ઓર શેષજી તો આપકે વ્યૂહ હેં તાતેં રીઝે ઓર સર્પ તો સબ તમોગુણી હેં તાતેં ઉનકો આનંદ કહાંસોં હોય યાતેં શેષાદિક નહી કહે ઓર શેષ-નાગરીઝિયા યહ કહ્યો સો યુક્ત હે ॥ ઉપર ઇંદ્રાદિક

---

[1] ચક્ષુ સો આંખ સોઇ હે શ્રવ સો કાન જીનકે તે ચક્ષુશ્રવા કહેજાંય સર્પજાતિ આંખસોં હી દેખત હે ઓર આંખસોં સુનત હે.

દેવ રીઝિયા ઈહાં[1] રીઝિયા યા શબ્દકો દેહલીદીપન્યાયતેં શેષનાગ ઓર ઉપર ઇંદ્રાદિકદેવ ઈનમેં સંબંધ હે ।। અબ ઇંદ્ર શબ્દ કહ્યો યાકો અભિપ્રાય યહ જો ઇદિપરમૈશ્વર્યે યહ ધાતુ હે તાકો ઇંદ્ર શબ્દ હે યાકો અર્થ યહ જો બહોત વૈભવારો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો પ્રથમ દ્વિજકુલમેં જન્મ પ્રભુનનેં લિયો તબ ઇંદ્રકો ઐશ્વર્ય બલિનેં લેયલિયો હતો સો પાછો ઇંદ્રકોં દિયોં ઓર અબ હૂ દ્વિજકુલમેં જન્મ લીયો હે સો ઓર હૂ ઇંદ્રકો અધિક ઐશ્વર્ય બઢાવેંગે યાતેં ઇંદ્રાદિક દેવ રીઝે યહ સૂચન કરિવેકોં ઇંદ્રાદિક દેવ એસેં કહ્યો ।। ઓર દેવશબ્દકો અર્થ તો દ્વિતીયાખ્યાનકે વ્યાખ્યાનમેં કહ્યો હે ।। ઓર ઉપર શબ્દ કહ્યો હે યાતેં ઉપરકે સાતોં લોકમેં આનંદ ભયો યહ સૂચન કિયો તતખેવસુણી એસેં કહ્યો યાતેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે પ્રાકટ્યનિમિત્ત જો દાનાદિક કિયો તાકો યશ ઉપર સ્વર્ગાદિ સપ્તલોકપર્યંત ગયો તાકો શ્રવણ કરિકેં

શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પ્રકટ ભયે એસેં જાનકે બાજે બજાયે યાતેં તતખેવસુણી એસેં કહ્યો યાતેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે યશકોં અત્યુચ્ચગામિત્વ ઓર શીઘ્રગામિત્વ સૂચન કિયો ।। ૫ ।।

સિદ્ધ ગંધર્વ ગણ અપછરા ઉલટિયાં નૃત્ય નેં નાદ ।।
આલ્હાદ ભર્યા શ્રીવલ્લભજીયેં માનિયા ।। ૬ ।।

।। સિદ્ધ ।। સો એક જાતિકે દેવતા ઓર ।। ગંધર્વ ।। જો દેવતાનકે ગાયક ।। અપછરા ।। સો અપ્સરા તિનકે ।। ગણ ।। સો સમૂહ ।। ઉલટિયા ।। સો વેગતેં આયે ।। અથવા ।। ઉલટશબ્દ ગુજરાતિભાષામેં હર્ષવાચક હે યાતેં ।। ઉલટિયા ।। સો હર્ષયુક્ત હોયકેં નૃત્ય ઓર બાજેનકે નાદ કરતભયે યાતેં ।। ।। આલ્હાદભર્યા ।। આનંદ યુકત ઉનકોં દેખિકેં ।। અથવા ।। આનંદયુકત એસે જો ।। શ્રીવલ્લભજી ।। શ્રીવલ્લભાચાર્યજી તિનનેં ।। માનિયા ।। ઉનકો યથો[1]ચિતસત્કાર કિયો ।। ૬ ।। એસેં ઇંદ્રાદિકનકોં ઓર સિદ્ધાદિકનકોં આનંદ ભયો સો નિરૂપણ કરિકેં અબ બ્રહ્માદિકનકોં આનંદ ભયો સો નિરૂપણ કરતહેં ।।

---

[1] જેસેં દેહરીપે ધર્યો એક હી દીવા દોઈ આડી પ્રકાશ કરે તેસેં એક હી રીઝિયા યહ પદ શેષનાગ ઓર ઇંદ્રાદિક ઇન દોઈસોં લગત હેં.

[1] યથોચિત સો જેસો કિયો ચહિયે તેસો

બ્રહ્મા મહાદેવ મુનિ હરખિયાં વરખિયા કુસુમસમૂહ ॥
આ મોહ ટાળ્યો જગતના જીવનો ॥ ૭ ॥

॥ બ્રહ્મા ॥ ચતુર્મુખ ॥ મહાદેવ ॥ શિવ ॥ મુનિ ॥ મરિચિ નારદપ્રભૃતિ ॥ અથવા ॥ મુનિ ॥ સો મનનશીલ નિરંતર પ્રભુનકે સ્વરૂપકો મનન કરનહારે ભગવદ્ભકત તે સબ ॥ હરખિયા ॥ આનંદયુકત ભયે ॥ ઓર ॥ વરખિયાકુસુમસસમૂહ ॥ કુસુમ જે પુષ્પ તિનકે સમૂહ જે સમુદાય તિનકી વૃષ્ટિ કીની યાહીતેં ॥ ॥ આમોહ ટાળ્યોજગતનાજીવનો ॥ જગતમેં જીવ જે હતે તિનકો યે મોહ સો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં તાકો જ્ઞાન નહીં હતો તા અજ્ઞાનકોં ટાળ્યો સો મિટાયો ॥ કેસેં જે પૂર્ણપુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રકટ ભયે તબ એસો હી પ્રકાર ભયો હતો સો હી શ્રીમદ્ભાગવતદશમપૂર્વાદ્ધતૃતીયાધ્યાયમેં ॥ [૧] અથસર્વગુણોપેત:કાલ.પરમશોભન: ॥ ઇત્યાદિક

---

[૧] જા બિરિયાં પ્રભુનકો પ્રાકટય ભયો વહ સમય સબ આછે ગુણન કરિકેં યુક્ત ઓર પરમસુહાવનો પ્રગત ભયો ઈનહી શ્લોકમેં મુમુચુર્મુનયોદેવા: સૂમનાંસિમુદાન્વિતા: યા આધે શ્લોકમેં મુનીનનેં ઓર દેવતાનનેં હર્ષયુક્ત હોયકેં પુષ્પવૃષ્ટિ કરી સો વર્ણન કિયો હે ઓર જગુ:કિન્નરગંધર્વાસ્તુષ્ટુવુ:સિદ્ધચારણા: ॥ વિદ્યાધર્યશ્ચનનૃતુરપ્સરોભિ:સમં તદા ॥ યા શ્લોકમેં સિદ્ધગંધર્વ મુનિઅપછરા યા તુકપ્રમાણેં નિરૂપણ કિયો હે એસેં હી ઓર શ્લોકનકી સંગતી હૂ ઈહાં બિચારિલેની

સાડેઆઠ શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે તેસેં હી ઈહાં હૂ ભયો યાતેં પૂર્ણપુરૂષોત્તમ પ્રકટેં યહ સબનકોં જ્ઞાન ભયો યાહીતેં મોહટાળ્યો જગતનાજીવનો એસેં કહ્યો ॥ અથવા ॥ પુષ્પકી વૃષ્ટિ કીની ઓર આપકી સ્તુતિ કીની જે ॥ મોહટાળ્યોજગતના જીવનો ॥ આપ પ્રકટ ભયે તાતેં અબ દૈવીજીવનકોં મોહ નિવૃત્ત ભયો ॥ અથવા ॥ ॥ જગત ॥ જે પ્રપંચ ઓર તત્સંબંધી જે ॥ જીવ ॥ તિનકો જે ॥ મોહ ॥ અજ્ઞાન તાકોં મિટાયો યાકો ભાવાર્થ યહ જે જગતકો કહા સ્વરૂપ હે ઓર જીવકોં કહા સ્વરૂપ હે તાકોં માયાવાદાદિમતતેં યથાર્થ બોધ હોત ન હતો તાકો શુદ્ધાદ્વૈતરીતીતેં બોધ કિયો યાહીતેં મોહટાળ્યોજગતનાજીવનોં એસેં કહ્યો ॥ અબ પ્રાકટય સમયકે વિષેં હી મોહ ટાળ્યો એસેં નિરૂપણ કિયો યાતેં જ્ઞાનસ્વરૂપત્વ સૂચન કિયો કેસેં જે જ્ઞાનયુક્ત હોય સો તો ઓરકૂં જ્ઞાનકો ઉપદેશ કરે તબ વાકો મોહ મિટે ઓર આપ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ હેં યાતેં પ્રાકટયમાત્રતેં હી મોહ મિટાયો સો યુક્ત હે ॥ ઓર કુસુમવૃષ્ટિતેં સત્તા સૂચન કીની ઓર હર્ષતેં આનંદમયત્વ સૂચન કિયો યાકો ફલિતાર્થ યહ જે સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ આપ પ્રકટ ભયો ॥ ૭ ॥

નિગમ સામ શાખાસહસ્રસૂં કરે રે ભલા નિર્ઘોષ ॥
આ ઘોષપતિ ભગવંતભૂટતાં ॥ ૮ ॥

॥ નિગમ ॥ સો વેદ સો કોનસો કહતહેં ॥ સામ ॥ ઈતનેં સામવેદ તાકી ॥ સહસ્ર ॥ સો હજાર શાખા તિનકારકેં ॥ ભલા ॥ સો આછી રીતતેં ॥ નિર્ઘોષ-કરે ॥ સો બ્રહ્મરૂદ્રાદિક સબ ગાનકરતભયે ॥ યહ કબ કરતભયે સો કહતહેં ॥ ॥ ઘોષપતિ ॥ ઘોષ[1] જો વ્રજ તાકે પતિ સો અનન્યસ્વામી એસે ॥ ભગવંત ॥ સો ષડ્ગુણૈશ્વર્યસંપન્ન[2] શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તે ॥ ભેટતાં ॥ મિલે તા સમયકે વિષેં ॥ અબ ભગવંત પ્રકટતાં એસેં નાહીં કહ્યો ॥ ઓર ભેટતાં એસેં કહ્યો ॥ ઓર ઘોષપતિ યહ વિશેષણ કહ્યો યાતેં એસો ભાસત હે જો બ્રહ્માદિકનનેં સ્તુતિ કરી ઓર પુષ્પકી વૃષ્ટિ

---

[1] ઘોષ એસો અહીરનકે રહિવેકે સ્થાનકો નામ સંસ્કૃત કોશનમેં પ્રસિદ્ધ હે ઘોષ આભિરપલ્લીસ્યાત્પક્કણઃશબરાલયઈત્યમરઃ

[2] ઐશ્વર્ય વિર્ય યશ શ્રી જ્ઞાન વૈરાગ્ય યહ ભગવાનકે ૬ ગુણ મુખ્ય હેં.

કરી તાતેં પ્રસન્ન હોયકેં આપકો સ્વરૂપ દુર્બોધ હે યાતેં સ્વસ્વરૂપકો બોધ કરિવેકોં શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપતેં તિનકોં દર્શન દિયે યાહીતેં ઘોષપતિભગવંતભેટતાં એસેં કહ્યો ॥ અબ ઓરવેદ નહીં કહે ઓર નિગમ-સામ કહ્યો ॥ તાકો કારણ યહ જો સામગાન આપકૂં પ્રિય હે યાતેં આપકું પ્રસન્ન કરિવેકૂં સામગાન ક્રિયો ॥ અથવા ॥ સબ વેદમેં સામવેદ હે સો ભગવદ્વિભૂતિ હે ॥ સોઈ શ્રીભગવદ્ગીતામેં દશમાધ્યાયમેં વેદાનાંસામવેદોસ્મિ[1] ॥ એસેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કરી હે યાતે પ્રથમ ઉપલક્ષણુરીતસોં સામવેદકો નામ કહ્યો યાતેં સબવેદકો ઘોષ કરતભયે યહ સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ જેસેં સબ વેદ ભગવત્સ્વરૂપ હેં તથાપિ વિભૂતિ મેં મુખ્ય ગણુના સામવેદકી કરી તેસેં સબભગવદ્વતાર એકરૂપ હેં તથાપિ શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર મુખ્ય હે યહ સૂચન કરિવેકોં નિગમસામ એસેં કહ્યો ॥ અથવા ॥ નિગમસામ ॥ સો મૂર્તિ-

---

[1] પ્રભુનને આજ્ઞા કીનીહે જો સબવેદનમેં સામવેદ હે સો મુખ્ય મેરો સ્વરૂપ હે

માન સામબેદ સો અપની સહસ્ત્રશાખાનકરિકેં[1] વા સમેં શ્રીગુસાંઇજીકીસ્તુતિ કરત ભયો ।। અબ સામવેદકો નામ તો ઉપલક્ષણુમાત્રસોં કહ્યો તાતેં સબ વેદ વા સમેં ઉહાં આયકેં અપુની અપુનીસંપૂર્ણ શાખાનતેં સ્તુતિ કરતભયે યહ સૂચન કિયો ।। ઔર ઘોષપતિ-[2] ભાગ્યવંતભેટતાં એસો હૂ પાઠ હે તાકો અર્થ ઔર ટીકાનમેં પ્રસિદ્ધ હે ।। ૮ ।। અબ કેવલ સામગાન

---

[1] ઈહાં શાખાસહસ્ત્રસૂં યહ કહ્યો તાતેં બ્રહ્માકિદનનેં હી અથવા મૂર્તિમાનવેદને હી વા સમેં સામગાન કિયો એસેં સૂચન કિયો કયોં જો પહિલેં તોં ૧૦૦૦ શાખા સામવેદકી હતી પરંતુ અનદ્યાયકે દિનમેં ઋષિયેં અધ્યયન કરત હતે તાતેં ચક્રાભિઘાતસૂ વે નષ્ટ ભયે તાસું શાખા હૂ લુપ્ત ભઇ ઈતનેં અબ તો સામવેદકી ૯ શાખા પૃથ્વીમેં હેં યહ સબ ચરણવ્યૂહમેં સ્ફૂટ હે તાતેં યા કાલમેં સહસ્ત્રશાખાનિર્ઘોષ કરનો મનુષ્યનકોં સંભવત નાહી.

[2] ઘોષપતિ જો વ્રજપતિ શ્રીગુસાંઈજી ઔર ભાગ્યવંત સો પરમભાગ્યવાન્ ભગવદ્ભક્ત તિનકોં ભેટતાં સો વે પરસ્પર મિલે તબ સામાદિક વેદ નિર્ઘોષ કરત ભયે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો વેદ હેં સો સાક્ષાત્ વ્રજભક્ત હે તિનકોં પ્રભુનકે ઔર ભૂતલપતિતદેવીજીવનકે વિયોગકો પરિતાપ હતો સો અબ આપ શ્રીગુસાંઈજીરૂપસોં ભૂતલમેં પ્રકટ ભયે તબ મિટયો તાતેં હર્ષયુક્ત હોયકેં નિર્ઘોષ કરત ભયે.

ભયો ઔર સ્વવેદોકત કાર્ય કછૂ નહીં ભયો હોયગો યા શંકાકો નિવારણુ કરત હેં ।।

વેદવિહિત કૃત્ય સર્વે કીધાં દીધાં બહુપેરેં ગૌદાન ।।
માનસૂં સજન સંતોષિયાં ।। ૯ ।।

।। વેદવિહિતકૃત્ય ।। વેદ જો યજુર્વેદ તાકી જો તૈત્તિરીશાખા તાકે મંત્રતેં આપસ્તંબસૂત્રમેં[1] કહે એસે જો જાતકર્માદિકકૃત્ય તે ।। સર્વેકીધાં ।। સબ કીયે ।। અબ વેદોક્તકર્મ કિયે હોંયગે પરંતુ સર્વસ્વદાન તો પ્રથમ હી કરદીયોહે યાતેં દાનાદિક કચ્છૂ નહી કિયે હોંયગે ।। યા શંકાકો નિવારણુ કરતહેં ।। દીધાંબહુપેરેંગૌદાન ।। બહુત પ્રકારતેં ગોદાન દિયે ।। અબ દીધાં યહ બહુવચન કહ્યો કચ્છૂ સંખ્યા નહીં કહી યાતેં અસંખ્યાત ગોદાન કિયે યહ સૂચન કિયો ।। ઔર દાનતેં આગંતુકબ્રાહ્મણુનકો સત્કાર સૂચન કિયો ।। ઔર અબ જો આપકો દ્રવ્ય નહી લેતહેં તિનકોં હૂ આપનેં સત્કાર કિયો સો કહતહેં ।। માનસૂંસજનસંતોષિયાં ।। માન જો સન્માન

---

[1] આપસ્તંબઋષિનેં અપને વંશકે બ્રાહ્મણુકે જાતકર્માદિક સંસ્કાર તથા યજ્ઞાદિક કેસેં કરને તાકે લિયેં તૈત્તિરીશાખાકે અનુસારસૂં ૩૦ અધ્યાયકો એક સૂત્ર કિયો હે સો આપસ્તંબસૂત્ર કહાવત હે.

તાતેં સજન જે સ્વજન દૈવીજીવ ભકત તિનકોં સંતુષ્ટ કિયે ।। અથવા ।। ।। માન ।। જે પ્રમાણુ જાકોં જે દેવેકી રીત તાકોં તેસેં દીયો તાકરિકે ઓર સન્માન કરિકેં ।। સ્વજન ।। જે સગેસંબંધી તિનકોં સંતુષ્ટ કિયે ।। ૯ ।। અબ ત્રિવિધજનકો ત્રિવિધસત્કાર નિરૂપણુ કરિકેં મંગલસાહિત્યકો વર્ણુન કરતહેં ।। અથવા ।। વેદવિહિતકૃત્ય કહે યાતેં દાક્ષણુાદિકતેં આશ્રિતજનકોં વર્ણુન કિયો ઓર ગોદાન તેં આગંતુક બ્રાહ્મણુનકો સત્કાર વર્ણુન કિયો પરંતુ સ્વજનકોં માનતેં સંતુષ્ટ કિયે સો કોન રીતસોં માન દીયો સો નિરૂપણુ કરતહેં ।।

કનકકચોળાં કુમકુમભર્યા અક્ષત દૂર્વા ભર્યારે
સુથાળ ।। માલ પારિજાતની મહમહે ।। ૧૦ ।।

।। કનક ।। સો સુવર્ણુ તાકે ।। કચોળા ।। સો કટોરા તે કુમકુમસોં ભરિકેં ધરે ।। ઓર ।। અક્ષત ।। સો પીરે ચાંવર ।। ઓર ।। દુર્વા ।। સો દુબ યે સબ ।। સુથાળ ।। સુંદર વર્ણુકે થાલ તામેં ભરિકેં ધરે હેં ।। માલપારિજાતનીમહમહે ।। પારિજાત જે હાર-સિંગાર તાકી ।। માલ ।। તે માલાએં તિનકી અત્યંત સુગંધ ફેર રહીહે ।। અબ પરિજાતકી માલા તો ઉપલક્ષણુરીતસોં કહી યાતેં અનેક પ્રકારકે

આહોત સુગંધયુક્ત પુષ્પનકી માલા ઉહાં ધરી હતી યહ સૂચન કિયો ।। અથવા ।। પારિજાત હે સો દેવતાનકે વૃક્ષ હે સો ઉપલક્ષણુરીતતે કહ્યો યાતેં પાંચો હિ દેવતાનકે વૃક્ષકે પુષ્પનકી માલા ધરી હતી યહ સૂચન કિયો ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જે શ્રીકૃષ્ણુાવતારમેં તો આપ દેવતાનતેં યુદ્ધ કરિકેં પારિજાતકો વૃક્ષ લ્યાયે ઓર શ્રીવિઠ્ઠલાવતારકે પ્રાદુર્ભાવશ્રવણુમાત્રતેં હી ઇંદ્રને[1] નંદનવનતે પારિજાતાદિકનકે પુષ્પનકી માલા પઠાઈ એસેં ભાસત હે તાતેં યા અવતારમેં દેવતાનકે સંગ કચ્છૂ વિરોધ નહી કિયો એસેં સૂચન કિયો ।। ઓર જે આપકો દ્રવ્ય નહી લેતહેં તિનકોંગંધાક્ષતકરિકેં આપકે શ્રીહસ્તતેં માલા-દેતહેં ।। યાતેં પ્રથમતુકમેં કહી જે માનસૂંસજનસં-ષિયાં સો વાર્ત્તા સ્ફુટ ભઈ ।। ૧૦ ।। અબ યા પ્રકારતેં ઘરકે ભીતરકી શોભા નિરૂપણુ કરિકેં બાહિ-રકી શોભાકો નિરૂપણુ કરતહેં ।।

તોરણુ પરણુ સહકારના ધરણીયેં ચંદનતણાં નીર ।।
વીર શ્રી ગોપીનાથ શ્રી વિઠ્ઠલ પ્રગટિયા ।। ૧૧ ।।

।। સહકાર ।। જે આંબ તાકે ।। પર્ણુ ।। સો પતુવા

---

[1] સ્વર્ગમેં જે દેવતાનકો બડો વન હે તાકો નામ નંદનવન હે.

તાકે તોરણુ સબ ઠિકાનેં બાંધે યાતેં ઉપરકી શોભાકો નિરૂપણુ કિયો અબ નીચેકી શોભાકો નિરૂપણુ કરત હેં ॥ ધરણીયેંચંદનતણાંનીર ॥ ધરણી જે પૃથ્વી તાકે વિષેં ચંદનકે નીર સો જલ છિડકે[1] યાતેં નીરસ હતી સો સરસ ભઈ ॥ ઓર પૃથ્વીકો ગુણુ ગંધ હે તાકી વૃદ્ધિ ભઈ ॥ ઓર [2]રજોનિવૃત્તિપૂર્વક શીતલતારૂપ સાત્વિક ધર્મકો સંપાદન કિયો ॥ અબ તમો નિવૃત્તિકો નિરૂપણુ કરત હેં ॥ ॥ વીરશ્રીગોપીનાથશ્રીવિઠ્ઠલપ્રગટિયા ॥ વીરશ્રી સો સંહારશકિત સંકર્ષણુ સો કોન ગોપીનાથજી તિનકી શ્રી સો શોભા જીનતેં હે ॥ એસે જે વિઠ્ઠલ

શ્રીગુસાંઇજી તે પ્રગટિયા સો પ્રકટ ભયે ॥ અબ વીરશ્રીરૂપ શ્રીગોપીનાથજી સહિત પ્રગટે યાતેં દુષ્ટમતકો નાશ કરેંગે ॥ ઓર વિઠ્ઠલ યા શબ્દતેં નિ:સાધન જનકો ઉદ્ધાર કરેંગે યહ સૂચન કરિવેકોં વીરશ્રી ગોપીનાથશ્રીવિઠ્ઠલપ્રગટિયા એસેં કહ્યો ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો દુષ્ટમતકે નાશતેં તમોનિવૃત્તિ સૂચન કરી ॥ ॥ શંકા ॥ શક્તિકો તો અભેદ હે તાતેં સંહારશક્તિ શ્રીગોપીનાથજી પ્રથમ પ્રગટે ઓર શક્તિમાન્ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પીછેં પ્રગટે યહ બાત કેસેં સંભવે ॥ ઉત્તર ॥ સૂર્ય ઓર સૂર્યકો પ્રકાશ અભિન્ન હે તથાપિ સૂર્યકો પ્રકાશ પ્રથમ ઉદય હોત હે જાકોં અરૂણોદય કહત હે ॥ ઓર સૂર્ય પીછેં ઉદય હોત હે યાતેં કછૂ સૂર્ય ઓર સૂર્યકો પ્રકાશ ભિન્ન નહી તેસેં હ્યાં હૂ હે યાહીરીતસો શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં હૂ પ્રથમ્ સંકર્ષણુ પ્રગટે યાતેં યહ દોઉ સ્વરૂપ એક હેં યહ સૂચનાર્થ શ્રીગોપીનાથજી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી યે દોઈ નામ અંગીકાર કિયે ક્યોં જો ગોપી જે નિ:સાધન ભકત તિનકે નાથ પતી ॥ ઓર વિઠ્ઠલશબ્દકો હૂ યેહિ ફલિતાર્થ હે પરંતુ સંકર્ષણુ શકિતરૂપ હેં યાતેં આપકે નામમેં ગોપીશબ્દ હે ॥ ઓર શ્રીગુસાંઇજી

---

[1] મૂળમેં ચંદનતણાનીર યહ બહુવચન કહ્યો તાતેં અનેક પાત્રનમેં ભરિકેં ચંદનકો જલ છિરકયો એસેં સૂચન કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસે પ્રભુનકે પ્રાકટયમેં ગોપનનેં દધિ દુગ્ધ છિરકયો ક્યોં જો પ્રભુ ગોપાલ હેં તાતેં ઉનકે પ્રાકટયસૂં ગાયનકી તથા ગોરસકી વૃદ્ધિ હોયગી યહ સૂચનાર્થ તેસે શ્રીવિઠ્ઠલાવતારમેં વૈષ્ણવનને પૃથ્વીપે ચંદન છિરકયો ક્યોં જો આપ ચંદનકીનાઈં તાપનિવૃત્તિ કરિકેં પૃથ્વીકોં અપની કીર્તિરૂપ સુગંધયુક્ત કરેગે ઓર સબનકોં આનંદ દેહિંગે યહ સૂચનાર્થ ચદિ આલ્હાદે યા ધાતુકો ચંદન યહ શબ્દ હોત હે.

[2] રજ જો ધૂલ સો જલ છિરકિવેતેં દબિજાત હે ઓર રજ જો રજોગુણુતાકી નિવૃત્તિ હોયકે સત્વગુણુકો આવિર્ભાવ ભયો

શક્તિમાન્ હેં યાતેં સ્વતંત્રતાબોધક વિઠ્ઠલ યા નામકો અંગીકાર કિયો હે ॥ ઈત્યાદિક અનેક ભાવાર્થ સૂચન કરિવેકોં ॥ વીર શ્રીગોપીનાથ શ્રીવિઠ્ઠલ પ્રગાટ્યા એસેં કહ્યો ॥ ૧૧ ॥

દધિ દૂધ ઘૃત મધુ માંડવે સેરડિયેં વહે રે સુગંધ ॥
સુગંધ મોહ્યા અલિકુલ આવિયા ॥ ૧૨ ॥

॥ દધિ ॥ સો દહી દૂધ ॥ ઘૃત ॥ સો ઘી ઓર ॥ મધુ ॥ સો સેહેત ઓર ખાંડ મધુ શબ્દ સેહેત વાચક પ્રસિદ્ધ હે ॥ ઓર મધુશબ્દ મિષ્ટ વાચક હે યાતે ખાંડકો હૂ સૂચન કિયો નહી તો પંચામૃતમેં એક પદાર્થ ન્યૂન હોતહે યે સબ પદાર્થ ॥ માંડવે ॥ માંડવ સો મંડપ અર્થાત્ સભામંડપ તાકેવિષેં ધરેહેં તિનકી ॥ સેરડિયેં વહેરે સુગંધ ॥ સેરડી સો સેરી ગલી તાકે વિષેં સુગંધ બહિરહીહે અબ વહેરે એસેં કહ્યો યાતેં દૂરગામિત્વ સૂચન કિયો કેસેં જો જો પદાર્થ વહત હે સો બોહોત દૂર જાત હે સોઈ સ્પષ્ટ કરત હેં ॥ સુગંધેં મોહ્યાઅલિકુલઆવિયા ॥ વા સુગંધતેં મોહ પાયકે અલિકુલ સો ભ્રમરકે સમુદાય તે આયે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપકો પ્રાકટ્ય ચરણાદ્રિકે પાસ ભયો યાતેં પંચામૃતકો સુગંધ

વહાંપર્યંત ગયો તાહીતેં વા પર્વતમેં અનેક સુગંધપુષ્પકે વૃક્ષ લતા હેં તિનકોં છોડિકે સબ ભ્રમર આયે યાતેં સુગંધેમોહ્યાઅલિકુલઆવિયા એસેં કહ્યો ॥ ઓર મોહ્યા એસેં કહ્યો યાતેં અલૌકિકત્વ સૂચન કિયો કેસેં જો લૌકિકપંચામૃતકી સુગંધમેં ભ્રમર આવત નહી હેં ઓર મોહ હૂ પાવત નહી હેં ઓર યહ પંચામૃત તો અલૌકિક હે યાતેં મોહ પાયકેં ભ્રમર આયે યહ સૂચનાર્થ હી મોહ્યા એસેં: કહ્યો લોભ્યા એસેં નહી કહ્યો ॥ અબ પંચામૃતકોં અલૌકિકત્વ નિરૂપણ કિયો યાતેં એસો ભાસત હે જો ઈંદ્રાદકનનેં જન્મસમય આપકોં પંચામૃતસ્નાન કરાયો સો પ્રસાદીપંચામૃત ભકતનકોં દેવેકોં મંડપમેં લ્યાંયકેં ધર્યો તાકો યહ વર્ણન કિયો ॥ શંકા ॥ ઈંદ્રાદિકનેં પંચામૃત સ્નાન કરાયો યહ અર્થ કોન હેતુતેં તુમ કરત હો ॥ પ્રત્યુત્તરઃ ॥ લૌકિક પુરૂષ લૌકિક બાલકકોં જનમેં વાહીસમેં પંચામૃત કરાવે નહીં યાતેં એસો અર્થ હમનેં કિયો હે ॥ શંકા ॥ શ્રીકૃષ્ણાવતાર સબ અવતારનમેં પૂર્ણાવતાર હે તથાપિ જન્મસમેં ઈંદ્રાદિકનનેં પંચામૃતસ્નાન નહી કરાયો ॥ જબ ગિરિરાજ ધારણ કિયો તબ કેવલ દુગ્ધસો જલસોં સ્નાન કરાયો તબ વહાં એસો કહા આધિક્ય

હે સો જન્મસમેં ઇંદ્રાદિકનને પંચામૃતસ્નાન કરાયો ॥ ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં જબ અજ્ઞાનરૂપ મદ દૂર કિયો ઓર સ્વરૂપજ્ઞાન વાકોં કરાયો તબ અભિષેક કરાયો સો હુ ગોપકુલમેં જન્મ હતો ઓર ગોપગાયનકી રક્ષા કરી યાતેં કેવલ દૂધતેં અભિષેક કરાયો ॥ ઓર શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર તો સર્વોત્તમ બ્રાહ્મણકુલમેં ભયો ઓર અજ્ઞાનનિવારણાર્થ હી ભયો ॥ યાતેં પ્રાકટ્ય હોતમાત્રમેં હી ઇંદ્રાદિકનકોં આપકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન ભયો ઓર શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં તો ઇંદ્રયાગકો ભંગ કિયો ઓર આપનેં તો પહિલેં તેં હી શ્રીવલ્લભાચાર્યસ્વરૂપતેં પાખંડ મતકો ખંકન કરિકેં યાગાદિકકી પ્રવૃત્તિ કીની યાહીતેં ઇંદ્રાદિકનેં પંચામૃતસ્નાન આપકોં કરાયો સો યુકત હે યહ સૂચનાર્થ હી પંચામૃતકો અલૌકિકત્વ નિરૂપણ કિયો એસે ભાસત હે ॥ અથવા ॥ ઉત્સવાર્થ[૧] લ્યાયે ભયે

એસે જે દધી દૂધ ઓર જાતકર્મ[૨]મેં આપકે પ્રસાદી જે ધૃત મધુ તિનકો યે વર્ણન કિયો એસે હૂ ઇહાં ભાસત હે ॥ ૧૨ ॥ અબ ઇંદ્રાદિકનકોં આપકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન ભયો સો નિરૂપણ કરિકેં સાધારણ જનકોં હૂ નિરોધ સિદ્ધ ભયો સો નિરૂપણ કરત હેં ॥

સૂત માગધ સાધુ સર્વે મળ્યા ભળિયા તે માહોમાહ ॥
ઉચ્છાહભર્યા કો કોનેં જાણે નહીં ॥ ૧૩ ॥

॥ સૂત ॥ જે યશકી કવિતા કરનહારે ઓર ॥ ॥ માગધ ॥ સો યશકો ગાન કરનહારે ઓર ॥ ॥ સાધુ ॥ જે જ્ઞાનિ સો ॥ સર્વેમળ્યા ॥ સબ એકત્ર વહાં ભયે ઓર ॥ ભળિયાતેમાહોમાહ ॥ માહોમાહ સો એકદુસરેમેં ભળિયા સો સબ ભેલે હોયકેં એક સમુદાય હોય ગયો ઓર મલિયાતે માહોમાહ એસો હૂ પાઠહે તાકો અર્થ માહોમાહ સો પરસ્પર મલિયા સો ભેટત ભયે ॥ અબ પરસ્પર મિલનોં તો જિનકો કુલ શિલ તુલ્ય હોય તિનકો

---

[૧] નંદમહોત્સવકી નાંઈ ઉત્સવકેલિયે કિતનેક વૈષ્ણવ દધિ દૂધ લયે સો મંડપમેં ફેલ્યો ઓર બાકી સુગંધસોં ભ્રમર મોહે તાતેં વા દધિદૂધકો અત્યંત અલૌકિકત્વ સૂચન કીયો.

[૨] જાતકર્મમેં પિતા સોનેકી મુંદ્દડી તેં અપુને પુત્રકોં ઘી ઓર મધુ ચટાવે એસો શાસ્ત્રકો વિધી હે તાતેં આપકે જાતકર્મમેકો ધૃત મધુ હૂ મંડપમે ધર્યો હતો સો શ્રીગુસાંઇજીકે મુખારવિંદકે સંબધસોં વહ અત્યંત સુગંધયુક્ત ભયો તાસોં બાકી સુગંધતેં મોહપાયકેં ભ્રમર આયે સો યુક્તહે

સંભવે ॥ ઓર ઇહાં તો સાધુ ઉત્તમ સૂત મધ્યમ માગધ અધમ ઇનકો પરસ્પર મિલનો કેસેં સંભવે યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ॥ ઉચ્છાહભર્યાકોકોનેં જાણેનહીં॥ ઉચ્છાહ જો આપકે પ્રાકટ્યકો આનંદ તાતેં ભર્યા સો પરિપૂર્ણ ભયે યાતેં કોકોનેંજાણેનહીં ॥ કોઇ કોઈકોં નહી જાનત ભયે યાતેં ઉત્તમ મધ્યમ અધમ યે સબ પરસ્પર મિલે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપકે પ્રાકટ્યસમેં સબનકોં નિરોધ સિદ્ધ ભયો નિરોધ[1]કો લક્ષણ તો પ્રથમ નિરૂપણ કિયો હે ॥ ૧૩ ॥ અબ સાધારણ જીવનકોં આનંદ ભયો સો નિરૂપણ કરિકેં ઓર જીવન્મુકતનકો આનંદ ભયો સો નિરૂપણ કરત હેં ॥

શુકદેવ સબલ આનંદિયા વંદિયા
શ્રીવલ્લભજીના ચરણ ॥
ગિરરિધરણ શ્રીભાગવત માહારું નિરખશે ॥ ૧૪ ॥

॥ શુકદેવ ॥ સો શ્રીશુકદેવજી તે ॥ સબલ ॥ સો અત્યંત ॥ આનંદિયા ॥ આનંદયુકત ભયે ॥ અથવા ॥ શ્રીશુકદેવજી કેસે ॥ સબળ ॥ બળ જો ભકિત તાકરિકેં

---

[1] સબ જગતકો ભાન ભૂલિકેં કેવલ પ્રભુનમેં હી આસક્તિ હોય સો નિરોધ કહ્યો જાય યહ પહિલેં લિખ્યો હે.

યુકત યાહીતેં ભાકતયુકત હોયકેં ॥ ॥ વંદિયા-શ્રીવલ્લભજીનાચરણ ॥ અબ ભકિતકોં બલત્વ નિરૂપણ તો વેદ[1]મેં કિયો હે શ્રી જો સ્વામનીજી તિનકે વલ્લભ શ્રીપુરૂષોત્તમ મહાપ્રભુજી તિનકે ચરણકોં વંદિયા ॥ સો વંદન કિયો અબ કેવલ ભકિતતેં હી ચરણવંદન નહી કિયો આપનેં ઉપકાર હૂ કિયો હે સો કહત હેં ॥ ગિરિધરણશ્રીભાગવતમાહારૂંનિરખશે ॥ ગિરિ જો ગિરિરાજજી તિનકે ધરણ સો ધારણકરિવેવારે શ્રીપુરૂષોત્તમ તે મેરે શ્રીભાગમતકોં નિરખશે સો અવલોકન કરેંગે યાકો ભાવાર્થ યહ જો શ્રીશુકદેવજીનેં શ્રીમહાપ્રભુનકો બડો ઉપકાર માન્યો જો મેરિ બાણીસોં મેનેં ઉચ્ચાર કિયો એસો જો શ્રીભાગવત વામેં તો શ્રીપુરૂષોત્તમકે સ્વરૂપકો લીલાકો મહિમાકો નિરૂપણ હે યાતેં શ્રીપુરૂષોત્તમકો યાકોં યાકે અવલોકનકો પ્રયોજન નાહીં પરંતુ આપનેં ગૃહસ્થાશ્રમકો અંગીકાર કિયો તો શ્રીપુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી આપકે ઘર પ્રકટ ભયે તો લોકસંગ્રહાર્થ મેરે

---

[1] મુડકોપનિષદમેં યે આત્મા બલહીન પુરૂષકોં લભ્ય નહી હે કહ્યો હે તા સ્થલપેં બલ એસો ભક્તિકો નામ હે એસેં એસેં ગોપેશ્વરજી મહારાજનેં હૂ ભાષ્યપ્રકાશકી ટીકા રશ્મીમેં લિખ્યો હે.

શ્રીભાગવતકો અવલોકન કરેંગે તબ મેં કૃતાર્થ હોંઉંગો યહ ઉપકાર જાનકેં આપકે ચરણુકો વંદન કિયો ॥ ॥ અથવા ॥ શ્રીમહાપ્રભુનકે ચરણારવિંદકો વંદન કિયો તાકેઃ અભિપ્રાય યહ જો મેરો મનોરથ આપકી કૃપાસોં પૂર્ણ હોય ગો કેસેં જો શ્રીમદ્ભાગવતકો નિરખનો[1] સો ઉચ્ચાર કરિકેં અર્થ વિચારનો સો ઉચ્ચાર તો મુખતેં હોત હે ઓર આપ શ્રીપુરૂષોત્તમકો મુખ હો યાતેં આપકી કૃપાસોં મેરો મનોરથ સિદ્ધ હોયગો યા અભિપ્રાયતેં પ્રથમ વંદિયાશ્રીવલ્લભજીનાચરણુ ॥ એસેં કહ્યો પાછેં ગિરિધરણુ શ્રીભાગવતમાહારૂંનિરખશે એસેં કહ્યો ॥ અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો શ્રીશુકદેવજી જીવન્મુક્ત હેં સ્વાત્મલાભસંતુષ્ટ[2] હેં તિનકોં હુ આપકે પ્રાકટયકો

---

[1] નિઃ એસો ઉપસર્ગ હે ઓર ઇક્ષદ્દર્શનાંકનયોઃ એસો ધાતુ હે તાકો નિરીક્ષણશબ્દ હોત હે ઓર નિઃઉપસર્ગકો અર્થ નિરંતરતા હે તાતેં નિરખનો સો વિચારપૂર્વક ઉચ્ચારણ યહ અર્થ ટીકામેં લિખ્યો સો યુક્ત હે.

[2] અપનેં આંત્મા જો પ્રભુ તિનકો યથાર્થ અનુભવ કરિકેં સર્વદા શુકદેવજી આનંદમગ્ન રહતહેં સો હી દ્વાદશસ્કંધકે બારમેં અધ્યાયમેં સ્વસુખનિભ્રતચેતાસ્તદ્વ્યુદસ્તાન્યભાવઃ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે.

આનંદ ભયો યાતેં યા આનંદકો અગણિતાનંદત્વ સૂચન કિયો ॥ ૧૪ ॥ એસે પ્રાકટયકે આનંદકો નિરૂપણ કરિકેં અબ શ્રીગુસાંઇજીકે ગુણકો નિરૂપણ કરત હે ॥

સકળ કલા કલિકાલમાં કલ્પદ્રુમ પ્રગટિયો આજ ॥
કાજ મનવાંછિત પૂરવા ॥ ૧૬ ॥

॥ સકળકલા ॥ સો સબકળા તિનતેં યુક્ત સો પ્રબળ એસો જો ॥ કલિકાલ ॥ સો કલિયુગ ॥ અબ સકળકળાયુકતત્વ નિરૂપણ કિયો યાતેં કળિકાળકોં સંપૂર્ણ દોષકારિત્વ સૂચન કિયો ॥ એસો જો કળિકાળ તાકે વિષેં ॥ કલ્પદ્રુમપ્રગટિયોઆજ ॥ કલ્પદ્રુમ સો કલ્પવૃક્ષ સો આજ પ્રગટ ભયો તાકો કારણ કહત હેં ॥ કાજમનવાંછિતપૂરવા ॥ પ્રાણિમાત્રકે જે મનવાંછિત કાર્ય તિનકોં પૂર્ણકરિવેકોં ॥ શંકા ॥ જબ ગોપાલદાસજીનેં નિરૂપણ કિયો તબ તો શ્રીગુસાંઇજીકે પ્રાકટયકોં બોહોત વર્ષ ભયે હતે તો હુ પ્રકટિયો આજ એસેં કયોં કહ્યો ॥ પ્રત્યુત્તર શ્રીપુરૂષોત્તમકી લીલા સબ નિત્ય હેં સો વેદમેં[1] પુરાણનમેં

---

[1] બેદમે વિષ્ણુસુક્તાદિસ્થલનમેં તથા અનેક ઉપનિષદનમેં લીલાકો નિત્યત્વ વર્ણન કિયો હે ઓર પુરાણનમે હૂ શ્રીભાગવતબ્રહદ્વામનબ્રહ્મવૈવર્તાદિકનમેં યહ નિરૂપણ કિયોહે તામેં કે વચન વિદ્વન્મંડનાદિકગ્રંથનમેં લિખે હેં.

નિરૂપણ કિયો યાતેં શ્રીપુરૂષોત્તમ જ્યાસમેં જા લીલાકો જા ભક્તકો અનુભવ કરાવેં તાસમેં તાહી લીલાકો વાંકો અનુભવ હોય યાતેં ગોપાલદાસજીકોં યા વિરિયાં પ્રાકટ્ય લીલાકો અનુભવ કરાયો યાતેં સબ યથાર્થ વર્ણન કિયો યાતેં પ્રગટિયો આજ યહ કહ્યો સો યુક્ત હે॥ ॥૧૫॥ અબ ગુણકો નિરૂપણ કરિકેં સ્વરૂપકો નિરૂપણ કરત હેં ॥

તૈલંગતિલક ત્રિભુવનધણી મણી મરકત ઘન વાન્॥
સમાન રુપ નિરખતાં કોયે નહી ॥ ૧૬ ॥

॥ તૈલંગતિલક ॥ તૈલંગ સો તૈલંગદેશસ્થબ્રાહ્મણ તિનકે વિષેં તિલક સો શ્રેષ્ઠ આચાર્ય અબ યહ બાત તો જીવકોં હૂ સંભવે॥ યાતેં ઓર હૂ અધિક કહતહેં ॥ત્રિભુવનધણી॥ ત્રી જો તીન દેવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ ઓર ભુવન જો ચતુર્દશભુવન તાકે ધણી સો ઇશ્વિર નિયંતા ॥ અબ યા રીતસોં અવતાર સામયિક[1] આનંદ કુલોત્કર્ષ ઓર અવતારિત્વ નિરૂપણ

---

[1] પ્રથમ તુકનતેં આનંદકો નિરૂપણ કિયો ઓર તૈલંગતિલક યા પદતેં તથા વૈદિકકર્મ વર્ણનતેં કુલકો ઉત્કર્ષ નિરૂપણ કિયો ઓર ત્રિતુંવનધણી યા પદતેં તથા પુષ્પવૃષ્ટયાદિક ચિન્હ વર્ણનતેં અવતારરીપણેકો નિરૂપણ કિયો અબ મરકતમણીકી ઉપમાસોં તેજસ્વીપણેકો ઓર મેઘકી ઉપમાસોં સુખદાતાપણેકો સૂચન કરત હેં.

કરિકેં તેજોવિશિષ્ટત્વ સુખ દાતૃત્વ સૂચન કરત ભયે॥ શ્રીઅંગકો વર્ણન કરતહે ॥ મણિમરકતઘનવાન॥ મણિમરકત સો ઇંદ્રનીલમણિ તાકો ઘન જો સમૂહ તા સરખો હે વાન[1] સો શ્રીઅંગકો રંગ જિનકો ॥ અથવા ॥ મણિમરકત ॥ ઓર ॥ ઘન ॥ સો મેઘતિનજેસો હે વાન જીનકો અબ મરકતમણીકી ઉપમાતેં નીલવર્ણ[2]વિશિષ્ટત્વતેજોવિશિષ્ટત્વપૂર્વક દઢત્વ સુસ્પર્શત્વ વર્ણન કિયો ઓર મેઘકી ઉપમાતેં સરસત્વ તાપ હારકત્વ નિરૂપણ કિયો અબ પુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ તો વાણીતેં મનતેં અગમ્ય હે ઓર યારીતસોં તો ઉપમાનગમ્યત્વ[3] આયો તાકો નિવારણ કરતહેં ॥ સમાનરૂપનિરખતાંકોયેનહી ॥ રૂપ જો સ્વરૂપ તાકોં નિરખતાં સો દેખેંતો સમાન કોઈ નહી તુલ્ય કોઇ નહી॥ અબ નિરખતાં યહ નિરીક્ષણ યા શબ્દકો અપભ્રંશ હે યાકો શબ્દાર્થ

---

[1] રંગવાચક વર્ણશબ્દકો ભાષામેં વાન યહ અપભ્રંશ હે.

[2] નીલવર્ણત્વ સો શ્યામતા તેજોવિશિષ્ટત્વ સો તેજસ્વિપનો દઢત્વ સો દ્રઢપનો ઓર સુસ્પર્શત્વ સો છૂયે તે સુખદાયકપનો.

[3] પ્રત્યક્ષ અનુમાન ઉપમાન શબ્દ ઇન ચાર પ્રમાણનમેંતેં પ્રભુ ઉપમાનપ્રમાણતે જાને જાત હે એસી શંકા પ્રાપ્ત ભયી.

યહ જો આછી રીતસોં દેખનો યાકો ફલિતાર્થ યહ જો લૌકિકદષ્ટિસોં દેખેં તો સામાન્ય મનુષ્ય જેસેં દીખત હેં ।। ઓર અલૌકિકદષ્ટીસોં દેખેં તો [1]દેશકાલાપરિચ્છિન્નકોટિકંદર્પલાવણ્ય હેં યાહી અભિપ્રાયતેં સમાનરૂપનિરખતાંકોઇનહી એસેં કહ્યો સોઈ શ્રીગીતાજીમેં અર્જુનનેં હૂ કહ્યો હે ।। [2]નત્વત્સમોસ્ત્યભ્યધિકઃકુતોન્યઃ એસેં હી શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદમેં હૂ નિરૂપણ કિયો હે ।। ઓર અલૌકિકસ્વરૂપકો જ્ઞાન તો શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં હૂ સબનકોં નહી ભયો સોઈ શ્રીગીતાજીમેં કહ્યો હે [3]અવજાનંતિમાંમુઢામાલેષીંતનુમાશ્રિત ।। ઇત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય સૂચનકરિવેંકોં સમાનરૂપનિરખતાં કોઈ નહી એસેં કહ્યો ।। ૧૬ ।। એસેં સ્વરૂપકો

---

[1] સર્વત્ર વ્યાપક નિત્ય કોટિકામ જેસે સુંદર આપ હેં.

[2] હે પ્રભુ આપકે સદ્રશ હૂ કોઈ નહી હે તબ અધિક તો કાહાંતેં એસેં અર્જુનને કહ્યો હે.

[3] પ્રભુનનેં અર્જુનકોં કહીહે જો એનેં મનુષ્ય જેસો સ્વરૂપ ધારણ કિયો હે તાતેં મૂર્ખ આસુરજીવ મેરે સ્વરૂપકોં ન પહિચાનકેં યથાર્થ આદર કરત નાહી.

નિરૂપણ કરિકેં અબ ગર્ગાદિક ઋષિયેં આપકે પ્રાકટ્યસમેં ઉહાં આયે તાકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

ગણક ગર્ગાદિક આવિયા ભાવિયા દિયેરે આશીશ ।।
જગદીશ શ્રીવલ્લભઘરે પ્રગટિયા ।। ૧૭ ।।

।। ગણક ।। સો જ્યોતિષી તે કોન ।। ગર્ગાદિક ।। ગર્ગા સો ગર્ગાચાર્ય જ્યોતિઃશાસ્ત્રકે પ્રવૃત્તિકર્તા શ્રીકૃષ્ણકે પુરોહિત ઓર આદિશબ્દતેં ઓર હૂ સત્પાત્ર જ્યોતિષી તે ।। આવિયા ।। સો આયે ।। અબ ગણક એસેં કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો શ્રીગુસાંઈજીકી જન્મપત્રિકા ઉનનેં વાંચી યાહીતેં ।। ભાવિયા દિયેરે આશીશ ।। ભાવિયા સો વે શ્રીમહાપ્રભુનકે મનમેં ભાયે ।। અબ ભાવિયા એસેં કહ્યો યાતેં તિનકો આપનેં પૂજન સત્કાર કિયો દક્ષિણા દીની યહ સૂચન કિયો યાહીતેં દિયેરે આશીશ આશીર્વાદ દેત ભયે ।। અબ આશીર્વાદ દેનો તો જીવકોં સંભવે આપ તો પૂર્ણકામ હેં પરંતુ શ્રીમહાપ્રભુનકો ઓર શ્રીગુસાંઈજીકો સ્વરૂપ ગર્ગાદિકનેં જાન્યો ન હોયગો યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ।। જગદીશશ્રીવલ્લભઘેરપ્રગટિયા ।। અભી ભૂતલકે વિષેં પ્રાદુર્ભાવ કિયો હે મનુષ્યનાટ્ય ધારણ કિયો હે યાતેં હમ આશીર્વાદ દેત હેં પરંતુ આપ તો વસ્તુતઃ જગદીશ હેં

જગત્ જો પ્રપંચ તાકે ઈશ સો નિયંતા પુરૂષોત્તમ હેં સો હી આપ અભી શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે ઘર પ્રગટ ભયે હેં ॥ અબ ઘેર પ્રગટિયા એસેં કહ્યો યાતેં જેસેં કારાગૃહમેં શ્રીકૃષ્ણકો પ્રાદુર્ભાવમાત્ર ભયો કછૂ લૌકિકબાલકજેસી ઉત્પત્તિ નહીં ભઈ તેસેં હ્યાં હૂ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે ગૃહમેં પ્રાદુર્ભાવ ભયો યહ સૂચન કિયો ॥ અબ યાકો ફલિતાર્થ[1] યહ જો શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં તો શ્રીકૃષ્ણહી પુરૂષોત્તમહેં ઓર શ્રીવિઠ્ઠલાવતારમેં તો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પુરૂષોત્તમ હેં ઓર જિનકે ઘર આપ પ્રગટે તે શ્રીવલ્લભાચાર્યજી હુ પુરૂષોત્તમ હે યહ આધિક્ય હે એસેં ગર્ગાચાર્યજીકૂં જ્ઞાન હે ઓર છહાં જગદીશ શ્રીવલ્લભઘેરજાણિયા એસો હૂ પાઠ હે ॥ ૧૭ ॥ એસેં પ્રાકટ્ય લીલાકો વર્ણન કરિકેં ॥ અબ યા આખ્યાનકો ગાન કરે તાકી ફલસ્તુતિ કહત હેં ॥ **ધવલ ધન્યા ગાન જો કરે ઉચ્ચરે શ્રીવિઠ્ઠલજી અવતાર ॥ સારસ્વતલીલા તે જન લહે ॥ ૧૮ ॥** ॥ ધવલ ॥ જો યહ આખ્યાન તા કરિકેં યુકત જો ॥ ॥ ધન્યા ॥ સો ધન્યાશ્રીરાગ તાકો જો ગાન કરે

---

[1] જગદીશ પદસોં શ્રીગુસાંઈજીકો પુરૂષોત્તમપનો વર્ણન કિયો ઓર શ્રીવલ્લભપદસોં શ્રીમહાપ્રભુનકોં પુરૂષોત્તમપનો વર્ણન કિયો સો હી ફલિતાર્થ ટીકામેં લિખત હેં.

તેજન ॥ સો મનુષ્ય ॥ સારસ્વતલીલાલહે ॥ સારસ્વત કલ્પમેં શ્રુતિરૂપભકતનકે સંગ જો લીલા કરી તાકો અનુભવ કરે ઓર ॥ સારસુખલીલા ॥ એસો હૂ પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકાનમેં લિખ્યો હે ॥ અબ યા રીતસોં તો ગોપાલદાસજીનેં આપકી વાણીકી ફલસ્તુતિ કહી યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ ॥ ઉચ્ચરેશ્રીવિઠ્ઠલજીઅવતાર ॥ યહ ફલસ્તુતિ કછૂ મેરી વાણીકી મેં નહી કહત હો જીનનેં શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર ધારણ કિયો સો ઉચ્ચરે તિનકી યહ આખ્યાનરૂપ આજ્ઞા હે યાતેં યહ ફલસ્તુતિ કહી ॥ અબ જનલહેં એસેં કહ્યો યાકો ભાવાર્થ યહ જો ॥ શ્રુતિનનેં[1] તો અનેક વર્ષ તપસ્યા કરી તબ પ્રભુ પ્રસન્ન ભયે તબ વર દીયો ફેર અનેક વર્ષ વિપ્રયોગકો[2] અનુભવ કિયો ફેર ભૂતલમેં જન્મ લિયો તવ લીલાનુભવ ભયો ઓર યહ આખ્યાનપદાર્થ એસો હે જો યાકો શ્રદ્ધાપૂર્વક ગાન કરે તો યાહી મનુષ્યદેહસોં લીલાનુભવ કરે યહ સૂચનાર્થ હી જનલહે એસેં કહ્યો ॥ ૧૮ ॥ અબ ફલસ્તુતિ કહી

---

[1] યહ શ્રુતિનકે વરદાનકી કથા બ્રહદ્વામનપુરાણકે ઉત્તરખિલ્યમેં વૃંદાવનમાહાત્મ્યમેં પ્રસિદ્ધ હે.

[2] વિપ્રયોગ સો વિરહ

સો રોચનાર્થ નહી હે સત્ય હે ।। સો ગોપાલદાસજીકોં અનુભવ ભયો સો હી કહતહેં ।।

દાસનો દાસ જાય વારણે બારણે રહ્યો રે ઉચ્છવ જુવે ।। કો કોન ભાગ્યવંત તે સમેં ।। ૧૯ ।।

।। ઇતિશ્રીગોપાલદાસકૃતંતૃતીયાખ્યાનંસમાપ્તં ।।૩।।

અબ પ્રાકટ્યલીલાકો દર્શન ભયો યાતેં હૃદયમેં વાત્સલ્ય ઉત્પન્ન ભયો યાતેં કરત હેં ।। દાસનોદાસજયવારણે ।। શ્રીગુસાંઇજીસોં બીનતિ કહત હેં ।। આપકે દાસ જે ભાયલાકોઠારી તિનકો દાસ મેં હોં કયો જે ઇનકી કૃપાતેં આપકી કૃપા મોંપેં ભઇ ઐસો જે મેં સો બારણે જાય સો બલિહારી લેત હે ।। અબ ઐસો તુમારે હૃદયમેં પ્રેમ ઉત્પન્ન ભયો તાકો કહા કારણ યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। બારણેરચોરેઉચ્છવજુવે ।। બારણે રહ્યો સો બાહિર રહિકેં ઇતનેં દૂરતેં ઉત્સવ સો પ્રાકટ્યલીલાકો ઉત્સવ તાકો જુવે સો દર્શન કરત હે ।। જેસેં શ્રુતિનકોં કૃપા કરિકેં લીલાકો દર્શન કરાયે તેસેં ગોપાલદાસજીકોં હૂ આપનેં પ્રાકટ્ય લીલાકો દર્શનમાત્ર કરાયો કછૂ પ્રાકટ્ય લીલામેં પ્રવેશ નહી ભયો યાહીતેં બારણેરચોરેઉચ્છવજુવે ઐસેં કહ્યો યાહીતેં કહત હેં ।। કોકોનભાગ્યવંતતેસમેં ।। મેંને પ્રાકટ્યલીલાકે દર્શનમાત્ર દૂરતેં કિયે યાહીતેં ભાગ્યવંત ભયો તબ તેસમેં સો જાસમેં આપ પ્રકટ

ભયે તાસમેં કો કો ન ભાગ્યવંત કોનકો ભાગ્યવંત નહી હતે જિનકો પ્રાકટ્યલીલામેં પ્રવેશ વાસમેં ભયો વે સબ હી ભાગ્યવંત હતે ।। ઓર કોયકભગવદીયતેસમે ઐસો હૂ પાઠ હે ઓર કોઈ નહી ભગવદી તેસમેં ઐસો હૂ પાઠ હે તાકો અર્થ દુસરી ટીકાનમે લિખ્યોહે ।। ૧૪ ।।

[૧]શ્રીમદ્વિઠ્ઠલનાથાનાંવિશ્વવિખ્યાતકર્મણાં ।। વર્ણિતઃ

---

[૧] અબ ગોસ્વામિશ્રીજીવનજીમહારાજ યા રીતસોં તૃતીયાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યા આખ્યાનકો સંપૂર્ણ અર્થ સંક્ષેપસો એક શ્લોકમેં લિખત હેં તા શ્લોકકો અર્થ લિખતહોં આખે જગતમેં પ્રસિદ્ધ હેં ચરિત્ર જીનકે એસે ઓર અલોકિક સમૃદ્ધિયુક્ત એસે જે શ્રીગુસાંઇજી તિનકે પ્રાકટ્યકો બડો હી ઉત્સવ સો આનંદ ગોપાલદાસજીનેં વર્ણન કિયો સો શ્રીગુસાંઇજીકી કૃપાસું ઉનકું જેસે પ્રાકટ્ય લીલાકે દર્શન ભયે તેસો હી વર્ણન કિયો અબ યા શ્લોકમેં શ્રીગુસાંઇજીકોં વિશ્વવિખ્યાત કર્મ કહે ત કો તાત્પર્ય યહ જો આખ્યાનમેં ઉપરિ લોકવાસી જે બ્રહ્માદિક ઓર ઇંદ્રાદિક તિનકોં આપકે પ્રાકટ્યસોં જો આનંદ ભયો સો વર્ણન કિયો ઓર યા લોકમેં જો આનંદ ભયો સો હૂ વર્ણન કિયો ઓર નીચેકે લોકમેં રહિવેવારે જેશેષનાગ પ્રભૃતિતિનકોં હૂ અતિઆનંદ ભયો સો વર્ણન કિયો તાતેં શ્રીગુસાંઇજીકો ચરિત્ર આખે જગતમેં સબલોકનમેં વિખ્યાત હે યહ નિશ્ચય હોતહે ઓર સર્વ અલૌકિક સમૃદ્ધિ સૂચન કરિવેકે લીયેં શ્રીમાન્ યહ પદ કહ્યો સો અલૌકિક સમૃદ્ધિ હૂ આખ્યાનમેં આછી રીતસોં વર્ણન કીની હે.

સ્વાનુભુતોયંપ્રાદુર્ભાવમહોત્સવઃ ॥ ૧ ॥ [1]એતદાખ્યા-
નવર્યસ્યવ્યાખ્યાનસ્યફલંદ્ભુત ॥ લબ્ધંશ્રીવિઠ્ઠલાધીશ-
દર્શનાખ્યંમયાદ્ભુતં ॥ ૨ ॥

ઈતિ શ્રીબાલકૃષ્ણચરણૈકતાનશ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરુપદ્મ-
પરાગપ્રાપ્ત પરમોદયશ્રીમદ્ગોકુલોત્સવાત્મજ-
જીવનાખ્યેનવિરચિતંતૃતીયાખ્યાનવ્યા-
ખ્યાનંસમાપ્તિમઢૌકત ॥ ૩ ॥

---

[1] અબ ગોસ્વામિ શ્રીજીવનજી મહારાજ દક્ષિણકીઆડી હેદરાબાદકો પરદેશ પધારે હતે સો ઉહાસૂ પાછે પધારે તબ રસ્તામેં યા તૃતીયાખ્યાન વ્યાખ્યાન કિયો સો જાદિના યા આખ્યાનકી ટીકા સંપૂર્ણ ભઈ તાહી દિના આપ પાંડુરંગ પુર પહુંચે ઓર ઉહાં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શન કિયે સો બાત એક શ્લોકમેં વર્ણન કરત હે યા શ્લોકકો અર્થ યહ જો સબ આખ્યાનમેં શ્રેષ્ઠ એસો જો યહ તૃતીયાખ્યાન તાકે વ્યાખ્યાન કિયે કો ફલ તુરત શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શનરૂપ મેંને પાયો ઓર યહ ફલ બડો અદભૂતસોં આશ્ચર્યકારિ મોકૂં પ્રાપ્ત ભયો ઈહાં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શનકૂં અદ્ભૂતતા કહિ યાતેં કછૂક અલૌકિકકાર્ય ભયો એસેં સૂચન કિયો ઓર યા શ્લોકમેં પૂર્વાદ્ધ ઉત્તરાર્દ્ધકે છેલો પ્રાસ હે ઈતનેં તુકાંત મિલતહે અબ યા શ્લોકમેં યા તૃતીયાખ્યાનકૂં સબતેં શ્રેષ્ઠતા કહી તાકો

તાત્પર્ય યહ જો સબ આખ્યાનનમેં શ્રીગુસાંઈજીકી લીલાકો વર્ણન હે પરંતુ વિન સબલીલાનકો જ્ઞાન યા લોકમેં પ્રાકટ્ય ભયે પીછે ભયો ઓર પ્રાકટ્યલીલાકો વર્ણન તો યાહી આખ્યાનનમેં હે તાહીતેં સબ ઉત્સવનમે જન્માષ્ટમી કીનાઈ સબ આખ્યાનમે યા આખ્યાનકૈં ભગવદ્ભક્ત શ્રેષ્ઠ માનત હેં યાહીતં શ્લોકમેં જો કહ્યો સો યુક્ત હે શંકા-સબ આખ્યાનનમેં તુકાંત મિલત હે ઓર યા આખ્યાનમેં મિલત કયોં નહિ ઉત્તર -યા આખ્યાનકે તુકાંત હૂ ગુપ્ત હે તબ અર્થ ગુપ્ત હોય તામેં કહા આશ્ચર્ય યહ સૂચનાર્થ યહ આખ્યાન મધ્યાનુપ્રાસ રીતિસોં ગાયેહેં ઈતને યાકે તુકાંત બીચમેં મિલત હે જેસે શુકદેવ સબલ આનંદિયા વંદિયા શ્રીવલ્લભજીના ચરણ ઈહાં નંદિયાવંદિયા યહ પ્રાસ મિલત હે એસેં સબ તુકનમેં દેખિ લેનો અબ સંક્ષેપસોં યા આખ્યાનકે અર્થ કો દોહા ॥ શ્રીવિઠ્ઠલવિભુજન્મમેં ત્રિભુવન જનસનમાન ॥ દેખિબડો ઉત્સત કહ્યો ઈહં તીજે આખ્યાન ॥ ઈતિશ્રીવલ્લભાર્યમતવર્તિના સ્વમાતામહગોસ્વામિગુરૂશ્રીવ્રજવલ્લભજીચરણૈકતાનેન સ્વપિતૃકસકાશાદેવલબ્ધવિદ્યેન પંચનદિઘનઃશ્યામ ભટ્ટાત્મજ ગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃતં તૃતીયાખ્યાનવ્યાખ્યાન ટિપ્પણમ સમાપ્તમ ॥

।। ચતુર્થાખ્યાન ।।

।। શ્રીહરિઃ ।। અબ ગોપાલદાસજી તૃતીયાખ્યાનમેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકે પ્રાકટ્યકે ઉત્સવકો નિરૂપણ કરિકેં ઐસે જે પ્રભુ તિનકે ચરણારવિંદકો વંદન કરિકેં ગુણવર્ણન કરત હેં ।।

।। રાગ ભુપકલ્યાણુ[1] ।। ।। અબ સબ આચાર્યનકો ।। અથવા ।। સબ અવતારનકો ।। અથવા ।। બ્રહ્માદિસ્તંબપર્યંતકે આપ ભૂપ[2] હેં ।। ઓર સર્વ જગતકે કલ્યાણકર્તા આપ હેં યહ સૂચન કરિવેકું ચતુર્થાખ્યાનકો ભૂપ કલ્યાણુ રાગમેં ગાન કિયો ।।

તે પદ વંદુ શ્રીવલ્લભનંદ ત્રિભુવનમંગળ પરમાનંદ।।
સકલજીવનો ટાળયો દ્વંદ્વ જગમા
વ્યાપ્યો મુખમકરંદ ।। ૧ ।।

।। તેપદ ।। સો વે પદ જીનકો વેદ ઢુંઢત હેં સો

---

[1] ભૂપકલ્યાણુ સો કલ્યાણુ રાગકો ભેદ હે યાહીકેં ભૂપાલી કહત હેં યામેં મધ્યમ ઓર નિખાદ યહ દોય સુર લગત નાહિ

[2] ભૂપ એસો રાજાકો નામ હે.

વેદમેં[1] નિરૂપણુ કિયો હે ।। અથવા ।। તે ।। સો જાકી રજકેં શ્રુતિ ઢુંઢત હેં સોઇ શ્રીમદ્ભાગવતમેં અદ્યાપિયત્પદરજઃ[2] શ્રુતિભિર્વિમૃગ્યં ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણુ કિયો હે એસે જે પદ તિનકું ।। વંદુ ।। સો વંદન કરત હું ।। અબ એસે પદ જીનકે હેં તે કોન સો કહત હેં ।। શ્રીવલ્લભનંદ ।। શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પુત્ર ।। અથવા ।। શ્રી ।। જે સ્વામિનીજી તિનકે ।। વલ્લભ ।। જે પ્રભુ તિનકે હૂ ।। નંદ ।। સો આનંદદેવેવારે આપ ।। ઓર આપ કેસે હેં ।। ।। ત્રિભુવનમંગલ ।। ત્રિભુવન તે તીનલોક તિનકેં મંગલ સ્વાનંદલેશતેં[3] ત્રિભુવનકેં ઉપજીવન[4] કરિવેવારે સોઈ વેદમેં નિરૂપણુ કિયો હે ।। અબ એસો આનંદ

---

[1] કઠવલ્લીઉપનિષતકી દૂસરી વલ્લીમેં સગરે વેદ જા પદકો વિચાર કરત હેં એસેં કહ્યો હે

[2] જિન પ્રભુનકે ચરણારવિંદકી રજકેં આજદિનતાંઈ વેદ ઢૂંઢત હે

[3] જીન પ્રભુનકો આનંદ અગણિતહે તા આનંદકો એક લેશમાત્ર આનંદ યા જગતમેં હે તાહીતેં સબ જગત જીવત હે યહ બાત બ્રહદારણ્યકાદિક ઉપનિષદનમેં પ્રસિદ્ધ હે

[4] ઉપજીવન કરિવેવારે સો સબનકો જિવાયવેવારે

[1]પરિચ્છિન્ન હે કે અપરિચ્છિન્ન હે યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। પરમાનંદ ।। પરમ સો અપરિચ્છિન્ન આનંદરૂપ સોઇ વેદમેં[2] નિરૂપણ કિયો હે ઓર આપ કેસે હે ।। સકલજીવનોટાળ્યોદ્વંદ્વ ।। સકળજીવ તે સબ જીવ ।। અથવા ।। કલાકારકેં સહિત સો સકળ સર્વ કળાપૂર્ણ શ્રીકૃષ્ણ તિનકે જીવ સો દૈવીજીવ તિનકો ટાળ્યોદ્વંદ્વ[3] દ્વંદ્વ જે લૌકિક સુખદુઃખ ।। અથવા[4] ।। દ્વંદ્વ જે દ્વૈતભાન તાકોં

---

[1] જાકી ગીનતી હોય સકે સો પરિછિન્ન ઓર જાકી ગીનતી હોય ન સકે સો અપરિછિન્ન.

[2] તૈત્તિરીશાખાકી બ્રહ્મવલ્લીઉપનિષતમેં પ્રભુ અગણિતાનંદમય હેં યહ નિરૂપણ કિયો હે

[3] સંસ્કૃતમેં દ્વંદ્વ એસો જોડલાકો નામ હે ઓર જગતમેં સુખદુઃખકો હૂ જોડા હે તાહીતેં સુખદુઃખકો હૂ દ્વંદ્વ કહત હેં અબ સુખદુઃખ દોઈ આપને મિટાયે એસેં કહે તબ તો અલૌકિક સુખ ઓર ભગવદ્‌વિરહાદિક યેહુ સબ આપને મિટાયે હોંયગે એસેં આશંકા હોય તાકો નિવારણ કરિવેકોં લૌકિક સુખદુઃખ મિટાયે એસેં કહ્યો.

[4] પ્રભુ જુદે હેં ઓર સબ જગત જુદો હે ઓર મેં જુદો હૂ એસેં જાનનોં સો દ્વૈત.

ટાળ્યો સો શુદ્ધાદ્વૈત[1] ઉપદેશતેં મિટાયો યાહીતેં ।। જગમાવ્યાપ્યોમુખમકરંદ ।। જગમા સો જગત વિષેં મુખકો મકરંદ જે ભાષ્યાદિકગ્રંથ તે વ્યાપ્યો સો પ્રસિદ્ધ ભયે ।। અબ આપકે મુખતેં પ્રકટ ભયે જે ભાષ્યાદિકગ્રંથ તિનકૂં મકરંદત્વ[2] નિરૂપણ કિયો શ્રીમુખકૂં કમલત્વ સૂચન કિયો ।। ૧ ।।

સુખદ વદૂં શ્રીવલ્લભસુતના પદાંબુજ સુકુમાર ।।
નિગમરહસ્ય વિચાર કીધો સકલજન નિસ્તાર ।।૨।।

અબ પ્રથમ તુકમેં આપકો વર્ણન કિયો એસે આપ હેં યાહીતેં ।। સુખદ ।। સો સુખ દેવેવારે એસે જે

---

[1] ઓર યહ સબ ભગવદ્રૂપ હે કેવલ અપની ક્રીડાકે લિયેં પ્રભુનનેં અપનેં સ્વરૂપતેં યહ જગત્ પ્રકટ કિયો હે સબનકે જુદે જુદે નામ ઓર જુદે જુદે સ્વરૂપ બનાયે હેં પરંતુ વાસ્તવિક રીતસૂં દેખે તો સબ ભગવદ્રૂપ હી હે જેસેં સોનેકે કડા મુંદડી યહ સબ જુદે જુદે ભાસતહેં પરંતુ વિચારિકેં દેખેં તો સબ સોનોહી હે કછૂબી સોનોસૂં જુદો નહી હે તેસેં હી યહ સબ જગત્ ભગવદ્રૂપ હે કોઈબી પદાર્થ પ્રભુનસૂં જુદો નહી હે યા રીતસોં જો જ્ઞાન હોય સો શુદ્ધાદ્વૈત કહ્યો જાય યે હી અપને માર્ગકો સિદ્ધાંત હે

[2] જો ફુલનમે આપહી તે કછૂક જલ હોતહે તાકો મકરંદ કહત હે.

શ્રીગુસાંઈજીકે તિનકે ા પદાંબુજ ા સો ચરણુરૂપ કમલ તિનકોં ા વંદૂં ા સો મે વંદન કરત હોં ા અબ વે ચરણુકમલ કેસેં હેં ા સુકુમાર ા સો અતિ કોમલ હેં ા અબ પાદાંબુજ કહે યાહીતેં સુકુમારપનો સૂચન હોત હેં ક્યોં જો કમલપદાર્થ કોમલ હોત હે તથાપિ સુકુમાર એસેં કહ્યો યાતેં ચરણકૂં કમલતેં હૂ અધિક કોમલપનો સૂચન કિયો ા અબ પ્રથમ તુકમેં નિરૂપણુ કિયે એસે ચરણુ તો શ્રુતિનકૂં દુર્લભ હેં તે ચરણુ ભૂતલકે જીવનકૂં કેસેં મિલેં યા શંકાકો નિવારણુ કરિવેકું કહત હેં ા શ્રીવલ્લભસૂતના ા શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પુત્રરૂપ હોયકે પ્રકટે યાહીતેં ભૂતલકે જીવનકું એસે ચરણુ સુલભ ભયે યહ સૂચન કિયો ા અબ પ્રકટ હોયકેં કહા કાર્ય કિયો સો કહત હેં ા નિગમરહસ્યવિચારકીધો ા નિગમ જો વેદ તિનકો જો રહસ્ય જો શુદ્ધાદ્વૈતવેદાંત ઓર ફલરૂપભક્તિ તાકો વિચાર કિયો ા અબ વિચાર કરનો તોં જાકૂં સિદ્ધાંતકો નિશ્ચય ન હોય તાકૂં સંભવે આપ તો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં આપકૂં યહ બાત કેસેં સંભવે યા શંકાકો નિવારણુ કરત હેં ા સકલજનનિસ્તાર ા સબ દૈવીજીવનકો નિસ્તાર જો ઉદ્ધાર તાકે લિયેં નિગમરહસ્યવિચાર કિયો યાકો

ભાવાર્થ યહ જો આપ તો સર્વજ્ઞ હેં પરંતુ નિગમરહસ્યકે વિચારરૂપ જે ભાષ્યાદિકગ્રંથ તે નહી કરેં તો શુદ્ધાદ્વૈતકે જ્ઞાનવિના કેસે. જીવકો નિસ્તાર હોય યાતેં ઉનકે ઉદ્ધારાર્થ આપનેં નિગમરહસ્યવિચાર કિયો ા અબ ફલરૂપભક્તિકો વેદરહસ્યરૂપત્વ તો શ્રીભાગવતમેં નિરૂપણુ કિયો હે ભગવાન્[1]બ્રહ્મકાત્સ્ન્યેંન-ત્રિરન્વીક્ષ્યમનીષયા ા તદધ્યવસ્યત્કુટસ્થોરતિરાત્મન્યતોભવેત્ યા શ્લોકમેં ા ૨ ા એસેં સકલજનનિસ્તાર યા તુકમેં ઈષ્ટ સંપાદકત્વ નિરૂપણુ કરિકેં ા ા અબ અનિષ્ટનિવર્ત્તકત્વ નિરૂપણુ કરત હેં ા

બ્રહ્મકુલ હરી અવતર્યા તે ટાલવા ભૂમિભાર ા
શ્રીનાથ વિઠ્ઠલ નામ નિરુપમ વૃંદાવન શૃંગાર ા ૩ ા

ા બ્રહ્મકુલ ા સો બ્રાહ્મણુકુલ તામેં ા તે ા સો જિનકો પ્રથમ નિરૂપણુ કિયોં તે ા પ્રગટિયા ા સો પ્રકટ ભયે તાકો પ્રયોજન કહત હેં ા ટાલવાભૂમિભાર ા ભૂમિ જો પૃથ્વી તાકો ભાર સો પાખંડ તાકૂ ટાલવા

---

[1] ઐશ્વર્યાદિ ગુણુયુક્ત ઓર સબનકે મૂલપુરૂષ એસે જે બ્રહ્માજી તિનનેં અપની બુદ્ધિસૂં આખે વેદકો તીન બિરિયાં વિચાર કરિકેં યહ નિશ્ચય કિયો જો ઇન સબ વેદન કરિકેં પ્રભુનકે વિષેં પરિપૂર્ણ ભક્તિ સિદ્ધ હોય સબ વેદનકો કેવલ ભગવદ્‌ભક્તિપે હી તાત્પર્ય હે.

સો મિટાયવેકૂ પ્રકટ ભયે કયોં જો આપ ॥ હરિ ॥ સર્વકે દુઃખહર્તા હેં ॥ અથવા ॥ બ્રહ્મ ॥ જો વેદ તાકો ॥ કુલ ॥ સો સમૂહ તદ્રૂપ જો ॥ હરિ ॥ સો ભગવાન યહ હી ॥ વેદો[૧]નારાયણઃસાક્ષાત ॥ યા વાક્યમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર તેસો પ્રસિદ્ધ પાખંડરૂપ ભૂમિકો ભાર તાકોં મિટાયવેકોં પ્રકટે યાકો ભાવાર્થ યહ જો વેદસ્વરૂપ આપ પ્રકટ હોયકેં વૈદિક-મત પ્રવૃત્ત કરિકેં પાખંડમતકો નાશ કરિકેં ભૂમિકો ભાર મિટાયો ॥ અબ યા રીતસૂં વેદસ્વરૂપત્વ સિદ્ધ ભયો તબ વેદકૂં તો નિઃશ્વાસરૂપત્વ હૂ વેદમેં[૨] નિરૂપણ કિયો હે તબ શ્રીપુરૂષોત્તમકે નિઃશ્વાસરૂપ આપ હોંયગે યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ શ્રીનાથ ॥ શ્રી જો સ્વામિન્યાદિક તિનકે નાથ સો પતિ શ્રીગોવર્દ્ધનધર તે હી ॥ શ્રીવિઠ્ઠલ નામ ॥ વિઠ્ઠલ હે નામ જિનકો એસે રૂપતેં પ્રકટ ભયેહેં ॥ અબ

---

[૧] શ્રીભાગવતકે ષષ્ઠસ્કધમેં યમદૂતનનેં વિષ્ણુદૂતનકોં કહ્યો હે જો સબ વેદ સાક્ષાત પ્રભુનકો સ્વરૂપ હેં.

[૨] બ્રહદારણ્યકઉપનિષત્‌કે મૈત્રેયી બ્રાહ્મણમેં કહ્યો હે જો ઋગ્વેદ યજુર્વેદ સામવેદાદિક સબ પરબ્રહ્મકે નિઃશ્વાસરૂપ હે

ભૂતલમેં પ્રકટભયે તબ તો અભી અસ્મદાદિકતુલ્ય[૧] હોંયગે યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ નિરૂપમ ॥ જિનકું ઉપમા નહી એસે યાકો ભાવાર્થ યહ જો ઉપમા તો કછૂકબી તુલ્ય હોય તાકી દીની જાય ॥ ઓર આપકે તુલ્ય તો કોઇબી નહી હેં યાતેં ભૂતલમેં પ્રકટે તો હુ અલૌકિકસ્વરૂપ હેં ઓર સર્વરૂપ આપ હેં તાતેં વેદરૂપત્વ હૂ આપકું હે ॥ અબ શ્રીનાથત્વ ઓર નિરૂપમત્વ તો શ્રીપુરૂષોત્તમકી વિભૂતિ જો વિષ્ણુ ઓર અક્ષરબ્રહ્મ તિનકૂં હૂ કોઇ [૨]પ્રકારસૂં હેં યાતે પૂર્ણપુરૂષોત્તમત્વદ્યોતનાર્થ કહત હેં ॥ વૃંદાવનશૃંગાર ॥ વૃંદાવન સો શ્રીપુરૂષોત્તમકો લીલાસ્થાન અલૌકિકવન તાકે શૃંગાર સો ભૂષણરૂપ ॥ અથવા ॥ વૃંદ ॥ જે ભક્તનકે સમૂહ તિનકે

---

[૧] અસ્મદાદિતુલ્ય સો પ્રાકૃત મનુષ્ય જેસે.

[૨] વિષ્ણુ હેં તે લક્ષ્મીજીકે પતિ હેં ઓર શ્રી એસો લક્ષ્મીજીકો નામ હે તાતેં યા પ્રકારસૂં ઉનમે હૂ શ્રીનાથશબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોય ઓર બ્રહ્મરૂદ્રતેં ઉત્તમ હેં તાતેં નિરૂપમ હૂ કહે જાંય તબ શ્રીનાથવિઠ્ઠલનામનિરૂપમ ઇતનો હી કહે તો કદાચિત આપમેં વિભૂતિરૂપાતકી ભ્રાંતિ હોય સો ભ્રાંતિ નિવૃત્ત કરિવેકોં વૃંદાવન શૃંગાર એસે કહ્યો તાતેં આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં વિભૂતિરૂપ નહિ યહ સૂચન કિયો.

।। અવન ।। જે અધિપતિ શ્રીસ્વામિન્યાદિક તિનકે ।। શૃંગાર ।। સો ભૂષણુરૂપ ।। અથવા ।। વૃંદ ।। જે વ્રજસુંદરીનકે સમુદાય તિનકે ।। અવન ।। સો પતિ યાહિતેં ।। શૃંગાર ।। સો શૃંગારરસરૂપ સોહી વેદમેં[1] નિરૂપણુ કિયો હે ।। ૩ ।।

એક રસના કેમ કહૂં ગુણુ પ્રગટ વિવિધ વિહાર ।।
નિત્ય લીલા નિત્ય નૌતન શ્રુતિ ન પામે પાર ।। ૪ ।।

અબ પ્રથમ શ્રીપુરૂષોત્તમત્વ નિરૂપણુ કિયો યાહીતેં કહત હેં ।। ગુણુ ।। જે ઔદાર્યાદિક ઓર ।। વિહાર ।। જે રાસક્રીડાદિક તે વિવિધ ।। સો અનેક પ્રકારકે [2]પ્રકટ હોત હેં તાતેં મેરી એક જે ।। રસના ।।

---

[1] બ્રહ્માવિલ્લયાદિકઉપનિષદનમેં પ્રભુનકૂં રસાત્મકત્વ નિરૂપણુ કિયો હે.

[2] પ્રકટ હોતહેં એસેં કહ્યો તાતેં લીલાકોં નિત્યત્વ ઘોતમ કિયો કયોં જો અનિત્યપદાર્થકી ઉત્પત્તિ કહી જાય સો બાત નારદપંચરાત્રમેં લિખી હે ઓર ગુણુપ્રકટવિબિથ વિહાર યા જગ્ગેં ગુણુ જે અલૌકિક સત્વાદિક તિનતે પ્રકટ ઈતનેં સાત્વિક રાજસાદિક ભેદસોં અનેક પ્રકારકે વિહાર હેં એસો હૂ અર્થ હોત હે સો ટિકામેં સૂચન કિયો.

જિવ્હા તાતેં કેસે કહૂં ।। અબ એકરસનાતેં ગુણુ ઓર વિહાર કહે નહી જાય હેં તબ અનેક જીવ્હાવારે શેષજી વે કહેંગે યા શંકાકો નિવારણુ કરત હેં ।। શ્રુતિનપામેપાર ।। શ્રુતિ જે વેદ તે હૂ પાર નહીં પાવત હેં તો ઓર શેષાદિકકો કહા સામર્થ્ય અબ વેદ તો પુરૂષોત્તમરૂપ હી હે તબ વેદ પાર ન પાવે યહ કેસેં સંભવે યહ શંકાનિવારણુ કરત હેં ।। નિત્યલીલા ।। નિત્ય સો જાકૂં આદિ હૂં નહીં ઓર અંત હૂ નહી એસી જે લીલા તે સગરી ।। નિત્યનૌતન ।। નિત્ય નવીનરીતસૂં પ્રકટ હોત હેં સોઈ વિદ્વન્મંડનમેં નિત્ય લીલાવાદમેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં સ્ફુટ નિરૂપણુ કિયો હે યાંતેં જો પદાર્થકો આદિ હૂ નહી ઓર અંત હું નહીં તાકો પાર વેદ નહી પાવે યામેં કહા ક્ષાત યાહીતેં શ્રીમદ્ભાગવતદશમસ્કંધોત્તરાર્ધકે એકાવનમેં અધ્યાયમેં પ્રભુનનેં મુચકંદકૂં આજ્ઞા કરી હે ।। જન્મકર્માભિધાનાનિસંતિમેંગસહસ્ત્રશઃ[1] ।।

---

[1] મેરે અવતાર ઓર લીલા ઓર નામ હજારન હજાર હેં વે સબ અપાર હેં તાતેં વિનકી ગિનતી મેં હૂ કરિ સકત નાંહી એસે મૂચકૂંદકું પ્રભુનને આજ્ઞા કીની હે તેસેં વેદ સાક્ષાત પુરૂષોત્તમરૂપ હેં પરંતુ અપની લીલાકો આપ પાર નહી પાવત સો યોગ્ય હે.

નશક્યંતેનુસંખ્યાતુમનંતત્વાન્મયાપિહિ ા ા યા શ્લોકમેં ા ા ૪ ા ા અબ એસો અલૌકિક સ્વરૂપ હે તામેં કહા પ્રમાણુ હે સો કહત હેં ા ા

સકલ શાસ્ત્ર પ્રમાણુ બોલે સારમાહે સાર ા ા
તત્વમાહે તત્વ ત્રિભુવન ભક્તનો આધાર ા ા ૬ ા ા

ા ા સકલશાસ્ત્રપ્રમાણુબોલે ા ા સબશાસ્ત્ર પ્રમાણિકરીતિતેં કહત હેં ા ા અથવા ા ા સબ શાસ્ત્રકૂં પ્રમાણુ જો વેદ સો એસેં કહત હે ા ા સારમાહેસાર ા ા યે શ્રીપુરૂષોત્તમ[1] સકલ જગતકો સાર જો અક્ષરબ્રહ્મ તાકે સાર સો અધિષ્ઠાતા ા ા અબ સબતે પરત્વ નિરૂપણુ કરિકેં એંતર્યામિત્વ નિરૂપણુ કરત હેં ા ા તત્વમાહેતત્વ ા ા તત્વ જો અઠ્ઠાઈસતત્વ[2] તિનમેં હૂ તત્વરૂપ

---

[1] જેસેં તિલનમેં સારભૂત તેલ હે ઓર દહીંમેં સાર ઘી હે તેસે હી અક્ષરબ્રહ્મમેં પુરૂષોત્તમ હેં એસે શ્વેતાશ્વતરાદિ ઉપનિષદનમેં લિખ્યો હે

[2] અઠ્ઠાઈસ તત્વનકે નામ સત્વ ૧ રજ ૨ તમ ૩ પુરૂષ ૪ પ્રકૃતિ ૫ મહત્તત્વ ૬ અહંકાર ૭ ઓર શબ્દ ૮ સ્પર્શ ૯ રૂપ ૧૦ રસ ૧૧ ગંધ ૧૨ યહ પાંચ તન્માત્ર ઓર આકાશ ૧૩ વાયુ ૧૪ તેજ ૧૫ જલ ૧૬ પૃથ્વી ૧૭ યહ પંચ મહાભૂત ઓર વાણી ૧૮ હાથ ૧૯ પાંવ ૨૦ ગુદ ૨૧ ઉપસ્થ ૨૨ યહ પાંચ કર્મેંદ્રિય ઓર કાન ૨૩ ત્વચા ૨૪ ઈતનેં શરીરકે ઉપર બહુત ઝીની ચમડી હોય હે સો આંખ ૨૫ જીભ ૨૬ જાસોં ખારો મીઠો જાન પડે સો નાક ૨૭ યહ પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય ઓર મન ૨૮ યહ સબ મિલિકેં અઠ્ઠાઈસ ભયે યાહી પ્રકારસોં અઠ્ઠાઈસ તત્વ શ્રીમહાપ્રભુનનેં નિબંધકે સર્વાર્થનિર્ણયપ્રકરણુમેં શ્લોક ૯૬ ૯૭ સત્વંરજસ્તમશ્ચૈવપુરૂષઃ પ્રકૃતિર્મહાન્ ઈત્યાદિ અઢાઈ શ્લોકમેં લિખે હે ઓર પ્રભુનકોં હૂ તત્વ ૨૮ હી સંમત હેં સો એકાદશરકંધકે બાઈસમે અધ્યાયમેં નવૈકાદશપંચત્રીણ્યાત્થત્વમિતિશુશ્રુમ એસે ઉદ્ધવજીકે વચનતેં સ્ફુટ હોત હે.

આધિદૈવિક સ્વરૂપ ા ા અબ અંતર્યામિત્વ નિરૂપણુ કરિકેં આધારત્વ નિરૂપણુ કરત હેં ા ા ત્રિભુવનભક્તનોઆધાર ા ા ત્રિ સો તીન દેવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ ઓર ભુવન ચતુર્દશભુવન ઓર ભક્ત તિનકે આધાર ા ા અબ આધ્યાત્મિકરીતતેં[1] દેવકે આધાર

---

[1] આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ હે તામેંતેં પ્રકૃતિકો સત્વગુણરૂપ ઉપાધિ પાયકેં વિષ્ણુ હોત હેં રજોગુણતે બ્રહ્મા હોત હેં ઓર તમોગુણતેં શિવ હોત હેં સો બાત શ્રીભાગવતમેં સત્વંરજસ્તમઇતિપ્રકૃતેર્ગુણાસ્તૈર્યુક્તઃ પરઃ પુરૂષ એકઈહાસ્યધત્તો સ્થિત્યાદયેહરિવિરંચિહરેતિસંજ્ઞા ઈત્યાદિ સ્થલનમેં લિખી હેં ઓર યાકે વિશેષ પ્રમાણુ વચન મેનેં સત્સિદ્ધાંતમાર્તંડ યા નામકે સંસ્કૃતગ્રંથમેં લિખેં હેં ઓર અક્ષરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમતેં ભિન્ન નહિ હે કયોં જો ચરણરૂપ હે તાતેં આધ્યાત્મિક રીતસોં તીન દેવકે આધાર પુરૂષોત્તમ હેં.

[૧]આધિભૌતિક રીતતેં ભુવનનકે આધાર ઔર [૨]આધિદૈવિક રીતતેં ભક્તનકે આધાર યાકો ભાવાર્થ યહ જો સબતેં પર ઔર સબનકે અંતર્યામિ ઔર સબનકે આધાર પર અ પ હી હેં સોઈ [૩]વેદમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ ૫ ॥ અબ જ્ઞાનમાર્ગકી રીતિસૂં સ્વરૂપકો નિરૂપણ કરિકેં ઔર પુષ્ટિભક્તાનુભૂતસ્વરૂપકોં નિરૂપણ કરત હેં ॥

---

[૧] સબ જગત હે સો પ્રભુનકો આધિભૌતિક સ્વરૂપ હે ઔર પુરૂષોત્તમ હેં તે આધિદૈવિક હેં વે કેવલ ભક્તિસોં હી પ્રાપ્ત હોત હેં તાતેં વે ભક્તનકે આધાર આધિદૈવિક રીતિતેં હેં યહ આધિદૈવિકાદિસ્વરૂપકો વિવેચન ગીતાજીમેં અધિભૂતંક્ષરોભાવઃ ઈત્યાદિ શ્લોકનતેં કિયોહે તેસેં હી સિદ્ધાંતમુક્તાવલીપ્રભૃતિગ્રંથનમે કિયો હે ઔર મેનેં હૂ વેદાંત ચિંતામણીકે તેરમે પ્રકરણમેં કિયો હે

[૨] જા રીતસોં ઈહાં ભાવાર્થ લિખ્યો તેસેં હી બ્રહ્મસૂત્રકે પ્રથમાધ્યાયમાં પ્રથમપાદમે સબતેં પરત્વ સર્વકર્તૃત્વકો ઔર દ્વિતીયપાદમેં અંતર્યામિપણેકો ઔર તૃતીયાપાદમે સર્વાધારત્વકો નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં મૂલમેં સકલશાસ્ત્રપ્રમાણબોલે એસેં વેદ તથા ગીતાજી તથા બ્રહ્મસૂત્ર ઈનકો વાચક શાસ્ત્રપદ કહ્યો.

[૩] ઔર વેદમેં સો શ્વેતાશ્વર મૈત્રાયણીપ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં યહ બાત હેં.

સર્વે અંગોઅંગ રસ ભર્યાં રસ ભર્યાં લોચન ચાર ॥
ચલણવલણે બોધવ્યા હદે ભાવ અનેક પ્રકાર ॥ ૬ ॥

સર્વ જે અંગ અંગ તે ॥ રસભર્યાં ॥ શૃંગારરસ કરિકેં પૂર્ણ ॥ અથવા ॥ અંગ અંગ સર્વ રસતેં પૂર્ણ સોઈ [૧]વેદમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ રસભર્યાં લોચનચાર ॥ ચાર સો ચારૂ સુંદર લોચન તે નેત્ર તે હૂ રસ ભરે હેં ॥ અથવા ॥ ચારરસનતેં ભરે નેત્ર હેં ॥ અબ નેત્રમેં ચારરસનકી સ્થિતિકો સ્ફુટ ચિન્હ લિખતહું નેત્રમેં શ્યામતારા હેં તે શૃંગારરસ હે તે વ્રજસુંદરીનકે અર્થ ઔર શ્વેતતા હે સો શાંતરસ હે સો જ્ઞાનિનકે અર્થ ઔર લાલ ડોરા હેં તે રૌદ્રરસ દુષ્ટનકેઅર્થ ઔર નેત્રનકે કિરણ હેં તે [૨]હેમવર્ણ હે તે વીરરસ ભક્તનકોં નિર્ભયતાકે અર્થ યા રીતતેં ચારરસકરિકેં યુકત આપકે નેત્ર હેં ॥ અબ યા રીતસૂં તો શૃંગાર

---

[૧] છાંદોગ્યઉપનિષતકી શાંડિલ્યવિદ્યામેં પ્રભુનકોં સર્વરસાત્મકત્વ કહ્યો હે

[૨] હેમવર્ણ સો સોને જેસે ચમકને પીરે નેત્રકે કિરણ હે.

રસકૂં ન્યૂનતા આવેગી યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। ચલણુવલણુ ।। જે શૃંગારસોદ્બોધક દૃષ્ટિ-ચાંચલ્ય તાકરિકેં [૧] અનેકપ્રકારકે ભાવકો બોધ ભકતનકે હૃદયમેં કિયો હે યાતેં શૃંગારરસકી પૂર્ણતા નિરૂપણ કીની ।। ૬ ।। અબ નેત્રકો વર્ણન કરિકેં શ્રીમુખકો વર્ણન કરત હેં ।।

મુખસુગંધે મોહ્યા અલિ સકલ તે આવી કરે રે ગુંજાર।।
સરસ વચન ઉચ્ચારમાત્રેં સંશયનો પરિહાર ।। ૭।।

।। મુખસુગંધેંમોહ્યા ।। સો શ્રીમુખકી સુગંધતેં મોહિત ભયે ઐસે ।। અલિ જે ભ્રમરતે ।। સકલ સો સબ ।। આવીકરેરેગુંજાર ।। આયકેં નિકટ ગુંજાર સો અવ્યક્ત પ્રિય શબ્દ કરત હેં ।। અબ શ્રીમુખકે સુગંધકો નિરૂપણ કિયો યાતેં કમલત્વ સૂચન કિયો ।। ઓર આવીકરે ઐસેં કહ્યો યાતેં સુગંધકૂં દુરગામિત્વ સૂચન કિયો ।। ઓર મોહ્યા ઐસેં કહ્યો યાતેં

---

[૧] અનેક પ્રકારકે ભાવ સો સાત્વિકરાજસાદિ ભેદસોં જે શ્રી ભાગવતમેં ગુપ્ત રીતિસોં રહે હેં તે.

[૧] અલૌકિકત્વ સૂચન કિયો ક્યોં જે લૌકિકસુગંધતેં તો ભ્રમર લુબ્ધમાત્ર હોત હેં મોહિત નહી હોતહેં ।। ઓર આવિયા કરે તે ઝંકાર ઐસો હૂ પાઠ હે તાકો અર્થ સ્ફુટહે ।। અબ [૨] બહિરંગ શોભાકો નિરૂપણ કરિકેં અંતરંગ શોભાકો નિરૂપણ કરત હે ।। સરસવચનઉચ્ચારમાત્રેંસંશયનોપરિહાર ।। સરસ તે ભક્તિરસ સહિત ઉપદેશરૂપવચન તિનકે ઉચારમાત્રતેં સંશય જે સંદેહ તિનકો પરિહાર હોત હે ઇતનેં [૩] આપકે વચન શ્રવણમાત્રસોં ભકતનકે સબ સંદેહ

---

[૧] ઇહાં મુખ્ય ભક્ત હી ભ્રમરરૂપ હોયકેં મુખસમીપ ગાંન કરત હેં ઓર યાહી રીતકો ભકતનકો કામરૂપત્વ તો છાંદોગ્ય-ભૃગુવલ્લીપ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં તથા વેણુગીતાદિકકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં સ્ફૂટ લિખ્યો હે સોહી ઇહાં અલૌકિકતતા હે યાહીતેં ટીકામેં ફલિતાર્થમેં ભક્તનકો આપ મુખસુગંધરૂપ ઇષ્ટ દેતહેં યહ નિરૂપણ કિયો.

[૨] બહિરંગ સો મુખતેં બાહિરકી શોભા ઓર અંતરંગ સો મુખકે ભીતરકી શોભા

[૩] જેસે પ્રભુનનેં એક હી બિરિયાં ઉપદેશ કરિકેં અર્જુન ઉદ્ધવજી પ્રભૃતિનકે સબ સંશય દૂર કિયે તેસે આપકે હૂ વચનામૃત શ્રવણતેં સબ સંદેહ દુર્વાસના દૂર હોયકેં આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં યહ નિશ્ચય હોત હે.

દૂર હોત હેં ।। અબ ઉચ્ચારમાત્રેં એસેં કહ્યો યાતેં એકબેરમેં હી સંશયનિવૃત્તિ સત્વર[1] સૂચન કરી યાકો ફલિતાર્થ યહ જો ભકતનકૂં સ્વમુખારવિંદકે સુગંધરૂપ[2] ઈષ્ટસંપાદનપૂર્વકસંશયરૂપઅનિષ્ટકી નિવૃત્તિ આપ કરત હેં ।। ૭ ।। અબ નામદ્વારા ઓર શ્રીહસ્તદ્વારા જો ભકતનકો અનિષ્ટનિવર્તનપૂર્વક-ઈષ્ટસંપાદન આપ કરતહેં સો નિરૂપણ કરત હે ।।

નામવ્યાજેં પ્રગટ કીધો મુક્તિશત્રુકાર ।।
ભુજદંડ પરસેં ભય હર્યા એવા નાથ
અમિત ઉદાર ।। ૮ ।।

।। નામ ।। જો શ્રીવિઠ્ઠલ યહ નામ તાકો ।। વ્યાજ ।। જો મિષ તા કરિકેં ।। મુકિતશત્રુકાર ।। સો અજ્ઞાનાદિક મિટાયવેકો ઉપાય આપનેં પ્રકટ કિયો ।। મુકિત જો

---

[1] સત્વર સો તુરત

[2] જો જાકૂં આછો લગે સો તાકો ઈષ્ટ કહ્યો જાય ઓર બુરો લગે સો અનિષ્ટ કહ્યો જાય.

બ્રહ્મભાવ સોઈ શ્રીમદ્‌ભાગવતમેં ।। મુકિતર્હિત્વાન્યથારૂપંસ્વરૂપેણુવ્યવસ્થિતિઃ[1] ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે એસી જો મુકિત તાકો શત્રુ સો અજ્ઞાન કયોં જો જીવ બ્રહ્માંશ હે સો બ્રહ્મરૂપ હે સો અજ્ઞાનતેં સ્વરૂપભ્રષ્ટ હોતહે તાતેં મુકિતકો શત્રુ અજ્ઞાન તાકો કાર સો નાશકરિવેબારો શસ્ત્ર કારશબ્દ[2] કૃવિક્ષેપેધાતુ હે તાકો હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો નામોચ્ચારણુ માત્રતેં અજ્ઞાનરૂપઅનિષ્ટનિવૃત્તિ હોત હે તાહિતે જ્ઞાનરૂપ ઈષ્ટપ્રાપ્તિ હોત હે ।। અબ યા રીતસૂં તો નારાયણુ જો વિભૂતિ જલશાયી તાકી તુલ્યતા આઈ કયોં જો નારાયણુ નામોચ્ચારણુતેં અજામિલકોં અજ્ઞાન

---

[1] જેસેં અગ્નિમેં તેં પતંગા ઉડત હેં તે અગ્નિકે અંશ હેં તેસે પ્રભૂનમેસૂં જીવ ઉત્પન્ન ભયે હેં તે સબ પ્રભુનકેહી અંશ હેં તિનકો અવિદ્યા લગી તાતેં વે અપનો સ્વરૂપ ભૂલિગયે હેં યાહીતેં શરીરકોં હી આપ કરિકેં માનત હેં અબ અન્યથા રૂપ સો શરીરાદિકકો અભિમાન તાકોં છોડિકે જબ યહ જીવ અપને સ્વરૂપકૂં પાવે ઈતનેમેં પ્રભુનકો અંશ હૂં સાક્ષાદ્‌બ્રહ્મરૂપ હૂ એસેં જાને તબ વાકી મુક્તિ કહી જાય

[2] યહ કારશબ્દ કૃધાતુતેં કરણુરૂપ અર્થમેં બાહુલકસિદ્ધ ઘંય પ્રત્યય કરે તે સિદ્ધ હોત હે.

નિવૃત્તિ હોયકેં જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ભઈ તાતે પૂર્ણપુરૂષોત્તમ જે શ્રીકૃષ્ણ તે હી આપ હેં યહ સૂચન કરત ભયે અંતરંગભકત જે વ્રજસુંદરી તિનકૂં હૂ ઈષ્ટસંપાદનપૂર્વકઅનિષ્ટનિવર્તકત્વનિરૂપણ કરત હેં ॥ ॥ ભુજદંડપરસેંભયહર્યા ॥ ભુજદંડકો જે આશ્લેષસમયકેવિષેં સ્પર્શતામાત્રતેં હી ભય હર્યા સંસાર ભય અનેક રીતિકે હરે પ્રપંચવિસ્મૃતિ કરાઈ યાતેં ભુજદંડસ્પર્શરૂપ ઈષ્ટપ્રાપ્તિપૂર્વક પ્રપંચસ્મૃતિરૂપ અનિષ્ટનિવૃત્તિ સંપાદન કરી ॥ ઓર સાધારણ ભકતનકૂં હૂં પ્રેમાતિશયતેં આપ આલિંગન કરિકેં ઉનકે ભય હરત હેં યાહીતેં અભી હું પાડુરંગ વિઠ્ઠલનાથજીકે દર્શનાર્થ જે જાત હેં તેં આલિંગન કરિકે ઉનકું મિલત સેં એસી રીત હેં ॥ એ· ॥ એસે જે સર્વ પ્રકારકે ભકતનકું સર્વ રીતતેં અનિષ્ટનિવૃત્તિપૂર્વક ઈષ્ટસંપાદન કરત હેં યાકો હેતુ યહ જે ॥ નાથ ॥ ષડગુણૈશ્વર્યસંપન્ન હેં ॥ યાહીતેં ॥ ॥ અમિતઉદ્દાર ॥ પરમ ઉદ્દાર પ્રથમ નિરૂપણ કરી એસી ઉદ્દારતા ઓરમેં કહાંસૂં હોય ॥ અથવા ॥

---

[1] નાથધાતુ ઐશ્વર્યરૂપ અર્થમે હે તાતેં ષડગુણૈશ્વર્ય સંપન્ન યહ અર્થ કિયો ઓર પ્રભુનકે ૬ ગુણ તો પહિલે લિખે હે.

॥ આમત ॥ જે અપરિચ્છિન્ન[1] પ્રમાણાગોચર ભગવત્સ્વરૂપ તાકે હૂ દાન કરિવેમેં આપ ઉદ્દાર હેં યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં અદેયદાનદક્ષ[2] એસો આપકો નામ હે ॥ ૭ ॥

સ્વસ્વરુપ અર્થે પ્રોજિયા કૃતહુંતા જે સંસાર ॥
રાજકાજે જોડિયા જન ઉચ્ચાવચ નરનાર ॥ ૮ ॥

॥ કૃતહુંતાજેસંસાર ॥ જે અહંતામમતારૂપ સંસાર તાકું કરત હેં તિનકૂં ॥ સ્વસ્વરૂપઅર્થેપ્રોજિયા[3] ॥ ઉનકોં શુદ્ધાદ્વૈત વેદાંતકો ઉપદેશ કરિકેં સ્વસ્વરૂપકો બોધ કિયો ॥ ઓર અપની સેવારૂપ પ્રયોજનયુકત

---

[1] અપરિચ્છિન્ન સો વ્યાપક ઓર પ્રમાણાગોચર સો પ્રાકૃત ઈંદ્રિયાદિકનતેં જાકો નિશ્ચય હોય ન સકે એસો ભગવત્સ્વરૂપ હે યહ દોઈ અર્થ અમિત શબ્દકે હોત હેં.

[2] કોઈસૂં ન દિયો જાય એસો જો પુરૂષોત્તમસ્વરૂપ તાકે હૂ દાનમેં શ્રીમહાપ્રભુજી ચતુર હેં.

[3] પ્રયોજિયા યાકો અપભૃંશ પ્રોજિયા યહ ભયો હે

કિયે અબ[૧] સ્વસ્વરૂપકો બોધ સો મે પુરૂષોત્તમકો અંશ હૂ યાતેં પુરૂષોત્તમકો દાસ હૂ વે પુરૂષોત્તમ મેરે પ્રભુ હેં યા પ્રકારકો બોધ ।। અબ કૃતહુંતા એસે કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો વસ્તુતઃ દૈવીજીવ હતે પરંતુ અજ્ઞાનતેં અહંતામમતારૂપ સંસાર કરત હતે ।। અબ યા રીતતેં જ્ઞાનીભકતનકોં સંસારરૂપઅનિષ્ટ નિવૃત્તિપૂર્વક સ્વસ્વરૂપબોધરૂપ ઈષ્ટસંપાદકત્વ નિરૂપણ કિયો અબ યા રીતતેં અલૌકિક ફલ આપ દેત હેં યહ નિરૂપણ કરિકેં અબ લૌકિકફલ હૂ આપ દેત હેં યહ નિરૂપણ કરત હેં ।। રાજકાજેંજોડિયા ।। રાજકાજ જે[૨] રાજસંબંધી

---

[૧] સ્વસ્વરૂપ યાકે દોય અર્થ હેં એક તો ભજન કરિવેવારો જો જીવ તાકો સ્વરૂપ ઓર દુસરો સ્વસ્વરૂપ સોં આપ પૂર્ણ-પુરૂષોત્તમ હે તિનકો સ્વરૂપ યે દોઈ અર્થ ક્રમસો ટીકામેં દિખાયે હેં.

[૨] જેસેં પ્રભુનને અર્જુનકોં ગીતાજી કહિકેં વાકો સર્વ અજ્ઞાન દૂર કિયો તથાપિ ફિર વાકોં આપનેં અપની ઈચ્છાસૂં રાજકાર્યમેં લગાયો ઓર ભગવદિચ્છાકે અનુસારહી અર્જુન પ્રવૃત્ત ભયો તેસેં શ્રીગુસાંઈજીનેં હૂ આસકરનજી પ્રભૃતિ અપુનેં ભક્તનકૂં સંસાર નિર્મુક્ત સાક્ષાદ્બ્રહ્મભૂત કરિકેં ફિર અપની ઇચ્છાતે રાજકાર્યમેં લગાયે યહ યોગમાર્ગકી રીતિ હે ક્યોં

કાર્ય તાકે વિષે જોડિયા સો યોજના કરી ।। તાકો ઉદાહરણ રાજા આસકરન બીરબલ ટોડરમલ પ્રભૂતિ પ્રસિદ્ધ હેં ।। અબ જોડીયા[૧] એસેં કહ્યો યાતે યહ સૂચન કિયોં જો જેસેં રથમેં ઘોડા જોડત હેં સો સ્વામીકી ઇચ્છાસૂં જુડત હેં કછૂ ઘોડા અપની ઇચ્છાતેં નહી જુડત હેં તેસેં રાજા આસકરનપ્રભૃતિ

જો સાંખ્યમાર્ગમેં ત્યાગ મુખ્ય હે ઓર યોગમાર્ગમેં અત્યાગ મુખ્ય હે ઓર ગૃહાદિકનકો ત્યાગ કેવલ મનસૂં હી કરનો ઈતનેં સબ પદાર્થમેં મમતા છોડ દેની યેહી યોગમાગકો સિદ્ધાંત હે સોહી કર્મજ્યાયોહ્યકર્મણઃ ।। નૈવકિંચિત્કરોમીતિ યુકતોમન્યેતતત્વવિત્ ।। ભયંપ્રમત્તસ્યવનેષ્વપિસ્ય.દ્યત·સઆસ્તે સહષટ્સપત્નઃ ।। જીતેંદ્રિયસ્યાત્મરતેર્બુધસ્ય ગૃહાશ્રમઃકિન્નુકરોત્યવદ્યં ઈત્યાદિક ગીતા શ્રીભાગવત પંચમસ્કંધાદિ વચનનતેં સ્ફૂટ હોત હે યા વાતકો વિશેષ વિવેચન નિબંધ બાલબોધ ગીતાજીકી વ્યાખ્યા પ્રભૃતિનમેં કિયો હે.

[૧] અબ રાજ્યસુખભોગ વે કરત હેં તબ વિનકોં સંસારાસક્તિ હોયગી યા શંકાકો નિવારણ ટીકામેં કરત હેં જોડિયા ઈત્યાદિક ગ્રંથસૂં યાતે કેવલ આપકી ઇચ્છાકો ઉલ્લંઘન ન કિયો જાય યાહીતે આસકરનજી પ્રભૃતિ રાજ્યસુખભોગ કરત હતે વિનકી આસક્તિ રંચક હૂ ન હતી સો સબ બાત વાર્તાનમેં સ્ફૂટ હે.

ભગવદીય હેં તિનનેં રાજકાજ માંગ્યો નહીં આપકી ઈછાતેં આપનેં યહ અધિકાર દિયો યાહીતેં જોડિયા એસેં કહ્યો ।। અબ યા રીતતેં સ્વકીયનકૂં ફલદાતૃત્વ નિરૂપણ કરિકેં સામાન્યજનકૂં હૂ આપ ફલ દેત હેં યહ નિરૂપણ કરત હેં ।। જનઉચ્ચાવચનરનાર ।। જન સો સામાન્ય મનુષ્ય તામેં હૂ ઉચ્ચાવચ સો ઉચ્ચ હોય ।। અથવા ।। નીચ હોય તાહૂમેં સ્ત્રી હોય ।। અથવા ।। પુરૂષ હોય તાહુકૂં આપતેં જા ફલકી આકાંક્ષા હોય સો ફલ વાકૂં આપ દેત હેં સો હિ વિષ્ણુપુરાણાદિકનમેં ।। [૧]ભૌમાન્મનોરથાન્કામાન્સ્વર્ગિવંધંપરંપદં પ્રાપ્નોત્યારાધીતેવિષ્ણૌનિર્વાણમપિચોત્તમં ।। ઈત્યાદિસ્થલનમેં નિરૂપણ કિયો હે ।। ૮ ।। અબ યા વિઠ્ઠલાવતારમેં સબનકૂં યથાયોગ્ય ફલ દેત હેત હેં યહ નિરૂપણ કરિકેં ઓર પ્રથમ અંશાવતારતેં હૂ આપનેં લોકોપકાર કિયો હે સો

---

[૧] પ્રભુનકી ભક્તિ કરે તો પૃથ્વીમેંકે સબ અપુને મનોરથ પ્રમાણે કામ્ય પદાર્થ ઓર સ્વર્ગસ્થ દેવતા પ્રભૃતિનકે હૂ વંદન કરિવે યોગ્ય પરમપદ ઓર પરમમોક્ષ હૂ જીવ પાવત હે.

નિરૂપણ કરતહેં તહાં [૧]એતેચાંશકલાઃ પુંસઃ કૃષ્ણસ્તુભગવાન્સ્વયમ્ ।। યા વાકયતેં પૂર્ણસ્વરૂપ તો શ્રીકૃષ્ણ હેં તિનકે સબ અંશાવતાર હેં તબ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં અંશાવતારતેં પ્રથમ લોકોપકાર કિયો યહ કેસેં નિરૂપણ કરતહો યહ શંકા હોતહે તાકો નિરાકરણ કરત ભયે શ્રીકૃષ્ણ શ્રીવલ્લભાચાર્યજી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી યે તીન સ્વરૂપ ભાસત હેં પરંતુ તીનો એક હિ પદાર્થ હે યહ તીન તુકતેં નિરૂપણ કરત હેં ।।

આગલ અંશે પ્રગટિયા તે ગ્રંથ કહ્યા બહુવાર ।।
શ્રીયશોદઉત્સંગલાલિત પૂરણ અતિસુકુમાર ।। ૯ ।।

।। આગલ ।। સો પ્રથમ ।। અંશે ।। સો બ્રહ્માદિ વ્યાસાદિ રૂપતેં પ્રકટ ભયે સો ।। બહુવાર ।। સો બોહોત બિરિયાં ।। ગ્રંથ ।। જે વેદશાસ્ત્રપુરાણાદિક તે કહે ।। અબ ગ્રંથ કહ્યા એસેં કહ્યો ગ્રંથ કર્યા એસેં નહી કહ્યો યાતેં અનાદિસિદ્ધ જે વેદાદિક

---

[૧] પ્રથમ સ્કંધમેં કહ્યો હે જો ઓર બસ ભગવદ્‌વતાર હેં તે કિતનેક અંશાવતાર હેં ઓર કિતનેક કલાવતાર હેં ઓર દેવતાઋષિપ્રભૃતિ હૂં સબ પ્રભુનકે અંશકલારૂપ હેં ઓર શ્રીકૃષ્ણ હેં સો તો સાક્ષાત્ આપ હી ભગવાન્ હેં ઈતનેં પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં.

તિનકો મુખદ્વારા પ્રાદુર્ભાવ કિયો યહ સૂચન કિયો ।। અથવા ।। પહિલેં અનેક બિરિયાં અપુનેં અંશનતેં પ્રકટ ભયે હેં તે સબ અવતાર વેદપુરાણાદિગ્રંથનનેં કહે હેં ।। અબ વે કોન સો કહત હેં ।। તેશ્રીયશોદાઉત્સંગલાલિત ।। તે સો શ્રુતિ હૂ જિનકો નિરૂપણ યથાર્થ નહી કરસકત હેં તે શ્રીયશોદાજીકી ગોદમેં[1] ખેલવેવારે ।। અબ યશોદાઉત્સંગલાલિત એસેં કહ્યો યાતેં પરિચ્છિન્નત્વ[2] નિરૂપણ ભયો ઓર ।। પૂરણ ।। એસેં કહ્યો યાતેં અપરિચ્છિન્નત્વ[3]નિરૂપણ ભયો ઇન દોઈ નિરૂપણતેં વિરૂ-

---

[1] યશોદાઉત્સંગલાલિત સો શ્રીયશોદાજીને ઉત્સંગ જો અપની ગોદી તામેં લાલિત સો ખિલાયે એસેં પ્રભુ હે યેહી ફલિતાર્થ ટીકામેં લિખ્યોહે.

[2] ગોદીમેં તો છોટો સ્વરૂપ હોય સો હી ખિલાયો જાય વ્યાપકસ્વરૂપ કછૂ ગોદીમેં ખિલાયો જાય નહિ યાતે યશોદાઉત્સંગલાલિત યાપદતેં પરિચ્છિન્નત્વ સો પરિમિતપનો સૂચન કિયો.

[3] ઓર પૂરણ સો આકાશકીનાઈ પ્રભુ સબ બ્રહ્માંડનકો પૂરિકેં રહે હેં યાતેં અપરિચ્છિન્નત્વ સો વ્યાપકપનો સૂચન કિયો.

દ્ધધર્માશ્રયત્વ[1] સ્ફુટ સિદ્ધ ભયો ।। અબ એસે જે પૂર્ણપુરૂષોત્તમ તિનકો લીલાનંદ શ્રીયશોદાજી પ્રભૃતિ ભક્તનકૂં પ્રાપ્ત ભયો તામેં તો શંકા હૂ નહીહેં કયોં જો ભગવલ્લીલાસંબંધી પદાર્થ સર્વ પુરૂષોત્તમહેં સો વિદ્વન્મંડનમેં નિત્ય લીલાવાદમેં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં નિરૂપણ કિયો હે પરંતુ આધુનિક ભકતનકૂં એસેં પૂર્ણપુરૂષોત્તમ લીલાકે આનંદકે અનુભવનકો મનોરથ કેસેં પૂર્ણ હોય ઓર યહ મનોહથ પૂર્ણ ન હોય તો ભકિતકો વૈય્યર્થ્ય હોય યા શંકાકે નિરાસાર્થ કહ્યો ।। અતિસુકુમાર ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો યશોદાઉત્સંગલાલિત એસેં કહ્યો યાતેં શ્રીઅંગકી સુકુમારતા સિદ્ધ ભઈ તથાપિ અતિસુકુમાર એસેં કહ્યો યાતેં આપકો અંતઃકરણ

---

[1] જગતમે પરિમિતપદાર્થ હોય સો વ્યાપક નહિ હોય ઓર જો પદાર્થ વ્યાપક હોય સો પરિમિત નહી હોય ઓર પ્રભુ તો છોટેસેસ્વરૂપતેં શ્રીયશોદાજીકી ગોદીમેં ખેલત હેં તો હૂ સર્વત્ર વ્યાપક હેં ઓર વાહી સ્વરૂપતેં સબ બ્રાહ્માંડનકે આધાર હેં સોહી નિબંધશાસ્ત્રાર્થ, પ્રકરણમેં આનંદાંશાભિવ્યતૌતુતત્રબ્રહ્માંડકોટયઃ યા કારિકાકે વ્યાખ્યાનમેં સ્ફૂટ લિખ્યોહે યાંહાતે પ્રભુ વિરૂદ્ધધર્માશ્રય હે પરસ્પરવિરૂદ્ધ એસે ધર્મ જે ગુણ તિનકે આધાર હેં સો હૂ નિરૂપણ તૃતીયાધ્યાય ભાષ્ય તથા નિબંધાદિગ્રંથનમેં શ્રીમહાપ્રભુજીને કિયો હે

હુ અત્યંત કોમલ હે યહ સૂચન કિયો યાતેં આધુનિકભક્તકૂં[1] હુ જો શુદ્ધ અંતઃકરણસૂં પરમ આર્ત્તિ જા મનોરથકી હોય સો મનોરથ પ્રભુ અવશ્ય પૂર્ણ[2] કરેં યેહિ અભિપ્રાય શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનેં વિદ્વન્મંડનમેં નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં અતિસુકુમાર એસેં કહ્યો ॥ ૯ ॥ અબ વેદાદિકગ્રંથવકતૃત્વ નિરૂપણ કરિકેં તદનુસાર ધર્મવકતૃત્વ નિરૂપણ કરત હેં ॥

અનેક ધર્મ કહ્યા પ્રભુજીયેં નિગમને અનુસાર ॥
ગિરિરાજધરનો તાપ ટાળ્યોલક્ષ્મણસુતનિરધાર ॥૧૦॥

॥ અનેક ॥ સો નાના પ્રકારકેં ॥ ધર્મ ॥ સો વેદાધ્યયનનાધ્યાપનાદિક[3] ઓર ગુરૂશુશ્રુષાયજ્ઞાદિક[4] તથા

---

[1] આધુનિક સો યા કાલકે.

[2] ભકતનકો મનોરથ આપ પૂર્ણ કરે હેં તાહીતેં શ્રીસર્વોત્તમજીમેં ભકતેચ્છાપુરકઃ યહ આપકો નામ હે.

[3] વેદ પઢનો પઢાવનો ઇત્યાદિક બ્રાહ્મણાદિ ચાર વર્ણનકે ધર્મ.

[4] ગુરૂશુશ્રુષાદિક બ્રહ્મચારિ પ્રભૃતિ ચાર આશ્રમકે ધર્મ જેસેં ગુરૂકી સેવા કરિકેં પઢનો યહ બ્રહ્મચારિકો ધર્મ હે ઓર અગ્નિહોત્રાદિક યજ્ઞ કરને યહ ગૃહસ્થકો ધર્મ હે એસે વાનપ્રસ્થકે ઓર સંન્યાસીકે ધર્મ હૂ સમઝને.

જ્ઞાનમાર્ગીયનકે[1] ધર્મ ઓર ભક્તિમાર્ગીયનકે[2] ધર્મ તે સબ ॥ પ્રભુજીયેં[3] કહ્યા ॥ સો પ્રભુનને કહે સો કેસેં કહે સો કહત હેં ॥ નિગમનેઅનુસાર ॥ નિગમ જો વેદ તાકે અનુસાર ઇતને જેસેં વેદમેં નિરૂપણ કિયો હે તાહિ રીતતેં ધર્મ કહે ઓર તાહી પ્રમાણે આચરણ હુ કિયે ॥ અબ ધર્મ તો જાકૂં ફલકી ઇચ્છા હોય સો કરે જ્ઞાની નહી કરે સોહિ કોઇનેં કહ્યો હે નિસ્ત્રેગુણ્યેપથિવિચરતાંકોવિધિઃકોનિષેધઃ[4] તાતેં આપકું હૂ કછુ

---

[1] જ્ઞાનમાર્ગીયનકે ધર્મ સો વૈરાગ્યશમદમાદિક કરિકેં સંન્યાસ લેકે અપરોક્ષજ્ઞાન હોયવેકે ઉપાય કરને ઇત્યાદિ.

[2] ભક્તિ માર્ગીયનકે ધર્મ સો ભગત્સેવાદિક જે એકાદશસ્કંધમેં મમાર્ચાસ્થાપને શ્રદ્ધા ઇત્યાદિ શ્લોકનતેં પ્રભુનનેં કહે હેં તે.

[3] યહ સબ ધર્મ પ્રભુનનેં એકાદશસ્કંધમેં તથા ગીતાજીમેં કહે હેં ઓર ફિર શ્રીગુસાંઇજી રૂપસૂં પ્રકટ હોયકેં આચાર્યપનેકો અંગીકાર કરિકેં વે સબ ધર્મ આપ જીવનકોં કહત હેં સોહી શ્રીભાગવતમેં આચાર્યચૈત્યવપુષાસ્વગતિંવ્યનક્તિ ઇત્યાદિ સ્થલનમેં સૂચન કિયો.

[4] સત્ત્વ રજ તમ ઇન તીનગુણનતેં રહિત જો માર્ગ તામેં ચલિવેવારેનકૂં વિધિ હૂ કહા ઓર નિષેધ હૂ કહા અર્થાત્ નિર્ગુણજ્ઞાનવાનકોં કછૂ વિધિનિષેધ નાહીં યહ બાત શ્રીભાગવતાદિકનમેં હૂ અનેક જગે પ્રસિદ્ધ હે.

ફલકી ઈચ્છા હોયગી યા શંકાકે નિવારણાર્થ ।। પ્રભુજ્યેં ।। યહ કહ્યો તાતેં યહ સૂચન કિયો જો આપ તો પ્રભુ સો સર્વસમર્થહેં યાતેં ફલકી ઈચ્છા નહી હે ।। અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપ તો સદા સબ જગતકે હિતાર્થ[૧] ધર્મોપદેશ કરત હેં ઓર આચરણહૂ કરત હેં ઓર મુખ્યતાસૂં અપુને ભક્તનકેલિયે ધર્મકો આચરણ કરત હેં યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં સ્વદાસાર્થ[૨]કૃતાશેષસાધનઃ ।। ઓર સર્વશક્તિધૃક[૩] યહ આપકે નામ હેં ।। અબ

---

[૧] જે નિર્ગુણભક્ત હોત હે તે સબ જગતકો હિત કરત હેં સોહી ગીતાજીમે સર્વભુતહિતેરતાઃ યા શ્લોકમેં કહ્યો હે ઓર યાકો સ્ફુટ તાત્પર્ય નિબંધશાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણમેં નિર્ગુણા-મુક્તિરસ્માદ્ધિ યા કારિકાકે વ્યાખ્યાનમેં લિખ્યો હે તબ આપ સર્વ જગતકો હિત કરે તામેં કહા આશ્ચર્ય ઓર પ્રભુનકો ધર્માચરણ હૂ કેવલ લોકહિતાર્થ હે સો ગીતાજીમેં નમેપ.ર્થાસ્તિકર્તવ્યં ઈત્યાદિ શ્લોકનતેં કહ્યો હે.

[૨] અપુને દાસનકે લિયે હી અશેષ સો સબ સાધન શ્રીમહાપ્રભુજી આપ કરત હેં.

[૩] ઓર સર્વશક્તિધૃક સો આપ સબ સામર્થ્યયુક્ત હેં યાહીતેં મુલ તુકમેં પ્રભુ શબ્દ કહ્યો તો ઉચિત હેં.

।। ગિરિરાજધર ।। જે શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનકો ।। તાપટાળ્યો ।। સો સંતાપ મિટાયો એસે કોન ।। લક્ષ્મણસુત ।। શ્રીવલ્લભાચાર્યજી યહ વાર્ત્તા ।। નિરધાર ।। સો નિશ્ચય હે યામેં સંદેહ નાહીં ।। અબ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપનેં ગૃહસ્થાશ્રમકો અંગીકાર કિયો તબ આપ શ્રીપુરૂષોત્તમકે મનકો તાપ મિટયો ઓર શુદ્ધભક્તિમાર્ગ[૧] આપનેં પ્રકટ કિયેં તાહૂતેં પ્રભુનકો તાપ મિટયો ઓર લક્ષ્મણસૂત એસેં કહ્યો યાતેં લક્ષ્મણભટજીકે મનકો હૂ તાપ નિવારણ

---

[૧] ટીકામેં શુદ્ધ ભક્તિમાર્ગ પ્રકટ કરિકેં પ્રભુનકો તાપ શ્રીમહાપ્રભુનનેં મિટાયો એસેં લિખ્યો તાકો તાત્પર્ય યહ જો પ્રભુનનેં ગીતાજી એકાદશસ્કંધમે વેદાનુસારસૂં અનેક ધર્મ કહેહેં પરંતુ પ્રભુનકો મુખ્ય અભિપ્રાય વ્રજભક્તાભિમત ભક્તિમાર્ગપ્રવૃત્ત કરિવેકો હતો સો હી રામેણસાર્ધંમથુરાંપ્રણીતે ઇત્યાદિ પ્રસંગમેં આશય દીસે હે કયોં જો પ્રભુ ઉનકે ઋણીહે. સો હી નપારયેહ નિરવદ્યસંયુજાં ઈત્યાદિ શ્લોકમેં સ્ફૂટ હે તથાપિ તાદ્રશ ભક્તિમાર્ગ અર્જુનોદ્ધવાદિકનસૂં પ્રવૃત્ત ન હોય સકયો તાતેં પ્રભુનકો યહ તાપ હતો સો શ્રીમહાપ્રભુનને વ્રજ ભકતનકૂં ગુરૂ કરિકેં તદનુસાર ભક્તિમાર્ગ પ્રવૃત્ત કિયો તાતે પ્રભુનકો તાપ મિટયો ઓર વ્રજભક્તનકો ગુરૂત્વ તો કૌંડિન્યો ગોપિકાપ્રોકતાગુરવઃ સાધન ચતત્ ઈત્યાદિ સ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ કહ્યો હે યાહીતે મૂલ તુકમેં ગિરિરાજધરનો તાપ ટાળ્યો એસેં કહ્યો.

કિયો યહ સૂચન કિયો ॥ ૧૦ ॥ અબ યા રીતસૂં તો પુરૂષોત્તમત્વ કેવલ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકોં સિદ્ધ ભયો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકૂં તો વસુદેવાદિકનકી તુલ્યતા ભઈ યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥

પોતેં તે પ્રગટ પોતાતણો રસતણો કર્યો રે ઉચ્ચાર ॥
પોતેં તે અંગોઅંગ સુખદ શોભા સદન અંગીકાર ॥૧૧॥

॥ પોતેં ॥ સો શ્રીવિઠ્ઠનાથજી વે ॥ તેપ્રગટ ॥ તે સો શ્રીવલ્લભાચાર્યજી હી પ્રકટે હેં લૌકિકમેં જેસેં પિતાપુત્રમેં તારતમ્ય હોયહે તેસેં ઈહાં નહીં હે ॥ અબ પ્રકટ હોયકેં કહા કર્યો સો કહત હેં ॥ પોતાતણોરસતણોકર્યોરેઉચ્ચાર ॥ આપકો રસ[1] જો સુબોધીન્યાદિકગ્રંથરૂપ શબ્દ તાકો ઉચ્ચાર કિયો અર્થાત્ ભાષ્યસુબોધીન્યાદિક ગ્રંથ પ્રકટ કિયે ઉચ્ચાર કિયો એસેં કહ્યો યાતેં વિન ગ્રંથનકોં નિત્યત્વ[2] સૂચન

---

[1] રસશબ્દે યા ધાતુકો રસશબ્દ હોત હે યાતેં રસ એસો શબ્દકો નામ ભયો.

[2] ગ્રંથ કરે એસેં નહિ કહ્યો ઓર તિનકો ઉચ્ચાર આપનેં કર્યો એસેં કહ્યો યાતેં ફલિતાર્થ યહ બિદ્ધ ભયો જો વે સબ ગ્રંથ તો ભગવલ્લોકમેં સદા રહત હેં પરંતુ વિનકો ઉચ્ચારણ માત્ર યા લોકમેં આપનેં કિયો યાતેં ગ્રંથનકો નિત્યત્વતો સૂચિત ભયો.

કિયો ॥ અથવા ॥ પોતઃતણોરસતણોકયોરેઉચ્ચાર ॥ આપકો રસ જો ભકિતરસ તાકો ઉચ્ચાર સો નિરૂપણ કિયો યાહીતેં સર્વોત્તમજીમેં ભક્ત્યાચારોપદેષ્ટા[1] ઓર ભક્ત્યાચારોપદેશાર્થનાનવાક્યનિરૂપકઃ[2] ॥ યે નામ હેં ઓર ભકિતકૂં રસત્વ તો શ્રીમદ્ભાગવતમેં પિબતભાગવતંરસમાલયં[3] ॥ યા સ્થલકેવિષેં ઓર અન્યત્ર હૂ નિરૂપણ કિયોહે ॥ અબ જ્ઞાનકાર્ય નિરૂપણ કરિકેં સૌંદર્ય નિરૂપણ કરતહેં ॥ પોતેં ॥ સો આપ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તે કેસે હેં ॥ અંગોઅંગ ॥ સો અંગઅંગકેવિષેં ॥ સુખદશોભા ॥ સુખ[4] જો બ્રહ્મા-

---

[1] શ્રીમહાપ્રભુજી ભક્તિસંપ્રદાયકે ઉપદેશકર્તા હેં.

[2] ભક્તિકે ઓર ભક્તિમાર્ગીય આચરણકે ઉપદેશકે લિયે શ્રીમહાપ્રભુજીને નિબંધાદિકગ્રંથનમેં અનેક વાકય લિખેં હેં ઓર અનેક શ્રુતિસ્મૃતિપુરાણવાકયકો વ્યાખ્યાન આપનેં ભાષ્યાદિકગ્રંથનમેં કિયો હે

[3] શ્રીભાગવતમેં કહ્યો હે જો હે ભગવદીયો મોક્ષમેં હૂ ભગવત્સંબંધિ ભક્તિરસકો પાન કરો ઓર ભક્તિકો રસપનો સકતકંઠાભરણ ભક્તિરસત્વવાદ ભક્તિમાર્તંડ પ્રભૃતિગ્રંથનમેં વિસ્તારસોં નિરૂપણ કિયો હે.

[4] યહ જીવ અવિદ્યાસોં છૂટિકે અક્ષરબ્રહ્મકે સંગ એકતા પાયકેં જો મુક્તિકો આનંદ અનુભવ કરે સો બ્રહ્માનંદ કહ્યો જાય.

નંદ ઓર [1]ભજનાનંદ તાકૂં દેવેવારી એસી જે અલૌકિકશોભા તાકો અંગીકાર કિયોહે ।। અબ સૌંદર્યનિરૂપણ કરિકેં સૌંદર્યકો સાર્થક્ય ગૃહસ્થાશ્રમતે હે તાકો હૂ આપને અંગીકાર કિયોહે સો નિરૂપણ કરતહેં ।। સદનઅંગીકાર ।। સદન સો ગૃહ સો [2]ગૃહસ્થાશ્રમ તાકો હૂં અંગીકાર કિયો હે અંગીકારશબ્દકો શોભા ઓર સદન ઈન દોઈનસૂં અન્વય હે ।। ૧૧ ।।

સ્કંધસંખ્યા એ કહ્યાં પદ શ્રીભાગવત રસરાજ।।
ભક્તજનપદરજપ્રતાપેં સકલ સરીયાં કાજ ।। ૧૨ ।।

।। સ્કંધ ।। જે શ્રીભાગવતકે સ્કંધ તિનકી ।।સંખ્યા।। સો દ્વાદશસંખ્યા તિનને એસે યે ।। પદ ।। સો તુક તે કેસે સો કહતહેં ।। શ્રીભાગવતરસરાજ ।। શ્રીભાગવતમેં જીનકો યથાસ્થિત નિરૂપણ હે એસે રસ જે

---

૧ ઓર અલૌકિકભગવદ્રૂપદેહસૂં અખંડ ભગવત્સેવાકો જો આનંદ હોય સો ભજનાનંદ કહ્યો જાય.

૨ નગૃહંગૃહમિત્યાહૂર્ગૃહિણીગૃહમુચ્યતે ઈત્યાદિક સ્મૃતિ વચનતેં ગૃહ શબ્દકો ગૃહસ્થાશ્રમ યહ અર્થ ભયો ઓર ગૃહસ્થાશ્રમ અનેક પ્રકારસોં ધર્મકો રક્ષક હે યા વિષયક કિતનેક શાસ્ત્રકે વચન મેનેં વલ્લભસ્તોત્રકી ટીકામેં લિખે હેં.

પુરૂષોત્તમ તિનકે [1]રાજ તેં પ્રકાશ કરિવેવારે યાકો ફલિતાર્થ યહ જે વેદવ્યાસજીને સમાધિદ્વારા જા સ્વરૂપકો અનુભવ કીયો તાકો નિરૂપણ શ્રીભાગવતમેં કિયો એસે જે [2]દ્વાદશાંગપુરૂષોત્તમ તિનકે સ્વરૂપકો અનુભવ કરાયવેવારી યે બારહ તુક હેં ।। અથવા ।। દ્વાદશસંખ્યાતેં ઈન તુકનકોં દ્વાદશાત્મસૂર્યત્વ સૂચન કિયો સો હી સ્ફુટ કરતહેં એ પહિલેં કહીં બારહ તુક તે ।। [3]પદશ્રીભાગવતરસરાજ ।। પદ જે શ્રીપુરૂષોત્તમકે ચરણ તિનકે રાજ તે પ્રકાશક યાતેં પદનકૂં કમલત્વ સૂચન કિયો કયોં જે કમલનકો [4]દ્વાદશાત્મા

---

૧ રાજૃદીપ્તૌ યા ધાતુકો રજ યહ શબ્દ ભયો હે તાતેં પ્રકાશ કરિવેવારે એસો અર્થ ટીકામેં કિયો હે સો યુક્ત હે.

૨ પુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ દ્વાદશ અંગવારો હે યહ બાત તૈત્તિરીયાદિ શાખાનમેં પ્રસિદ્ધ હે

૧ પદ સો પ્રભુનકે ચરણ અથવા જ્ઞાન ઓર શ્રી સો અલૌકિક ઐશ્વર્ય ઓર ભાગવતરસ સો ભકિતરસ ઈન તીનો પદાર્થનકી રાજ સો પ્રકાશ કરિવેવારી યહ બારહ તુક હેં સોહી અર્થ ટીકામેં સ્ફૂટ લિખત હેં.

૨ સૂર્યકે સ્વરૂપ એક એક મહિનાકે જુદે જુદે નામકે કહત હેં એસે બારહ મહિનાકે બારહ સ્વરૂપ સૂર્યકે હેં યાતેં સૂર્ય કોં દ્વાદશાત્મા કહત હેં.

સૂર્ય પ્રકાશ કરતહેં ॥ અથવા ॥ પદ ॥ જો જ્ઞાન તાકે પ્રકાશક હેં સૂર્ય હૂ વેદાત્મક હેં યાતેં જ્ઞાનપ્રકાશક હેં ॥ અબ જ્ઞાન પ્રકાશક હેં યાંહીતેં શ્રી જો ષડ્ગુણૈશ્વર્ય[1] તાકે હૂપ્રકાશક હેં કેસેં જો અજ્ઞાનતેં હિ ષડ્ગુણૈશ્વર્ય લુપ્ત ભયે હેં તે જ્ઞાનતે ઉદ્ભૂત હોત હેં યહ પ્રકાર વિદ્વન્મંડનમેં તથા ભાષ્યાદિગ્રંથનમેં નિરૂપણ કિયો હે ॥ અબ ઈતનો ફલ તો મર્યાદામાર્ગીયજ્ઞાનીકૂં હૂ પ્રાપ્ત હોત હે તબ ભક્તનકોં યાતેં અધિક પુષ્ટિફલ કહા હોતહે સો દિખાવતહેં ભાગવતરસરાજ ભગવાન્ જો ષડ્ગુણૈશ્વર્યવાન્ પુરૂષોત્તમ તિનકો રસ જો ભકિતરસ તાકે હૂ રાજ સો પ્રકાશક

---

[1] ભગવાનમેં ઐશ્વર્ય વીર્ય યશ શ્રી જ્ઞાન વૈરાગ્ય યહ ૬ ગુણ રહત હે ઓર જીવ હે તે સબ ભગવાનકે અંશ હેં તબ જેસેં અગ્નિકે અંશ પતંગા હેં તિનમેં ઉષ્ણતાપ્રકાશાદિક અગ્નિકે ધર્મ રહત હેં તેસે જીવમેં હૂ પ્રભુનકે ઐશ્વર્યવિર્યાદિક ધર્મ રહે ચહિયેં પરંતુ વે ધર્મ જીવમેં રહેં તો કોઈકૂં મોહ ન હોય તબ સૃષ્ટિ ન ચલે તાસૂં પ્રભુનનેં સૃષ્ટિ ચલાયવેકે લિયે જીવમેં અપને ઐશ્વર્યાદિ ધર્મનકો પહિલેંહી તિરોભાવ કરિ લિયો ઓર યા જીવકોં અવિદ્યા લગાય દીની અબ યહ જીવ સદ્ગુરૂ કૃપાસોં જબ પાછો બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત હોય ઓર ભગવદ્ભકિત કરે તબ વિન ઐશ્વર્યાદિક ધર્મનકો ફિર આવિર્ભાવ હોય સબ પ્રકાર પરાભિધ્યાનાદિસૂત્રનકે ભાષ્યમેં તથા વિદ્વન્મંડનાદિગ્રંથનમેં લિખ્યો હે

યાકો ફલિતાર્થ યહ જો યા આખ્યાનકે ગાનતેં અજ્ઞાનરૂપ અનિષ્ટ નિવૃત્તહોયકેં જ્ઞાનદ્વારા અલૌકિકૈશ્વર્યપ્રાપ્તિરૂપ ફલ પ્રાપ્ત હોય ઓર યાકો અત્યંતવ્યાસંગતેં જ્ઞાનકો પરમફલ જો પ્રેમલક્ષણા ભકિત સો પ્રાપ્ત હોય ॥ અબ એસો પદાર્થ કરિવેકી શકિત તુમકૂં કેસેં ભઈ યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ ॥ભકતજનપદરજપ્રતાપેં ॥ ભકતજન જો ભાયલાકોઠારીપ્રભૃતિ સબ ભગવદ્ભકત તિનકી પદરજ જો ચરણનકી રેણુ તાકે પ્રતાપતેં ॥ અથવા ॥ ભકત હેં જન જિનકે એસે પૂર્ણપુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તિનકે પદરજકે[1] પ્રતાપતેં ॥ સકલસરિયાંકાજ ॥ સબ કાર્ય સિદ્ધ ભયે ॥ અથવા ॥ સકલ ॥ જો સર્વ કળાયુકત શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનકે ગુણરૂપકે વર્ણનરૂપ જે કાર્ય તે સિદ્ધ ભયે યાકો ભાવાર્થ યહ જો શ્રીપૂર્ણ

---

[1] પ્રભુનકી ચરણરેણુ હે સો બ્રહ્માદિકનકોં હૂ દુર્લભહે ઓર સેવોપયોગિ અલૌકિકદેહસિદ્ધકરણહારી હે સો શ્રી ભાગવતમેં ધન્યા અહોઅમી આલ્યોગોવિંદાંઘ્રયબ્જરેણવઃ ॥ યાનબ્રહ્મેશોરમાદેવીદધુમુન્દૂર્યઘનુત્તયે ॥ ચરણરજઉપાસ્તેયસ્યભૂતિર્વયંકાઃ ॥ યાવૈલસચ્છ્રી તુલસીવિમિશ્રપાદબ્જરેણ્વભ્યધિકાંબુનેત્રી ઇત્યાદિ શ્લોકનમેં નિરૂપણ કિયે હે તાતેં ટીકામેં પ્રભુનકી ચરણરજકો અર્થ કિયો સો હૂ યુક્ત હી હે.

પુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી મેરે હૃદયમેં પધારિકેં યહ કાર્ય કિયો નહીં તો મેરો કહા સામર્થ્ય ઈનકી કૃપાસૂંહી મેં કૃતકૃત્ય ભયો ઓર ઈન બારહ તુકનમેં ગુપ્ત રીતિસોં શ્રીભાગવતકે બારહ સ્કંધનકો મુખ્ય [૧]સારભૂત અર્થ વર્ણન કિયોહે યાહીતેં ઈહાં સ્કંધસંખ્યાએકદ્યાંપદશ્રીભાગવતરસરાજ એસેં કહ્યો ॥

---

[૧] અબ ઈન બારહ તુકનમેં શ્રીભાગવતકે ૧૨ સ્કંધનકો સારભૂત અર્થ કોનસી રીતસોં રહ્યો હે સો યથા બુદ્ધિ કછૂક લિખતહૂં પ્રથમસ્કંધ ભગવત્ચરણરૂપ હે ઓર વામેં સબ પ્રકારકે અધિકારીનકિ કાર્યસિદ્ધિ કહી હે ઓર શ્રીભાગવતકી જગતમેં પ્રવૃત્તિ હૂ યા સ્કધતેં ભઈ હે કયોં જો સૂતશૌનકાદિકનકી કથા યા હી સ્કંધમેં હે એસે તે પદ્વંદુ યા તુકમેં ચરણકો હિ વર્ણન કિયો ઓર સકલ જીવનકી દ્વંદ્વનિવૃત્તિ હૂ કહી ઓર જગતમેં સુખમકરંદકી વ્યાપ્તિ હૂ કહી તાતેં પ્રથમસ્કંધકો તાત્પર્ય યા તુકમેં દીખતહે અબ દ્વિતીયસ્કધ હૂ ચરણરૂપ હે વામેં વિશર્માદિ પ્રકરણનતેં જ્ઞાનકો નિરૂપણ કિયો હે સો ઉપનિષદનકે અનુસાર કિયો હે ઓર મનુષ્યમાત્રકો શ્રવણકીર્તનાદિભગવદ્ભક્તિકો ઓર મોક્ષકો અધિકાર કહ્યો હે તેસેં હી ઈહાં દૂસરી તુકમેં મેક્ષાદિસુખદાતા ચરણકો વર્ણન કિયો ઓર સબજનકે નિસ્તારાર્થ નિગમ રહસ્ય વિચાર કહ્યોહે અબ તૃતીયસ્કંધમેં સર્ગકો નિરૂપણ હે ઓર સર્ગકો લક્ષણ શ્રીમહાપ્રભુનનેં અશરીરસ્યવિષ્ણોઃપુરૂષશરીરસ્વીકારઃસર્ગઃયહ લિખ્યોહે તેસેં હી તીસરી તુકમેં બ્રહ્મકુલહરિઅવતર્યાં યહ નિરૂપણ કિયો ઓર સબકે કારણ હૂ આપ હે ઇત્યાદિક સૂચન કિયો અબ ચતુર્થસ્કંધકો અર્થ વિસર્ગ હે ઓર વિસર્ગ સો સબ નિત્યકાર્યકો આવિર્ભાવ સો હી ચોથી તુકમેં ગુણપ્રકટ વિવિધવિહાર ઈત્યાદિ નિરૂપણ કિયો અબ પંચમસ્કંધકો અર્થ સ્થાન હે ઓર સ્થાન સો આધાર પ્રભુનકી સબજગ્ગેં સ્થિતિ સો હી પાંચમીતુકમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર સારમેં સાર પ્રભુ કહે તાતેં સ્થિતિસ્તિવૈંકુંઠવિજયઃ યે હૂ લક્ષણ મિલ્યો અબ ષષ્ઠસ્કંધકો અર્થ પોષણ હે ઓર પોષણસો અનુગ્રહ ઓર કાર્યકે સિદ્ધિ કે લિયે પ્રભુનકો પ્રવેશ સો હી છઠ્ઠી તુકમેં અનુગ્રહકો ઓર ચલનવલનાદિકતેં ભાવકે પોષણકે ઓર હૃદયમેં પ્રવેશકો નિરૂપણ કિયોહે અબ સપ્તમસ્કંધકો અર્થ ઉતિહે ઓર ઉતિસો વાસના સોહી સાતમી તુકમે ભ્રમરનકે વર્ણનતે અલૌકિકવાસનાકો નિરૂપણ કિયો ઓર વિલાસકે હૂ વર્ણન કિયો વસ્તુતઃભ્રમરનકો વેષમાત્ર હે વે પરમભક્ત હેં તાહીતેં જો શ્રી મહાપ્રભુનનેં બ્રહ્મજ્ઞાનિનઃપ્રતીતિસિદ્ધ્યર્થંતત્રતાદૃશલીલાપ્રદર્શનમુતિઃયહ લિખ્યોહે સો હૂ દિખાયો યાહીતેં સંશયપરિહાર હૂ કહ્યો અબ અષ્ટમસ્કંધકો અર્થ મન્વંતર હે ઓર મન્વંતર સો મોક્ષપયોગિ ધર્મ સો હી આઠમીતુકમેં નામસ્મરણાદિ ધર્મ કહ્યો ઓર યાહીતેં ભયહારિત્વ હૂ કહ્યો કયોં જો મોક્ષબિના ભય સર્વથા મિટત નાહિ સો બ્રહ્મવલ્લી બૃહદારણ્યકમેં લિખ્યો હે અબ નવમસ્કધકો અર્થ ઈશાનુકથા હે ઓર ઇશાનુકથા સો પ્રભુનકો ચરિત્ર ભક્તિ તા પાછે ભક્તનકો ચરિત્ર વિનકોં ભગવત્પરતા હોયકે અહંતામમતારૂપ સંસારકી નિવૃત્તિ સો હી શ્રીમહાપ્રભુનનેં પ્રલયોપિ અહંતામમતારૂપસ્યઈશાનુકથાયા યા પંક્તિમેં લિખ્યોહે સો હી સબ ઈહાં સ્વસ્વરૂપઅર્થેં યા નોમીતુકમેં કહ્યોહે ઓર નવમસ્કંધકીનાંઈ રાજકાર્યકો હૂ વર્ણન કિયો અબ દશમસ્કંધકો અર્થ નિરોધ હે સો પ્રભુનનેં પૂર્ણ અવતાર લેકેં જગતમેં બાલલીલાપ્રભૃતિ અનેક ક્રીડા કરિકેં

સબ પ્રકારકે ભક્તનકોં પ્રપંચકી વિસ્મૃતિ કરાઈ સો નિરોધ કહ્યો જાય યે હી તાત્પર્ય દશમીતુકમેં દિખાયો હે અબ એકાદશ સ્કંધકો અર્થ મુક્તિ હે ઓર મુક્તિ સો યા જીવકોં પ્રાકૃતદેહાદિકસંબંધ છૂટિકેં અલૌકિક સ્વરૂપકી પ્રાપ્તિ સો હી ગ્યારમી તુકમેં જીવનકોં એસો ફલ દેકેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં ભક્તવત્સલ જે પ્રભુ તિનકો તાપ દુર કિયો યહ વર્ણન કિયો ઓર એકાદશસ્કંધમેં પ્રભુનનેં અનેક ધર્મ કહે હેં તાકો તાત્પર્ય હૂ ઇહાં દિખાયો અબ દ્વાદશ સ્કંધકો અર્થ આશ્રય હે ઓર આશ્રય એસો સર્વકર્તા જે પ્રભુ તિનકો નામ હે ઓર ભક્તનકો અખંડ અલૌકિક સુખકી પ્રાપ્તિ હોયકેં કેવલ પ્રભુનમેં હી સ્થિરતા સો આશ્રય કહ્યો જાય સો હી ઇહાં બારમી તુકમે સર્વાંગ શોભાયુક્ત પ્રભુનકોહી વર્ણન કિયો ઓર સુખદપનો હૂ વર્ણન કિંયો ઓર સદન શબ્દ તે આશ્રયપનો હૂ સ્પષ્ટ કહ્યો યાહીતેં દ્વાદશસ્કંધોક્ત ચતુર્વિધપ્રલયમેં હૂ આધાર આપહી હે યહ ગુપ્તરીતસોં સૂચન કિયો ઓર આપ હી શ્રીભાગવતરૂપ હોયકેં અપની લીલા જગતમેં પ્રસિદ્ધ કરતહેં સો હૂ પોતે તે પ્રગટ પોતાતણો રસતણો.કરયો રે ઉચ્ચાર યાતેં સૂચન કિયો યા પ્રકારતેં યા આખ્યાનમેં બારહસ્કંધકો નિષ્કૃષ્ટ સારાર્થ હે સો મેનેં અંગુલિનિર્દેશરીતસોં લિખ્યોહે ઓર વિશેષજાનિવેકી ઇચ્છા હોય તો સ્કંધ ૨ અધ્યાય ૧૦ શ્લોક ૧ અત્રસર્ગોવિસર્ગશ્ચસ્થાન પોષણમુતયઃ ઈત્યાદિ શ્લોકનકે શ્રીસુબોધિનીજીકે તથા નિબંધકે વિચારતેં જાન્યો જાયગો ઓર મહાનુભાવનકે મુખતેં જાન્યો જાયગો મેરો વિશેષ લિખિવેકો સામર્થ્ય નાંહીં.

॥ [૧]અનિષ્ટનષ્ટિસંતુષ્ટશિષ્ટેષ્ટફલદોમુદા ॥ વર્ણિતોવિઠ્ઠલઃ શ્રીમાંસ્તુર્યેપન્નતિપૂર્વક ॥ ૪ ॥ ઇતિશ્રીમદ્દબાલકૃષ્ણચરણૈકતાનશ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૂપાદપદ્મપરાગપ્રાપ્તપરમોદયશ્રીમદ્ગોકુલોત્સવાત્મજજીવનાખ્યેન વિરચિતંચતુર્થાખ્યાનસ્યવ્યાંખ્યાનંસમાપ્તિમગમત્ ॥

---

[૧] અબ યારીતસોં ગોસ્વામિ શ્રીજીવનજી મહારાજ ચતુર્થાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યા આખ્યાનકો સંક્ષેપસોં સબ અર્થ એક શ્લોકમેં લિખતહેં તા શ્લોકકો અર્થ જે શિષ્ટ અપુને ભક્ત હેં તિનકે સબ અનિષ્ટ નિવૃત્ત કરિકેં શ્રીગુંસાંઈજી ઉનકો સંતોષયુક્ત કરતહેં ફેર ઉનકી જેસી ઈચ્છા હોય તેસો આછો ફલ આપ દેતહેં ઓર આપ શ્રીમાન્ હેં ઇતનેં શ્રીભાગવતકે બારહસ્કંધનમેં જેસી પ્રભુનકી અલૌકિકસમૃદ્ધિ વર્ણન કીનીહેં તેસો સમૃદ્ધિયુક્ત આપ હેં એસે જે શ્રીગુસાંઈજી તિનકે ચરણાવિંદકોં વદન કરિકેં આનંદસોં યા ચોથે આખ્યાનમેં ઉનકો વર્ણન કિયો અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો ॥ દોહા ॥ ઈહ ચોથે આખ્યાનહરિ ॥ કહે સ્કંધઅનુસાર ॥ નિજ જનઅનહિત ટારિસબ ॥ નિતહિતઅમિનઉદાર ॥ ઇતિ શ્રીમદ્ વલ્લાચાર્યમતવર્તિનામોક્ષગુરૂસ્વમાતામહગોસ્વામિશ્રીવ્રજવલ્લભચરણૈકતાનેનસ્વપિતુઃસકાશાદેવલબ્ધવિદ્યેનપંચનદિધનસ્યામભટ્ટાત્મજગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃતં ચતુર્થાખ્યાનવ્યાખ્યાનટિપ્પણં સંપૂર્ણમ ॥

* * *

॥ શ્રીકૃષ્ણઃ ॥

॥ પંચમાખ્યાન ॥

(રાગ સામેરી)

॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥ અબ ચતુર્થાખ્યાનમેં શ્રી ગુસાંઇજીકોં સર્વ ભક્તનકૂં અનિષ્ટ નિવૃત્તિપૂર્વક ઇષ્ટ સંપાદકત્વ નિરૂપણ કિયો ॥ અબ પંચમાખ્યાનમેં શ્રી ગુસાંઇજીકો હૂ સ્વતંત્રમાર્ગપ્રવર્ત્તકત્વ નિરૂપણ પૂર્વક સ્વરૂપ નિરૂપણ કરત હેં ॥ રાગસામેરી ॥ યા રાગમેં યા આખ્યાનકો ગાનકિયોતાકો તાત્પર્ય યહ જો ગોપાલદાસજીકો શ્રી ગુસાંઇજી કે દર્શન નિસરાસલીલા વિશિષ્ટ પુરૂષોત્તમકે ભયે ॥ ઓર રાસલીલાકો સમય રાત્રિ હે તાતેં રાત્રિકો રાગ સામેરી તામેં યા આખ્યાનકો ગાન કિયો ॥

શ્રી વિઠ્ઠલ સુખકારી નામે નિષ્પાપ થાય નરનારી ॥
દુર્ગતિ સકલ નિવારી પ્રગટયા
શ્રી વ્રજપતિ રાસ વિહારી ॥ ૧ ॥

॥ શ્રી વિઠ્ઠલ ॥ શ્રી જે સ્વામિન્યાદિક તિનકરિકે સદાયુક્ત વિઠ્ઠલ નિ[1]:સાધનજનહિતકર્તા પુરૂષોત્તમ

વે કેસે હેં ॥ સુખકારી ॥ નિરવધિ આનંદદાતા ॥ યેહી અભિપ્રાય બ્રહ્મવલ્લી ઉપનિષદમેં નિરૂપણ કિયો હે ઓર સદા સ્વામિન્યાદિક કરી કે યુક્તત્વ હૂ યાહી ઉપનિષદમેં મોદ[1] પ્રમોદકૂં પક્ષત્વ નિરૂપણ કરિકેં સૂચન કિયો હે ॥ અબ નિરવધિઆનંદ કોનપ્રકારસૂં દેત હેં સો કહત હેં ॥ નામે નિષ્પાપ થાય નરનારી ॥ નામ જો શ્રીવિઠ્ઠલ એસો નામ તાતેં નરનારી ॥ સ્ત્રીપુરૂષમાત્ર નિષ્પાપ સો પાપરહિત હોત હેં નરનારી એસે કહ્યોં તાતેં યહ સૂચન કિયો જો મર્યાદામેં તો બ્રહ્મજ્ઞાન બિના પાપ નહી નિવૃત્ત હોય ઓર બ્રહ્મજ્ઞાન

---

[1] નિ સાધન સો ધર્માદિક સાધનકે બલસૂં હમ જરૂર તરેંગે યા રીતકો સાધનકો અભિમાન જિનકૂં ન હોય તે નિઃસાધન એસે જનનકે હિતકારી પ્રભુ હી હેં સો હી શ્રીભાગવત દ્વિતીય સ્કન્ધમેં અન્હ્યાપૂતં નિશિશયાનમઃતિશ્રમેણુલોકં વિકુંઠમુપનેષ્યતિ ગોકુલંસ્મ ઈસાદિ શ્લોકનમેં કહ્યો હે ઓર સામવેદકે કેનો-પનિષત્મેં હૂ યહ બાત કહી હે.

[1] વા ઉપનિષદમેં પ્રભુનકો પક્ષિરૂપસૂં નિરૂપણ કિયોહે તામેં મોદ જેવનોપક્ષ હે સો દક્ષિણભાગસ્થ સ્વરૂપ હે ઓર પ્રમોદ બાયોંપક્ષ કહ્યો હે સો વામભાગસ્થસ્વરૂપ હે ઓંર જેસેં પક્ષી કે દોય પક્ષ વાસોંભિન્ન નહિ હેં ઓર પક્ષીકી ગમનાદિક ક્રીડાપક્ષકે આધારસો હોતહે તેસેં પ્રભુનતેં વે દોય સ્વરૂપ ભિન્ન નહિ હેં ઓર પ્રભુનકી સબ ક્રીડા કે પ્રયોજક હેં યા બાતકો વિશેષ વિવેચન મેનેં વા ઉપનિષદકે વ્યાખ્યાનમેં કિયો હે

બ્રાહ્મણવર્ણ[1] બિના ઓર પુરૂષવ્યક્તિ[2]બિના નહી હોય યાહીતેં મુચુકુંદરાજાકોં[3] બ્રાહ્મણજન્મ ભયેપીછેં મોક્ષ ભયો ।। ઓર આપ શ્રીગુસાંઇજી તો પુષ્ટિપુરૂષોત્તમહેં તાતેં આપકે નામોચ્ચારણમાત્રતેં હી સ્રીપુરૂષાદિ[4] સબનકો નિષ્પાપ કરત હેં ।। યહ

---

[1] ૧. ઉપનિષત્ પઢિવેકો અધિકાર બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ઈનતીનવર્ણકૂં હે સ્રી શૂદ્રનકૂં નાહિ તાતે ઉપનિષતકે શ્રવણમનનાદિક તેં જો બ્રહ્મજ્ઞાન હોનો સો તીનવર્ણમેં હી હોય ઓર પુરાણાદિક કે અનુસારસોં બ્રહ્મજ્ઞાનમેં તો સ્રી શૂદ્રનકો હૂ અધિકાર હે સો પ્રમાણસહિત મેને સત્સિદ્ધાંતમાર્તંડમેં લિખ્યો હે પરંતુ અબ કલિયુગમેં તો બ્રાહ્મણ ઓર શુદ્ર યે દોય હી વર્ણ હેં તાતેં ટીકામેં કેવલ બ્રાહ્મણ લિખ્યો.

[2] ૨ વ્યક્તિ સો શરીર ઈહાં જાનનો.

[3] ૩ અબ મુચુકુંદરાજાકોં વા જન્મમેં મોક્ષ પ્રભુનનેં ન દિયો ઓર કહી જો દૂસરે જન્મમેં તૂ બ્રાહ્મણ હોય કે મોક્ષકૂં પ્રાપ્ત હોયગો સો શ્રીભાગવતદશમસ્કન્ધમેં કહ્યો હે અધ્યાય ૫૧ શ્લો. ૬૫ જન્મન્યનંતરે રાજન્ સર્વભૂત સુહૃત્તમઃ । ભૂત્વા-દ્વિજપરસ્ત્વં વૈમામુપૈષ્યસિ કેવલમ્ યા શ્લોકમેં.

[4] ૪ સબનકોં સોં ચાર્યો વર્ણનકો નિષ્પાપ કરત હેં ક્યોં જો ભક્તિકો અધિકાર સબ વર્ણનકોં હે સો ગીતાજીપ્રભૃતિનમેં માંહિપાર્થવ્યપાશ્રિત્ય યે પિસ્યુ: પાપયોનમઃ । સ્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રાસ્તે પિયાંતિ પરાંગતિ ।। કિં પુન બ્રાહ્મણાઃ પુણ્યા ભક્તા-રાજર્ષયોઽમલાઃ ઇત્યાદિ શ્લોકનમેં કહ્યો હે

વાર્તા અજામિલ[1] આખ્યાનમેં સ્પષ્ટ હે ।। અજામિલઆખ્યાનમેં[2] સ્પષ્ટ હે ।। અબ નામોચ્ચારણમાત્રતેં પાપ નિવૃત્ત ભયે સો કૈસેં જાનપડે તાકો ચિન્હ કહતહેં ।। ।। દુર્ગતિસકલનિવારી ।। દુર્ગતિ જે દુઃખ તે સબ નિવારે યાકો ભાવાર્થ યહ જે દુઃખ હે સો પાપકો ફલ હે ।। ઓર પાપાપૂર્વ[2] અદ્રશ્ય હે તાતેં જબ દુઃખનિવૃત્તિહોયકેં અલૌકિકસુખ યા લોકમેં મિલે તબ જાનનો જે પાપ નિવૃત્ત

---

[1] ૧ મહાપાપી અજામિલનામાબ્રાહ્મણકો અંત્યસમેં નારાયણનામ લિયે તે ઉદ્ધાર ભયો સો કથા શ્રીભાગવતકે ષષ્ઠસ્કંધમેં પ્રસિદ્ધ હે

[2] ૨ નિષિદ્ધ કામ કિયે તેં કરિવેવારેકોં અપૂર્વ સંસ્કાર લગત હેં તાકોં પાપ કહત હેં ઓર શાસ્ત્રવિહિત આછો કામ કિયે તેં જો અપૂર્વ સંસ્કાર લગત હેં તાકોં પુણ્ય કહત હેં યહ બાત પૂર્વમીમાંસામેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર પાપ પુણ્ય દોઉનકો ચિન્હ શરીરમે કછૂ દીખત નાંહી પરંતુ બુદ્ધિમેં ફરક પડે ઓર આછો બુરો ફલ હોય તબ માલુમ પડે તાતેં ટીકામેં પાપાપૂર્વઅદ્રશ્ય હે યહ લિખ્યો સો યુક્ત હે.

ભયે ॥ યે અનુભવ જાપેં શ્રીગુસાંઈજી કૃપા કરતહેં તાકોં સ્પષ્ટ હોતહે તાતેં દુર્ગતિસકલનિવારી એસેં કહ્યો ॥ એસે પુષ્ટિકાર્ય કરિવેકેલિયેં અંશાવતાર નહી ભયો નિત્ય લીલાવિશિષ્ટપૂર્ણપુરૂષોત્તમહી પ્રકટે સો કહત હેં ॥ પ્રગટ્યાશ્રીવ્રજપતિરાસવિહારી ॥ શ્રીયુક્ત[૧] જો વ્રજ તાકે પતિ ઓર તહાં અનેક ભક્તસહિત રાસવિહાર કરિવેવારે પ્રકટ ભયે ઓર વ્રજકોં શ્રીયુકતત્વ તો શ્રીમદ્ભાગવતમેં ॥ તતઆરભ્યનંદસ્યવ્રજ: સર્વસમૃદ્ધિમાન્ । હરેર્નિવાસાત્મગુણૈરમાક્રીડમભૂન્નૃપ ॥ શ્રયતઈ[૩] દિરાશશ્વદત્રહિ ॥ ઈત્યાદિક

---

૧ શ્રી જો લક્ષ્મીજી તિનકરિકેં સહિત ઓર ટીકામેં અનેકભક્તસહિત વિહાર કરિવેવારે એસેં કહ્યો તાતેં શ્રી જે સ્વામિન્યાદિક તિનકે વ્રજ જે સમુહ તિનકે પતિ એસો હૂં અર્થ યા પદકો હોતહે સો સૂચન કિયો.

૨ પ્રભુ પ્રકટ ભયે તાદિનતેં હી નંદરાયજીકો વ્રજ સવ સમૃદ્ધિયુક્ત ભયો ઓર પ્રભુનકે નિવાસતેં તથા અપુને ઉત્તમગુણનતેં લક્ષ્મીજીકો ક્રીડાસ્થાન ભયો યહ દશમ સ્કંધપંચમાધ્યાયમેં કહ્યો હે.

૩ ઓર ગોપિકાગીતમેં ગોપિકાનનેં કહ્યોહે કે પ્રભો આપ પ્રકટ ભયે તાહીતેં યા વ્રજમેં લક્ષ્મીજી સદા રહતહેં.

સ્થલનમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ અથવા ॥ શ્રીવિઠ્ઠલ ॥ જો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ તિનકે ॥ નામેં ॥ સો ભગવન્તામરૂપ વેદ તાતેં ॥ અબ વેદતેં તો અધ્યયનપૂર્વક સુત્રભાષ્યદ્વારા શાબ્દજ્ઞાન[૧] હોય ફેર[૨] મનનનિદિધ્યાસનતેં નિષ્પાપ હોય સો અવિદ્યાસંબંધ છૂટિકેં અક્ષરબ્રહ્મરૂપ હોય તબ પ્રભુ વાકો સ્વીયત્વ કરિકેં વરેં[૩] તબ ॥ થાયનરનારી ॥ નર જો જીવ સો નારી હોય યાકો ફલિતાર્થ યહ જો પ્રભુસ્વીયત્વ કરિકેં વરેં તબ વાકે હૃદયમેં પ્રેમલક્ષણા ભકિત ઉત્પન્ન હોય તબ વાકૂં એસેં સ્ફૂર્તિ હોય જો મેં ઉપભોગ્ય

---

૧ શબ્દજ્ઞાન સો પ્રભુનકી પરોક્ષતા રહિકેં ગ્રંથનદ્વારા યથાર્થજ્ઞાન જો પ્રભુનકો યહ સ્વરૂપ હે.

૨ પહિલેં તો વેદગીતા વ્યાસસૂત્ર શ્રીભાગવતદ્વારા તથા સુબોધિન્યાદિકગ્રંથદ્વારા ગુરૂનકે મુખતેં પ્રભુનકેં સ્વરૂપકો શ્રવણ કરે તા પીછેં મનન સો વિચાર કરિકે ફેર નિદિધ્યાસન સો ધ્યાન કરે તબ વાકોં પ્રભુનકે સાક્ષાત્ દર્શન હોય તો બૃહદારણ્યકાદિક ઉપનિષદનમેં લિખ્યો હે

૩ અબ પ્રભુ જીવકોં વરેં સો વહ મેરો હે યા રીતતેં અંગીકાર કરેં તબહી વા જીવકોં પ્રભુનકી પ્રાપ્તિ હોય નહી તો હોય નહી સો મુંડકકઠવલ્લયાદિઉપનિષદનમેં સ્પષ્ટ લિખ્યો હે.

હૂં ઓર પુરૂષોત્તમ પાત હેં યા અભિપ્રાયતેં કહ્યો થાય નરનારી ॥ અબ હૃદયમેં ભગવદાવિર્ભાવકે પ્રતિબંધક સબ નિવૃત્ત હોય તબ હી યહ ફલ પ્રાપ્ત હોય તાતેં પ્રતિબંધ હૂ આંપહી નિવૃત્ત કરત હેં સો કહત હેં ॥ દુર્ગતિસકલનિવારી ॥ દુર્ગતિ જે હૃદયમેં ભગવદાવિર્ભાવકે પ્રતિબંધક તિનકોં નિવારી સો નિવારણ કિયે ફેર વાકોં હૃદયગુહામેં[1] ગોલોકસહિત પુરૂષોત્તમકે દર્શન હોંય સો કહતહેં ॥ પ્રગટયા-શ્રીવ્રજપતિ ॥ વાકે હૃદયમેં પ્રકટે સો કોન શ્રીવ્રજપતિ[2] વ્રજ જે ગોલોક તાકે પતિ વ્રજપતિ એસેં કહ્યો

---

[1] બ્રહ્મવલ્લી ઉપનિષતમેં અક્ષરબ્રહ્મકે ઓર પુરૂષોત્તમકે જ્ઞાનતેં તથા ભગવત્કૃપાતેં હૃદયમે ગોલોકસહિત પુરૂષોત્તમકો આવિર્ભાવ હોતહે એસે લિખ્યો હે તહાં હૃદયકો ગુહા એસો નામ લિખ્યોહે ગુહા સો ગુફા જેસેં ગુફાનમે બહુત કરિકેં અંધકાર રહતહે તાતેં ઉહાં પદાથ હોય સો હૂ દીખત નાહિ તેસે પ્રાયઃસબજીવનકે હૃદયમેં અજ્ઞાન રહતહે તાતેં પ્રભુ હૃદયમે બિરાજતહેં તો હૂ દીખત નાહિ ઈત્યાદિ અભિપ્રાયનતેં હૃદયકો ગુહા એસો નામ વેદમેં કહ્યોહે તાહીકે અનુસાર ટીકામેં હૃદયગુહા લિખી સો યુક્તહે ઓર વા ઉપનિષતમેં પરમવ્યોમશબ્દકરિકેં હૃદયમેં ભગવદ્ધામકો આવિર્ભાવ કહ્યો હે સો હૂ ટીકામેં દિખાયો.

[2] વેદમેં સો વિષ્ણુસૂક્તાદિકમેં કહ્યોહે

તાતેં યહ સૂચન કિયો જે જેસેં પતિ સ્વાધીનપાતકા[1] સ્ત્રીકો ત્યાગ નહી કરે તેસેં પ્રભૂ હૂ ક્ષણુમાત્ર વ્રજકો ત્યાગ નહી કરેં યાહીતેં સ્વલીલાધામસહિત પ્રભૂ હૃદયમેં પ્રકટેં યહ વાત સિદ્ધ ભઈ અબ યા રીતતેં યાલોકમેં યેહી દેહ અલૌકિક હોયકે જીવ અલૌકિકસુખકો અનુભવ કરે ફેર યાલોકતેં પરલોક જાય તબ વાકે સંગ પ્રભુ ॥ રાસવિહારી ॥ રાસા-દિકવિહાર કરેં યહ સબ પ્રકાર બ્રહ્મવલ્લી કઠવલ્લી પ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં કહ્યોહે ઓર ફલાધ્યાયચતુર્થ-પાદકેભાષ્યમેં હૂ યહ સબ વિવેચન કિયોહે ॥ અબ [2]પુરૂષોત્તમ તો નિત્યસર્વલીલાવિશિષ્ટ હેં સો વેદમેં[3]

---

[1] શ્રીવ્રજપતિ કહ્યો તાતેં જેસેં વ્રજજબ્દતેં હૃદયમેં ધામ-સહિત પ્રભુનકો આવિર્ભાવ સૂથન કિયો તેસેં હી શ્રીશબ્દતેં સ્વામિન્યાદિ સહિત પ્રભુનકો આવિર્ભાવ સૂચન કિયો.

[2] જા સ્ત્રીકો પતિ વાકે આધીન હોય તાકોં સ્વાધીનપતિકા કહતહેં જેસેં વહ પતિ વાકોં કબ હૂ છોડે નાહિ તેસેં પ્રભુ હૂ વ્રજકે આધીન જેસે હેં તાતેં કબ હૂ વ્રજદેશકોં છોડત નાહિ સો હી શ્રીભાગવતાદિપુરાણનમેં મથુરાભગવાન્યત્રનિત્યંસન્નિ-હિતોહરિઃઈત્યાદિસ્થલનમેં સ્પષ્ટ કહ્યોહે

[3] નિત્ય એસી જે સર્વ લીલા તિનકરિકેં બિશિષ્ટ સો સહિત એસેં આગે હૂ જહાં ટીકામેં વિશિષ્ટશબ્દ આવે તહાં સહિત એસો અર્થ જાનનો.

નિરૂપણુ કિયોહે તો હૂ ઇહાં રાસવિહારી એસેં કહ્યો તાકો અભિપ્રાય યહ જો સંપૂર્ણશ્રૃંગારરસકો અનુભવ રાસલીલામેં હે કયોં જો શ્રૃંગારરસ દ્વિદલાત્મક હે ॥ પૂર્વદલ[1] સંયોગ ઉત્તરદલ વિપ્રયોગ સો દોઇ દલ પૂર્ણ રાસલીલામેં હે વાકો જીવકોં અનુભવ કરાવેં હેં યહ પ્રકાર સબ આનંદમયાધિકરણકે દ્વિતીય-વર્ણક[2]મેં શ્રીગુસાંઇજીને સ્પષ્ટ નિરૂપણ કિયો હે ॥ અબ યા સબ તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો શ્રીગુસાંઇજી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં જીવપેં કૃપા કરિકેં પુષ્ટિમોક્ષ[3] દેતહેં ॥ ૧ ॥ અબ દૈવીજીવનકોં પુષ્ટિમોક્ષ દેતહેં યહ નિરૂપણ કરિકેં આસુરપ્રવર્ત્તિતમતકો આપને ખંડ ન કિયો સો નિરૂપણ કરતહેં ॥

---

[1] પૂર્વદલ સો પેહલો ભાગ ઓર ઉત્તરદલ સો દુસરો.

[2] વ્યાસસૂત્રમેં પ્રથમાધ્યાયકે પ્રથમપાદમેં આઠસૂત્રકો આનંદ-મયાધિકરણહે તાકો એકતરહસૂં શ્રીમહાપ્રભુનનેં વ્યાખ્યાન કિયો હે ઓર દૂસરી તરહસૂં શ્રીગુસાંઇજીનેં વ્યાખ્યાન કિયોહે સો દૂસરોવર્ણક કહ્યો જાય.

[3] પુષ્ટિમોક્ષ સો પુષ્ટિમાર્ગીય મોક્ષ આદિમૂર્તિઃ કૃષ્ણએવ-સેવ્યઃ સાયુજ્યકામ્યયા ઇત્યાદિ સ્થલમેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં જો સાયુજ્યમુક્તિ કહીહે સો.

માયિકમત જેણેં ખંડયો,
          ભક્તિમારગ જેણેં બહુ પેરેં મંડયો ॥
ઉત્પથજન સરવે ડંડયો,
          મૂરખ હે તુ કુશબ્દ વિતંડયો ॥ ૨ ॥

॥ માયિકમત ॥ સો માયાવાદિકો મત તાકૂં જીનનેં ॥ ખંડયો ॥ સો વાકો ખંડન કિયો ઓર ભકિતમાર્ગકો ॥ બહુપેરેં ॥ સો બોહોત પ્રકારતેં ॥ મંડયો ॥ સો વાકો મંડન કિયો ઓર ॥ ઉત્પથ[1] ॥ જે વેદબાહ્ય બૌદ્ધાદિક[2]મત તિન મતનકી વૃદ્ધિકરનહારે જે ॥ જન ॥ સો મનુષ્ય તિનકોં ॥ ડંડયો ॥ સો વિનકૂં દંડ દિયો વિનકોં કહાં દંડ દિયો સો કહતહેં ॥ મુરખહેતુ ॥

---

[1] જા મતમે વેદકોં પ્રમાણુ ન માન્યો હોય સો મત વેદબાહ્ય કહ્યો જાય ઓર એહ બાહ્યમતવારે મનુષ્યકે સંગ બોલિવેકો હૂ અત્યંત દોષ લિખ્યોહે તાતેં અસ્મન્માર્ગીયવૈષ્ણુવનકે કબહૂ રંચ હૂ વેદકો અપમાન સર્વથા ન કરનો.

[2] બૌદ્ધાદિક યા આદિશબ્દતેં જૈન્ય ચાર્વાક કાપાલિક શાક્તિ વામમાર્ગીય કૌલ ઇત્યાદિક વેદનિંદકમતનકો ગ્રહણુ કિયો વે સબ વેદકૂં તથા પ્રભુનકૂં નાહિ માનતહેં ઓર અત્યંત-વ્યભિચારાદિકદુરાચારકરિકેં યુક્ત હેં તાસોં આપનેં માર્ગતેં અત્યંત વિરૂદ્ધ હે.

મૂરખ[1] જો મૂરખપનનો અજ્ઞાન તાકે હેતુ એસે જે ॥ ॥ કુશબ્દ ॥ સો કુત્સિતકલ્પના જીનમેં હે એસી વિનકી ગ્રંથરૂપ વાણી તાકોં વૈદિકમતાનુસારયુક્તિનતેં[2] ॥ વિંતડયો[3] ॥ સો વિંતડા હે એસેં સ્પષ્ટ સ્થાપન કિયો ॥ શંકા ॥ યહ સબ કાર્ય તો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેં પ્રથમ હી કિયોહે તબ ઇનને ફેર કયોં કિયો ॥ ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ તેને કહી સો ઠીક હે પરંતુ યાકો કારણ યહ જો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેં શ્રીગુસાંઇજીકો હુ સ્વતંત્રતાતેં આચાર્યત્વ ભૂતલમેં પ્રસિદ્ધકરિવેકે લિયેં જો અંશ રાખ્યો સો સબ શ્રીગુસાંઇજીનેં પૂર્ણ કિયો યાતેં યા તુકમેં નિરૂપણ કિયો સો યુક્ત હે ॥ ૨ ॥

---

૧ મુરખ શબ્દકો ભાવપ્રધાનનિર્દેશ માનિકે મુરખપનો એસો અર્થ કિયો

૨ વૈદિકમત સો વેદમેં જો પ્રતિપાદન કિયોહે સો મત તાકી અનકૂલ પડે એસીયુક્તિનતેં હી શ્રીમહાપ્રભુનનેં પરમતકો ખંડણ કિયોહે કયોં જો વેદકોં રંચ હૂ વિરોધ શ્રીમહાપ્રભુનકૂં સહ્ય નહિહે ઓર આપનો માર્ગ સબવેદકેં આધારસૂં હી હે

૩ વિતંડા સો આપનો કછૂભી એક સિદ્ધાંત ન માનિકે પ્રમાણરહિત ઝૂઠો વાદ કરનો,

અબ અવતારકાર્ય[1] નિરૂપણ કરિકેં આપકે મુખ્ય સ્વરૂપકો નિરૂપણ કરતહેં ॥

વદન સુધાકર જોતેં વચન સરસ રસ રાસ ઉદ્યોતેં ॥
નવજલઘનવપુ પોતેં ભક્તિસરસ શ્રીધાં પ્રભુ હોતેં ॥ ૩ ॥

॥ વદનસુધાકરજોતેં ॥ વદન જો શ્રીમુખ સો જોતેં[2] સો પ્રકાશતેં[3] સુધાકર જો ચંદ્ર તાજેસોહે ઓર ચંદ્રતેં જેસેં સુધા સ્રવતહે તેસેં વદનસુધાકરતેં હૂ ॥ વચન ઉદ્યોતેં ॥ સો ગ્રંથરૂપવચન નિકસતહેં ॥ અબ સુધા તો રસપદાર્થ હે તેસેં વચન હૂ હેં સો કહતહેં ॥ સરસરસરાસ ॥ સરસ સો સબતેં ઉત્તમ ॥ અથવા ॥ શ્રૃંગારાદિસર્વરસરહિત એસે જે પુરૂષોત્તમ તિનકો

---

૧ અવતારકાર્ય સો બેદબાહ્યમતખંડન કરિકેં ઓર વેદપ્રતિપાદિત સ્વમાર્ગ પ્રકટ કરિકે સબજીવનકો ઉદ્ધારકરનો યાહીતેં કીર્તનનમેં ચહૂંજુગબેદબચનપ્રતિપારયો ઈત્યાદિ ગાયોહે ઓર શ્રીસર્વોત્તમજીમેં હૂ વેદપારગઃ યહ આપકો નામહે.

૨ જ્યોતિઃ યા શબ્દકો જોત એસો અપભ્રંશ હોતહે તાતેં ટીકામેં જોતેં સો પ્રકાશતે એસો અર્થ કિયો ઓર કિતનીક ટીકાનનેં જોતેં સો મુખચંદ્ર દેખતેં એસો હૂ અર્થ કિયોહે

૩ સુધા સો અમૃત તાકો આકર સો સ્થાન ચંદ્ર અથવા સુધા સો અમૃતરૂપ હેં કર સો કિરણ જાકે સો સુધાકર કહિયે ચંદ્ર.

રસ જો ભક્તિરસ તિનકે રાસ સો રાશિ સમૂહ તારૂપ વચન હેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો આપકે વચન શ્રવણમાત્રતેં જીવનકોં ભગવદ્ભકિત ઉત્પન્ન હોતહેં ॥ અબ શ્રીમુખકોં ચંદ્રકી ઉપમા દીની તાતેં યહ સૂચન કિયો જો જેસેં ચંદ્ર દર્શનમાત્રતેં સૂર્યકો તાપ મિટાવે અંધકારમિટાવે શીતલતા કરે આપકી સુધાતેં ઔષધીનકો પોષણકરે તેસેં આપહૂં મુખચંદ્રકે દર્શનમાત્રતે વિપ્રયોગકો તાપ મિટાવતહેં અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર મિટાવત હેં ઓર વચનામૃતતેં ભકતજનનકો પોષણ કરતહેં અબ યા રીતસોં તો આપકો ગૌરવવર્ણ હોયગો યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ॥ નવજલધનવપુપોતેં ॥ શ્રીમુખ તો ચંદ્રજેસો હે ઓર પોતેં સો આપ સો કેસેહેં નવજલધનવપુ નવ સો નવીન એસો જો જલકરિકેં પૂર્ણ ધન સો મેઘ તા જેસો શ્યામ હે વપુ સો શ્રીઅંગ જીનકો ॥ જેસેં ધન આવતેંહી રસવૃષ્ટિ કરતહેં તેસેં આપ હૂ કરતહેં યહ સૂચન કિયો ॥ અબ આપ કોનસે રસકી વૃષ્ટિ કરતહેં સો કહતહેં ॥ ભકિતસરસકીધાપ્રભુહેતેં ॥ હોતેં સો પ્રકટ હોયકેં ભકિતતેં સબદૈવીજીવનકૂં સરસ કિયે યાતેં ભકિતકૂં રસત્વ ઘોતન કિયો ભકિતકૂં રસત્વ તો પ્રથમાખ્યાનવ્યાખ્યાનમેં

નિરૂપણ કિયોહે ઓર ધનકી ઉપમાકો ભાવાર્થ હૂ લિખ્યોહે ॥ ૩ ॥ અબ ભકતનકોં ભકિતરસતેં સરસ[૧] કોનરીતતેં કરેંહેં સો નિરૂપણ કરતહેં ॥

ભક્તિપક્ષ દૃઢ કીધો વચનસુધાંરસ જન શ્રુાત પીધો ॥
અર્થ સકલ જેનો સીધો તે લીલામાહે
તાણીનેં લીધો ॥ ૪ ॥

॥ ભકિતપક્ષ ॥ સો ભાકતમાર્ગ તાકોં ॥ દૃઢકીધો ॥ સો ગ્રંથનદ્વારા દૃઢસ્થાપન કિયો ઓર ભકતનકે હૃદયમેં હૂ દૃઢ સ્થાપન કિયો સો કેસેં કિયો સો કહતહે ॥ વચનસુધારસ ॥ વચનરૂપી જો સુધારસ સો અમૃતરસ સો ॥ જનશ્રુતિપીધો ॥ જન જે ભક્તજન તિનનેં શ્રુતિ જે કાન તિનતેં પીધો સો પીયો ઓર વે વચન કેસેં હેં ॥ અર્થસકલજેનોસીધો ॥ અર્થ જો શબ્દાર્થ વાકયાર્થ સો જીનકો સીધો સો સરલહે યાતેં જીવકોં શ્રવણમાત્રતેં બેગ બોધ હોય

---

[૧] સરસાકિયે સો ભક્તિ દેકે સબનતેં ઉત્તમ કિયે અથવા ભક્તિરસસહિત કિયે ઓર યાતુકમે પ્રભુ હોતેં યા જગ્ગે પ્રભુ હોતેં એસે હૂ પદ કરતહેં અબ યા તુકકો સુગમ અન્વય ॥ હે પ્રભુ નવીનસજલમેઘશ્યામસ્વરૂપ એસે જે આપ તિનનેં અપનેં મુખચંદ્રકી જોતતે અથવા દર્શનતેં ઓર ભક્તિરસરાશિરૂપ અપુને વચનકે પ્રકાશતેં સબ દૈવી જીવનકોં ભક્તિ કરિકે સરસ કિયે.

॥ અથવા ॥ આપકે વચનામૃત વેદરૂપ હેં વેં કેસે હેં ॥ અર્થસકલજેનોસીધો ॥ જાકો અર્થ સબ સીધો સો સિદ્ધ હે નિત્ય હે વેદકોં સિદ્ધાર્થવાદિત્વ[૧] તો પૂર્વ મીમાંસાભાષ્યાદિકનમેં શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનેં નિરૂપણુ કિયોહે અથવા ॥ અર્થસકલજેનોસીધો ॥ જેનો સો જાનેં આપકે વચન સુને તાકો અરથ સો મનોરથ સકલ સો સબ સીધો સો સિદ્ધ ભયો અબ કહા મનોરથ સિદ્ધ ભયો સો કહતહેં ॥ તેલીલામાહેંતાણીનેલીધો ॥ તે સો જાને વચનામૃત સુને સો જન લીલામાહેં તાણીનેં લીધો લીલા જે નિત્યલીલા તામેં ખેંચિકેં[૨] લિયો અબ જીવ તો અજ્ઞાની હે

પુષ્ટિમોક્ષકો સ્વરૂપ જાને નહીહે તબ વાકી ઇચ્છા કહાંસૂં કરે પરંતુ આપ એસે કૃપાલુ હેં સો વાકો ઉપદેશ કરિકેં વા લીલામેં અંગીકાર કરતહેં યહ સૂચન કરિવેકું હી તાણીને લીધો એસેં કહ્યો યા તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો ભકતનકોં ભકિતમાર્ગકો દઢ ઉપદેશ કરિકેં નિત્યલીલામેં વિનકૂં અંગીકાર કરતહેં ॥ ૪ ॥ અબ નિત્યલીલામેં અંગીકાર જાકોં કરતહેં તાકોં કહા કહા ઉત્તમ ફલ મિલત હેં સો નિરૂપણુ કરતહેં ॥

॥ ઢાલ ॥

જેલીલામાહેંઅંગીકરિયો તેનો સકલતાપ નિસ્તરિયો ॥
જેનેં વિઠ્ઠલનાથવિચારે તેનેં પ્રગટ પદારથ ચારે ॥૬॥

॥ જે ॥ સો જે ભકત લીલામેં ॥ અંગીકરિયો ॥ સો અંગીકૃત ભયો તાકો ॥ સકલ ॥ સો સબ તાપ ॥ નિસ્તરિયો ॥ સો નિવૃત્ત ભયો અબ ॥ જેનેંવિઠ્ઠલનાથવિચારે ॥ જેનેં સો જાકૂં વિઠ્ઠલનાથ સો પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ તે વિચારે સો યહ મેરો હે એસેં વિચારેં ॥ તેનેં ॥ સો તાકૂં ॥ પ્રગટપદારથચારે ॥ ચારે પદારથ સો ચતુર્વિધપુષ્ટિમાર્ગીયપુરૂષાર્થતે પ્રગટ

---

[૧] સિદ્ધાર્થવાદિત્વ સો વેદમે જે યજ્ઞાદિકપદાર્થ કહેહેં તે સબ નિત્ય હી હેં.

[૧] ખેંચિકેં લિયો એસેં કહ્યો યાકો અભિપ્રાય યહ જો જો મનુષ્ય અતિદુર્ગમકૂવામેં અથવા સમુદ્રમેં ગિરિપડે સો અપુને સામર્થ્યતેં નિકસિસકેં નહિ ઓર વાકોં દૂસરે કોઇ સમર્થ ખેંચિકેં નિકારે તબ નિકસે તેસે જીવ હૂ ગૃહરૂપ અંધકુપમેં પડેહેં સંસારમસુદ્રમેં મગ્નહેં વે અપુને સાધનતે તરિસકેં એસે નાંહી તિનનિ સાધનજીવનકોં અપુને કૃપાબલતે આપ અંગીકાર કરતહેં યેહી અભિપ્રાય શ્રીભાગવતમે ગૃહાંધકુપેપતિતપ્લવંસુકલ્પંગુરૂકર્ણધાર ઇત્યાદિસ્થલમે સ્કૂટહે સો હી અભિપ્રાય ટીકાસેં હૂ દિખાયો હે

સો પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત હોય સોઇ વૃત્રાસુર ચતુઃશ્લોકીકી વ્યાખ્યામેં [1]પુષ્ટિમાર્ગેહરેર્દાસ્યંધર્મોર્થોહરિરેવહિ ।। કામોહરેર્દિદ્દક્ષૈવમોક્ષઃ કૃષ્ણુસ્યચેત્ધ્રુવમ્ ।। યા શ્લોકમેં નિરૂપણુ કિયોહે યા તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો જાકોં નિત્યલીલામેં અંગીકાર કરતહે તાકે સબ

---

[1] શ્રીભાગવતમેં ષષ્ઠસ્કંધકે ગ્યારમે અધ્યાયમેં અહંહરેતવપાદૈકમૂલ ઇત્યાદિ છેલે ચાર શ્લોક હેં સો વૃત્રાસૂરચતુઃશ્લોકી કહાવતહે તાકી ટીકામેં મમોત્તમ યા શ્લોકકે વ્યાખ્યાનમેં પુષ્ટિમાગેહરેર્દાસ્યં યહ કારિકા હે યાકો અર્થ પુષ્ટિમાર્ગમેં પ્રભુનકો દાસ ભાવસો હી મુખ્યધર્મ હે ઓર પ્રભુહી મુખ્ય અર્થ હેં ઓર પ્રભુનકે દર્શનાદિકનકી ઇચ્છા સો હી કામ હે ઓર સર્વાત્મભાવસોં પ્રભુનકો સાક્ષાત્સંબંધ સો હી મોક્ષ હે યહ પુષ્ટિમાર્ગીય ચાર પુરૂષાર્થમેંસૂ વૃત્રાસૂરચતુઃશ્લોકીમેં એક એક શ્લોકમેં એક એક પુરૂષાર્થકો નિરૂપણુ હે ઓર યા આખ્યાનમેં હૂ ભક્તિપક્ષદૃઢ કીધો યા તુકમેં પહિલે ભક્તિ પક્ષકી દૃઢતાસૂં દાસભાવરૂપધર્મ સૂચન કિયો ઓર વચનસુધારસજન શ્રુતિપીધો યાતે આપકે વચનામૃત શ્રવણુતેં ભક્ત પ્રભુનકોં હી સર્વસ્વકરિકેં માનતહેં યાતેં અર્થ પુરૂષાર્થ સૂચન કિયો ઓર અર્થ સકલજેનોસીધો ઈહાં ભગવદ્દવિષયક સર્વ મનોરથસિદ્ધિ નિરૂપણુ કીની તાતેં અલૌકિક કામપુરૂષાર્થ સૂચન કિયો ઓર તે લીલામાહેં તાણી લીધો યાતેં મોક્ષ સૂચન કિયો.

અનિષ્ટ નિવૃત્ત કરિકેં વાકોં આપ્તકામ[1] કરતહેં ।। ૫ ।। અબ અનિષ્ટનિવૃત્તિ હોયકેં આપ્તકામપનો તો માયાદિકમોક્ષમેં ।। હૂ હોયહે ઓર ઈહાં તો વાતેં હૂ અધિક ફલ હે સો નિરૂપણુ કરતહેં

ઉપરાંત ભજનફલ આપે વ્રજમંડલ સ્થિર કરિ થાપે ।।
તેને દેવ મુની સરવે ગાયે તે સર્વઉપરાંત સુહાયે ।।૬।।

।। ઉપરાંતભજનફલઆપે ।। ઉપરાંત સો લીલામેં અંગીકાર કિયે ઉપરાંત ભજનફલ સો ભગવદ્ભજનરૂપ ફલ ।। અથવા ।। ભજસેવાયાંધાતુકો ભજનશબ્દ હે યાતેં ભજન જો સેવા તારૂપીફલ સો હી[2] ગરૂડપુરાણમેં વિષ્ણુભકિતઅધ્યાયમેં કહ્યોહે ભજઇત્યેષ વૈધાતુઃ સેવાયાંપરિકીર્તિતઃ ।। તસ્માત્સેવાબુધૈઃ પ્રોકતાભકિતઃ સાધન ભૂયસીતિ ।। અથવા ।। નામ-

---

[1] જાકોં સબ કામનાનકો ફલ પ્રાપ્ત ભયો ફિર જાકોં કછૂ પદાર્થકી આકાંક્ષા ન સો આપ્તકામ કહ્યો જાય

[2] ભક્તિ યહ શબ્દ ભજધાતૂમેંતેં ભયોહે ઓર ભજધાતૂ અર્થ સેવા હે તાતેં સબસાધનનતેં બડી એસી જો સેવા હે તાહીકોં પંડિતજન ભક્તિ કહતહેં

સ્મરણકો ઓર સેવાકો ફલ જો શ્રીઅંગકો સ્પર્શાદિક[1] સો દેતહેં યે હી અભિપ્રાય નિત્યલીલાવાદમેં વિદ્વન્મંડનમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર સામવેદકી કેનોપનિષદ્‌મેં[2] હૂ પ્રભુનકે સ્પર્શકો મહાત્મ્ય

---

[1] સ્પર્શાદિક સો અલૌકિકદેહતેં પ્રભુનકો સાક્ષાત્ સ્પર્શ ઓર આદિશબ્દતેં પ્રભુનકે સંગ સંભાષણાદિક લેંનેં જો વેણુગીતકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં અક્ષણ્વતાંફલમિદં યાશ્લોકકે વ્યાખ્યાનમે ભગવતાસહસંલાપઈત્યાદિકારિકામેં કહેહેં તે.

[2] કેનોપનિષતકે તીસરે ખંડમેં એસી કથા હે જો દેવતાનપેં અનુગ્રહકરિકે પ્રભુનનેં પ્રથમ દર્શન દિયો તબ દેવતાનનેં અગ્નિકો કહ્યો જો હે અગ્નિ યહ આકાશમેં કોન દિખત હે સો તુમ નિશ્ચય કરિ આવ તબ અગ્નિ પ્રભુનકે પાસ ગયો તાકોં પ્રભુનનેં પુછો જો તુ કોન હે તબ અગ્નિનેં કહી જો મેં આગ્ન હૂ ફિર પ્રભુનનેં કહી જો તોમેં કહા સામર્થ્ય હે તબ અગ્નિનેં કહી જો મેં યહ સબ પદાર્થકોં જારિસકોં હોં તબ પ્રભુનનેં એક તૃણ વાકોં દિયો ઓર કહી જો યાકોં જરાયદે ફિર અગ્નિને યથાશક્તિ સગરો જોર કિયોં પરંતુ વહ ઘાસ જરયો નહિ તમ અગ્નિ ભયપાયકેં પાછો ફિર ચલ્યો ઓર આયકેં દેવતાનકો કહી જો કા જાને યહ કોન હે સો મેં જાનસકત નાંહી તબ દેવતાનનેં વાયુકોં પઠાયો તાકોં હૂ પ્રભુને વેસેં હી પુછી ફિર વાયુને કહી જો યહ સબજગતકોં મેં ઉડાયસકત હો તબ પ્રભુનનેં વાકૂ હૂ એક તૃણ દેકેં કહી જો યાકોં ઉડાંવ તબ વાયુનેં અપુનો સબ બલ કરિલિયો પરંતુ વહ તૃણ ઉડયો નહિ તબ વાયુ હૂ ભય પાયકેં પાછો ફિરિ

નિરૂપણ કિયોહે ॥ અબ એસો ફલ મિલે પીછેં કહા હોતહે સો કહતહેં ॥ વ્રજમંડલસ્થિરકરિથાપેં ॥ વ્રજમંડલ જો નિત્યલીલાસ્થાન તાકેવિષેં વાકૂં સ્થિર[1] કરિકેં થાપે સો રાખેં ॥ તેનેંદેવસુનીસરવેગાયે ॥ તેને સો વા ભકતકોં દેવ મુની તથા ઓર સબ વાકે ગુણકો ગાન કરતહેં યાહીતેં ॥ તેસર્વઉપરાંતસુહાયે ॥ તે સો વહ ભકત સર્વ જો બ્રહ્મ દિકતિનતેં હૂ અધીક સુહાયે[2] સો શોભતહે ॥ અબ યા તુકકો

આયો તબ દેવતાનનેં ઈંદ્રકોં પઠાયો તાકોં પાર્વતીજીકે ઉપદેશસોં પ્રભુનકો જ્ઞાન ભયો તાપાછેં વા ઉપનિષદમેં અગ્નિ વાયુ ઈંદ્ર ઈન તીન દેવતાનકી બહુત પ્રશંસા કરીહે જો યે સબદેવતાનતેં અતિઉત્તમ હેં કયે! જો ઈનનેં પ્રભુનકે પાસ જાયકેં ઉનકોં સ્પર્શ કિયો ઓર પ્રભુનકે સાક્ષાત્કારપૂર્વક જ્ઞાન પ્રથમ ઉનકોં ભયો યારીતસોં કેનોપનિષત્મેં સ્પર્શકો માહાત્મ્ય કહ્યો હે યાહીતે અપુનેં માર્ગમેં પ્રભુનકે પાસ જાયકેં સ્પર્શકરિવેકો અધિકાર જાકો હોય તાકોં ધન્ય માનતહેં.

[1] સ્થિર કરિકેં સ્થાપન કરતહેં એસેં કહ્યો તાકો અભિપ્રાય યહ જો ભગવલ્લીલામે વા ભક્તકો ભગવદ્રૂપ અલૌકિકદેહ સદા સ્થિર રહતહે વાકે જન્મજરામરણાદિક કછૂ હોત નાંહિ.

[2] જે જીવ પુરૂષોત્તમકી લીલાકોં પ્રાપ્ત હોતહેં તે બ્રહ્માદિકતેં હૂ ઉપર શોભતહે યહ બાત ઉપનિષદનમેં તથા શ્રીભાગવતમેં હૂ ત્વયાભિગુપ્તાવિચરંતિનિર્ભયાવિનાયકાનીકપમુર્ધસુપ્રભો ઈત્યાદિ સ્થલનમેં કહીહે.

ફલિતાર્થ યહ જો પરમફલ વાકૂં પ્રાપ્ત હોય ઓર બ્રહ્માંડમેં વાકો યશ હોય ।। ૬ ।। અબ પુષ્ટ મોક્ષ ભયેપીછેં ભકતકોં ભજન સેવા શ્રીઅંગકો સ્પર્શ ઈત્યાદિક ફલ હોતહેં સો દેહવિના નહી સંભવે ઓર જાકૂં દેહ હોય તાકોં જરા પ્રારબ્ધ મૃત્યુ ઈત્યાદિક બાધ કીયે વિના રહેં નહીં યા શંકાકો નિવરણુ કરતહેં ।।

તેહેને કાલ કરમ નવ બંધે જમ તેસિર ધનુષ ન સંધે ।।
એહવો મારગ શ્રીવલ્લભવરનો જ્યાંહાં નહી
પ્રવેશ વિધિહરનો ।। ૭ ।।

।। તેહેને ।। સો જાકું નિત્યલીલાકી પ્રાપ્તિ ભઇ તાકૂં ।।કાલ।। સો જરાદિક ।। કર્મ ।। સો પ્રારબ્ધ પાપ-પુણ્ય સો ।।નવબંધે।। સો નહી બાધ કરેં ।। અબ યહતો એકરીતસોં સ્વર્ગમેં તથા બ્રહ્મલોકમેં[૧] હૂ નહી બાધ કરતહેં તાતેં ઈહાં અધિક કહા યહ શંકાકો નિવારણુ કરત હેં ।। જમતેસિરધનુષનસંધે ।। સ્વર્ગમેં તો ક્ષીણુપુણ્ય હોય તબ મૃત્યુલોકમેં પડે તાહીસૂં

---

[૧] બ્રહ્મલોકમેં કાલકર્થાદિક બાધ કરતનાહિ સો બાત શ્રીભાગવતમેં નયત્રશોકોનજરાનમૃત્યુઃ ઈત્યાદિકસ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

ગીતાજીમેં[૧] ક્ષીણેપુણ્યેમર્ત્યં લોકંવિશંતિ ।। યહ ભગવદ્વાકયહેં ઓર મહાપ્રલયમેં તો ઈંદ્રાદિકકો તથા બ્રહ્મલોકપર્યંતકો હૂ લય હોય ઓર નિત્યલીલસ્થભકતકોં તો યમકો હૂ ભય નહી ।। અબ યમદૂતકો ભય નહી એસો નહી કહ્યો ઓર જમતેસિરધનુષનસંધે એસેં કહ્યો યાકો ભાવાર્થ યહ જો લોકિકજીવ તો તુચ્છ હેં યાકે પાસ યમ આપ કાહેકૂં જાય ઓર લૌકિકજીવનકો દેહ જડ હે જુદો હે ઓર દેહાભિમાની જીવ જુદો હે ઓર નિત્યલીલાસ્થજીવ તો ઉત્તમોત્તમ હે જેસેં ભગવત્સ્વરૂપ સદૈકરસ આનંદમય હે તેસેં નિત્યલીલાસ્થજીવકો હૂ સદૈકરસ આનંદમય વિગ્રહ[૨] હે તાતેં કદાચિત્ યમ આપ હી આયકેં વાકે દેહકોં બાધ કરતો હોયગો યહ શંકા-નિવારણાર્થ હી જમતેસિરધનુષનસંધે એસેં કહ્યો ।। અબ યમકી ગતિ નહીહે પરંતુ બ્રહ્માદિક તો યમાદિકનતેં બડે હેં તિનકી નિત્યલીલામેં ગમ્ય હોયગી

---

[૧] જે પુણ્યવાન્ સ્વર્ગમે જાતહે તે અપને પુણ્યપ્રમાણે સુખભોગ કરિલેતહેં તબ વિનકો પુણ્ય ક્ષીણ હોતહે તાતેં વે પાછે મૃત્યુલોકમેં આવતહે એસેં ગીતાજીમેં કહ્યો હે.

[૨] વિગ્રહ સો શરીર.

યહ શંકા નિવારણુકરતહે ।। જ્યાંહાંનહીપ્રવેશવિધિહરનો ।। જ્યાંહાં નિત્યલીલામેં વિધિ જો બ્રહ્મા ઓર હર જો શિવ[૧] તિનકો હુ પ્રવેશ નહી હે તબ ઓર કો પ્રવેશ કહાંસૂં હોય ।। એહવોમારગશ્રીવલ્લભવરનો ।। એસો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકો માર્ગ હે જો જામેં એસો ઉત્તમફલ મિલતહે ।। અથવા એસો ઉત્તમફલ મિલતહેં તબ આસુરજીવભી યા માર્ગમેં આવતે હોંયગે ઉનકૂંભી યહ ફલ મિલતો હોયગો તબ મામપ્રાપ્યૈવકૌંતેયતતોયાંત્યધમાંગતિમ[૨] ।। યા

---

[૧] અહંકારાધિષ્ઠાતા જે રૂદ્ર હેં તિનકો લીલામે પ્રવેશ નાંહી ઓર નિર્ગુણુ પરમભક્ત જે શિવ હેં જીનકો પરશિવ કહતહેં તિનકોં ભગવલ્લીલાનુભવકો સાક્ષાત્ અધિકાર હે ઓર વે શિવ અપુને માર્ગકે પ્રથમ આચાર્ય હેં યહ સબ બાત નારદપંચરાત્રાદિક ગ્રંથમેં પ્રસિદ્ધ હે તાસોં વૈષ્ણુવનકેં મહાદેવજીકી નિંદા કબ હૂ ન કરની કયોં જો મહાદેવજીકી નિંદાતેં પ્રભુ અત્યંત અપ્રસન્ન હોતહેં સો શ્રી મહાપ્રભુનનેં કિતનેક ગ્રંથનમેં સ્કુટલિખીહે ઓર શ્રીપુરૂષોત્તમજીનેં હુ ઉત્સવપ્રતાન પ્રહસ્ત ઈત્યાદિગ્રંથનમેં બિસ્તારસોં લિખીહે.

[૨] પ્રભુનને ગીતાજીમે આજ્ઞા કીનીહે જો હે અર્જુન જે આસુરજીવ હે તે મોકોં પ્રાપ્તહોત નાંહી તાહીતેં યે વારંવાર અધમગતિકોં હી પ્રાપ્ત હોત હેં.

વાકયકો વિરોધ આવેં યહ શંકા નિવારણુ કરિવેકૂં કહ્યો ।। નહિપ્રવેશવિધિહરનો[૧] ।। વિધિ જો વેદોક્તવિધિ તાકે હર જો બાધકરિવેવારે આસુરજીવ તિનકોં યા માર્ગમેં પ્રવેશ હુ નાહીં તબ વહ અલૌકિકફલ કહાંતે મિલે ।। અબ યા તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો નિત્યલીલાકી પ્રાપ્તિ ભયે પીછે કાલાદિકકો ભય નહી ઓર શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકી શરણુ ગયેબિના યહ ફલ મિલે નહી ।। ઓર આસુરજીવ વિધિપૂર્વક[૨] શરણુ જાય નહી

---

[૧] મુલતુકમેં વિધિહરશબ્દતેં વેદોક્તવિધિકે હરણુકરિવેવારે ઇતનેં લોપ કરિવેવારે જે આસૂરજીવ તિનકો યા માર્ગમેં પ્રવેશ હોત નાહી એસેં ટીકામેં અર્થ કિયો તાતેં યહ સૂચન કિયો જો એતન્માર્ગીયનકેં વેદોક્તવિધિકો તથા સંધ્યાવંદનાદિ વૈદિકકર્મકો અનાદર કબ હૂ ન કરનો ઓર જો વિનાસમઝે યાકોં અનાદર કરે સો આસૂર કહ્યો જાય ઓર યાદુસ્ત્યજંસ્વજનમાર્યપથંચહિત્વાઇત્યાદિ શ્રી ભાગવતવચનાનુસારતેં જો કીર્તનનમેં પરમાનંદવેદસાગરકીમરજાદાગયીટૂટ ઈત્યાદિ ગાયોહે સો પરમદશાકૂં પ્રાપ્ત ભયે એસે મુખ્ય ભક્તનકી બાતહે પરંતુ આધુનિકજીવ વિનકી તુલ્યતા કરિકે વેદકો અનાદર કરે તો પ્રભુ વાકો અંગીકાર ન કરેં સો નિબંધાદિકમેં પ્રસિદ્ધહે.

[૧] વિધીપુર્વક શરણુ આવનો સો શ્રીમહાપ્રભુનકોં સાક્ષાત પુરૂષોત્તમ જાનિકેં ઓર એક પ્રભુનકો હી દ્રઢ આશ્રય રાખિકેં

તબ વહ ફલ કહાંતેંમિલે ॥ શંકા ॥ લૌકિકદેહ તો પંચમહાભુતકો હે ઓર શુક્રશોણિતકે[1] યોગતેં ઉત્પન્ન હોતહેં ઓર અલૌકિક દેહ કહા પદાર્થકો હોતહે કેસેં હોતહે ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ બોહોત આછો તેને પ્રશ્ન કિયો યાકો ॥ પ્રત્યુત્તર ॥ જબ જીવ મુક્ત હોયકેં યા લોકતેં ભગવલ્લોકમેં જાહે તબ શ્રીયમુનાજી ભગવત્સ્વરૂપતેં અભિન્ન જો ભગવચ્ચરણારવિંદકી[2] રજ તાતેં લીલાપયોગી દેહ વા જીવકો નિર્માણ કરત

શરણ આવનો યેહી પ્રભુનમેં ગીતાજીમેં તથા શ્રીભાગવતમેં મામેકંશરણંવ્રજ મામેકમેવશરણમાત્માનંસર્વદેહિનાં યાહિસર્વાત્મભાવેન ભક્ત્યૈશંગુરૂદેવતાત્મા ઇત્યાદિવચનનમેં કહ્યો હેં યાપ્રકારકી શરણાગતિ આસૂર જીવકો કબ હૂ હોત નાંહિ

[1] શુક્ર સો પુરૂષકો વીર્ય ઓર શોણિત સો સ્ત્રીકો રજ ઈનદોઇનકે સંયોગતેહિ મનુષ્યાદિક પ્રાકૃતદેહ ઉત્પન્ન હોતહે.

[2] ભગવાનકી ચરણરેણુતેં હિ અલૌકિક દેહ હોતહેં સો પ્રથમસ્કંધમેં યાવૈલસચ્છ્રી તુલસીવિમિશ્રપાદાબ્જરેણ્વભ્યધિકાંબુનેત્રી યાશ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં લિખ્યોહે ઓર શ્રીયમુનાષ્ટકકી ટીકામેં હૂ મુરારિપદપંકજસ્ફુરદમદરેણુત્કટાં યાકે વ્યાખ્યાનમેં શ્રી ગુસાઇજીને લિખ્યોહે ઓર અલૌકિકદેહ જુદો હે યહ બાત તો બ્રહ્મસૂત્રમે ચતુર્થાધ્યાયકે ચતુર્થપાદમેં સ્ફુટહે તથા શ્રીભાગવતમેં હૂ પ્રયુજ્યમાનેમયિતાંશુદ્ધાંભાગવતીંતનું ઇત્યાદિ સ્થલમેં પ્રસિદ્ધ હે.

હેં ફેર લીલોપયોગી દેહતેં અભિન્ન હોયકેં જીવ સર્વદા લીલાકો અનુભવ કરેહે યાહીતેં દ્વૈત હૂ નહી ઓર કાલાદિકકો બાધ હૂ નહી યહ પ્રકાર સબ ઋગ્વેદકી કૌષીતકિ બ્રાહ્મણપ્રભૃતિ ઉપનિષદમેં નિરૂપણ કિયોહે સોઈ શ્રીગુસાંઇજીનેં આનંદમયાધિકરણકે દુસરે વરણુકમેં[1] સ્ફૂટ નિરૂપણ કિયો હેં ॥ ૭ ॥ યા રીતસો પુષ્ટિમુક્તિકો સ્વરૂપ નિરૂપણ કરિકેં અબ નિત્યલીલાસ્થાનકો નિરૂપણ કરતહેં ॥

જ્યાંહાં નિત્ય રાસ બહુપેરેં મધ નાયક નિરતત ઘેરેં ॥
જ્યાંહાં રત્નજટિતતટ સરિતા
નવપલ્લવ ભૂમિ હરિતા ॥ ૮ ॥

॥ જ્યાંહાં ॥ સો નિત્યલીલાસ્થાન જો વ્યાપીવૈકુંઠ તહાં નિત્ય રાસ હોતહેં સો હુ ॥ બહુપેરેં ॥ સો બોહોત પ્રકારતેં હોતહેં ઓર ॥ મધ ॥ સો મધ્યમેં દોદો[2] વ્રજભક્તનકે બીચમેં ॥ નાયક ॥ સો પૂર્ણ-

---

[1] વરણુક શબ્દકો અર્થ પહિલેં લિખ્યોહે.

[2] દોદો વ્રજભક્તનકે બીચમેં એકએક પ્રભુનકો સ્વરૂપ હેં યહ બાત રાસપંચાધ્યાયીમેં તાસાંમધ્યેદ્વયોર્દ્વયોઃ યાસ્થલમેં પ્રસિદ્ધહે

પુરૂષોત્તમ તે નૃત્ય કરતહેં સો કૈસે ॥ ઘેરેં ॥ સો કાછનીકો ઘેર ધારણકરિકેં નૃત્યકરતહેં ॥ અબ કાછનીતો ઉપલક્ષણરીતતેં કહી યાતેં રાસક્રીડાચિત સબ વસ્ત્રાભરણ ધારણ કરિકેં સર્વદા નૃત્ય કરતહેં ॥ અથવા ॥ ॥ ઘેરેં ॥ સો વ્રજભક્તનકે સમૂહ[1] ભેલેકરિકેં નૃત્ય કરતહેં ઓર મધનાયકનૃત્યતહેરેં ઓર હૂ[2] પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકામેં લિખ્યોહે ઓર આધિતુકકો અર્થ સ્ફુટહે ॥ ૮ ॥

---

૧ વ્રજભક્તનકે સમૂહ ભેલેકરિકેં નૃત્યકરતહેં એસેં કહ્યો યાતેં એક પ્રભુ ઓર અનેક ભક્ત ઓર જીતને ભક્ત તિતનેં પ્રભુનકે સ્વરૂપ ઈન દોઈ પ્રકારકે રાસકો સૂચન કિયો વે દોઈ પ્રકાર રાસપંચાધ્યાયીમેં આત્મારામોપ્યરીરમત તથા કૃત્વા!તાવંત માત્માનંયાવતીગોંપયોષિતઃ ઈત્યાદિશ્લોકનતેં વર્ણન કિયોહેં.

૨ અબ યા આધિધાતુકો અર્થ સ્ફૂટ હે તાતે ટીકામેં નહિ લિખ્યો પરંતુ અત્યંત અજ્ઞજનકે બોધાર્થ મેં લિખતહૂં જહાં ભગવદ્ધામમેં રત્નકરિકેં જટિતહેં તટ સો દોઈ તીર જિનકે એસે સરિતા સો નદી શ્રીયમુનાજી હેં યાતેં જલક્રીડોપયોગી સબપદાર્થ ઉહાં હેં યહ સૂચન કિયો અબ સ્થલક્રીડોપયોગીવૈભવ કહતહેં નવપલ્લવભૂમિહરિતા નવપલ્લવ સો નયે કોમલપતુવા અનેકવૃક્ષનમેં લગિરહે હેં ઓર યાહીતેં સબ

જ્યાંહાં[1]રત્નધાતુગિરિરાજે વાદિત્રવિવિધ પેરે વાજે ॥
જ્યાંહાં યુવતિયૂથ બહૂ માંય
શ્રીજી શ્યામલવર્ણ સુહાય ॥ ૯ ॥

યાકો અર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૯ ॥

ભૂમિ હરિતા સો સબ વૃક્ષનકી હરિયાલીતેં તથા તૃણાદિકતેં હરી હોય રહીહે ઓર પ્રભુ તથા શ્રીસ્વામિનીજી વા ભૂમિમેં સર્વત્ર ક્રીડા કરતહેં તામેં પ્રભુનકી કાંતિ શ્યામ હે ઓર શ્રીસ્વામિનીજીકી કાંતિ પીરી હે ઈનદોઈનકી કાંતિ વા પૃથ્વીપેં પડતહેં તાતેં વહ પૃથ્વી હરી દીખતહે કયોં જો કારો ઓર પીરો રંગ મિલેં તો હરો રંગ હોય.

૧ એસેં વનકી શોભા કહિકેં અબ પર્વતકી શોભા કહત હેં જ્યાંહાં રત્નધાતુગિરિરાજે જહાં ભગવદ્ધામમેં અનેક પ્રકારકે રત્નકરિકેં તથા સુવર્ણાદિકધાતુનકરિકેં યુક્ત એસેં ગિરિ જે શ્રીગિરિરાજજી તે રાજે સો શોભતહેં એસેં શ્રીયમુનાજી વૃંદાવન ઓર શ્રીગિરિરાજજી ઈન તીનોનકી શોભા વર્ણન કરિકેં અબ નૃત્યકે ઉપયોથી બાજેનકો વર્ણન કરતહેં વાદિત્રવિવિધપેરેવાજે વિવિધપેરેં સો નાનાપ્રકારતેં બાજે બજત હેં વિવિધપેરેં યહ કહ્યો તાતેં ચારયો પ્રકારકે બાજે બજતહેં યહ સૂચન કિયો બાજેનકે ચાર પ્રકાર તો અમરકોશમેં કહેહેં તતંવીણાદિકંવાદ્ય માનદ્ધંમુરજાદિકં વંશાદિકંતુસુષિરંકાંસ્યતાલાદિકંઘનં યાકો અર્થ વીણા સિતાર પ્રભૃતિ તારકે બાજે તત કહેજાંય ઓર તબલા પખવાજ પ્રભૃતિ આનદ્ધ કહેજાંય ઓર મુરલીપ્રભૃતિ સુષિર કહેજાંય ઓર ઝાંઝ આદિ ઘન કહ્યો જાય અબ યા રીતસોં સબ ઉદ્દીપનપદાર્થનકો વર્ણન કરિકેં અબ

એણીપેરેં શ્રીગુસાઇજીનેં જાણે
જાણી અહર્નિશ ગાય વખાણે ॥
તે જીવજાત હોય કોય
તેને તત્ક્ષણ સરવે સુખ હોય ॥ ૧૦ ॥

॥ એણીપેરેં ॥ સો પહિલેં જે વર્ણન કિયો તા પ્રકારસોં શ્રીગુસાંઇજીકોં જાને અબ એણીપેરેંગોલોકનેં-જાણે એસેં નહી તાકો ભાવાર્થ યહ હે જે લીલા-સામગ્રી સબ પુરૂષોત્તમરૂપ હે કેવલ વ્રજયુવતિનકે યૂથકે મધ્યમેં જિતનો સ્વરૂપ હે તિતનો હી કછૂ પુરૂષોત્તમરૂપ નહી હે ઉહાં લીલોપયોગી જે પદાર્થ હેં તે સબ પુરૂષોત્તમરૂપ હેં યાહીતેં એણીપેરેંશ્રી-ગુસાંઇજીનેજાણે એસે કહ્યો સો યુક્તહેં યેહી અભિ-પ્રાય વિદ્વન્મંડનમેં નિત્યલીલાવાદમેં સ્ફૂટ નિરૂપણ

આલંબનકો વર્ણન કરતહેં જ્યાં હાયુવતિથબહુમાંય શ્રીજી શ્યામલવર્ણ સુહાય નિત્યસિદ્ધાદિભેદકરિકેં તથા સાત્વિક રાજ-સાદિભેદકરિકેં અનેક પ્રકારકે જે વ્રજયુવતિનકે યુથ સો સમૂહ હેં તિનમેં શ્રીજી સો શ્રીનાથજી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ શોભતહેં વે કૈસે હેં શ્યામલવર્ણ શ્યામસ્વરૂપ હેં કયોં જો શૃંગારસકે અધિષ્ઠાતા હેં અબ શ્રૃંગારસકે દેવતા શ્રીકૃષ્ણ હેં યહ બાત તો રસશાસ્ત્રમેં પ્રસિદ્ધહે ઓર પ્રભુનકી શ્યામતાકો કારણ નિબંધમેં હૂ તદામરકતશ્યામમાવિર્ભાવેપ્રકાશતે ઇત્યાદિકારિ-કાનમેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં લિખ્યોહે.

કિયોહે ॥ અબ કેવલ જાને ઇતનો હી નહી પરંતુ ॥ જાણી ॥ સો યા પ્રકારસોં શ્રીગુસાંઇજીકોં જાનિકે અહર્નિશ[1] ગુણગાન કરે ઓર ॥ વખાણે ॥ સો બખાને યથામતિ સ્તુતિ હૂ કરે તે સો વહ કોય[2] જાતકો જીવ હોય તાકો વાહી ક્ષણુ સબ સુખ હોય ॥ અબ

---

[1] અહર્નિશ સો દિનરાત ગુણગાન કરેં યાતેં જો શ્રી મહા-પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે જો ગાયકે સીંગપે સરસ્યોકો દાનો જીતનીબિરિયાં ઠહરે તિતનીબિરિયાં હૂ ભગવત્સ્મરણુબિના ન રહનો સો બાત સૂચન કીની યહ હી એકાદશસ્કંધમેં યોગી-શ્વરનનેં કહીહે નચલતિભગવત્પદારવિંદાલ્લવનિમિષાર્દ્ધમપિસ-વૈષ્ણવાગ્રય: ઓર ગુણગાનકી તથા સ્તુતિકી હુ આવશ્યકતા શ્રીભાગવતનમેં ગાયનવિલજ્જોવિચરેદસંગ: નામાન્યનન્તસ્યય-શોંકિતાનિયચ્છૃણ્વંતિગાય તિગૃણુંતિસાધવ: ઇત્યાદિક અનેક સ્થલનમેં કહીહે.

[2] અબ કોઈ જાતકો જીવ હોય યહ કહ્યો તાતેં ભગવદ્-ભક્તિમેં જીવમાત્રકોં અધિકાર હે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય શુદ્ર કોઈ જાત હોય તામેં હૂ સ્ત્રી હોય અથવા પુરૂષ હોય સબનકોં ભગવદ્દભક્તિમેં અધિકારહે સોહી એકાદશસ્કંધમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીનીહે સત્સંગેનહિદૈતેયાયાતુધાનામૃગા:ખગા: ગંધર્વા-પ્સરસોનાગા:સિદ્ધાશ્ચારણગુહ્યકા: વિદ્યાધરામનુષ્યેષુવૈશ્યા: શુદ્રા-સ્ત્રિયોંત્યજા: રજસ્તમ:પ્રકૃતયસ્તસ્મિં સ્તસ્મિંન્યુગેનઘ બહવોમ-ત્પદંપ્રાપ્તાસ્ત્વાષ્ટ્રાકાયાધવાદય: ॥ ઇત્યાદિશ્લોકનમેં યા બાતકો વિશેષ વિવેચન મેનેં સત્સિદ્ધાંતમાર્તંડમેં કિયોહે.

લૌકકસુખ તો લેશ માત્ર હે ઓર સબ નિરવધિ સુખ તો લીલાસુખ હી હે સોઈ વેદમેં[1] નિરૂપણ કિયો હે ॥ ૧૦ ॥ અબ નિત્યલીલાકો સુખ નિરૂપણ કરિકેં પ્રાર્થના કરતહેં ॥

સેવકજન દાસ તમારો તેનેં રુપવિયોગ નિવારો ૧૧

ઇતિ શ્રીગોપાલદાસજીકૃતવલ્લભાખ્યાને
પંચમકડવા સમાપ્ત ॥

॥ સેવકજન ॥ એસો મે ગોપાલદાસ ॥ અથવા ॥ સેવક ॥ જે ભાયલાકોઠારી તાકો ॥ જન ॥ સો સંબંધી મેં સો આપકો દાસ[2] હૂં તાકો ॥ રૂપવિયોગ ॥ સો મૂલસ્વરૂપકો વિરહ તાકોં ॥ નિવારો ॥ સો મિટાઓ યાકો ફલિતાર્થ યહ જે ભાયલા કોઠારી આપકે પરમકૃપાપાત્ર હેં વિનકી કાનતેં ઓર મેં હૂ આપકી શરણ આયોહૂં તાતેં કૃપાકરિકેં નિરંતર આપકે લીલાસ્થસ્વરૂપકો અનુભવ કરાઓ ॥ ૧૧ ॥

---

[1] વેદમેં સો છાંદોગ્યોપનિષન્મેં ભૂમવિદ્યાદિ સ્થલનમેં પ્રભુનકોં તથા ભગવલ્લીલાકો સર્વસુખરૂપત્વ લિખ્યોહે.

[2] દાસશબ્દ કહ્યો તાતેં દીનતા દિખાઈ ઓર મેં આપકે શરણ આયોહૂં યહ સૂચન કિયો.

શ્લોક ॥ પંચમે[1]મોક્ષદાતૃત્વમાચાર્યત્વંચવર્ણિતમ્ ॥
શ્રીમદ્વિઠ્ઠલનાથાનાંલીલાસામગ્રચભિન્નતા ॥ ૫ ॥

ઇતિ શ્રીમદ્બાલકૃષ્ણચરણૈકતાન શ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૂપાદપદ્મપરાગપ્રાપ્તપરમોદય શ્રીમદ્ગોકુલોત્સવાત્મજજીવનાખ્યેનવિરચિતંપંચમાખ્યાનસ્યવ્યાખ્યાનંસમાપ્તમ્ ॥

---

[1] અબ યા રીતસોં પંચમાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં ગોસ્વામિશ્રીજીવનજીમહારાજ યા આખ્યાનકો સારરૂપ અર્થ એક શ્લોકનેં લિખતહેં તા શ્લોકકો અર્થ યા પાંચમેં આખ્યાનમેં પુષ્ટિમોક્ષદેવેવારે શ્રીગુસાંઈજી હી હેં યહ વર્ણન કિયો ઓર શ્રીગુસાંઈજી હૂ સ્વતંત્ર આચાર્ય હે યહ હૂ વર્ણન કિયો તાપીછેં ભગવદ્ધામમેં જે શ્રીયમુનાજીપ્રભૃતિ લીલોપયોગિ પદાર્થ હેં તે સબ આપકે હી સ્વરૂપ હેં યહ વર્ણન કિયો અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા 'ભકિતમાર્ગથિકરતહરિ સકલપુષ્ટિફલદાન આપરૂપલીલાકહી ઈહંપંચમ આખ્યાન'' ઈતિ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યમતવર્તિના મોક્ષગુરૂ સ્વમાતામહગોસ્વામિ શ્રીવ્રજવલ્લભચરણૈકતાનેનસ્વપિતૃસકાશાદેવલબ્ધવિદ્યેનપંચનદિઘનશ્યામભટ્ટાત્મજગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃતંપંચમાખ્યાનવ્યાખ્યાનટિપ્પણંસંપૂર્ણમ્ ॥

*

॥ શ્રી કૃષ્ણાયનમ: ॥

॥ ષષ્ઠાખ્યાન ॥

॥ અબ પંચમાખ્યાનકી સમાપ્તિમેં ગોપાલદાસજીનેં રૂપવિયોગનિવારણકી પ્રાર્થના કરી સોઈ ॥ અબ ષષ્ઠાખ્યાનમેં પૂર્ણરસરૂપ જો આપકો નંદનંદનસ્વરૂપ તાકે નિરૂપણપૂર્વક પ્રાર્થના કરતહેં ॥

॥ રાગપરજ ॥ અબ પરજરાગમેં યા આખ્યાનકો ગાન કિયો તાકો ભાવાર્થ યહ જો રાત્રીકે તૃતીયપ્રહરકો યહ રાગ હે ઓર વહ સમય ગાઢનિદ્રાકો હે ઓર ગાઢનિદ્રામેં[૧] નિત્ય બ્રહ્મપ્રાપ્તિ હોતહે સોઈક્ષત્યધિકરણમેં તથા તૃતીયાધ્યાયમેં નિરૂપણ કિયોહે તેસેં શ્રદ્ધાપૂર્વક યા આખ્યાનકો ગાન મનન નિદિધ્યાસન કરે તો યાહી લોકમેં યાહી દેહતેં ભગવદ્દર્શન હોય યહ સૂચનાર્થ હી પરજરાગમેં યા આખ્યાનકો ગાન કિયો ॥

---

[૧] ગાઢનિંદ્રા સો જામે સ્વપ્ન હુ ન દીસે એસી ગહરી નીંદ જાકોં શાસ્ત્રમેં સુષુપ્તિ કહેહેં સો વા નિદ્રામેં પરબ્રહ્મમેં જીવકો પ્રવેશ નિત્ય હોતહે પરંતુ માયાકો આવરણ રહતહે તાતે ફિર સંસાર પ્રાપ્ત હોતહે યહ બાત છાંદોગ્યઉપનિષતકી શ્વેતકેતુવિદ્યામેં તથા બ્રહ્દારણ્યકાદિક ઓર હૂ ઉપનિષદનમેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર શ્રીમહાપ્રભુનનેં હૂ અણુભાષ્યકે ઇક્ષત્યધીકરણપ્રભૃતિસ્થલનમેં તથા શ્રીસુબોધીનીજીમેં લિખીહે.

સગુણસનેહી સામલા વાલા અહર્નિશ દરશન આપો ॥
પરમસુખ દેવાનેકાજેં વ્રજમંડલ
સ્થિર કરિ થાપો ॥ ૧ ॥

॥ સગુણસનેહી ॥ ગુણ જે અલૌકિકગુણ તિનકરિકેં યુક્ત જે શ્રીસ્વામિન્યાદિક તિનકે સ્નેહરૂપ ॥ અથવા ॥ વિનકેવિષેં સ્નેહ હે જિનકો એસે ॥ અથવા ॥ અલૌકિકગુણકરિકેં યુક્ત ઓર સ્નેહરૂપ એસે યાતેં આપકૂં શ્રૃંગારરસકો[૧] સ્થાયીભાવત્વ સૂચન કિયો ઓર કેસે ॥ સામલા ॥ સો શ્યામવર્ણવિશિષ્ટ યાતેં શ્રૃંગારરસકો શ્યામ વર્ણ હે યે હૂ સૂચન કિયો ॥ અબ ઈતનો વર્ણન કિયો ઈતનેમેં હી પ્રેમલક્ષણાભક્તિકો હૃદયમેં અવિર્ભાવ હોયકેં સ્ત્રીભાવકી સ્ફુર્તિ ભઈ તાકો સૂચન વચન કહતહેં ॥ વાલા[૨] ॥ સોપ્યારે ॥ અબ એસે જો આપ સો ॥ અહર્નિશદરશનઆપો ॥ સો રાતાદન દર્શનદો ॥ અબ દર્શન આપો એસી

---

[૧] જા રસનેં જો સ્થિર હે સો વાકો સ્થાયીભાવ કહ્યો જાય અબ શ્રૃંગારરસકો સ્થાયીભાવ પ્રીતિ હે યાહીતેં ઈહાં સનેહી યા પદતેં સ્થાયિભાવરૂપતા સૂચન કીની.

[૨] સંસ્કૃતમેં વલ્લભ એસો પ્રિયકો નામ હે તાકો ભાષામેં વાલા એસો અપભ્રંશ હે તાતેં ટીકામેં પ્યારે યહ અર્થ કિયો.

દર્શશકી પ્રાર્થના કરિ તાતેં શ્રૃંગારરસકો ઉત્તરદલ જે [1]વિપ્રયોગ તાકો સૂચન કિયો ॥ અબ કેવલ દર્શન હી દ્યો એસેં નહી ॥ પરમસુખદેવાનેકાજેં ॥ પરમસુખ જે લીલાનુભવ સો દેવેકેલીયેં યાતેં શ્રૃંગારસકો પૂર્વદલ સૂચિત ભયો ॥ વ્રજમંડલસ્થિરકરિથાપો ॥ વ્રજમંડલ જે લીલાસ્થાન તામેં મોકૂં સ્થિર કરિકેં રાખો ॥ અથવા ॥ વ્રજમંડલ ॥ જે લીલાસ્થાન અક્ષરબ્રહ્મ તાકોં મેરે હૃદયમેં સ્થિરકરિકેં રાખો યાકો ભાવાર્થ યહ જે અક્ષરબ્રહ્મકો [2]જબ હૃદયગુહામેં આવિર્ભાવ હોય તબ પુરૂષોત્તમ હૃદયમેં પધારે સોઈ બ્રહ્મવલ્લીઉપનિષદમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર વ્રજમંડલકી સ્થિતિકી પ્રાર્થના કરી તાતેં અલૌકિક શ્રૃંગારરસકો ઉદ્દીપનવિભાવ સૂચન કિયો ॥ અબ યાતુકકો ફલિતાર્થ યહ હે જે આપ રસરૂપ હો આપકી લીલાકો સર્વદા મોકૂં અનુભવ કરાઓ ॥ ૧ ॥ અબ પ્રથમતુકમેં જીનકો સ્વરૂપ નિરૂપણ કિયો તે હી આપ હો સો નિરૂપણ કરત હે ॥

---

[1] વિપ્રયોગ સો વિરહ.

[2] હૃદયરૂપ ગુહા સો ગુફા યાકો તાત્પર્ય સબ પહિલેં લિખ્યો હે.

શ્રીવલ્લભકુંવર કોડામણા
તમારું નામ નિરંતર લીજેં ॥
રૂપસુધારસમાધુરિ તે લોચનભરિ ભરિ પીજી ॥ ૨ ॥

આપ વર્ત્તમાન કાલમેં કેસેં હો ॥ શ્રીવલ્લભકુંવર ॥ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પુત્ર હો ॥ અથવા ॥ શ્રી ॥ જે સ્વામિન્યાદિક તિનકે ॥ વલ્લભ ॥ સો પ્રિય એસે ઓર કેસે હો ॥ કુંવર ॥ સો કુમાર શ્રીયશોદોત્સંગલાલિત યાતેં સબલીલા નિત્ય હે યહ સૂચન કિયો ઓર [1]વિરુદ્ધધર્માશ્રયત્વ હૂ સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ ॥ શ્રી ॥ જે સ્વામિન્યાદિક ઓર ॥ વલ્લભ ॥ જે ઓર સબ ભકત કયોં જે ભકત [2]જેસો પ્રિય ઓર કોઈ પ્રભુનકૂં નહી હે ઓર ॥ [3]કુ ॥ જે પૃથ્વી તિનકે ॥ વર ॥

---

[1] પ્રભુનમેં સદા બાલકપનો ઓર પ્રૌઢપનો યહ દોઈ વિરૂદ્ધ ધર્મ રહત હેં તાતેં વિરૂદ્ધધર્માશ્રય હે

[2] પ્રભુનકૂં ભક્ત જેસે પ્રિય ઓર નહીં હે સો ગીતાશ્રીભાગવતાદિકકે વિષેં યેભજંતિતુમાંકત્યામયિતેતેષુચાપ્યહં તથા સાધવોહૃદયંમહ્યંસાધુનાંહૃદયંત્વહં મદન્યતેનજાનંતિનાહંતેભ્યોમનાગપિ ઇત્યાદિ શ્લોકનમેં આજ્ઞા કીની હે.

[3] કુ એસો પૃથ્વીકો નામ અમરકોશમેં પ્રસિદ્ધ હે ગોત્રાકુઃપૃથિવીપૃથ્વી યા શ્લોકમેં ઓર પૃથ્વીકે પતિ ભગવાન્ હી હેં

સો પતિ એસે જે આપ સો કેસે હો ॥ કોડામણ ॥ [૧]કોડ જે મનોરથ તિનકૂં ઉત્પન્ન કરિવેવારે ભકતનકોં આપકે દર્શનમાત્રતેં અનેક મનોરથ ઉત્પન્ન હોત હેં યા કરિકેં [૨]હૃદયકો ફલ નિરૂપણ કિયો અબ જીવ્હાકો ફલ નિરૂપણ કરત હેં ॥ તમારૂંનામનિરંતરલીજે ॥ આપકો શ્રીવિઠ્ઠલ યહ નામ સો નિરંતર લઉં ॥

યહ બાત વારાહપુરાણાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે યાહીતેં કૃષ્ણાવતારમેં સત્યભામાજી પૃથ્વીકો અવતાર હેં.

[૧] કોડ એસો મનોરથકો નામ ગુર્જરભાષામેં હે તાહીતેં મનનાકોડપુરયા ઈત્યાદિક વ્યવહાર વા ભાષામેં હેં.

[૨] પ્રભુનકો ધ્યાન ઓર મનોરથ યહ હૃદયકો ફલ હે ઈતનેં મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર યહ ચારોં પ્રકારકેં અંતઃકરણ યાતેં સફલ હોત હે ઓર નિરંતર નામ લેનો યહ વાણીકો ફલ ઉપલક્ષણ રીતસોં લિખ્યો તાતેં સબ કર્મેંદ્રિયનકી ભગવત્પરતા ફલ હે ઓર રૂપસુધારસપાન યહ નેત્રકો ફલ હૂ ઉપલક્ષણ રીતસોં કહ્યો તાતેં સબ જ્ઞાનેંદ્રિયનકી ભગવત્પરતા ફલ હે યહ સૂચન કિયો કયોં જો જ્ઞાનમાર્ગમેં જીવકો હી મુક્તિમે ઉપયોગ હોત હે ઓર ભક્તિમાર્ગમેં દેહ પ્રાણ ઈંદ્રિય અંતઃકરણ જીવ ઈન પાંચોનકો સાફલ્ય હોત હે સો નિબંધકે શાસ્ત્રાર્થ પ્રકરણમેં કારિકા ૫૪ બ્રહ્માનંદેપ્રવિષ્ટાનામાત્મનૈવસુખપ્રમા સંઘાતસ્યવિલીનત્વાદ્ભક્તાનાંતુવિશેષતઃ સર્વેંદ્રિયૈસ્તથાચાંતઃકરણૈરાત્મનાપિહિ યા કારિકામેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં સ્ફૂટ લિખ્યો હે.

અબ નેત્રકો ફલ નિરૂપણ કરત હેં ॥ રૂપસુધારસ ॥ રૂપ જો અલૌકિકસૌંદર્ય તારૂપી જો સુધારસ સો અમૃત તાકી ॥ માધુરી ॥ સો મિષ્ટતા તાકોં ॥ લોચન ॥ જે નેત્ર તે ॥ ભરિભરિપીજે ॥ સો ભરિભરિકેં પાન કરૂં યાતેં લોચનનકોં [૧]પાનપાત્રત્વ સૂચન કિયો અબ [૨]ભરિભરિ એસેં દોં બિરિયાં કહ્યો યાતેં અત્યંતદર્શનાભિલાષ સૂચન કિયો ઓર જોઈયેં એસેં નહી કહ્યો ઓર પીજેં એસેં કહ્યો યાતેં આપકોં [૩]રસરૂપત્વ સૂચન કિયો યા તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો આપકો નામસ્મરણ નિરંતર કરૂં ઓર આપકે દર્શન સર્વદા કરૂં ઓર આપ મેરે હૃદયમેં સદા વિરાજો ॥ ૨ ॥ અબ દુસરી તુકમેં નામસ્મરણ સેવા દર્શન ઓર હૃદયમેં સ્થિતિકી

---

[૧] પાનપાત્ર સો રૂપસુધાપાન બાસન નેત્ર હેં.

[૨] ભરિ ભરિ એસેં કહ્યો તાતેં બિરિયાં બિરિયાં પાન સૂચન કિયો યાહીતેં અત્યંત અભિલાષ સૂચિત ભયો જેસેં અત્યંત પ્યાસો હોય સો પાત્ર ભરિભરિકેં જલ પીવે તેસેં બિરિયાં બિરિયાં આપકે દર્શન કરે પરંતુ તૃપ્તિ હોય નહિ.

[૩] જો રસ હોય સો પીવેમેં આવે તાતેં આપકોં હૂ રસરૂપત્વ સૂચિત ભયો.

પ્રાર્થના કરી સો યહ ફલ ગાઢવિરહ[1]બિના નહી મિલે કયોં જો વિરહ હે સો સંયોગસુખકો પોષક હે યાતેં શ્રીગુસાંઇજીને ગોપાલદાસજીકોં માનસિક તિરોધાનકો અનુભવ કરાયો તાતેં તત્સૂચક વચનનતેં શ્રીગુસાંઈજીનેં નંદનંદન સ્વરૂપતેં જો વ્રજભકતનકૂં અનુભવ કરાયો તાકો નિરૂપણ કરત હેં ઓર માનસિક[2]તિરોધાનકો પ્રકાર તો દશમસ્કંધકે છેલે અધ્યાયમેં ફૂરરિવિલપસિત્વં ઈત્યાદિક શ્લોકમેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો હે ॥

તે પદ કયારે દેખિશું જે ગોધનપૂઠેં ધાયે ॥
વ્રજસુંદરી મુખસુખ પામીનેં વારંવાર અધાયે ॥૩॥

॥ તેપદ ॥ સો વે ચરણ તે કોનસે જે ॥ ગોધનપૂઠેંધાયે ॥ ગોધન તે ગાયનકે સમૂહ તિનકે પીછેં

---

[1] ગાઢવિરહ સો અત્યંત વિરહ તાબિના યહ ફલ નહિ મિલે સો દશમસ્કંધમેં દુઃસહપ્રેષ્ઠવિરહતીવ્રતાપધુતાશુભાઃ ઈત્યાદિ સ્થલમેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર ભક્તિસૂત્રમેં દૂસરે અધ્યાયકે પહિલે આન્હિકમેં હૂ યહ બાત લિખી હે.

[2] માનસિક તિરોધાન સો પ્રભુ પાસ હોય તો હૂ મનમેં સૂં પ્રભુ ઇહાં નહીં હે એસો ભાન જેસેં દ્વારકાજીમેં રૂકમીણ્યાદિકનકે પાસ પ્રભુ સદા બિરાજે હેં તોં હૂ વિનકૂં યા તરહ કો વિરહ હોયકેં વિનતેં કુરરિવિલપસિત્વં ઇત્યાદિ શ્લોક કહેહે.

ધાયે સો દોડે ॥ અબ ચાલે એસેં નહી કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો પ્રાતઃકાલ ઘરતેં બનમેં ગાય ચરાયવે પધારત હેં તાતેં તાસમેં ગાયનકૂં બનમેં જાયવેકી અત્યંત ત્વરા રહત હે તાતેં દોડત હેં તિનકે પીછેં આપ હૂ દોડત હેં યાતેં ભકત પરાધીનપનો હૂ સૂચન કિયો ઓર આગેં તુકમેં વાસમેં વ્રજસુંદરી આપકે દર્શન કરત હેં યહ નિરૂપણ કરનો હે યાતેં બેગ આપ પધારેં તો આછી રીતતેં દર્શન ન હોય તબ સબ દિવસ મનમેં અત્યંત તાપ હોય યહ હૂ સૂચન કિયો ॥ અબ વે પદ કેસેં હેં જબ ઘરતેં ગોધનસંગ પધારત હેં તબ ॥ વ્રજસુંદરી ॥ જે વ્રજભકત તે ॥ મુખસુખપામીનેં ॥ મુખ જો પ્રભુનકો શ્રીમુખ તાકો સુખ જો દર્શનસુખ તાકો પામીનેં સો પાયકેં ॥ વારંવાર ॥ સો બેરબેરમે ॥ અધાયે ॥ સો તૃપ્ત હોત હેં ॥ અબ ઈહાં વારંવાર કહ્યો સો નિમેષોન્મેષકે[1] અભિપ્રાયતેં કહ્યો નહી તો વા સમેં બેગ આપ પધારત હેં સો વારંવાર દર્શન કરિવેકો અવકાશ કહાં તેં ॥ અબ યા તુકકો ફલિતાર્થ યહ જો પ્રાતઃકાલ બેગ ગોધનકે સંગ પધારત હેં

---

[1] નિમેષ સો નેત્રકી પલક લગનો ઓર ઉન્મેષ સો ઉઘડનો.

ઓર વ્રજભક્ત વાસમેં આપકે દર્શન કરત હેં સો વિનકૂં નિમેષ હૂ યુગસમાન લગત હે સોઈ ગોપીનાં પરમાનંદ આસીદ્ગોવિંદદર્શને[1] ॥ ક્ષણંયુગશતમિવયાસાંયેનવિનાऽભવત્ ॥ યા સ્થલમેં નિરૂપણ કિયોહે ॥ ૩ ॥ અબ વ્રજાભકતનકોં પ્રભુનકે વિરહતેં ક્ષણ હૂ સો યુગ જેસી લગત હે તબ સબ દિન તો આપ વનમેં બિરાજત હેં તબ વે નિર્વાહ કેસેં કરત હેં સો પ્રકાર કહત હેં ॥

દિવસ સઉ શ્યામા મલી રસરૂપતણો જસ ગાય ॥
ગોપમંડલીમધ્ય દેખીને વારંવાર સુખ થાય ॥ ૪ ॥

॥ દિવસ ॥ સો દિનમેં ॥ સઉશ્યામામલી ॥ સઉ સો સબ શ્યામા સો સર્વદા જીનકો ષોડશ વર્ષકો વય હે એસે વ્રજભક્ત તે મલી સો મિલકે ॥ રસરૂપતણો ॥ સો રસરૂપ પ્રભુ તનકોં ॥ જસગાય ॥ સો યશકો ગાન કરત હેં ॥ અબ રસરૂપ એસેં કહ્યો યાતેં શીઘ્રતાપનિવારકત્વ[2] સૂચન કિયો યહ

પ્રકાર ગોપ્ય:કૃષ્ણેવનંયાતેત[1] મનુદ્રુતચેતસઃ ॥ કૃષ્ણલીલાઃ પ્રગાયંત્યોનિન્યુર્દુઃખેનવાસરાન્ ઇત્યાદિસ્થલમેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો હે ॥ ઓર રસરૂપતવજસગગાય[2] એસો હુ પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકામે કિયો હે ॥ અબ જિનકૂં કછુ[3] મિષ મિલત હે તે વનમેં જાયકેં દર્શન કરત હેં સોઈ નિરૂપણ કરત હે ॥ ગોપમંડલીમધ્યદેખીનેં ॥ ગોપ જે સખા તિનકી મંડલી જે સમૂહતામેં દેખીનેં સો દેખિકેં ॥ વારંવારસુખથાય ॥ સો બેરબેર સુખ હોત હે ॥ અબ વારંવાર સો પ્રતિદિનકે અભિપ્રાયતેં ॥ અથવા ॥ થોડે થોડે કાલકે અંતરતે ॥ અથવા ॥ નિમેષોન્મેષાભિપ્રાયતેં યા તુકકો ફલિતાર્થ સ્પષ્ટ હે ॥ ૪ ॥

---

[1] શ્રીભાગવતમેં કહ્યો હે જો પ્રભુનકે દર્શનમેં ગોપીજનનકૂં પરમ આનંદ હોત ભયો. જિનપ્રભુનબિના ઉનકોં એક ક્ષણ હૂ સો યુગ જેસો હોત ભયો.

[2] શીઘ્ર સો તુરત આપ તાપ નિવૃત્ત કરત હેં.

---

[1] શ્રીભાગવતનેં કહ્યો હે જો પ્રભુ જબ વનમેં પધારત હે તબ પ્રભુનકેં પાછેં પાછેં હી જિનકો ચિત્ત ગયો હે એસે ગોપીજન વિરહ દુઃખતેં કૃષ્ણલીલાકો ગાન કરિકેં દિન કાઢત હે.

[2] યા પાઠકો અર્થ યહ જો રસરૂપ એસો જો આપકો યશ હે તાકૂં વે ગાવતહેં અબ પ્રભુનકે ધર્મ સબ પ્રભુનતેં અભિન્ન હે એસો અપનો સિદ્ધાંત હે તાતેં ઈહાં પ્રભુનકે યશ કોં હૂ રસરૂપ કહ્યો સો યોગ્ય હે

[3] કછૂ મિષ સો યમુનાસ્નાનકો અથવા જલ ભરિવેકો અથવા છાક પહુચાયવેકો ઇત્યાદિ કછૂબી મિષ.

અબ દિવસકોં નિર્વાહ યા પ્રકારતેં કરત હેં તબ સંધ્યાસમેં સંયોગસુખ મિલત હે સો બારહ તુકતેં નિરૂપણ કરત હેં ॥

વાસર નિર્વાહ એમ કરે સખી સાયંકાલેં પેખે ॥
અલક મુખ ખુરરજ લાગી તે
કમલ ભમર વિસેખે ॥ ૫ ॥

॥ વાસરનિર્વાહએમકરે ॥ દિનમે[1] નિર્વાહ યા પ્રકારતે કરત હે ॥ સખી ॥ જે વ્રજભકત તે ॥ સાયંકાલેંપેખે ॥ તબ સંધ્યાસમે આછી[2] રીતતેં પ્રભુનકે દર્શન કરત હેં ॥ અબ ઇતિનો વર્ણન કિયે પીછેં ગોપાલદાસજીકોં માનસિક તિરોધાનકો અનુભવ હોત હતો સો નિવૃત્ત હોયકેં દર્શન ભએ સો વર્ણન કરત હેં ॥ અલકમુખ ॥ અલક જે કુટિલકેશ[3] તિન

---

[1] બાસર એસો દિનકો નામ હે તાતેં યહ અર્થ કિયો.

[2] સંસ્કૃતમેં પ્રેક્ષતે યહ હે તાકો ભાષામેં પેખે એસેં હોત હે તાતેં આછી રીતતેં યહ ટીકામેં લિખ્યો સો પ્ર ઉપસર્ગકો અર્થ હે.

[3] કુટિલ કેશ સો બાંકી છોકી કેશનકી લટ અલકશબ્દકો અર્થ કેશમેં લિખ્યો હે અલકાશ્ચુર્ણકુંતલાઃ

કરકેં યુકત એસો જે શ્રીમુખ તાકોં ॥ ખુરરજલાગીતે ॥ ગાયાનકે ખુરકી રજ લગી હે સો ॥ કમલભમરવિસેખે ॥ કમલ જે શ્યામકમલ તાપેં બેઠે જે ભમર તેસી શોભા વિશેષ કરિકેં દીખત હે ॥ અબ વિશેષ કરિકેં શોભા તો એસેં જે કુટિલાલયુકત શ્રીમુખ ભમરયુકત કમલ જેસો લગત હે પરંતુ ગોરજ લગી હે સો પરાગ[1] જેસી લગત હે યાતેં વિશેષસાદૃશ્ય આયો યાહીતેં વિસેખે એસેં કહ્યો યહ પ્રકાર સબ સવિસ્તર તંગોરજશ્છુરિતકુંતલ[2] યા શ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં નિરૂપણ કિયો હે યાકો ફલિતાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૫ ॥

ગોપબાલકમંડલી મધ્યે રંગ અનેક ઉપજાવે ॥
મત્તગજગતિ મલપતા તેશ્રીગોકુલમાહે આવે ॥૬॥

॥ ગોપબાલકમંડલીમધ્યેં ॥ સો જે ગોપનકે બાલક આપકે સખા હેં તિનકે સમૂહકે બીચમેં ॥ રંગ-

---

[1] પરાગ સો પુષ્પકે ભીતરકી રજ.

[2] તંગોરજચ્છુરિત યા શ્લોકકે શ્રી સુબોધિનિજીમેં ગોરજ ઈત્યાદિ પદનતેં ચાર પુરૂષાર્થકો નિરૂપણ કિયો હેં.

અનેકઉપજાવેં ॥ નાનાપ્રકારકે[1] હાસ્યરસાદ્યુદ્બોધકવચન તિન કરિકેં રંગ જો કુતૂહલ તાકોં ઉત્પન્ન કરત ભયે ॥ મત્તગજગતિમલપતા ॥ મસ્ત એસો જો બડોં હાથી સો જેસેં સ્વચ્છંદમંદગતિતેં ચલતહે તેસેં આપ હુ મલપતા સો મંદમનોહરગગતિતેં શ્રીગોકુલમેં પધારત હેં ॥ ૬ ॥ અબ શ્રીગોકુલમેં પધારત હેં તબ વ્રજભકતનકોં દર્શન હોત હેં તાકો ક્રમતેં નિરૂપણ કરત હેં ॥

લોચનમૃંગ પીયે ઘણું તે પ્રગટ મુખમકરંદ ॥
કમલ પત્રજેવી આંખડી તે જોઇ જોઈ ટાલ્યા દ્વંદ્વ ॥૭॥

અબ વ્રજભક્તનકે ॥ લોચનમૃંગ ॥ સો નેત્રરૂપી ભ્રમર તે ॥ પીયેઘણૂં ॥ સો બોહોત પીવત હે ॥ અબ કહાં પીવત હેં સોં કહતહેં ॥ પ્રગટમુખમકરંદ ॥ પ્રકટ સો વ્રજભક્તનકે નેત્રકમલતેં જબ પ્રભુનકે નેત્રકમલ મિલે તાસમેં પ્રગટભયો જો મંદહાસ ઓર શ્રૃંગારરસોદ્બોધક ચેષ્ટા તારૂપી જો મકરંદ સો પીવત હેં ॥ અબ લોચનકોં ભૃંગસાદ્રશ્ય તો[1] શ્યામ-

---

[1] હાસ્યરસકી તથા ઓર રસકી ઉત્પન્ન કરિવેવારી કિતનીક શ્રીઅંગકી ચેષ્ટા કરત હેં તથા કિતનેક વેસે વચન આપ કહતહેં.

[1] જેસે ભ્રમરમેં શ્યામતા તથા લલાઈ હોત હેં તેસેં નેત્રમેં હુ હોત હે.

રક્તવર્ણવિશિષ્ટત્વ ચાંચલ્ય[1] ઓર[2] રસ પાનકર્તૃત્વ ઇત્યાદિક ધર્મતેં સ્ફુટ હે યાતેં દર્શનમાત્રતેં પ્રથમ કછૂક તૃપ્તિ નિરૂપણ કરી ॥ અબ નિરોધ નિરૂપણ કરતહેં ॥ કમલપત્રજેવીઆંખડીતેં ॥ તે સો વે કમલપત્રજેસે[3] પ્રભુનકે નેત્ર તિનકૂં ॥ જોઈજોઈ ॥ સો દેખિદેખિકેં યહ[4] દ્વિરૂકિત અત્યંત ઉત્કંઠા સૂચન કરિવેકે લિયેં હે ॥ અબ ॥ ટાલ્યાદ્વંદ્વ ॥ સો સંસારિક જે સુખ દુઃખ તિનકોં મિટાવત હેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો જબ પ્રભુ બનતેં પધારત હેં

---

[1] ઓર ભ્રમર ચંચલ હોત હેં તેસેં નેત્ર હૂ ચંચલ હે

[2] જેસે ભ્રમર પુષ્પકો રસ પીવત હે તેસે નેત્ર હૂ મુખકો શોભાદિકરૂપ રસ પીવત હેં તાતે નેત્રકોં ભૃગ કહે યેહી દશમસ્કંધમેં ગોપ્યોદિદ્રક્ષિતદ્રશોભ્યગમન્સમેતાઃ પીત્વામુકુંદમુખસારઘમક્ષિભ્રંગૈસ્તાપંજહુર્વિરહજંવ્રજયોષિતોન્હિ યા સ્થલમેં નિરૂપણ કિયો હે.

[3] યા પ્રકણમેં શ્રી ભાગવતમેં કૃષ્ણઃ કમલપત્રાક્ષઃપુણ્યશ્રવણકીર્તનઃ સ્તૂયમાનોનુગૈર્ગોપૈઃ સાગ્રજોવ્રજમાવ્રજત એસેં લિખ્યો હે તાતેં ઇહાં કમલપત્ર જેસે નેત્ર સો પ્રભુનકે સમઝતે.

[4] દ્વિરૂક્તિ સો જોઇ જોઈ યહ દો બિરિયાં કહનો યાંતેં વારંવાર દર્શન કરત હેં યહ સૂચન કરત હેં તાહીતેં વ્રજભક્તનકી પ્રભુનમેં અત્યંત ઉત્કંઠા સૂચન ભઇ.

તબ દર્શનમાત્રતેં કછૂક તૃપ્તિ હોતહે તાતેં પ્રપંચ વિસ્મૃતિ હોયકેં ભગવદાસકિત હોતહે યેહી નિરોધ હે ।। ૭ ।। અબ સંપૂર્ણ સંયોગસુખપૂર્વક તાપનિવૃત્તિ નિરૂપણ કરત હેં ।।

[1]જોતાં તૃપ્તિ ન ઉપજે પ્રભુ અધરસુધારસ પાયે ।।
ભુજલતા ભીડી ભામિનિ તારેં દિવસ
તાપ બુઝાયે ।। ૮ ।।

યાકો અર્થ સ્ફૂટ હે યકો ફલિતાર્થ યહ જો માર્ગમે દર્શન હોત હે તાહીતેં કછૂ તૃપ્તિ નહી હોત હે

---

[1] અબ જોતાં તૃપ્તિ ન ઊપજે સો પ્રભુનકે દર્શનમાત્ર કિયેતેં તૃપ્તિ નહી હોય તબ નેક દુહિ દીજે હમારી ગૈય્યા ઇત્યાદિ કીર્તનમેં જેસે મિષ કહે હે તેસો કછૂબી મિષ કરિકેં પ્રભુ ઉનકે ઘરમેં પધારિકે અપુનો અધરામૃત પ્યાવત હેં ઓર સંધ્યાભોગ અરોગત હેં ઓર ભૂજરૂપલતાતેં ઉનકો આલિંગન દેત હેં અથવા વે ભક્ત અપની ભૂજરૂપલતાતેં પ્રભુનકો આલિંગન કરત હે તબ વિનકો દિનમેં ભયો વિરહતાપ દૂર હોત હે યા તુકમેં હૂ ઓર પીત્વામુકુંદમુખસારઘમક્ષિભૃંગૈઃ યા શ્લોકકે શ્રીસુબોધિનીજીકો વિશેષ વિવેચન હે ઓર ભૂજલતા કહી તાતેં બાહૂકો સુંદરપનો કોમલપનો ઓર છાય કરિવેવારેપતો સૂચન કિયો ઓર ભામિની શબ્દ કહ્યો તાતેં ભક્તનકો કછૂક માન હૂ સૂચન કિયો કયોં જો ભામિનિ એસો કોપયુક્ત સ્ત્રીકો નામ કોશમેં કહ્યો હે યેહી સબ ટીકામેં ફલિતાર્થમેં ગુપ્તરીતિસોં દિખાયો હે.

યાતેં દોહનાદિકમિષતેં ગોષ્ઠમેં[1] પધારિકેં સંપૂર્ણ સંયોગસુખ દેકેં તાપનિવૃત્તિ વ્રજભકતનકી કરત હેં યહ સબ પ્રકાર ભાવનાસહસ્ત્ર[2] ઓર ગુપ્તરસાદિ[3]કપ્રમેયગ્રંથનમેં સ્ફુટ કિયો હે ।। ૮ ।। અબ ગોષ્ઠલીલા નિરૂપણ કરિકેં સંપૂર્ણ વાત્સલ્યરસપૂરિત નંદાલયકી લીલા તાકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

પૂરણ સુખ દઇ ગોષ્ઠમાં પ્રભુ આધેરા પાઉધારે ।।
જસોદાજી લે ભામણા નેં રાઇલૂણ ઉતારે ।। ૯ ।।

અબ ગોષ્ઠસેં[4] સંપૂર્ણ સુખ વ્રજ ભકતનકોં દેકેં ।। આધેરા ।। સો ઉહાં તેં આગેં જો નંદાલય તહાં

---

[1] ગોષ્ટ સો ગાયનકે ખિરક.

[2] ભાવનાસહસ્ત્ર સો શ્રી હરિરાયજીકૃત સહસ્ત્રશ્લોકીસેવાભાવના

[3] ગુપ્તરસ શ્રીગુસાંઈજીકૃત ગ્રંથ હે ઓર પ્રમેયગ્રંથ સો વેદાદિ ચાર પ્રમાણનમેં કહ્યો જો ભગવત્સ્વરૂપ ઓર ભગવલ્લીલા તિનકે હી કેવલ પ્રતિપાદન કરિવેવવારે ગ્રંથ.

[4] અબ ગોષ્ટ સો ગાયનકે ખિરક તિનમેં વ્રજભક્તનકો પૂર્ણસુખ દેકેં ઓર સંધ્યા ભોગ આરોગિકે પ્રભુ આગે નંદાલયકો પધારત હે સો શ્રીભાગવતમેં તત્સત્કૃતિંસમધિગમ્યવિવેશગોષ્ઠંસવ્રીડહાંસવિનયંયપાંગમોક્ષં યા સ્થલમેં કહ્યો હે યેહી વર્ણન યા તુકમેં કહ્યો હે.

પધારત હે તબ ॥ જસોદાજીલેભામણા ॥ શ્રીયશોદાજી બલૈયા લેકેં ॥ રાઇલુણઉતારે ॥ દષ્ટિદોષ નિવારણકે લિયેં રાઈ લોંન ઉતારત હેં યાકો ફલિતાર્થ સ્કુટ હે ॥ ૯ ॥

વસ્ત્રાંચલ મુખરજ પોંછીને રુપ સકલ નિહારે ॥
ઉભી થાય રોમાવલી કર કોમલ અંગ સંભારે ॥ ૧૦॥

અબ યશોદાજી આપકી સાડીકે છેડાતેં પ્રભુનકે શ્રીમુખતેં રજ પોંછિકેં ઓર સબ અંગનકો. સૌંદર્ય નિરખત હેં ફેર ॥ કરકોમલઅંગસંભારેં ॥ અબ કોમલશબ્દકો મધ્યમણિ ન્યાયતેં કરમેં ઓર અંગમેં સંબંધ હેં યાતેં જબ કોમલ શ્રીહસ્તતેં શ્રીયશોદાજી પ્રભુનકે કોમલશ્રીઅંગકો સ્પર્શ કરત હેં તબ ॥ ઊભીથાયરોમાવલી ॥ શ્રીયશોદાજીકે શ્રીઅંગમેં રોમાંચ હોતહેં ઓર માતૃચરણકો પ્રેમ દેખિકેં રોમાંચ હોતહેં ઓર માતૃચરણકો પ્રેમ દેખિકેં

કરી પેરેં પેરેં વારણા સુતને સદનમાહેં પધરાવે ॥
સુંદરી ગૃહકારજમિષે વલી
નિરખવાનેં આવે ॥ ૧૧ ॥

ફેર શ્રીયશોદાજી ॥ પેરેંપેરેં[1] ॥ સો અનેક પ્રકારતેં ॥ વારણા ॥ સો બલૈયા લેકેં ॥ સુત ॥ જે પ્રભુ તિનકોં ॥ સદન ॥ જે ઘર તામેં પધરાવત હેં તબ ॥ સુંદરી ॥ જે વ્રજભક્ત તે ઘરકે કામકે મિષતેં ॥ વલી ॥ સો ફેર પ્રભુનકો શ્રીમુખ નિરખિવેકોં આવત હેં યાકો ફલિતાર્થ સ્કુટ હે ॥ ૧૧ ॥

ઉષ્ણોદક સોંધો ભેલી વલી અંગ અઘોલ કરાવે ॥
અંગવસ્ત્ર કરી સ્વચ્છવપૂને પછેં તેલ ચઢાવે ॥ ૧૨ ॥

॥ ઉષ્ણોદક ॥ જે તાતો જલ તાકોં સોંધેમેં મિલાયકેં[2] શ્રીઅંગકો ઉબટના કરત હેં ઓર અલીઅંગઅંઘોલ-કરાવે એસો હૂ પાઠ હે ફેર અંગવસ્ત્રતેં શ્રીઅંગકોં

---

[1] વારણાકે અનેક પ્રકાર સો આરતી કરત હે મુઢિયા વારત હેં બલૈય્યા લેત હે ઈત્યાદિક ઓર હૂ પ્રકાર શ્રીભાગવતમેં ગોવર્દ્ધનોદ્ધારણ પ્રસંગમેં પ્રસિદ્ધ હે અબ યા તુકમેં ઓર યાસૂં પેહલી તુકમેં જો વર્ણન કિયોહે સે હી શ્રીભાગવતમેં તયોર્યશોદારોહિણ્યૌપુત્રયોઃ પુત્રવત્સલે ઈત્યાદિ શ્લોકમેં દિખાયો હે.

[2] અલી સો સખી જે ષોડશસહસ્ત્ર નંદાલયમેં રહત હેં તે એસો અર્થ ઓર ટીકામેં કિયો હે સબ યા તુકમેં જો સ્નાનકો ઓર ફુલેલ લગાયવેકો વર્ણન કિયો હે સોહી દશમસ્કંધમેં ગતાધ્યાનશ્રમૌતત્રમજ્જનોન્મર્દનાદિભિઃ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે.

સ્વચ્છ કરિકેં પીછેં ા તેલ ા જો ફૂલેલ સો ા ચઢાવે ા સો ચરણારવિંદતેં લેકેં કેશ પર્યંત સમર્પત હેં ા ૧૨ ા

અનેક સુગંધ વસન નેં ભૂષણ ફૂલ અંબોડે ફાવે ા
ઠણઠણુતો વાલો લાડકડો તે ભોજનશાલાયેં આવે ા૧૩ા

ા અનેક ા સો નાના પ્રકારકે જા ઋતુમેં[1] જેસે ચહિયેં તેસે ા સુગંધ ા સો અતર પ્રભૃતિ ા વસન ા સો વસ્ત્ર ઓર ા ભૂષણ ા સો શયનસમયોચિત આભરણ ઓર કેશમેં કાંકસી કરિકેં પુષ્પકી[2] રચના કરતહેં સો ા ફાવે ા સો શોભતહેં ઓર અનેકવસનસુગંધ[3] નીવી એસો હૂ પાઠ હે ા અબ

---

[1] ઋતુઅનુસાર વસ્ત્રાભરણાદિક શ્રીયશોદાજી ધરાવતહે યાહીતેં શ્રીભાગવતમેં યથાકામયથાકાલંવ્યધત્તાંપરમાશિષઃ યહ કહ્યો હે.

[2] પુષ્પકી રચના સો કેશકે જુડાપેં ફૂલકી માલા ધરાવત હેં ક્યોં જો ગુર્જરભાષામેં અંબોડા એસો જુડાકો નામ હે ઓર અનેક પ્રકારકી ફૂલનકી રચના હૂ કરત હે.

[3] અનેક વસનસુગંધનીવી યા પાઠમેં નીવી સો પહિરવેકો વસ્ત્ર ઓર વસનશબ્દ કરિકેં દૂસરે વસ્ત્ર જાનને અબ યા તુકમેં જો વર્ણન કિયો હે સો હી શ્રીભાગવતમેં નીવીંવાસિત્વારુચિરાં દિવ્ય સગ્ગંધ મંડિતો યા શ્લોકમેં કહ્યો હે.

યા લીલકે દર્શન ભયે યાતેં ગોપાલદાસજીકે હૃદયેમેં વત્સલરસ ઉત્પન્ન ભયો તાકે સૂચનવચનપૂર્વક શયનભોગ અરોગવેકોં પ્રભુ પધારત હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ા ઠણુઠણુતો ા સો નૂપુરકે શબ્દસહિત ા અથવા ા નેત્રકમલમેં કછૂકનિંદ્રા આઈ હે યાતેં ા ઠણુઠણુતો ા સો મંદમંદ લટકતભયો ા ભોજનશાલાયેં ા સો ભોગ મંદરમેં ા આવે ા સો પધારત હેં અબ ભોજનશાલાયેંજાય એસે નહી કહ્યો ઓર આવે એસેં કહ્યો યાકો ભાવાર્થ યહ જો ગોપાલદાસજીકેં વાસમેં એસો અનુભવ ભયો જો મેં ભોગમંદિરમેં ઠાડો હૂ યાતે એસેં કહ્યો ા અથવા ા શયન ભોગ સિદ્ધ કરિકેં શ્રીરોહિણીજી પ્રભુનકી રાહ દેખત હેં ફેર જબ પ્રભુ પધારત હેં તબ દર્શનાનંદકો અનુભવ કરત હેં યાહીતે ભોજનશાલાયેં આવે એસેં કહ્યો ા અબ વાસમેં પ્રભુ કેસે લગત હેં સો કહત હે ા વાલો ા સો પ્રિય ા અબ ઠણુઠણુતે પધારત હેં તાકો હેતુ કહત હેં ા લાડકડો ા સો શ્રીયશોદાજી નંદરાયજીકે અત્યંત લાડિલેહેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો શ્રૃંગારાદિક કરિકેં શ્રીયશોદાજી નંદરાયજીકે લાડકે આનંદતેં પૂર્ણ પ્રભુ શયનભોગ આરોગિવેકોં લટકતભયે પધારતહેં ા ૧૩ ા અબ

માતૃસમર્પિતશયનભોગ શ્રીસ્વામિનીજીકે અધરામૃતતેં હૂ અધિકસ્વાદ લગતહે યહ નિરૂપણ કરિવેકેલીયેં પ્રથમ શ્રીસ્વામિનીજીકે અધરામૃતકો ઉત્કર્ષ વર્ણન કરત હેં ॥

રાધા અધરસુધા વના હરિને બીજૂં કાંઈ નવ ભાવે ॥
પ્રાત પધારે નેં નિશાયેં આવે
પ્રીત નવી ઉપજાવે ॥ ૧૪ ॥

॥ રાધા ॥ જે[1] મુખ્યસ્વામિનીજી વૃષભાનુજા પરિનિષ્ઠિતાનંદ રૂપ તિનકી જો ॥ અધરસુધા ॥ સો અધરામૃત તાબિના ॥ હરિ ॥ જે સર્વ દુ:ખહર્તા પ્રભુ તિનકોં ॥ બીજૂંકાંઈનવભાવે ॥ ઓર કછૂ સ્વાદ નહી લગતહે ॥ અબ ઈહાં હરિશબ્દ કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો આપ સબનકે સબ દુ:ખહર્ત્તા હેં તથાપિ આપકી હૂ[2] તાપશાંતિ શ્રીરાધાજીકે

---

[1] વૃષભાનુજા સો વૃષભાનજીકી પુત્રી યહ બાત પદ્મપુરાણકૃષ્ણજન્મખંડાદિકમેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર મુખ્યસ્વામિનીજી યહ વામભાગસ્થ હેં યાતેં પ્રમોદરૂપ હેં યાહીતેં સર્વોત્કૃષ્ટ આનંદરૂપ હેં તાસૂં મોદપ્રમોદૌઅપરિનિષ્ઠિતપરિનિષ્ઠતાવાનંદૌ યા અણુભાષ્યકે અનુસારસૂં ઈહાં ટીકામેં પરિનિષ્ઠિતાનંદરૂપ લિખે.

[2] પ્રભુનકી હૂ તાપનિવૃત્તિ પરમભક્ત કરતહેં સો દ્રષ્ટાંતપેવ્રજપશુન્સહરામગોપૈઃ ઈત્યાદિ સ્થલકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં હરેરપિહારિયંદિ ઈત્યાદિ નિરૂપણ કિયોહે.

અધરામૃતતેં હોતહે યાતેં શ્રીસ્વામિનીજીકે અધરામૃતકોં અત્યંત ઉત્કર્ષ સૂચન કિયો ઓર શ્રીરાધાજીકોં મુખ્ય સ્વામિનીપનો તો શ્રીમદ્ભાગવત દ્વિતીયસ્કંધકે ચતુર્થાધ્યાયમેં શ્રીશુકદેવજીનેં નમોનમસ્તે[1] ॥ યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયો હે તથા ઋગ્વેદમેં હૂ નિરૂપણ કિયો હે ॥ અબ એસે પ્રિય શ્રીસ્વામિનીજી તિનકોં છોડિકેં પ્રભુ ઓર કહું પધારત ન હોયગે તબ ઓર લીલાનકી સિદ્ધિ કેસેં હોયગી યહ શંકા નિવારણ કરત હેં ॥ પ્રાતપધારે ॥ પ્રાત:કાલકે વિષેં ગાય ચરાયવેકોં પધારત હેં ઓર ॥ નિશાયેં ॥ સો રાતકોં શયનભોગ અરોગિકેં શય્યામંદિરમેં શ્રીસ્વામિનીજીકે પાસ પધારત હેં ॥ અબ પ્રભુ તો સર્વસમર્થ હેં તબ આખો દિન વિપ્રયોગ દુ:ખકો કયોં અનુભવ કરાવત હેં યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥ પ્રીતનવીઉપજાવે ॥ પ્રતિદિન નઈ પ્રીત ઉત્પન્ન શ્રીસ્વામિનીજીકે હૃદયમેં કરત હેં યાકો ભાવાર્થ યહ

---

[1] નમોનમસ્તેસ્ત્વૃષભાયસાત્વતાં યા શ્લોકમેં નિરસ્તસામ્યાતિશયેનરાધસા યા જગ્ગેં રાધઃ શબ્દ કરિકે શ્રીસ્વામિજીની કહે હેં એસે શિષ્ટ કહત હે કયો જો ઋગ્વેદમેં કહીંક રાધઃ એસો શ્રીસ્વામિનીજીકો નામ કહ્યો હે યહ બાત ભારત વ્યાખ્યાકાર નીલકંઠચતુર્ધરકૃતમંત્રભાગવત દેખેંસૂં સ્પષ્ટ હોત હેં.

જે વિપ્રયોગબિના પૂર્ણસંયોગસુખ હોત નાહી યાતેં દિનકોં વિપ્રયોગકો અનુભવ કરાવત હેં ॥ રાત્રિકોં પરિનિષ્ટિત સંયોગસુખકો અનુભવ કરાવત હેં ઓર પ્રથમ ગોષ્ઠ લીલામેં અપરિનિષ્ઠિતાનંદકો[1] હૂ નિરૂપણ કિયોહે યાહીતેં કહ્યો પ્રાતપધારેનેનિશાયેંઆવેપ્રીતનવીઉપજાવે ॥ ૧૪ ॥ અબ પ્રભુ શયનભોગ અરોગતહેં તાકો નિરૂપણ કરત હેં ॥

માતાનં મન રંજવા વાલો આરોગ્યા બહુ સ્વાદે ॥
સુગંધબીડી કર ધરીને ઉઠ્યા નૂપુરને નાદે ॥ ૧૫ ॥

અબ ઈહાં યશોદાજીનૂં મનરંજવા એસેં નહી કહ્યો ઓર સામાન્ય માતૃશબ્દ કહ્યો યાતેં શ્રીયશોદાજી ઓર શ્રીરોહિણીજી ઈન દોઈનકો સૂચન કિયો ઈન દોઈનકો મનરંજન કરિવેકોં ॥ વાલો ॥ સો પ્યારે પુત્ર વે ॥ આરોગ્યબહુસ્વાદેં ॥ બોહોત સ્વાદતેં[2] શયનભોગ અરોગે ઈહાં આરોગ્યાસ્વાદેં

---

[1] જે ગોષ્ઠલીલામેં દક્ષિણભાગસ્થસ્વરૂપ હેં તે મોદરૂપ હેં યાતે ટીકામેં અપરિનિષ્ઠિતાનંદ કહ્યો યાકો વિશેષતાત્પર્ય આનંદમયાધિકરણકે ભાષ્યકે વિચાર કિયેતેં સ્ફુટ હોત હે.

[2] બોહોત સ્વાદતેં પ્રભુ અરોગત હેં સો માતૃચરણકે સ્નેહતેં આપકોં શયનભોગ બહુત સ્વાદ લગતહે સો હી શ્રીભાગવતમેં જનન્યુપહૃતંપ્રાશ્યસ્વાદ્વન્નમુપલાલિતૌ યા શ્લોકમેં દિખાયો હે.

એસેં નહી કહ્યો બીચમેં બહુશબ્દ કહ્યા યાતેં આપ ધીરેંધીરેં અરોગે ઓર માતૃસમર્પિતભોગ શ્રીસ્વામિનીજીકે અધરામૃતતેં હૂ સ્વાદ લાગ્યો યહ સૂચન કિયો તા પીછે ॥ સુગંધબીડીકરધરીનેંઉઠ્યાનૂપુરનેનાદેં ॥ સુગંધ જે બરાસ જાયફલ ઈલાયચી પ્રભૃતિ જા ઋતુમેં જેસી ઉચિત હોય તેસી તાકરકેં યુક્ત જે બીડી તાકો શ્રીહસ્તમેં લેકેં નૂપુરકો શબ્દ કરતભયે ઉઠે ઈહાં આચમન નહી કહ્યો સો તો સંદંશન્યાયતેં[1] અર્થાત્ સિદ્ધિ ભયો અથવા પ્રભુ શયનભોગ અરોગ ચુકે તબ શ્રીયશોદાજીતે બીડી દીની સો આપ વામશ્રીહસ્તમેં લેકેં શય્યામંદિરમેં શ્રીસ્વામિજીનીકે પાસ પધારત હેં ફેર શ્રીસ્વામિનીજી આચમન કરાય અપુને હસ્તકમલતેં બીડી અરોગાવત હેં યાહીતેં બીડીકરધરી એસેં કહ્યો અરોગી એસેં નહી કહ્યો ઓર લોકમેં અત્યંત ઉતાવલ કરત હેં તબ કહત હેં જે ઉહાં ભોજન કરતહો તો ઈહાં આયકેં અચોઈયો યાહીતેં શ્રીસ્વામિનીજીકે સંયોગકી

---

[1] સંદંશ સો ચીમટા જેસેં દોઈ આડીસૂં ચીમટાકૂં પકડિવે તે વાકે બીચમેં જો બસ્ત હોય સો આપહીતેં પકડી જાય તેસેં ઈહાં ભોગ અરોગિવેકો ઓર બીડી અરોગિવેકો વર્ણન કિયો તાતેં બીચમેં આચમન આપહીતેં સૂચિત ભયો.

ઉતાવલ સૂચન કરી યાકો ફલિતાર્થ યહ જો અત્યંતસ્વાદતેં અરોગે તાતેં શ્રીયશોદાજીશ્રીરોહીણીજીકોં પ્રસન્ન કરિકેં પૂર્ણવત્સલલરસમેં અનુભવ કરાયો ફેર શ્રીસ્વામિનીજીકો પૂર્ણસંયોગશ્રૃંગારકો અનુભવ કરાયવેકોં બેગબેગ શય્યામંદિરમેં પધારત હેં ॥ ૧૫ ॥ અબ શ્રીયશોદાજીકોં શ્રીરોહીણીજીકો ઓર શ્રીસ્વામિનીજીકૂં હી કેવલ યથાયોગ્ય સુખ દેત હેં એસેં નહી જાવ્રજભક્તકો જેસો મનોરથ તાકોં તેસો સુખ દેતહેં યહ સૂચન કરતભયે ગૂઢ જો શયનલીલા તાકો સંક્ષેપતેં નિરૂપણુ કરત હેં ॥

સકલવ્રજમાં પોઢિયા વાલો વિવિધરસસુખદાન ॥
એ લીલા મ્હારે મન વસો તે ભક્ત માગે માન ॥૧૬॥

॥ સકલવ્રજમા ॥ કલાકરિકેં સહિત સો સકલ પૂર્ણચંદ્ર તા કરિકેં યુક્ત એસો વ્રજ જો નીત્યલીલાસ્થાન તાકે વિષેં ॥ અથવા ॥ કલા જો કામશાસ્ત્રોક્તકલા તા કરિકેં યુકત જે વ્રજસુંદરીયેં તિનકો વ્રજ જો સમૂહ તામેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો પ્રભુ પોઢત હે તબ અનેક વ્રજભકત અનેક સેવા કરત હેં ચદણારવિંદ દાબવેકી પંખા કરિવેકી ઈત્યાદિક ॥ અથવા ॥ સકલ સો સબ[1] વ્રજમંડલ તામેં

---

[1] સબ વ્રજમંડલમેં આપ પોઢત હેં સો શ્રીભાગવતમેં સંવિશ્યવરશય્યયાંસુખં સુષુપતુર્વ્રજે યા શ્લોકમેં દિખાયો હે.

॥ પોઢિયા ॥ સો પોઢે યાકો ભાવાથ યહ જો વ્રજમંડલમેં જિતનેં વ્રજભકત તિનકે સબ મનોરથ પૂર્ણ કરિવેકો સબનકોં શયનલીલાકે મનોરથોનુસાર સુખ દેતહેં યેહી અભિપ્રાય દશમસ્કંધમેં સુખંસુપુતુર્વ્રજે[1] યા શ્લોકમેં નિરૂપણુ કિયો હે ॥ અબ ઈતને વર્ણનમાત્રતેં ગોપાલસજીકોં શયનલીલાકે દર્શન ભયે તાતેં પ્રેમલક્ષણાભકિત ઉત્પન્ન ભઈ તાંતેં કહ્યો ॥ વાલો ॥ સો પ્યારે ઓર પ્રભુ કેસે હેં ॥ વિવિધરસસુખદાન ॥ વિવિધ સો નાનાપ્રકારકે રસ જો શ્રૃંગારરસ તાકે સુખદાન સો સુખ દેવેવારે ॥ અબ પ્રાતઃ કાલતેં સાયંકાલપર્યંતકી લીલા નિરૂપણુ કરિકેં પ્રાર્થના કરતે હેં ॥ એલીલા ॥ એ સો જા લીલાકે અભી મોકોં દર્શન હોત હેં સો ॥ મ્હારેમનવસો ॥ સો મેરે મનમેં સર્વદા બસો ઓર ॥ તે ॥ સો નંદાલયકી બાલલીલા સો ॥ અબ ॥ ॥ ભકત ॥ જો આપકો સેવક મેં ગોપાલદાસ સો યેહી ॥ માન ॥

---

[1] યા શ્લોકમેં વ્રજે યા સપ્તમીકો અભિવ્યાપ્તિ અર્થ માન્યો હે તાતેં સબ વ્રજમેં આપ પોઢે એસો શ્રીસુબોધીન્યાદિક ગ્રંથનકો આશય હે

જે સન્માન[1] સો માગતહૂ ।।[2] અથવા ।। માન ।। સો પ્રમાણુ અલૌકકલીલોપયોગિ ઈંદ્રિય સો માગત હૂં યાકો ભાવાર્થ યહ જે આપનેં લીલા વર્ણન કરાયકેં જિવ્હા સુફલ કરી ઓર લીલાકે દર્શન કરાયકેં ચક્ષુ સફલ કિયે ।। અબ નિત્યલીલામેં મેરો પ્રવેશ કરાયકેં મેરે સર્વદેહકોં સુફલ આપ કરો ।। ૧૬ ।। અબ ફેર લીલાનકોં અનંતપનો સૂચન કરત ભયે પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થના કરત હેં ।।

શ્રીવિઠ્ઠલ દ્વિજરૂપ તમારી લીલા એણીપેરે ઝાઝી ।।
ઓડવે કેમ ચાલશે તે પ્રીત અમસૂં બાઝી ।। ૧૭ ।।

ઇતિશ્રીગોપાલદાસજીકૃતેનવાખ્યાનેષષ્ઠાખ્યાનં
સમાપ્તિમગાત્ ।। ૬ ।।

---

[1] મેરે હૃદયમેં લીલાકો આવિર્ભાવ હોય યેહી સન્માન મેં માંગત હોં.

[2] કરણવ્યુત્પત્તિતેં માન એસો ઈંદ્રિયાદિકનકો નામ હે સો પ્રસ્થાનરત્નાકર ગ્રંથમેં શ્રીપુરૂષોત્તમજીને વિવેચન કિયો હે ઓર ભક્તમાર્ગેમાન યાકો એસે હૂ અર્થ હોત હે જો શયનભયે પીછે ભક્ત જે વ્રજભક્ત તે માન સો પ્રસાદી પુષ્પમાલા ચર્વિત તાંબુલ પ્રભૃતિ સત્કાર માંગત હેં ઓર જે રાજસ ભક્ત હેં તે સખીસ્નેહસોં શ્રીસ્વામિનીજીકે માનકી ઈચ્છા કરત હેં યહ લીલા મેરે મનમેં બસો.

અબ આપ કેસે હો ।। શ્રીવિઠ્ઠલ ।। સો[1] નિત્યલીલાવિશિષ્ટ પુરૂષોત્તમ્ હો ઓર કેસે હો ।। દ્વિજરૂપ ।। દ્વિજ જો ચંદ્રમા તા જેસો આનંદદાયક હે રૂપ સો સૌંદર્ય જિનકો ।। અથવા ।। દ્વિજ ।। જે બ્રાહ્મણ ।તનકે વિષેં હે રૂપ જિનકો યાકો ભાવાર્થ યહ જો વેદ ભગવદ્રૂપ હેં તે બ્રાહ્મણુકે વિષેં રહત હેં ।। અબ વેદકોં ભગવદ્રૂપત્વ તો[2] વેદાનાગાયણઃસાક્ષાત ઈત્યાદિ વાકયનમેં સ્ફુટ હે ।। અથવા ।। દ્વિજરૂપ ।। સો વર્તમાનકાલમેં બ્રાહ્મણુસ્વરૂપ જિનનેં ધારણ કિયો હે એસેં જે આપ તિનકી ।। લીલાએણીપેરેં ઝાઝી ।। એણીપેરેં સો યા પ્રકારતેં લીલા ઝાઝી સો અનંત હેં યાહીતેં ।। ઓડવેકેમચાલશે ।। ઉડાયે કેસેં

---

[1] વિઠ્ઠલ સો નિઃસાધનજનોદ્ધારકર્તા હેં તાતેં પુરૂષોત્તમ યહ અર્થ કિયો ઓર શ્રીયુક્ત હેં યાતે લીલાવિશિષ્ટ યહ અર્થ કિયો.

[2] ષષ્ઠસ્કંધમેં કહ્યો હે જો વેદ સાક્ષાત્ પ્રભુનકો સ્વરૂપ હે અબ વેદરૂપસોં પ્રભુ હી બ્રાહ્મણનકે હૃદયમેં તથા મુખમેં વિરાજત હેં તાહીતે બ્રાહ્મણ સર્વવર્ણનતેં ઉત્કૃષ્ટ હે સબ દેવતાનકો નિવાસ્થાન હેં સો વેદાદિકમેં પ્રસિદ્ધ હે યેહી ઈહાં ટીકામે દિખાયો હે.

ચલેગો ઉડાવનો સો ઠગનો યાકો ભાવાર્થ યહ જો આપકી લીલા તો અનંત હેં ઓર હમકૂં થોડીસી લીલાકો થોડો સો અનુભવ કરાયકેં ઉડાઓગે સો નહિ ચલેગો તાકો હેતુ કહત હેં ॥ પ્રીતઅમસૂં-બાઝી ॥ પ્રીત હમતેં બંધી હે યાકો ભાવાર્થ યહ જો જો પ્રીતતેં બંધજાત હે સો વાકો યોગ્ય પદાર્થ વાતેં છિપાવે તો વહ કૃતઘ્ન હોય યાતેં સર્વદા સર્વ લીલાનકો પ્રત્યક્ષ અનુભવ હમકૂં કરાઓ ઈહાં હમકૂં યહ બહુવચન સબભક્તનકે અભિપ્રાયતેં હે યાતેં ગોપાલદાસજીકોં પરોપકારિત્વ સૂચિત ભયોં ભગવદીયનકો યેહી લક્ષણુ હે ઓર પ્રભુનકો પ્રીતિ-બદ્ધત્વ તો [1]વશેકુર્વંતિમાંભકત્યા ઇત્યાદિસ્થલકે વિષે સ્ફુટ હે ઓર ઓલંભે કેમ ચાલશે જો વાત અમસૂંવાંઝી એસો હૂ પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકામેં લિખ્યો હે ॥ ૧૭ ॥

---

[1] નવમસ્કંધમેં પ્રભુનનેં દુર્વાસાકોં આજ્ઞા કીની હે જો અન્યાશ્રયરહિતેં ભક્તમોકો ભક્તિકરિકેં વશ કરિ લેત હેં જેસેં પતિવ્રતા સ્ત્રિયેં ગુણજ્ઞપતિકોં વશ કરત હેં.

[1]ષષ્ઠેશ્રીવિઠ્ઠલાધીશૈ:કૃષ્ણરૂપેણુયા:કૃતા:
સંક્ષિપ્તાવર્ણિતાલીલા: પ્રાર્થિતાશ્ચમુહુર્મૂહુ: ॥૧॥

ઇતિ શ્રીમદ્બાલકૃષ્ણચરણૈકતાન શ્રીમદ્ગોવર્દ્ધન-ગુરૂપાદપદ્મપરાગપ્રાપ્ત પરમો શ્રીમદ્ગોકુલોત્સવાત્મજ-જીવનાખ્યેનવિરચિતંષષ્ઠાખ્યાનસ્યવ્યાખ્યાનંસમાપ્તમ્ ॥

---

[1] યા રીતસેં ષષ્ઠાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં ગોસ્વામિશ્રી જીવનજીમહારાજ યા આખ્યાનકો સબ અર્થ સંક્ષેપસેં એક શ્લોકમેં આજ્ઞા કરત હેં તા શ્લોકકો અર્થ શ્રીગુસાંઈજીને પહિલે શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં જે લીલાએ કરી તે હીં યા છઠ્ઠે આખ્યાનમેં સંક્ષેપસેં વર્ણન કીની ઓર ફિરફિરકેં માંગી ઇતનેં એસી આપકી અનંત લીલા હેં તિનકો સર્વદા મોકોં અનુભવ કરાઓ એસેં ગોપાલદસાજીને પ્રાર્થના કીની અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા ॥ શ્રીવિઠ્ઠલ પહિલેંકરિ, જેનિતલીલાતેહ ॥ કહી ષષ્ઠઆખ્યાનકછૂ, ફિરવહ માંગીનેહ ॥ ॥ ઈતિશ્રીમદ્વલ્લભા-ચાર્યમતવર્તિનામોક્ષગુરૂસ્વામાતામાતામહગોસ્વામિશ્રીવ્રજવલ્લભ-ચરણૈકતાનેનસ્વપિતૃસકાશાદેવલંબ્ધવિઘેન ગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃ-તંષષ્ઠાખ્યાન વ્યાખ્યાનટિપ્પણંસંપૂર્ણમ્ ॥

*

।। શ્રી કૃષ્ણાયનમ્ઃ ।।

॥ સપ્તમાખ્યાન ॥

એસે ષષ્ટાખ્યાનમેં નંદનંદનસ્વરૂપકી લીલાકે દર્શન ભયે તાકો વર્ણન કારકેં ।। અબ સપ્તમાખ્યાનમેં શ્રીવિઠ્ઠલસ્વરૂપકી લીલાકો સાક્ષાત અનુભવ હોત હે તાકો નિરૂપણ કરત હેં ।। રાગ સામેરી ।। યાકો અભિપ્રાય પંચમાખ્યાનકે આરંભમેં લિખ્યો હે ।।

આપે સેવા કરી સીખવે શ્રીહરિ
ભક્તિપક્ષ વૈભવ સુદ્દઢ કીધો ।।
પોતાની લીલા તે પોતેં કહી
ઉચ્ચાર આનંદ અધિક દીધો ।।૧।।

।। આપ ।। જે વિઠ્ઠલનાથજી તે ।। સેવાકરીસીખવે ।। ભગવત્સેવા કરિકેં ભક્તનકોં સિખાવત હેં તબ તો આપકો કછૂ ફલાકાંક્ષા[1] હોયગી યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।। શ્રીહરિ ।। સબનકે સર્વ દુઃખહર્તા ઓર શ્રીકરિકેં યુક્ત યાકો ભાવાર્થ યહ જો લોકમેં યત્કિંચિત શ્રીવારો હોત હે સો પ્રાયઃ કોઇકી આંકાંક્ષા નહી કરત હે તો આપ તો શ્રીપતિ[1] હેં ।। અથવા ।। શ્રીહરિ ।। જો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી તે આપકા સેવા આપ કરિકેં ભક્તનકોં સિખાવત હેં સોઈ આગેં રૂપએઉએકનેભિન્નથઈ વિસ્તરે યા તુકમે સ્પષ્ટ નિરૂપણ કરેંગે ।। અબ ભક્તનકોં એસેં સિખાયવેકો કહા કારણ કહત હેં ।। ભક્તિપક્ષવૈભવસુદ્દઢકીધો ।। ભક્તિપક્ષ જો ભકિત તાકોં વૈભવ સો વિસ્તારતાપૂર્વક સુદ્રઢ સો અત્યંત દ્રઢ કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ જો ભકિતમાર્ગ તો શ્રીવલ્લભાચાર્યજીને પ્રથમ હી પ્રકટ કિયો હે આપનેં વાકૂં ભકતાનુગ્રહાર્થ સવિસ્તાર સુદ્રઢ કિયો અબ યા રીતતેં સેવાકો પ્રકાર સિદ્ધ ભયો પરંતુ સેવાકે બીચકે અવકાશકો સમય વૃથા જાત હોયગો યા શંકાકો

---

[1] ફલાકાંક્ષા સો જેસેં દ્રવ્યકી અથવા યશકી ચાકરીકી ઇચ્છાસોં ગુરૂ શિષ્યકોં સિખાવે તેસેં આપકોં હૂ જીવનકે પાસ તે કછૂ ફલકી ઇચ્છા હોયગી તાતે સેવા સિખાવત હેં યહ શંકા તાકો ઉત્તર યહ જો આપ સર્વ દુઃખહર્તા હેં તાતેં જીવનકે સંસાર દુઃખહરણાર્થ હી કૃપા કરિકેં અપુની સેવા સિખાવત હેં યાહી અભિપ્રાયતેં જનશિક્ષા કૃતેકૃષ્ણભક્તિકૃત યહ આપકો નામ હે.

[1] શ્રીપતિ સો લક્ષ્મીજીકે પતિ યાકો અભિપ્રાય યહ જો લક્ષ્મીજીકે કિંચિત્કૃપાલેશમાત્રતેં જીવકોં દ્રવ્યાદિક મિલત હે ઓર આપ તો ઉનકે હુ પતિ હેં તાતેં આપકોં કહા આકાંક્ષા હોય સો હીં લક્ષ્મીકલત્રાયકિમસ્તિદેયં વિભૂતયેયત ઉપસેદુરીશ્વરીંનમન્યતેસ્વયમનુવર્તતી ભવાન ઇત્યાદિ વચનનમેં કહ્યો હે

નિવારણ કરત હેં ॥ પોતાની લીલાતેવદનપોતેંકહી ॥ પોતાનીલીલા આપકી લીલા સો વદન પોતે કહી સો આપકે શ્રીમુખતેં ગ્રંથદ્વારા કહી ॥ અથવા ॥ ॥ વદન ॥ જો આપકો શ્રીમુખ શ્રીમહાપ્રભુજીની તિનદ્વારા કહી યાતેં સેવાકે અવકાશમેં સુબોધિન્યાદિ ગ્રંથદ્વારા [1]શ્રવણ કીર્તન સ્મરણ કરને યહ સૂચન કિયો અબ શ્રીમુખતેં લીલા કહી તાકો પ્રયોજન કહા સો કહત હેં ॥ ઉચ્ચારઆનંદઅધિકદીધો ॥ સેવાનંદકો પ્રથમ નિરૂપણ કિયો ॥ અબ યાતેં અધિક સ્મરણાનંદ આપને દિયો ઓર કીર્તનાનંદ હૂ દિયો યહ સૂચન કિયો ॥ અબ સ્મરણાનંદકો આધિક્ય યહ જો કછૂક હુ સમયકો નિયમ હે ઓર સ્મરણાનંદ તો સર્વદાં અનુભવ કરિવેકો હે ઓર સેવા તો કેવલ આપ કરે તબ સુખ હોય ઓર કીર્તન તો આપ કરે તબ હૂ આનંદ હોય ઓર દુસરો કોઈ કરે તો હું શ્રવણાનંદ હોય યાહીતેં શ્રીમદ્‌ભાગવતમેં અષ્ટમસ્કંધમેં ગજેંદ્રનેં

---

[1] સર્વદા પ્રભુનકો ગુણશ્રવણાદિક કરનો સો શ્રીભાગવતમેં શ્રોતવ્યઃકીર્તિ તવ્યશ્ચસ્મર્તવ્યશ્ચેચ્છતાડભયં ઈત્યાદિસ્થલમેં પ્રસિદ્ધ હે.

કહ્યોહે ॥ [1]એકાંતિનોયસ્યનકંચનાર્થંવાંછંતિયેવૈભગવત્પ્રપન્નાઃ અત્યદ્‌ભૂતંતચ્ચરિતંસુમંગલંગાયંતઆનંદસમુદ્રમગ્નાઃ ॥ તથા વેદસ્તુતિમેં હુ ॥ [2]ઈતિતવસૂરયસ્ત્રયધીપતેઽખિલલોકમલક્ષપણુકથામૃતાબ્ધિમવગાહ્ય - તપાંસિજહુરિત્યાદિ ॥ યાકો ફલિતાર્થ યહ જો [3]સેવામાર્ગ ઓર સ્મરણમાર્ગ આપને આચરણ કરિકે દઢ કિયો ॥ ૧ ॥ અબ સેવામાર્ગ ઓર સ્મરણમાર્ગ યે દોઈ આપનેં મનઃ કલ્પિત પ્રકટ

---

[1] જે નિશ્ચય કરિકેં પ્રભુનકે શરણ આયે હે ઓર અન્યથાશ્રય રહિત હેં તે ભક્ત કછૂભી પદાર્થકી ઈચ્છા કરત નાહીં વે અતિ આશ્ચર્યરૂપ ઓર પરમંગલ એસો જો પ્રભુનકો ચરિત્ર તાકોં ગાન કરિ આનંદસમુદ્રમેં મગ્ન રહત હેં.

[2] વેદનનેં પ્રભુનકો વિનતી કીની હે જો અહો ત્રિલોકી પ્રભૃતિકે પતિ પ્રભુ સબ લોકકે દુઃખ પાપ દૂરકરિવેવારો જો આપકી કથારૂપ અમૃતસમુદ્ર તામેં મગ્ન હોયકેં વિદ્વાન ભક્ત સબ સાંસારિક સંતાપનકો ત્યાગ કરત હેં યહ બાત શ્રીભાગવતમેં ત્વત્કથામૃષ્ટપીયુષનદ્યાંમનોવારણઃસ્મરંતઃસ્મારયંતશ્ચમિથોઘોઘહરંહરિં ઈત્યાદિ અનેક દુસરે સ્થલનમેં હૂ કહ્યો હેં.

[3] આધિતુકમેં સેવામાર્ગકી ઓર આધિતુકમેં સ્મરણમાર્ગકી દઢતા કહી યેહી શ્રીમહાપ્રભુનનેં તસ્માત્સર્વાત્મનાશશ્વદ્‌ગોકુલેશ્વરપાદયો સ્મરણંભજનંચાપિનત્યાજ્યમિતિમેમતિઇત્યાદિ સ્થલમેં આજ્ઞા કીની હે.

કિયે તબ તો યે માર્ગ વેદોક્ત નહી હોયેગે તબ ઈન માર્ગનતેં મોક્ષપ્રાપ્તિ કેસેં હોયગી યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ॥

વેદદધિમધ્ય નવનીત જે ભજનરસ
મથિત માધુરી જીવેં શ્રવણે પીધો ॥
તક્રસમ કર્મપથ સ્નેહરસહીન જે
શ્વેત જાણી વિમુખ તાણી લીધો ॥૨॥

અબ વેદરૂપ જો દધિ સો કેસો ॥ મથિત ॥ સો મથ્યો ભયો તાકે મધ્યમેં રહ્યો એસો જો ॥ નવનીત ॥ સો જ્ઞાનમાર્ગ તત્સંબંધી ॥ જેભજનરસ ॥ સો ભકિતરસ રસશબ્દતેં ધૃતરૂપત્વ સિદ્ધ ભયો તાકી જો ॥ માધુરી ॥ સો મિષ્ટતા ॥ અબ માધુરી કહી યાતેં લૌકિક ધૃત તો ફીકો હોત હે ઓર વહ તો મિષ્ટ હે યાતેં ધૃતતેં હૂં ઉત્કર્ષ સૂચન કિયો ॥ અબ યા માધુરી કો કહા ઉપયોગ ભયો સો કહત હેં ॥ જીવ ॥ જે દૈવીજીવ તિનનેં ॥ શ્રવણેં-પીધો ॥ શ્રવણ જે કાન તિનતેં પીયો યાતેં શ્રવણનકોં પાનપાત્રત્વ સૂચિત ભયો યાકો ભાવાર્થ યહ જો વેદરૂપ જો દધિ તાકો આપનેં મથન કરિકેં નવનીતરૂપ જ્ઞાનમાર્ગ ઉત્પન્ન કિયો ॥ અબ વેદકો મથન સો વ્યાસસૂત્રાનુસાર વિચાર ભાષ્યરૂપ યાતેં

જ્ઞાનમાર્ગ અનાદિસિદ્ધ હે પરંતુ આપનેં વેદમેંતેં હી કાઢિકેં સ્પષ્ટ જુદો દિખાયો યહ સૂચિત ભયો ॥ અબ જેસેં નવીનતકો હૂ પરિણામમેં સાર ઘૃત તેસેં જ્ઞાનકો સાર ભક્તિ સોઈ[૧] શ્રીભાગવતાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર ગીતાજીમેં હુ[૨] બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્માનશોચ-તિનકાંક્ષતિ ॥ સમઃસર્વેષુભૂતેષુમદ્‌ભક્તિંલભતેપરામ્ ॥ ઈત્યાદિક સ્થલનમેં કહ્યો હે ઓર નવનીતતેં સારભૂત ઘૃત તાકોં ઉત્પન્ન કરિવેકોં સામર્થ્ય તો અગ્નિકો હે યાતેં શ્રીમહાપ્રભુનકો અગ્નિત્વ હૂ સૂચિત ભયો ઓર જીવનકોં ઉપદેશદ્વારા ભક્તિરૂપ ઘૃત પ્યાવતહેં તાતેં પરમઉપકારિત્વ હૂ સૂચત ભયો ક્યોં જો પ્રથમઉપકાર તો ઘૃત ઉત્પન્ન કરેકો ઓર

---

[૧] શ્રીભાગવતમેં નૈષ્કર્મ્યમપ્યચ્યુતભાવવર્જીતંનશોભતેજ્ઞાન-મલંનિરંજનં શ્રેયઃસુસૃતિંભક્તિદસ્યતેવિભોકિલશ્યંતિયેકેવલબોધ-લબ્ધયે ઈત્યાદિસ્થલમેં યહ પ્રસિદ્ધ હે ઓર નારદપંચરાત્રાદિ-કનમે હૂ પ્રસિદ્ધ હે.

[૨] યહ જીવ ભગવત્સેવાદિક કરિકેં અક્ષરબ્રહ્મરૂપ હોત હે આનંદાંશકે આવિર્ભાવતેં સદા પ્રસન્ન રહત હે તબ યાકો કાહૂ પદાર્થકે શોક ઓર ઈચ્છા હોત નાહિ ફેર નિર્ગુણભાવતેં સબ પ્રાણીનમેં સમાન રહે તબ મેરી ફલરૂપ ભક્તિ પાવત હે એસેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે

દુસરો ઉપકાર જો ઘૃત પ્યાયકેં [1] પુષ્ટિ સંપાદન કરી તાકો યહ દોઈ પ્રકારકો ઉપકારત્વ દોઈ સ્વરૂપનકોં હે ॥ અબ વેદાર્થ વિચારિકેં જ્ઞાનમાર્ગ આપનેં પ્રકટ કિયો ઓર વાકો ફલરૂપ ભક્તિમાર્ગ હૂ પ્રગટ કિયો તબ ઓરભી વેદાર્થકે વિચાર કરિવેવારે હેં તિનનેં કહા કિયો સો કહત હેં ॥ તક્રસમકર્મપથ ॥ તક્ર જો છાછ તાજેસો કર્મમાર્ગ ॥ અબ કર્મમાર્ગકોં તક્રસમતા દિખાવતહેં ॥ સ્નેહરસહીન ॥ જેસે તક્ર [2] સ્નેહરસ જો ઘૃત તાતેં હીન તેસેં કર્મપથ જો ભટ્ટપ્રભાકરાદિદર્શિત માર્ગ સો હૂ સ્નેહરસહીન સો ભકિતરસહી હે ઇહાં તક્રસમ કર્મ નહી કહ્યો કર્મપથ કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો વેદોકત સંધ્યાવંદનાદિકર્મ તો [3] સેવારૂપ હે સો સસ્નેહ હે પરંતુ

---

[1] પુષ્ટિ સો જેસેં ઘૃતસોં શરીરકોં પોષણરૂપ ફલ હોય તેસેં ભક્તિદ્વારા પુષ્ટિમાર્ગીય ફલ.

[2] સ્નેહ એસો ઘૃતકો ઓર પ્રીતિકો નામ હે સો મેદિન્યાકોશનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

[3] શ્રીમહાપ્રભુનને નિબંધસર્વાર્થનિર્ણયાદિસ્થલનમેં જો પ્રકાર લિખ્યો હે તાપ્રકારસોં ભગવદ્રૂપ જાનિકેં કામનારહિત સંધ્યાવંદનાગ્નિહોત્રયજ્ઞાદિ વૈદિકકર્મ કરિકેં પ્રભુનકે અર્પણ કરે તો

ભટ્ટાચાર્ય પ્રભૃતિનનેં વેદાર્થ અન્યથા લગાયકે જો પ્રકાર કહ્યો સો નિઃસ્નેહ હે યાહીતેં કર્મપથ એસેં કહ્યો અબ ભટ્ટભાસ્કરમતાનુયાયી હૂ બોહોત હેં તાકો કારણ કહા સો કહત હેં ॥ જો ॥ સો જો ॥ શ્વેતજાણી ॥ શ્વેત જાનિકેં સો જેસે નવનીત શ્વેત હે તેસેં તક્ર હૂ શ્વેત હે પરંતુ નવનીત સ્નેહરૂપ હે ઓર તક્ર નિઃસ્નેહ હે તો હૂ શ્વેતવર્ણકી ભ્રાતિતેં સાર જાનિકેં લે તેસેં વેદોકત પ્રકારકી ભ્રાંતિતેં ભટ્ટભાસ્કરોક્તમતકો અંગીકાર કરત હેં ॥ વસ્તુતઃ વહ પ્રકાર વૈદિકસિદ્ધાતવિરૂદ્ધ હે સો પૂર્વ મીમાંસાભાષ્યાદિગ્રંથનમેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો હે યાહીતે તક્રસમકર્મપથ એસેં કહ્યો ॥ અબ એસો ઉનકોં અજ્ઞાન કયોં તાકો કારણ કહત હેં ॥ વિમુખ ॥ સો ભગવદ્વિમુખ હે કયોં જો કર્મ ભગવદ્રૂપ હેં એસેં વે નહી જાનેં કર્મકૂંહી ફલદાતા માનત હેં ઓર પ્રભુનતેં ભિન્ન ભિન્ન માનતહેં તાતેં હી ॥ તાણી લીધો ॥ એસેં કહ્યો યાકો ભાવાર્થ યહ જો ભટ્ટાચાર્યપ્રભૃતિનનેં જોરાવરી ખેંચકે વેદમેંતેં અપનો પ્રકાર સિદ્ધ કિયોહે

વિનકર્મનકેં ભગવાન અપની સેવાકરિકેં માનતહેં સોહી ગીતા શ્રીભાગવતાદિકનમેં યત્કરોષિયદશ્નાસિ તદ્વિત્ધ્યનંતસ્યમહત્સમહંણું ઈત્યાદિસ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

ઓર મુખ્ય વૈદિકસિદ્ધાંતકો પ્રકાર તો શ્રીમહાપ્રભુનનેં હી નિરૂપણુ કિયો હે યાકો ભાવાર્થ યહ જો જ્ઞાનમાર્ગ કર્મમાર્ગ ઓર ભક્તિમાર્ગ યે તીનોઈ[1] વૈદિક હેં ઓર ઇન તીનોનકો યથાર્થ સ્વરૂપ આપનેં હી દિખાયો ઓર યે તીનો[2] હી મોક્ષસાધક હે ।। ૨ ।। અબ પ્રથમતુકમેં નિરૂપણુ કિયે એસે આપ હેં યાતેં આપકે ચરણુ શરણુજાનો[3] યેહી પુષ્ટિમોક્ષકો મુખ્યસાધન હે સો નિરૂપણુ કરત હેં ।।

એ ચરણ શરણ વના લોક દશચારમા
કહો કેહેનો કાંઇ અર્થ સીધો ।।
શૂં કહૂં ચતુર થઈ થઈ અને વિસ્તરેં
ભજે નહી પશુ જેમ વિષય કીધો ।।૩।।

---

[1] તીનો માર્ગ વેદાદિસંમતહેં યાહીતે એકાદશસ્કંધમેયોગાસ્ત્રયોથયાપ્રોક્તાનૃણાં શ્રયો વિધિત્સયા જ્ઞાનંકર્મચભક્તિશ્ચનોપાયોન્યોસ્તિકહિંચિત્ યહ પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીનીહે.

[2] જ્ઞાનમાર્ગ ઓર ભક્તિમાર્ગજ્ઞાક્ષાન્મોક્ષસાધકહેં ઓર કર્મમાર્ગજ્ઞાનદ્વારા મોક્ષસાધકહેં

[3] શરણુગયેતેં હી મોક્ષ હોતહે સો બાત ગીતાશ્રીભાગવતાદિકમેં મામેવયેપ્રપદ્યંતે માયામેતાંતરંતિતે તથા મામેકમેંવશરણુમાત્યાનંસર્વદેહિનામ્ યાહિસર્વાત્મભાવેન યાસ્યસેહ્યકુતો ભયં ઈત્યાદિશ્લોકનમેં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીનીહે.

અબ ચરણારવિંદકે દર્શન કરિકેં અપનેં અતંઃકરણુકોં ઉપદેશ કરતહેં ।। એચરણા ।। સો યે ચરણાવિંદ તિનકી શરણુબિના ।। લોકદશચારમા ।। ચતુર્દશલોકનમેં કહો કોઇકોબી કછૂ અર્થ[1] સિદ્ધ ભયો હે યહ કાકુકત[2] હે યાકો અર્થ યહ જો યા ચરણુશરણુબિના ચતુર્દ્શલોકમેં યા જીવકો કાર્ય જો પુષ્ટિમોક્ષપ્રાપ્તિ સો સિદ્ધ નહોય તો હૂ આશ્ચર્ય હે સો ।। શુંકહૂ ।। સો કહા કહું ।। ચતુરથઇથિઈ ।। બુદ્ધિમાન હોય હોયકેં ।। વિસ્તરેંભજેનહિ ।। વિવતારપૂર્વક આપકી સેવા તથા સ્મરણુ કરત નહી હેં તબ કહા કરત હે સો કહત હેં ।। પશુજેમવિષયકીધો ।। જેસેં પશુ કેવલ વિષયસુખમેં જાનતહેં તેસેં અજ્ઞાની જીવ હૂ કેવલ સાંસરિક[3] જો તુચ્છ સુખ તાકોં સેવતહેં

---

[1] અર્થ સો ભજનાનંદિક પુષ્ટિમાર્ગીયફલ

[2] કાકુકિત સો જામેં સ્વરકી વિકૃતીતેં ઓર અર્થ હોય એસો બોલનો કાકુશબ્દ કો એસોહી અર્થ અમરકોશમેં લિખ્યોહે કાકુઃસ્ત્રિયાંવિકારોયઃશોકભીત્યાદિભિર્ધ્વંનેઃ

[3] સાંસારિક વિષયસુખમેં હી જે નિમગ્ન હોત હે તિનકી સબ ચતુરતાદિક વ્યર્થ હે સોહી દશમસ્કંધમેં ધિકકુલ ધિક્ ક્રિયાદાક્ષ્યં વિમુખાયેત્વધોક્ષજે ઓર વિષયમેં આસક્ત મનુષ્યનકોં ઇંહાં

આપકી સેવા નામસ્મરણ નિરંતર નહી કરતહેં ॥૩॥ ॥ અબ સાંસારિકસુખતેં ચિત્ત નિવૃત્ત હોયકેં આપકી સેવાનામસ્મરણમેં કેસેં ચિત્ત લગે તાકો ઉપાય કહતહેં ॥

બોલ વલ્લભસુવન વિમલ વાણી ॥
જેની ગતિ બ્રહ્માદિદેવેં ન જાણી ॥ ૪ ॥

અબ ॥ વલ્લભસુવન ॥ યા પ્રકારકી જે ॥ વિમલવાણી ॥ સો પવિત્રશબ્દ તાકોં ॥ બોલ ॥ સો નિરંતર

પશુતુલ્ય કહે તાકો તાત્પર્ય યહ જો સ્વમાર્ગમેં જો સ્નેહકો ઓર રસકો પ્રાધાન્ય કહ્યો હે સો કેવલ ભગવલ્લીલાવિષયક હી હે પરંતુ જે દંભી અજ્ઞ ગ્રંથનમેં તથા કીર્તનનમેં રસકો પ્રાધાન્ય દિખાયકે આપ વિષયાસક્ત હોતહેં તિનકે ચિત્તમેં કભીબી રંચ હૂ ભગવદાવેશ હોતનાહી સો હી શ્રી મહાપ્રભુનનેં વિષયાક્રાંત દેહાનાંનાવેશઃસર્વથાહરેઃઇત્યાદિસ્થલમેં આજ્ઞા કીની હે ઓર યારીતકે જે મિષ્ટાન્નાદિવિષયમેં જીભકે તથા વિષયસુખકે લોભી નિર્મલભક્તિમાર્ગકોં દૂષણ ઉપજાવત હેં તિનકો નિશ્ચય નકરપ્રાપ્તિ હી હોતહે સો શ્રીમહાપ્રભુનને નિબંધમેં વિસ્તારસોં લિખ્યો હે ઓર શ્રીહરિરાયજીપ્રભૃતિપ્રાચીન ગોસ્વામિબાલકનનેં કામાખ્ય દોષવિવરણાદિકગ્રંથનમેં કામકો ઓર ભગવદ્ભાવકો પરસ્પર પરમવૈર હે સો સ્પષ્ટ નિરૂપણ કિયોહે તાહીતેં ઈહાં વિષયાસકતનકોં પશુતુલ્ય કહે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો જેસેં પશુનકોં ગમ્ય અગમ્ય સ્ત્રીકો કછૂ બિચાર નહી હોય ઓર ભાર ઉઠાયવે પ્રભૃતિકો શ્રમ બહૂતકરે પરંતુ ફલ કછૂ નહિ તેસેં નિબંધોક્ત શિશ્નોદરપરાયણ જનનકુંબી જાનનો.

ઉચ્ચાર કર ॥ અબ શ્રીવિઠ્ઠલ એસેં નહી કહ્યો ઓર વલ્લભસુવન કહ્યો તાકો ભાવાર્થ યહ જો શ્રીવિઠ્ઠલ એસેં ઉચ્ચારકરે તો કેવલ શ્રીગુસાંઈજીકો હી નામ સ્મરણ હોય ઓર વલ્લભસુવન એસેં કહેંતેં શ્રીમહાપ્રભુનકો ઓર શ્રીગુસાંઈજી દોઈનકો નામસ્મરણ હોય ॥ અથવા ॥ ॥ વલ્લભ ॥ સો શ્રીમહાપ્રભુજી ઓર ઉનકે ॥ સુવન ॥ સો શ્રીગુસાંઈજી ઈનકો ॥ વિમલ ॥ વેદતુલ્યનિર્દોષ એસી જો ગ્રંથરૂપ ॥ વાણી ॥ તાકૂં ॥ બોલ ॥ સો ઉચ્ચાર કર ॥ અબ યાકો કારણ કહા સો કહત હેં ॥ જેનીગતિબ્રહ્માદિદેવેંનજાણી ॥ જીન દોઈસ્વરૂપનકી ગતિ સો જ્ઞાન તથા લીલા સો બ્રહ્માદિકદેવતાનતેં હૂ જાનીજાત નહી યાકો ભાવાર્થ યહં જો શ્રીમહાપ્રભુનકો ઓર શ્રીગુસાંઈજીકો નિરંતર નામસ્મરણ યાતેં ચિત્ત સર્વદા શુદ્ધ રહે ઓર ભાષ્યાદિક જે પ્રમાણપ્રમેયગ્રંથ[૧] તિનકો અભ્યાસ યથોચિત કરે તબ આપકે સ્વરૂપકો યથાર્થ જ્ઞાન નહી તો બ્રહ્માદિકનકોં હૂ આપકો સ્વરૂપકો યથાર્થ જ્ઞાન નહી

---

[૧] પ્રમાણ જે વેદસૂત્રાદિક તિનકે વ્યાખ્યાન તે પ્રમાણગ્રંથ ઓર પ્રમેય જો લીલાયુક્ત ભગવત્સ્વરૂપ તાકે પ્રતિપાદક જે ગ્રંથ તે પ્રમેયગ્રંથ

તબ જીવકોં કહાંતેં હોય ।। ૪ ।। અબ આપકે સ્વરૂપેકોં જ્ઞાન આપ કરાવેં તબ હી તાકો ઉદાહરણુ કહત હેં ।।

નંદનંદન રૂપેં રાસલીલા કરી
પોતેં ન ઉચ્ચરી છાની રાખી ।।
દિવસએકાદની ઉત્તરાકુંવરપ્રત વ્યાસનંદન
વિમલવદન ભાંખી ।। ૫ ।।

અબ નંદનંદનરૂપે ।। સો કૃષ્ણાવતાર ધારણુ કરિકેં છ મહીનાકી રાત્રી કરિકેં રાસક્રીડા કરી સો ।। પોતેનઉચ્ચારીછાનીરાખી[1] ।। આપને કોઇકો આજ્ઞા નહીકરી છાની રાખી સો ગુપ્તરાખી યાતેં યા લીલાકો સમનકોં જ્ઞાન નહીહે તબ યાલીલાકો સબલોક કેસેં જાનતહેં તાકો કારણુ કહતહે ।। દિવસએકાદનીઉત્તરાકુંવરપ્રત ।। છ મહીનાકી લીલામેંતેં એકાદદિનકીલીલા ઉત્તરા જો વિરાટરાજકી બેટી તાકો કુંવર સો બેટા પરીક્ષિતરાજા તાકોં ।। વ્યાસનંદનવિમલવદનભાંખી ।। વ્યાસ સો વેદવ્યાસજી તિનકે

---

[1] સંસ્કૃતમેં છન્નશબ્દ હે તાકો ભાષામેં છાની યહ અપભ્રંશ ભયો તાતે ગુપ્તરાખી યહ અર્થ કિયો ઓર ગુપ્ત રાખિવેકો કારણુ તો યહ જો યહ લીલા અત્યંત રહસ્ય હેં.

નંદન સો પુત્ર શ્રીશુકદેવજી તિનનેં વિમલ સો પ્રાકૃતસંબંધ રહિત અલૌકિક જે મુખ તાતેં કહી ।। અબ પરીક્ષિત નહી કહ્યો ઓર ઉત્તરાકુંવર કહ્યો યાતેં વાકોં ભગવત્સંબંધ સૂચન કિયો કયોં જો ઉત્તરાકે ગર્ભમેં જબ પરિક્ષિતરાજા હતે તબ જનમલીયોતાહાંતાઈ[1] પ્રભુનકે વિનકું દર્શન ભએ યાતેં અલૌકિકદેહ[2] ઈનકો હે ઓર જીતેંદ્રિય હેં યાતેં ઇતનીલીલાશ્રવણુકો અધિકાર સૂચન કિયો ।। અબ

---

[1] જબ પરીક્ષિતીરાજા ગર્ભમેં હતે તબ અશ્વત્થામાનેં પૃથ્વીકો નિષ્પાંડવ કરિવેકે લિયેં બ્રહ્માસ્ત્ર છોડયો તબ પરીક્ષિતકી માતા ઉત્તરા જરિવે લગી તાસૂં પ્રભુનકે શરણગઈ તબ પ્રભુનનેં વાકે ગર્ભમેં પ્રવેશ કરિકેં સુદર્શનચક્રતેં ઓર કૌમોદકી ગદાતેં બ્રહ્માસ્ત્રકો નિવારણુ કરિકેં પરીક્ષિતકી રક્ષા કીની તાહીતેં પરીક્ષિતકો નામ વિષ્ણુરાત હે ઓર પરીક્ષિતકોં ગર્ભમેં હી પ્રભુનકો સાક્ષાત્ દર્શન ભયો ફિર જન્મ ભયેપીછે ગર્ભમેં મેનેં દેખ્યો સો પુરુષ કૌન એસી પરીક્ષા કરતરહે યાહિતેં વિનકો નામ પરીક્ષિત યહ ભયો.

[2] જેસેં ઉત્તરા છોટેવયમેં હી અભિમન્યુકે મરણુતેં વિધવા ભઇ પરંતુ પરમપતિવ્રતા હે જિતેંદ્રિય હે તેસેં પરીક્ષિત હૂ ભગવદ્ભક્ત જો ઉત્તરા તાકો પુત્ર હે ઓર ગર્ભમેં હી ભગવત્સંબંધ પાયે હેં તાતે પરમધર્મપરાયણુ જીતેંદ્રિય હેં તાહીતેં રાસ લીલા શ્રવણુકો અધિકાર ઉનકો ભયો યાકો તાત્પર્ય યહ જો

પરીક્ષિતરાજાકે દેહકો અલૌકિકત્વ તો શ્રીમહાપ્રભુનનેં શ્રીભાગવતતત્વદીપમેં [૧]અલૌકિકસ્યદેહસ્યનદાહોલૌકિકોમતઃ ।। અતઃ શાપમિષેણેશસ્તક્ષકગ્નિમવાસૃજત્ ।। યા કારિકામેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયોહે ।। અબ વ્યાસનંદન એસો શુકદેવજીકો નામ ઈહાં કહ્યો યાતેં ભગવદ્રૂપત્વ સૂચન કિયોં કયોં જો વ્યાસજી [૨]જ્ઞાનાવતાર હેં તિનકે હૂ નંદન સો આનંદદેવેવારે જ્ઞાનીનકોં આનંદદેવેવારે તો પ્રભુ હી યહ સર્વ ઉપનિષદનમેં નિરૂપણ કિયોહે યાકો ભાવાર્થ યહ હે જો

જો મનુષ્ય જિતેંદ્રિય ન હોય તાકોં રહસ્ય લીલાશ્રવણમેં મનકી દુષ્ઠતાસોં કદાચિન અત્યંત અપરાધ હોય તબ ઉલટો અકલ્યાણ હોય તાતેં ભગવલ્લીલાકે શ્રવણકી અથવા કીર્તનકી જો આકાંક્ષા હોય તો કામ ક્રોધાદિવાસના દૂર કરિકેં જિતેંદ્રિય હોવો

[૧] પરીક્ષિતરાજાકો દેહ અલૌકિક હે તાકો લૌકિક દાહ યોગ્ય ન હોય યાતેં પ્રભુનનેં શાપકો મિષ કરિકેં તક્ષકકી વિષરૂપઅગ્નિતેં વાકો દાહ કરવાયો એસેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં દ્વાદશસ્કંધકે નિબંધમેં લિખી હે.

[૨] પ્રભુનકી ક્રિયા ઓર જ્ઞાન યહ દોય મુખ્યશક્તિ વેદમેં પ્રસિદ્ધ હેં તામેં કિતનેંક ક્રિયાવતાર હેં જેસેં પરશુરામ મોહિની પ્રભૃતિ તિનનેં ક્ષત્રિયવધ દૈત્યમોહનાદિક ક્રિયા હી કરીહે ઓર કિતનેક જ્ઞાનાવતાર હે જેસેં વ્યાસ કપિલાદિક તિનનેં મુખ્યતાસૂ જ્ઞાનકી વૃદ્ધિ કરીહે ઓર જ્ઞાન ક્રિયાવતાર હોય તે પૂર્ણાવતાર

એસે અલૌકિકશ્રોતા ઓર અલૌકિકવકતા હતે તો હૂ એકદિવસકી લીલાકો જ્ઞાન ભયો તબ સામાન્યજીવકોં આપકી લીલાકો જ્ઞાન કહાંતેં હોય યાતેં આપકી વાણીરૂપગ્રંથ તિનકે યથોચિત[૧] અભ્યાસતેં હી આપકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન હોય ।। ૫ ।। અબ આપકી વાણીરૂપ ગ્રંથકો અભ્યાસ કરે તો આપકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન હોય એસેં પહેલેં નિરૂપણ કિયો તબ આપ તો અબ પ્રગટહેં ઓર ગ્રંથ હુ અબ કિયેહેં ઓર બ્રહ્માદિક તો સબ પૂર્વકાલકે હેં ઓર ઈનકૂં ભગવત્સ્વરૂપકો જ્ઞાન હે સો હુ પુરાણાદિકમેં પ્રસિદ્ધ હે તબ આપકી વાણીસૂં હી જ્ઞાન હોય એસેં કયોં કહ્યો યા શંકાકો નિવારણ કરતહેં ।।

જેસેં રામકૃષ્ણાદિક તિન અવતારનમેં અત્યંત અલૌકિક કર્મ દીસત હેં ઓર ગીતાદિકદ્વારા પરિપૂર્ણ જ્ઞાનહૂ દીખતહેં યાબાતકો વિશેષવિવેચન નિબંધ શ્રીસુબોધિનીજીપ્રભૃતિનમેં કિયોહેં તાતેં ટીકામેં વ્યાસજીકોં જ્ઞાનાવતાર કહે સો યોગ્ય હે યાહીતેં ભાષ્યપ્રકાશમેં શ્રીપુરુષોત્તમજીનેં તં કૃષ્ણંમુનિમાનમાંભિસતતંજ્ઞાનાવતારંહરેઃ

[૧] યથોચિતઅભ્યાસ સો જેસો ચાહિયે તેસો અભ્યાસ.

બ્રહ્માદિ મહામુની અતિજ્ઞાનપારંગત
તે મધુસિંધુની કહિયેં માંખી ।।
ન કોય હુવો ન હોય એ રૂપસમ
તેહના સકલ નિજ નિગમ સાખી ।। ૬ ।।

બ્રહ્માદિક જે ।। મહાસુની ।। અત્યંતમનનશીલ સો યુકિતપૂર્વક[1] ભગવત્સ્વરૂપકો ચિંતન કરિવેવારે વે કેસેં હેં સો કહતહેં ।। અતિજ્ઞાનપારંગત ।। અતિ સો અતીંદ્રિય અલૌકિકજ્ઞાન તાકે પારંગત સો પારપાયે ભયે ।। તેમધુસિંધુનીકહિયેંમાંખી ।। તે સો વે મધુ જો સેહેત તાકો સિંધુ જો સમુદ્ર તાકી માંખી કહિયેં ।। અબ મધુ[2] સિંધુસ્થાનાપન્ન જ્ઞાન તાતેં જ્ઞાનકોં

---

[1] યુક્તિ સો વેદમેં કહી એસી યુક્તિયેં તિનકરિકેં જો પરબ્રહ્મકો પરિચિંતન કરનો સો હી મનન કહ્યો જાય યાહીતેં યુક્તિભિઃપરિચિંતનંમનનં યહ લક્ષણ શાસ્ત્રમેં કિયોહે ઓર યુક્તિયેં વેદસંમતહી લેની શ્રીમહાપ્રભુનનેં તપસાવેદયુકત્યાનુ-પ્રસાદાત્પરમાત્મનઃઈત્યાદિ સ્થલમેં દિખાયોહે.

[2] મધુ સો અલૌકિક આનંદાત્મકભગવત્સ્વરૂપ તાકો જ્ઞાન હૂ સ્વરૂપતેં અભિન્ન હે યાતેં જ્ઞાનકોં મધુરૂપ કહ્યો.

મિષ્ટત્વ અપારત્વ[1] સારરૂપત્વ યત્ન પ્રાપ્યત્વ ચિરકાલલભ્યત્વ સૂચન કિયો ઓર માખીસ્થાનાપન્ન[2] જે બ્રહ્માદિક તિનકોં જ્ઞાનરસ પ્રિયત્વ પરિમતાધીકારિત્વ

---

[1] સમુદ્રકે દ્રષ્ટાંતતેં જ્ઞાનકો અપારપનો સિદ્ધભયો ઓર જેસેં સેહેત સબ વનસ્પતીનકો સાર હે તેસેં ભગવજ્જ્ઞાન ઓર ભગવદ્ભક્તિ સબવેદાદિકનકો સાર હે ઓર જેસેં મક્ષિકા બડે પ્રયત્નકરિકેં સબ વૃક્ષનકો સારં એક જગ્ગેં ભેલો કરતહેં તેસેં વ્યાસાદિકનનેં બડો પરિશ્રમ કરિકેં વેદકી અનેક શાખાનમેં તેં સાર લેકેં બ્રહ્મસૂત્ર શ્રીભાગવતાદિકકે વિષેં જ્ઞાનકો તથા ભક્તિકો નિરૂપણ કિયો હે યાહીતેં ટીકામેં યત્નપ્રાપ્યત્વ કહ્યો ઓર જેસેં સેહેત બહુતકાલમેં સિદ્ધ હોતહે તુરત સિદ્ધ હોત નાહિ તેસેં જ્ઞાન ઓર ભકિત હૂ બહુતકાલમેં સિદ્ધ હોતહે યાહીતેં ટીકામેં ચિરકાલલભ્યત્વ કહ્યો.

[2] જેસેં માખી સબ વનસ્તીનકો સાર એકજગ્ગેં ભેલો કરતહેં તેસેં બ્રહ્માદિક વ્યાસાદિકનનેં સબવેદનકો સાર શ્રી ભાગવતાદિકનમેં ભેલો કિયોહે સો જીવનકો પ્રાપ્ત હોતહે ઓર જેસેં માખીકોં મધુ અત્યતપ્રિય હે તેસેં બ્રહ્માદિકનકોં જ્ઞાનાત્મક રસાત્મક ભગવત્સ્વરૂપ અત્યંત પ્રિય હે ઓર જેસેં માખી સગરો મધ પી સકત નાહી થોડોસો હી પી સકે તેસેં બ્રહ્માદિક હૂ ભગસત્સ્વરૂપકોસર્વાંશસુ યથાર્થસાક્ષાત્કાર પ્રાપ્ત હોતનાહી વેસો સાક્ષાત્કાર તો કેવલ વ્રજભક્તનકું હી ભયો યાહીતેં ટીકામેં જ્ઞાનરસપ્રિયત્વ ઓર પરિમિતાધિકારિત્વ બ્રહ્માદિકનકોં કહ્યો.

સૂચન[૧] કિયો અબ પારંગત કહે યાતેં યહ સૂચન કિયો જો પારંગત જો હોયતાકોં સમુદ્રકી અગાધતાકો યથાર્થજ્ઞાન ન હોય જિતનો ડૂબે ઇતનો હી તાકોં જ્ઞાન હોય યાતેં બ્રહ્માદિક હુ અલૌકિકજ્ઞાનવારે હેં પરંતુ જિતનો પ્રભુનનેં ઉનકૂં અધિકાર દીયોહે તિતનો ઉનકોં જ્ઞાન હે ઓર–પૂર્ણજ્ઞાન તો આપ કૃપા કરેં તબ હોય વા કૃપાકો સાધન યથોચિત આપકી વાણીરૂપગ્રંથકો :અભ્યાસ હે યાહીતેં ॥ નકોયહુવોનહોયએરૂપસમ ॥ એરૂપસમ સો શ્રીવિઠ્ઠલસ્વરૂપકે તુલ્યનકોયહુવોનહોય એસો કોઇ અવતાર ન ભયો ઓર ન હોયગો ॥ અબ યામેં પ્રમાણુ કહા સો કહતહેં ॥ તેહનાસકલનિજનિગમસાખી ॥ તા બાતકે સકલ સો સબ નિજનિગમ નિજ સો

---

[૧] જેસેં નૌકા સમુદ્રકે પાર જાતહે પરંતુ વાકે નીચે કો ભાગ જિતનો સમુદ્રમેં ડૂબે તિતની હી સમુદ્રકી અગાધતા સ્પષ્ટ હોતહે વાસ્તવિક રીતિસૂં કિતનો અગાધ હે સો અનુભવ નૌકાસૂં હોતનાહી ઓર શ્રી રાથચંદ્રજીકી સેનાકે વાનર સગરે સેતુપેં હોયકે સમુદ્રકે પાર ગયે પરંતુ સમુદ્રકી અગાધતાકો અનુભવ વિનકું ન ભયો યહ અનુભવ તો મંદરાચલકૂં હી ભયો જો ઇતનો બડો યાકેભીતર ડુબનલાગ્યો સો હી કોઈક કવીનેં કહ્યોહે અબ્ધિંલંઘિતએહવાનરભટૈકિંત્વસ્યગાંભીરતામાપાતાલનિમગ્નપીવરતનુર્જાનાતિ મંથાચલઃ

સ્વકીય નિઃશ્વાસરૂપ એસે નિગમ જે વેદ ॥ અથવા ॥ નિજ ॥ જે ભક્ત–ઓર ॥ નિગમ ॥ જે વેદ ॥ અથવા ॥ નિજ ॥ જે ભક્ત તિનકો ॥ નિગમ ॥ જો જ્ઞાન કરાયવેવારો અંતઃકરણુ સો સાખી સો સાક્ષી હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં આપકે સ્વરૂપકો જ્ઞાન આપકી કૃપાતેં હોય યા બાતકે સાક્ષી ભગવદીય ઓર વેદ હેં ॥ ૬ ॥ અબ બ્રહ્માદિકનકૂં હુ જાકો પૂર્ણ જ્ઞાન નહી હે એસો અનાદ્યનંત તો અક્ષરબ્રહ્મ હૂ હે તાકો આપ અવતાર હોયગેં યા શંકાકો નિરાસ કરત ભયે આપકે સ્વરૂપકો જાકોં અનુભવ નહી સો નિંદ્ય હે યહ નિરૂપણુ કરત હેં ॥

એ પ્રભુ રસપુંજ ભૂમિપર રુચિ કરી
        ભાગ્યહીન જીવ જેણેં કણિકા ન ચાખી ॥
તેને દેવ ઉપર રહ્યા ધિક્કાર બોલે
        મંદમતિ કહી અને નિંદા દાખી ॥ ૭ ॥

॥ એપ્રભુ ॥ સો યે શ્રીગુસાંઇજી વે કેસે હેં ॥ રસપુંજ ॥ સો[૧] નિરવધ્યાનંદાત્મક તે ॥ ભૂમિપરરુચિકરી ॥

---

[૧] નિરવધ્યાનંદાત્મક સો અગણિત આનંદરૂપ ઓર કેવલ રસ હોય સો સ્થિર રહી સકે નહિ યાતેં મૂલમેં રસપુંજ એસેં કહ્યો ઇહાં પુંજ શબ્દતેં ઘનીભૂતરસરૂપપનો સૂચિત ભયો

ભૂમિ જે પૃથ્વી તાપેં રૂચિકરી સો ઇચ્છા કરી યાકો ભાવાર્થ યહ જો જેસેં જીવ કર્મ બંધતેં પૃથ્વીપેં દેહ ધારણુ કરત હેં તેસેં નહી આપકી ઇચ્છાતેં આપ પ્રગટે યહ દ્વિતીયાખ્યાનમેં સ્પષ્ટ નિરૂપણુ કિયો હે ॥ અથવા ॥ રૂચિ ॥ જો તેજ તાકૂં ભૂમિપે ફેલાયો યાતેં આસુરાંધકારનાશકત્વ સૂચન કિયો ॥ અબ યા રીતતેં અત્યંત દુર્લ્લભ ઓર ઉત્તમ પદાર્થ સ્વેચ્છાતેં સુલભ ભયો તો હૂ ॥ જેણેં ॥ સો જાને ॥ કણિકાનાનચાખી ॥ લેશમાત્ર હુ આપકે સ્વરૂપાનંદકો અનુભવ ન કિયો તે ॥ ભાગ્યહીનજીવ ॥ વહ મંદભાગ્ય જીવ ॥ અબ ગોપાલદાસજી કહત હેં જો યહ કેવલ મેં નહી કહત હું ॥ તેનેં દેવઉપરરહ્યાધિક્કારબોલે ॥ વા જીવકોં દેવતા હુ સ્વર્ગમેં બેઠે ધિક્ ધિક્ એસેં કહત હેં ઓર ॥ મંદમતિકહીઅનેંનિંદાદાખી ॥ યહ મંદબુદ્ધિ હે એસેં અનેક પ્રકારકી નિંદા[1] વાકી કરત હેં યાકો ફલિતાર્થ સ્પષ્ટ હે ॥ ૭ ॥ અબ યા રીતતેં દેવતા ભૂતલકે જીવનકોં ધિક્કાર કહત હેં તબ વે આપ સ્વર્ગમેં કયાં બેઠિ

---

[1] ભગવદ્વિમુખજીવનકી દેવ નિંદા કરત હેં યહ બાત શ્રીભાગવતાદિકનમેં અનેક જગ્ગે પ્ર દ્ધ હે યચ્ચિત્તતોદઃ-કૃપયાડનિદંવિદાં શાવૌકરીનોકુરૂતઃસપર્યાં ઈત્યાદિ સ્થલનમેં.

રહે હેં આપકે સ્વરૂપકો અનુભવ કાહેકોં નહિ કરત હેં યા શંકાકો નિવારણુ કરત હેં આધી તુકતેં ॥

વિબુધ વાંછે વાસ વસુમતીઉપરેં
શ્રીવલ્લભકુંવરની ટેહેલે કરવા ॥
ઘોષથી વેગેં પાઉધારે તે ગિરિભણી
શ્રીગિરિરાજધરણનો તાપ હરવા ॥૮॥

॥ વિબુધ ॥ જે દેવતા તે ॥ વસુમંતીઉપરેં ॥ સો પૃથ્વીપેં ॥ વાસ ॥ સો સ્થિતિ તાકોં ॥ વાંછે ॥ સો ઇચ્છત[1] હેં કાહેકોં સો કહત હેં ॥ શ્રીવલ્લભકુંવરનીટેહેલકરવા ॥ શ્રીવલ્લભ સો શ્રીમહાપ્રભુજી ઉનકે કુંવર સો પુત્ર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી નિતકી ટેહેલ કરવા સો સેવા કરિવેવારેનકી પરિચારકી કરિવેકોં ॥ અબ વિબુધ[2] શબ્દ દેવતાવાચક કહ્યો યાતેં વિનકોં આપકો માહાત્મ્ય જ્ઞાન આછી રીતતેં યહ સૂચન કિયો ઓર વાંછે એસે કહ્યો યાતેં ઇચ્છા માત્ર કરત હેં પરંતુ

---

[1] પ્રભુનકી સેવાકે લિયેં દેવતા હૂ પૃથ્વીમે વાસ ઇચ્છત હેં યહ બાત પંચમસ્કંધાદિકનમે યૈર્જન્મલબ્ધં નૃષુભારતાજિરે-મુકુંદસેવૌપયિકસ્પૃહાહિનઃઈત્યાદિ સ્થલનમેં સ્ફૂટ હોત હે.

[2] વિબુધ એસો દેવકો ઓર પંડિતકો નામ હે સો મેદિની કોશમેં કહ્યો હે વિબુધો જ્ઞેસુરેવીરૂલ્લતાવિટપયોઃસ્ત્રિયામ્

આપકી પૂર્ણકૃપાબિના યહ પદાર્થ ઉનકોં નહી મિલત હે યહ સૂચન કિયો ઓર પૃથ્વીવાચક વસુમતી[૧] શબ્દ કહ્યો યાતેં પુષ્ટિસંપત્તિતેં પૂર્ણત્વ ઓર આપકે પ્રકાશિતત્વ ઓર આપકે પુત્રપૌત્રાદિકરત્નતેં ભૂષિતત્વ સૂચન કિયો ક્યોં જો વસુ શબ્દ દ્રવ્યકિરણ રત્નવાચક હે તાતેં ઓર ટેહેલ કરવા એસેં કહ્યો યાતેં દેવતાનકો દૈન્ય સૂચન કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ જો આપકી સેવા દેવતાનકૂં હુ દુર્લ્લભ હે એસેં આધિ તુકતેં માહાત્મ્યનિરૂપણ સમાપ્ત કરિકેં ।। અબ પ્રથમ તુકમેં આપ સેવાકરીસીખવે એસેં કહ્યો તાકો પ્રકાર નિરૂપણ કરત ભયે આપકે ચરિત્રકો નિરૂપણ કરત હેં ।। ઘોષથીવેગેંપાઉધારેતેગિરિભણી ।।

---

[૧] વસુ સો ધન પૃથ્વીમેં રહત હે યાતેં પૃથ્વીકોં વસુમતી કહત હેં અબ આપકે પ્રાકટ્યતેં ઈહાં પુષ્ટિસમૃદ્ધિરૂપ ધન સુલભ ભયો તાતેં દેવતા પૃથ્વીપેં નિવાસ ચાહત હેં અબ વસુ શબ્દકે ઓર હૂ અર્થ હેં તિન અર્થનકો હૂ પૃથ્વીપે સંભવ શ્રીગુસાંઇજીકે પ્રાકટ્યતેં ભયો સો ટીકામે દિખાવત હેં ઓર વસુ શબ્દકે કિરણ રત્ન ઇત્યાદિક અર્થ તો હૈમ કોશમેં લિખે હેં વસુસ્ત્વગ્નૌદેવભેદેનૃપેરૂચિ યોક્ત્રેશુષ્કેવસુસ્વાદૌ રત્નેવૃદ્ધૌષાધેધને એસેં સ્વાદિષ્ટ વસ્તુકો તથા પોષણ કરિવેવારે ઓષધકો નામ હૂ વસુ હે સો અર્થ હૂ ઈહાં મિલતહે ક્યોં જો આપનેં પરમ સ્વાદિષ્ટ ભક્તિરસ પૃથ્વીપેં ફેલાયો હે ઓર દેવતાનકે પોષણકે ઉપાય હૂ આસુરખંડનયજ્ઞપ્રવૃત્ત્યાદિક આપનેં કિયે હેં

ઘોષથી[૧] સો શ્રીગોકુલતેં તે ગિરિભણી તે સો વહ જાપેં શ્રીનાથજી બિરાજત હે વહ ગિરિ સો પર્વત ગિરિરાજજી તાકીઆડી વેગેં સો ઉતાવલતેં પાઉધારે સો પધારત હેં ।। અબ તે ગિરિભણી એસેં કહ્યો યાતેં શ્રી ગિરિરાજજીકે દર્શન યા બિરિયાં ગોપાલદાસજીકોં ભયે યહ હૂ સૂચિત ભયો ।। અબ બેગ ગિરિરાજજીકી આડી ક્યોં પધારત હેં તાકો કારણ કહત હેં ।। શ્રીગિરિરાજધરણનો-તાપહરવા ।। શ્રીગિરિરાજધરણ જે શ્રીનાથજી તિનકો તાપ સો આપકે હૃદયમે શ્રીનાથજીકે દર્શનકી આર્તિ તાકોં મિટાયવેકે લિયેં ।। અથવા ।। શ્રી ।। જે શોભા ।। અથવા સ્વામિન્યાદિક તિનકરિકેં યુક્ત એસે જે ગિરિરાજજી તિનકો ઓર વિનકે ।। ધરણ ।। તે ધારણ કરિવેવારે શ્રીનાથજી તિનકોં જે આપતેં શ્રીગુસાંઈ-જીતેં મિલવેકો તાપ તાકોં મિટાયવેકોલિયેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો પરસ્પર તાપ મિટાયવેકે લિયેં બેગ શ્રીગોકુલતેં ગિરિરાજજીકો પધારત હેં ઓર આધી તુકતેં માહાત્મ્યનિરૂપણ સમાપ્ત કિયો ઓર

---

[૧] ઘોષ એસો ખિરકકો નામ હે ઓર શ્રીનંદરાયજીકી ગાયનકો ખિરક શ્રીગોકુલ હે તાતેં ઘોષથી સો શ્રીગોકુલતેં યહ અર્થ કિયો.

આધી તુકતેં ચરિત્રારંભ કિયો યાતેં દોઈપ્રકારકોં [૧]એકવિષત્વ સૂચન કિયો ।। ૮ ।। અબ શ્રીગોકુલતેં ગિરિરાજજી આપ કોન રીતસોં પધારત હેં તાકોં નિરૂપણુ કરત હેં ।।

ફૂલ ફેંટે ભર્યાં વસન વાઘાતણાં
વિવિધ ભુષણુતે અંગ ધરવા ।।
તુરંગ ચાલ્યો વાયુવેગેં ઉતાવલો
જાણે નૌકા ચાલી સિંધુ તરવા ।। ૯ ।।

।। ફૂલ ।। માલા કરિવેકે લિયેં ઓર ।। વસનવાઘાતણાં ।। વાગા નયો કરિવેકે લિયે વસ્ત્ર ઓર ।। વિવિધ ।। સો નાના પ્રકારકે ।। ભુષણુ તે ।। આભરણુ તે ।। અંગધરવા ।। સો વે સબ પ્રભુનકે શ્રીઅંગમે ધરાયવેકે લિયે યહ સબ ।। ફેંટેંભર્યાં ।।

---

[૧] એક વિષય સો જેસેં એકહી તુકમેંતેં પહિલી આધી તુકમેં મહાત્મ્ય વર્ણન કિયો જો દેવતા હૂ આપકી સેવાકી ઈચ્છા કરતહેં ઓર દૂસરી આધી તુકમેં સ્નેહોપયોગિ ચરિત્ર કહ્યો તબ જેસેં યા એકહી માહત્મ્ય ઓર ચરિત્ર યે દોઈ કહે હેં તેસેં એકહી શ્રીગુસાંઈજીકે સ્વરૂપકે વિષેં અનંતમાહાત્મ્ય ઓર સ્નહોપયોગી અનંતચરિત્ર યે દોઇ રહત હેં યહ સૂચિત ભયો ઓર યાહીતેં પરિપૂર્ણ ભક્તિદાતાપનો હૂ સૂચિત ભયો કયોં જો પ્રભુનમેં માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક સુદ્દઢસ્નેહ હોય સો હી ભક્તિ કહી જાય.

સો ફેટમે બાંધિકેં ઘોડાપેં આપ બિરાજેં ફેર વહ [૧]ઘોડા કેસો ચલત હે સો નિરૂપણુ કરત હેં ।। તુરંગચાલ્યો ।। ઘોડા ચલ્યો સો કેસો ।। વાયુવેગેંઉતાવલો ।। જેસો પવનકો વેગ હોય તેસે વેગતેં ઉતાવલો ચલત હે ।। અબ એસે વેગતેં ઘોડા ચલત હે તબ આપકો શ્રમ હોતોં હોયગો ઓર પુષ્પ વસ્ત્ર આભરણુ ફેંટમે હે તે હુ મિસલાય જાતે હોંયગેં યા શંકાકે નિવારણાર્થ દૃષ્ટાંત કહત હેં ।। જાણેનૌકાચાલીસિંધુતરવા ।। માનોં નાવ વાયુકે વેગતેં [૨]સિંધુતરવા સો સમુદ્ર તરિવેકોં ચલી ।। અબ

---

[૧] યા જગ્ગેં ઘોડાપેં બિરાજીવેકોં વર્ણન કિયો હે સો વહ ઘોડા દો ઘડીમેં બારહ કોસ ચલે એસો પાદશાહને શ્રીગુસાંઈજીકોં ભેટ કિયો હતો સો નિત્ય આપ શ્રીગોકુલમેં શ્રીનવનીતપ્રિયજીકી સેવા કરિકેં વા ઘોડાપેં બિરાજીકેં શ્રીગિરિરાજજી પધારત હતો સો વાર્તાનમેં પ્રસિદ્ધહે.

[૧] નદી પ્રભુતિનકી નાવ છોટી હોત હેં તાતેં પ્રબલ વાયુતેં વિનમેં ઉપદ્રવ હોત હે ઓર મહાસમુદ્રમેં ચલવેવારી બડી નાવનકોં તો પ્રબલવાયુ આછો અનુકુલ પડત હે ઓર બહુત બડી નાવમેં વેગહૂ જાનિ પડત નહીં તાતેં સમુદ્રકી નાવકોં દ્રષ્ટાંત કહ્યો ઓર યાતેં આપ બિરહદુઃખસમુદ્ર તરિવેકોં તુરત

વાયુવેગેં ઉતાવલો[1] યહ વિશેષણ લિંગવિપરિણામતેં [2]દષ્ટાંતદાર્ષ્ટાંતિક દોઇમેં લગત હે ।। અબ નૌકાકે દષ્ટાંતતેં જેસેં નાવ અત્યંત ઉતાવલી ચલે તો હુ વામેં બેઠે હોય તિનકોં રંચ હુ શ્રમ નહી હોય તેસેં વહ ઘોડા હુ એસો ચલતહે જેસેં રંચ હુ આપકોં શ્રમ ન હોય યહ સૂચન કિયો યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૯ ।। અબ નિત્ય યારીતતેં પધારત હે તબ પહેલેં કહ્યો જો તાપ હરવા સો કેસેં સંભવે તાપ તો બહોતદિનતાઈ ન મિલેં તબ હોય યા શંકાકો નિવારણ કરત હેં ।।

પધારત હેં યહહૂ સૂચન કિયો ઓર સિંધુ સો મહાનદી તરિવેકોં જેસેં નૌકા ચલે તેસેં ઘોડા ચલ્યો એસો હૂ અર્થ કિતનેક કહતહેં.

[1] લિગવિપરિણામ સો લિગ ફિરાવનો જેસેં ઘોડા પુલ્લિગ હે ઓર નૌકા સ્રીલિંગ હે યાતેં વાયુવેગેં ઉતાવલો યહ પુલિગકોં વિશેષણ નૌકામેં લગિ સકેં નહિ તાસૂ વાયુવેગેં ઉતાવલી એસેં સ્રીલિગ કરિકેં નૌકામેં લગાવનો.

[2] દ્રષ્ટાંત સો ઉંહાં નૌકા ઓર દાર્ષ્ટાંતિક ઘોડા.

દિવસએકાધનો વિરહ તે જુગસમો
નીરાજનમિષેં રૂપ હૃદય ધરવા ।।
જીવનેં એ કૃત્ય નિત્યપ્રાત ક્ષણક્ષણેં
શ્રીવિઠ્ઠલનાથ એવા ઉચ્ચરવા ।।૧૦।।

।। દિવસએકાધનો ।। દિવસનો સો દિન તાકો એકાધ સો એક અર્દ્ધ દુપેહેર પર્યંતતત્પરિમિત જો વિરહ [1]દોઇસ્વરૂપનકોં પરસ્પર સો કેસો ।। જુગસમો ।। સો યુગતુલ્ય ।। અબ યુગકી સંખ્યા નહી કહી યાતેં [2]અસંખ્યાત યુગતુલ્યતા સૂચન કરી ।। અબ એસે ગાઢ વિરહ તાપકી નિવૃત્તિ કેસેં હોય ઓર દેહસ્થિતિ હુ કેસેં રહે સો કહત હેં ।। નીરાજનમિષેંરૂપહૃદયધરવા ।। નીરાજન સો આરતી[3] તાકે

---

[1] દોઇ સ્વરૂપનકોં સો શ્રીનાથજીકો ઓર શ્રીગુસાંઇજીકો પરસ્પર વિરહ.

[2] અસંખ્યાત સો અનેક યુગ યહ અભિપ્રાય શ્રીભાગવતમેં ક્ષણંયુગશતમિવયા સાંયેનવિનાડભવત્ ઇત્યાદિ સ્થલમેં પ્રસિદ્ધ હે.

[3] આરતી કરિવેકે મિષસે ભગવત્સ્વરૂપ હૃદયમેં પધરાવતહેં ય.કો તાત્પર્ય યહ જો ભાવાત્મકજોત તે પ્રકાશિત ભગવત્સ્વરૂપકૂં સન્મુખ ઠાડે રહિકેં આછી રીતિતેં નિરખિકેં અપુને હૃદયમેં પધરાવત હેં ઓર આરતી ફિરાવત હે તાકરિકેં

મિષતેં રૂપ જો પ્રભુનકો સ્વરૂપ તાકોં હૃદયમે ધરિવેકે લિયેં ॥ અબ નીરાજનમિષેં એસે કહ્યો સમયકો નામ નહી કહ્યો યાતેં સંધ્યાઆરતી શયન આરતી દોઇ સૂચન કરી તાકો પ્રકાર યહ સો સંધ્યાઆરતીકે સમેં તો શૃંગાર સહિત વેણુવેત્રગોરજ સહિત સ્વરૂપકો હૃદયમેં ધારણ કરેં યાતે તાપનિવૃત્તિ હોયકેં સુખાભિલાષ બઢે સો હી તાત્પર્ય તંગોરજશ્છુરિતકુંતલ યા શ્લોકકે સુબોધીનીજીમેં નિરૂપણ કિયો હે ઓર શયન આરતીકે સમેં અવ્યવહિત[1]શ્રીઅંગકે દર્શન હોય યાતેં નિરવધિસુખપ્રાપ્તિ હોયકેં વહ સ્વરૂપ હૃદયમેં બિરાજે તાતેં દુસરેદિન વિરહમેં દેહસ્થિતિ રહે ॥ અબ ભગવત્પ્રવેશ હૃદયમે હોય

હૃદયમેં પૂર્વવિરહ તાપાદિક હેં તિનકો દૂર કરત હે યાહીતેં આરતીકે દીપકનકૂં વિરહરૂપપનો હૂ કહીંક ભાવગ્રંથનમેં લિખ્યો હે ઓર પ્રભુ કૃપા કરિકેં હૃદયમેં પધારે એસેં મેરે હૃદયમેં સદા બિરાજેંગે તથા બાહિર હૂ એસેં હી સેવાસુખ સદા દેંગે યા હર્ષતેં તથા દીનતાતેં દંડવત્ કરક હેં.

[1] અવ્યબહિત સો બહુત કરિકેં ખુલ્યે ભયેં જો શયનકેસમેં વિશેષ વસ્ત્ર આભરણ નાહિ રહેં હે તાતેં શ્રીઅંગકી સહજસુંદરતાકો અનુભવ વા બિરિયાં આછો હોય એસેં વસ્ત્રાભરણસહિત સ્વરૂપકે તથા કેવલ શ્રીઅંગકી સ્નેહસૂં દર્શન કરે સો

તબ ગાઢ વિરહમે દેહસ્થિતિ રહે યહ પ્રકાર તો આનંદમયાધિકરણકે દ્વિતીયવરણકમે શ્રીગુસાંઇજિનેં સ્પષ્ટ નિરૂપણ કિયો હે ॥ અબ યા પ્રકારતેં સેવા જીવકોં શિક્ષાકે લિયેં આપ કરત હેં યહ સૂચન કરત ભયે કહત હેં ॥ જીવનેં ॥ સો આપકે શરણાગત જીવ હેં તિનકે ॥ એકૃત્ય ॥ સો યહ સેવા યા રીતતેં અવશ્ય કર્તવ્ય હે ॥ સો કબ કહત હેં ॥ નિત્યપ્રતિ ॥ સો દિવસદિવસપ્રતિ તામેં હૂ ॥ ક્ષણક્ષણેં ॥ યાતેં ક્ષણમાત્રહૂ સેવાબિના ન રહનો ॥ અથવા ॥ યહ સેવારૂપ કૃત્ય કેસો હે સો કહત હેં ॥ નિત્ય[1] ॥ યાતેં એસેં ન કરે તો અપરાધી

હી ધન્ય હોય યાહીતેં વેણુગીતમેં ધન્યાસ્તુમુઢમતયોપિહરિણ્યએતાયાનંદનંદનમુપાત્તવિચિત્રવેષં યા શ્લોકમેં વિચિત્રવસ્ત્રાભરણસહિત પ્રભુનકે દર્શનતેં હરિણીનકોં ધન્ય કહીં ઓર પ્રભુ એક વેષ બડો કરિકેં દુસરે વસ્ત્રાદિક ધારણ કરત હેં તબ હરિણીનકોં સબ શ્રીઅંગકે દર્શન હોત હે સો સબ યા શ્લોકકે શ્રીસુબોધીનીજીમેં તથા લેખમેં સ્પષ્ટ હે.

[1] કર્મ તીન પ્રકારકે હેં નિત્ય નૈમિત્તિક ઓર કામ્ય તામેં નિત્ય સો જે સદા કરનેહી ચહિયેં ઓર ન કરે તો પ્રત્યવાય લગે જેસેં સંધ્યાવંદનાદિક ઓર નૈમિતિક સો નિમિત્ત આયેતેં જરૂર કરને ચહિયે જેસેં પ્રાયશ્ચિતાદિક જો પાપ કરે તો અવશ્ય કરનો પડે નહી તો કછૂ જરૂર નહિ ઓર કામ્ય સો કામના પૂરે

હોય યહ સૂચન કિયો ।। અબ નિત્ય કોનસે સમે કરે સો કહત હે ।। પ્રતિક્ષણ ।। ક્ષણમાત્ર હુ સેવાવિના રહનો નહી ।। સોહૂ ।। ક્ષણેં[1] ।। સો આનંદપૂર્વક કરે ।। અબ પ્રતિક્ષણ સેવા કરની એસેં કહ્યો તબ અનોસરમેં કહા સેવા કરે સો કહત હે ।। શ્રીવિઠ્ઠલનાથએવાઉચ્ચરવા ।। એવા સો પ્રથમ જિનકો નિરૂપણ કીયો એસે ।। અથવા ।। ગોપાલદાસજી પ્રત્યક્ષદર્શન કરિકેં કહત હેં ।। એવા ।। સો જેસે અભી દર્શન દેતહેં એસે શ્રીવિઠ્ઠલનાથ તે શ્રીગુસાંઇજી તે ।। ઉચ્ચરવા ।। સો વિનકો નામસ્મરણકરનો ।। અથવા ।। શ્રી ।। જે સ્વામિનીજી તિન કરિકેં યુક્ત એસે જે ।। વિઠ્ઠલનાથ ।। તે પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં ।। એવા ।। સો એસેં ધ્યાન કરિકેં

કરિવેવારે કર્મ વે કિયેતેં કામના પૂરી હોય પરંતુ ન કરે તો દોષ નહિ ઈન તીનો કર્મમેં નિત્યકર્મ આવશ્યક હે ઓર ભગવત્સેવા હે સો નિત્યકર્મ હે યાહીતે નારદ્દીયપુરાણમેં કહ્યો હે યથાસંધ્યાતથાનિત્યાવિષ્ણુપજાસ્મૃતાબુધૈઃ યાકે વિશેષ પ્રમાણ વચન એનેં સત્સિદ્ધાંતમાર્તંડમેં લિખે હેં તાસૂં ભગવત્સેવા ન કરે તો અપરાધી હોય યહ સબ અભિપ્રાય કૃષ્ણસેવાસદાકાર્યા યા શ્લોકકી ટીકામેં શ્રીગુસાંઈજીનેં લિખ્યો હે.

[1] ક્ષણ એસો ઉત્સવકો નામ અમરકોશમેં લિખ્યો હે ક્ષણઉદ્ધર્ષો મહઉદ્ધવઉત્સવઃ

નામસ્મરણ કરે યાતેં માનસી સેવા હુ સૂચન કરી યાકો ભાવાર્થ યહ જો નિરંતર સેવા કરે અનોસરમેં માનસીસેવા કરે યુગલસ્વરૂપકે ધ્યાનપૂર્વક નામસ્મરણ કરે યહ સબ જીવકોં અવશ્ય કર્તવ્ય હેં ।।૧૦।।

અબ જીવકો શિક્ષા કરિવેકે લિયેં[1] સેવ્યસેવકભાવાત્મક આપકી લીલા નિરૂપણ કરી યાતેં ઉત્કૃષ્ટાપકૃષ્ટભાવકી ઓર દ્વૈતકી[2] શંકા હોય તાકો નિવારણ આધી તુકતેં કરતભયે યુગલસ્વરૂપકી લીલાકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

રૂપ બેઉ એક તે ભિન્ન થઈ વિસ્તરે,
    વિવિધ લીલા કરે ભજન સાર ।।
વિવિધ વચનાવલી નેણસેણેં કરી,
    સંગના સૂચવે નિસ વિહાર ।। ૧૧ ।।

શ્રીનાથજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી યે ।। રૂપબેઉ ।। સો દોઇસ્વરૂપ ।। એક ।। સો અભિન્ન હેં ।। તે ।।સો વે ।। ભિન્નથઈવિસ્તરે ।। લીલાસામગ્રીરૂપતેં ઓર પુત્ર-

---

[1] સેવ્યસેવકભાવરૂપ લીલા સો શ્રીનાથજી સ્વરૂપતેં આપ હી સેવ્ય ઓર શ્રીગુસાંઈજી સ્વરૂપતેં આપ હી સેવક યહ લીલા.

[2] દ્વૈત સો દોય પ્રકારકો જ્ઞાન જેસેં શ્રીનાથજી જૂદે હેં ઓર શ્રીગુગાંઈજી જૂદે હેં એસેં જાનનો યહ દ્વૈત મિટે બિના ફલ ન હોય.

પૌત્રાદિરૂપતેં ભિન્ન સો અનેકસ્વરૂપતેં વિસ્તાર પાવત હેં તાકો કારણ કહત હેં ।। વિવિધલીલાકરેભજનસાર ।। વિવિધ સો નાનાપ્રકારતેં લીલા કરત હેં સો લીલા કોનસી સો કહત હેં ભજનસાર ભજન જો સેવા ઓર નામસ્મરણ સોઈ[1] હે સાર જામે એસી સેવ્યસેવકભાવરૂપ લીલા સો કરત હેં ।। અથવા ।। યુગલ સ્વરૂપકી લીલા નિરૂપણ કરની હે તામે દ્વૈતશંકા હોય તાકો નિવારણ કરતભયે લીલા નિરૂપણ કરત હેં ।। રૂપએઉએક ।। પ્રભુ ઓર શ્રીસ્વામિનીજી યે દોઈ સ્વરૂપ એક હેં પરંતુ ।। ભિન્નથઈ ।। દ્વિધા[2] હોયકેં ।। વિસ્તરે ।। સો વિસ્તારસૂં[3] લીલા કરત હેં

---

[1] ઉત્સવાદિકનકે ભેદસોં પ્રભુનકી અનેક પ્રકારકી લીલાનકો અનુભવ જીવકોં શ્રીગુસાંઈજી કરાવત હેં પરંતુ ભજનરૂપસાર સો સ્થિર અંશ સબ લીલાનમેં સમાન રહત હે

[2] દ્વિધા સો એક હી પૂર્ણપુરૂષોત્તમ અપની ઇચ્છાતેં શ્રી નાથજી ઓર શ્રી સ્વામિનીજી યે દોય સ્વરૂપ ધારણ કરિકેં અનેક લીલા કરત હેં યહ બાત બૃહદારણ્યકકે પુરૂષવિધ બ્રાહ્મણમેં કહી હે તથા નારદપંચરાત્રાદિકમેં હૂ સ્પષ્ટ લિખી હેં.

[3] વિસ્તારસૂં સો અનેક પ્રકારકી લીલા કરત હેં અથવા સ્વરૂપકો વિસ્તાર કરિકેં લીલા કરત હેં અર્થાત્ જિતને વ્રજભક્ત હેં તે સબ શ્રી સ્વામિનીજીકેહી સ્વરૂપ હેં.

વે લીલા કેસી સો કહત હેં ।। ભજનસાર ।। ભજન જો સેવા નામસ્મરણ તાકે સારભૂત યાકો ભાવાર્થ યહ જો નિત્યલીલાવિષ્ટિ યે દોઈ સ્વરૂપ હેં તિનકો યથાધિકાર[1] સદા ધ્યાન કરે સેવા કરે ઓર વિનરૂપનકે નામકો નિરંતર સ્મરણ કરે તો પુષ્ટિ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ હોય યાહીતેં ભજનસાર એસેં કહ્યો ।। અબ સોઈ લીલા નિરૂપણ કરત હેં તહાં પ્રથમ યુગલ સ્વરૂપ બિરાજત હેં ઓર સબ વ્રજભક્ત યથાધિકાર સેવા કરત હેં તા સમે દોઈ સ્વરૂપ પરસ્પર ।। વિવિધવચનાવલી ।। નાના પ્રકારકે રસોદ્બોધક વચનામૃત તાકી આવલી સો પરંપરા તા કરિકેં ।। અબ આવલી શબ્દતેં વચનકો મુક્તાસાદશ્ય સૂચન કિયો ઓર ।। નેણુસેણેંકરી ।। સો નેત્રકમલકી સાકૂત[2]મનો-

---

[1] યથાધિકાર સો અપને અધિકાર પ્રમાણેં ધ્યાન કરે પહિલેં બાલલીલાકો ધ્યાન કરનો ફિર પ્રભુનમેં દ્રઢ સ્નેહ હોય તબ પ્રૌઢ લીલાકો ધ્યાન કરનો અધિકાર બિના વેસો ધ્યાન કરે તો જીવકે દુષ્ટ સ્વભાવતેં મહાઅપરાધ પંડિકેં માર્ગતેં પાત હોય

[2] સાકૂત સો જા કરિકેં અપુને અપુને મનકો અભિપ્રાય સૂચિત હોય એસી.

હરચેષ્ટા તાતેં ॥ સંગના[1] ॥ સો સમસ્યા તા કરિકેં ॥ નિસ ॥ જે રાત્રી તામે કિયે જે વિહાર ॥ અથવા ॥ કરિવેકે હેં જે વિહાર તિનકો ॥ સૂચવે ॥ સો સૂચન કરત હે યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ઓર નેનસેને મલી એસો હુ પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકામેં લિખ્યો હે ॥ ૧૧ ॥ અબ શૃંગાર[2] ધરત હેં તાકો વર્ણન કરત હેં ॥

રત્નમુક્તાવલી પાટસૂત્રેં કરી,
ગલસરી શોભિતા કરે સિંગાર ॥
વિવિધકુસુમાવલી ગ્રથિત હાથેં કરી
એકએકનેં કંઠે આરોપે હાર ॥૧૨॥

---

[1] સંજ્ઞા શબ્દકો અપભ્રંશ ભાષામેં સંગના યહ ભયો યાતેં સંગના સો સમસ્યા યહ અર્થ ટીકામેં કિયો.

[2] અબ પહિલી તુકકે પૂર્વાર્દ્ધમેં શ્રીનાથજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી યે એક હી હેં પરંતુ અપુની ઇચ્છાતેં સેવ્યસેવકભાવ અંગીકાર કિયો હે યહ વર્ણન કિયો ફેર ઉત્તરાર્દ્ધમેં મંગલાકે સમયકો ગુપ્ત વર્ણન કિયો જો શ્રીઅંગમેં રતિ ચિન્હકે દર્શનતેં રાત્રિવિહાર સૂચિત હોત હે ઈત્યાદિ અબ તાપાછેં શ્રીગુસાંઇજી જબ શૃંગાર કરત હેં માલા ધરાવત હેં તાબિરિયાં જો ગુપ્તલીલા હોત હે તાકો સ્પષ્ટ વર્ણન યા તુકમેં કરત હેં સો સબ ટીકામે સ્ફુટ લિખ્યો હે યાહીતેં છઠે આખ્યાનમેં શ્રીકૃષ્ણ

॥ રત્નામુક્તાવલી[1] ॥ રત્ન જે માણિકયાદિક ઓર મુક્તાતે મોતી તિનકી આવલી સો સમૂહ તાકી ॥ પાટસૂત્રેં કરી ગલસરી ॥ પાટસૂત્ર જે રેશમી ડોરા તિનતેં કરી ગલસરી સો કંઠસરી બનાયકેં ॥ શોભિતાકરેસિંગાર ॥ પરસ્પર યથાભિલાષ સમયોચિત સિંગાર કરત હેં ॥ અબ ગલસરી તો ઉપલક્ષણ રીતિતેં કહી યાતેં સબપ્રકારકે આભરણ પરસ્પર ધરાવત હેં યહ સૂચન કિયો ઓર ॥ વિવિધ ॥ સો નાનાપ્રકારકે વર્ણ આકૃતિ ઓર સુગંધ જિનમેં હેં એસે જે ॥ કુસુમ ॥ તે પુષ્પ તિનકીં ॥ આવલી ॥ હેં

સ્વરૂપકી લીલા વર્ણન કરિકેં યા આખ્યાનનેં શ્રીવિઠ્ઠલસ્વરૂપતેં જો લીલા કરી તાકો વર્ણન કરત હેં એસેં ટીકામેં યા આખ્યાનકે આરંભમેં લિખ્યો હે સો અવિરૂદ્ધ હે નહી તો યુગુલસ્વરૂપકી લીલા તો શ્રી કૃષ્ણસ્વરૂપકી હે તાકો વર્ણન યા આખ્યાનમેં કેસે સંભવે ઓર અપ્રસ્તુત નિરૂપણ કરિવેમે પ્રકૃતહાનિ અપ્રકૃતાભ્યાગમ ઇત્યાદિક દોષહૂ આવે તાસૂં જબ શ્રીગુસાંઇજી શૃંગાર કરત હેં તા બિરિયાં જો અલૌકિકદ્રષ્ટિવારેકૂં દીસે એસી ગુપ્તભગવલ્લીલા હોત હે તાકો યા તુકમેં વર્ણન કિયો હે એસેં ભાસતહે ઓર સૌંદર્યનિજહૃદ્ગતપ્રકટિતં યા શ્લોકમેં જો પ્રકાર કહ્યો હે તાસૂં શ્રીગુસાંઇજીકો સ્વરૂપ ઉભયાત્મક હે તાતેં કછૂબી ઉપક્રમાદિ વિરોધ નાંહી.

[1] રત્નમુક્તાવલી યા જગ્ગેં વિવિધ મુક્તાવલી એસો હૂ કોઈક ટીકામેં પાઠ હે.

સો પંક્તિ માલા વે કેસી ।। ગ્રંથિતહાથેંકરી ।। દોઈ સ્વરૂપનનેં અપુને શ્રીહસ્તતેં ગુંથીભઈ ઓર જાલીકે ।। હાર ।। તે એકએકનેંકંઠેઆરોપે ।। દોઈ સ્વરૂપ પરસ્પર શ્રીકંઠમેં ધરાંવત હેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૧૨ ।। અબ શ્રીગુસાંઇજી પુષ્પ વસ્ત્ર આભરણ [1]લાવત હેં તાકો અત્યંત રૂચિસૂં શ્રીનાથજી યુગલ સ્વરૂપતેં અંગીકાર કરત હેં સો વર્ણન કિયો ફેર આપ ભોગ ધરતહેં સો નિરૂપણ કરત હેં ।।

વિવિધ મેવા ભોગ મિષ્ટાન રસ,
રસમસ્યા અર્પેંતે બહુપ્રકાર ।।
વિવિધ બીડા સુગંધ કર્પૂર એલચી,
લવંગ પુગી અનેં ખેરસાર ।।૧૩।।

।। વિવિધમેવા ।। નાનાપ્રકારકે આલે સુકે ભુંજે પગે મેવા ઓર ।। મધુર ।। સો દૂધઘરખાંડઘરકી સામગ્રી ઓર ।। મિષ્ટાન ।। સો બાલભોગકી સામગ્રી ઓર ।। રસ ।। સો આંબગંડેરીપ્રભૃતિકે રસ ।।રસમસ્યા ।। તે રસીલે પદાર્થ ચમચાતેં અરોગીવેકે યે સબ ।। બહુપ્રકાર ।। બોહોત પ્રકારકે

---

[1] શ્રીગુસાંઈજી શ્રી ગોકુલતે ઘોડાપેં બિરાજીકેં શ્રીનાથજીકે લિયે આભરણવસ્ત્રાદિક બાંધિકેં લે પધારતહે સો પહિલેં ફુલફેટે ભર્યાં યાતુકમેં વર્ણન કિયો હે

।। અર્પે ।। સો આપ ભોગ ધરત હેં ઓર કહા ધરત હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ।। બીડા ।। ઓર ।। વિવિધ ।। તે નાના પ્રકારકી ।। સુગંધ ।। સો કહત હેં ।। કર્પૂરએલચીલવંગપૂગીઅનેંખેરસાર ।। કર્પૂર સો બરાસ એલચી સો ઇલાયચી લવંગ સો લોંગ પૂગી સો સોપારી ઓર ખેરસાર[1] સો કાથા ગોલી એ સબ ધરતહેં યહ સબ અનોસરકે સાજકો પ્રકાર હે યાકો ભાવાર્થ સ્ફૂટે હે ।। ૧૩ ।। અબ અનોસરકો સાજ સબ સિદ્ધ ભયેપીછેં યુગલસ્વરૂપ શય્યાપેં બિરાજતહેં તાસમેકે પ્રકારકો વર્ણન કરત હેં ।।

[2]વ્યંજન શીતલ વાયુ મુકુર કરકમલ ધરિ,
દેખાડતાં મોહે સકલસંસાર ।।
એઅહર્નિશ ધ્યાન વિઠ્ઠલાધીશનૂં,
સકલ કલિમલ દુરિતકોટિ ક્ષાર ।। ૧૪ ।।

---

[1] ખદિરસાર યા સંસ્કૃત શબ્દકો ભાષામેં ખેરસાર યહ અપભ્રંશ ભયો હે યાહીતેં કાથા ગોલીકો નામ સંસ્કૃતમેં ખદિરવટી હે તાકો ભાષામેં ખેરોડી કહત હેં.

[2] યા તુકકે પૂર્વાર્દ્ધકો વીંઝણેવાયુશીતલકરેકમલકરમૂકુરદેખાડતાંમોહેસર્વસંસાર એસો હૂ પાઠ કહીંક દીખત હે ઓર

અબ ઉહાં વ્રજભકત ।। વ્યજનશીતલવાયુ ।। વ્યજન જે પંખા તે કરત હેં વે કેસે પંખા હેં શીતલવાયુ જિનતેં શીતલ સો ઠંડો પવન આવત હે ।। અબ શીતલ યહ વિશેષણ ઉપલક્ષણરીતિતેં કહ્યો યાતેં શીત મંદ સુગંધ ત્રિવિધ વાયુ સ્વાભાવિક વિનતેં આવત હે યહ સૂચન કિયો ઓર ।। મુકુકકરકમલ-ધરિદેખાડતાં ।। મુકુર સો આરસી હસ્તકમલમેં લેકેં પરસ્પર દોઉસ્વરૂપ દિખાવત હેં તાસમે ।। મોહેસકલસંસાર ।। મોહે સો મોહિત હોતહેં તે કોન સો કહત હેં સકલ કલા જે કામશાસ્ત્રોક્ત કલા ।। અથવા ।। ચોસઠ કલા તિનકરિકેં યુકત એસે ઓર સંસાર સં[1] સો સુંદર સો હંસજેસી ગજજેસી હે સાર સો ગતિ જિનકી એસે વ્રજભકત તે મોહત હેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો વાસમેકી યુગલ સ્વરૂપકી શોભા દેખિકેં સબ વ્રજસુંદરી હૂ

ઉત્તરાર્દ્ધમેં અહર્નિશધ્યાન શ્રીવિઠ્ઠલઅભિધાનસકલ એસો પાઠ ઓર ટીકામેં હે.

[1] સં ઉપસર્ગકો અર્થ સુંદર સંસ્કૃતમેં પ્રસિધ્ધ હે ઓર સૃગતૌ યા ધાતુકો ઘત્રંતશબ્દ સાર ભયો હે તાતેં ગતી યહ અર્થ કિયો.

મોહ પાવત હેં તાતેં વહ અનિર્વાચ્ય શોભા હે ।। અથવા ।। સકલ ।। જો ચંદ્ર તાકો સંસાર સો સુંદર ગતી સો ।। મોહે ।। સો[1] સ્થિર હોત હે યાકો ભાવાર્થ યહ જો વાસમેકી શોભા દેખિકેં ચંદ્ર હૂ સ્થાગત હોત હે કયોં જો[2] નિષ્કલંકચંદ્રજેસી ગોલ આરસી ઓર વામે દો નિષ્કલંકચંદ્રજેસે યુગલસ્વરૂપકે મુખચંદ્ર દીખત હેં તાતેં આશ્ચર્યતેં ચંદ્ર સ્થિર હોત હે ।। અબ એસે સ્વરૂપકે ધ્યાનકો ફલ નિરૂપણ કરત હેં ।। એ ।। સો જા રીતકો નિરૂપણ કિયો એસો જો ।। અહર્નિશધ્યાન ।। રાત્રિદિવસ ધ્યાન સો કોનકો ।। વિઠ્ઠલાધીશનૂં ।। સો શ્રીગુસાંઇજીકો ।। અથવા ।। જ્ઞાન રહિત જે નિ:સાધનજન તિનપે અનુગ્રહ કરિવેવારે શ્રીયમુનાજી પ્રભૃતિ તિનકે અધીશ તે પતિ શ્રીનાથજી તિનકો

---

[1] ભગવલ્લીલા દેખિકે ચંદ્ર સ્થિર રહત હે સો કીર્તનમેં ચંદદેખિ બિથક્તિ રહ્યો હરિનારીવેમોહેનાદ ઇત્યાદિ અનેક જગ્ગેં ગાયો હે યાહીતેં પંચાધ્યાયીકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં ચંદ્રમાકી મધ્ય-આકાશપર્યંત ગતિ લિખી હે.

[2] જો ચંદ્રમાનેં કારો કારો દીસત હે તાકો કલંક કહત હેં ઓર વાસોં રહિત સો નિષ્કલંક

સો ધ્યાન કેસો હે સો કહત હેં ।। સકલકલિમલદુરિતકોટિક્ષાર ।। સકલ સો સબ કલિજો કલિયુગ તાકે મલ સો મલરૂપ જે પાખંડમત તથા અન્યાશ્રયાદિક[1] તાતેં ભયે જે દુરિતકોટિ સો અસંખ્યાત પાપ તિનકો ક્ષાર સો ધોયવેવારો[2] ।। અબ ક્ષાલે એસેં કહ્યો યાતેં પાપકોં પંકરૂપત્વ[3] ઓર ભગવત્ધ્યાનકોં અમૃતરૂપત્વ સૂચન કિયો ઓર ઈનતુકનકો ઓર હૂ[4] અર્થ હે સો ઓર ટીકાનમેં લિખ્યોહે યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૧૪ ।।

---

૧ અન્યાશ્રયાદિક ઈહાં આદિ શબ્દતેં ભિન્નાશ્રય વગેરે લેને ભિન્નાશ્રયાદિકકો સ્વરૂપ શ્રીગુસાંઈજીને કથાયમાસ્તેકથિતાઃ યા શ્લોકકે ઉપર સ્વતંત્ર લેખમેં લિખ્યો હે તથા નિબંધમેં હૂ હે.

૨ ભગવત્ધ્યાન સબ પાપનકોં ધોયકેં બુદ્ધિકોં નિર્મલ કરત હેં સો શ્રીભાગવતમેં યદંઋનુધ્યાનસમાધિધોતયાધિયાનુપશ્યતિહિતત્વમાત્મનઃ ઈત્યાદિ સ્થલનમેં કહ્યો હે

૩ પંક સો કચિ ઓર પંક એસો પાપકોં હૂ નામ હે અસ્ત્રીપંકંપુમાન્પાપ્મા યહ અમરકોશમેં કહ્યો હે ઓર અમૃત એસો જલકો હૂ નામ હે યાતેં ટીકામેં પાપકો પંક રૂપ કહે ઓર ધ્યાનકો અમૃતરૂપ કહે.

૪ દૂસરી ટીકાનમેં યહ અર્થ લિખ્યોહે જો પહિલીતુકમેં શ્રૃંગારકો વર્ણન કિયો ફેર વિવિધમેવાભોગ યા તુકમેં ભોગ ધરિવેકો તથા બીડી અરોગાયવેકો વર્ણન કિયો અબ યા તુકમેં દર્શનહોતમેં શ્રી ગુસાંઇજી પ્રભુનકોં પંખ કરત હેં તથા આરસી દિખાવત હેં તાબિરિયાં દોઉ સ્વરૂપનકી શોભા ઓર પરસ્પર પ્રેમ દેખિકેં સબ જગત્ મોહતહેં અબ યારીતકો શ્રીનાથજીકો ઓર શ્રીગુસાંઈજીકો અહર્નિશ મનમેં ધ્યાન તથા મુખમેં શ્રીવિઠ્ઠલ યહ અભિધાન સો નામ યે દોઈ જીવનકે કલિયુગસંબંધી સબ દોષ ઓર સબ પાપ દૂર કરતહેં એસેં અર્થ ઓર ટીકામેં લિખ્યો હે પરંતુ ઈનતુકનકો ગુપ્ત મુખ્ય અર્થ નહી લિખ્યો તાતેં યાટીકામેં મુખ્ય અર્થ હી લિખ્યો હે.

અબ સૌંદર્ય નિરૂપણપૂર્વક વ્રજભકતનકો સુખદાતૃત્વ નિરૂપણ કરત હેં ।।

એપ્રભુ ભુવિ પ્રગટ વિપ્રવરતનુધરી,
ડીઠડે ત્રિભુવનચિત્તચાલે ।।
હાવભાવાદિક કોટિકોટિકકરે,
મદનજ્વરવિથાતે વેગેં ટાલે ।। ૧૫ ।।

અબ ।। એપ્રભુ ।। તે યે શ્રીગુસાંઇજી ।। અબ પ્રભુશબ્દ કહ્યો યાતેં કર્મજન્યદેહકો[1] નિરાકરણ કિયો ।। અબ ઈનને ।। ભુવિ ।। સો પૃથ્વીકેવિષેં

---

૧ પ્રભુ સો સમર્થ હે તાતેં જેસેં જીવ અપુને આછે બુરે કર્મકે આધીન હોયકેં આછો બુરો દેહ પાવત હે તેસેં ઇહાં નહિ અપુની ઇચ્છાતેંહી સ્વરૂપ ધરત હેં.

॥ પ્રગટ ॥ સો પ્રત્યક્ષ ॥ વિપ્ર[૧]વરતનુધરી ॥ સો આચાર્યસ્વરૂપ ધારણ કિયો ઓર તનુશબ્દતેં વંશવિસ્તારકત્વ સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ એપ્રભુ ॥ તે નિત્યલીલાવિશિષ્ટ પુરૂષોત્તમ તિનનેં ॥ ભુવિ-

---

[૧] વિપ્ર સો વેદાભ્યાસી બ્રાહ્મણ કયોં જો વેદાભ્યાસાદ્ભવેદ્વિપ્રઃ એસો નિરૂક્ત હે તિનમેં હૂ વર સો શ્રેષ્ઠ ઇતને આચાર્ય યાહીતેં વિપ્રવરતનુ સો આચાર્યસ્વરૂપ યહ અર્થ કિયો ઓર તનુવિસ્તારે-ધાતુમેતેં તનુશબ્દ ભયોહે તાતેં વંશવિસ્તારકો અર્થ કિયો યા પક્ષમેં પોનીતુકકો અર્થ લિખતહું ડીઠડેત્રિભુવનચિતચાલે આપકે દર્શનમાત્રતેં તીનોલોકનકે ચિત્ત સંસારવાસનાતેં દૂરહોતહેં સો હી શ્રીભાગવતમેં ભિદ્યતે હૃદયગ્રંથિશ્છિદ્યંતે-સર્વસંશયાઃ ક્ષીયંતેચાસ્યકર્માણિદ્રષ્ઠએવાત્મનીશ્વરે યાશ્લોકમેં કહ્યો હે ઓર કઠવલ્લીપ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં હૂ યહ સ્ફૂટ હે તાપીછેં હાવભાવાદિકનકો કોટિકોટિકકરે હાવ સો હોમ ભગવદ્વિરહતાપકરિકે જીવનકે દેહેદ્રિયાદિકનકો પ્રભુનમે વિનિયોગ યાહી અભિપ્રાયતેં અષ્ટાદશાક્ષરગોપાલમંત્રમેં સ્વાહાપદ કહ્યો હે ઓર ભાવાદિક સો ભગવદ્ભાવ ભગવત્સેવા પ્રભુનમેં અનેક મનોરથ સિદ્ધ કરત હેં ફેર મદનજુરબિથાતે વેગે ટાલે મદન તો ઉપલક્ષણ રીતિતે કહ્યો યાતે કામક્રોધાદિરૂપ સબ પીડા આપ દૂર કરત હેં અથવા મદનજુરવિથા સો અલૌકિકભાવનાતેં ભગવદ્વિષયકકામસતાપકી પીડા તાકો આપ ભગવલ્લીલાનુભાવ કરવાયકેં મિટાવત હેં ઓર વાસ્તવિકરીતસૂં તો યા તુકમે યુગલસ્વરૂપકી લીલાકો વર્ણન હે સો ટીકાપેં વિસ્તારસું લિખ્યો હી હે.

પ્રગટ[૧] ॥ ભૂ જે સૃષ્ટિકો ઉત્પત્તિસ્થાન અક્ષરબ્રહ્મ-લીલાસ્થાન તાકેવિષેં પ્રગટ સો અભી મોકોં પ્રત્યક્ષ દર્શન હોતહેં તેસી ॥ તનુ ॥ સો સ્વરૂપ ॥ ધરી ॥ સો ધર્યો ॥ અબ પ્રભુનકો અનેકલીલા-વિશિષ્ટ અનેકરૂપ હેં તામે કોનસો સ્વરૂપ ધર્યો સો કહત હેં ॥ વિપ્રવર[૨] ॥ વિશેષકરિકેં વ્રજભક્તનકી રમણેચ્છા પુરણકરિવેવારી એસી જે વરતનુ સો નાયક-સ્વરૂપ સો ધર્યો ॥ અબ તનુશબ્દતેં[૩] લૌકિકેંદ્રિયતેં અગ્રાહ્યપનો ઓર અનેકરૂપ ધરિકેં અનેક વ્રજભક્તનકે મનોરથ પૂર્ણ કરતહેં યહ હે સૂચન કિયો ઓર

---

[૧] સંસ્કૃતમેં ભવત્યસ્માદિતિ ભૂઃ એસી હૂ કહીંક ભૂ શબ્દકી વ્યુત્પત્તિ કરીહે ઓર ભૂ એસો પૃથ્વીકોનામ હૂ હે યાતેં ઉત્પત્તિસ્થાન ઓર લીલાસ્થાન યહ ભૂ શબ્દકો અર્થ કિયો.

[૨] વિપ્રશબ્દકી વિશેષણ વિપર્ત્તીતિ વિપ્રઃ એસી વ્યુત્પત્તિ કરિકેં રમણેચ્છાપૂરણ કરિવેવારે યહ અર્થ કિયો.

[૩] તનુશબ્દ સુક્ષ્મવાચી હૂ હે યાતેં જેસેં પરમાણુપ્રભૃતિ અતિસુક્ષ્મપદાર્થ લૌકિક ઇંદ્રિયતેં દીખત નાહીં તેસેં ભગવત્વસ્વરૂપ હૂ લૌકિકઇંદ્રિયનતેં અનુભવમે આવત નાહી ઓર તનુધાતુકો અર્થ વિસ્તાર હે તાતેં અનેકસ્વરૂપ હેં એસે હૂ સૂચિત ભયો યાહીતેં ટીકામેં તનુશબ્દકો ભાવાર્થ લિખ્યો સો યથાર્થ હે.

ગોપાલદાસજીકોં વાસમેં વાસ્વરૂપકે દર્શન ભએ યાતેં ગોપાલદાસજીકે સબ ઈંદ્રિય અલૌકિક ભયે યહ હૂ સૂચિત ભયો ઔર ધરી એસેં કહ્યો યાતે ષડ્ભાવવિકારકો નિરાકરણ ભયો કયાં[૧] જો ષડ્ભાવવિકાર તો કર્મતેં જાકો દેહ ઉત્પન્ન હોય તાકોં હોય સો ઈહાં નહી હે તાતેં અબ વહ સ્વરૂપ કેસો હે સો કહત હેં ॥ ડીઠડે ॥ સો વા સ્વરૂપકે દર્શન કિયેતેં ॥ ત્રિભુવનચિત્તચાલે ॥ તીનો ભુવનકે ચિત્ત ચલાયમાન હોય ॥ અબ ત્રિભુવન એસેં કહ્યો પરંતુ જાતિ તથા વ્યક્તિ નહી કહી યાતેં પ્રાણીમાત્રકો ચિત્ત ચલે એસો વહ સ્વરૂપ હે યહ સુચન કિયો ॥ અબ ચાલેછેં એસેં નહી કહ્યો ઔર ચાલે એસેં હી કહ્યો યાતેં કદાચિત પ્રાણીમાત્રકૂં યે સ્વરૂપકે દર્શન હોય તો સબનકોં પ્રેમલક્ષણા ભક્તિતેં અલૌકિક ભાવ સિદ્ધ હોયકેં વિરહાર્થ ચિત્તહોય પરંતુ લૌકિકેંદ્રિયતેં

---

[૧] પ્રાકૃત શરીરાદિકનકે છ વિકાર હોત હે પહિલેં ઉત્પત્તિ ૧ તા પીછેં કછૂ સ્થિતિ ૨ ફેર વૃદ્ધિ સો બઢનો ૩ ફેર વિપરિણામ સો અવસ્થા બદલની કેશાદિકનકો રંગ બદલનો ૪ પીછે અપશયસો વામેંસું કછૂ ભાગ ક્ષીણ હોનો ૫ ફેર નાશ ૬ ઇન છ વિકારનકોં શાસ્ત્રમે ષડભાવવિકાર કહત હેં યે સબ ભગવત્સ્વરૂપમેં નાહીં કયોં જો પ્રભુ તો અપુની ઇચ્છાતેં હી સ્વરૂપ ધરત હે.

યા સ્વરૂપકે દર્શન નહી હોય વહ સૂચન કિયો અબ યા સ્વરૂપકો લૌકિકેંદ્રિયતેં અગ્રાહ્યત્વ નિરૂપણ કરિકેં અલૌકિકેંદ્રિય ગ્રાહ્યત્વ નિરૂપણપૂર્વક વ્રજસુંદરીનકો મનોરથપુરકત્વ નિરૂપણ કરત હેં ॥ અબ યુગલ સ્વરૂપકે દર્શન કરિકેં મોહિત હોયકેં સબ વ્રજસુંદરી ॥ હાવભાવાદિકકોટિ કોટિકકરે ॥ હાવભાવ જે મનોહર કામચેષ્ટા તે કોટિકોટિક તે અનેક પ્રકારકે કરત હેં ફેર પ્રભુ પ્રસન્ન હોયકેં વિનકી ॥ મદનજુરવથાતેવેગંટાલે ॥ મદન જે કામ તારૂપી જે જ્વર તાકી વિથા સો વ્યથા પીડા ॥ તે ॥ સો વાકૂં વેગેં ટાલે અંગ[૧] નિવૃત્ત કરત હેં સો મનોરથ પૂર્ણ કરત હેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૧૫ ॥ અબ યા રીતતેં સબ વ્રજસુંદરી સર્વદા પ્રભુનકે સમીપ રહત હેં ઔર પ્રભુ વિનકે સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરત હેં તો હુ આપકી દર્શનેચ્છા વિનકી પૂર્ણ નહી હોત હે એસે મનોહર પ્રભુ હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ॥

---

[૧] પ્રભુ યહ આર્તિ નિવૃત્ત કરત હેં સો શ્રીભાગવતમેં તદ્દર્શનસ્મરરૂજસ્તૃણરૂષિતેનલિંપંત્યઆનનકુચેષુજહુસ્તદાધિં ઈત્યાદિ સ્થલમેં શ્રીસુબોધિ·ીજીમે પ્રસિદ્ધ હે

જાલરંધ્રેં સખી જાણેં ચિત્રેં લખી
વાંછિત નાથની છબિ નિહાલે ॥
કમલ ખંજન મીન મધુપ જ્યાંહાં ત્યાંહાં થકી
વક્રલોચન પ્રાંત પાછાં વાલે ॥ ૧૬ ॥

॥ અબ જા સમેં યુગલ સ્વરૂપ એકાંતમેં બિરાજતહેં તા સમેં કિતનેક વ્રજભકતનકોં પ્રભુનકે દર્શનકી અત્યંત ઇચ્છા હોત હે તબ ॥ જાલરંધ્રે ॥ શય્યામંદિરમે પવન ઓર પ્રકાશ આયવેકે લિયેં નાના પ્રકારકી સુંદર જાલી હેં તિનકે રંધ્ર જે છિદ્ર તિનમેંતેં ॥ સખી ॥ તે વ્રજભક્ત તે ॥ વાંછિતનાથનીછબિનિહાલે ॥ વાંછિતનાથ[1] તે મનભાવતેં પતિ એસે જે પ્રભુ તિનકી છબિ સો સૌંદર્ય શોભા તાકોં નિહાલે

---

[1] વાંછિતનાથ યા જગ્ગેં વાછિતાનાથ એસેં હૂ કિતનેક કહતહેં તાકો અર્થ વાંછિતા જો સબ વ્રજભક્તનકે મનોવાંછિત શ્રીસ્વામિનીજી તિનકે નાથ જો પ્રભુ તિનકી શોભા વે સબ દેખત હેં વાંછિતાનાથ એસેં કહ્યો તાતેં દોઈ સ્વરૂપનકી લીલાકો દર્શન કરત હેં યહ સૂચન કિયો ઓર વાંછિતા શબ્દતે પરમ આસક્તિતેં વે દેખત હેં વિનકો ઇર્ષ્યાદિક કછૂ નાહી યહ સૂચન કિયો તથાપિ નંદગોપસુત દેવિપતિંમેકુરૂતેનમઃ ઈત્યાદિ શ્રીભાગવત વચનકે અનુકૂલ વાંછિતનાથ યહ પાઠ હે તાતેં ટીકામેં યહહી લિખ્યો.

સો[1] વાંરવાર દેખત હેં તા સમેં વ્રજભક્તનકી કેસી વ્યવસ્થા હોત હે સો કહત હેં ॥ જાણેંચિત્રેંલખી ॥ પ્રભુનકે દર્શનતેં મોહિત હોયકેં ચિત્રજેસેં સ્થિર હોતહે તેસેં સ્તબ્ધ હોય જાત હેં ॥ અબ ચિત્રેં લખી એસેં કહ્યો યાતેં વ્રજભક્તનકો સૌંદર્ય ઓર જાલરંધ્રકોં અધિક શોભાયુક્તતત્વ ઓર પ્રભુનકે દર્શનમેં તત્પરપનો સૂચન કિયો ॥ અબ વિન વ્રજ ભકતનકી અત્યંત આર્ત્તતા જાનિકેં જાલરંધ્રમેં કટાક્ષપૂર્વક પ્રભુ દેખત હેં તાકો નિરૂપણ કરત હેં ॥ કમલ ॥ સો શ્યામ અથવા લાલ કમલ ॥ ખંજન ॥ સો અતિચંચલ એક તરહકો પક્ષી ॥ મીન ॥ સો મચ્છ ॥ મધુપ ॥ સો ભમર યે સબ નેત્રકે ઉપમાન હેં તિન સબનકો ॥ વક્રલોચનપ્રાંત ॥ વક્રલોચન સો બાંકી દષ્ટી તાકે પ્રાંત સો કટાક્ષ ॥ અથવા વક્ર એસે જે લોચનાપ્રાંત સો કટાક્ષ તે ॥ જ્યાંહાંત્યાંહાંથકી ॥ જાંહાંતાંહાંતેં ॥ પાછાંવાલે ॥ સો પીછે

---

[1] યા આખ્યાનમેં શ્રીગુસાંઈજીકો વર્ણન હે તામેં જાલરંધ્રતેં સખી પ્રભુનકે દર્શન કરત હેં યહ વર્ણન કિયો તાતેં છ મહિનાતાઈં શ્રીગુસાંઇજી પરાસોલીમેં બિરાજે તબ પિછાડી જાલિયામેંતેં શ્રીનાથજીકે દર્શન આપકૂં હોતે હતે ઇત્યાદિ વાર્તા ગુપ્ત રીતિસોં સૂચન કીની.

ફિરાવત હેં યાકો ભાવાર્થ યહ જે પ્રભુનકે કટાક્ષકી ઉપમાલાયક હુ યે પદાર્થ નહી હેં ॥ અબ લાલ રેખા ઓર સજલપનો સૂચન કરિવેકે લિયે કમલકી ઉપમા ઓર ચપલતા સૂચન કરિવેકે લિયે ખંજનકી ઉપમા ઓર આકૃતિ[૧] સાદશ્યતેં મીનકી ઉપમા ઓર શ્યામવર્ણતેં ગોલઆકૃતિતેં નેત્રકા કનીનિકાકોં[૨] ભ્રમરકી ઉપમા ભાવાર્થ સ્ફુટ હેં ॥ ૧૬ ॥ યા રીત [૩]ષોડશકલાપૂર્ણ જે શ્રીપુરૂષોત્તમ તિનકો લીલા સહિત સો લ્હેતુકતેં નિરૂપણ કરિકેં ॥ અબ યા લીલાસ્વરૂપકે દર્શન કેસેં ભયે તાકો હેતુ આધી તુકતેં કહિકેં કડવા સમાપ્ત ક્ત હેં ॥

---

[૧] નાસિકાકે પાસકો નેત્રકો કોનો મત્સ્યકે મુખકે ઠિકાને ઓર શ્રીકર્ણકે પાસકો નેત્રકો કોનો મત્સ્યકે પુંછકે ઠિકાને હે ઓર જેસેં મત્સ્ય લંબે હોતહે તેસેં નેત્ર હૂ દીર્ઘ હેં ઓર મત્સ્ય જેસે જાડો હોય તેસેં નેત્ર હૂ ડહડહે હેં તાતેં નેત્રકી ઓર મત્સ્યકી આકૃતિ સદ્રશ ભયી.

[૨] કનીનિકા સો નેત્રકી તારા જાકોં કીકી કહત હેં સો.

[૩] પુરૂષે.ત્તમ ષોડશકલાપૂર્ણ હેં યહ બાત છાં દોગ્ય ઉપનિષતકી શ્વેતકેતુવિદ્યામેં તથા અથવ વેદકીપ્રશ્નોપનિષન્મે તથા ઓર હૂ ઉપનિષદનમેં સ્ફુટ લિખીહે

દાસનો દાસ ભણે સકલ સજ્જન સુણે
શ્રીવિઠ્ઠલ આપનો વિરદ પાલે ॥ ૧૭ ॥

ઇતિશ્રીગોપાલદાસજીવિરચિતસપ્તમકડવાસમાપ્ત ॥

॥ દાસ ॥ જે ભાયલા કોઠારી તિનકો ॥ દાસ[૧] ॥ મેં ગોપાલદાસ સો ॥ ભણે ॥ સો કહત હું ॥ અબ મેં કહતહૂં સો ॥ સકલસજ્જનસુણે ॥ સકલ તે સબ ॥ અથવા ॥ સર્વકલાકરિકેં યુક્ત એસે ઓર ॥ સત[૨] ॥ સો નિત્ય જે પ્રભુ તિનકે ॥ જન ॥ તે ભક્ત તે ॥ સુણે ॥ સો સુનતહેં યાતેં મેં જો

---

[૧] ઈહાં દાસકે દાસપનો ગોપાલદાસજીને અપુનો કહ્યો હે યાતેં પ્રભુ અવશ્ય તુરત મોપેં કૃપા કરેગે યહ સૂચન કિયો ક્યોં જો ભગવદ્ભક્તકે દાસભાવતે ભગવાન્ બહુત પસન્ન હોત હેં સો શ્રીભાગવતપાંડવગીતાદિ અનેક ગ્રંથનમેં દાસાનુદાસો ભાવિતાસ્મિભુય: ત્વદ્ભૃદ્રત્યભૃત્પરિચારકભૃત્યભ્રત્યભ્રત્યસ્યભૃત્યઇતિ-મામવલોકનાથ ઇત્યાદિસ્થલનમેં દિખાયોહે.

[૨] સત એસો નિત્યકો નામ હે ઓર યાહીતેં પ્રભુનકો હૂ નામ હે સો ગીતાજીમેં સદ્ભાવેસાધુભાવેચ તથા ઓંતત્સદિતિનર્દેશોબ્રહ્મણસ્ત્રિવિધ:સ્મૃત: ઇનશ્લોકનમેં કહ્યો હે ઓર સકલમજ્જન સર્વકલાસહિત જે પુરૂષોત્તમ તિનકે સજ્જન સો પુષ્ટિમાર્ગીયભક્ત એસો હૂ અર્થ કહત હે તાપક્ષમેં ટીકામેં સોલહતુકકી સંખ્યાકો જો પ્રયોજન લિખ્યો સો ઈહાં મૂલમેં પુરૂષોત્તમવાચક સકલશબ્દતે સૂચન કિયો.

કહુંગો સો અણુંમાત્ર હુ અપ્રામાણિક હે નહી યહ સૂચન કિયો ॥ અબ કહા કહનો હે સો કહત હેં ॥ શ્રીવિઠ્ઠલઆપનોવિરદપાલે ॥ શ્રીગુસાંઇજી આપકો વિરદ જો વિરૂદ પ્રતિજ્ઞા તાકો પાલે સો પાલન કરતહેં ॥ અથવા ॥ શ્રી જે શ્રીસ્વામિનીજી ઓર વિઠ્ઠલ શ્રીપુરૂષોત્તમ યે યુગલ સ્વરૂપ[1] આપકો બિરૂદ જે[2] નિઃસાધનજનહિતકરનો તાકોં પાલત હેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો પરમકૃપાપાત્ર ભાયલાકોઠારી તિનકી કાનતેં શ્રીવિઠ્ઠલ યહ વિરૂદ યુકત કરિવેકેલિયેં યુગલ સ્થરૂપકી લીલાકે મોકું દર્શન કરાયે નહી તો મોકોં યહ દર્શન કહાંતેં યહ વાર્ત્તા અણુમાત્ર હુ મિથ્યા નહીહે યાકો[3] ભગવદીય સબ સાક્ષી હેં ઓર આધીતુકતેં કડવા સમાપ્ત કિયો યાતેં મોકોં યુગલ સ્વરૂપકે

---

[1] બિરૂદ સો પુરાણાદિકનમેં ગાયો એસો આપકો યશ જસેં પરમકૃપાલ હેં સત્યપ્રતિજ્ઞ હેં ઇત્યાદિ.

[2] નિઃસાધનજનકો આપ અગીકાર કરત હે યાહીતેં અપુનો શ્રીવિઠ્ઠલ યહ નામ રૂપ જો વિરૂદ તાકો આપ યથાર્થ પાલતહેં કયોં જો વિત્ સો જ્ઞાન તાકરિકેં ઠ સો રહિત ઈતનેં નિઃસાધન તિનકોં લ સો અંગીકાર કરિવેવારે સો શ્રીવિઠ્ઠલ કહિયે.

[3] ભગવદીય સબસાક્ષી હે યહ સકલસજ્જનસુણે યાકો તાત્પર્યાર્થ કહ્યો.

દર્શનમાત્ર ભયે યા લીલામેં અભી પ્રવેશ નહી ભયો હે યાતેં આધો ફ્લ પ્રાપ્ત ભયો યહ સૂચન કિયો ॥ ૧૭ ॥[1] સપ્તમે વિઠ્ઠલેશાનાંસેવ્યસેવકભાવતઃ ॥ શિક્ષણંમૂલરૂપંચલીલાભિર્વિનિરૂપિતમ્ ॥

ઇતિશ્રીમદ્બાલકૃષ્ણચરણૈકતાનશ્રીમદ્ગોવર્દ્ધન-ગુરૂપાદપદ્મપરાગપ્રાપ્ત પરમોદયશ્રીમદ્ગોકુલો-ત્સવાત્મજજીવનાખ્યેનવિરચિતં સપ્તમાખ્યાન-સ્યવ્યાખ્યાનં સમાપ્તમ્ ॥

---

[1] અબ યારીતસોં ગોસ્વમિશ્રીજીવનજીમહારાજ સપ્તમાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યા આખ્યાનકો સબ અર્થ સંક્ષેપસોં એક શ્લોકમેં કહત હે તાશ્લોકકો અર્થ યા સાતમેં આખ્યાનમેં શ્રીપુરૂષોત્તમ આપ હી શ્રીનાથજીસ્વરૂપસોં સેવ્ય ઓર શ્રીગુસાંઇજીસ્વરૂપ ॥ સો સેવાકરિવેવારે હોયકેં જીવનકોં અપુની સેવા સિખાવત હેં સો વિશેષકરિકેં વર્ણન કિયો ઓર શ્રીગુસાંઇજીકો મુલરૂપ જો યુગલસ્વરૂપ તિનકો હૂ લીલાસહિત વર્ણન કિયો અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા સિખયીસેવાઆપકરિ હરિધરિવિઠ્ઠલરૂપ, કહિસપ્તમ આખ્યાન ફિર લીલા-જુગલસરૂપ ॥ ઇતિશ્રીમદ્વલ્લભાયાર્યમતવર્તિનામોક્ષગુરૂસ્વમાતા-મહગોસ્વામિશ્રીવ્રજવલ્લભચરણૈકતાનેનસ્વરૂપિતૃસકાશાદ્વેવલબ્ધવિ-દ્યેનગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃતંસપ્તમાખ્યાનવ્યાખ્યાનટિપ્પણંસંપૂર્ણં ॥

સિખયી સેવા આપ કરિ, હરિ ધરિ વિઠ્ઠલ રૂપ;
કહિ સપ્તમાખ્યાન ફિર, લીલા જુગલ સ્વરૂપ.

॥ શ્રીકૃષ્ણાયનમઃ

॥ અષ્ટમાખ્યાન ॥

અબ સપ્તમાખ્યાનમેં શ્રીગોકુલતેં ગિરિરાજજી પધારિકેં નિત્ય શ્રીગોવર્દ્ધનધરકી સેવા આપ ભક્તશિક્ષાર્થ કરત હેં યહ નિરૂપણ દ્વારા પરમસ્નેહ દોઇસ્વરૂપનકો[1] પરસ્પર હે યહ નિરૂપણ કિયો ફેર દોઇસ્વરૂપકે સેવ્યસેવકભાવવર્ણનતેં દ્વૈતશંકા હોત હે તાકે નિવારણકે લિયેં નંદનંદન સ્વરૂપતેં જે આપકી અનોસરસમયકી લીલા તાકો નિરૂપણ કિયો તથા યા લીલાકે ધ્યાનકો[2] ફલ ઓર માહાત્મ્ય નિરૂપણ કિયો ॥ અબ અષ્ટમાખ્યાનમેં શ્રીવિઠ્ઠલાવતારકી લીલા નિરૂપણપૂર્વક શ્રીગોકુલમેં શ્રીનવનીતપ્રિયજીકી સેવા આપ પરમપ્રેમતેં જીવશિક્ષાર્થ કરત હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ॥ રાગધન્યાશ્રી ॥ અબ યા

આખ્યાનકો જે ગાન કરેંગે ઓર તદનુસાર યાન કરેંગે તે ધન્ય હેં યહ સૂચનાર્થ ધન્યાશ્રી રાગમેં યાકો ગાન કિયો ॥

લલિત મનોહર શ્રીવલ્લભસુવન સુજાણ ॥
નખશિખસુંદર વ્રજજનજીવનપ્રાણ ॥ ૧ ॥

॥ લલિત ॥ તે સુંદર તે હૂ સામાન્ય નહી ॥ મનોહર ॥ ચિત્ત હરણકરેં એસે ઓર કેસે ॥ સુજાણ ॥ સો સર્વ વિદ્યાકે કલાકે નિધાન ઓર ભક્તકી સેવાકે હૂ જાનિવેવારે ॥ અબ એસે કોન સો કહત હે ॥ શ્રીવલ્લભસુવન ॥ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પુત્ર શ્રીગુસાંઇજી આપ ॥ અબ સુવન કહે યાતેં લૌકિકજીવતુલ્ય હોંયગે યા શંકાકો નિવારણ કરિવેકોં નંદનંદન આપ હેં સો કહત હેં ॥ નખશિખસુંદર ॥ ચરણારવિંદકે નખતેં લેકેં કેશપર્યંત સુંદર એસે જે ॥ વ્રજજન ॥ તે વ્રજસુંદરી તીનિકે ॥ જીવનપ્રાણ ॥ તે અત્યંત પ્રિય અથવા ॥ લલિત ॥ જે વ્રજસુંદરી તિનકે મનકોં હરણ કરિવેવારે ઓર ॥ શ્રી ॥ જે શ્રીસ્વામિનીજી તિનકે ॥ વલ્લભ ॥ તે પતિ ॥ અબ વ્રજસુંદરીપ્રભૃતિલીલાસામાગ્રીમેં દ્વૈત ભાસત હે તાકો

---

[1] દોઇસ્વરૂપ સો શ્રીનાથજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી ઈનકો પરસ્પર અત્યંત સ્નેહ હે સો હી ગોવિંદસ્વામિપ્રભૃતિવૈષ્ણવનને એસીપ્રીતકહુનહિદેખી ઈત્યાદિ કીર્તનનમેં ગાયો હે.

[2] ધ્યાનકો ફલ તથા માહાત્મ્ય એ અહનિંશધ્યાન ઈહાંતે લેકેં નિરૂપણ કિયો.

નિવારણ કરત હે ા ા સુવન ા ા સો સ્વરૂપાભિન્નલીલાસૃષ્ટિકે[1] ઉત્પન્ન કરિવેવારે સોઈ વેદમેં[2] તથા તત્વદ્વીપકેવિષેં શ્રીમહાપ્રભુનનેં કદાચિત્સર્વમાત્મૈવભવતીહજનાર્દનઃ યા સ્થલમેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયોહે ઓર આપ કેસે હેં ા ા સુજાણ ા ા વિવિધ ભોગચતુર યેહી વિશેષણ પુરૂષોત્તમકો બ્રહ્મવલ્લયુપનિષદમેં[3] કહ્યો હે ા ા અબ કેવલ મનોહરત્વ[4] તો મંત્રાદિકનતેં હૂ હોતહે

---

[1] સ્વરૂપાભિન્નલીલાસૃષ્ટિ સો નિત્યલીલામેં વન નદી વૃક્ષ પ્રભૃતિ તથા પશુ પક્ષિપ્રભૃતિ સબ પદાર્થ ભગવત્સ્વરૂપતેં જુદે નહી હેં સબ ભગવદ્રૂપ હી હેં

[2] વેદમેં સો બૃહદારણ્યકાદિ ઉપનિષદનમેં પુરૂષવિધબ્રહ્મણાદિસ્થલનમેં નિત્ય લીલાસૃષ્ટિ કહીહે ઓર તત્વદીપશાસ્ત્રાર્થપ્રકરણમેં ૭ પ્રકારકી સૃષ્ટિ લિખીહે તામેં કદાચિત્સર્વમાત્મૈવ યા કારિકામે પુરૂષોત્તમ આપ હી લીલામેં નદીવૃક્ષાદિરૂપ હોત હેં યા સૃષ્ટિમેં આનદાંશતિરોભાવાદિક નાહીં એસેં નિત્યલીલાસૃષ્ટિ કહી હેં.

[3] બ્રહ્મવલ્લીઉપનિષતકે પ્રથમ મંત્રમેં વિપશ્ચિત્ શબ્દ હે તાકો અર્થ આનંદમયાધિકરણકે ભાષ્યમેં એસેંહી લિખ્યો હે

[4] કિતનેક વશીકરણાદિકનકે એસે મંત્ર હેં જિનતેં આપ સુંદર ન હોય તો હૂ ઓરકે ધનકો હરણ કરિસકે તેસેં ઇહાં નહી.

તાકે નિવારણાર્થ સૌંદર્યનિરૂપણ કરત હે ા ા નખશિખસુંદર ા ા સર્વાંગસુંદર ઓર કેસે ા ા વ્રજજનજીવનપ્રાણ ા ા વ્રજજન જે સખીજન તાકે જીવન જો ચારોં યુથાધિપતિ શ્રીસ્વામિ-યાદિક તિનકે પ્રાણ તે અનન્યપ્રિય ા ા અથવા ા ા લલિત ા ા જે શ્રીગોવર્દ્ધનધર તિનકે ા ા મનોહર ા ા સો ચિત્ત હરિવેવારે એસે ઓર ા ા શ્રી ા ા જે શ્રીસ્વામિનીજી તિનકે ા ા વલ્લભ ા ા સો પ્રિય કયોં જો અત્યંતસેવાતેં દોઇસ્વરૂપનકોં આપ રિઝાવતહેં યાહીતેં ા ા સુવન ા ા તે પુષ્ટિમાર્ગકે પ્રગટકરિવેવારે કયોં જો ષુંઙ્ પ્રસવાર્થકધાતુકો સુવન શબ્દ હે ઓર આપ કેસેં હેં ા ા સુજાણ ા ા અલૌજ્ઞાનવારે યાતેં ભક્તનકો સેવાશિક્ષકત્વ પુષ્ટિમાર્ગાચાર્યત્વ જ્ઞાનદાતૃત્વ સૂચન કિયો ઓર આપ કેસે હેં ા ા નખશિખસુંદર ા ા અત્યંત સુંદર ઓર કેસે હે ા ા વ્રજજનજીવનપ્રાણ ા ા જન જે દૈસીજીવ તિનકે વ્રજ જે સમૂહ તિનકે જીવન જે શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકે પ્રાણ સો અત્યંત પ્રિય પુત્ર યાકો :ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ા ા ૧ ા ા અબ સૌંદર્ય નિરૂપણ કરિકેં તેજકો નિરૂપણ કરત હેં ા ા

વદનકાંતિ જાણે ઉદયા કોટિક ભાણ ા ા
દ્વિજકુલમંડન પ્રગટ્યા પુરુષ પ્રમાણ ા ા ૨ ા ા

॥ વદનકાંતિ ॥ સો શ્રીમુખકો તેજ સો કેસો ॥ જાણેઉદયાકોટિકભાણુ ॥ માનોં કોટિ ભાનુ સો અનેક સૂર્ય ઉદયા સો ઉદયભયે ॥ અબ સૂર્યકી ઉપમા દીની યાતેં [1] ભક્તહૃદયાબ્જવિકાસકત્વ અજ્ઞા-[2]નાંધકારનાશકત્વ ઉલુકસદશપાખંડિજનકોં ગતિહીન કર્તૃત્વ ઈત્યાદિક અનેક અભિપ્રાય સૂચન કિયે ઔર આંપ કેસે હેં ॥ દ્વિજકુલમંડન ॥ દ્વિજ જે બ્રાહ્મણ તિનકો કુલ સો તૈલંગ કુલ તાકે મંડન તે આભરણ-

---

[1] જેસેં સૂર્ય કમલકો વિકાસ કરત હે તેસેં આપ ભક્તનકે હૃદયકમલકો વિકાસ કરત હેં.

[2] ઉલુક સો ઘુઘુ વે જેસેં સુર્યોદય ભયેતેં અંધ હોય જાતહે તાતેં ચાલસકત નહિ તેસેં પાખંડમતવારે હૂ આપકે આગેં અંધજેસે હોય જાતહેં તાતેં પાખંડમતપ્રવૃત્તિકરિસકત નાંહી અબ ઈન દોય તુકનમેં સુજાનશબ્દતેં સર્વજ્ઞ ઔર સબનકે મન હરણ કરિવેવારે સર્વાંગસુંદર સબનકોં જીવાયવેવારે પૂર્ણ-પુરૂષોત્તમ આપ પ્રગટેહેં યહ કહ્યો ઔર જેસેં ગીતાજીમેં દિવિસૂર્યસહસ્રસ્યભવેદ્યુગપદુત્થિતા યા શ્લોકમેં અનેકસૂર્યનકી કાંતિજેસો પ્રભુનકો તેજ હે યહ કહ્યો તેસેં ઈહાં હૂ વદનકાંતિ-જાણેઉદયાકોટિક ભાણુ યહ કહ્યો યાતેં ઇન દોય તુકનમે ઐશ્વર્ય-ગુણકો વર્ણન કિયો ભગવાન્કે ઐશ્વર્ય વીર્ય યશ શ્રી જ્ઞાન વૈરાગ્ય યહ છ ગુણ મુખ્ય હે ઔર યા આખ્યાનમેં ધ્રુવપદકી બારહ તુક હેં તિનમેતેં દોય દોય તુકનમેં એક એક ગુણકો વર્ણન કિયો હે સો આગેં ટીકામેં સ્ફુટ હોયગો.

રૂપ ॥ પ્રગટ્યા ॥ તે પ્રગટ ભયે તે કોન સો કહતહેં । પુરૂષપ્રમાણુ ॥ પ્રમાણુ જે વેદ તદ્રૂપ પુરૂષ યાકો ભાવાર્થ યહ જે તૈલંગકુલકોં શોભા કરિવેકે લિયેં ઔર યથાર્થ વૈદિકમત સ્થાપન કરિવેકે લિયેં સાક્ષાત વેદસ્વરૂપ આપ પ્રગટ ભયે ॥ ૨ ॥ અબ તેજકો નિરૂપણ કરિકેં નામમાહાત્મ્ય નિરૂપણ કરત હેં ॥

નામ તે નિરૂપમ ઉચ્ચરે સકલ કલ્યાણ ॥
તેના સાખી ચારે વેદ પુરાણ ॥ ૩ ॥

॥ તે ॥ સો વહ પ્રસિદ્ધ શ્રીવિઠ્ઠલ એસો નામ વહ કેસો હે ॥ નિરૂપમ ॥ સો જાકોં ઉપમા નહીહે સોઈ કહતહેં ॥ ઉચ્ચરેસકલકલ્યાણ ॥ ઉચ્ચરે ઉચ્ચાર કીયેતેં સકલકલ્યાણ સર્વ પ્રકારતેં શુભ હોય ॥ અથવા ॥ ॥ સકલ ॥ તે સર્વ ॥ કલ્યાણ ॥ તે શુભભક્તજન તે ॥ ઉચ્ચરે ॥ સર્વદા ઉચ્ચાર કરત હેં ॥ અથવા ॥ ઉચ્ચરે ॥ સો ઉચ્ચાર કરે તો ॥ સકલ ॥ સો [1] તેજોવિશિષ્ટ હોય ઔર ॥ કલ્યાણ ॥ સો પર્યવસાનમેં [2]

---

[1] સકલ સોં કલાસહિત ઈતને તેજોયુક્ત હોય યહ અલૌકિક-તેજ બ્રહ્મજ્ઞાનકો પરમ ચિન્હ હે સો નિબંધમેં કહ્યો હે સર્વ-જ્ઞત્વંચતસ્યેષ્ટંલિંગંતેજોપ્યલૌકિકં યાહી અભિપ્રાયતેં ઈહાં ટીકામેં તેજકો અર્થ કિયો

[2] પર્યવસાનમેં સો પ્રાકૃતદેહ છૂટે પીછે મોક્ષ હોય.

વાકો મોક્ષ હોય યાહીતેં નિરૂપમ એસેં કહ્યો અબ યહ તુમ કહતહો સો યથાર્થ હે તામે પ્રમાણ કહા સો કહતહેં ।। તેનાસાખી ।। તેના સો મે કહતહૂં તાકે સાખી તે સાક્ષી ।। ચારેવેદપુરાણ ।। ચારોં વેદ તથા પુરાણ અબ ચાર વેદ કહે પરંતુ પુરાણકી સંખ્યા નહી કહી યાતેં[1] સાક્ષાત ભગવત્પ્રતિપાદક શ્રીમદ્ભાગતાદિક સારભૂત સાત્વિકપુરાણ તે સાક્ષી હેં યહ સૂચન કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ હે જો શ્રીવિઠ્ઠલ એસો નામ નિરંતર પ્રેમપૂર્વક ઉચ્ચાર કરે તો સર્વકાર્ય સિદ્ધ હોય યહ વાર્ત્તા વેદપુરાણમેં પ્રસિદ્ધ હે ।। ૩ ।। એસેં નામમાહાત્મ્ય નિરૂપણ કરિકેં ।। અબ સ્ફુટ વીર્યનિરૂપણ કરતહેં ।।

અસુર હણેવા બ્રહ્મવાદ કરપાણ ।।
ભક્તિ કરે સહુ વાજંતે રૈં નિસાણ ।। ૪ ।।

।। અસુર ।। જે આસુરમત તાકો ।। હણેવા ।। સો

---

[1] કિતનેક પુરાણ ભગવાનકે અંશરૂપ એસે જે ઓર દેવતા તિનકો વર્ણન કરિકે પરંપરાસંબંધતેં પ્રભુનકો વર્ણન કરત હેં ઓર શ્રીભાગવતપ્રભૃતિ વૈષ્ણવપુરાણ તો સાક્ષાત ભગવાનકો હી પ્રતિપાદન કરત હે ઓર અઠારહપુરાણનમેં છ પુરાણ સાત્વિક હેં છ રાજસ હેં ઓર છ તામસ હેં યહ બાત પદ્મપુરાણકે ઉત્તરખંડમેં મહાદેવજીનેં પાર્વતીજીકોં કહી હે તહાં શ્રીભાગવત સાત્વિકપુરાણનમેં ગન્યો હે.

નાશ કરિવેંકેલિયેં ।। [1]બ્રહ્મવાદકરપાણ ।। બ્રહ્મવાદ જો વેદાંત તારૂપી કરપાણ સો કૃપાણ જાકોં ભાષામેં ખાંડા કહતહેં સો શસ્ત્ર યાકો ફલિતાર્થ યહ જો વૈદિકસિદ્ધાંતાનુસાર સર્વ આસુરમતનકો ખંડન આપનેં કિયો યાહીતેં ।। ભક્તિકરેસહુવાજંતેરૈંનિસાણ ।। સહુ સબ વૈષ્ણવ નિસાન જો ધોસા સો બજાયકેં ભક્તિ કરે સો સેવા નામ સ્મરણ નિઃશંક કરતહેં ।। ૪ ।।

અબ[2] વીર્યનિરૂપણ કારકેં યશકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

વૈષ્ણવજનને આપે પદ નિર્વાણ ।।
મારગ મુગતો કોય ન માગે દાણ ।। ૫ ।।

।। વૈષ્ણવજન ।। જો ભગવદીય ।। અથવા ।। વૈષ્ણવ

---

[1] બ્રહ્મવાદકરપાણ યા જગ્ગેં બ્રહ્મવાદકરીવખાણ એસો હૂ પાઠ કિતનેક કહે હેં ઓર ઉત્તરાર્દ્ધમેં ભક્તિકરોસહુ એસો હૂ પાઠ હે

[2] અબ તીસરી તુકમેં નામોચ્ચારમાત્રસોં સર્વ મોક્ષાદિ કલ્યાણકી સિદ્ધિ કહી તહાં દેવતાપ્રભૃતિ પ્રતિબંધ કરિ સકત નહિ યહ સૂચન કિયો યાહીતેં વેદકો તથા અજામિલાખ્યાનાદિ પુરાણભાગનકો પ્રમાણ બતાયો કયોં જો ધર્મરાજકે હૂ દૂત કેવલ નામકે મહિમાતેં અજામિલકોં રોકિ નસકિ યાતે દેવનિરોધરૂપ વીર્ય પુષ્ટિ કે અનુસાર વર્ણન ભયો આસુરખંડનરૂપ વીર્યકોં મર્યાદાકે અનુસાર સ્ફુટ વર્ણન ચોથી તુકમેં કિયો.

જે ભગવદીય તિનકે જન જે અનુગ્રહીત ગોપાલદાસજી પ્રભૃતિ તિનકો ।। આપેપદનિર્વાણ ।। નિર્વાણપદ જે મોક્ષપદ[1] નિત્યલીલાસ્થાન ગોલોક સો આપે સો દેત હેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો નિત્યલીલામેં વાકોં અંગીકાર કરત હેં યાહીતેં કહત હેં ।। મારગમુગતેકોય-નમાગેદાણ ।। મારગ જે પરપ્રાપ્તિકો[2] માર્ગ સો મુગતો પ્રતિબંધરહત હે સો હી લૌકિકરીતિતેં બોધ કરત ભયે કહત હેં ।। કોયનમાગેદાણ ।। દાણ જે રાજાનકો કર સો કોઈ માગત નહીં હે યાકો ભાવાર્થ યહ જો રાજાનકો કર સબ પદાર્થપેં લગત હે પરંતુ ચક્રવર્ત્તી રાજા કાઊકો કછૂ પદારથ દેત હે તો વાકો કોઇ કર નહી લેત હે તેસેં આપ હૂ જાપેં કૃપા કરિકેં

---

[1] અબ ભગવદ્ભક્તકો મોક્ષ સુલભ હે સો વિષ્ણુપુરાણ નારદપચરાત્રાદિકનમેં ભોમાન્મનોરથાન્કામાનસ્વર્ગિંવ દ્યંપરંપદમ્ પ્રાપ્નોત્યાધિતોવિષ્ણોનિર્વાણમપિચોત્તમમ્ મુક્તિરતેષાંકરસ્થિતા ઈત્યાદિ સ્થલનમેં કહ્યો હે.

[2] પર સો ક્ષરઅક્ષરતે ઉત્તમ એસે પુરૂષોત્તમ ઓર સંસ્કૃતમેં મુક્તશબ્દકો ભાષામેં મુગતો એસો અપભ્રંશ હે યાતેં અબ પુરૂષોત્તમ પ્રાપ્તિકો રસ્તા છૂટ હે અબ યા રસ્તામેં કછૂ અડચનો નાહી યાહી અભિપ્રાયતેં ટીકામેં પ્રતિબંધરહિત યહ અર્થ કિયો

નિર્વાણપદ દેત હે તાકો દેવતા[1] હૂ પ્રતિબંધ નહી કરિ સકત હેં યહ પ્રકાર બૃહદારણ્યકાદિક ઉપનિષદમેં નિરૂપણ કિયો હે ।। ૫ ।। અબ ઓર[2] હુ યશકો નિરૂપણ કરત હેં ।।

।। ચરણચાંખડી વંદે રાણેરાણ ।।
।। સરસ થયા તે હુતા જે પ્રેત પાષાણ ।। ૬ ।।

।। ચરણચાંખડી ।। સો ચરણારવિંદમે ધરિવેકી પાદુકા તિનકો ।। વંદેરાણેરાણ ।। સો રાજાનકે હું રાજા ચક્રવર્ત્તી ।। અથવા ।। રાજનકે[3] રાજા ઇંદ્રાદિક તે ।। વંદે ।। વંદન કરત હેં ઓર વંદેરાજારાણ એસો

---

[1] બ્રહદારણ્યકમેં તૃતીયાધ્યાયકે ચતુર્થ બ્રાહ્મણમેં વામદેવ ઋષિકો બ્રહ્મભાવતેં સર્વરૂપતા કહી હે તહાં બ્રહ્મનિષ્ટકોં દેવતા હૂ બાધ કરિ સકત નાહીં યહ કહ્યો હે.

[2] પાંચમી તુકમેં પુષ્ટયનુસારતેં યશકો. વર્ણન કિયો અબ છઠ્ઠીતુકમેં ઓરહૂ યશકો સો મર્યાદાકે અનુસાર યશકો વર્ણન કરત હેં સો હૂ યશ દોપ્રકારકો હે લૌકિક ઓર અલૌકિક સો આગે ટીકામેં સ્ફુટ હોયગો.

[3] સબ રાજાનકો રાજા ઇંદ્ર હે યહ બાત હરિવંશસ્થ વિષ્ણુ-પર્વકે રૂકિમણીસ્વયવર પ્રસંગમેં ક્રથકૈશિક રાજાનને ભગવાનકોં રાજ્યાભિષેક કિયો હે તહાં સ્ફુટ કહી હે.

હુ પાઠ હે ।। અબ લૌકિકયશ નિરૂપણુ કરિકેં અલૌકિક યશ નિરૂપણુ કરત હેં ।। જેપ્રેતપાષાણુ ।। જે પ્રેતરૂપ પાષાણુ ।। હુતા ।। સો હતે ।। તેસરસ-થયા ।। સો વે આપકી પાદુકાકે વંદનતેં[1] સરસ[2] રસ જો ભક્તિરસ તાકરિકેં યુક્ત ભયે ।। અથવા ।। ।। સરસ ।। સો રસ જે પુરૂષોત્તમ તિનકરિકેં યુક્ત ભયે નિત્યલીલાકી વિનકોં પ્રાપ્તિ ભયી યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૬ ।। અબ પ્રેત પાષણુ સરસ કીયે

---

[1] આપકી પાદુકાકે વંદન કિયેતેં ભક્તિરસકી તથા લીલાકી પ્રાપ્તિ હોત હે સો બાત શ્રીભાગવતમેં કહી હે ત્વત્પાદુકેહ્યવિરતંપરિચેચરંતિધ્યાયંત્યભદ્રનશનેશુચયોગૃણંતિ ।। વિંદંતિતેકમલનાભભવાપવર્ગમાશાસતેયદિતઈશતઈશનાન્યે ।। ઇત્યાદિ સ્થલનમેં.

[2] પાષાણુ અનેક વર્ષ પર્યંત જલમે રહે તો હુ સરસ હોય નહી ઓર આપનેં તો પાષાણુતુલ્યનકું હૂ સરસ કિયે યહ આપકો અત્યદ્ભુત ચરિત્ર હે એસે ઈહાં પાંચમી તુકમેં અપુને સબ ભક્તનકો આપ નિર્વાણપદ દેત હેં ઓર આપકે માર્ગમેં કોઇ બાધ કરિ સકત નાહી યહ કહ્યો ઓર છઠ્ઠી તુકમેં યા લોકકે બડે રાજા ઓર સ્વર્ગલોકકે બડેઇંદ્રાદિક તે અબ આપકી ચરણુપાદુકાકો વન્દન કરત હેં ઓર આપ અત્યંત અયોગ્યનકું હુ યોગ્ય કરત હેં યહ કહ્યો યાતેં ઈન દોઇ તુકનમેં પરિપૂર્ણ યશકો વર્ણન કિયો.

તાકો ઉદાહરણુ કહત ભયે શ્રીકો નિરૂપણુ કરત હેં ।।

।। હતિતપતિતનૂં જુવો તમે પ્રગટ એંધાણુ ।।
।। શેષ સહસ્રમુખ ઉચ્ચરે જેહેના વખાણુ ।। ૭ ।।

।। હતિતપતિતનૂં ।। સો હાતત પતિત નામા દો પ્રેત હતે તિનકો ।। પ્રગટ ।। સો પ્રત્યક્ષ ।। એંધાણુ ।। સો ચિન્હ સો ।। તમેજુવો ।। સો તુમ દેખો યહ અપુને[1] ચાર પ્રકારકે અંતઃકરણુનતેં કહ્યો ।। અબ યહ પ્રકાર તો ઉપલક્ષણુ રીતિતેં કહ્યો પરંતુ આપકી ગુણુશ્રી યાહુતેં અધિક હે સો કહત હેં ।। શેષ ।। જે શેષજી તે ।। સહસ્રમુખ ।। તે હજાર મુખતેં ઈતિનેં દો હજાર જીભ તેં ।। જેહનાવખાણુ ।। સો જીનકી સ્તુતિ ।। ઉચ્ચરે ।। સો કહત હેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૭ ।। અબ શેષજી આપકી સ્તુતિ કરત હેં તાસોં પાતાલ પર્યંત હી આપકી શ્રી પ્રસિદ્ધ હોયગી યા શંકાકો નિરાસ કરત હેં ।।

ચૌદલોકમાં વરતે જેહની આણુ ।।
ત્રાસતિમિરનૂં જાણે સકલ વિહાણુ ।। ૮ ।।

---

[1] અબ જુવોતમેપ્રગટએંધાણુ યહ બાત ગોપાલદાસજીને અપુને ચાર પ્રકારકે અંતઃકરણુનતેં કહી ચાર પ્રકારકેં અંતઃકરણુ સો બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ઇનકો વિવેચન બડે ગ્રંથનમેં કિયો હે

॥ ચૌદલોકમાં ॥ સો ચતુર્દશલોકમેં ॥ જેહની ॥ સો જિનકી ॥ આણ ॥ સો દુહાઈ ॥ વરતે ॥ સો ફિર રહી હે ॥ અબ વહ દુહાઈ કેસી હે સો કહત હેં ॥ ત્રાસતિમિરનૂં ॥ ત્રાસ ॥ સો પાખંડકો ઓર યમપ્રભૃતિનકો ભય તારૂપ તિમિર સો અંધકાર તાકો ॥ જાણે ॥ સો માનોં ॥ સકલવિહાણુ ॥ સો સબ નાશ કરિવેવારી ॥ અથવા ॥ ત્રાસતિમિર મિટાયવેકો ॥ [૧]વિહાણુ ॥ સો શસ્ત્ર સો શસ્ત્ર કેસો ॥ સકલ ॥ સો કલાકરિકેં સહિત સો ઉજ્વલ યાતેં તીક્ષ્ણતા સૂચન કરી યાકો [૨]ભાવાર્થ યહ જો આપનેં દિગ્વિજય

---

[૧] સંકૃત મેં પ્રહરણ વિહનન ઈત્યાદિ શસ્ત્રનકે નામ હે તામેં વિહનનશબ્દકો ભાષામેં વિહાણ ભયો ઓર ત્રાસરૂપ અધકાર મિટાયવેકોં વિહાણ સો પ્રાતઃકાલરૂપ આપકો પ્રાકટ્ય હે યા પ્રકારકી આપકી આણ ચતુર્દશલોકમેં વર્તતહે એસો અર્થ ઇહાં હોતહે યાહીતેં ગુર્જરભાષામેં પ્રાતઃકાલકું વહાણું કહત હેં.

[૨] અબ ઇહાં સાતમીતુકમેં હતિતપતિતજેસે અધમ હૂ જે આપકે સેવક હોતહેં તિનકોં આપ સબતેં ઉત્તમ કરતહેં ઓર આપ પુરૂષોતમ હેં યાતેં અક્ષરબ્રહ્માત્મક શેષજી હૂ આપકી સ્તુતિ કરત હેં યહ કહ્યો ઓર આઠમીતુકમેં સબલોકનમેં આપકી આજ્ઞા વર્તતહે યાહીતેં આપકે ભક્તનકો સાધનદશામેં

કિયો તાકે શ્રવણમાત્રતેં સબ અધર્મી લુપ્ત ભયેં તાતેં પાખંડકો ભય ગયો ઓર સબ દેવીજીવ શરણ આએ ભક્તિ કરન લગે તાતેં યમકો ભય ગયો ॥ ૮ ॥ અબ કેવલ યેહી અવતાર આપનેં ધારણ કિયો ઓર અભી હી આપનેં યહ કાર્ય કિયો સો નહી પ્રાતયુગ અવતાર ધારણ કરિકેં યહ કાર્ય આપ કરત હેં ॥ યહ સૂચન કરત હેં ॥

અધર્મ સકલનૂં પેરેં પેરેં કીધું વિત્રાણ ॥
ધર્મ સકલનૂં પ્રભુજીયેં કીધું ત્રાણ ॥ ૯ ॥

અબ ॥ પ્રભુજીયેં ॥ સો સર્વસમર્થ આપ તિનનેં ॥ પેરેંપેરેં ॥ સો [૧]અનેકપ્રકારતેં ॥ સકલ ॥ સો કલાકરિકેં સહિત સો પ્રબલ એસો જો ॥ અધર્મ ॥ તાકો ॥ કીધુંવિત્રાણ ॥ સો નાશ કિયો સો અધર્મા

હૂ પાખંડમતયમપ્રભૃતિનકો ભય હોત નાહી યહ કહ્યો યાતેં ઈન દોય તુકનમેં શ્રિયોહિપરમકાષ્ટાસેવકાસ્તાદ્રશાર્યદિ ઇત્યાદિસ્થ લોકપ્રકારસોં શ્રીકો નિરૂપણ યથાર્થ કિયો યહહી ટીકામેં ભાવાર્થમેં સૂચન કિયો.

[૧] અનેક પ્રકારસો જપ દાન યજ્ઞાદિક આપ કરત હેં તથા ગ્રંથાદિદ્વારા ધર્મકો ઓર અધર્મકો ફલ જૂદો જૂદો દિખાયકેં અધર્મકી નિવૃત્તિ કરત હેં ઇત્યાદિ પ્રકારતેં આપ અધર્મકો નાશ કરતહેં.

દૈત્યાદિક તિનકો નાશ કિયો ઐસેં અધર્મનાશકત્વ નિરૂપણ કરિકેં ॥ અબ ધર્મરક્ષકત્વ નિરૂપણ કરતહેં ॥ સકલ ॥ તે સર્વ ॥ ધર્મ ॥ તે વૈદિક[૧] સ્માર્ત્ત ધર્મ તિનકો ॥ અથવા ॥ ધર્મસકલ ॥ ધર્મ જો વૈષ્ણવધર્મ તાકરિકેં સકલ તે તેજસ્વી જે નિજભકત તિનકો ॥ અથવા ધર્મ હે સકલ સો પ્રબલ જિનતેં ઐસે ઋષિપ્રભૃતિઃતિનકો ॥ અથવા ॥ ॥ ધર્મ ॥ જો પ્રભુનને દીયો જો સ્વ સ્વાધિકારધર્મ તિનકરિકેં ॥ સકલ ॥ તે તેજસ્વી સૂર્યચંદ્રાદિક દેવતા તિનકો ॥ કીધૂંત્રાણ ॥ સો રક્ષા કરતહેં સોઈ આપને ગીતાજીમેં[૨] ॥ યદાયદાહિધર્મસ્યગ્લાનિર્ભવતિભારત ॥ અભ્યુત્થાનમધર્મસ્યતદાત્માંનંસૃજામ્યહમ્ ॥ યા શ્લોકમેં આજ્ઞા કરી હે યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૯ ॥ ઐસેં પ્રતિયુગ અવતાર આપ

---

[૧] વૈદિક ધર્મ સો અગ્નિહોત્રાદિક ઓર સ્માર્તધર્મ સો ગર્ભાધાનાદિક

[૨] ગીતાજીમેં અર્જુનકોં પ્રભુનનેં આજ્ઞા કીની હે જો હે ભરતવંશમેં ઉત્પન્ન અર્જુન જબ હી ધર્મકી મંદતા હોત હે ઓર અધર્મકો ફેલાવ હોત હે તબ તબ હી મેં ધર્મકી રક્ષાકે લિયેં ઓર અધર્મકે નાશકે લિયેં અવતાર ધરતહું.

ધરતહેં યહ નિરૂપણ કરિકેં અબ ફેર શ્રીવિઠ્ઠલાવતારકો ચરિત્ર વર્ણન કરતહેં ॥

સન્મુખ કીધા જે હુતા ભ્રષ્ટ અજાણ ॥
નિર્ભય કીધા શિર ધરી[૧] નિજપાણ ॥ ૧૦ ॥

જે ॥ અજાણ ॥ તે અજ્ઞાની યાહીતેં ॥ ભ્રષ્ટ ॥ તે ભગવન્માર્ગતે બહિર્મુખ ॥ હુતા ॥ તે હતે તિનકોં ॥ સન્મુખકીધા ॥ સો શરણલેકેં ભગન્માર્ગોન્મુખ કિયે ફેર ॥ નિજપાણ ॥ સો અપનો શ્રીહસ્ત સો ॥ શિરધરી ॥ સો મસ્તકપેં ધરિકેં ॥ નિર્ભયકીધા ॥[૧] સો કાલાદિકકે ભયતેં રહિત કિયે યાકો ભાવાર્થ

---

[૧] શિરધરીનિજપાણ યા જગ્ગે શિરધરીનેંપાણ ઐસો હૂ પાઠ હે.

[૧] અબ ઈહાં નોમી તુકમેં ભગવત્સ્વરૂપ જ્ઞાનકો વિરોધી જો અધર્મ તાકો નાશ ઓર ચિત્તશુદ્ધિદ્વારા જ્ઞાનકોં ઉત્પન્ન કરિવેવારો જો શ્રૌતસ્માર્તનિષ્કામ ધર્મ તાકી રક્ષા કહી ઓર દશમી તુકમેં અજાણ સો સ્વરૂપજ્ઞાનવારે ઓર ભ્રષ્ટ સો દેહાદિકમેં અધ્યાસ પાયકેં બ્રહ્મસ્વરૂપતેં ચ્યુત યાહીતેં અધર્માદિકમેં હૂ પ્રવૃત્ત ઐસે જે જીવ તિનકોં આપનેં ઉપદેશ કરિકે સન્મુખ કિયે ફિર અપનો શ્રીહસ્ત ઉનકે માથે ધરિકેં નિર્ભય કરત હેં યહ કહ્યો યાકો તાત્પર્ય યહ જો આપકે શ્રીહસ્તસ્પર્શતેં તુરત જીવકોં શુદ્ધાદ્વૈત બ્રહ્મજ્ઞાન યથાર્થ હોત હે તાહીસોં વે નિર્ભય હોત હે કયોં જો અદ્વૈતજ્ઞાનબિના યથાર્થ ભય મિટત નાહીં

સ્પષ્ટ હે ।। ૧૦ ।। અબ કોનરીતિતેં વિમુખનકો સન્મુખ કિયે સો નિરૂપણ કરત હેં ।।

નિગમ તત્વરસ જસભર કરીસંધાન ।।
રૂપસુંદરતા શું કહૂં નહી કો એસમાન ।। ૧૧ ।।

।। નિગમ ।। જો વેદ તિનકો ।। તત્વરસ ।। સો સારભૂત રસ સો ભકિતરસ સો શ્રીમદ્ભાગવતપ્રથમસ્કંધકે પ્રથમાધ્યાયમેં [૧]નિગમકલ્પતરોર્ગલિતં ફલં યા શ્લોકમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર ।। જસ ।। જો યશ તાકે કેહેવેવારે પુરાણાદિક તિનકો ।। ભર ।। સો સમૂહ તાકો ।। કરીસંધાન ।। સો ઉપદેશ કરિકેં ।। અથવા ।। નિગમ ।। જે વેદ તિનકો ।। તત્વ ।। સો સારભૂત એસો ।। રસ ।। સો ભગવત્સ્વરૂપ તિનકે યશકો ।। ભર ।। સો સમૂહ હે જાકેવિષેં એસે શ્રીમદ્ભાગ-

વતાદિક તિનકો ।। સંધાન ।। સો સુબોધિન્યાદિક ગ્રંથ દ્વારા હૃદયમેં જ્ઞાન સો કરિકેં આપકો અલૌકિકસ્વરૂપ તાકો દર્શન કરાવત હેં સો સ્વરૂપ કેસો હે સો નિરૂપણ કરત હેં ।। રૂપસુંદરતા ।। સો આપકે શ્રીઅંગકી સુંદરતા સો ।। શૂંકહૂં ।। મેં કહા કહૂં મોતે કહી જાત નહીં કયોં જો ।। નહીકોએસમાન ।। યા સ્વરૂપકે તુલ્ય કોઈ હે નહીં તાતેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો પ્રથમ જીવકોં ઉપદેશદ્વારા હૃદય શુદ્ધ કરિકેં ફેર આપકે અલૌકિકસ્વરૂપકો અનુભવ કરાવત હેં ।। ૧૧ ।। અબ ગોપાલદાસજીનેં જો જો વર્ણન કિયો સો સબ જેસે જેસે દર્શન ભયે તેસો વર્ણન કિયો તાંતેં અત્યંત ચિત્તકોં આનંદ ભયો ઓર ભાયલાકોઠારીકો બડો ઉપકાર મનમે જાન્યો તાતેં કહતહેં ।।

કૃપા કરી હરી રાખી બહુવિધ કાન ।।
સેવકજનનેં રાખીલ્યો એહ લાંણ ।। ૧૨ ।।

અબ ગોપાલદાસજી પ્રાર્થના કરતહેં આપ કેસે હો ।। હરી ।। સો સર્વ દૈવીજીવનકે દુઃખહર્ત્તા યાહીતેં ।। કૃપાકરી ।। સો કૃપાકરિકેં ।। બહુવિધ ।। સો બોહોતપ્રકારતેં ।। રાખીકાન ।। ભાયલાકોઠારીકી કાન સો મર્યાદા રાખી કયોં જો એસે અલૌકિક દર્શન મોકોં કરાયે વિનકી કાનતેં પરંતુ અબ જિનલીલાનકે

સો બ્રહ્મવલ્લીબૃહદારણ્યકાદિ ઉપનિષદનમેં પ્રસિદ્ધ હે યહ સબ બાત પહિલેં ટીકામેં અનેક જગ્ગેં લિખી હે તાતેં ઈહાં લિખ્યો જો યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે યાતેં ઈન દોય તુકનમેં જ્ઞાનકો યથાર્થ નિરૂપણ ભયો.

[૧] વેદરૂપકલ્પવૃક્ષતેં ભગવદ્ભક્તિરસરૂપ ફલ પડયો હે યહ શ્રીભાગવતકે તૃતીય શ્લોકમેં કહ્યો હે યા તુકમેં નિગમતત્વરસજસભરી અમૃતસંધાન એસો હૂ પાઠ હે તહાં અમૃત શબ્દકો મોક્ષ તથા સુધા એસો અર્થ કરત હેં.

મોકોં દર્શન કરાયે તિનમેં મોકોં રાખો દૂર મત કરો યહ પ્રાર્થના કરતહેં ।। સેવકજનનેં ।। સેવક સો ભાયલાકોઠારી તિનકો જન સો દાસ મેં ગોપાલદાસ તાકોં ।। રાખીલ્યો સો જિન લીલાનકે દર્શન કરાયે તિનમે રાખો ।। એહ ।। સો યહ હી ।। લાગુ ।। સો સુખકો લાભ યાકો ભાવાર્થ[૧] સ્ફુટ હે ।। ૧૨ ।। અબ ગોપાલદાસજીનેં પ્રાર્થના કરી સો આપનેં

---

[૧] અબ ઇહાં ગ્યારમીતુકમેં સબતેં ઉત્તમ જો ભક્તિરસ તાકી તથા સબ વેદનકો તત્વ જો પુરૂષોત્તમસ્વરૂપ તાકી પ્રાપ્તિ કહી યાતેં સબ પ્રાકૃતપદાર્થનકો અધમપનો ઓર અતત્વપનો દિખાયો ઓર વા ભગવત્સ્વરૂપકી અત્યંત હી સુંદરતા કહી તાતેં વાકે દર્શન ભયેપીછેં ઓર કહી પ્રાકૃતપદાર્થમેં આસક્તિ લગે નહિ યહ સૂચન કિયો ઓર બારમીતુકમેં આપ પરમ કૃપાલુ હેં યાતેં ભકતનકી બહુત કાન રાખત હેં યહ કહ્યો યાતેં પ્રભુનકી હુ અપુનેભક્તબિના ઓર કોઈજગ્ગેં આસકિત નાહી યહ તાત્પર્ય દિખાયો સો હી શ્રીભાગવતમેં સાધવેહૃદ-યંમહ્યં સાધુનાંહૃદયંત્વહં મદન્યતેનાજાનંતિ નાહંતેભ્યોમનાગપિ ઇત્યાદિસ્થલનમેં કહ્યો હે ઓર પરમકૃપા હૂ વૈરાગ્યકો ધર્મ હે સો કૃપાજલધિસંશ્રિતે મમમનઃસુખભાવય યા શ્લોકકે વ્યાખ્યાનમેં શ્રીપુરૂષોત્તમજીનેં લિખ્યોહે ઓર અબ તો હમકું સંસાર છુડાયકેં આપકે પાસ રાખો યહ હી હમ લાભ માને હેં એસે પ્રાર્થના કીની તાતેં પ્રભુબિના ઐહિકપારલૌકિકસર્વપદાર્થનમેં વૈરાગ્ય સૂચિતભયો યાતેં ઈનદોયતુકનમેં પરિપૂર્ણ વૈરાગ્યગુણકો વર્ણન કિયો.

અંગીકાર કરી એસો ભાસતહે યાહીતેં કહતહેં ।।

।। ઢાલ ।।

એહવા તે ગુણનિધિ નાથ ગાતાં,
બ્રહ્મહત્યાદિક અઘ ટલે. ।।
લીલા તે લહરીસિંધુ ઝીલે,
રાસરસિકને જઈ મલે. ।। ૧૩ ।।

।। એહવા ।। તે જિનનેં મેરી તુચ્છકી પ્રાર્થના માની ઓર જિનકો વર્ણન કિયો એસે કોન સો કહતહેં ।। તેગુણનિધિનાથ ।। તે સો જે વેદાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હેં તે ઓર કેસે ગુણનિધિ સો ઐશ્વર્યાદિ અલૌકિકગુણનકે[૧] ભંડાર એસે નાથ સો સર્વસમર્થ[૨]

---

[૧] અબ યારીતસેં બારહતુકનમેં ઐશ્વર્ય વીર્ય યશ શ્રી જ્ઞાન વૈરાગ્ય ઈન છ અલૌકિક ગુણનકો વર્ણન કરિકેં ઇન તુકનમેં મુખ્યતાસૂં છ ગુણનકો હી વર્ણન હે યહ સૂચન કરિવેકોં એહવાતેગુણનિધિનાથ યહ કહ્યો ઈહાં ગુણનિધિ એસેં કહ્યો તાતે ઓર હૂ અસંખ્યાત અપ્રાકૃત ગુણ પ્રભુનમેં રહેહે યહ સૂચન કિયો સો હી નારદપંચરાત્રાદિકનમે નિર્દોષપૂર્ણગુણવિગ્રહ-આત્મતંત્રઃ ઇત્યાદિસ્થલનમેં કહ્યોહે યે હી સબ અભિપ્રાય લેકે ટીકામેં ઐશ્વર્યાદિઅલૌકિકગુણકેભંડાર યહ અર્થ કિયો.

[૨] નાથધાતુકે યાચના ઉપતાપ ઈશ્વરતા આશીર્વાદ યહ ચાર અર્થ હોત હે તામેં ઇશ્વરતારૂપ અર્થ લેકેં સર્વ સમર્થ યહ અર્થ કિયો ઓર ઉપતાપરૂપ અર્થ લેકેં વિપ્રયોગ દેવેવારે યહ અર્થ કિયો.

ઓર પ્રભુપ્રાપ્તયર્થ વિપ્રયોગકે દેવેવારે એસે જે આપ તિનકોં ॥ ગાતાં ॥ સો ગાન કીયેતેં ॥ બ્રહ્મહત્યાદિકઅઘટલે ॥ બ્રહ્મહત્યાપ્રભૃતિ પાપ મિટે અબ યા રીતિતેં ભક્તનકોં અનિષ્ટનિવર્ત્તકત્વ વર્ણન કરિકેં ઇષ્ટદાતૃત્વનિરૂપણ કરતહેં ॥ લીલાતેલહરીસિંધુઝીલે ॥ તે સો વહ જો આપકે યશકો ગાન કરે સો લીલારૂપ જો લહરીયુક્ત સિંધુ સો સમુદ્ર તામેં ઝીલે નિમગ્ન હોય અબ લીલાકોં સિંધુત્વ કહ્યો યાતેં અગાધત્વ સૂચન કિયો ઓર[1] લહરીયુક્તત્વ કહ્યો યાતેં નિત્યનવ્યત્વ ઓર અદ્વૈત સૂચન કિયો ॥ અબ ઓર વાકું કહા લાભ હોતહેં સો કહતહેં ॥ ॥ રાસરસિકનેજઇમલે ॥ રાસરસિક જે પ્રભુ તિનતેં ॥ અથવા ॥ રસનકો જો સમૂહ સો રાસ તે કોન

---

[1] લહરીસિંધુ યા પદમેં મધ્યમપદલોપસમાસતેં લહરીયુકતપનો કહ્યો તાતેં નિત્ય નવ્યત્વ સો જેસે સમુદ્રમેં સદા નચી નચી લેહેર ઉઠિ વોકરત હેં તેસેં લીલાસમુદ્ર જો પ્રભુ તિનકે લીલારૂપ તરંગ હૂ સર્વદા નવીન નવીન હોત હેં યહ સૂચન કિયો ઓર અદ્વૈત સો જેસેં તરંગ સમુદ્રતેં જુદે દિખતહેં પરંતુ વાસ્તવિકરીતિસોં તો વે સમુદ્ર રૂપ હી હેં કબહુ સમુદ્રતેં જુદે હોત નાહી તેસેં પ્રભુનકી લીલા હૂ સબ સાક્ષાદ્‌ભગવદ્રૂપ હી હે યહ સૂચન કિયો.

પુરૂષોત્તમ તિનકે અનુભવ કરિવેવારે તે રસિક વ્રજભકત તિનમેં જઇમલે સો યાલોક તેં ભગવલ્લોકમેં અલૌકિકદેહતેં જાયકેં ભગવલ્લીલાકો અનુભવ કરે યહ પ્રકાર બ્રહ્મવલ્લીપ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં નિરૂપણ કિયોહે યાકો[1] ભાવાર્થ સ્ફુટહે ॥ ૧૩ ॥ અબ એસે પુરૂષોત્તમ તો સર્વતેં પર હેં તબ ભૂતલપેં વે કયોં પધારે તાકો હેતુ કહતહેં ॥

નિઃસાધનજનહિતકરેવા, શ્રીનાથવિઠ્ઠલ આવીયા. ॥
વ્રજમાં તે હીંડે મલપતા,
તે વ્રજસખીમન ભાવીયા. ॥ ૧૪ ॥

॥ નિઃસાધન ॥ તે[2] જ્ઞાનાદિસાધનહીન એસે ॥ જન ॥ જે દૈવીજીવ તિનકો ॥ હિતકરેવા ॥ સો અંગીકાર કરિવેકેલિયેં ॥ શ્રીનાથવિઠ્ઠલ ॥ તે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી આપ ॥ અથવા ॥ શ્રીનાથ ॥ તે શ્રીગોવર્દ્ધનધર

---

[1] યાતુકકો ભાવાર્થ યહ હે જો પ્રભુનકે ગુણગાનમાત્રતેં સબ પ્રતિબંધ નિવૃત્ત હોયકે પરમફલકી પ્રાપ્તિ હોત હે યહ ગુણગાનકો ફલ શ્રીમહાપ્રભુનનેં નિરોધલક્ષણાદિકગ્રંથનમેં લિખ્યોહે

[2] જ્ઞાનરહિતકોં અંગીકાર કરિવેવારે યહ વિઠ્ઠલશબ્દકો અર્થ હે યાહી અભિપ્રાયતે ટીકામેં નિઃસાધનશબ્દકો જ્ઞાનાદિસાધનરહિત યહ અર્થ કિયો

આર શ્રીવલ્લ તે શ્રીગુસાંઈજી યે દોઈ સ્વરૂપ ।। આવીયા ।। સો ભૂતલમેં પધારે ।। અબ ભૂતલમેં કોનસે દેશમેં પધારે સો કહત હેં ।। વ્રજમાંતેહીંડે-મલપતા ।। તે સો શ્રીનાથજી આર શ્રીગુસાંઈજી વ્રજમાં સો વ્રજદેશ નિજલીલાસ્થલ તાકેવિષેં મલપતા તે ગજજેસી ગતિતેં હીંડે સો અનેકલીલાસુખ દેવેકોં ફિરતહેં યાહીતેં તે સો વેદપુરાણાદિકમેં પ્રસિદ્ધ જે ।। વ્રજસખી ।। તે શ્રુતિરૂપા તિનકે ।। મનભાવીયા ।। સો તિનકોં અત્યંત પ્રિય લગતહેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૧૪ ।। એસે વ્રજભકતનકોં પ્રિયત્વ નિરૂપણુ કરિકેં અબ સેવકજનકોં પ્રિયત્વ નિરૂપણુ કરતહેં ।।

કમલનેણેં ને અમૃતવેણેં, વાકયમાધુરી રેડતા. ।।
વેદ ધ્વનિ મિષેં હસ્તચલણેં,
શોભે સૌને તેડતા ।। ૧૫ ।।

।। કમલનેણેં[1] ।। કમલનેયન જે શ્રીગોવર્દ્ધનધર તિનતેં ।। અમૃતવેણેં ।। અમૃત જેસે મધુર વેંણુ તે વચન તિનતેં ।। વાકયમાધુરીરેડતા ।। વાકય જે યથોચિત પદસમૂહ તાકી માધુરી મિષ્ટતા તાકોં રેડતા સો

---

[1] શાસ્ત્રમેં પુંડરીકાક્ષ અંબુજ લોચન ઈત્યાદિ પ્રભુનકે નામ હે યાતેં કમલનયન શબ્દકો અર્થ **શ્રીગોવર્દ્ધનધર લિખે.**

કાનમેં ડારત હેં એસે ।। અબ રેડતા એસેં કહ્યા યાતેં વચનકો રસરૂપત્વ સૂચન કિયો યાકો ભાવાર્થ યહ જો ભકતનપેં આપ એસી કૃપા પ્રભુનકી કરાવતહેં જો પ્રભુ ભકતનતેં સંભાષણુ કરત હેં આર આપ શ્રીસુબોધિન્યાદિકરૂપી[1] વચન તિનકોં ભકતનકોં પ્યાવતહેં ।। અબ અલૌકિક કાર્ય નિરૂપણુ કરિકેં શ્રીવિઠ્ઠલાવતાર કાર્યકો નિરૂપણુ કરતહેં ।। વેદ-ધ્વનિમિષેંહસ્તચલણેં[2] ।। વેદ તે ચારોં વેદ તિનકો ધ્વનિ સો ઊંચે સ્વરતે પાઠ કરનો તાકે મિષતેં જો હસ્તચલણુ તે વાજસનેયીશાખા[3] પ્રભૃતિનકે સ્વર

---

[1] અમૃતવેણેં યા શબ્દમેં અમૃત જો લીલાપ્રપ્તિરૂપ મોક્ષ તાકે પ્રતિપાદક વચન એસો હૂ અર્થ હોત હે સો અભિપ્રાય લેકેં ટીકામેં શ્રીસુબોધિન્યાદિરૂપ વચન યહ અર્થ કિયો આર અમૃત એસો ભગવલ્લીલાપ્રાપ્તિકો નામતો શાંડિલ્યભકિત-મીમાંસાકે તીસરે સૂત્રમેં તથા શ્રીભાગવતમેં હૂ મયિભકિત-હિંભુતાનામમૃતત્વાયકલ્પતે ઈત્યાદિસ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

[2] વેદધ્વનિમિષેં હસ્તચલનેં યા જગ્ગે વેદાધ્યયનમિષભુ-જચલનકરિ એસો હૂ પાઠ હેં.

[3] વાજસનેયીશાખા સો માધ્યંદિનીશાખા શુકલયજુર્વેદ-કીશાખાનકે બહુત કરિકેં હસ્તસ્વર હેં આર ટીકામેં પ્રભૃતિ-શબ્દ લિખ્યો તાતેં મુખ્યતાસૂં સામગાન ઇહાં લેનો કયોં જો

સૂચન કરિવેકોં શ્રીહસ્તકો ચલનો તે ॥ શોભે ॥ સો એસો શોભત હે માનો ॥ સૌનેતેડતા ॥ સર્વ મૂર્તિમતી શ્રુતિ હેં તિનકોં જાનેં આપ બુલાવતે હોંય ॥ અબ યહ ઉત્પ્રેક્ષા કરી યાતેં યહ સૂચન કિયો જો વસ્તુતઃ આપ કછૂ શ્રુતિનકોં બુલાવત નહી હેં કયોં જો વેદ સ્વસ્વરૂપાભિન્ન હેં[1] ॥ ઓર હસ્ત ચલનકે

સામગાનમેં હૂ હસ્તકો ઉપયોગ શાસ્ત્રસિદ્ધ હે ઓર ઇહાં સામગાનકે તથા વાજસનેયી શાખાકે ધ્વનીકો વર્ણન કિયો યાતે પ્રત્યક્ષ રીતસોં હૂ સબ વેદનકી શાખા આપ પઢે હેં યહ સૂચન કિયો કયોં જો અપુની શાખા પઢબિના ઓર શાખા પઢિવેકો અધિકાર હોત નાહી સો હી વસિષ્ઠ સ્મૃતિમેં કહ્યો હે અધીત્યશાખામાત્મીયાંપર શાખા પઠેદ્દ્વિજ ઇત્યાદિ ઓર આપકી શાખા તો તૈત્તિરીય હે તાતેં તૈત્તિરીય શાખાકો તો પ્રથમ હી અધ્યયન સિદ્ધ ભયો ઓર ઋગ્વેદ પઢે બિના સામગાન યથાર્થ ન હોય સકે કયોં જો ઋચાનકે આધારસૂં સામગાન હોત હે ઓર યજ્ઞમેં તો દર્શ પૂર્ણ માસસૂં લગાયકે સબનમે હોતાકે કામમેં રૂગ્વેદકો ઉપયોગ પડત હે ઓર સામગાનકો તો સોમયાગસોં લેકેં ઉપયોગ પડત હે યાતેં ઋગવેદકો અધ્યયન હૂ પ્રથમ હી ભયો યહ સૂચન કિયો

[1] યા અર્થકો તાત્પર્ય યહ જો જેસે શ્રીનાથજી શુદ્ધપુષ્ટિલીલાયુંક્ત હે તે અપુનો વામ શ્રીહસ્ત ઉચો કરિકે સબ ભક્તનકોં બુલાવત હે સોહી ઉત્ક્ષિપ્તહસ્તઃપુરૂષોભક્તાનાકારયત્યતઃ ઇત્યાદિ સ્થલમેં વર્ણન કિયો હે તેસેં આપ આચાર્યરૂપસૂં પ્રકટ હોંયકે સર્વ વૈદિક મર્યાદાકી રક્ષા કરતહે તાસોં મર્યાદા રૂપ દક્ષિણ શ્રીહસ્તકો ચલન કરિકેં ભકતકો બુલાવત હેં.

મિષસોં સબ દૈવીજીવનકોં ભગવલ્લીલા પ્રાપ્તિકે લિયે અપુનેં સમીપ બુલાવત હેં એસો હૂ અર્થ હોત હે યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૧૫ ॥ અબ વંશદ્વારા હુ ભક્તનકો આપ સુખ દેત હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ॥

ભાંતભાંત લીલા કરે પ્રભુ, સાત સરૂપ સોહામણા ॥
એકએકથી અધિક શોભે,
વ્રજસખી લે ભામણા ॥ ૧૬ ॥

॥ ભાંતભાંત ॥ સો નાના પ્રકારતેં ॥ લીલાકરેં ॥ લીલા કરત હેં તે કોન ॥ પ્રભુ ॥ સો સર્વ સમર્થ આપ ઓર[1] ॥ સાતસરૂપ ॥ તે સાત બાલક શ્રીગિરિધરજી પ્રભૃતિ તે કેસે ॥ સોહામણા ॥ અત્યંત મનોહર તે હૂ કેસે ॥ એકએકથીઅધિકશોભે ॥ એકએકતેં પરસ્પર અધિક જિનકી શોભા હે એસે યાહીતેં ॥ વ્રજસખી ॥ તે વ્રજસુંદરીયેં ॥ લે ભામણા ॥ સો બલેયા લેત હેં યાતેં સબ બાલકનકોં ભગવદ્રૂપત્વ સૂચિત ભયો ॥ અથવા ॥ શ્રીગોવર્દ્ધનધર રૂપતેં સુખ દેત હેં સો પ્રથમ નિરૂપણ કિયો ॥

---

[1] શ્રીગિરધરજીપ્રભૃતિ સાત બાલક સ્વરૂપસોં આપ હી સાત પ્રકારતેં દર્શન દેત હેં સો હી છીતસ્વામી પ્રભૃતિ વૈષ્ણવનને બિહરત સાતોં રૂપ ધરેં સદા પ્રગટ શ્રીવલ્લભ નંદન દ્વિજકુલ ભકિતભરેં ઇત્યાદિ કીર્તનનમેં ગાયો હે.

અબ ઓર ભગવદ્રૂપતેં[૧] હુ આપ સુખ દેત હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ।। ભાંતભાંતલીલાકરે ।। સો અનેક પ્રકારકી લીલા કરત હેં તે કોન ।। પ્રભુસાતસરૂપ ।। પ્રભુ જે મુખ્ય સ્વરૂપ નવનીતાપ્રયજી ઓર સાત સ્વરૂપ શ્રીમથુરેશજી શ્રીવિઠ્ઠલેશરાયજી શ્રીદ્વારકાનાથજી શ્રીગોકુલનાથજી શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી[૨] શ્રીમુકુંદ-

---

[૧] ઓર ભગવદ્રૂપતેં સો શ્રીનવનીતપ્રિયજી પ્રભૃતિ સ્વરૂપતેં.

[૨] અબ શ્રીગુસાંઈજીકે છઠ્ઠેલાલજી શ્રીયદુનાથજીકે ઠાકુરજી તો શ્રીબાલકૃષ્ણજી હે પરંતુ ઉનનેં લિયે નહિ ફિર શ્રીયદુનાથજીકે લાલજી મધુસુદનજીનેં પધરાયે હતે પરંતુ થોડેહી દિનમેં પાછે શ્રીદ્વારકાનાથજીકે પાસ પધરાય દિયે યાતેં અભી ઉનકે વંશકે માથેં બિરાજત નહિ ઓર ઉનકે મુખ્ય ઘરમેં શ્રીકલ્યાણરાયજી બિરાજત હેં પરંતુ શ્રીનાથજીકે પાસ પધારિકેં સંગ અરોગત નાહિ યાહીતે છઠે ઘરકી સુખપાલ પહિલેં પધારત નહતિ તાતે શ્રીયદુનાથજીકે વંશકે કાશીવારે ગિરિધરજીમહારાજનેં શ્રીનાથજીકે પાસતેં શ્રીમુકુંદરાયજી પધરાયે સો અબ હુ કાશીમેં ઉનકે વંશકે માથે બિરાજતહેં તાતેં અબ શ્રીજીકે પાસ છઠ્ઠે ઘરકી સુખપાલ પધારત હે યાહીતેં કિતનેક શ્રીબાલકૃષ્ણજીકૂં સાત સ્વરૂપમેં છઠ્ઠે સ્વરૂપ કહત હેં ઓર કિતનેક શ્રીમુકુંદરાયજીકાં કહત હેં ઓર કિતનેક શ્રી કલ્યાણરાજીકૂં હૂ કહત હેં તાસૂં ઇહાં ટીકામેં શ્રીમુકુંદરાયજી પ્રભૃતિ એસેં લિખેં.

રાયજી પ્રભાત શ્રીમદનમોહનજી[૧] ઓર સબ અર્થ હે તેસેં હી યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।। ૧૬ ।। અબ આપકે પરિવારકી શોભા દેખિકેં દેવતાહૂ પ્રસન્ન હોત હેં યહ નિરૂપણ કરત હેં ।।

પેરેંપેરેં પરિવાર સોહે, દેવ મોહે નિરખતાં ।।
ઉચ્છાહ આનંદ અધિક વાઢ્યો,
કુસુમ વરખે હરખતાં ।। ૧૭ ।।

અબ ।। પેરેંપેરેં ।। સો અનેક પ્રકારતેં પુત્ર પૌત્ર બેટીજી તિનકે જન્મતેં ।। પરિવાર ।। સો કુટુંબ સો ।। સોહે ।। સો શોભતહે યાહીતેં ।। દેવમોહેનિરખતાં ।। નિરખતાં સો દર્શન કરતે એસે જે દેવ તે દેવતા તે મોહે સો[૨] મોહ પાવત હેં ફેર ।। ઉચ્છાહઆનંદ ।।

---

[૧] યા પક્ષમેં હૂ એકએકથી અધિક સોભે વ્રજસખીલેભામણા યા ઉત્તરાર્દ્ધકો અર્થ પહિલેં લિખ્યો સો હી જાનનો.

[૨] દેવતા મોહ પાવત હેં યાકો કારણ યહ જો શ્રીકૃષ્ણાવતારમેં તો હમ સબ યાદવકુળમેં અવતાર લેકે ભગવત્સંબંધ પાયે હતે ઓર યા અવતારમેં તો આપ હી સબ પરિવારરૂપ હોત હેં યાતેં હમારો અવકાશ નહીં યાતેં વે મોહ પાવત હેં ઓર યાદવકુલમેં સબ દેવતાનકે અવતાર હતે યહ બાત તો

ઉચ્છાહ સો પુત્રપૌત્રાદિ જન્મોત્સવ તાકો જો આનંદ સો હર્ષ ॥ અધિકવાધ્યો[1] ॥ સો ભૂતલપેં અધિક બઢયો તાતેં વે આપ હુ ॥ હરખતાં ॥ તે હર્ષિત હોયકેં ॥ કુસુમવરખે ॥ પુષ્પકી[2] વૃષ્ટિ કરત હેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૧૭ ॥ અબ આગેંકી તુકમેં અંતઃપુરલીલા વર્ણન કરની હે યાતેં પ્રથમ શૃંગારરસરૂપત્વ વર્ણન કરત હેં ॥

રંગેં તે રંગ્યા રસભર્યાં પ્રભુ ઘોષમાં લીલા કરે ॥
અધિક અધિક પ્રતાપપૂરણ,
જસ દસોદિશ વિસ્તરે ॥ ૧૮ ॥

દશમસ્કંધકે પ્રથમાધ્યાયમેં નંદાદ્યાયેવ્રજેગોપાયાશ્ચાતીષાંચયોષિતઃ । વૃષ્ણુયોવસુદેવદ્યાદેવકયાદ્યાયદુસ્ત્રિગઃ ॥ સર્વેં વૈદેવતાપ્રાયાઉભયોરપિભારત યા શ્લોકમેં કહી હે.

[1] અધિકવાધ્યો યા જગ્ગેં ઉચ્છાહ આનંદ ઉલટયો એસો હૂ કહીંક પાઠ દીખત હે.

[2] પુષ્પકી વૃષ્ટિ કરત હેં તાકો તાત્પર્ય યહ જો પહિલેં રાસલીલામેં આઠસ્વરૂપસોં દર્શન દિયે હતે સો બાત શ્રીસુબોધીનીજીમેં સ્પષ્ટ હે તેસે ઈહાં હુ શ્રીવિટ્ઠલનાથજી ઓર સાત બાલક ઈન આઠ સ્વરૂપનકોં દેખિકેં પુષ્પ વૃષ્ટિ કરત ભયે ઓર જબ જબ ભગવચ્ચરિત્ર દેખત હેં તબ તબ પ્રાયઃ દેવતા પુષ્પવૃષ્ટિ કરત હેં સો શ્રીભાગવતાદિકમેં પ્રસિદ્ધ હે

॥ રંગ ॥ જો સ્નેહ શ્રૃગારરસકો સ્થાયીભાવ તાતેં ॥ રંગ્યા ॥ તે સ્નિગ્ધ તે નિરવધીસ્નેહયુક્ત યાહીતેં ॥ રસભર્યાં ॥ તે શૃંગારરસરૂપ એસે ઓર કેસે ॥ પ્રભુ ॥ સર્વ સમર્થ આપ તે ॥ ઘોસમાં લીલાકરે ॥ ઘોષ જો શ્રીગોકુલ તામે લીલાકરે સો પરિનિષ્ઠિતાનંદરૂપ[1] જે સ્વપરિગ્રહ તિનતેં વિહાર કરત હેં ઓર આપ કહા કરતહેં સો કહત હેં ॥ આધકઅધિકપ્રતાપપૂરણ ॥ દિનો દિન અધિક એસો જો પ્રતાપ જો પ્રભાવ તાકરિકેં પૂર્ણ સો યુક્ત એસો જો ॥ જસ ॥ સો યશ તાકોં ॥ દસોદિશવિસ્તરે ॥ દસોહી દિશાનમેં વિસ્તાર કરત હેં ॥ ૧૮ ॥ અબ આપ તો પુત્રાદિસહિત પુરૂષોત્તમરૂપ હેં યાતેં આપ્તકામ[2] હેં તો હુ ગૃહસ્થાશ્રમકે સુખકો કયોં અનુભવ કરત હેં તાકો હેતુ[3] કહત ભયે

---

[1] સ્વપરિગ્રહ સો શ્રીરૂકમીણીબહુજી ઓર શ્રીપદ્માવતી બહુજી ઓર પરિનિષ્ઠિતાનંદકો સ્વરૂપ પંચમાખ્યાનમેં લિખ્યોહે.

[2] જાકોં કછૂણી પદાર્થકી કામના બાકી ન રહે તાકો આપ્તકામ કહત હે.

[3] ગૃહસ્થાશ્રમ અંગીકાર કરિવેકે હેતુ સો કારણ હોય હેં તામેં એક તો અપુને ભકતનકો સંતોષ તથા યજ્ઞયાગાદિક

બહુ બેટીનકો વર્ણન કરત હેં ।।

અંતઃપુરલીલા કરે, પ્રભુ સકલજન સંતોષતા; ।।
જાણે મત્તમાતંગ છૂટયા, નૂપુરને નિરઘોષતા. ।। ૧૯ ।।

અબ ।। પ્રભુ ।। તે ષડ્ગુણૈશ્વર્યસંપન્ન આપ હેં પરંતુ ।। સકલજન ।। જે અંતપુરસ્થ સબ જન ।। અથવા કલાકરિકેં સહિત સો ।। સકલ ।। ચંદ્ર તાજેસે ।। જન ।। તે પરિનિષ્ઠતાનંદરૂપ સ્વપરિગ્રહરૂપ તિનકો ।। સંતોષતા ।। સંતોષ જે આપ્તકામતા તાકોં કરત ભયે ।। અંતઃપુરલીલાકરે ।। સો[1] અંતઃપુરમેં લીલા કરત હેં યાકો ભાવાર્થ યહ જે સ્વકીયજન જે ભૂતલમેં હેં તિનકે સંતોષાર્થ આપનેં ગૃહસ્થાશ્રમકો અંગીકાર કિયોહે ।। અબ યા રીતતેં ગૃહસ્થાશ્રમકો અંગીકાર લોકસંગ્રહાર્થ[2] હે યહ નિરૂપણ કરિકેં અબ વસ્તુતઃ ભગવત્સેવાર્થ ગૃહસ્થાશ્રમકો અંગીકાર હે સોહી શ્રીમહાપ્રભુનતેં તત્વદીપનેં[1]ભાર્યાદિરનુકૂલશ્ચેત્કારયેદ્ભગવત્ક્રિયામ્ યા કારિકામેં આજ્ઞા કરીહે સોહી નિરૂપણ કરતહેં ।। જાણેમત્તમાતંગછૂટયા ।। સો માનો મસ્તહાતી છૂટે એસેં ।। નૂપુરનેનિરઘોષતા ।। નૂપુર જે તોડા તિનકોં બજાવત ભયે ।। ૧૯ ।। ઓર કહા કરતભયે સો કહતહેં ।।

હાર કંકણ કર્ણભૂષણ, નાદ નાના હીંડતાં; ।।
ગાન ગાયે ને સૂર સુહાયે,
શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને પોઢતાં. ।। ૨૦ ।।

ઓર હાર ।। કંકણ ।। તે ચુડી ।। કર્ણભુષણ ।। તે કરણફૂલ પ્રભૃતિ તિનકે જે ।। હીંડતાં ।। સો ચલત હેં તાસમે ।। નાના ।। નાદ ।। અનેકપ્રકારકે ધ્વનિ તાસહિત ।। ગાનગાયે ।। ભગવદ્યશકો ગાન કરતહેં તાસમે ।। સૂરસૂહાયે ।। સુર જે સપ્તસ્વર તે સુહાયે સો સુંદરલગતહેં તે કોનકોં સુંદર લગતહેં સો કહતહેં ।। શ્રીનવનીતપ્રિયાજીનેં ।। શ્રી જે સ્વામિનીજી

ગૃહસ્થ ધર્મનકો આપ આચરણ કરિકેં જગતમેં ઉનધર્મનકી પ્રવૃત્તિ ઓર દૂસરો મુખ્ય પ્રયોજન યહ જો પ્રભુનકી ઇચ્છાકે અનુસાર ગૃહસ્થાશ્રમ કરિકેં સેવાકો સૌકય યહ હોઇ પ્રયોજન ક્રમસોં હોય તુકનમેં સ્પષ્ટ હોયગે.

[1] અંતઃપુર સો જનાનો

[2] લોકસગ્રહ યહ જો જગતમેં ધર્મ પ્રવર્તાયવેકેલિયે આપ ગૃહસ્થાશ્રમ અંગીકાર કરિકેં યજ્ઞયાગાદિક કરત હેં આપકુ કછૂ ફલકી આકાંક્ષા નાહિ સો હી ગીતાજીમેં નમે પાર્થાસ્તિકર્તવ્યંત્રિષુલોકેષુકિંચન ઇત્યાદિ શ્લોકનતેં નિરૂપણ કિયો હે.

[1] નિબંધમેં કહ્યો હે જો જો સ્ત્રીપુત્રાદિક અનુકૂલ હોય તો ભગવત્સેવામે ઉનકી સહાયતા લેની.

તિનકરિકેં સહિત જે નવનીતપ્રિયજી તિનકોં સો કોનસેસમેં સો કહતહેં ॥ પોઢતાં[૧] ॥ સો દુપેહેરકો અનોસર હોતહેં તાસમે યાકો ભાવાર્થ યહ જો પ્રાતઃકાલમેં દેહકૃત્ય કરિકેં અપરસમે આભરણુ સબ ધરિકેં ઉતાવલતેં મંદિરમેં પધારિકેં સેવા સબ બહુબેટી કરતહેં ફેર રાજભોગપીછેં અનોસરસમેં પરોસનાપ્રભૃાત ગૃહકાર્ય કરતહેં ઓર આભરણકે શબ્દાનુસાર પ્રભુનકે યશકો ગાન કરતહેં સો યુગલસ્વરૂપકો અત્યંત પ્રિય લગત હે ॥ ૨૦ ॥ એસેં પ્રાતઃકાલકો કૃત્ય વર્ણન કરિકેં અબ સંધ્યાકાલકો કૃત્ય વર્ણન કરતહેં ॥

સંધ્યાસમે સિંગાર નૌતન, ફૂલ ગુંથે સઉ મલી; ॥
સદનશોભાનિરખતાં,
તે લક્ષ્મી મન પામ્યા રલી. ॥ ૨૧ ॥

॥ સંધ્યાસમે ॥ સો સાંઝકોં સબ બહુબેટીયેં ॥ સિંગારનૌતન ॥ નૌતન સો નયો સિંગાર કરતહેં

---

[૧] શ્રીનવનીતપ્રિયાજી બાલક હેં ઓર બાલકકોં ગાન કિયેતેં તુરત નીંદ આવતહેં યહ જગતમેં પ્રસિદ્ધ હે યાતેં શ્રીનવનીતપ્રિયાજીકોં પોઢતસમે વહ ગાન આછો લાગતહે યહ વર્ણન કિયો ઓર યુગુલસ્વરૂપકોં વહ ગાન પ્રિય લાગતહે યહ અભિપ્રાય મુખ્ય હે સો ટીકામેં લિખ્યો હે.

ફેર ॥ ફુલગુંથેંસૌમલી ॥ સબ બહુબેટીયેં મિલિકેં પરસ્પર વેણીમેં ફૂલ[૧] ગુંથત હેં ॥ અથવા ॥ ફૂલઘરકી સેવા કરતહેં ॥ અબ વાસમયકી શોભા કેસી હે સો નિરૂપણ કરતહેં ॥ સદનશોભાનિરખતાં ॥ સદન જો અંતઃપુર જનાનો તાકી શોભા દેખિકેં ॥ તેલક્ષ્મી ॥ જે સદા વૈકુંઠમેં રહતહેં તે લક્ષ્મીજી ॥ મનપામ્યારલી ॥ મનમેં રલી સો હર્ષ[૨]પાયે યાકો ભાવાર્થ યહ જો આનંદ રૂપ જે લક્ષ્મીજી તે હૂ જા શોભાકોં દેખિકેં આનંદ પાયે તાતેં વાશોભાકો ઉત્કર્ષ કહાકેહેનો ॥ ૨૧ ॥ અબ લક્ષ્મીજી હુ યા સુખકી આકાંક્ષા કરતહેં સો નિરૂપણ કરતહેં ॥

---

[૧] ફુલઘરકી સેવાકો અર્થ કિયો યાતેં જેસેં ષષ્ઠાખ્યાનમેં શ્રીયશોદાજી સાંઝકું પ્રભુનકો નૌતન શ્રૃંગાર કરત હેં ઓર ફૂલ ગૂંથતહેં તેસે ઇંહાંહું અલૌકિકરીતસોં શ્રીનવનીતપ્રિયાજીકોં યહ સબ શૃંગારાદિક સૂચન કિયો એસેં ભાસતહેં,

[૨] લક્ષ્મીજી હર્ષ પાયે તાકો કારણ યહ જો વ્રજમેં લક્ષ્મીજી મુખ્યતાસૂં ફુલકી સેવા હી કરતહે યાહીતેં માલિનસીજહાંલછિમીડોલે ઈત્યાદિ ગાયોહે ઓર પ્રત્યક્ષમે હુ શ્રીયમુનાજીકે તીરપેં વહ્નીવનમેં લક્ષ્મીજીકો સ્થાન હે વા વનકો અજકાલ બેલવન કહતહેં યાહીતેં શ્રીનવનીતપ્રિયજીકે ઇહાં ફુલ અંગીકાર હોતહે સો દેખિકેં વે આનંદ પાવતહેં.

વાસ વાંછે વ્રજ વસેવા, એણીપેરેં સુખ પાંમવા; ।।
શ્રીપુરૂષોત્તમ ઉત્તમવરને,
સમે જોઈ સિર નામવા. ।। ૨૨ ।।

।। વાસ ।। જે ભૂમિપેં રેહેનો તાકોં ।। વાંછે ।। સો ઇચ્છતહેં તાકો પ્રયોજન કહતહેં ।। વ્રજવસેવા ।। વ્રજ જે નિત્યલીલાસ્થાન તામેં બસિવેકેલિયેં ।। અબ વૈકુંઠ છોડિકેં વ્રજમેં કહા કાર્ય હે સો કહતહેં ।। એણીપેરેં ।। સો યાપ્રકારતેં ।। સુખપાંમવા ।। સો સુખ પાયવેકેલીયે ।। અબ યા સુખકી પ્રાપ્તિ કેસેં હોય તાકો ઉપાય કહતહેં ।। શ્રીપુરૂષોત્તમ ।। શ્રી જે મુખ્યસ્વામિનીજી ઓર પુરૂષોત્તમ તે પ્રભુ યે કેસે ।। ઉત્તમવર ।। ઉત્તમ જે સત્વગુણાવતાર વિષ્ણુ તિનતેં વર તે શ્રેષ્ઠ તિનકોં ।। અથવા ।। શ્રી ।। જે શોભા તાકરિકેં યુક્ત જે ।। પુરૂષોત્તમ ।। તે કેસે ।। ઉત્તમવર ।। ઉત્તમ જે શ્રીસ્વામિન્યાદિક તિનકે વર તે પતિ તિનકોં ।। સમેજોઈ ।। સો સ્વાધિકારોચિતસમય દેખિકેં ।। સિરનામવા ।। સો દંડવત્ કરિવેકેલિયે ઓર શ્રીપુરૂષોત્તમ ઉત્તમવરણે એસો હુ ઇહાં પાઠ હે તાકો અર્થ ઓર ટીકામેં કિયોહે યાકો ભાવાર્થ યહ જે પ્રભુ અંતર્યામી હેં યાતેં

પ્રાર્થનાકો કછૂ પ્રયોજન નહી [૧]સ્વાધિકારોચિતસમયમેં દંડવતમાત્ર કરને ફેર ઇચ્છા હોયગી તો યા સુખકો દાન કરેંગે ।। ૨૨ ।। એસેં મુખ્યઅંતઃપુરકી શોભા વર્ણન કરિકેં અબ સબ બાલકનકે નિવાસકે ગૃહનકો વર્ણન કરતહેં ।।

પ્રતિસદન શોભા અતિઘણી ભણી વેદવદને નજાય ।।
મકરંદમાતા ભમર ગુંજે પક્ષીનાદ સુહાય ।। ૨૩ ।।

।। પ્રતિસદન ।। સબબાલકનકે ગૃહનમે ।। શોભા ।। સો સુંદરતા ।। અતિઘણી ।। અતિબહુત યહ [૨]દ્વિરૂક્તિ અનિર્વાચ્યત્વ સૂચનકરિવેકેલિયેં સો હી સ્ફુટ કહતહેં ।। ભણીવેદવદનેનજાય ।। વેદ તે [૩]ચાર હે વદન સો મુખ જાકે અથવા વેદહેં વદનકે વિષે જાકેં એસે જે બ્રહ્મા તિનતે ।। ભણીનજાય ।। સો કહી નહી જાત હે ।। અથવા ।। મૂર્તિમાન ચારોં વેદ તે હૂ મુખતેં

---

[૧] સ્વાધિકારોચિત સો અપને અધિકારપ્રમાણેં યોગ્ય.

[૨] અતિ ઓર ઘણી યહ દોય શબ્દ કહે યાતેં શોભાકો અનિર્વાચ્યપનો સૂચિત ભયો ઇતનેં વાણીસૂં વર્ણન નહોયસકે એસી અલૌકિકશોભા હે.

[૩] વેદ એસો ચાર સંખ્યાકો નામ જ્યોતિઃશાસ્ત્રાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

કહી નહી સકતહેં એસેં ઘરકી શોભા વર્ણન કરિકેં બાહરકી શોભા વર્ણન કરતહેં ॥ મકરંદમાતા ॥ મકરંદ સો શ્રીયમુનાજીકેવિષેં કમલ હેં તિનકો રસ તાતેં માતા સો મતભયે એસે ભમર તે ભ્રમર તે ॥ ગુંજે ॥ તે અવ્યક્તમધુર શબ્દ કરતહેં ઓર ॥ પક્ષીનાદસુહાય ॥ નાનાપ્રકારકે પક્ષીનકે શબ્દ સુહાવતહેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ૨૩ ॥ અબ વે પક્ષી સામાન્ય પક્ષીજેસે નહીહેં લીલોપયોગી અલૌકિક હેં સો નિરૂપણ કરત હેં ॥

લીલાનેં અનુસાર કલરવ કૂજતા દ્વિજ શોભતા ॥
સ્વસ્વભાવત્યાગી ધ્યાનરાગી,
કોઈક ભાવે લોભતા ॥ ૨૪ ॥

॥ દ્વિજ ॥ જે પક્ષી તે ॥ લીલાનેઅનુસાર ॥ સો લીલોચિત ॥ કૂજતા ॥ તે શબ્દ કરતહેં ઓર કેસે ॥ શોભતા ॥ તે મનોહર હેં વર્ણઆકૃતિ જિનકી એસે ઓર ॥ કલરવ ॥ બહુત મધુર હે શબ્દ જિનકો એસે પરેવા હંસ મોર આદિ અનેકપ્રકારકે પક્ષી હેં ॥

---

[1] યે હંસ આદિ પક્ષી સબ લીલોપયોગિ હેં સો શ્રીભાગવતમેં કવચિચ્ચકલહંસાના મનુકુજતિકુજિતં ઈત્યાદિ સ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે

અબ વે પક્ષી ॥ [1]સ્વસ્વભાવત્યાગી ॥ અપનેં પક્ષીપનેકે સ્વભાવકોં છોડિકેં ॥ કોઈકિભાવેલોભતા ॥ કોઇક સો અનિર્વચનીય એસો ભાવ જો ભગવદ્ભાવ તામેં લોભતા તે લુબ્ધ હોયકેં ॥ ધ્યાનરાગી ॥ ધ્યાન જો જા લીલાકે દર્શન કરતહેં તાકો ચિત્તમેં અનુભવ તાકો રાગી પ્રીતિવારે યાકો ભાવાર્થ યહ જો પક્ષ્યાદિક સબ લીલોપયોગિ [2]અલૌકિક હેં ॥ ૨૪ ॥ અબ સબસ્વરૂપ પોઢતહેં તાસમે ગાન હોતહે તાકો પ્રકાર વર્ણન કરતહેં ॥

---

[1] પક્ષીપનેકેં સ્વભાવકો ત્યાગ યહ જો જેસેં હંસ શરદઋતુમેં પ્રસન્ન રહતહેં વર્ષાકાલમેં માનસસરોવર બિના કહીં રહત નાહીં મયૂર વર્ષાકાલમેં પ્રસન્ન રહતહેં પરેવા દિનમેં હી વિશેષ ફિરતહેં ચકોર ચાંદનીકોં હી ચાહતહેં એસેં અપુનેં અપુનેં સ્વભાવકો ત્યાગ કરિકેં યે પક્ષી ભગવલ્લીલાકે અનુસરસોં હી શબ્દાદિક કરતહેં સદા પ્રસન્ન રહતહેં.

[1] વે સબ જીતેંદ્રિય મુની પક્ષિરૂપસો ભગવલ્લીલાકો દર્શન કરત હેં યાહીતે પક્ષી સ્વભાવકો ત્યાગ ઓર ભગવદ્ધ્યાનમેં અત્યંત આસક્ત વિનકોં યોગ્ય હે સો હી શ્રીભાગવતમેં વેણુગીતમેં પ્રાયોવતાંબુવિહગામુનયોવનેસ્મિન્ યા શ્લોકમેં વર્ણન કિયોહે યાહીતે ટીકામેં પક્ષ્યાદિકસવલીલોપયોગિઅલૌકિકહેં એસેં કહ્યો.

સહચરીરત્ન સુકંઠનાદે', ગાન સુજસ પ્રકાર; ॥
રસિકજનસૌ સંગી મલીને, કરે તે ઉચ્ચાર. ॥ ૨૬ ॥

॥ સહચરીરત્ન ॥ તે બહુબેટીનકી સહચરી અંતઃપુરમેં રેહેવે બારી સ્ત્રીયેં તે કેસી રત્ન તે સર્વસ્ત્રીજનમેં સૌદર્યાદિક ગુણકરિકેં ઉત્તમ વે ॥ સુકંઠનાદેં ॥ સો અપુને આછે કોમલ કંઠકે સ્વરકરિકે ॥ ગાન ॥ સો ગાવતહેં કહાં ગાવતહે સો કહતહેં ॥ સુજસપ્રકાર ॥ સબસ્વરૂપકે જે દૈવોદ્ધારાદકચરિત્ર તે ॥ એસે અંતઃપુરકો પ્રકાર નિરૂપણ કરિકેં અબ બાહિરકો પ્રકાર નિરૂપણ કરતહેં ॥ રસિકજન ॥ રસ જે પ્રભુ તનકે લીલાસુખકે અનુભવ કરિવેવારે તે રસિક શ્રીગુસાંઇજી સાતોંબાલકપ્રભૃતિ તિનકે જન તે સેવક ॥ અથવા ॥ રસિક ॥ જે આપકે લીલા રસકે અનુભવ કરિવેવારે એસે ॥ જન ॥ તે ગોવિંદસ્વામિપ્રભૃતિ તે કેસે ॥ સૌસંગી ॥ આપકે યશોગાનમે એકચિત્તવ રે તે સબ ॥ મલીને ॥ સો મિલકે ॥ કરેતેઉચ્ચાર ॥ તે સો સુજસપ્રકાર તાકો કરે ઉચ્ચાર સો ગાન કરતહેં યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ॥ ॥ અબ આધીતુકતેં ચરિત્રકો ઉપસંહાર[1]

---

[1] ઉપસંહાર સો સમાપ્ત

કરિકેં ઔર આધિતુકતેં પ્રાર્થના કરતભયે કડવા સમાપ્ત કરતહેં ॥

એણીપેરેં લીલા કરે શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥
ભક્તજનના કોડ પૂરો, આપો ચરણ વિહાર ॥ ૨૬ ॥

ઇતિશ્રીગોપાલદાસકૃતવલ્લભાખ્યાનેઅષ્ટમાકડવા-સમાપ્ત ॥

॥ શ્રીવલ્લભરાજકુમાર ॥ શ્રીવલ્લભ જે શ્રીમહાપ્રભુજી તે કેસે રાજ તે સબ આચાર્યનમેં શ્રેષ્ટ તિનકે કુમાર તે પુત્ર આપ શ્રીગુસાંઇજી તે ॥ એણીપેરેંલીલાકરે ॥ યા પ્રકારતેં લીલા કરતહેં ॥ અબ ચરિત્ર પૂર્ણ કરિકેં પ્રાર્થના કરત હેં ॥ ભકતંજનનાકોડપૂરો[1] ॥ ભકત જે ભાયલાકોઠારી તિનકે જન સો દાસ મે ગોપાલદાસ તાકે કોડપૂરો સો મનોરથ પૂર્ણ કરો યહ કહા મનોરથ સો કહતહેં ॥ આપોચરણવિહાર ॥ ચરણસો આપકે ચરણારવિંદ તાકો વિહાર સો ચિત્તમેં રેહેનો સો આપો સો દીજિયેં યાકો ભાવાર્થ યહ જે આપકે ચરણાવિંદ મેરે ચિત્તમેં સદા બિરાજે યહ માગત હું ॥ અથવા ॥

---

[1] ભકતજનના યા જગ્ગેં દાસજનના એસો હૂ પાઠ હે.

॥ ચરણુ[1] ॥ સો પદ અક્ષરબ્રહ્મ નિત્યલીલા સ્થાન તાકેવિષેં ॥ વિહાર ॥ જે અનેકપ્રકારકી આપકી લીલા તે ॥ આપો ॥ સો દીજિયેં યાકો ભાવાર્થ યહ જે નિત્યલીલામેં મેરો અંગીકાર કરિયેં યેહી મે માગતહું ॥ ૨૬ ॥ શ્લોકઃ ॥

[2]:અષ્ટમેવિઠ્ઠલેશાનાંમાહાત્મ્યંપાપનાશનમ્ ॥
પરિવારાલંકૃતાનાંચરિતંચનિરૂપિતમ્ ॥ ૮ ॥

---

[1] અક્ષરબ્રહ્મ શ્રીપુરૂષોત્તમકે ચરણારવિંદરૂપ હે તથા લીલાસ્થાન હે સો બાત બ્રહ્મવલ્લીઆદિઉપનિષદનમેં તથા નિબંધાદિકગ્રંથનમેં પ્રસિદ્ધ હે યાહીતેં ટીકામે ચરણુશબ્દકો અર્થ અક્ષરબ્રહ્મ યહ કિયો.

[2] અબ યારીતસોં અષ્ટમાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિ કેં ગોસ્વામિશ્રીજીવનજીમહારાજ યા આખ્યાનકો સબ અર્થ સંક્ષેપસોં એક શ્લોકમેં આજ્ઞા કરતહેં તા શ્લોકકો અર્થ યા અષ્ટમઆખ્યાનમેં અપુને પરિવાર કરિકેં શોભાયુક્ત એસે જે શ્રીગુસાંઈજી તિનકો માહાત્મ્ય ઓર ચરિત્ર નિરૂપણુ કિયો વહ માહાત્મ્ય ઓર ચરિત્ર પાપ નાશન હે ઈતનેં શ્રવણુ માત્રસોં જીવનકે પાપનકો નાશ કરિવેવારે હે અબ યા આખ્યાનમેં પ્રથમ બારહતુકનમેં ઐશ્વર્યાદિકભગવદ્ગુણનકો વર્ણુન કિયો યાતેં સંપૂર્ણ માહાત્મ્ય

ઇાતશ્રીમદ્બાલકૃષ્ણુચરણૈકતાનશ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૂ
પાદપદ્મપરાગપ્રાપ્તપરમોદયશ્રીમદ્ગોકુલોત્સ-
વાત્મજજીવનાખ્યેનાવરચિતમષ્ટ-
માખ્યાનવ્યાખ્યાનં-
સમાપ્તિમગતમ

દિખાયો ઓર તેરમીતુકમેં "એવાતેગુણુનિધિનાથગાતાંબ્રહ્મહત્યાદિકઅઘટલે" યહ કહ્યો યાતેં પાપ નાશ કરિવેકો સામાર્થ્ય હૂ સ્પષ્ટ કિયો ઓર શ્રીનવનીતપ્રિયજીકી સેવાપ્રભૃતિ આપકે ચરિત્રકોંહૂ ઇહાં વર્ણુન કિયો અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા

કહ્યો રૂચિરપરિવારયુત, વિઠ્ઠલકો જીુબખાન ।
દુરિતહારિ મહિમાચરિત, ઈહ અષ્ટમ આખ્યાન ॥

ઈતિ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યમતવર્તિનાસોક્ષગુરૂસ્વમાતામહ ગોસ્વામિશ્રીવૃજવલ્લભચરણૈકતાનેનસ્વપિતૃસકાશાદેવલબ્ધવિદ્યેનપંચનદિઘનશ્યામભટ્ટાત્મજગોવર્દ્ધનાશુકવિનાકૃતંઅષ્ટમાખ્યાનવ્યાખ્યનટિપ્પણં સંપૂર્ણમ્ ॥

★

॥ શ્રી કૃષ્ણાયનમઃ ॥

॥ નવમાખ્યાન ॥

અબ અષ્ટમાખ્યાનમેં પરિવારચરિત્ર વર્ણન કરિકેં નવમાખ્યાનમેં ગોપાલદાસજી અપની જીવ્હાકોં શિક્ષા કરતભયે શ્રીમહાપ્રભુનકે પરિવારકો ઓર નામપૂર્વક સબબાલકનકે ગુણનકો[1] સંક્ષેપતેં વર્ણનકરતભયે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પરિવારકો નામસ્મરણ ક્ષણમાત્ર હૂ છોડના નહી યહ શિક્ષા અપને અંતકરણકોં કરતહેં ॥ અબ શ્રીપુરૂષોત્તમકે સ્મરણકો આવશ્યકત્વ શ્રીમહાપ્રભુનનેં ચતુઃશ્લોકીમેં ગોકુલેશ્વરપાદયોઃ[2] ॥ સ્મરણંભજનંચાપિનત્યાજ્યમિતિમેમતિઃ ॥ યા શ્લોકમે નિરૂપણ કિયોહે ॥ રાગવિભાસ ॥ અબ યા આખ્યાનકો ગાન પ્રાતઃકાલમે તો અવશ્ય કરનો

---

[1] ગુણ સો ઐશ્વર્યવિર્યાદિક છ યે છઓં શ્રીગિરિધરજીમેં સ્પષ્ટ હેં ઓર શ્રીગોવિંદરાયજી પ્રભૃતિનમેં ક્રમસૂં એક એક ગુણ સ્પષ્ટ હે યહ બાત મૂલપુરૂષાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે તારીતસોં ઈહાં હૂ સંક્ષેપસો વર્ણન કરીહે.

[2] શ્રીગોકુલકે પતિ નિઃસાધનજનનકે રક્ષક જે પ્રભુ તિનકે ચરણારવિંદકો સ્મરણ ઓર ભજન નિરંતર કરનો કબ હૂ છોડનો નહિ.

તાતેં સ્વદેહમે ભગવત્તેજકી[1] વૃદ્ધિ હોય યા અભિપ્રાયતેં પ્રાતઃકાલકો રાગ વિભાસ તામે યા આખ્યાનકો ગાન કિયો ॥

નિતપ્રતિક્ષણક્ષણ સુમરિયેં,
શ્રીવલ્લભનો પરિવાર રે રસના; ॥
શ્રીપુરૂષોત્તમ પ્રગટિયા,
જગત કરેવા ઉદ્ધાર રે રસના ॥ ૧ ॥

॥ રેરસના ॥ સો હે જીવ્હા ॥ અબ જીવ્હાવાચક રસનાશબ્દ કહ્યો યાતેં નામસ્મરણકૂં[2] રસરૂપત્વ દ્યોતન કિયો ॥ નિત ॥ સો નિત્ય સો હુ ॥ પ્રતિક્ષણક્ષણ ॥ સો વારંવાર ॥ અથવા ॥ પ્રતિક્ષણ ॥ સો વારંવાર ॥ અથવા ॥ પ્રતિક્ષણ ॥ સો વારંવાર સો હૂ ॥ ક્ષણ[3] ॥ સો હર્ષ આનંદ કરિકેં સહિત ॥ સુમરિયેં ॥ સો સ્મરણ કરનો કોનકો સો કહતહેં ॥ શ્રીવલ્લભનો-

---

[1] વિશેષેણભાસયતેઇતિવિભાસઃ એસો વિભાસશબ્દકો અર્થ હોતહે તાતેં ભગવતેજકી વૃદ્ધિ હોય યહ અર્થ ટીકામેં કિયો.

[2] જીંવ્હા સબરસનકો ચાખતહે તાહીતે યાકોં રસના કહતહેં તા જીંવ્હાકો ઈહાં ઉપદેશ કિયોહે જો તુ ભગવન્નામસ્મરણરૂપ રસ ચાખ તાતેં ભગન્નામસ્મરણકોં રસરૂપતા સૂચિત ભઇ.

[3] ક્ષણ એસો હર્ષકો નામ અમરકોશાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

પરિવાર ।! શ્રીવલ્લભાર્યજીકો પરિવાર સો કુટુંબ તાકોં ।। યાકોં હેતુ કહતહેં ।। શ્રીપુરૂષોત્તમપ્રગટિયા ।। શ્રી જે શ્રીસ્વામિનીજી તિનસાહિત પુરૂષોત્તમ પ્રગટ ભયે હેં તાકો કારન કહતહેં ।। જગતકરેવાઉદ્ધાર ।। જગતમેં જે દૈવીજીવ હેં તિનકો ઉદ્ધાર કરિવેંકો ।। અબ શ્રીપુરૂષોત્તમ પ્રગટિયા એસેં કહ્યો યાતેં યહ સૂચન કિયો જો બહુબેટી સબ શ્રીસ્વામનીજીકો સ્વરૂપ હેં ઓર બાલક સબ શ્રીપુરૂષોત્તમકો સ્વરૂપ હેં યેહી પ્રકાર તત્વદીપમેં[૧] કદાચિત્સર્વમાત્મૈવભવતીહજનાર્દન ।। યા કારિકામે નિરૂપણ કિયોહે ।। અથવા ।। યહ વાણી શ્રીગુસાંઈજીકી હે યાતેં માતાપિતાકો નામ પ્રત્યક્ષ લેનો નહી એસી મર્યાદા[૨] હે

---

[૧] યા નિબંધકી કારિકામેં નિત્યલીલાસૃષ્ટીકો નિરૂપણ કિયોહે જો નિત્યલીલામેં ભગવાન આપ હી સર્વરૂપ હોતહેં તેસેં ઈહાં હૂ વેસો હી પ્રકાર હે તાહીતેં ટીકામેં યા સ્થલપેં યહ કારિકા લિખી.

[૨] ધર્મશાસ્ત્રમેં કહ્યો હે જો આપનો નામ ઓર ગુરૂનકો નામ ઓર અત્યંત લોભી કો નામ ઓર અપુને બડે બાલકકો નામ ઓર સ્રીકો નામ ઈતને નામનકો અપને મુખતેં સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરનો નહી યહ મર્યાદા આત્મનામગુરોર્નામનામાતિકૃપણસ્યચ ઈત્યાદિવાકયનતેં સિદ્ધ હોતહે.

તાતેં પરોક્ષરીતિતેં આજ્ઞા કરતહેં ।। શ્રીપુરૂષોત્તમપ્રગટિયા ।। શ્રી જો શ્રીમહાલક્ષ્મીજી ઓર પુરૂષોત્તમ શ્રીમહાપ્રભુજી યે યુગલસ્વરૂપ સ્વવંશદ્વારા હું જગતકો ઉદ્ધાર[૧] કરિવેકોં પ્રગટેહેં ।। ૧ ।। અબ આપ શ્રીમહાપ્રભુ કેસેં હેં સો નિરૂપણ કરતહેં ।।

કલિમા કારણ એહ છેં બીજૂં,
સર્વ ભૂમિનો ભાર રે ।।
એવિના બીજૂં સરવે બોડવું,
ચૌદલોક સણગાર રે ।। ૨ ।।

।। કલિમાકારણએહછે ।। કલી જો કલિયુગ તામે કારણુ તે દૈવોદ્ધારકે કારણ સો હેતુ યહ છે યે શ્રીમહાપ્રભુજી હેં યાહીતેં દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મા[૨] એહ સર્વોત્તમજીમેં આપકો નામ હે ।। અથવા ।। કલિમા[૩] ।।

---

[૧] વંશદ્વારા ઉદ્ધારકેલિયેંહી પ્રકટેહેં યાહીતેં ભુવિભક્તિપ્રચારૈકકૃતેસ્વાન્વયકૃત્ વહ આપકો નામ હેં.

[૨] દૈવીજીવનકે ઉધ્ધાર કરિવેકો પ્રયત્નહી આપકે મનમેં રહત હે યાતેં દૈવોધ્ધારપ્રયત્નાત્મા યહ આપકો નામ હેં.

[૩] મા એસો લક્ષ્મીકો નામ હે ઓર લક્ષ્મીકે નામ કિતનેક શોભાવાચક હૂ હોત હેં યાતેં માશબ્દકો શોભા યહ અર્થ કિયો.

સો કલિયુગકી શોભા નામસ્મરણમાત્રતેં[1] મોક્ષ હોય યારૂપી શોભા તાકે ।। કારણ ।। તે સ્મરણમાર્ગ કે પ્રગટ કરિવેવારે યાહીતેં પૃથકશરણમાર્ગોપદેષ્ટા[2] યહ સર્વોત્તમજીમે આપકો નામ હે ઓર કલિયુગમેં નામ સ્મરણમાત્રતેં મોક્ષ હોય સો તો શ્રીમદ્‌ભાગવતમેં કલૌતદ્ધરિકીર્તનાત[3] ઈત્યાદિસ્થલમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર ।। એહછે ।। એસેં કહ્યો યાતેં ગોપાલદાસજીકોં વાસમે શ્રીમહાપ્રભુનકે દર્શન ભયે એસેં ભાસતહે ઓર

---

[1] નામસ્મરણમાત્રતેં મોક્ષ હોતહે યહ બાત પદ્મપુરાણ નારદપંચરાત્રાદિકગ્રંથનમેં પ્રસિદ્ધ હે

[2] ઉપાસનાદિકમાર્ગનતેં શરણમાર્ગ સ્વતંત્ર જૂદો હે એસેં અપનેં નિબંધાદિક ગ્રંથનમેં ઉપદેશ કિયોહે તાતેં પૃથકશરણમાર્ગોપદેષ્ટા યહ નામ હે.

[3] દ્વાદશસ્કંધતૃતીયાધ્યાયમેં કલેર્દોષનિધેરાજન્ ઇત્યાદિ શ્લોકનમેં કહ્યો હે જો સબદોષનકો નિધાન જો કલિયુગ તામે એક બડો ગુણ હે જો યામે શ્રીકૃષ્ણકે કીર્તનમાત્રતેં સબ સંસારબંધ છૂટિકેં મનુષ્ય મુક્તિ પાવતહે જો સત્યયુગમેં ભગવાનકે ધ્યાનતે ફલ હોયહે ઓર ત્રેતાયુગમેં યજ્ઞ કીયતેં જો ફલ હોય ઓર દ્વાપરમેં સેવા કીયેતેં જો ફલ હોય સો ફલ કલિયુગમેં પ્રભુનકે ગુણકિર્તનમાત્રતેં મિલતહે યાહી રીતસૂં દૂસરે પુરાણનમેં હૂ કહ્યો હે.

।। બીજૂંસરવેભૂમિનોભાર ।। બીજૂં સો ઈન બિના ભૂમિનોભાર સો પૃથ્વીકે ભારરૂપ હેં ઓર આપ કેસેં હેં સો કહત હેં ।। એવિનાબીજૂંસરવેબોડવું ।। એ જે યે શ્રીમહાપ્રભુજી તિનબિના બીજુંસરવેબોડવૂં ઓર સબ બોડવૂં સો મુંડિતકેશજેસો હે યાહીતેં ।। ચૌદલોકસણગાર ।। ચતુર્દશલોકકે સિંગારરૂપ આપ હેં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો દૈવોદ્ધારકો અસાધારણ કારણ આપ હેં ઓર બ્રહ્માંડકે પતિ હેં ।। ૨ ।। એસેં શ્રીગુસાંઈજીકે સંક્ષેપતેં ગુણવર્ણન કરિકેં અબ ગુણનામપૂર્વક પારવારકોં ક્રમતેં વર્ણન કરતહેં ।।

શ્રીગોપીનાથજી સુહામણા નવજલધનતનુભાણ ।।
સુખ દાતા લઘુભ્રાતના પુરણપુરુષ પ્રમાણ ।। ૩ ।।

।। શ્રીગોપીનાથજી ।। તે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે બડે પુત્ર વે કેસે હેં ।। સુહામણા ।। તે અત્યંત મનોહર ઓર કેસે ।। નવજલધનતનુભાણ ।। નયો જલભરિત જો ઘન મેઘ તિનજેસી હે તનુ ભાન સો શ્રીઅંગકી કાંતિ જિનકી એસે ઓર કેસે ।। સુખદાતાલઘુભ્રાતના ।। લઘુભ્રાતા તે છોટેભાઇ શ્રીગુસાંઈજી તિનકે સુખદાતા તે સુખદેવેવારે ઓર કેસે ।। પૂર્ણપુરૂષ ।। સો સર્વગુણનકરિકેં પરિપૂર્ણ સંકર્ષણવ્યૂહાત્મક ઓર

॥ પ્રમાણ ॥ તે મર્યાદાસ્થાપક ॥ અથવા ॥ ॥ પૂર્ણ[૧]પુરૂષ ॥ જે પ્રભુ તિનકે ॥ પ્રમાણ ॥ તે જ્ઞાન કરાયવેવારે ॥ ૩ ॥

કમલલોચન[૨] કરૂણાભર્યા, શ્રીવિઠ્ઠલ સુખરાશ; ॥
ડીઠડે તાપ ત્રિવિધ ટલે,
સ્મરણમાત્ર અઘનાશ ॥ ૪ ॥

॥ શ્રીવિઠ્ઠલ ॥ તે નિસ્સાધનજનહિતકર્ત્તા શ્રીગુસાંઈજી વે કેસે હેં ॥ કમલલોચન ॥ તે કમલ જેસે હે નેત્ર જિનકે ॥ અબ યા વિશેષણતેં સૌંદર્ય ઓર પુરૂષોત્તમત્વ સૂચન કિયો ક્યોં જો કમલ લોચન યહ નામ કોશમેં પ્રભુનકો હી હે ઓર શ્રીગોપીનાથજીકૂં વેદસ્વરૂપત્વ નિરૂપણ કિયો ઓર શ્રીગુસાંઈજીકૂં પુરૂષોત્તમત્વ નિરૂપણ કિયો તાતેં

---

[૧] શ્રીગોપીનાથજી શ્રીબલદેવજીકો અવતાર ઓર શ્રીબલદેવજી પ્રમાણસ્વરૂપ હેં ઓર જ્ઞાનશકિતપ્રધાન હેં સો વેણુગીતાદિસ્થલકે શ્રીસુબોધિનીજીમેં સ્ફુટ હેં યાતેં ટીકામેં વ્યાખ્યાન કિયો સો યોગ્ય હે.

[૨] એસેં શ્રીમહાપ્રભુનકે જયેષ્ઠપુત્ર શ્રીગોપીનાથજીકો વર્ણન કરિકેં શ્રીમહાપ્રભુનકે કનિષ્ઠપુત્ર જે શ્રીગુસાંઈજી તિનકો વર્ણન કરતહેં કમલલોચન યા તુકમેં.

દોઉસ્વરૂપનકો અભેદ સૂચન કિયો ક્યોં જો વેદોનારાયણઃ[૧] સાક્ષાત્સ્વયંભૂરિતિશુશ્રુમઃ ઈત્યાદિ વાકયતેં પુરૂષોત્તમ ઓર વેદ એક હી સ્વરૂપ હેં યાહીતેં પ્રથમ પ્રાગટ્ય શ્રીગોપીનાથજીકો હે પીછે શ્રીગુસાંઇજીકો હે ક્યોં જો પ્રમાણ વિના પ્રમેયકો જ્ઞાન નહી હોય જેસેં ચક્ષુવના કોઇબી પદાર્થ નહી દીસે તેસેં ॥ યાહીતેં સ્વયંપ્રકાશત્વ[૨] પુરૂષોત્તમકો સ્ફુટ ભયો ક્યોં જો વેદ ભગવદ્રૂપ હેં ઓર પુરૂષોત્તમકો જ્ઞાન વેદતેં હી હોતહે ઓર પ્રમાણતેં નહી હોતહે યહ પ્રકાર ઇક્ષત્યધિકરણમેં[૩] સ્ફુટ નિરૂપણ કિયોહે ઓર આપ કેસે હેં ॥ કરૂણાભર્યા ॥

---

[૧] ષષ્ઠસ્કંધમેં કહ્યોહે જો વેદ હેં તે સાક્ષાત્પ્રભુ હેં વે આપહીતેં પ્રકટ ભયેહે કાઉકે બનાયેભયે નહીહે એસેં સુનેહેં.

[૨] જેસેં દીવાકે પ્રકાશતેં ઓર પદાર્થ દીખતહેં પરંતુ દીવાતો આપ અપને પ્રકાશતેં હી દીસતહે તેસેં પુરૂષોત્તમકે ચૈતન્યગુણપ્રકાશતેં સબપદાર્થનકો જ્ઞાન હોતહે ઓર પુરૂષોત્તમકો જ્ઞાન તો તિનકે સ્વરૂપ જે વેદ તિનસૂં હોતહે તાતેં સ્વયપ્રકાશ કહાવતહે.

[૩] વ્યાસસૂત્રકે પ્રથમાધ્યાયકે પ્રથમપાદમેં સાતસૂત્રકો ઇક્ષત્યધિકરણ પ્રસિદ્ધ હે।

તે કરૂણાસાગર ।। અથવા ।। જિનકે કમલ જેસે લોચન કરૂણાભરેહે યા વિશેષણતેં રસિકભકનકોં સુભલતા સૂચન કરી ઓર યહ વિશેષણ ઉપલક્ષણરીતિતેં કહ્યો યાતેં નખસિખકોટિકંદર્પલાવણ્ય હેં યહ સૂચન કિયો ।। અબ યા રીતતેં તો પરિછિન્નપનો[1] ઓર દેહિત્વ સિદ્ધ હોત હેં તાકો નિવારણ કરતહે ।। સુખરાશ ।। તે અગણિતાનંદસ્વરૂપ પુરુષોત્તમકૂં અગણિતાનંદ[2] સ્વરૂપત્વ તો બ્રહ્મવલ્લીમેં નિરૂપણ કિયોહે ।। અબ એસો સ્વરૂપ હે તાકો ચિન્હ કહા સો કહત હેં ।। ડીઠડેતાપત્રિવિધટલે ।। દર્શન કિયેતેં ત્રિવિધ જે આધ્યાત્મિક આધિદૈવિક આધિભૌતિક એસે જે તાપ તે ટલે તે મિટેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો સુખ વિના તાપનિવૃત્તિ ન હોય ।। અબ તાપનિવૃત્તિ તો લૌકિકમે અપનો પ્રિય હોય તાકે દર્શનમાત્રતેં હૂ હોતહે યા શંકાકે નિવારણાર્થ પુરુષોત્તમત્વ

---

[1] જાકો કોઇબી તરહસૂં પરિણામ હોયસકે સો પરિછિન્ન કહ્યો જાય.

[2] જાકી ગીનતી ન હોયસકેં સો અગણિત પુરુષોત્તમકો આનંદ અગણિત હે કયોં જો વાણી મન કછૂબી પુરુષોત્તમતાંઈ પંહુચિસકત નાહિ ઓર વાણીમન બિના ગીનતી હોય સકતનાહિ.

સૂચક ઓર હૂ વિશેષણ કહતહેં ।। સ્મરણમાત્રઅઘનાશ ।। આપકે સ્મરણમાત્રતેં સબ અઘ જે પાપ તિનકો નાશ હોત હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો હોત હે યાકો ફલિતાર્થ યહ જો શ્રીગુસાંઇજી પૂર્ણપુરુષોત્તમ હેં ।। ૪ ।। અબ સાત બાલકનકો ક્રમતે નામોચ્ચારણપૂર્વક સપત્નીક વર્ણન કરતહેં ।।

શ્રીગિરિધર નરભુષણ ભ્રાત સકલ ધુરિધાર ।।
વકતા વેદશાસ્ત્રતણા શ્રીભામિનીજીભરતાર ।। ૫ ।।

।। શ્રીગિરિધર ।। તે શ્રીગિરિધરજી જિનકો નામ હે તે શ્રીગુસાંઇજીકે જ્યેષ્ઠપુત્ર વે કેસે હેં ।। નરભૂષણ ।। ન જે પુરૂષ તિનકે ભૂષણ તે ભૂષાકરિવેવારે યાકો ભાવાર્થ યહ જો ઓર પુરૂષનકો લૌકિકસૌંદર્ય હે ઓર આપકો અલૌકિક સૌંદર્ય નિરૂપણ કરિકેં જ્યેષ્ઠત્વ નિરૂપણ કરતહેં ।। ભ્રાતસકલધુરિધાર ।। ભ્રાતા જે શ્રીગોવિંદરાયજીપ્રભૃતિ છ બાલક તિનરૂપ કલા તાકરિકેં યુકત એસે ।। અથવા ।। ભ્રાત ।। જે છઓં બાલક તિનરૂપ ।। સકલ ।। સો ચંદ્ર તિનકેવિષેં ।। ધુરિધાર[1] ।। સો ધુરંધર સર્વપ્રકારતેં

---

[1] શ્રીગિરિધરજીપ્રભૃતિ સાત બાલકનમેં શ્રીગિરિધરજી ઐશ્વર્યાદિક છહોં ધર્મનતેં પરિપૂર્ણ હેં ઓર શ્રીગોવિંદરાયજી શ્રીબાલકૃષ્ણજીપ્રભૃતિ છ બાલકનમેં મુખ્યતાસૂં ઐશ્વર્ય વીર્યાદિ

બડેહેં ।। અબ જ્યેષ્ઠત્વ નિરૂપણ કરિકેં ગુણોત્કર્ષ નિરૂપણ કરતહેં ।। વકતાવેદશાસ્ત્રતણા ।। વેદ જે ચારોં વેદ ઓર શાસ્ત્ર[1] તે છ શાસ્ત્ર તિનકે વકતા[2] સો ઉપદેશકરિવેવારે ।। અબ ગુણોત્કર્ષ નિરૂપણ કરિકેં આશ્રમોત્કર્ષ સૂચન કરત હેં ।। શ્રીભામિનીજીભરતાર ।। શ્રીભામિનીબહુજીકે પતિ યાકો ફલિતાર્થ યહ જે સર્વ આશ્રમકોં નિર્વાહ[3] ગૃહસ્થાશ્રમ કરતહેં તાતેં સબ આશ્રમનતેં શ્રેષ્ઠ હે તાકો આપને અંગીકાર કિયોહે યાતેં સર્વપ્રકારતેં આપ શ્રેષ્ઠ હેં ।। ૫ ।।

એક એક ધર્મ સ્ફુટ દીસતહે યહ બાત મૂલપુરૂષાદિક ગ્રંથનમેં પ્રસિદ્ધહે યાહીતેં ધુરિધાર યા પદકોસબપ્રકારતેં બડે યહ અર્થ કિયો.

[1] છ શાસ્ત્ર સો કાપિલાદિસાંખ્ય પાતંજલાદિ યોગ કાણાદતર્ક ગૌતમન્યાય જૈમિનીયપૂર્વમીમાંસા વ્યાસકૃતઉત્તર મીમાંસા

[2] વક્તાવેદશાસ્ત્રતણા યા જગ્ગેં શાસ્તાવેદશાસ્ત્રતણા એસો હૂ પાઠ હે.

[3] સબ આશ્રમકો નિર્વાહ ગૃહસ્થાશ્રમતેં હોતહે સો બાત મનુસ્મૃતિમેં તૃતીયાધ્યાયમેં કહીહેં યથાવાયુંસમાશ્રિત્યવર્તંતે-સર્વંજંતવઃ તથાગૃહસ્થમશ્રિત્યવર્તંતેસર્વઆશ્રમાઃ ઈત્યાદિ ઓર દક્ષસ્મૃતિમેં હૂ ત્રયાણામાશ્રમાણાંચગૃહસ્થોયોનિરૂચ્યતે સીદમાનેનતેનૈવસીદંત્યત્રપરેત્રયઃ ઈત્યાદિ યા બાતકો વિશેષવિવેચન મેનેં વલ્લભસ્તોત્રકી ટીકામેં લિખ્યો હે.

શ્રીગોવિંદ આનંદમય ધર્મસકલનૂં ધામ ।।
શ્રીરાણીરંજન રૂડલા ભકતસકલવિશ્રામ ।। ૬ ।।

।। શ્રીગોવિંદ ।। તે શ્રીગોવિંદરાયજી શ્રીગુસાંઈજીકે દ્વિતીયપુત્ર વે કેસે હેં ।। આનંદમય ।। તે અગણિતાનંદ યાતેં પુરૂષોત્તમત્વ સૂચન કિયો કયોં જોઅગણિતાનંદમયતો પુરૂષોત્તમ હી હેં યહ બ્રહ્મવલ્લી ઉપનિષતપ્રભૃતિનમે નિરૂપણ કિયોહે ।। ધર્મસકલ ।। તે સબ ભગવદ્ધર્મ તિનકે ।। ધામ ।। સો નિવાસસ્થાન ।। અથવા ।। પુરૂષોત્તમ ઓર અક્ષરબ્રહ્મકો અભેદ સૂચન કરતભયે અક્ષરબ્રહ્મત્વ આપકું નિરૂપણ કરત હેં ।। ધર્મસકલનૂંધામ ।। ધર્મ હે સકલસોં કલાયુક્ત જિનતેં એસે જે વેદ તિનકો ધામ સો સ્થાન ।। અબ અક્ષરબ્રહ્મકૂં વેદસ્થાનત્વ તો ભૃગુ[1]-વલ્લીઉપનિષતપ્રભૃતિનમેં તથા બૃહદ્વામનપુરાણમે અક્ષરબ્રહ્મપરમંવેદાનાંસ્થાનમુત્તમમ્ ।। ઈત્યાદિસ્થલનમે

---

[1] ભૃગુવલ્લીઉપનિષન્મેં યે ભૃગુવરૂણસંબંધી ઉપનિષદ્વિદ્યા પરમવ્યોમઅક્ષરબ્રહ્મધામમેં રહતહે એસેં કહ્યોહે તથા ઓરહુજગ્ગે સબ ઋચા પરમવ્યોમ અક્ષરબ્રહ્મમેં સદા સ્થિત રહતહેં એસેં કહ્યોહે.

[2] પર જે પુરૂષોત્તમ તિનકો અનુભવ કરાયવેવારો જો અક્ષરબ્રહ્મ સો વેદનકે રહિવેકો ઉત્તમ સ્થાન હે.

નિરૂપણ કિયોહે ।। અબ અક્ષરબ્રહ્મસહિત પૂર્ણપુરૂષોત્તમ આપ પ્રગટ ભયે હેં યહ નિરૂપણ કરિકેં અવતારસમયકો સ્વરૂપકો નિરૂપણ કરતહેં ।। શ્રીરાણીરંજન ।। શ્રી જે શ્રીસ્વામિનીજી તિનકે અવતાર એસે જે શ્રીરાણીબહુજી તિનકે રંજન સો અત્યંતસુખદેવેવારે ।। અબ સુખદાતૃત્વ નિરૂપણ કરિકેં સૌંદર્ય નિરૂપણ કરતહેં ।। રુડલા ।। તે સુંદર કોટિકંદર્પલાવણ્ય[1] ।। અબ સૌંદર્ય નિરૂપણ કરિકેં ગુણનિરૂપણકરતભયે અવતારકાર્ય[2]કો નિરૂપણ કરતહેં ।। ભકતસકલવિશ્રામ ।। સબ ભકતનકે વિશ્રામ તે આધાર સબદુઃખ નિવારણકરિવેવારે ।। અથવા ।। ।। ભકત ।। હેં ।। સકલ ।। સો તેજસ્વી જાતેં એસી જે ભકિત તાકે ।। વિશ્રામ ।। સો સ્થાન યાકો ફલિતાર્થ યહ જે શ્રીપુરૂષોત્તમ યુગલસ્વરૂપતેં અક્ષરબ્રહ્મસહિત પ્રગટ ભયે હેં ।। ૬ ।।

---

[1] કોટિકંદર્પલાવણ્ય સો કરોડકામદેવજેસો જિનકો લાવણ્ય હે.

[2] અવતારધરિવેકો કાર્ય ઇતનેં ભકતોકો પ્રચાર કરનો ભંકતનકો સંતાપ હરનો ઇત્યાદિ અબ યા તુકમેં આનંદમયતા કહી ઓર સકલધર્મકી રક્ષા કહી ઓર સબભકતનકે વિશ્રામસ્થાન આપ હેં યહ કહ્યો યાતેં શ્રીગોવિંદરાયજીમેં પરિપૂર્ણ ઐશ્વર્ય ગુણકો વર્ણન કિયો.

શ્રીબાલકૃષ્ણજી બાલુવા, સુંદર ભીનલે વાન; ।।
કમલલોચન કમલાપતિ,
છબિ કો નહી એસમાન ।। ૭ ।।

।। શ્રીબાલકૃષ્ણજી ।। શ્રીગુસાંઇજીકે તૃતીયપુત્ર વે કેસે હેં સો કહતહેં ।। બાલુવા ।। સો બાલલીલાયુકત ઓર ।। સુંદર ।। તે મનોહર ઓર ।। ભીનલેવાન ।। તે શ્યામવર્ણ ઓર કેસે ।। કમલલોચન ।। તે કમલજેસે જિનકે નેત્ર હેં એસે ઓર કેસે ।। કમલાપતિ[1] ।। તે શ્રીકમલાબહુજીકે પતિ ઓર કેસે ।। છબિકોનહીએસમાન ।। ઇનકે તેજતુલ્ય કોઇકો તેજ નહીહે ।। અબ યાતુકમેં પૂર્ણપુરૂષોત્તમત્વ શ્રીબાલકૃષ્ણજીકો નિરૂપણ કિયો કયોં જો પ્રથમ વિરૂદ્ધધર્માશ્રયત્વ પુરૂષોત્તમકોં હી હેં સો નામતેં સૂચિત ભયો સો હી સ્પષ્ટ કહતહું ।। અબ કૃષ્ણશબ્દતો પરબ્રહ્મવાચક હે કયોં જો કૃષ એસો

---

[1] યા તુકમેં સબતેં અધિક તેજ વર્ણન કિયો તાતેં દેવનિગ્રહાત્મકવીર્ય સૂચિત ભયો સો હી કમલાપતિ યા વિશેષણતેં દ્રઢ કિયો કયોં જો લક્ષ્મીજી ઓર સબ દેવતાનકો અનાદર કરિકેં પ્રભુનકો વરેહેં સો અષ્ટમસ્કંધમેં પ્રસિદ્ધ હે ઓર સુંદર યા પદતેં કૃષ્ણંનિરીક્ષ્યવનિતોત્સવચારૂવેષં યા શ્લોકોક્ત વીર્ય હૂ સૂચિત ભયો.

સત્તાકો નામ હે ઓર ણુ એસો આનંદકો નામ હે યાતેં કૃષ્ણ એસો સદાનંદપરબ્રહ્મકોં નામ હે સો ઉપનિષદનમેં કહ્યો હે ઓર પરબ્રહ્મ તો સદૈકરસ હેં તોહુ બાલ યહ વિરૂદ્ધધર્માશ્રયત્વ ઓર શ્રી જે સ્વામિનીજી ।। તિનકરિ કેં યુકત એસે હેં તો હું બાલ યહ હુ વિરૂદ્ધધર્માશ્રયત્વ હે યાતેં નામમાત્રતેં હી વિરૂદ્ધધર્માશ્રયત્વ પ્રથમ સૂચિત ભયો ઓર છેલો વિશેષણ છબિકોનહીએસમાન યાતેં હુ પુરૂષોત્તમત્વ સ્ફુટ સિદ્ધભયો ક્યોં જો ગીતાજીમેં દિવિસૂર્યસહસ્રસ્ય[૧] ભવેદ્યુગપદુત્થિતા ।। યદિભાસ્સદૃશીસાસ્યાદ્ભાસતસ્તસ્યમહાત્મનઃ ।। યા શ્લોકમેં એસેં હી નિરૂપણ કિયો હે ।। અબ ઓર સબ વિશેષણ યદ્યપિ વિષ્ણ્વાદિક વિભૂતિપર લગત હેં તથાપિ એકોપ્યસાધારણો[૨]-ધર્મોવિદ્યમાનઃશિષ્ટાનૂસંદિગ્ધાનૂબ્રહ્મધર્માનિવગમયતિ યા

---

[૧] જો આકાશમેં હજારસૂર્યનકી કાંતિ એકસંગ ઉદય પાવે તો ભગવ-તેજકી કછૂક ઉપમા યોગ્ય હોય.

[૨] યહ પરિભાષા અણુભાષ્યમેં અંતસ્તદ્ધર્માધિકરણનમેં લિખીહે જો જાવાકયમેં અનેકધર્મ સંદિગ્ધ હોંય જો યહ ભગવદ્ધર્મ હે કે નહિ તથાપિ એકબી અસાધારણ ભગવદ્ધર્મ દીખે તો વા વાકયમેં વે સબ ભગવદ્ધર્મ જાનને.

ન્યાયતેં પુરૂષોત્તમપર હી લગતહેં યાતેં આપ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હેં યહ સિદ્ધ ભયો ।। ૭ ।।

શ્રીગોકુલપતિ અતિગુણનિધિ તાતતણો પ્રતિબિંબ ।।
પારવતીપતિ પ્રેમસ્રુ શોભા સકલ કુટુંબ ।। ૮ ।।

।। શ્રીગોકુલપતિ ।। તે શ્રીગોકુલનાથજી શ્રીગુસાંઈજીકે ચતુર્થપુત્ર ।। અબ નામતેં હી પ્રથમ પુરૂષોત્તમત્વ સૂચિત ભયો ક્યોં જો ગોકુલ નિસ્સાધન[૧] તાકે પતિ યહ ધર્મ પુરૂષોત્તમકો હી હે[૨],યહ "તસ્માન્મચ્છરણં ગોષ્ઠં" યા શ્લોકકે સુબોધીનીજીપ્રભૃતિમેં નિરૂપણ કિયો હે ।। અથવા ।। શ્રી જે સ્વામિનીજી ઓર ગોશબ્દતેં[૩] પૃથ્વી વાણી સ્વર્ગ ઈત્યાદિક તિનકો કુલ જે સમુહ તાકે પતિ રક્ષાકરિવેવારે ।। અબ શ્રીપુરૂષો-

---

[૧] શ્રીગોકુલકો નિઃસાધનપનો શ્રીભાગવતમેં અંન્હ્યપૃતં-નિશિશયાનમતિશ્રમેણ લોકંવિકુંઠમુપનેષ્યતિગોકુલંસ્મ ઈત્યાદિ-સ્થલનમેં કહ્યો હે.

[૨] યાકો અર્થ પહિલેં લિખ્યો.

[૩] ગોશબ્દકે યહ સબ અર્થ અમરકોશમેં સ્વર્ગષુપશુવાગ્વજ્રદિઙ્નેત્રઘૃણિભૂજલે લક્ષ્યદૃષ્ટયોઃ સ્રિયાંપુંસિગૌઃ યાશ્લોકમે કહે હેં.

ત્તમત્વ સૂચક વિશેષણ કહતહેં ।। અતિગુણનિધિ ।। અતિ તે અતીંદ્રિય અલૌકિક જે ગુણ તિનકે નિધિ તે ભંડાર ઔર કેસે ।। તાતતણે[૧]પ્રતિબિંબ ।। તાત તે શ્રીમહાપ્રભુજી ।। અથવા ।। શ્રીગુસાંઇજી તિનકે પ્રતિબિંબ તે પ્રતિનિધિ ઇતને તુલ્ય ઔર કેસે ।। પારવતીપતિ ।। શ્રીપાર્વતી બહુજીકે પતિ ।। પ્રેમસૂ ।। પ્રેમ જો ભકિત તાકે સૂ તે ઉત્પન્નકરિવેવારે ।। અથવા ।। ।। પારવતીપાત ।। તે શિવ તિનકે ।। પ્રેમસૂં ।। સો પ્રેમતેં ।। શોભા ।। સો માહાત્મ્ય જીનકો યા વિશેષણકો ભાવાર્થ યહ જો મહાદેવજીકી હૂ જિનકેવિષેં પ્રેમલક્ષણાભક્તિ હે યાતેં હૂ પુરૂષોત્તમત્વ સૂચિત ભયો ઔર કેસે ।। શોભાસકલકુટુંબ ।। શોભા શબ્દકો મધ્યમણિન્યાયતેં દોઈ આડિ સંબંધ હે સકલ કુટું-

---

[૧] યહ આખ્યાનરૂપ વાણી શ્રીગુસાંઇજીકી હે યાતેં તાત-શબ્દકો અર્થ શ્રીમહાપ્રભુજી લિખે ઔર શ્રીગોકુલનાથજીકી આકૃતિ શ્રીમહાપ્રભુનકે સદ્રશ હે યાહી તેં શ્રીગુસાંઇજી ઉનકો શ્રીવલ્લભ કહત હેં ઔર શ્રીગોકુલનાથજીકે તાત તો શ્રીગુસાંઇજી હેં યાતેં શ્રીગુસાંઇજીકો હૂ અર્થ કિયો.

બકી શોભારૂપ આપ હેં યાતેં ભાવી જે[૧] માલા-રક્ષાદિરૂપ યશ હે તાકૂં સૂચિત કિયો યાકો ભાવાર્થ સ્ફુટ હે ।।

શ્રીરઘુપતિ અતિગજગતિ રતિપતિ કરૂં બલિહાર ।।
જાનકીજીવન એ સદા મધ મણિ રત્નમયહાર ।।૯।।

।। શ્રીરઘુપતિ ।। તે શ્રીરઘુનાથજી શ્રીગુસાંઇજીકે પંચમપુત્ર ।। અબ નામતેં મર્યાદાપુરૂષોત્તમત્વ સૂચન કરિકેં પુર્ણપુરૂષોત્તમત્વ વિશેષણતેં સૂચન કરતહેં ।। આતગજગતિ ।। હસ્તીતેં હુ સુંદર હે ચાલ જિનકી ।। અથવા ।। ગજ ।। જો ગજેંદ્ર તાકી અતિગતિ હે જિનતેં તે ગજેંદ્રકૂં મોક્ષ દેવેવારે ।। અબ ગજેંદ્રકૂં મોક્ષ દેવેવારે પુરૂષોત્તમ હી હેં યહ નિરૂપણ તો શ્રી હરિરાયજીને સપ્તશ્લોકીમેં યદિનહરિમાર્ગેપરિચય: યાકે વ્યાખ્યાનમે સ્ફુટ નિરૂપણ કિયોહે ।। અબ

---

[૧] અબ જો બિરિયાં ગોપાલદાસજીને યે આખ્યાન ગાયે તા બિરિયાં શ્રીગોકુલનાથજીકે તુલસીમાલાપ્રસંગાદિક ચરિત્ર જગતમેં ભયે ન હતે તાહીતેં ટીકામેં ભાવિપદ લિખ્યો અબ યા તુકમેં અતિગુણનિધિ કહે ઔર સબકુટુંબકે શોભહેતુ કહે ઔર શિવાદિદેવતાનકે પરમપ્રેમાશ્રયપનો હૂ કહ્યો યાતેં અલૌકિક યશોરૂપત્વ આપકૂં સૂચન કિયો સો હી ટીકામેં યા પંકિતમેં દિખાયો.

આપ કેસે હેં ।। રતિપતિકરૂંબલિહાર ।। રતિપતિ જો કામ તાકોં કરૂં[1]બલિહાર સો વારનાખોં ।। અબ કામ વાચક રતિપતિશબ્દ કહ્યો યાતેં દોઉ[2] સ્વરૂપનકી ઉપમાલાયક રતી ઓર કામ દોઉ નહીહેં દોઉ સ્વરૂપકો અલૌકિક સૌંદર્ય હે યહ સૂચન કિયો ।। અબ મર્યાદાપુરૂષોત્તમત્વ સૂચક વિશેષણ કહતહેં ।। જાનકીજીવનએસદા ।। જાનકી તે શ્રીજાનકીબહુજી તિનકે એ સો યે જીવન તે પ્રિયપતિ સદા તે નિત્ય યાતે દોઉસ્વરૂપનકો પરસ્પર અનિર્વાચ્ય ઓર નિત્યપૂર્ણસ્નેહ સૂચન કિયો ।। અથવા ।। એ ।। તે શ્રીરઘુનાથજી ।। સદા ।। જાનકીજીવન ।। યાકો ભાવાર્થ યહ જો રામાવતારમેં હુ આપ જાનકીપતિ હી હતે ।। અથવા ।। નિત્યલીલાકે અભિપ્રાયતેં સદાપદ કહ્યો ઓર આપ કેસે હેં ।। મધમણિરત્નમયહાર ।। જેસે રત્નમયહાર સો મણિનકી માલા તાકે મધ સો બીચ

---

[1] બલિ જો પુજાસાહિત્ય તાકો હાર સો ઉઠાયકે લે ચલિવેવારો દાસ યહ બલિહારશબ્દકો અર્થ પ્રાચીન ટીકામેં લિખ્યો હે અબ કામદેવકો બલિહાર કરોં સોં આપકો દાસકરો ઈતનેં આપકે ઉપરસોં વારિડારોં યહ ફલિતાર્થ ભયો.

[2] દોઉસ્વરૂપ સો શ્રીજાનકીજી ઓર શ્રીરઘુનાથજી.

તામે બડી મણી હોતહે તેસે આપહુ છઓ બાલકનકે બીચમેં અત્યંત શોભતહેં યાકો ભાવાર્થ યહ જો પૂર્ણપુરૂષોત્તમ હૂ આપ હેં ઓર મર્યાદાપુરૂષોત્તમ હૂ આપ હેં યાહીતે શ્રી રઘુનાથજીકે ઘરમેં રામનવમીકો[1] ઉત્સવ અધિક માન્યો જાતહે ઓર આપકું શ્રીરૂપતા હૂ દિખાયી ।। ૯ ।।

જદુપતિ જીવન જગતના
સદા મનપ્રસન્ન હુલાસ ।।
નાહ તે મહારાણી તણા
મુંખમાધુરી વિલાસ ।। ૧૦ ।।

।। જદુપતિ ।। તે[2] શ્રીયદુનાથજી શ્રીગુસાંઈજીકે છઠે પુત્ર ।। અબ નામતેં પુરૂષોત્તમત્વ સૂચિત ભયો

---

[1] અબ યા તુકમેં કામદેવતેં હૂ અત્યંત અધિક સુંદરતા કહી યાતે અગ્નિકુમારનકો ઉદ્ધાર હૂ જો રામાંવતારમેં કિયોહે સો સૂચન કિયો ઓર અતિગજગતિ યાપદતે ભકતપક્ષપાત હૂ સૂચન કિયો ઓર મધમણિ રત્નમયહાર યાતેં હૂ અત્યંત શોભા નિરૂપણ કરી ઓર સદા યાપદતેં નિત્યલીલા હૂ સૂચિત કીની તાતેં પ્રાચોબતાંબવિહગા ઈત્યાદિ સ્થલોકત અલૌકિકશ્રીકો વર્ણન કિયો.

[1] યદુપતિ સો સબ યાદવનકે પતિ એસેં શ્રીપુરૂષોત્તમ હી હેં સો રાજસપ્રકરણાદિસ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હેં યાહીતેં નામતેં પુરૂષોત્તમપનો સૂચિત ભયો.

તાહિકોં વિશેષણુતેં સ્ફૂટ કરતહેં અબ આપ કેસે હેં ॥ જીવનજગતના ॥ જગત જે ચરાચરજીવ તિનકે જીવન તે જિવાયવેવારે ॥ અબ સબ જગતકૂં જિવાયવેવારે પુરૂષોત્તમ હી હેં યહ તો ઉપનિષદનમેં નિરૂપણ કિયોહે ઓર આપ કેસે હેં ॥ સદા ॥ તે નિત્ય ત્રિકાલાબાધ્ય એસેં જે ॥ મનસપ્રસન્ન ॥ તે લીલાસંબંધી વ્રજભક્ત તિનકોં હે ॥ હુલાસ ॥ જિનતેં યા રીતતેં નામ ઓર દો વિશેષણુ તિનકારિકેં ક્રમતેં[1] સચ્ચિદાનંદત્વ નિરૂપણુ કરિંકે ॥ અબ અવતારસામાયિક વિશેષણુ કહતહેં ॥ નાહતેમહારાણીતણા ॥ તે સો વે વેદાદિકમેં પ્રસિદ્ધ ઓર શ્રીમહારાણીબહુજીકે નાહ તે નાથ યાહિતેં આપકોં મહારાજજી કહતહેં સો યુક્ત હેં ઓર આપ કેસે હે ॥ મુખમાધુરીવિલાસ ॥ મુખ જે પ્રભુનકે મુખ શ્રીમહાપ્રભુજી તિનકી માધુરી સો ભાષ્ય સુબોધિન્યાદિક ગ્રંથ તિનકો હે વિલાસ તે વિનોદ જિનકૂં યાકો ફલિતાર્થ યહ જો સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ આપ હેં

---

[1] યદુપતિ યાસ્વરૂપતેં સદ્રૂપનો ઓર સબ જગતકે જીવન આપહી હેં યાતેં ચિદ્રૂપત્વ ઓર મનપ્રસન્નહુલાસ યાતે આનંદરૂપત્વ હૂ સૂચિત કિયો.

ઓર નિરંતર શ્રીમહાપ્રભુજીકે ગ્રંથનકો અભ્યાસ કરતહેં ઓર[1] જ્ઞાનરૂપતા હૂ દિખાયી ॥ ૧૦ ॥

શ્રીધનશ્યામજી સીચે સુધા જીવન સકલબ્રહ્માંડ ॥
નાહ તે કૃષ્ણાવતીતણા
લીલા નિત્ય અખંડ ॥ ૧૧ ॥

॥ શ્રીધનશ્યામજી ॥ શ્રીગુસાંઇજીકે સપ્તમ પુત્ર શ્રીજેસ્વામિનીજી તિનકરિકેં યુક્ત એસે જે ધનશ્યામ શ્રીઠાકુરજી[2] તે હિ હેં જીતેજીવન જિનકે યાતેં પ્રેમલક્ષાણુવિશિષ્ટત્વ સૂચિત[3] ભયો યહ આધુનિકઅવતારસામા-

---

[1] અબ યાતુકમેં સબજગતકે જીવન હે યાતેં જ્ઞાનરૂપતા સૂચન કરિ કયોં જો જીવકે સંબંધતેં સબ જીવતહેં ઓર જીવ સબ પ્રભુનકે સ્વરૂભૂતજ્ઞાનકે અંશ હેં યાતેં સબજગતકો જીવન જ્ઞાનાત્મકસ્વરૂપ હી હે ઓર મનપ્રસન્નહુલાસ યાકો હૂ અર્થ લીલાસ્થ શાસ્ત્રીયભક્તનકોં આનંદદેવેવારે યહ કિયો તાતે હુ નદ્યસ્તદાતદુપધાર્ય ઈત્યાદિસ્થલોકત જ્ઞાનકો વર્ણન કિયો ઓર વેદાદિપ્રતિપાદિત નિત્યસ્વરૂપ હુ જ્ઞાનઘન કહ્યો હે ઓર શ્રીમહાપ્રભુનકે ગ્રંથનકે અભ્યાસતેં હુ સબપ્રકારકો જ્ઞાન હોતહેં યાતુકમેં સબપ્રકારકી જ્ઞાનરૂપતા વર્ણન કીની.

[2] જી એસો જીવકો નામ ભાષાનમેં પ્રસિદ્ધ હે તાતેં યહ અર્થ કિયો.

[3] અભી અવતારકે સમયકો યહ પ્રકાર હે જો પ્રભુસેવ્ય ઓર આપ સેવક ઓર વસ્તુતઃ તો આપ એકહી હેં.

યિક પ્રકાર હે વસ્તુતઃ તો ॥ શ્રી ॥ જે સ્વામિનીજી તિનકરિકેં યુક્ત ઐસે જે ઘનશ્યામ તે પ્રભુ ઓર ॥ જી ॥ તે ભક્તનકે જિવાયવેવારે યાતેં પુરૂષોત્તમત્વ સૂચિત ભયો સો હી આગેં કહતહેં ॥ સીંચેસુધા ॥ સુધા જે અમૃત મોક્ષ તાકો સીંચે તે દેતહેં ॥ અબ ॥ મોક્ષવાચક અમૃત શબ્દ હે સો છોડકે વાકો પર્યાય સ્ત્રીલિંગ સુધાશબ્દ કહ્યો યાતેં પુષ્ટિમોક્ષ દેત હેં યહ સૂચન કિયો કયોં જે પુષ્ટિમોક્ષ સ્ત્રીભાવપ્રધાન હેં તાતેં ઓર દાનવાચક સેચન શબ્દ કહ્યો યાતેં પુષ્ટિમોક્ષકૂં રસરૂપત્વ સૂચન કિયો ઓર આપકોં નામ શ્રીઘનશ્યામજી હે તાકો હૂ[1] ધર્મ સૂચન કિયો ॥ અથવા ॥ સુધા ॥ જે ભાષ્યસુબોધિન્યાદિક ગ્રંથદ્વારા ઉપુદેશરૂપ સુધા તાકોં દેતહેં ॥ અબ અવતાર સામાયિક ચરિત્રબોધક વિશેષણ કહિકેં પુરૂષોત્તમત્વ સૂચક વિશેષણ કહતહેં ॥ જીવનસકલબ્રહ્માંડ ॥ સકલ બ્રહ્માંડ જે અનંતકોટીબ્રહ્માંડ તિનકે જીવન તે જીવાયવેવારે યહ પુરૂષોત્તમકો હી ધર્મ હે ॥ ફેર અવતારસામાયિકવિશેષણ કહત હેં ॥ નાહતે શ્રીકૃષ્ણાવતી-

---

[1] ઘનશ્યામજી યા નામકો અર્થ યહ હે જો ઘન જો મેઘ તાજેસે શ્યામ ઓર મેઘ તો જબ વૃષ્ટિકેલિયેં જલ ભરિલાવતહે તબ અતિશ્યામ હોતહે યાતેં આપ હૂ વૃષ્ટિ કરતહેં યહ વર્ણન કરિકેં આપમેં શ્યામમેઘપનો યથાર્થ દિખાયો.

તણા ॥ શ્રીકૃષ્ણાવતીબહૂજી કે નાહ તે પતિ ઓર તે સો વેદાદિકમેં પ્રસિદ્ધ ફેર પુરૂષોત્તમત્વબોધક દો વિશેષણ કહતહેં ॥ લીલાનિત્ય ॥ લીલા હે નિત્ય જિનકી ॥ અબ લીલા નિત્ય કહી યાતેં પરિચ્છિન્નત્વ[1] ઓર દ્વૈત સિદ્ધ ભયો તા શંકાકો નિવારક વિશેષણ કહતહે ॥ અખંડ ॥ સો સદૈકરસ[2] અદ્વિતીયા યાકો ભાવાર્થ સ્ફૂટ હે ॥ ૧૧ ॥ અબ સાતોં બાલકનકો સ્મરણોપદેશ[3] કરિકેં બેટીજીનકો સ્મરણો-

---

[1] પરિચ્છિન્નત્વ સો પરિમિતપનો કયોં જો અપરિમિતસ્વરૂપતેં લીલા સંભવે નહિ.

[2] સદા એકરસ સો જિનકૂં કભી કછૂ વિકાર ન હોય ઓર પારમિતસ્વરૂપ ધરે તો હૂ જિનકો વ્યાપકપનો મિટે નહિ અબ યા તુકમેં પરમમોક્ષદાતાપનો આપકું કહ્યો ઓર ઘનશ્યામજી યા નામતેં કૃપાલુપનો દિખાયો ઓર સબબ્રહ્માંડકે જીવન કહે યાતેં સબજગ્ગે; સમતા દિખાયી તાતેં અલૌકિકવૈરાગ્યરૂપતા આપકૂં સૂચન કરિ ઓર લીલાનિત્યઅખંડ યા પદતેં દ્રષ્ટાવતપેવ્રજપશુન્ ઈત્યાદિસ્થલોકત વૈરાગ્ય હૂ દિખાયો.

[3] સ્મરણોપદેશ સો યાહી રીતિતેં સબબાલકનકો સદા સ્મરણ કરનો એસો ઉપદેશ.

પદેશ કરતહેં તામેં પ્રથમ શ્રીગોપીનાથજીકે બેટીજીનકો સ્મરણોપ્રદેશ કરતહે ફિર શ્રીગુસાંઈજીકે બેટીજીનકો સ્મરણોપદેશ કરેંગે ।।

લક્ષ્મી સત્યભામા એ બેહુ, અગ્રજની અનુહાર ।।
શ્રીનવનીતપ્રિયાજીનેં રીઝવ્યા,
સેવાવિવિધિપ્રકાર ૧૨ ।।

।। લક્ષ્મી ।। સો શ્રીલક્ષ્મીબેટિજી ।। સત્યભામા ।। સો શ્રીસત્યભામાબેટીજી યે દોઈ કેસી હેં ।।અગ્રજનીઅનુહાર અગ્રજ[1] જે શ્રીપુરૂષોત્તમજી તિનકી હે અનુહાર જિનકું ।। અબ સ્વરૂપનિરૂપણ કરિકેં ગુણકો નિરૂપણ કરતહેં ।। શ્રીનવનીતપ્રિયાજીનેંરીઝવ્યા ।। સો શ્રીનવનીતપ્રિયજીકૂં રીઝવ્યા તે પ્રસન્ન કિયે ।। અબ કોનપ્રકારતેં પ્રસન્ન કિયે સો કહતહેં ।। સેવાવિવિધપ્રકાર ।। અનેકપ્રકારકી સેવા કરિકેં રિઝાયે યાકો ભાવાર્થ યહ જે શ્રીપુરૂષોત્તમજી પુરૂષોત્તમ હી હેં તિનકી અનુહાર કહી તાતેં અલૌકિકસૌંદર્ય સૂચિત કિયો ઓર શ્રીનવનીતપ્રિયજીકું પ્રસન્ન કિયે તાતેં

અલૌકિકગુણ હૂ સૂચિત કિયે ।। ૧૨ ।। અબ શ્રીગુસાંઈજીકે બેટીજીનકો નિરૂપણ કરતહેં ।।

શોભા યમુના કમલા દેવકા,
જેહનેં સાત બંધવ સોભાગ ।।
એહના ચરણ સ્મરણ કરી,
શ્રીવિઠ્ઠલપદરજરતિ માગ ।।૧૩।।

।। શોભા ।। સો શ્રીશોભાબેટીજી ।। યમુના ।। સો શ્રીયમુનાબેટીજી ।। કમલા ।। સો શ્રીકમલાબેટીજી ।। દેવકા ।। સો શ્રીદેવકાબેટીજી યે સબ કેસી હેં ।। જેહનેસાતબંધવસોભાગ ।। જિનકે સાત બંધવ તે ભાઈ હેં ઓર ।। સોભાગ ।। સો જિનકેં અખંડ સૌભાગ્ય હે એસેં સકલપરિવારકે વર્ણનપૂર્વક સ્મરણકો ઉપદેશ અપની જિવ્હાકૂં કરિકે ।। અબ યારીતતેં સ્મરણ કિયેતેં અવશ્ય પ્રભુ પ્રસન્ન હોંય તબ કહા ફલ માંગનો સો ઉપદેશ આધી તુકતેં કરતહેં ।। એહનાચરણસ્મરણકરી ।। એહના સો યે સબ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીકે પુત્ર પૌત્ર બહુબેટીજી તિનકે ચરણાવિંદનકો ।નરંતર સ્મરણ કરિકેં શ્રીવિઠ્ઠલપદરજરતિમાગ ।। શ્રીજે શ્રીરુકિમણીબહુજી શ્રીપદ્માવતી બહુજી તિનકરિકેં યુક્ત જે વિઠ્ઠલ તે નિસ્સાધનજનહિતકર્તા શ્રીગુસાંઈજી તિનકી પદરજરતિમાગસો

---

[1] જો પહિલેં જન્મે સો અગ્રજ ઈતનેં બડા ભાઈ ઓર યા તુકમેં ઉત્તરાર્દ્ધકો શ્રીનવનીતપ્રિયાજીજેણેરિઝવ્યાસેવ્યાવિવિધપ્રકાર એસો હૂ પાઠ કોઈક ટીકામેં લિખ્યોહે.

ચરણારવિંદકી રજવિષેં પ્રીતિ માગ ॥ અથવા ॥ ॥ પદ[૧] ॥ જે લીલાસ્થાન અક્ષરબ્રહ્મ જાકો ગોલોક કહતહેં સો ઓર ॥ રજ[૨] ॥ સો ચરણરેણુ અલૌકિકલીલોપયોગિદેહસંપાદનકરિવેવારી ઓર ॥ રતિ[૩] ॥ સો ભક્તિ યે સબ માગ ક્યોં જો યે તીનો પદાર્થ બ્રહ્મવલ્લીપ્રભૃતિઉપનિષદનમેં ફલરૂપ નિરૂપણ કિયેહેં યાકો ગુઢાર્થ યહ જો ઇન તીનોંપદાર્થનકે દાતા શ્રીયમુનાજી હેં તે યા રીતતેં સ્મરણ કિયેતેં પ્રસન્ન હોંય ઓર વિનતેં યે હી ફલરૂપ પદાર્થ માગને

---

[૧] યહ અક્ષરબ્રહ્મપદ ગીતાજીમેં ઓર શ્રીભાગવતમેં યદક્ષરં-વેદવિદોવંદિત તથા પરંપદવૈષ્ણુવમામનંતિ ઇત્યાદિસ્થલનમેં વર્ણન કિયોહે વેદમે હૂ મુંડક કઠવલ્લી પ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં સ્ફુટ નિરૂપણ કિયોહે ઓર મોક્ષમેં યા પદકી પ્રાપ્તિ હૂ કહી હે

[૨] અબ અક્ષરબ્રહ્મમે લય તો જ્ઞાનમાર્ગીયનકો હૂ હોતહે તબ ભક્તિમાર્ગમેં વિશેષ કહા સો વિશેષ રજકી પ્રાર્થના કરિકેં દિખાયો જો લીલોપયોગિ અલૌકિક દેહ ભક્તિમાર્ગીયકો હી પ્રાપ્ત હોત હે.

[૨] અબ મર્યાદાભક્તનતેં હૂ વિશેષ દિખાયવેકેલિયે રતિ માંગી રતિ એસો ફલરૂપભક્તકો નામ શ્રીભાગવતમેં રતિરાત્મન્યતો-ભવેત્ ઇત્યાદિસ્થલનમેં પ્રસિદ્ધ હે.

ઓર કછુ લૌકિક પદાર્થ માંગનો નહી ઓર શ્રીયમુનાજીકે પ્રસન્નતાકે કારણ શ્રીયમુનાજલકો પાન ઓર સ્નાન પ્રસિદ્ધ હે તિનકો હૂ ફલ યા રીતતેં નામ સ્મરણ કિયેતેં પ્રાપ્ત હોય યહ સૂચિત ભયો ॥ ૧૩ ॥ અબ જીવ્હા કદાચિત્ કહેગી જો સબ પરિવારકે નામસ્મરણમાત્રકો હી મોકોં ઉપદેશ કિયો પરંતુ સબ પરિવારકે સુખકો વર્ણન ક્યોં નહી કરતહો યહ શંકા મનમે લાયકેં કહતહેં ॥

પુત્રપૌત્રાદિકસુખ શુ કહું, જો તું મુખમાં એક ॥
શ્રીવિઠ્ઠલકલ્પદ્રુમ ફલ્યો,
તેની શાખા પસરી અનેક ॥ ૧૪ ॥

ઈતિશ્રીગોપાલદાસજીવિરચિતંનવમાખ્યાન
સંપૂર્ણમ્ ॥ ૯ ॥

॥ પુત્રપૌત્રાદિકસુખ ॥[1] પુત્ર જે શ્રીગોપીનાથજી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી ઓર પૌત્ર તે સાતો બાલક ઓર શ્રીપુરૂષોત્તમજી ઓર આદશબ્દતેં પ્રપૌત્ર[2] બહુબેટી પ્રભૃતિનકે જે સુખ તે ॥ શૂંકહૂ[3] ॥ સો કહા કહું

---

૧ અબ યા આખ્યાનકે આરંભમેં નતપ્રતિક્ષણુક્ષણુસુમરીયે શ્રીવલ્લભનો પરિવાર રેરસના એસેં શ્રીમહાપ્રભુનકે પરિવારકો સ્મરણુ કહ્યો હે યાતેં પુત્રપૌત્રશબ્દકરિકેં શ્રીમહાપ્રભુનકે પુત્ર,ઓર શ્રીમહાપ્રભુનકે પૌત્ર લેનેચહિયે યાતેં ટીકામેં અર્થ કિયો સો યુક્ત હે પૌત્ર એસો નાતીકો નામ હે.

૨ પ્રપૌત્ર સો શ્રીમહાપ્રભુનકે પંતી સાતબાલકનકે લાલજી શ્રી
મુરલીધરજીપ્રભૃતિ અઠ્ઠાઇસ ઇન અઠ્ઠાઈસ બાલનકી સંખ્યાકો
એક શ્લોક મેરે ગુરૂદેવનાનાજી ગોસ્વામિશ્રીવ્રજવલ્લભજીમહારા-
જને કિયોહેં સો શ્લોક દેવવેદરસાગ્નીષુપાંડવાક્ષિક્રમેણુહિ વિઠ્ઠ-
લેસ્યતુવિભોઃ સપ્તસુનુસુતામતાઃ યા શ્લોકકો ફલિતાર્થ યહ જો
શ્રીગિરિધરજીકે તીન પુત્ર હેં શ્રીગોવિંદરાયજીકે ચાર પુત્ર
શ્રીબાલકૃષ્ણુજીકે છ પુત્ર શ્રીગોકુલનાથજીકે તીન પુત્ર શ્રીરઘુના-
[થજીકે પાંચ પુત્ર] શ્રીયદુનાથજીકે પાંચ પુત્ર [શ્રીઘનશ્યામજીકે દો
પુત્ર યહ સબ મિલિકેં અઠ્ઠાઇસ ભયે ઈન સબનકે નામ કલ્પ
વૃક્ષાદિકનમેં પ્રસિદ્ધ હે

૧ શુંકહું યા જગ્ગે પુત્રપૌત્રસુખકેમકહું એસો હુ પ્રાચીન ટીકામેં પાઠ હે.

કછુ કહેતે નહી બને હે ॥ અબ કહેતે નહી બને હે તાકો હેતુ કહતહેં ॥ જેતૂંમખમાએક ॥ જિવ્હાતેં કહત હે જે તું મુખમે એક હે તો મેં પુત્રપૌત્રાદિકનકો સુખ કેસેં કહૂં યાકો ભાવાર્થ યદ્ય જે અનેક જિવ્હા હોય તો હું અગણિતસુખ[1] હે સો નહી કહી જાય તબ એક જિવ્હાતેં તો અગાણુતસુખ કેસેં કહી જાય અબ પરિવારાનંદકૂં અગણિતપનો સુચન કિયોતાતેં સબપરિવારકૂં પુરૂષોત્તમત્વ સૂચિત ભયો ॥ એસેં સબપરિવારાનંદકુ અગણિતત્વ સૂચન કરિકેં શ્રીગુસાંઇજીકોં સર્વફલદાયતૃત્વ આધી તુકતેં સ્ફુટ નિરૂપણુ કરતહેં ॥ શ્રીવિઠ્ઠલકલ્પદ્રુમફલ્યો[2] ॥ શ્રીવિ-

---

૧ અગણિતસુખ સો સર્વરૂપશ્રીપુરૂષત્તમકો અગણિત આનંદ યા અગણિતાનંદપર્યંત વાણી ઓર મન પહુંચિ સકત નાહિ સો સો બાત બ્રહ્મવલ્લીપ્રભૃતિ ઉપનિષદનમેં પ્રસિદ્ધ હે યાતેં વર્ણન કેસેં કરૂં યહ કહ્યો સો ઉચિત હે.

૨ અબ સબ આખ્યાનનકી સમાપ્તિમેં ગોપાલદાસજીને ફલ માંગ્યો હે કહીંક પ્રત્યક્ષતાસૂં ઓર કહીંક વ્યગ્યમર્યાદાસું ઓર યા આખ્યાનમેં કછુ ફલ માંગ્યો નહિ યાતેં એસો ભાસતહે જે સંપૂર્ણ નવ આખ્યાનકો ગાન કિયો ઈતનેહીમે શ્રીગુસાંઇજીકી કૃપાસું ગોપાલદાસજીકો સબ અલૌકિકફલ સિદ્ધ ભયે કછુભી માગનો રહ્યો નહિ યાહીતેં કોઈભી ફલકી પ્રાર્થના કીની નહિ ઓર શ્રી વિઠ્ઠલકલ્પદ્રૂમ ફલ્યો એસેં હી કહ્યો.

ફલ જે શ્રીગુસાંઇજી તિનરૂપી જો કલ્પદ્રુમ સો કલ્પવૃક્ષ સો ફલ્યો સો ફલયુકત ભયો ઓર ॥ શાખાપસરીઅનેક ॥ સો અનેક શાખા ફેલી હેં ॥ અબ શાખાપસરી એસેં વર્તમાનપ્રયોગ કહ્યો યાતેં એસો ભાસત હે જો વા સમયમેં જિતને પુત્રપૌત્રાદિક દર્શન દેત હતે તિન સહિત જિનને ભાવિ ગોસ્વામિબાલક હે તિનકે હુ દર્શન ભયે ઓર ફલ્યો એસેં કહ્યો યાતેં સાતોં બાલકનકો ફલરૂપત્વ સ્ફુટ કિયો ઓર શ્રીગુસાંઇજીકોં કલ્પદ્રુમ કહે યાંતેં સર્વ મનોરથરપૂકત્વ સ્ફુટ નિરૂપણ કિયો ॥

શ્લોકૌ[૧] પુત્રપૌત્રાપ્રદાત્રીયં પુત્રપૌત્રાદિરૂપિણી ॥
નવમેવર્ણિતાસંપત્સ્મૃતયેવાલ્લભીશુભા ॥ ૧ ॥

---

૧ અબ યા રીતસૂં ગોસ્વામિશ્રીજીવનમહારાજ નવમાખ્યાનકો વ્યાખ્યાન કરિકેં યા આખ્યાનકો સબ અર્થ સંક્ષેપસોં એક શ્લોકમેં આજ્ઞા કરત હેં યા શ્લોકકો અર્થ પુત્રપૌત્રપ્રભૃતિકો સુખ દેવેવારી એસી ઓર અત્યંતશુભસ્વરૂપ એસી જો આમહાપ્રભુનકીપુત્રપૌત્રાદિકરૂપ સમૃદ્ધિ સો સદા સ્મરણ કરિવેકેલિયેં યા નવમઆખ્યાનમેં વર્ણન કરી અબ યા આખ્યાનકે અર્થકો દોહા ॥ બરન્યો મનસુમરન કરન, સુત્રનઆદિસુખદાન ॥ શ્રીવલ્લભકુલબિભવસુભ ઇહ નોમે આખ્યાન.

નવાખ્યાનાનિભકતનાં[૧], નવધાભકિતહેતવઃ ॥
નવૈતેનિધય શશ્વત્તિષ્ઠંતુહૃદયેમમ ॥

---

૧ એસેં એક શ્લોકમેં યા નવમાઆખ્યાનકો તાત્પયાર્થ નિરૂપણ કરિકેં અબ દુસરે શ્લોકમેં સંપૂર્ણ નવઆખ્યાનનકો પ્રયોજન ઓર સ્વરૂપ આજ્ઞા કરત હેં તાશ્લોકકો અર્થ ભકત ઇતનેં ભકિતમાર્ગીય જે જીવ હેં તિનકો યે નવઆખ્યાન નવધા ભકિત સિદ્ધ હોયવેકે હેતુ હેં અબ સબનકોં નવધાભકિતકો અધિકાર નહી હે યાતેં ભકિતમાર્ગીય જીવનકો યહ ફલ હોત હેં એસેં કહયો ઓર યે નવ હી આખ્યાન નવનિધિ રૂપ હેં તે મેરે હૃદયમે સર્વદા રહો નિધિ હુ ભૂમિમેં ગુપ્ત ધરે જાત હેં તાહીતેં વે નિધિ બાજત હેં તેસેં યે આખ્યાનરૂપ નિધિ હૂ મેરે હૃદયરૂપ ભૂમિમે સ્થિર રહે યહ પ્રાર્થના કીની અબ નિધિ કહે તાકો તાત્પર્ય યહ જો જેસેં એક નિધિતેં હૂ અનંત દ્રવ્યસંપત્તિ ઓર સુખ હોત હે તેસેં એક આખ્યાનતેં હૂ અનંત ભગવદ્ભાવસંપત્તિ ઓર અલૌકિક પરમાનંદ પ્રાપ્ત હોત હે અબ યે આખ્યાન નવધાભકતીકે હેતુ કેસેં હે સો પ્રકાર યથાબુદ્ધિ લિખું હૂં નવધા ભકિત તો સપ્તમસ્કધમેં પ્રલ્હાદજીનેં કહી હે "શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદસેવનં ॥ અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સખ્યમાત્મનિવેદનં" તામેં પ્રથમાખ્યાનકે શ્રવણતેં શ્રવણભકિત હોત હે યાહીતેં વા આખ્યાનમેં અક્ષરબ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ સૃષ્ટિપ્રકાર નિત્યલીલા યહ સબ અવશ્ય શ્રવણ

કરિકેં પદાર્થકો નિરૂપણુ કિયો હે ઓર દૂસરે આખ્યાનતેં કીર્તનભકિત હોત હે યાહીતેં યજ્ઞપુરૂષહરિનાશ્રુતિગુણુગાય ઇત્યાદિ કહ્યો હે ઓર તૃતીયાખ્યાનમેં સ્મરણુભકિતકી મુખ્યતા હે જેસેં ગોપાલદાસજીને સ્મરણુકે પ્રભાવતેં પ્રાકટય ઉત્સવ ગાયો તબ સાક્ષાત્કાર ભયો તેસેં સાક્ષાત્કારકી ઇચ્છા હોય તો સ્મરણુપૂર્વક યા આખ્યાનકો ગાન કરનો ઓર ચતુર્થાખ્યાનતેં પાદસેવનભકિત હોત હે તોહીતેં આરંભમેં તેપદવંદૂશ્રીવલ્લભનંદ યહ ચરણુકો માહાત્મા કહયો ઓર પંચમાખ્યાનમેં નામમાત્રતેં નિષ્પાપતા હોય ઇત્યાદિ માહાત્મ કહ્યો તથા ભકિતપક્ષકો દાર્ઢય ઓર વિરોધીમતનકો ખંડન ભગવદ્ધામકો સ્વરૂપ ઈત્યાદિક કહયો તાતેં અર્ચનભકિત સિદ્ધ હોય ઓર ષષ્ઠાખ્યાનમેં પ્રભુનકો નિત્યચરિત્ર વર્ણુન કિયો હે તાતે વા રીતકી ભાવનાતેં સેવા કરની ઓર મનમેં તાપ રાખનો કિમાસનંતેગરૂડાસનાય નમોસ્તુતેદેવવરપ્રસીદ ઇત્યાદિ વચનાનુસારસોં રૂપ વિયોગનિવારણુાર્થ સદા વંદનભકિત કરની એસો સિદ્ધ હોત હે ઓર સપ્તમાખ્યાનમેં જીવશિક્ષાર્થ શ્રાગુસાંઇજી શ્રીનાથજીકી સેવા કરતહેં યહ વર્ણુન કિયો તાસું જીવનકેં વાહી પ્રકારતેં દાસભાવ કરિકેં સેવા કરની યહ સિદ્ધ ભયો તાસોં દાસ્યભકતી સ્ફુટ દિખાયી ઓર અષ્ટમાખ્યાનમેં નંદનંદનને જઈ મલે ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારસોં સખ્યભકિત દિખાઇ હે ઓર નવમાખ્યાનમેં શ્રીમહાપ્રભુનકે પરિવારકે હી આશ્રયકો ઉપદેશ જીન્હાકોં કિયો સો ઉપલક્ષણુ રીતિસોં કિયો તાતેં

॥ ૨ ॥ કવિત્ત ॥ [૧]પ્રબલપ્રચંડમાયાવાદખંડખંડકિયો,પંડિતવેતંડઝુંડગંડમદવારેતે ॥ દારિદ્રારિદુરેજાય દૂરદેશનમે,દેખિદેખિદીપિતપ્રતાપહરભારેતેં ॥ ભૂતલ શ્રીવલ્લભશ્રીવલ્લભકૃપાનિધાનદેતદાનજીવનકોંભકિતકોધોં, તારેતો આંનદકેકંદકોટિચંદસેઅમંતેજ,દેહુસુખસંપતવિપતસબટારેંતેં ॥ ૧ ॥

નેત્રાદિક ઓર ઇંદ્રિયનકોં હુ સદા દર્શનાદિક કરિવેકો ઉપદેશ સિદ્ધ હોત હે તાસું આત્મનિવેદનભકિત સ્ફુટ દિખાયી ઓર જીવનકો આત્મનિવેદન કરાયવેકેલિયેં હી શ્રીમહાપ્રભુનકો વંશ જગતમેં હે યહ હૂ સ્ફુટ દિખાયો અબ યા રીતસોં સુક્ષ્મ દષ્ટિસૂં વિચાર કિયેં તેં એક એક આખ્યાનમેં એક એક ભકિતકી મુખ્યતા સ્પષ્ટ સિદ્ધ હોત હે ઓર વાસ્તવિકરીતસૂં તો તો સબહી આખ્યાન સબ પ્રકારકી ભકિતકે હેતુ હેં.

[૧] અબ યા મુલગ્રંથકોં શ્રીવલ્લભાખ્યાન કહત હેં તાતેં શ્રીમહાપ્રભુનકી હી યામેં મુખ્યતા હે યહ સુચન કરત ભયે ગોસ્વામિ શ્રીજીવજીમહારાજ શ્રીમહાપ્રભુનકો વર્ણુન એક કવિત્ત કરિકેં કરત હેં યહ ટીકા વ્રજભાષાકી હે તાતે ભાષાકી કવિતામેં વર્ણુન કિયો સોં ઉચિત હેં કવિત્તકો અર્થ પ્રબલ સો કોઇસૂં ખંડન ન કિયો જાય એસો દૃઢ ઓર પ્રચંડ સો સબનકૂં તુરત

મોહ કરે એસો ઉગ્ર જો માયાવાદ તાકો ખંઠ ખંડ કિયો સો અંશ અંશ જુદે કિરકેં ખંડન કિયો તાહીતેં પરમતકે પંડિતરૂપ જે વેતંડ કહિયે હાથી તિનકે ઝુંડ જે સમૂહ તે દીપિત સો પ્રકાશમાન જો શ્રીમહાપ્રભુનકો પ્રતાપ હે તાકોં દેખિદેખકેં ડરભરિતેં સો અત્યંત ભયતેં દોડદોડકેં દૂર દૂર દેશનમેં દુરે સો છિપિ ગયે અબ વે પંડિતરૂપ હાથી કેસે હેં સો કહત હેં ગંડ મદવારે તે ગાલકે ઉપર જીનકે મદ ચૂવત હે ઈતનેં અર્થાત અત્યંત ગર્વિષ્ઠ અથવા ગંડમદવારેતે વિનકે કપોલ સ્થલપેં જો મદ હે તાકો નિવારણુ કિયે તે ડરપિકે વે દૂર દૂર છિપિ ગયે અબ એસો અત્યલૌકિક કાર્ય આપ કેસે કરિ સકત હે તાકો કારણુ કહત હે શ્રીવલ્લભ જો લક્ષ્મીજી તિનકે વલ્લભ તે પતિ શ્રીપુરૂષોત્તમ તે હી ભૂતલમેં શ્રીવલ્લભ સો શ્રીમહાપ્રભુજી રૂપસો પ્રગટ ભયે હેં અબ ઇતનો શ્રમ કરિવેકો કારણુ કહત હેં કૃપાનિધાન યાતેં કરિકેં હી પ્રકટ ભયે હે અબ પ્રકટ હોય કેં કહા કરત હે સો કહત હેં દેતદાનજીવનકો ભકિત કીધેં તારેતેં જીવનકોં સો અલૌકિક દેવીજીવ તિનકોં અથવા જીવનકોં સો જીવનજી મહારાજકોં ભકિતકોં દાન આપ કરત હેં યાતેં આપની છાપ હૂ દિખાયી ઓર ભકેત દેકેં તે સબ જીવ તારે સો બંધતે છુડાયે અબ ભકિતતેં સંસારદુઃખાદિ સર્વવિપિત્તિ દૂર કરિકેં આનંદાંશકો આવિર્ભાવ ભયેતેં વિયોગતાપ નિવૃત્તિપૂર્વક અલૌકિક અખંડ આનંદ સંપત્તિ આપ દેતહેં યા અભિપ્રાયતેં ચતુર્થચરણુમેં પ્રાર્થના કરત હેં આનંદકે કંદ ઈત્યાદિ ઓર તીસરે પાદમેં તારેતેં આનંદકે કંદ

દોહા । [૧] શ્રીવિઠ્ઠલકેસાતસુત, દુહુભ્રાતાવે આપ ।। [૨]
યેસબમિલનવરૂપઇક, વલ્લભપ્રબલપ્રતાપ ।। ૧ ।। યામે-

સો સંસાર છૂટાયતેં આપ અલૌકિકાનંદ દેતહેં એસો હૂ અર્થ હોત હેં.

૧ એસેં શ્રીમહાપ્રભુનકો વર્ણન કરિકેં આખ્યાનકી નવ સંખ્યાકો ઓર હૂ પ્રયોજન ગુપ્ત રીતિસો સૂચન કરતભયે શ્રીગુસાંઈજી પ્રભુતિનકો વર્ણન એક દોહામેં કરત હે દોહાકો અર્થ સ્ફૂટ હે દુહુભ્રાતા સો શ્રીગોપીનાથજી ઓર શ્રીગુસાંઇજી યહ સબ મિલિકેં એક શ્રીમહાપ્રભુનકો પ્રબલપ્રતાપ નવ રૂપસોં ભૂતલમેં વિરાજત હેં યાહીતે આપકે પ્રતાપકે વર્ણનકે આખ્યાન નવ કિયે.

૨ અબ યહ ટીકા જો સંવતમેં પૂરી ભઈ સો સવત હૂ યા દોહામેં ગુપ્ત રીતસોં કહ્યો હે સો સૂચન કરત હે યામે સંવત ગુપ્ત હે ઇત્યાદિ સુપ્તબુદ્ધિ સો પ્રવૃતિરહિત મંદ બુદ્ધતેં યહ સવત નહિ લભ્ય સો પાવત નાહિ ઓર જાગ્રત સોં પ્રવૃતિયુકત સૂક્ષ્મ એસી જો બુદ્ધિ તાતેં વિવેચન કરિકેં તુમ સબ સભાસદ દેખો અબ યહ ટીકા ગુન્નીસસેં સતાઇસકેં સંવતમેં સંપૂર્ણ ભયી હે સો વા દોહામેંસોં સિદ્ધ હોત કેસેં જો સાત સુત યાનેં સાતકો અંક આયો ઓર દુહુ ભ્રાતા યાતે દોકો અંક આયે ઓર યહ સબ મિલિ નવરૂપ યામેં નવકો અંક આયો

સંવત ગુપ્તહેસુપ્તબુદ્ધિનહિલભ્ય ।। જાગ્રદબુદ્ધિવિવેકતેં
દેખોતુમસબસભ્ય ।। ૨ ।। [૧]સપ્તદીપફેલ્યોસુજસ-
પ્રથમઉદ્યોવ્રજદેસ ।। તીનલોકમેંહૂંગયો, જેસેંચંદઉજેસ
।। ૩ ।। [૨]માસપક્ષતિથિવારસબ, યામેરહેસમાય ।। જેસેં

ઓર ઈક યાતેં એકકો અંક સ્ફુટ યામેં નવકો અંક આયો ઓર ઈક યાતેં એક કો અંક કહ્યો હે ઈન ચારેં અંકનકેં અંકાનાવામતોગતિઃ યા ન્યાયસૂં મિલાવેં તબ ગુન્નીસસેં સતાઈસ હોત હેં.

૧ અબ પહિલેદોહોમાં પ્રતાપકું નવરૂપ કહ્યા યા તે પરિમિત હીહોયગોયા શંકાકો નિવારણ કરત ભયે તીસરે દોહામેં યશકો વર્ણન કરત હે શ્રીમહાપ્રભુનકો ઓર શ્રીગુસાંઈજીકેં સુજસ પ્રથમ તો વ્રજદેશમેં ઉદય પાયો ફિર પૃથ્વીકે સપ્તદ્વીપમેં ફેલ્યો તહાંતે તીન લોક પર્યંત હૂ ગયો જેસે ચંદ્રમાકો પ્રકાશ સર્વ લોકનમેં જાત હે ઓર તાપ હૂ દૂર કરત હેં તેસેં આપકો સુજસ હૂ તાપ હરણ કરત હે ઓર સર્વંત્ર ફેલ્યોહે ઓર ચાંદનીજેસો ઉજ્વલ હે યાતેં યશપ્રભૃતિકી અપરિમિતતા દિખામી.

૨ અબ યહ ટીકા જા મહિનામેં જા પક્ષમેં તિથિકૂં સંપૂર્ણ ભયી તે સબ યા તીસરે દોહામેં ગુપ્તરીતસોં કહે હે સો હી યા ચોથે દોહામેં સૂચન કરત હેં માસ પક્ષ તિથિ વાર ઈત્યાદિ જેસેં રત્નસમૂહ પેટીમેં ધર્યો હોય પરંતુ પેટી મુંદી

રત્નસમૂહસબપેટી ખોલિદિખાય ।। ૪ ।।
ઇતિશ્રીમદ્બાલકૃષ્ણચરણૈકતાનશ્રીમદ્ગોવર્દ્ધનગુરૂપાદ-
પદ્મપરાગપ્રાપ્તપરમોદયશ્રીમદ્ગોકુલોત્સવાત્મજજીવના-
ખ્યેનવિરચિતંમનવમાખ્યાનસ્યવ્યાખ્યાનંસંપૂર્ણમ્ ।।
સમાપ્તાચેયંવલ્લભાખ્યાનવિવૃતિઃ ।।

હોય તો વહ દીખે નહિ ઓર પેટી ખોલે તબ સબ દિખે તેસેં હી યા દોહામેં માસપ્રભૃતિ સબ કહેહેં પરંતુ ઉપરસું દીખત નાહીં ઓર સૂક્ષ્મબુદ્ધિસૂં અર્થ ખોલિકેં દેખેં તબ દીખતહેં અબ સપ્તદ્વીપ ફેલ્યો સુજસ યાતે ચૈત્રસું સાતમો મહિના જાનનો ઇતનેં આશ્વિનમહિના ભયો ઓર પ્રથમ ઉદયોવ્રજદેશ યાતેં વ્રજદેશાનુસાર પુર્ણિમાંતમાસકો પ્રથમ પક્ષ કહયો તાતેં કૃષ્ણપક્ષ સિદ્ધ ભયો ઓર તીનલોકમેં હૂ ગયો યાતેં તૃતીયાતિથી સૂચન કરી જેસેં ચંદ્રઉજેસ યાતેં સોમવાર દિખાયો તાંસૂં વિક્રમશકાનુસાર સંવત ગુન્નીસસેં સત્તાઈસકે વર્ષમેં પુર્ણીમાંતકે માસકે હિસાબસૂં અશ્વિન કૃષ્ણ તૃતીયા ચંદ્રવારકે દિન યહ ટીકા સંપુર્ણ ભયી.

અબ યે આખ્યાન જાજા તાલમેં ગાયેજાત હે તે તાલ લિખતહૂં પ્રથમ આખ્યાન દીપચંદી અથવા તિતાલમેં ગાવતહેં દુસરો આખ્યાન આડેચોતાલમેં તીસરો આખ્યાન ચર્ચરીતાલમે યા તાલકો કિતનેક શપતારા કહતહેં ચોથો આખ્યાન આડે ચોતાલહેં પાંચમેં આખ્યાનકી ધ્રુવપદકી તુકેં આડેચોતાલમેં

ઓર પીછેકી તુક દીપચંદીમેં ગાવતહેં ઓર તિતાલમેં હું ગાયીજાંય છઠ્ઠો આખ્યાન તિતાલમેં અથવા દીપચંદીમેં સાતમો આખ્યાન ચર્ચરીમેં આઠમોઆખ્યાન આડેચોતાલમે નોમો આખ્યાન હુ બહુત કરિકે આડેચોતાલમેં ગાવતહેં ઓર જે આડેચોતાલ દીપચંદીમેં ગાયવેકે આખ્યાન હેં તે ધમાલમેં હું ગાયજાય કયોં જો ઈન તાલનકી માત્રા સરખી હેં યહ તાલનકો વિવેચન મેને સંસ્કૃતતાલગ્રંથમેં કિયેહે અબ ઈન આખ્યાનકી નવસખ્યાકો ઓર હૂ પ્રયોજન હે સો લિખતહૂ સબ અંકનમે નવકો અંક પરિપૂર્ણ હે યાતે આગે ઓર જુદો અક નાહિ યાહિતે શ્રીરામચંદ્રજી ઓર નંદાલયમેં પુરૂષોત્તમ ઓર શ્રીગુસાંઇજી યહ સબ નવમીકે દિન પ્રકટ ભયેહેં કયોં જો પરિપૂર્ણ અવતાર હેં તેસે યે આખ્યાન હૂ અલૌકિક પરિપૂર્ણસ્વરૂપ હે યહ સૂચન કરિવેકોં નવ ૯.ગાયેહેં ॥ શ્લોક ॥ સ્થિત્વારૈવતપર્વતસ્યપુરતઃશ્રીજીર્ણદુર્ગેપુરે શ્રીદામોદરકાયમોહનવિભૂંસસેવમાનાન્સદા ॥ શ્રીમદ્દીક્ષિતવંશમૌક્તિકમણીમેકાદશાનન્વયેસ્વાચાર્યાદ્વ્રજવલ્લભાભિધગુરૂન્માતામહાન્સ્વાન્ભજે ॥ દોહા ॥

સુંદરબાલમુકુંદવિભુવદનચંદસુખકંદ ॥ તાપહરોવ્રજસુંદરીચખચકોરચયફંદ ॥ ૧ ॥ જીવનગુનીજનગનનકે જીવનનિધીગંભીર ॥
જીનનપર કરૂનાકરી ॥ જીવનવિભુમતિધીર ॥ ૨ ॥ ઘનશ્યામસુતપચનદિ ગોવર્ધનકવિનામ ॥ ગ્રથીજથામતિટિપ્પણી હરિગુરૂકરૂણાધામ ॥ ૩ ॥ વસુલોચનગ્રહવસુસતી મિત્તસંવતમે સાર ॥
પોષકૃષ્ણઆઠે ભયીપૂરનસુરગુરૂવાર ॥ ૪ ॥

ઈતિ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યમતવર્તિનામોક્ષગુરૂસ્વમાતામહગોસ્વામિ-
શ્રીવ્રજવલ્લભચરણૈકતાનેનતૈલંગવેલ્લનાટીજ્ઞાતીયતૈતિરી-
યકવાધુલસગોત્રોદ્ભવપંચનદ્યુપનામકવિદ્વ-
દ્રત્ન ઘનશ્યામંભટ્ટાત્મજેસ્વપિતૃસકાશા-
લબ્ધવિદ્યેનગટ્ટૂજીતિંનામ્નાપ્રસિદ્ધ-
ગોવર્દ્ધનશીઘ્રકવિંના વિરચિતં
શ્રીવલ્લભાખ્યાનવ્યાખ્યનટિપ્પણું સંપૂર્ણમ ॥

॥ શ્રી હરિઃ ॥

॥ विजयतेश्रीबालकृष्णःप्रभुः ॥

મહાનુભાવ શ્રી ગોપાલદાસજી કૃત

શ્રીવલ્લભાખ્યાન

આખ્યાન ૧ લું — રાગ કેદારો

વંદુ શ્રીવિઠ્ઠલવર સુંદર, નવઘનશ્યામ તમાલ;
જગતીતલ ઉદ્ધાર કરેવા, પ્રગટયા પરમ દયાલ ૧.
શ્રીપુરૂષોત્તમ સ્વતંત્ર ક્રીડા, લીલા દ્વિજતનુધારી;
સાત દિવસ ગિરિવરકર ધાર્યો, વાસવવૃષ્ટિ નિવારી. ૨
તે પ્રગટયાનું કારણ કહિયે, જો સુરતા મન આણો,
કરો કૃપા હું કરૂં વિનતિ, પોતાનો કરી જાણો ૩
વ્યાપક રૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ જે તેજોમય કહેવાય;
આર્ય પંથ અધિકારી મુનિજન, તે માંહે લય થાય. ૪
અક્ષર આદ્ય અખંડ અનુપમ, ઉપમા કહી નવ જાય,
અસ્તિ વસ્તુ સહુકો મલી બોલે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાય. ૫
નિર્ગુણનો નિર્દેશ અટપટો, રસના શી પેરે કહીએ ?
પ વર્ણ વપુ દ્રષ્ટ પદારથ, ત્યાં એકો નવ લહીએ. ૬

શ્રીમદ્વલ્લભકુલ કૌસ્તુભ

પૂ. પા. ગો૦ શ્રી દીક્ષિતજીમહારાજ-મુંબઈ

પ્રાગટ્ય વિ. સં. ૧૯૭૦ વૈશાખ વદ ૧૨
(ગુરૂવાર તા. ૨૧-૫-૧૪)

શ્રીમદ્વલ્લભદેવવંશતિલકં શ્રીબાલકૃષ્ણાનુગં
નાના શાસ્ત્ર સમન્વયેષુ નિપુણં વિદ્વજ્જનૈઃશસિતમ।
નિત્યં તાદૃશ વૈષ્ણવૈ પરિવૃતંઃ વાણીસુધાવર્ષિણં
શ્રીમદ્ ગોકુલનાથ સૂનુ મમલં, શ્રીદીક્ષિતં ધીમહિ ॥

તેહ થકી પુરૂષોત્તમ અળગા, લીલા અચલ વિહાર;
બ્રહ્મજ્ઞાની ને મુકિત મારગી, સ્વપ્ને નહિં વ્યવહાર ૭
જ્યાં શ્રીવૃંદાવન અદિઅચલ શશી, શરદ રૈન બહુ વેશ;
વનદેવી પદ કુમકુમ સુખ સુખ, પરસે રંગ વિશેષ ૮
જ્યાં સરિતા ચામીકર માણુ ગણુ, ઉભય બદ્ધ સોપાન
કમલ કુમુદ નાના અલિ સુંદર, મધુર કરે ત્યાં ગાન. ૯
કનકલતા માલતિ મલ્લિકા; વિવિધ કુસુમ મકરંદ;
શીતલ પવન ઝકોરે લહેરે, પરસે અતિ આનંદ ૧૦
પદ્મરાગ મરકતમણિ સ્ફટિક, શ્રીગોવર્ધન સોહે;
બ્રહ્મા રૂદ્ર ત્યાં કોણ બાપડા, શ્રીહરિનું મન મોહે. ૧૧
નાના પક્ષીની શબ્દ માધુરી, શોભા તણો નહિ પાર;
વિવધ પ્રકારે જુજવા કહેતાં ગ્રંથ થાય વિસ્તાર ૧૨
શ્યામા શતદલનયન સુંદરી, યૂથ તણો નહીં પાર;
અનેક રાસ મંડલ રચના રચિ, ખેલે શ્રીનંદકુમાર ૧૩
એણી પેરે નિત્ય નવલીલીલા, ઘોષ વાદ્યઝંકાર;
અંગ સ્વેદ મકરંદે મોહ્યા, મધુપ કરે ગુંજાર. ૧૪
એ પ્રભુને મન ઇચ્છા ઉપની, યશ થાવા વિસ્તાર;
અધિકારી પાખે એ વાણી, નહિં કોને ઉચ્ચાર ૧૫
ભ્રૂભંગેથી સૃષ્ટિ નીપની; અતિસુંદર બ્રહ્માંડ;
ચૌદ લોક નાના વૈચિત્ર્યે ભૂમંડલ નવખંડ. ૧૬
પર પોતાની વ્યકિત કરેવા સૃષ્ટિ તે દ્વિવા પ્રકાર;

દૈવી આસુરી બે ઉપજાવી; પ્રભુ મન કરી વિચાર. ૧૭
ભકિત સુંદરી ને માયા દાસ; બે મૂરત પ્રગટાવી
તેમાં પહેલી નખશિખસુભગા, શ્રીહરિને મન ભાવી ૧૮
કૃપાકટાક્ષે હુવા અક્ષરમાં ઉપન્યા સત્ત્વ અનંત;
ભકિતલીન હુવા સૌભાગી તે વૈષ્ણવ ગુણવંત. ૧૯
બીજી કટાક્ષે જે જન ઉપન્યા, માયામાં થયા લીન;
કર્મજડઆસુર અન્ય ઉપાસક, ભજન ધર્મથીહીન. ૨૦
એણી પ્રકારે સૃષ્ટિ દ્વિધા ગુણમિશ્રિત ચાલી જાય;
ભકિતમારગી જીવ સ્વતંતર, કેવળ ભકત ન થાય. ૨૧
શ્રીપુરૂષોત્તમે વળી વિચાર્યું, હવે પ્રકાર શો કરીએ?
મારી સેવા અને કથારસ, નિરૂપવા તનુ ધરીએ. ૨૨
ભકત જીવનાં ભાગ્ય વિસ્તર્યાં, ઇચ્છા કરી હરિ સાર;
તેણે હેતે આપે પેં પ્રગટયા, શ્રીવલ્લભરાજ કુમાર. ૨૩
પૂર્ણબ્રહ્મ શ્રીલક્ષ્મણસુત, પુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથ,
શ્રીગોકુલમાં પ્રકટ પધાર્યા, સ્વજન કીધા સનાથ. ૨૪

આખ્યાન ૨જું—રાગ રામકલી

શ્રીલક્ષ્મણસુત શ્રીવલ્લભરાયજી;
'સ્મરણ કરતા દુષ્કૃત જાયજી, ૧
કલિજન તરવા નહિં અવર ઉપાયજી;
યજ્ઞપુરૂષ હરિના શ્રુતિ ગુણ ગાયજી. ૨

ગાય શ્રુતિગુણ રૂપ અહર્નિશ ધરી ધ્યાન વિચાર;
આનંદરૂપ અનુપમ સુંદર, પામે નહીં કોઈ પાર ૧
પ્રાણપતિ પ્રાકટય કારણ, કાંઇક કહું મતિમંદ;
હર સુર વિધાતા નવ લહે, સાક્ષાત બ્રહ્માનંદ ૨
શ્રીવૃન્દાવનચંદ્રમુખરૂચિ, અગ્નિ તે અવતાર;
દ્વિજતિલક ત્રિભુવન નામ નિરૂપમ, રૂપ અંગીકાર. ૩
દેવલોક દુંદુભિ વાગીયાં, આનંદ કરેરે નિઃશંક;
અસુર તિમિર ઉચ્છેદવા, ભુવિ વલ્લભદેવ મયંક. ૪
પૂરણ પુરૂષ પ્રમાણ પંથા, વ્યાખ્યાતા વેદાન્ત;
ગ્રન્થ સર્વે રસરૂપ કીધા, પોતાને સિદ્ધાન્ત, ૫
રસિક રસના રસિક વાણી, જાણી નર (સર્વ) નવખંડ;
ઊર્ધ્વ પંથા સ્વયશ પ્રસર્યો, વાધીયો બ્રહ્માંડ. ૬
એક બ્રહ્માંડે જેના યશ ન માયા, તેના હુવા કોટિ અનંત;
તોય ત્યાં થકી વાધિયો, જઈ વસ્યો મુખ ધીમંત. ૭
અતુલ અમલ ઉદ્યોત ઉદયો, ભૂતલ દ્વિજમાર્તંડ;
ભકિતમારગકેસરી ગજ માયિક મત શતખંડ. ૮
દિગ્વિજય દશ દિશાએ કીધો, પરિક્રમાને વ્યાજ;
તીર્થ સકલ સનાથ કીધાં, ચરણ રેણુ સમાજ. ૯
પત્રાવલંબે પંડિત જીત્યા, માયિક મત માતંગ;
શ્રીકૃષ્ણ પૂરણ બ્રહ્મ સ્થાપ્યા, જેનાં રૂપ કોટિઅનંગ. ૧૦
સ્વમારગ સ્થિર સ્થાપવા, આપવા ભજનાનંદ;

નામ આપ્યાં જીવને શુભ મિષ્ટ મુખ મકરંદ. ૧૧
અનેક જીવને કૃપા કરવા, દેશાંતર પ્રવેશ;
કોમલ પદ જ્યાં કમલ વિલસે, ધન્ય કહું તે દેશ. ૧૨
અંગ બંગ કલિંગ કૈકટ, માગધ મારૂ સુર સિંધ;
તે તામસનાં અઘ હર્યાં, પરતાપ પદરજ ગંધ. ૧૩
કનક સ્નાન શત મણ સુવર્ણે કરાવ્યું મહી પાળ;
તે મૂકી વેગે ચાલીયા, રાય દ્દષ્ટિ ન પાછિ વાળ. ૧૪
દક્ષિણ પ્રભુજી પાઉં ધારિયા પાંડુરંગ શ્રીવિઠ્ઠલનાથ;
નેત્ર મલતાં વાત કીધી, વચન દીધું હાથ. ૧૫
વચન નિશ્ચે શ્રીનાથે માગ્યું કીધી શ્રીવલ્લભજીશું વાત;
અમને તે ઇચ્છા એહ છે જે, હું નંદન તમે તાત. ૧૬
તે પુરૂષોત્તમ પ્રગટશે, શ્રીવિઠ્ઠલ રૂપનિધાન;
નેત્ર કમલે નાના ભાવે, દેશે ભકતને સનમાન. ૧૭
ત્યાંથી શ્રીવૃન્દાવ પાઉં ધારિયા, જ્યાં ષધુપકરે ઝંકાર;
કુસુમ દ્રુમ નવ મલ્લિકા, મકરંદનો નહિં પાર. ૧૮
તરૂ તમાલ અતિ શોભિતાં, હેમ જૂથિકા સંઘોડ;
લલના તે સુભગા લટકતાં, હિંડે તે મોડામોડ. ૧૯
તાન ધુનિ મુનિ મયૂર રૂપે, સાંભળે ધરી ધ્યાન;
નિત્ય લીલા ગાન શ્રવણે, કરે તે મધુપાન. ૨૦
કુંજસદન સોહામણું, શોભા તણો નહિ પાર;
વિવિધ રાસલીલા કરે વ્રજમાં ખેલે શ્રીનંદકુમાર. ૨૧

રંગે તે રમતા દીઠડા, બલદેવ શ્રી ગોવિંદ;
તે પુત્રભાવે પ્રગટશે, મન ઉપન્યો આનંદ. ૨૨
બલદેવ શ્રીગોપીનાથ કહીએ, શ્રીવિઠ્ઠલ નંદાનંદ;
તે વેદપથ વિસ્તારશે, જન આપશે આનંદ. ૨૩
ત્યાંથી કેશીઘાટ પાઉં ધારિયા, કહિ કથાતત્ત્વ સમાધિ;
રસપુંજ પુરૂષોત્તમ પ્રમાણ્યા, સરસ્વતી તજી આધિ. ૨૪
ગિરિરાજને આશ્વાસ દીધો, ધરિ કોમલ ચરણ;
હરખે તે સામા આવીઆ, શ્રીગોવર્ધન ઉદ્ધરણ. ૨૫
હળીમળીને ચાલીયા, ચરણાટ જ્યાં નિજધામ;
નવરંગ નાગર પ્રગટિયા, મન પુરવા બહુ કામ. ૨૬
તત્ત્વ સંખ્યાયે કહ્યાં, પદ સારમાંહે સાર,
હવે કાંઈએક સ્તુતિ કરૂં, શ્રીવલ્લભરાજકુમાર. ૨૭

આખ્યાન ૩જું—રાગ ધનાશ્રી.

આ પોષ મધ્યાન્હે નોમે શ્રીનાથજી,
શ્રીઅક્કાજી ઉર ઉપન્યો આનંદ;
આ ચંદ શ્રીવૃન્દાવન તણો પ્રગટિયો એ. ૧
આ સૌભાગ્યસુંદરી મલી ધવલ ગાયે,
સુહાયે રૂડા કંઠના નાદ;
આલ્હાદ ઉપન્યો તે અંગોઅંગ ઘણોએ. ૨
આ સૂતિકા સદન સોહામણું, શોભા રૂડી લેહેરડે જાય;

આ વાજીંત્ર વાગે તે સમેતણાં એ. ૩
આ સર્વસ્વદાન તેણે સમે, કરેરે શ્રીવલ્લભજી ઉદાર;
સુકુમારસુત ઉદયો શ્રવણે સુણીએ. ૪
આ પાતાળે શેષ નાગ રીઝીયા, ઉપર ઈંદ્રાદિક દેવ;
તતખેવ સુણી નિશાન વજડાવિયાં એ. ૫
આ બ્રહ્મા મહાદેવ મુનિ હરખીયા, વરખીયા કુસુમ સમૂહ;
આ મોહ ટાળ્યો જગતનાં જીવનો એ. ૬
આ સિદ્ધ ગાંધર્વ ગુણી અપસરા, ઉલટીયા નૃત્ય ને નાદ;
આલ્હાદભર્યાં શ્રીવલ્લભજીએ માનીયાં એ. ૭
આ નિગમ સામ શાખા સહસ્રશું, કરેરે ભલા નિર્ઘોષ;
આ ઘોષપતિ ભગવદી ભેટતાં એ. ૮
આ વેદવિહિત કૃત્ય સર્વે કીધાં, દીધાં બહુ પેરે ગોદાન;
આ માન સું સ્વજન સંતોષીયા એ. ૯
આ કનક કચોળાં કુમકુમભર્યાં, અક્ષતદૂર્વાભર્યા રે સુથાળ;
આ માળ પારિજાતની મહમહે એ. ૧૦
આ તોરણ પર્ણ સહકારનાં, ધરણીએ ચંદનતણાં નીર;
આ વીર શ્રીગોપીનાથ શ્રીવિઠ્ઠલ પ્રગટીયા એ. ૧૧;
આ દધિ દુધ ઘૃત મધુ માંડવે; શેરડીયે વહેરે સુગંધ
આ ગંધે મોહ્યા અલિકુલ આવીયા. ૧૨
આ સુત માગધ સાધુ સર્વે મળ્યા, મળીયા તે માંહોમાંહે;
ઉત્સાહ ભર્યા કો કોને જાણે નહિ એ. ૧૩

આ શુકદેવ સબળ આનંદિયા,
વંદિયા શ્રીવલ્લભજીના ચરણ;
ગિરિધરણ શ્રીભાગવત મારૂં નીરખશે એ. ૧૪
આ સકલ કલા કલિકાલમાં, કલ્પદ્રુમ પ્રગટયો આજ,
આ કાજ મનવાંચિત પુરવા એ. ૧૫
આ તૈલંગ તિલક ત્રિભુવન ધણી, માણુ મરકત ધનવાન,
સમાન રૂપ નિરખતાં કો નહિ એ. ૧૬
આ ગણક ગર્ગાદિક આવીયા, ભાવિયા દીયેરે આશિષ
આ જગદીશ શ્રીવલ્લભ ઘેર પ્રકટિયા એ. ૧૭
આ ધવલ ધન્યાશ્રી ગાન જે કરે,
ઉચ્ચરે શ્રીવિઠ્ઠલજી અવતાર,
આ સારસ્વત લીલા તે જન લહે એ. ૧૮
આ દાસનો તે દાસ જાય વારણે, બારણે, રહ્યારે ઉત્સવ જુએ
કો એક ભગવદી તે સમે એ. ૧૯

આખ્યાન ૪ થું—રાગ ભુપકલ્યાણ

તે પદ વંદુ શ્રીવલ્લનંદજી, ત્રિભુવન મંગલપરમાનંદજી,
સકલ જીવનનો ટાળ્યો દ્વંદ્વજી, જગમાં વ્યાપ્યો સુખમકરંદજી,

ઢાળ—સુખદ વંદુ શ્રીવલ્લભસુતના, પદાંબુજ સુકુમાર,
નિગમ રહસ્ય વિચાર કીધો, સકલ જન નિસ્તાર. ૧

બ્રહ્મકુલ હરિ અવતર્યા તે, ટાળવા ભૂમિ ભાર,
શ્રીનાથ વિઠ્ઠલ જામ નિરૂપમ, વૃંદાવન શણગાર. ૨
એક રસના કેમ કહું ગુણ પ્રકટ વિવિધ વિહાર,
નિત્યલીલા નિત્ય નૌતમ, શ્રુત ન પામે પાર ૩
સકલ શાસ્ત્ર પ્રમાણ બોલે, સારમાંહે સાર,
તત્ત્વમાંહે તત્ત્વ ત્રિભુવન ભક્તનો આધાર. ૪
સર્વ અંગોઅંગ રસભર્યા, રસભર્યાં લોચન ચાર,
ચલણ વલણે બોધવ્યા, હૃદે ભાવ અનેક પ્રકાર. ૫
મુખ સુગંધે મોહ્યા અલિ સકલ તે, આવી કરેરે ઝંકાર;
સરસ વચન ઉચ્ચાર માત્રે, સંશયનો પરિહાર; ૬
નામવ્યાજે પ્રગટ કીધો, મુક્તિ શત્રુકાર;
ભુજદંડ પરસે ભય હર્યા, એવા નાથ અમિત ઉદાર. ૭
સ્વ સ્વરૂપ અર્થે પ્રોજ્જિઅ્આ, કૃત હુતા જે સંસાર;
રાજ કાજે જોડીયા જન ઉચ્ચાવચ નરનાર. ૮
આગળ અંશે પ્રકટિયા જે, ગ્રન્થ કહ્યા બહુવાર;
શ્રીયશોદા ઉત્સંગ લાલિત. પૂરણ અતિસુકુમાર. ૯
અનેક ધર્મ કહ્યા પ્રભુજીએ, નિગમને અનુસાર,
ગિરિરાજધરણનો તાપ ટાળ્યો, શ્રીલક્ષ્મણસુત નિરધાર
પોતે તે પ્રાગટ્ય પોતાતણો, યશ તણો કર્યોરે ઉચ્ચાર;
પોતે અંગોઅંગ સુખદ શોભા, સદન અંગીકાર ૧૧

સ્કંધસંખ્યાએ કહ્યાં પદ, શ્રીભાગવત રસરાજ,
ભક્તજન પદરજ પ્રતાપે સકલ સરીયા કાજ. ૧૨

આખ્યાન ૫ મું—રાગ સામેરી.

(અનીહાંરે) શ્રીવિઠ્ઠલ સુખકારી, નામે નિષ્પાપ થાય નરનારી; દુર્ગતિ સકલ નિવારી, પ્રગટ્યા શ્રીવ્રજપતિ રાસવિહારી. ૧ માયિક મત જેણે ખંડયો, ભક્તિ માર્ગ જેણે બહુ પેરે મંડયો; ઉત્પથ જન સર્વે દંડયો, મુર્ખ હેતુ કુશબ્દ વિતંડયો. ૨ વદનસુધાકર જ્યોતે, વચન રસિક રસ રાસ ઉધોતે; નવજલઘનવપુ પોતે, સરસ સુધારસ કીધા પ્રભુ હોતે. ૩ ભકિતપક્ષ દૃઢ કીધો, વચન સુધારસ જન શ્રુતિ પીધો; અર્થ સકલ તેનો સીધો, તે લીલામાંહે તાણીયે લીધો. ૪

ઢાળ—જે લીલામાં અંગીકાર કરીયોરે, તેનો સકલ તાપ નિસ્તરીયોરે; જેને શ્રીવિઠ્ઠલનાથ વિચારેરે, તેને પ્રગટ પદાર્થ ચારે. ૫ ઉપરાંત ભજનફળ આપેરે, વ્રજમંડળ સ્થિર કરી સ્થાપેરે; તેને દેવમુનિ સર્વે ગાયરે, તે તો સર્વ ઉપરાંત સુહાયરે. ૬ તેને કાળ કર્મ નવ બાંધેરે, જમ તે શિર ધનુષ્ય

ન સાંધેરે; એવો માર્ગ શ્રીવલ્લભ વરનોરે, જ્યાં નહિ પ્રવેશ વિધિ હરનોરે. ૭ જ્યાંહાં નિત્યરાસ બહુ પેરેરે, મધ્યનાયક નિરતત ઘેરે રે; જ્યાંહા રત્નજટિત તટસરિતારે, ત્યાં નવ પલ્લવ ભૂમિ હરિતારે. ૮ જ્યાંહાં જુવતિ જૂથ બહુ માંયેરે, શ્રીજી શ્યામલ વર્ણ સુહાયેરે. ૯ એણીપેરે શ્રીગુસાંઇજીને જાણોરે, જાણી અહર્નિશ ગાય વખાણોરે; જે જીવ જાતિ હોય કોયરે, તેને તત્ક્ષણુ સર્વ સુખ હોયરે. ૧૦ સેવકજન દાસ તમારોરે, તેનો રૂપવિયોગ નિવારોરે ૧૧

આખ્યાન ૬ ઠું—રાગ પરજ

સગુણુ સ્નેહી શામળા વ્હાલા, અહર્નિશ દર્શન આપોજી, પરમસુખ દેવાને કાજે વ્રજમંડલ સ્થિર કરી સ્થાપોજી, શ્રીવલ્લભ કુંવર કોડામણા, તમારૂં નામ નિરંતર લીજેજી; રૂપ સુધારસ માધુરી તે, લોચન ભરી ભરી પીજેજી, ૨ તે પદ કયારે દેખીશું, જે ગોધન પૂંઠે ધાયજી; વ્રજસુંદરી મુખ સુખ પામીને, વારંવાર અધાયજી. ૩ દિવસ સર્વ શ્યામા મળી, રસરૂપ તણા જશ ગાયેજી; ગોપ મંડળી મધ્ય દેખીને વારંવાર

સુખ થાયજી. ૪ વાસર નિર્વાહ એમ કરે, સખી સાયંકાળે પેખેજી; અલકસુખ ખુરરજ લાગી તે, કમલ ભ્રમર વિશેખેજી. ૫ ગોપબાલક મંડલી મધ્ય, રંગ અનેક ઉપજાવેજી, મત્ત ગજગતિ મલપતા, તે, શ્રીગોકલમાં આવેજી. ૬ લોચન ભૃંગ પીએ ઘણું તે, પ્રગટ મુખ મકરદંજી, :કમળપત્રશી આંખલડી તે, જોઈ જોઇ ટાળ્યો દ્વંદ્વંજી. ૭ જોતાં તૃપ્તિ ન ઉપજે પ્રભુ અધર સુધારસ પાયેજી; ભુજલતા ભીડી ભામિનીના, દિવસ તાપ બુઝાવેજી. ૮ પૂરણુ સુખ દઈ ગોષ્ઠમાં પ્રભુ, આધેરા પાઉધરાજી; યશોમતી લે ભામણાં: સુતને, નીરાંજન ઉતારેજી. ૯. વસ્ત્રાંચલ ખુખરજ પોછીને સકલ રૂપ નિહાળેજી; ઉભી થાય રોમાવલી કર, કોમળ અંગ સંભાળેજી. ૧૦ કરી પેરેપેરે વારણાં સુતને, સદનમાંહે પધરાવેજી; સુંદરી ગૃહ કારજ મિષે વલી, નિરખવાને આવેજી. ૧૧ ઉષ્ણોદક સોંધો ભેળીને, અંગ અંઘોળ કરાવેજી; અંગવસ્ત્ર કરી સ્વચ્છ વપુને, પાછું તેલ લગાવેજી ૧૨ વિવિધ વસના સુગંધ ને ભુષણુ ફુલ અંબોડે ફાવેજી; ઠણ-

ઠણુતો વ્હાલો લાડકડોતે, ભોજનશાળાએ આવેજી
૧૩ શ્રીરાધાઅધરસુધાવિનાપિયુને બીજું તે કાંઈનવ
ભાવેજી; પ્રાત: પધારે ને નિશાયે આવે, પ્રીત નવી
ઉપજાવેજી. ૧૪ માતાનું મન રંજવા પ્રભુ, આરોગ્યા
બહુ સ્વાદેજી; સુગંધ બીડી કર ધરીને, ઉઠયા
નૂપુરને નાદેજી. ૧૫ સકળ વ્રજમાં પોઢીયાં કરે,
વિવિધ રસ સુખદાનજી; એ લીલા મ્હારે મન વસો
જે, ભક્ત માગે માનજી ૧૬ શ્રીવિઠ્ઠલ દ્વિજરૂપ
તમારી લીલા એણી પેરે ઝાઝીજી; ઓળવ્યે કેમ
ચાલશે જે? પ્રીત અમશું બાઝીજી. ૧૭

આખ્યાન ૭ મું રાગ સામેરી

આપ સેવા કરી શીખવે શ્રીહરિ, ભકિતપક્ષ વૈભવ
સુદઢ કીધો; આપની લીલા તે વદન પોતે કહી
ઉચ્ચાર આનંદ અધિક દીધો. ૧ વેદદધી મધ્ય નવ-
નીત જે ભજનરસ, મથિત માધુરી જીવે શ્રવણુ
પીધો; તક્રસમ કર્મ પથ સ્નેહરસહીન જે, શ્વેત
જાણી વિમુખ તાણી લીધો. ૨ એ ચરણુ શરણુ
વિના લોક દશચારમાં, કહોને કેનો કાંઇ અર્થ

સીધો? શું કહું ચતુર થઇ થઈ અને વિસ્તરે, ભજે
નહિં પશુ જેમ વિષય કીધો. ૩ બોલ વલ્લભ સુવન
વિમલ વાણી, ગુઢરસત્વ જે વેદની વાણી તે પ્રગટ
કીધી ભક્ત હેત જાણી ૪ જેની ગતિ બ્રહ્માદિ દેવે ન
જાણી;નંદનંદન રૂપે રાસલીલા કરી, પોતે ન ઉચ્ચરી
છાની રાખી; દિવસ એકાર્ધની ઉત્તરાકુંવર પ્રાત,
વ્યાસનંદન વિમલ વદન ભાખી. ૫ બ્રહ્માદિ મહામુનિ
અતિજ્ઞાન પારગંત, તે મધુસિંધુની કહીએ માખી;
ન કોય હુવો ન હોય એ રૂપ સમ, તેના સકળ
નિજ નિગમ સાખી. ૬ એ પ્રભુ રસપુંજ ભૂમિપર
રૂચિ કરી, ભાગ્યહીન જીવ જેણે કણિકા ન ચાખી;
તેને દેવ ઉપર રહ્યા ધિક્કાર બોલે, મંદમતિ કહી
શ્રીવલ્લભકુંવરની ટહેલ કરવા; ઘોષથી વેગે પાઉં
ઉપરે, અને નિંદા દાખી ૭ વિબુધ વાંછે વાસ વસુમતિ
ધારિયાગિરિભણી, શ્રી ગિરરાજધરણુનો તાપ હરવા. ૮
ફૂલફેંટે ભર્યાં વસન વાધા તણાં વિવિધ ભૂષણુ તે
અંગ ધરવા; તુરગ ચાલે વાયુ વેગે ઉતાવળો, જાણે
નૌકા ચાલી સિંધુ તરવા. ૯ ત્રિ એકાર્ધનો વિરહ
તે યુગ સમો, નિરાંજનમિષે રૂપહૃદય ધરવા; જીવને એ
કૃત્ય નિત્ય પ્રતિ ક્ષણું ક્ષણું શ્રીવિઠ્ઠલનાથ એવા

ઉચ્ચરવા. ૧૦ રૂપ બેઉ એક તે ભિન્ન થઈ વિસ્તરે,
વિવિધ લીલા કરે ભજન સાર; વિવિધ વચનાવલી
નયન સૈને સંજ્ઞા સૂચવે।નશિ વિહાર; કરી ૧૧ વિવિધ
મુક્તાવલી પાટસૂત્રે કરી, ગલસરી શોભિતા કરે
શૃંગાર; વિવિધ કુસુમાવલી ગ્રથિત હાથે કરી, એક
એકને કંઠે આરોપે હાર, ૧૨ વિવિધ મેવા ભોગ મધુર
મિષ્ટાન્ન રસ, રસમસ્યા અર્પે તે બહુ પ્રકાર,
વિવિધ બીડાં સુગંધી કર્પૂર એલચી લવિંગ પુગી
અને ખેરસાર, ૧૩ વ્યંજન શીતલ વાયુ મુકર કરકમલ
ધરી,દે ખાડતાં મોહે સકલ સંસાર: અહર્નિશ ધ્યાન
શ્રીવીઠ્ઠલાધિશનું સકલ કલિમલ દુરિત કોટિ ક્ષાર,
એ પ્રભુ ભુવિ પ્રકટ વિપ્રવરતનુધરી, દીઠડે ત્રિભુવન
તણાં ચિત્ત ચાલે. હાવભાવાદિક કોટિ કોટિ કરે,
મદનજવરવ્યથા તે વેગે ટાળે. ૧૫ જાલરંધે સખી
જાણે ચિત્રે લખી, વાંછિતા નાથની છબી નિહાળે;
કમલ ખંજન મીન મધુપ જ્યાં ત્યાં થકાં, વક્રલોચન
પ્રાંત પાછાં વાળે. ૧૬ દાસનો દાસ ભણે સકલ
સજ્જન સુણે શ્રીવિઠ્ઠલ આપનું બિરદ પાળે. ૧૭.

⁂

પદ ૮ મું—રાગ ધનાશ્રી

લલિત મનોહર, શ્રી વલ્લભ સુવંન સુજાણુ;
નખશિખ સુંદર વ્રજજન જીવન પ્રાણુ. ૧
વદનકાંત જાણે ઉદયા કોટિક ભાણુ;
દ્વિજકુલમંડન, પ્રગટયા પુરૂષ પ્રમાણુ, ૨
નામ નિરૂપમ, ઉચ્ચરે સકળ કલ્યાણુ;
તેના સાખી, ચારે વેદ પુરાણુ; ૩
અસુર હણેવા, બ્રહ્મવાદ કરપાણુ;
ભક્તિ કરે સહુ, વાંજંતરે નિશાણુ. ૪
વૈષ્ણુવ જનને, આપે પદ નિવારણુ;
મારગ મુકતાં, કોઈ ન માગે દાણુ. ૫
ચરણુ ચાખડી, વંદે રાણેરાણુ;
સરસ કીધાં, જે હુતા પ્રેત પાષણુ. ૬
હતિત પતિતનું, જુઓ તમે પ્રકટ એધાંણુ
શેષ સહસ્ત્ર મુખ, ઉચરે જેનાં વખાણુ ૭
ચૌદ લોકમાં વરતે જેની આણુ;
ત્રાસ તિમિરનું, જાણે સકલ વિહાણુ. ૮
અધર્મ સકલનું, પેરે પેરે કીધું વિત્રાણુ;
ધર્મ સકલનું પ્રભુજીએ કીધું ત્રાણુ. ૯

સન્મુખ કીધાં, જે હુતા ભ્રષ્ટ અજાણ;
નિર્ભય કીધા, સિરપર ધરી નિજ પાણ. ૧૦
નિગમ તત્વરસ યશ ભર્યા. અમૃત સંધાન;
રૂપ સુંદરતા શું કહું નહિ કો એ સમાન. ૧૧
કૃપા કરી હરિ, રાખી બહુ વિધિ કાન.
સેવક જનને. રાખી લ્યો એહ લાણ. ૧૨
ઢાળ-એવા તે ગુણ નિધીનાથગતાં; બ્રહ્મહત્યાદિક અઘટળે;
લીલા તે લહરી સિંધુ ઝીલે, રાસ રસિકને જઈ મળે, ૧૩
નિ:સાધન જન હિત કરેવા, શ્રીનાથ વિઠ્ઠલ આવિયા;
વ્રજમાંતે હીંડે મલ્લપતા, તે વ્રજસખી મનભાવિયા, ૧૪
કમલ નેણે અમૃત વેણે, વાકય માધુરી રેડતા;
વેદાધ્યન મિષે ભુજ ચલણે કરી, શોભે સૌને તેડતા. ૧૫
રંગે તે રમતા રસભર્યા, પ્રભુ ઘોષમાં લીલા કરે;
અધીક અધીક પ્રતાપ પૂરણ, યશ દશોદિશ વિસ્તરે. ૧૬
ભાંત ભાંતિ લીલા કરે પ્રભુ, સાત સ્વરૂપ સોહમણા;
એક એકથી અધીક શોભા વ્રજસખી લે ભામણા. ૧૭
પેરે પેરે પરિવાર સોહે, દેવ મોહે નિરખતાં,
ઉત્સાહ આનંદ ઉલટીયો તે, કુસુમ વરખે હરખતા ૧૮
પ્રતિ સદન શોભા અતિ ઘણી, ભણી વેદ વદને જાય;
મકરંદ માતા ભ્રમર ગુંજે, પક્ષી નાદ સોહાય. ૧૯

અંત:પુર લીલા કરે સખી, સકલ જન સંતોષતા;
જાણે મત્ત માતંગ છૂટયો, નૂપુરને નિરઘોષતા. ૨૦
હારકંકણ કર્ણ ભૂષણ, નાદ નાના હિંડતાં;
ગાન ગાયે સ્વર સુહાએ, શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને પોઢતાં. ૨૧
સંધ્યા સમે શ્રૃંગાર નૌતન, ફૂલ ગૂંથે સૌ મલી.
સદન શોભા નિરખતાં તે લક્ષ્મી મન પામ્યા રળી. ૨૨
વાસ વાંછે વ્રજ વસેવા, એણી પેરે સુખ પામવા;
શ્રીપુરૂષોત્તમ ઉત્તમ વરને, સમે જોઈ શિર નામવા. ૨૩
લીલાને અનુસાર કલરવ, કૂજતા દ્વિજ શોભતા;
સ્વ સ્વભાવ ત્યાગી ધ્યાન રાગી, કોઈક ભાવે લોભતા. ૨૪
સહચરી રત્ન સુકંઠ નાદે, ગાન સુયશ પ્રકાર;
રસિક જન મન સહચરી, માલ કરે તે ઉચ્ચાર. ૨૫
એણી પેરે લીલા કરે, શ્રી વલ્લભરાજ કુમાર;
ભકતજનના કોડ પૂરો, આપો ચરણ વિહાર, ૨૬

આખ્યાન ૯ મું—રાગ બિભાસ

નિત્યપ્રતિક્ષણક્ષણસમરીયે, શ્રીવલ્લભનો પરિવારરે રસના
શ્રીપુરૂષોત્તમ પ્રગટિયા, જગત કરેવા ઉદ્ધારરે રસના. ૧
કલિમાં કારણ એક એ, બીજું સર્વે ભૂમિનો ભારરેરસના;
એ વિના બીજું સરવેબાદલું; ચૌદલોક શણગારરેરસનાર

શ્રીગોપીનાથજી સોહામણા, મણિમરકતધનવાનરે રસના;
સુખદાતા લઘુ ભ્રાતના પૂરણ પુરૂષ પ્રમાણરે રસના ૩
કમળ લોચન કરૂણા ભર્યાં, શ્રીવિઠ્ઠલ સુખ રાશરે રસના,
દીઠડે તાપ ત્રિવિધ ટળે, સ્મરણ માત્ર અઘનાશરે રસના ૪
શ્રીગિરિધર નર ભૂષણ, ભ્રાત સકલ ધુરિધારરે રસના;
વકતા વેદ શાસ્ત્રતણા, શ્રીભામિનીજી ભરતારરે રસના ૫
શ્રીગોવિંદજી આનંદમય, ધર્મ સકલનું ધામરે રસના;
શ્રીરાણીજીરંજન રૂડલા, ભકત સકલ વિશ્રામરે રસના.૬
શ્રીબાલકૃષ્ણજી બાલુડા, સુંદર ભીનલે વાનરે રસના;
કમલલોચન કમલાપતિ છબી નહિં કોએહસમાનરે
રસના ૭

શ્રીગોકુલપતિઅતિગુણનિધિ, તાતતણોપ્રતિબિંબ
રે રસના

શ્રીપાર્વતીપતિ પ્રેમશું, શોભા સકલ કુટુંબરે રસના. ૮
શ્રીરઘુપતિઅતિગજગતિ, રતિપતિકરૂં બલિહારરે રસના
શ્રીજાનકીજીવનએસદા, મધ્યમણિરત્નમય હારરે રસના.૯
શ્રીયદુપતિજીવનજગતના,સદામનપ્રસન્નઉલ્લાસરેરસના;
નહિતે શ્રીમહારાણીજીતણા, સુખમાધુરીવિલાસરે
રસના૧૦ શ્રીધનશ્યામજી સિંચે સુધા, જીવન સકલ
બ્રહ્માંડરે રસના; નહિ તે શ્રીકૃષ્ણાસતીતણા, લીલા-
નિત્યઅખંડરે રસના.૧૧ લક્ષ્મી સત્યભામા બેહુ

અગ્રજની અનુહારરે રસના, શ્રીનવનીતાપ્રયાજીનેરી-
ઝવ્યા, સેવ્યાવિવિધપ્રકારરે રસના. ૧૨ શોભાયમુનાક-
મલાદેવકા, જેનેસાતબાંધવ સૌભાગ્યરેરસના; એમના
ચરણસ્મરણકરી, શ્રી વિઠ્ઠલપદરજરતિમાગ્યરેરસના ૧૩
પુત્રપૌત્રાદિક સુખ શું કહું, જેતું મુખમાંહેએકરેરસના;
શ્રીવિઠ્ઠલકલ્પદ્રુમફળ્યો, તેનીશાખા પ્રસરીઅનેકરેરસના૧૪

મહાનુભાવ પરમભગવદીય શ્રીગોપાલદાસજી કૃત
શ્રી વલ્લભાખ્યાન સમાપ્ત

શ્રીમદ્ગોસ્વામિશ્રીદ્વારકેશજીમહારાજકૃત

‘મૂલપુરુષ’

(રાગ બિલાવલ)

મૂલ પુરુષ નારાયણ યજ્ઞ, શ્રુતિ અવતાર ભયે સર્વજ્ઞ,
શાખા તૈત્તરીય ગોત્ર ભારદ્વાજ, તૈલંગ કુલઉદિતદ્વિજરાજ

છંદ

દ્વિજરાજતેં હરિ આય પ્રકટે, સોમયજ્ઞ કિયે જબ્બે,
કુંડતેં હરિ કહી બાની, જન્મ કુલ તુમ્હારે અબ્બેં;
ચકિત તતક્ષણ ભયે સબજન,
ઐસી અબલોં ન ભઈ કબ્બેં,
સુનતહી મન હરખ કીનો, ધન્ય ધન્ય કહ્યો સબ્બેં૧

તિન કે પુત્ર ભયે ગંગાધર,
તિન કે ગણપતિ સુત વલ્લભવર,
શ્રીલક્ષ્મણ ભટ્ટ અનુભવ ટેવ,
શુદ્ધ સત્ત્વ જ્યોં શ્રીવસુદેવ.

સત્ત્વગુણ વિદ્યા પયોનિધિ, વિશદ કીર્તિ પ્રકટઈ,
ગામ કાંકરવારમેં રહી, જાતિ સબ હરખિત ભઈ,
પર્વપર સકુટુંબ લેકેં, ચલે પ્રાગકું સાથ લે,
સ્નાન–દાન, દિવાય દ્વિજકું, ચલે કાશી પાત લેર

કછુક દિન રહીકે ચલે સબ દક્ષણ,
આનંદિત તનુ સકુન સુલક્ષણ;
ચંપારણ્યમેં જબ આયે,
ઇલ્લિમાગારૂં ગર્ભસ્ત્રવિત જતાયે,
સ્રાવ જાનિ ચલે તહાંતે, નગર ચૌડામેં બસે,
જગતમેં આનંદ ફેલ્યો, દશ દિશા માનો હસે;
ચેન હૈ સુનિ ચલે કાશી, ફેર વહી બન આવહીં,
અગ્નિ ચહુંધા મધ્ય બાલક, દેખિ સન્મુખ ધાવહીં૩

મારગ દિયો જાનિ જીય માતા,
લિયે ઉછંગ મોહે દિયોહે વિધાતા;
તાત સુનત દૌરી કંઠ લગાયે,
તહીં છિન મંગલ હોત બધાયે,
મંગલ બધાયો હોત તિહું પુર, દેવ–દુદુંભિ બાજહીં,
જેતસીકો લગન પૂછત, પ્રથમ સમયો સાધહીં;
ધન્ય સંવત પંદ્રહા, પૈંતીસ માધવ માસ હૈ,
કૃષ્ણ એકાદશી શ્રીવલ્લભ, પ્રકટ વદન વિલાસ હૈ૪

શ્રીવલ્લકું લે આયે કાશી, સુંદર રૂપ નયન સુખ રાશિ,
સાત વરસ ઉપવિત ધરાયે, તબતેં વિદ્યા પઢન પઠાયે.
પંઢે ચારોં વેદ અરૂ, ખટશાસ્ત્ર મહિના ચારમેં,
તાતકું અચરજ ભયો, યહ કોન રૂપ બિચારમેં;
નિંદ આઇ કહ્યો પ્રભુ, સંદેહ કયોં તુમ કરત હો,
પ્રથમ બાનિ ભઈ હૈ સો, પ્રકટ જાનો અબ ભયો. ૫

જાગ પરી કહ્યો પત્ની આગે, યેહેં પૂરણ બ્રહ્મ અનુરાગે,
શ્રી મુખ વચન કહે શ્રી વલ્લભ,
માયામત ખંડન ભયો સુલ્લભ.
સુલભતે દક્ષિણ પધારે, ગ્યાર બરસકો વપુ ધરેં,
દેખ મામા હરખકેં, આદર કિયો આવો ઘરેં;
વિદ્યાનગર 'કૃષ્ણદેવ' રાજા, બહુત મતહી જહાં મિલે,
જીતવે 'કનકાભિષેક' સું, પઢે આવત ઇહાં પહિલે. ૬

રામાનુજ અરૂ મધ્વાચાર્ય,
વિષ્ણુસ્વામી, નિમાદિત્ય, હરિભજ;
શંકરમેં અનુસરત ઔર મત,
યુકિત બલતેં આજ સબલ અતિ.
સબલ સુન આપુહિ પધારે, દ્વારપેં પહુંચે જબેં,
ભૃત્ય દારી પ્રતાપ બરન્યો. રાય આવો યહાં અબે;
રાય આય પ્રણામ કીનો સભામેં જુ પધારિયે,

શબ્દ 'જે જે' હોત સબ મુખ ભકિતપથ ભુવ મંડન,
સ્તુતિ કરેં દ્વિજ હાથે જોરે રાય મસ્તક નાવાહીં;
પરમ મંગલ હોત હૈ, 'કનકાભિષેક' કરાવહીં. ૮
પાછે જલસોં ન્હાય બિરાજે, વિનતી કરિ રાયે મનસાજે;
દ્રવ્ય સબે અંગીકૃત કરિયે, પ્રભુ બોલે યહ નાહિન
ગ્રહિયે.
ગ્રહિયે નાહિન સ્નાન જલવત, બાંટ સબકો દીજિયે,
બાંટ દીનોં કરિ બિનતિ, મોહિ શરણજુ લીજિયે;
કૃપા કરકે શરણ લીનો, થાર ભરી મોહરેં ધર્યો,
સત્ત લેકેં કહ્યો દૈવી, દ્રવ્ય અંગીકૃત કર્યો. ૯
તહાં તે પંઢરપુર જુ સિધારે, શ્રીવિઠ્ઠલનાથ મિલનકો
પધારે;
ભીમરથીકે પાર મિલે જબ, દોઉ તનમેં આનંદ
બઢયો તબ,
બઢયો આનંદ કરી વિનતી, આપકોં યહ શ્રમ ભયો;
કહિ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીને, મિત્રતાપથ પ્રકટિયો;
ફેર શ્રી ગોકુલ પધારે, નિરખ યમુના હરખહી,
સંગ દમલાદિક હતે, તિનપેં કૃપારસ બરખહીં ૧૦
એક સમે ચિંતા ચિત્ત આઈ, દૈવી કિહિંબિધ જાનીજાઈ;
આસુરીસોં સબ મિલિત સદાહી, ભિન્ન હોય સો
કૌન ઉપાઇ.

ભિન્નકો જબ ચિત્ત ધર્યો તબ, પ્રભુ પધારે તિહિં સમેં;
મધુર રૂપ અનંગ મોહિત, કહત સુધ કીને હમેં;
કરો અબતેં બ્રહ્મકો, સબંધ દૈવી સૃષ્ટિ કો,
પાંચ દોષ ન રહે તાકે, 'નિવેદન' કરો વૃષ્ટિ કો. ૧૧

વચન સુનિ હરખે શ્રીવલ્લભ, યહ આજ્ઞાતેં પરમ અતિ સુલ્લભ;
કંઠ પવિત્રા લે પહરાયે, મિસરી ભોગ ધરિ મન ભાયે.
ભયો ભાયો ચિત્તકો, તબ પુષ્ટિપથકું અનુસરે;
શરણ જે આવત નિરંતર, કાલ-ભયતેં ના ડરે;
પ્રકટ સબ લીલા દિખાવત, નંદ નંદન જે કરી;
અવનિ પર પદ-પદ્મ રાખી પરિક્રમા મિષ ઉર ધરી. ૧૨

ફેરિ પંઢરપુર જબ આયે, શ્રીવિઠ્ઠલનાથ કહી મન ભાયે;
કરિ વિવાહ બહુ રૂપ દિખાઓ, મેરો નામ સુવનકો ધરાઓ.
ધરો ચિત્તમેં બાત યહ, કાશી વિવાહ જુ હોયગો.
મૈં કહ્યો દ્વિજ આય બિનતી, કરે ચરણ સમોયગો;
આય વહાંતે વિવાહ કીનો, અધિક મંગલ તબ ભયો,
નામ ધર્યો 'શ્રીમહાલક્ષ્મી' દેખિ જોરિ દુઃખ ગયો. ૧૩

પરિક્રમા ત્રીજી ચિત્ત આઇ, નિકસ ચલે શ્રીવલ્લભરાઈ;
ઝારખંડમેં પ્રભુને જતાઇ, અબકે મોહિં મિલો મનભાઇ.
મિલેંગે હરિદાસપેં, જહાં તીન દમન કહાવહીં,

ઇંદ્ર, નાગ જુ દેવદમન, સો મેરો નામ ધરાવહીં;
ફેરકે જબ વ્રજ પધારેં, પાંચ સેવક સંગહેં,
સદૂ હે આન્યોરમેં તહાં, દ્વારપેં ઠાડે રહે. ૧૪

સદૂ કહિ સ્વામી કછુ ખેહેં, મેધન કહિ સેવકકો લેહેં;
ઇતને પ્રભુ ગિરિ ઉપર બોલે, લાઈ નરો દૂધ, રહે અનબોલે.
બોલી નરો યહ પાહુને આયે, તિનહિંકો બૈઠારિયે,
પ્રભુ કહત મોહેં બેર લાગત, ભલી ચિત્ત બિચારિયે;
લે ગઈ પય પ્યાય આઈ, દેખ શ્રીવલ્લભ કહ્યો,
બચ્યો હોય કુછ હમેં દીજે, બોલ પહેલોહી ગહ્યો. ૧૫

દેખ નરો બોલી હોં વારી, નામ દીજિયે ગર્વ પ્રહારી;
નામ દીનો પૂછી, 'વે કહાં હૈ', કહિ-પર્વતપર જાઓ તહાંહે'.
તહાં દેખે પ્રાણપતિ તબ, હુલસિ દોઉ તન ફુલહી,
વહી સમે સુખ કહિ ન આવે, પંગુ ગતિ-મતિ ભૂલહી;
હસિ કહ્યો સકુટુંબ આવો, નિકટ રહી સેવા કરો,
માનિ બચન પ્રમાણ કીનો, સાસરે દિશ પગ ધર્યો. ૧૬

કછુક દિન રહી સંગ લે આયે, બસે અડેલમેં નિજ હરખાયે;
સંવત પદ્રહા સડસઠ આયો, આસો વદિ દ્વાદશી શુભ ગાયો.

ગાયો શ્રીગોપીનાથજી, જબ જન્મ લીનો આયકે,
જાનિ બલકો રૂપ હરખિત, દેત દાન બઢાયકે;
ફેરકે ચરણાટ આયે, કછુક દિન રહે જાનકે,
ધન્ય સંવત પંદ્રહા, ધન બહોંતરા શુભ માનકે. ૧૭

પોષ કૃષ્ણ નવમી જબ આઇ, ઘરઘર મંગલ હોત બધાઇ;
શ્રીવિઠ્ઠલનાથ પ્રકટ ભયે સુનિકે, કહત ફિરત આનંદ ગુણ ગનિકે
આનંદ બાઢયો ચહું દિશા, છબિ નિરખિ શ્રીવલ્લભ હસે,
એઉ કછુ મુસકાય ચિતયે, દોઉ હંસન મેરે મન બસે;
તિલક મૃગમદ છિપ્યો હરખિત, કહાંલો ગુણ ગાઇએ,
કૃપાંતે ઉછલિત નિજ રસ, છિપત નાહીં છિપાઇએ ૧૮

શ્રીગોકુલમેં વાસ સુહાયો, શ્રીરૂકિમણી, પદ્માવતી-પતિ ગાયો;
શ્રીગિરિવરધર જિનહીં છબિલો, શ્રીનવનિતપ્રિય અરવિલો.
પ્રિય શ્રીમથુરેશ, શ્રીવિઠ્ઠલેશ, શ્રીદ્વારકેશ જુ,
શ્રીગોવર્ધનધર, શ્રીગોકુલચંદ્રમા, શ્રીમધુરેશ જુ;
શ્રીમદનમોહન અષ્ટ, યહ વિધિ રમણ શ્રીવિઠ્ઠલનાથકે
તાતકો ચિત્ત જાનિ સેવા, વિસ્તરી સબ સાથકે ૧૯

પંદ્રહસેં સત્તાણું કાર્તિક, વિમલ દ્વાદશી મંગલ નિતઢિંગ;

પ્રથમ પુત્ર પ્રકટે શ્રીગિરિધર, ષટ્ગુણ ધર્મી, ધર્મ ધુરંધર.
ધુરંધર ઐશ્વર્ય શ્રીગોવિંદ, પંચદશ નન્યાનવેં,
ઉર્જ શામલ અષ્ટમી શુભ, ગુરૂ સુદિન પ્રકટે જબે;
ઋતુ વિયત શૃંગાર આશ્વન, અસિત તેરસ ભાંજહી,
શ્રીબાલકૃષ્ણજી મહાપરાક્રમી, વસુખસોલેં રાજહી, ૨૦

કવિ સહ સુદિ સાતેં શ્રીગોકુલપતિ,
યશ સ્વરૂપ માલા સ્થાપિત રતિ,
સોરહસેંગ્યારહ કાર્તિક સિત, અર્ક બુધ રઘુનાથ શ્રીસહિત

હેતુ નિજ અભિધાન પ્રકટે, તાત આજ્ઞા માનકે,
તિથિ કલા બુધ મધુ છઠ, વિમલ જ્ઞાન બખાનકે;
શ્રીયદુનાથ પ્રકટે રહ્યો, વિરહ શ્રીઘનશ્યામ સ્વરૂપકે,
સહ કૃષ્ણ તેરસ રવિજ રિક્ષ, સત કલા શ્રીવિઠ્ઠલ-ભૂપકે. ૨૧

ભામિની, રાની, કમલા બખાની, પારવતી, જાનકી મહારાની

કૃષ્ણાવતી મિલિ સાતો કહાયે, યહ અલૌકિક રૂપ મહાયે.
મહાઅલૌકિક અગ્નિકુલ સબ, અલૌકિક અષ્ટ છાપ હૈ,
અલૌકિક સબ ભક્તજન જો, શરણ લીને આપ હૈ;
યથામતિ કછુ બરનિ આઇ, જાનિયો યહ દાસ હૈ,
શ્રીદ્વારકેશ નિરોધ માગે, યહી ફલકી આશ હૈ. ૨૨

* * *

ગોસ્વામી શ્રી દ્વારકેશજી મહારાજ કૃત

'મૂલપુરૂષ'નો ગુર્જરાનુવાદ

આ મૂલપુરૂષનો અનુવાદ આરંભ કરતાં પહેલાં એ શું વસ્તુ છે, તેના સ્વરૂપને ઓતપ્રોત જ્યાં સુધી નહિં જાણીયે ત્યાંસુધી આગળ વધવું નકામું છે નવધા ભકિત કરતાં દશમી પ્રેમલક્ષણાં ભકિત જે શ્રીમદ્દ ગોપીજને કરી તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે તે ભકિતના મૂલિયારૂપ આ મૂલપુરૂષ છે. એના ગૌરવને સંપૂર્ણપણે જાણીને પછી આગળ વધવું છે, એમા ઘણાં ઘણાં ભાવો ભરેલા છે તે તમામ જાણવા જોઈએ જેમ મૂલ વિના વૃક્ષ થાય નહિ તેમ આ મૂલપુરૂષ પ્રેમભકિતના મૂલ રૂપ છે. જ્યાં સુધી મૂલ વસ્તુના સ્વરૂપને ઓતપ્રોત પ્રથમ આપણે થઈશું નહિ ત્યાંસુધી તેમાં આપણી રૂચી અથવા સ્નેહ નહિ થાય. પણ જાણ્યા પછી જ થવાનો માટે જાણ્યા પછી આગલ વધવાથી તેમાં સમાયેલા અલૌકિક અમૃત રસનું આસ્વાદન આપણને પ્રાપ્ત થાય તે વિના ન થાય અને અલૌકિક

જે પ્રેમલક્ષણા ભકિતનો સહજ સ્નેહ તેની પ્રાપ્તિ પણ ન થાય. જેમાં સ્નેહ અધિકાધિક તેનું નામજ ભકિત છે. તેની પ્રાપ્તિ પ્રભુ પ્રસન્નતાથી થાય અને પ્રભુ ભકિત મુકિતના દાતા છે કોઈના માથે પ્રસન્નથાય તો તેને મુકિત આપી રવાના કરે છે પણ બનતાં સુધી ભકિત આપતા નથી કારણકે જેને ભકિત રૂપી સ્નેહ આપે તેના આધનમાં આપને રહેવું પડે છે. એ કારણથી ઘણું કરીને ભકિત નથી આપતા પણ પ્રેમલક્ષણા ભકતો મુકિત ચાહતા નહિ હોવાથી તેમને તો ભકિત આપવી પડે છે. તેમાં જ સહજ સ્નેહ સમાયેલો છે. મર્યાદા ભકિતમાં તો મુકિતરૂપી સ્નેહ સમાયેલો છે. તે વિષે નારદપંચરાત્રમાં કહેલ છે કે (મહાત્મ્ય જ્ઞાનપૂર્વસ્તુ સુદૃઢ સર્વતોડધિક સ્નેહો ભકિતરિકિત પ્રોકત તયા મુકિતર્નચાન્યથા) અને પ્રેમલક્ષણા ભકિતના સ્નેહવાલા ભકતો તેવા સ્નેહ વાલી મુકિતને ચાહતા નથી તે વિષે શ્રીમદ્ભાગવતમાં પ્રભુજીયે પોતે જ કહેલ છે કે (મત્સેવયા પ્રતિતંચ સાલોકયાદિ ચતુષ્ટયં નેચ્છંતિ સેવયા પૂર્ણ કુતો ન્યત કાલ વિલુપ્તમ્) તો આવા પ્રકારથી મુકિતરૂપી મર્યાદા ભકિતને ન ઈચ્છનાર પ્રેમલક્ષણા ભકતને સહજ સ્નેહરૂપ ભકિત દેવી જ પડે છે. તે

કારણથી જ ઉપર મૂલાપુરુષને સહજ સ્નેહરૂપ ભકિતના મૂલિયા રૂપ વર્ણવેલ છે વળી હરિ ગુરુ અને ભગવદીય એ ત્રણે એક જ સ્વરૂપ છે તેના વિષે ભકિત પોષણમાં કવિ દયારામ ભાઈએ કહ્યું છે કે (શ્રીકૃષ્ણ શ્રીગુરુ અને ભગદીય એ ત્રણે એકજ સ્વરૂપ । ત્રણ ધારા જેમ સુરસુરી તેમ ભેદ નહિ તદ્રુપ ।। ભેદ નહિ નામ જ માત્ર, જોતાં વિચારી એકજ ગાત્ર ।। સ્નેહેં વિવેકેં સેવો સરે અર્થ અવસર અમૂલ્ય ખૂઓ શિદ વ્યર્થ ।।) અર્થ હરિ ગુરુ અને ભગવદીય એ ત્રણે એકજ સ્વરૂપ છે, તેનું દૃષ્ટાંત આપીસમજાવે છે કે જેમ ગંગાજીની ત્રણ ધારા થઈ હોય તે ગંગાજી રૂપજ છે ગંગાજીપણાથી ભેદ નથી ધારા ભલે જૂદી જૂદી છે પણ ગંગાજી પણાથી અભેદ છે તેમ અહિં નામ ત્રણે જૂદા ભલે છે પણ એ ત્રણે એકજ સ્વરૂપ છે વિચારી જોતાં એ ત્રણે એકજ અંગ છે માટે સ્નેહથી અને વિવેકથી એ ત્રણેની સેવા કરવી તે કર્યાથી સેવા કરનારના અર્થ સરે છે આવો અવસર મલ્યો છે, છતાં સેવા કર્યા વિના રહી વ્યર્થ ગુમાવવો નહિ તો આ દૃષ્ટાંતથી પણ એકતા નક્કી થાય છે તેમાં અભેદ બુદ્ધિ રાખી એ ત્રણેની સેવા કરે તેના સર્વ પ્રકારના અર્થો સિદ્ધ થાય પણ ભેદ ગણવાવાલાના

ન થાય. મૂલપુરુષમાં છેલ્લે એ પ્રસંગ વર્ણવી સિદ્ધ કરા પણ આપ્યું છે. તે સિદ્ધ ક્યારે થાય કે એ ત્રણેમાં અભેદ બુદ્ધિ થાય ત્યારે અભેદ બુદ્ધિ કેમ થાય? મનમાં એ દુ:ખ થવું કે હું અભેદપણાથી પ્રભુનો હોવા છતાં પ્રભુનો થઈ પ્રભુને પોતાના સર્વસ્ત્ર ન ગણતાં ભૂલતો ફરૂં છું તે દશા ભેદ સમજ્યાથી થઈ છે. આવી ગેરસમજ પ્રભુની શરણ પ્રાપ્ત થયા વિના ન મટે તેથીજ કહેલ છે કે (શરણ જે આયે નિરન્તર કાલ ભયતેં ના ડરે) કાલ કર્માદિકનો ભય બ્રહ્માદિક મ્હોટા મ્હોટા દેવો હોવા છતાં તેઓને પણ નથી છોડતો ફકત પ્રભુની શરણ લીધી તે બસ નહિ પણ શરણની ભાવના નિરંતર કહેતા આઠે પ્રહર વિચારતો રહે તેજ કાલાદિકના ભયથી સુક્ત બને છે તે વિષે શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં પ્રભુજીયે કહેલ છે કે (સર્વધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ, અહંત્વાં સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ) મૂલપુરુષમાં પાછળ એ ભાવ બતાવેલ છે. વલી ગીતાજીમાં કહેલ છે કે (યદા યદાહિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।। અભ્યુત્થાન મધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ) આ મહાવાક્યને અનુસાર પૃથ્વિમાં અધર્મ જ્યારે ફેલાણો ત્યારે

પ્રભુનો પ્રાદુર્ભાવ ભૂતલમાં ચંપારણ્યની પવિત્ર ભૂમિમાં શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય સ્વરૂપથી અગ્નિકુંડમાં થયો કારણ કે આપ વૈશ્વાનર કહેતાં અલૌકિક અગ્નિનું સ્વરૂપતો છેજ એ પ્રાકટ્ય કેવી રીતે થયું તે વેદશાસ્ત્રમાં કહેલ છે કે જેના કૂળમાં સો સોમયજ્ઞ થાય તેને ત્યાં ભગવત્પાદુર્ભાવ થાય તો શ્રીમહાપ્રભુજીનો પ્રાદુર્ભાવ તૈલંગકુલમાં થયો એમના પૂર્વજો સર્વે અવતારી પુરૂષો હતા તેનું વર્ણન આગલ આવશે તેમાં યજ્ઞનારાયણ ભટને મૂલપુરૂષ કેમ ગણ્યા ? એમના વડીલોને કેમ ન ગણ્યા ? તેનું કારણ એ છે કે ભગવદ્પ્રાદુર્ભાવના કારણરૂપ તેઓજ હતા કારણ કે પ્રથમ સોમયજ્ઞની શરૂઆત તેમણે જ કરી આ કારણને લીધે તેમને મૂલપુરુષ તરીકે ગણ્યા છે તેમણે પહેલો સોમયજ્ઞ કર્યો તે પ્રથમ યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ થતાં તે યજ્ઞકુંડમાંથી સાતમી નિધિ શ્રીમદનમોહનજીયે પ્રકટ થઈ એ આજ્ઞા કરી કે તમારા કુલમાં અમે જન્મ લેશું એમ સૌના સાંભલતાં આજ્ઞા કરી. તે સાંભલી બધાજનો ચક્તિ કહેતાં આશ્ચર્યવંત થઇ કહેવા લાગ્યા કે યજ્ઞો થતા જોયા છે પણ તેમાંથી પ્રભુ પ્રકટ થઈસાક્ષાત દર્શન દઇ પોતાના શ્રીમુખથી આજ્ઞા કરી કે તમારા કુલમા જન્મ લેશું આવો પ્રસંગ કયારે પણ થયો નથી. એવી પ્રભુની વાણી સાંભળતા બધાના મનમાં હર્ષ થયો અને સવળાઓ યજ્ઞનારાયણ ભટને વારંવાર ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

તે યજ્ઞનારાયણભટ વેદનો અવતાર હતા તેથી માયાવીજનોએ તેમનો પરિહાસ કરી એક પાડાને તેમની પાસે લઈ જઈ કહ્યું કે લોકો તમોને વેદનો અવતાર કહે છે તો આ પાડાને વેદ ભણાવો ત્યારે તેમણે પાડાની તરફ જોઈને કહ્યું કે (ભો ! લુલાય ! વેદાનુચ્ચારય) એટલું સાંભળી તે પાડો વેદનો પાઠ કરવા લાગ્યો. યજ્ઞનારાયણ ભટે ૩૨ સોમયજ્ઞ કર્યા તેઓ સર્વજ્ઞ બધુ જાણનાર હતા. એમની તૈત્રીયશાખા અને ભારદ્વાજગોત્ર હતું એમનો તૈલંગકુલમાં જન્મ હતો તે કુલમાં બ્રાહ્મણોના રાજા તરીકે ઉદિત કહેતાં પ્રાદુર્ભૂત થયા.

તે પછી તેમના પુત્ર ગંગાધર ભટ થયા તે શ્રી ગંગાજીને ધારણ કરનાર મહાદેવજીનો અવતાર હતા તેમણે ૨૮ સોમ યજ્ઞ કર્યા હતા એક સમય અવભૃથ સ્નાન કરતી વખતે એમના કેશોમાંથી જલની ધારા નીકલતી જોઇ ત્યારથી એમને લોકો શીવજીના અવતાર તરીકે માનવા લાગ્યા.

એમના ગણુપતિ ભટ થયા તેમણે ૩૦ સોમ યજ્ઞ કર્યા તેઓએ કાશીની વિદ્વત્ સભામાં ગણુપતિ રૂપે દર્શન દીધા ત્યારથી એમને ગણુપતિનો અવતાર માનવા લાગ્યા.

પછી એમના પુત્ર વલ્લભ ભટ થયા તેમણે પાંચ સોમ યજ્ઞ કર્યા તેઓ સૂર્યનો અવતાર હતા તેથી અર્ધ રાત્રીના સમયમાં મધ્યાનના સૂર્ય દેખાડયા હતા ત્યારથી એમને સૂર્યનો અવતાર માનવા લાગ્યા.

એમના પુત્ર શ્રીલક્ષ્મણુ ભટ થયા તે શુદ્ધ સત્વનો અવતાર પ્રથમ જેમ વસુદેવજી હતા તેમ તેઓ પણુ હતા કારણુકે શુદ્ધ સત્વ હોય તેને ત્યાં જ ભગવદ્ પ્રાદુર્ભાવ થાય તેથી જ એમને ત્યાં પરાત્પર પુરુષોત્તમરૂપ શ્રીવલ્લભ પ્રભુનું પ્રાકટય (બાકી રહેલા પાંચ સોમ યજ્ઞ કર્યા પછી) અગ્નિકુંડમાંથી થયું. કારણુકે આપ વૈશ્વાનર કહેતાં આધિદૈવિક અગ્નિનું સ્વરૂપ છે અને વેદમાં કહેલ છે કે (મુખાદગ્નિરજાયત) આધિદૈવિક અગ્નિની ઉત્પત્તિ પ્રભુનાં મુખમાંથી છે. અહિં સુધી પ્રથમ જાણુવાનો પ્રસંગ પૂરો થયો.

લક્ષ્મણુભટ અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર હતા અને વસુદેવજીની માફક શુદ્ધ સત્વનો પણુ અવતાર હતા જેમ વસુદેવ શુદ્ધ સત્વનો અવતાર હતા તેથી તેને

ત્યાં શ્રીકૃષ્ણુ પ્રકટયા તે પ્રકટ થતાંની સાથે ગોકુલ પધાર્યા તેથી અગ્યાર વર્ષ અને બાવન દિવસ સુધી એમને પુત્રના વિયોગનો વિરહ રહ્યો હતો. વિરહ છે તે પ્રેમલક્ષણુાભકિતનું અલૌકિક તપ તે એમને થયું એનો વિશેષ ખુલાસો (જે વસુદેવ કિયે પૂરણુ તપ સોઇ ફલ ફલિત શ્રીવલ્લભ દેહ) એ વધાઈના અનુવાદમાં આવશે અનુવાદ—પ્રભુ ભક્તિ આગળ તપાદિ સાધન મર્યાદા ભક્તિમાં પણુ ન્યૂન ગણ્યા છે તો અહીં તો પ્રેમલક્ષણુાભકિત જે પુષ્ટિ ભકિતમાં ન્યૂન હોય એમાં કાંઇ આશ્ચર્ય જેવું નથી છતાં આ ઠેકાણે પુષ્ટિસંપ્રદાયનાં કીર્તનમાં તપ કેમ વર્ણવ્યું છે? એક તો એ સંદેહ છે વલી વસુદેવજીયે કયારે અને કિયું તપ કર્યું હતું એના ખુલાસામાં જણાવવાનું કે વસુદેવ દેવકીજીના પહેલાં બે અવતાર થયા છે તેમાં પહેલો અવતાર કશ્યપ અદિતિનો બીજો અવતાર સૂતપા પૃષ્ણિનો અને ત્રીજો વસુદેવ દેવકીનો. એમ ત્રણુ અવતાર થયા છેલ્લા અવતારમાં વસુદેવજી શુદ્ધ સત્વગુણુનો અવતાર હોવાથી એમને ત્યાં ચતુર્વ્યૂહાત્મક સ્વરૂપનો પ્રાદુર્ભાવ મથુરાંમાં કારાગૃહમાં આઠમાં ગર્ભ તરીકે થયો તેજ વખતે પ્રભુજીયે ચતુર્ભુજ સ્વરૂપથી દર્શન દઈ આજ્ઞા કરી જે અમને

ગોકુલમાં નંદયશોદાને ત્યાં મકી આવો કન્યા પ્રકટ થઇ છે તે લાવી રાજા કંસને તે કન્યા આપજે તે કન્યા કંસના માનને મોડસે તે આજ્ઞા પ્રમાણે વસુદેવજી જન્મતાંની સાથે પ્રભુને ગોકુલ પધરાવી આવ્યા અને ત્યાંથી કન્યાને લઈ આવ્યા અને પ્રભુ અગીયાર વર્ષ અને બાવન દિવસ સુધી શ્રીગોકુલમાં રહ્યા ત્યાંસુધી વસુદેવ દેવકીને પ્રભુ વિયોગનું વિરહ દુઃખ જે થયું તે પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું અલૌકિક તપ છે તે તેમણે કહેતાં વસુદેવ દેવકીજીયે અનુભવ્યું તેથી ચોથા જન્મમાં તેઓ શ્રીલક્ષ્મણ ભટ અને ઈલ્લામાંગારૂજી થયા તે વિષે આ મૂલપુરૂષમાં કહેલ છે કે (શ્રીલક્ષ્મણભટ અનુભવ ટેવ શુદ્ધ સત્વ જ્યાં શ્રી વસુદેવ) વળી વસુદેવજીને પ્રભુના વિયોગના વિરહરૂપી અલૌકિક તપ થયું તેથી ચોથા જન્મમાં શ્રીલક્ષ્મણભટજીને ત્યાં પરાત્પર પુરુષોત્તમ સ્વરૂપ શ્રીવલ્લભપ્રભુજીનું દેહ ધરીને પધારવું થયું એ અલૌકિક તપનું અલૌકિક ફલ એમને પ્રાપ્ત થયું. તે પછી પ્રથમ ચરણના ઉત્તરાર્ધમાં કહેલ છે કે (જે ગોપાલ હુતે શ્રીગોકુલમેં સોઈ અબ આય વસે નિજ ગેહ ॥ ૧ ॥) અનુવાદ જેમ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ સાક્ષાત પૂર્ણપુરૂષોત્તમના અવતાર પ્રગટ

થયા તેમજ તેમને ત્યાં પ્રગટ થયેલ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી એ પણ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમનું જ પ્રાકટ્ય છે તેથી ઉપર કહ્યું છે કે જે ગોપાલ શ્રીગોકુલમાં પ્રથમ જન્મ્યા હતા તેજ સ્વરૂપ ફરી શ્રીવલ્લભપ્રભુના નિજ ગૃહમાં પ્રગટ થયા એટલે શ્રીમહાપ્રભુજી જેમ સાક્ષાત પુરણ પુરૂષોતમ છે તેમ તેમને ત્યાં પ્રકટ થયેલ શ્રીગુસાંઈજી પણ પરાત્પર પૂરણપુરૂષોત્તમનું જ પ્રાકટ્ય છે તેથી પ્રથમાખ્યાનમાં છેલ્લે કહેલ છે કે (પૂરણ બ્રહ્મ શ્રીલક્ષ્મણસુત પુરૂષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથ) અનુવાદ- અહિં બ્રહ્મ શબ્દ કહ્યો છે તે અક્ષરબ્રહ્મને ઉદ્દેશીને કહેલ છે. જેવી રીતે (વ્યાપક રૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ જે તેજોમય કહેવાય આરજ પંથ અધિકારી મુનિજન તેમાંહે લય થાય) તેમજ અત્રે લક્ષ્મણ ભટજી તો અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર છે. તે પ્રસંગ પ્રથમ પણ કહી ગયા છીએ તેનો પૂરાવો હમણા આપ્યો તેમના કહેતાં શ્રીલક્ષ્મણભટજીના સુત જે મહાપ્રભુજી અને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી એ બંને સ્વરૂપ પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ છે એમ ઉપર વર્ણન કર્યુ છે તે કેમ જે શ્રીલક્ષમણના સુત અને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી એ બે ની વચમાં પુરૂષોત્તમ શબ્દ મૂકયો છે તે દેહરી દીપક ન્યાયથી અને મધ્યમણી ન્યાયથી બન્ને બાજુના

શબ્દોને લાગુ પડે છે. શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીગુસાંઇજી એ બન્ને પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ છે હવે મધ્ય મણી ન્યાય કોને કહેવાય કે રત્નોનો હાર બનાવ્યો હોય તેમાં વચમાં પદક તરીકે એક જ મણી નાખી હોય તો તે મણી તો એક જ છે છતાં તેનો બન્ને બાજુના રત્નો સાથે સંબંધ છે તેમજ દેહરી દીપક ન્યાય કોને કહેવાય કે બે ઓરડીની વચમાં ઉમરો હોય તેને બ્રજભાષામાં દેહરી કહે છે તેને માથે દીવો એક જ મૂકયો હોય તેનું અજવાળું દીવો એક જ હોવા છતાં બન્ને ઓરડીમાં પડે છે એ બન્ને ન્યાય એક સરખા કહેવાય તેમ અત્રે શ્રીલક્ષ્મણભટજીના સુત અને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી એ બન્ને બાજુના શબ્દોને લાગુ પડે છે માટે એ પિતા પુત્ર બન્ને પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપ છે એ નક્કી થયું બાકી એમનો અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર જે ઉપર વર્ણવેલ છે સંબંધમાં જણાવવાનું તે કે અમારા દક્ષિણ દેશમાં વેંકટગિરી માથે શ્રીલક્ષ્મણબાલાજી જે મધ્વસંપ્રદાયના ઇષ્ટ મનાય છે તે પણ અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર છે તે મહાપ્રભુજી અગિયાર વર્ષના થયા ત્યારે આપને પૃથ્વી પરિક્રમાના મિષથી પધારી માયામત ખંડન, દશેદિશામાં દિગ્વિજય, અને દૈવી જીવોનો ઉદ્ધાર પણ કરવો હતો ને પિતાનો સ્નેહ આપ માથે ઘણો હતો તેથી આપ રજાં પણ આપે નહીં અને પિતાની આજ્ઞા મળ્યા વિના આપથી જવાય નહીં પછી કુટુંબ સહિત આપ લક્ષ્મણબાલાજી ગયા ત્યાં લક્ષ્મણ બાલાજીને શ્રૃંગાર ધરાવતા હતા તે વખતમાં લક્ષ્મણ બાલાજીને બગાસું આવતાં લક્ષ્મણ ભટજી સદેહે તેમના મુખમાં લીન થઈ ગયા પછી તેમના ઉત્તરીય ને અગ્નિ સંસ્કાર કરેલા છે તેઓ સત્વ ગુણના અધિષ્ટાતા વિદ્યાના પયોનિધિ કહેતાં સાગર અને એમની ઉજ્વલ કીર્તી જગતમાં પ્રકટ હતી. હવે હયાતી વખતનો પ્રસંગ કહે છે કે તેઓ કહેતાં લક્ષ્મણભટ ગામ કાંકરવાડમાં રહેતા તે જોઈ એમની જ્ઞાતીના સર્વ હર્ષ યુકત બન્યા. પછી પર્વ નામ વૈદિક ઉત્સવ તે મકરનું પર્વ આવતાં પોતાનાં કુટુંબ અને સગાઓને લઇને પ્રયાગ તરફ ચાલ્યા. પ્રયાગ તીર્થ હોવાથી સ્નાનાદિક કરી બ્રાહ્મણોને દાનાદિક આપી. પછી ત્યાંથી પરિકરને લઇ કાશી તરફ ચાલ્યા. (૨) કાશીમાં કેટલા દિવસ રહ્યા પછી ત્યાં ત્રિદંડી સંન્યાસી અનેમ્લેચ્છોનો પરસ્પર ઝગડો ઉઠયો આ કારણથી કાશીથી દક્ષિણ દિશામાં નીકળ્યા તો ત્યાં શ્રીમહાપ્રભુજીનો પ્રાદુર્ભાવ થવાનો

હોવાથી લક્ષ્મણભટજીના મનમાં અપૂર્વ આનંદ થયો અને સારા સુકન થયા. પછી દક્ષિણમાં ચંપારણ્યમાં જ્યારે આવી પૂગ્યા ત્યારે ત્યાં ઇલ્લમારુજીને ત્યાં સાતમેં માસે ગર્ભશ્રવિત થયો તે જણાવ્યું. પછી ચંપારણ્યથી ચૌડાનગરમાં આવીને વસ્યા એટલે મુકામ કર્યો તે વખતમાં જગતમાં સર્વત્ર આનંદ ફેલ્યો અને દશે દિશાઓ જાણે હસતી હોય એવી પ્રફુલ્લિત દેખાણી. એટલામાં જે ઝગડો ઉઠયો હતો તે મટી ગયો અને ત્યાં શાંતિ થઈ ગયાના સમાચાર સાંભળી પાછા કાશી જવા ચૌડા નગરથી નીકળ્યા એટલે રસ્તામાં પાછું તેજ વન ચંપારણ્ય આવ્યું ત્યાં જૂવે છે તો ચાર બાજુ અગ્નિના કુંડના મધ્યમાં બાળક જોઈ માતાજી ઇલ્લમાગારુજી દોડીને સન્મુખ ગયા (૩) આપની માતા જાણી અગ્નિએ બાલક પાસે જવાનો માર્ગ કરી આપ્યો એટલે અગ્નિ કોરે મોરે થઈ ગયો વચમાંથી માતા બાલક પાસે ગયા અને બાલકને પોતાની ઉત્સંગ કહેતા ગોદમાં લીધા અને એમ માનવા લાગ્યા કે મને વિધાતાએ પુત્ર દીધો પછી એ પ્રસંગ પિતા એવા લક્ષ્મણ ભટજીએ સાંભલીને દોડી આવી પુત્રને પોતાના કંઠ સાથે લગાડયા ત્યારે મંગલ મહોત્સવ ત્યાં થવા

લાગ્યો એટલું જ નહીં પણ એ મંગલ મહોત્સવ ભગવદ પ્રાદુર્ભાવ સમ્બન્ધી હતો ત્રણે પુર કહેતાં સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાલ અથવા સાત ઉર્ધ્વ લોક સાત અધો લોક અને ભૂવર્લોક એમ ત્રણે લોકમાં કહેતાં ચૌદે લોકનું એક બ્રહ્માંડ કહેવાય છે તેમાં એ મંગલ મહોત્સવ બાઢયો એટલે વધ્યો અને દેવતાઓનાં દુંદુભી વાગવા લાગ્યા. પછી જોતિશીઓને જન્મ કિયા લગ્નમાં થયું છે તે પૂછી બાલક જન્મે ત્યારે વેદ વિધિથી શું શું કરવું જોઇએ તે બધુ સાધવા લાગ્યા એટલે કરવા લાગ્યા. તે દિન કેવો હતો તે કહે છે કે ધન્યવાદ આપવા લાયક સંવત ૧૫૩૫ ની સાલ અને માધો કહેતા વૈશાખ માસ હતો, કૃષ્ણ પક્ષની એકાદસી શ્રીવલ્લભ પ્રભુ પ્રકટ્યા તે પ્રભુના વદન કહેતા મુખના વિલાસ રૂપ છે (૪) પછી શ્રીવલ્લભપ્રભુને લઈને કાશીમાં આવ્યા તેમનું રૂપ અતિશય સુંદર અને નેત્રા પણ સુખના રાસી એવા શોભતા હતા. પછી કાશીમાં રહ્યા તે જ્યારે શ્રીમહાપ્રભુજી સાત વર્ષના થયા ત્યારે તેમને ઉપવીત નામ જનોઈ ધારણ કરાવી અને ત્યારથી વિદ્યાભ્યાસ કરવાને મોકલ્યા. પછી ચારે વેદ અને છયે શાસ્ત્ર ચાર મહિ-

નામાં ભણી લીધાં તેથી તેમના પિતાને આશ્ચર્ય થયું કે, તેઓ કોનું સ્વરૂપ છે એમ મનમાં વિચારના લાગ્યા. પછી જ્યારે લક્ષ્મણ ભટજીને નિદ્રા આવી ત્યારે સ્વપ્ન દ્વારા પ્રભુએ જણાવ્યું જે તમે સંદેહ કેમ કરો છો પ્રથમ સોમયજ્ઞ યજ્ઞનારાયણ ભટે કર્યો હતો ત્યારે યજ્ઞકુંડમાંથી અમે વાણી કહી હતી જે તમારા કુળમાં પ્રગટ થશું એમ આજ્ઞા કરી હતી એ આજ્ઞાને અનુસાર હમણા અમે પ્રકટ્યા છીએ અને જ્યારે શ્રીલક્ષ્મણભટજી જાગ્યા ત્યારે સ્વપ્નની હકીકત પોતાના પત્નિ એવા ઇલ્લમાંગારૂ પાસે કહી અને અનુરાગ અર્થાત્ સ્નેહ સંયુક્ત કહ્યું કે તેઓ પૂર્ણબ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે. તો સ્વપ્ન દ્વારા પ્રભુના વચન સાંભળી શ્રીલક્ષ્મણભટના મનમાં થયું કે આપનું ભૂતલને વિષે પધારવું માયા મત ખંડન કરવાને અર્થે થયું છે તે કાર્ય હવે સુલભતાથી થશે. એ પછીની હકીકત આમાં વર્ણવી નથી મારા ધ્યાનમાં છે તે કહી સંભળાવું છું શ્રીમહાપ્રભુજી જ્યારે અગ્યાર વર્ષના થયા ત્યારે પ્રભુના મનમાં થયું જે એમના દ્વારા ઘણા કાર્યો કરાવવાના છે.

પણ આપની માથે પિતાનો અતિશય સ્નેહ છે

તે ઉપર વર્ણન કર્યો માટે ઘરથી નીકળવું જોઇએ નીકળ્યા વિના એ કાર્યો થાય નહીં પિતાની પ્રીતી એમના માક્ષે ઘણી હોવાથી પિતા રજા આપે નહીં અને પિતાની રજા વિના ઘરથી નીકળાય નહીં તેથી પ્રભુએ પ્રેરણા કરી એમને લક્ષ્મણબાલાજી મોકલ્યા ત્યાં જઈ લક્ષ્મણબાલાજીને શ્રૃંગાર ધરાવતા હતા તે વખતમાં બાલાજીને બગાસૂં આવતા લક્ષ્મણભટજી (તેમના અક્ષરબ્રહ્મનો અવતાર હોવાથી) સદેહ એમના મુખમાં લીન થઇ ગયા પછી એમના ઉપરણાને અગ્નિ સંસ્કારાદિ ક્રિયા થઈ આ બધુ કાર્ય ભગવાદિચ્છાથી બન્યું. તે પછી ત્યાંથી આપ દક્ષિણ વિદ્યાનગરમાં આપનું મોસાલ હતું ત્યાં પધાર્યા. ત્યાં મામાએ દીઠા અને આદર કરી ભાણેજને પોતાના ઘરમાં પધરાવ્યા. તે ગામ ક્રિયું હતું તે કહે છે કે તે ગામ વિદ્યાનગર હતું ત્યાંનો રાજા કૃષ્ણદેવ નામનો બ્રાહ્મણ હતો તે ધર્મજ્ઞ અને વિદ્વાન હતો તેથી તેને ત્યાં માયાવાદાદિ સાતસો મતવાદિયો ભેગા થયા હતા. અને શાસ્ત્રનો દ્વન્દ ઉઠાવ્યો હતો તે વખતમાં માયાવાદની ઘણી પ્રબલતા હતી પણ કૃષ્ણદેવ રાજા તો ધર્મજ્ઞ હતો પણ શ્રીમહાપ્રભુજીનો મામો નામે વિદ્યાભુષણ એ રાજા કૃષ્ણદેવનો દાના-

ધ્યક્ષ હતો તે પોતે માયાવાદી હતો કૃષ્ણદેવ રાજાએ એવું પણ લીધું હતું જે આ શાસ્ત્રના ઝગડા શાસ્ત્રાર્થ કરી જે જીતે તેને સો મણ સુવર્ણના ફૂલોથી કનકાભિષેક કરાવવો અને સુવર્ણના સિંહાસન માથે પધરાવવાં એમ નિશ્ચય કર્યો હતો. પણ શ્રીમહાપ્રભુજી મામાને ઊતર્યા હતા ત્યાં તે માયાવાદી હોવાથી તેના પક્ષના લોકો મામા પાસે આવી વાર્તાલાપ કરતાં તેમાં તે માયાવી હોવાથી તેનો પક્ષ માયાવાદમાં જોઇ શ્રીમહાપ્રભુજીએ મામાને પૂછ્યું જે શાસ્ત્રનો શું ઝગડો ચાલી રહ્યો છે ત્યારે મામાએ કહ્યું જે વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો અને માયાવાદીઓનો ઝગડો છે તેમાં વૈષ્ણવ સંપ્રદાયવાલા હારમાં છે અને માયાવાદી જીતમાં છે કારણ કે તેઓમાં યુક્તિ બળ ઘણું છે તેથી જીતમાં છે ત્યારે આપે કહ્યું કે શું વૈષ્ણવ સંપ્રદાયવાળામાં યુક્તિ નથી? વૈષ્ણવ સંપ્રદાય તો અમારો છે અને તે જ સર્વોપર છે અમે સભામાં શાસ્ત્રાર્થ કરવા આવીશું એમ આજ્ઞા કરી મામો પોતે માયાવાદી હોવાથી તેને તે ન રુચિ તેમ સવારના મામાએ અરોગવાનું કહ્યું હતું ત્યારે તે માયાવાદી હોવાથી આપે ના પાડી કહ્યું અમે સ્વયંપાકી કહેતા પોતાંના હાથે પાક સિદ્ધ

કરી લેનારા છીએ એમ કહેલ એકતો એ વાતનું મામાને દુઃખ હતું ઉપરથી ઉપરની વાતનું દુઃખ થયું ત્રીજું રાજા તરફથી દાનાધ્યક્ષપણાનો અધિકાર હતો તેનું અભિમાન હતું તેથી તેણે ભાણેજને કહ્યું રાજાનો દાનાધ્યક્ષ તો હું છું સભામાં જોઈએ કેમ આવશો તે હું જોઈ લઇશ એવા ગર્વ ભરેલા વચન કહ્યા હતા છતાં આપ તો (સમુદ્ર કોટિ) ગંભીર હોવાથી સહન કરી લઈ મામાને ત્યાં રાત્રીના પોઢયા હતા ત્યાં અર્ધીરાતને સમયે શ્રીનાથજી પધાર્યા તે સમયમાં શ્રીમહાપ્રભુજી પોઢયા હતા તેથી તેના કેશ દાબીને શ્રીનાથજીએ જગાડયા અને આજ્ઞા કરી કે મામાનાં ગર્વિત વચન સાંભળી તેને ત્યાં કેમ પોઢયા છો? માટે હમણા ને હમણાં પધારો. પ્રભુની આજ્ઞા થતાં અર્ધી રાત્રે ગામ બહાર તલાવ ઉપર મુકામ કર્યો પછી બીજે દિવસે સભામાં પધારવાનો સમય થયો ત્યારે તે આકાશ માર્ગે એટલે અંતરીક્ષથી પોતાના કમંડળને ખબર કરવા મોકલ્યો પછી પોતે પધાર્યા પણ આગલે દિવસ આપના મામાએ રાજાને કહ્યું કે ઘણા દિવસનો ઝગડો આવતી કાલ ચૂકવવાનો છે માટે કોઈ નવો બ્રાહ્મણ સભામાં ન આવી શકે તેનો પ્રબંધ થવો જોઈએ ત્યારે રાજા

કૃષ્ણદેવે કહ્યું કે તમે મારા દાનાધ્યક્ષ છો કોઈને આવવા દેવાં ન દેવાં કે દાન દેવરાવવું કરવું તે સર્વે તમારા હાથમાં છે માટે જે પ્રબંધ કરવો ઘટે તે તમે જ કરો તે ઉપરથી મામાએ રાજાના દ્વારપાલોને કહી દીધું કે આવતી કાલે ઝગડાનો ચૂકાદો થવાનો છે માટે હવે કોઈ નવા બ્રાહ્મણને આવવા દેશો નહીં એમ આગલે દિવસે આપનાં મામાએ કહી રાખેલ છતાં આપ જ્યારે પધાર્યા ત્યારે આપનું અતિશય તેજ જોઈ ભૃત્યો કહેતાં દ્વારપાલો રાજા પાસે દોડી જઈને કહ્યું કે કોઈ મહાન તેજસ્વી આવ્યા છે તે સાંભળી રાજા સામો આવી આપને વિનતી કરી પધરાવી ગયો અને આપને પાછી વિનતી કરી જે આપદુષ્ટ મત હોય તેનું વિદારણ કહેતાં ખંડન કરો. (૭) રાજાની વિનતી સાંભળી હાથીના જેવી મલપતી ચાલથી સભામાં પધાર્યા એમની કૃપાથી જે દુર્લભ હોય તે સુલભ થઈ પડે. સૂર્ય જ્યારે ઉદય થાય ત્યારે તેનું અજવાળું જેમ સર્વત્ર ફેલે તેમ અલૌકિક સૂર્ય એવા શ્રીમહાપ્રભુજીના પધારવાથી આખી સભા ઉઠી ઉભી થઈ આપનો સત્કાર કર્યો. પછી જ્યારે આપે માયામતનું ખંડન કર્યું ત્યારે ફરી આખી સભા ઉભી થઇને આપની જય જય

થાઓ એવા શબ્દો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા કારણ કે ભૂતલને વિષે આપે ભક્તિપથનું મંડન કર્યું. પછી રાજાએ પણ પોતાનું મસ્તક આપને નમાવ્યું. પછી રાજાએ કનકાભિષેક કરાવ્યો ત્યારે ત્યાં પરમ મંગલ વરતાવા લાગ્યો. (૮) કૃષ્ણદેવ રાજાએ સો મણ સુવર્ણ કૂલો વડે કનકાભિષેક કરાવી લીધા પછી શુદ્ધોદક સ્નાન કરીને આપ જ્યારે બિરાજ્યા ત્યારે રાજાના મનમાં એ અભિલાષા હતી જે કનકાભિષેકનું દ્રવ્ય સર્વે આપ અંગીકાર કરે. તેથી તે સ્વીકારવા આપને રાજાએ વિનતી પણ કરી ત્યારે આપે આજ્ઞા કરી કે કનકાભિષેકનું દ્રવ્ય અમારા સ્નાન જલવત્ છે તેથી તે અમે લેશું નહીં માટે સભામાં આવેલા બ્રાહ્મણોને વાંટી આપો પછી કનકાભિષેકનું દ્રવ્ય આપની આજ્ઞા પ્રમાણે બ્રાહ્મણોને વાંટી આપ્યું ત્યાર પછી પોતાને શરણે લેવાની રાજાએ વિનતિ કરી ત્યારે તે વિનતી સાંભળી એમના ઉપર કૃપા કરીને રાજાને શરણે લીધો ત્યારે રાજાએ સોના મહોરોનો થાલ ભરી આપને ભેટ કર્યો તેમાંથી સાત મહોર દૈવી હતી તે આપે અંગીકાર કરી કે જેના નૂપુર શ્રીનાથજીને અંગીકાર કરાવ્યા તે અદ્યાપિ પર્યંત દર્શન આપે છે (૯) તો આવી રીતે વિદ્યા નગરમાં માયામત ખંડન દ્વારા દિગ્વિજય કરી ત્યાંથી

ાપ પંઢરપુર પધાર્યા છે ત્યારે પાન્ડુરંગ શ્રીવિઠ્ઠલ-
ાથજી સામા આપને મલવાને પધાર્યા છે ત્યાં
ીમરથી નદી છે તેને સામે પાર આવીને જ્યારે
ાન્ડુરંગ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી શ્રીમહાપ્રભુજીને મળ્યા
ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીએ આજ્ઞા કરી જે અમે ત્યાં
પધારતા હતા પણ સામાં પધારવાનો શ્રમ તમે કેમ
લીધો ? તેના જવાબમાં શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી કહે છે કે
મિત્ર આવે તો તેની સામે જઈ મળવું જોઈએ
એ મિત્રતા પથની રીતી અમે પ્રકટ કરી છે એમાં
નવાઇ કરી નથી પરસ્પર આનંદ થયો પછી ત્યાંથી
શ્રીગોકુલ પધાર્યા ત્યાં શ્રીયમુનાજીના દર્શન કરી હર્ષ
યુક્ત વન્યા સાથે દામોદરદાસ આદિ વૈષ્ણવો હતા
તેના માથે કૃપારસની વૃષ્ટિ આપ કરતા હતા
(૧૦) ગોકુલ આવ્યા પછી ગોવિંદ ઘાટની બેઠકે
આપને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ જે દૈવીજીવોના ઉદ્ધાર
અર્થે અમારૂં પધારવું થયું છે પણ દૈવીજીવો તો
આસુરી જીવોને મલી આસુરી જેવા બની ગયા છે
એ જૂદા થવાને શું ઉપાય કરવો દૈવી આસુર પ્રાય
બનવાથી ઓલખાતા પણ નથી એમને ભિન્ન કરવાનું
જ્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીયેં ચિત્તમાં વિચાર્યું ત્યારે તેજ
વખતે પ્રભુ પધાર્યા છે તેમની રૂપ માધુરીનું વર્ણન

કરે છે કે આપનું મધુરૂં રૂપ હતું તે કેવું કે સૌથી શોભાવાલો જે કામદેવને પણ આપની શોભાને જોઈ મોહ પ્રાપ્ત થયો આવા સ્વરૂપથી પધારી શ્રીમહાપ્રભુજીને કહ્યું અમને કેમ યાદ કર્યા પછી મહાપ્રભુજીને પ્રભુજીએ આજ્ઞા કરી જે દૈવી સૃષ્ટિને તમે બ્રહ્મસંબંધ કરાવો જેમને તમે બ્રહ્મસમ્બન્ધ કરાવશો તેના પાંચે પ્રકારના મુખ્ય દોષ નહીં રહે જ્યારે પાંચ મુખ્ય દોષો નિવૃત થઇ જશે તો ક્ષુદ્ર દોષો નિવૃત્ત થાય તેમાં શું નવાઇ પછી રસની વૃષ્ટિથી નિવેદનનું અનુસંધાન કરાવો (૧૧) તો પ્રભુજીએ પ્રકટ થઇ આજ્ઞા કરેલા વચનોને સાંભળી શ્રીમહાપ્રભુજી હર્ષ યુક્ત થયા કારણકે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કરવાથી પરમ સુલભતા થશે પછી પવિત્રા બારસને માટે સિદ્ધ કરી રાખેલું પવિત્રું પ્રભુને એકાદસીની રાતના ધરાવ્યું અને સિદ્ધ કરી રાખેલી મિશ્રી પ્રભુને ભોગધરી ત્યારે આપના મનનું ધાર્યું થયું. અને જ્યારે પુષ્ટિનું અનુસરણ કરવા લાગ્યા ત્યારે ચિત્તનુ ધાર્યું થયું. શરણે જે જન આવીને શરણની ભાવના નિરંતર વિચારતા રહે તે કાલાદિકના ભયથી પણ ડરતો નથી. શરણુ આવેલા જનને સારસ્વત કલ્પની લીલા જે નંદનંદને

કરી હતી તે પ્રકટ દેખાડી. પૃથ્વી ઉપર પરિક્રમાના મિષથી ચરણાર્વિંદ ધારણ કરી તે મિષથી પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કર્યો (૧૨) પાછા બીજી વાર જ્યારે પંઢરપુર પધાર્યા ત્યારે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના મનમાં આવ્યું તે કહ્યું જે હમણા તમે એકજ સ્વરૂપથી દર્શન આપો છો માટે વિવાહ કરી સંતતિ દ્વારા બહુરૂપ દેખાડો અને અમારૂં નામ છે તે તમારા પુત્રનું ઘર જે તે વાતને ચિત્તમાં ધારણ કરો ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું અમે બ્રહ્મચારી છીએ અમને કન્યા કોણ દેશે ત્યારે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીએ કહ્યું જે તમે કાશી પધારો કાશીમાં તમારો વિવાહ થશે ત્યાં તમારી જ્ઞાતિનો બ્રાહ્મણ છે તે સામો આવી વિનતી કરી પોતાની કન્યા તમને આપસે ત્યારે આપ પંઢરપુરથી કાશી પધારી વિવાહ કર્યો ત્યારે અધિક મંગલ થયું અને તેમનું નામ મહાલક્ષ્મી ધર્યું તે જુગલ સ્વરૂપના દર્શન કરે તેના દુઃખ જાય (૧૩) તે પછી કહેતાં વિવાહ કર્યા પછી ત્રીજી પરિક્રમાં કરવી એમ આપે ચિત્તમાં વિચાર્યું અને તે કરવા નીકલી પડયા ત્રીજી પરિક્રમા કરતાં જ્યારે જારખંડ સુધી આવ્યા ત્યારે પ્રભુએ જણાવ્યું જે હવે અમને આવીને મલો અમે હરિદાસ એવા શ્રીગિરિરાજજી માથે મલસું ત્યાં ઇન્દ્રદમન નાગદમન અને દેવ દમન એ ત્રણ નામથી પ્રસિદ્ધ છીએ ત્યારે જારખંડમાં પરિક્રમાં રાખીને આપ વ્રજમાં ફરી પધાર્યા છે ત્યારે આપની સાથે પાંચ સેવક હતા અને સદૂપાન્ડે આન્યોરમાં હતા ત્યાં તેના દ્વાર ઉપર આપ જ્યારે આવી પૂગ્યા ત્યારે સદુપાન્ડેનો એવાં નિયમ હતો જે એના ઘર આગળ આવેલો કોઇ પણ ભૂખ્યો ન જઇ શકે તે સબંધનું અભિમાન પણએમને સૌને હતું જે અમારા ઘર આગળથી કોઇ ભૂખ્યો નથી જઇ શકતો આવે તેને ખાનપાનથી સંતુષ્ટ કરીને મોકલતા આ કારણથી આપ જ્યારે આન્યોરમાં સદુપાન્ડેના દ્વાર પાસે આવી પૂગ્યા ત્યારે સદુપાન્ડેએ આપને વિનતી કરી કે સ્વામી કાંઇ આરોગશો ત્યારે કૃષ્ણદાસ મેઘને જવાબ આપ્યો જે તેઓ પોતાનો જે સેવક હોય તેનું જ લે છે સેવક વિના અન્યનું લેતા નથી. એટલામા શ્રીનાથજીએ પવર્ત ઉપરથી હેલો કરી નરો બાઈ જે સદૂપાંડેની દીકરી હતી તેને દૂધ અરોગાવવા માટે બોલાવી કહ્યું કે દૂધ લાવ્યા વિના હજી સુધી અણબોલી કેમ રહીં ત્યારે નરોબાઈએ જવાબ દીધો જે ઘરમાં પરોણા આવ્યા છે તેમને બેસાડવા વગેરેની આગતા સ્વાગતા કરું છું ત્યારે શ્રીનાથજીએ કહ્યું અમને અવાર થાય છે

માટે ચિત્તમાં વિચારીને તરત આવ ત્યારે નરોબાઈ દૂધ લઈ જઈ આપને આરોગાવીને પર્વતની નીચે આવી ત્યારે શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહ્યું જે કટોરામાં પ્રસાદી દૂધ બચ્યું હોય તે અમને આપો એવો બોલ આપે કહ્યો (૧૫) પછી નરોબાઇએ આપને કહ્યું જે હે ગર્વગંજન કરનારા અમને નામ આપો એમ કહેવાનું કારણ એ હતું જે અમારા ઘરથી કોઇ ભુખ્યું નથી જાતું તે સંબંધનું અભિમાન અમને હતું ને તમો સેવક વિના અન્યનું લેતા નથી એટલે તમને લેવરાવી શકયા નહીં એ મિષથી અમારો ગર્વ હર્યો માટે આપને ગર્વપ્રહારી કહ્યા પછી તેમને કહેતાં સદ્દૂપાંડે નરો અને ભવાનીને નામ આપી પૂછયું જે શ્રીનાથજી કયાં બિરાજે છે ત્યારે નરોબાઇ એ કહ્યું જાઓ પર્વત માથે બિરાજે છે. પછી તે દિવસ તો આપ આન્યોરમાં રાત રહ્યા અને શ્રીનાથજીના પ્રાકટયના પ્રસંગમાં પૂછયું તે સદ્દૂ પાંડેએ કહી સંભળાવ્યું કે અહીં શંકા થાય છે કે આપ અંતર્યામિ હોવા છતાં કેમ પૂછયું ? એનું કારણ એ છે જે આપનું અંતરનું જાણેલું વાર્તા પ્રસંગમાં ન આવે તો પાછલા જીવોને એ રસનું

પાન કેમ થાય તેને માટે પૂછયું તે સવાલ જવાબ વાર્તા પ્રસંગમાં લખાણો તો તે રસનું પાન પાછળના જીવો એવા આપણને મળે છે નહીં તો કયાંથી મળત માટે પૂછયું છે પછી બીજે દિવસ શ્રીમહાપ્રભુજી પર્વત માથે પધારી પ્રાણપતિને દીઠા પરસ્પર બન્નેના તન પ્રફૂલ્લિત થયા બન્નેનો મિલાપ થયો તે વખતમાં અનિર્વચનીય સુખ થયું પાગલો જેમ ગતિ ગાત ભૂલી જાય તેવી દશા થઇ પછી હસીને શ્રીનાથજીએ કહ્યું કે તમે હવે સહકુટુંબ નિકટમાં આવી સેવા કરો એમ શ્રીનાથજીએ કહ્યું ત્યારે પ્રભુના વચન માની મહાલક્ષ્મીજીને પધરાવી લાવવા દંડવંત કરીને સાસરાની દિશા જે કાશી તે તરફ પધાર્યા (૧૬)

થોડા દિવસ રહી શ્રીમહાલક્ષ્મીજીને સાથે લઇ આવી અડેલમાં નિવાસ કરીને વસ્યા અને હર્ષ યુક્ત બન્યા પછી સવંત પંદરસેસડસઠની સાલ આવી ત્યારે વ્રજની આસો વદી ૧૨ એટલે ગુજરાતી ભાદરવા વદી ૧૨ દિવસે શ્રીમહાપ્રભુજીને ત્યાં મોહોટા પુત્ર શ્રીગોપીનાથજીનું પ્રાકટય થયું તેઓશ્રી શ્રીબલદેવજીનું સ્વરૂપ જાણી દાનાદિક દેવા લાગ્યા. તે પછી ચરણાટ આવ્યા ત્યાં સંવત ૧૫૭૨ની શુભ સાલ જયારે આવી (૧૭) તે સાલમાં

વ્રજની પૌષ ગુજરાતી માર્ગશિર્ષ વદી નવમી આવી ત્યારે ઘરોઘર મંગલ વધાઇ થાવા લાગી. શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનું પ્રાકટ્ય થયું સાંભળીને અને એક બીજાને કહીને ગુણીજનો અને ગુણીકો કહેતાં જ્યોતિષિઓ આનંદ કરવા લાગ્યા. તે આનંદ પણ ચારે દિશામાં વૃદ્ધિગત થયો અને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીની છબી કહેતાં સુંદરતા જોઈ શ્રીમહાપ્રભુજી હસ્યા તે જોઇ મુસ્કરાઇને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીએ આપની સામે જોયું તે બંને સ્વરૂપનું હસવું મારા મનમાં વસો એમ શ્રીદ્વારિકેશજી આજ્ઞા કરે છે. વળી આપને જન્મતાંની કરતુરીનું સામે તિલક છાપેલું હતું અને આપ હર્ષ યુકત હતા એવા શ્રીગુસાંઇજીના ગુણ ગણનો પાર નથી તેથી તે કયાં સુધી ગાઇએ. કૃપા દ્વારા જાણે આપનો રસ ઉછાલા મારતો હોય અને તેને છાનો રાખવાને ચાહિએ પણ છાનો રહી શકતો નથી (૧૮) એ શ્રીગુસાંઇજીએ વધારે ભાગે શ્રીગોકુલમાં નિવાસમાં કર્યો છે એમના પ્રથમ વહુજી શ્રીરુકિમણી વહુજી પછીના પદ્માવતી વહુજીના એ પતિ હતા. તે પછી સાત સ્વરૂપ ને સાતનિધિઓ તે ગણાવે છે પ્રથમતો શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીગિરિરાજજીને ધારણ કરવા વાલા છબીલા એવા શ્રીગોવર્ધનનાથજી બીજા

અલબેલા એવા શ્રીનવનીતપ્રિયાજી શ્રીમથૂરેશજી શ્રીવિઠ્ઠલેશજી શ્રીદ્વારિકાધીશજી શ્રીગોકુલનાથજી શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી અને શ્રીમદનમોહનજી એમ આઠ સ્વરૂપો શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીના રમણરૂપછે અને આપના સાતે લાલજીઓએ તાતનું હિત જાણીને ઉપર વર્ણવેલા આઠે સ્વરૂપની સેવા સૌ કરવા લાગ્યા. ॥૧૯॥ તે પછી સંવત ૧૫૬૭ના કાર્તિક સિત એટલે શુકલ પક્ષની સુદી એવી દ્વાદશી મંગલવારના પ્રથમ પુત્ર શ્રીગિરિધરજીનું પ્રાકટ્ય થયું તેઓ કેવા હતા તે કહે છે કે ભગ નામ છ ગુણોનું છે તે જેમાં હોય તે ભગવાન કહેવાય તે ગુણો કિયાકે ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ છએ ગુણ શ્રીગિરિધરજીમાં હતા એથી એમને ધર્મિ સ્વરૂપ કહ્યા અને ધર્મના પણ ધુરંધર કહ્યા તેથી શ્રીગિરિધરજીનું પણ સાક્ષાંત પૂર્ણ પુરુષોત્તમત્વ સૂચન કર્યું છે આપમાં પ્રભુનાં છએ ગુણ પૂરા હતા તો શ્રીગુસાંઇજીની સાત લાલજીમાંથી શ્રીગિરિધરજીનું વર્ણન ઉપર આવ્યું એમના સિવાય બાકીના છ લાલજી એકુકો ધર્મ કહેતાં ગુણ ક્રમ પ્રમાણે આવશે હવે બીજા લાલજી શ્રીગોવિંદરાયજીમાં પ્રભુનો પહેલો ગુણ ઐશ્વર્ય ગુણ આપ-

માં પ્રકટ હતો એઓ સંવત ૧૫૯૯ની સાલ ઉર્જ કહેતાં ગુજરાતી કાર્તિક અને શામલ કહેતાં કૃષ્ણ પક્ષની ૮ ગુરૂવાર જેવા સારા દિનમાં પ્રકટયા તે પછી ત્રીજા લાલજી શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીના પ્રાકટયની સંવત સંજ્ઞાથી બનાવી છે તે એ જે ઋતુ કહેતાં ઋતુઓ છ થાય છે માટે ઋતુ શબ્દથી ૬નો આંક સૂચન કર્યો પછીનો શબ્દ વિયત કહેતાં ૦ સૂન્ય તે પછી શૃંગાર શબ્દે ૧૬નો આંક સમજવો કારણ શૃગાર સોલ પ્રકારના કહેવાય છે તો ૧૬૦૬ની સાલ થઈ અને વ્રજનો આસુજ એટલે આશ્વિન તે ગુજરાતી ભાદરવા માસની અસિત કહેતાં કૃષ્ણ પક્ષની ૧૩ને દિવસે શ્રીબાલકૃષ્ણજી પ્રકટયા તે પ્રભૂના છ ગુણોમાંથી બીજા ગુણ વીર્ય ગુણનું પ્રાકટય હોવાથી મહાપરાક્રમી શબ્દ અત્રે કહ્યો છે. (૨૦) હવે ચોથા લાલજીની સંવત સંજ્ઞાથી બતાવે છે કે (વસુ શબ્થી આઠનો આંક સૂચન કર્યો તે પછી વસુની જોડે ખ છે તેનો અર્થ આકાશ અથવા શૂન્ય છે તે પછી સોલે રાજહીં કહેલ છે એટલે સંવત ૧૬૦૮નો થયો કવિ શબ્દથી માર્ગશિર્ષ માસનું સૂચન કર્યું છે અને સુદી સાતમના શ્રીગોકુલનાથજીનું પ્રાકટય છે તેઓ યશ ગુણોનું પ્રાકટય

છે અને માલા તિલકનું તેમણે રક્ષણ કર્યું છે તે પછી પાંચમાં લાલજી શ્રીરઘુનાથજીની સંવત ૧૬૧૧ કાર્તક સિત કહેતાં સુદ હવે તિથી સંજ્ઞાથી બતાવી છે તે અર્ક નામ સૂર્યનું છે સૂર્યતે બારે રાશીમાં ભ્રમણ કરે છે તેથી તિથી દ્વાદશી સૂચન કરી છે અને વાર બુધવારના શ્રીરઘુનાથજીનું પ્રાકટય થયું તેઓ પ્રભુના શ્રીગુણનું પ્રાકટય છે અને તાત એવા શ્રીગુસાંઈજીની આજ્ઞાથી નંદદાસના મોટાભાઈ તુલસીદાસ જે પોતાના અનન્ય ભક્ત તેમને રામચંદ્ર અને જાનકીજીના દર્શન દેવાને અભિધાન કહેતાં માટે જેમનું પ્રાકટય છે એવા શ્રીરામચંદ્રજીનું પણ સ્વરૂપ છે. તેમજ અમના વહુજીનું નામ જાનકી વહુજી છે તે સીતાજીનું પણ એ જ નામ છે અને નામ અનુસાર તેમનું પ્રાકટય છે એટલે જુગલ સ્વરૂપ રામચંદ્ર જાનકીજીના અવતાર છે શ્રીરઘુનાથજીના વિવાહ થયા તે વખતમાં પરણીને જુગલ સ્વરૂપ ઘેર આવેલા હતા તે જ વખતમાં તુલસીદાસજી વ્રજમાં આવેલા તે જ વખતમાં શ્રીગુસાંઇજીએ ઉપર જણાવેલી આજ્ઞા એદંપતીને કરી જે તમારા અનન્ય ભકતને દર્શન આપો ત્યારે જ તુલસીદાસને શ્રીરઘુનાથજીએ રામચંદ્રજીના સ્વરૂપથી અને જાનકી વહુજીએ સીતાજીના

સ્વરૂપથી સાક્ષાત દર્શન આપ્યા છે. તે પછી શ્રીગુંસાંઈજીના છઠ્ઠા લાલજી શ્રીયદુનાથજીના પ્રાકટયનું સંવત સંજ્ઞાથી બતાવે છે તે એ જે તિથી પનર અને કલા સોલ એટલે સંવત ૧૬૧૫ના મધુ કહેતા ચૈત્ર વિમલ કહેતાં સુદી છઠ અને બુધવારના પ્રભુના જ્ઞાન ગુણનું પ્રાકટય છે. તે પછી શ્રીઘનશ્યામજી છે તે વિરહ ગુણનું પ્રાકટય છે તેની તિથી વાર અને સંવત બધુ સંજ્ઞાથી વર્ણન કરે છે કે સહ કહેતાં વ્રજનો માર્ગશિર્ષ માસ કૃષ્ણ પક્ષ કહેતાં વદી ૧૩ વાર કિયો તે સંજ્ઞાથી કહે છે કે રવિ જ કહેતાં રવિ નામ સૂર્યનું છે તેના પુત્ર શનિશ્વરા છે માટે વાર શનિવાર હવે સંવત કિયો તે સંજ્ઞાથી કહે છે કે રીક્ષ કહેતાં નક્ષત બધા મળી ૨૮ અને કલા ૧૬ તે શત કલા એટલે સોલસો એમ સંવત ૧૬૨૮નો છે એવી રીતે સપ્ત કલા શ્રીવિઠ્ઠલ ભૂપના હતા. (૨૧) શ્રીગુસાંઈજીના પ્રથમ લાલજી શ્રીગિરિધરજીના વહુજીનું નામ શ્રીભામિની વહુજી બીજા લાલજી શ્રીગોવિંદરાયજીના વહુજીનું નામ શ્રીરાણી વહુજી છે અને ત્રીજા લાલજી શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીના વહુજીનું નામ શ્રીકમલાવતી વહુજી છે ચોથા લાલજી શ્રીગોકુલનાથજીના વહુજીનું નામ શ્રીપાર્વતી વહુજી

છે પાંચમાં લાલજી શ્રીરઘુનાથજીનાં વહુજીનું નામ શ્રીજાનકી વહુજી છે છઠ્ઠા લાલજી શ્રીયદુનાથજીના વહુજીનું નામ શ્રીમહારાણી વહુજી છે સાતમાં લાલજી શ્રીઘનશ્યામલાલના વહુજીનું નામ શ્રીકૃષ્ણાવતી વહુજી છે એમ સાતે લાલજીના સાતે વહુજીઓના નામ અનુક્રમે અત્રે વર્ણવ્યા છે આ મૂલ પુરુષનું ઘોલ રચનાર શ્રીદ્વારિકેશજી મહારાજ છે તેઓ આજ્ઞા કરે છે કે ઉપર વર્ણન કરેલું અગ્નિકુલ મહાન અલૌકિક છે તેમજ અષ્ટ છાપ પણ અલૌકિક છે એ આઠ સખાઓ છે તે દિવસના વન વિહારમાં સખા રૂપથી અને રાત્રિની નિકુંજ લીલામાં સખી રૂપથી સેવા કરે છે પણ પ્રભુ ભુતલમાં પધારતા તેમને પણ ભુતલમાં આવવું પડયું તેઓના નામ પરમાનંદ,દાસ નંદદાસ, ગોવિંદસ્વામી, કુમ્ભાનદાસ, સૂરદાસ, ચતુર્ભુજદાસ, છીતસ્વામી અને કૃષ્ણદાસ એમ આઠ સખા પ્રભુના આઠ અંગ રૂપ છે સખી રૂપથી શ્રીસ્વામિનીજીની આઠ સખીઓ છે તેમાં પહેલા સખા પરમાનંદદાસ તોક સખા અને ચંદ્રભગા સખી શ્રીનવનિતલાલમાં આસક્તિ તેમના તરફના ગ્વાલપગાના શૃંગાર મંગલાના દર્શનમાં આસકિત અને ગિરિરાજજીની કંદરાના આઠ

દ્વાર છે તેમાં સુરભીકુંડ માથે શ્યાણુતમાલના વૃક્ષ નીચે એક દ્વાર છે ત્યાંના મુખીયા અને પ્રભુની શ્રવણેંદ્રિયનું પ્રાકટય હવે બીજા સખા નંદદાસ તેની આસકિત શૃંગાર સમામાં શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીના દર્શનમાં તેઓ ભોજ સખા અને ઈંદુલેખા સખીનું પ્રાકટય તેમના તરફનો ફેંટાનો શ્રૃંગાર રાસલીલાનો અનુભવ પ્રભુના ઉદરસ્થાનનું પ્રાકટય માનસી ગંગા માથે પીપરના પેડ કહેતાં વૃક્ષ નીચે ગિરિરાજજીનું દ્વાર છે ત્યાંના તે મુખિયા છે ત્રીજા સખા ગોવિંદસ્વામી તે લીલામાં શ્રીદામા સખા અને ભામા સખીનું સ્વરૂપ દ્વારિકાનાથજીના સ્વરૂપમાં અને ગ્વાલના દર્શનમાં ભાવ પ્રભુની નેત્રેંદ્રિયનું પ્રાકટય હિંડોરા લીલામાં ભાવ ટિપારાનો શ્રૃંગાર ઐરાવત કુંડ પાસે ગોવિંદ સ્વામીની કદંમખડીના દ્વારના એ મુખિયા છે :ચોથા સખા કુંભનદાસજી તેનો શ્રીગોવર્ધનનાથજીના સ્વરૂપમાં અને રાજભોગના દર્શન ભાવ લીલામાં અર્જુન સખા અને વિશાખા સખો એમના તરફના શ્રૃંગાર કુલ્હેનો પ્રભુના હૃદય સ્થાનનું પ્રાકટય અન્યોરમાં સદુપાંન્ડેનાઘરમાં તેનું દ્વાર તેના તે મુખીયા પાંચમાં સખા સૂરદાસજી તેની શ્રીમથૂરેશજીમાં અને ઉત્થાપનના દર્શનમાં આસકિત

એમના તરફનો પાગનો શ્રૃંગાર કૃષ્ણ સખા અને ચંપકલતા સખી રસના ઇન્દ્રિયનું પ્રાકટય ચંદસરોવરની કંદરામાં એમનું દ્વાર ત્યાંના એ મુખિયાછે છઠ્ઠા સખા ચતુર્ભુજદાસ તે લીલામાં સુબાહુ સખા સુશીલા સખી શ્રીગોકુલનાથજીના ભોગના દર્શનમાં ભાવ સેહેરાનો શ્રંગાર હસ્ત કમલનો પ્રાકટય રુદ્રકુંડ માથે આમલીના વૃક્ષ નીચે દ્વાર ત્યાંના તે મુખિયા છે સાતમાં સખા છીતસ્વામી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના સંધ્યા આરતીના દર્શનમાં આસકિત સુબલ સખા પદ્માસહચરી દુમાલાનો શ્રૃંગાર કટિસ્થાનનું પ્રાકટય જન્મ લીલાનો અધ્યાસ અપ્સરા કુંડ માથે શ્યામતમાલ નીચે ધાર ત્યાંના એ મુખિયા છે આઠમાં સખા તે કૃષ્ણદાસ લીલામાં ઋષભ સખા લલિતાં સખી શ્રીમદનમોહનજી અને સેનનાદર્શનમાં અસકિત મુકુટનો શૃંગાર ચરણેંદ્રિયનું પ્રાકટય રાસલીલા વિલછુકુંડ શ્યામ તમાલનાં વૃક્ષ નીચે એમનું દ્વાર ત્યાંના તે મુખિયા છે એવી રીતે આઠ સખાઓ ભૂતલ ઉપર પ્રભુના પધારવાથી તેમને પણ આવવું પડયું તે અત્રે આવીને પણ ભગવદ્ગુણાંનુવાદના લક્ષાવધિ પદો પોત પોતાની છાપ મૂકી ગાયા છે તો એ અમૃતરસનો લાભ પાછલા જીવો એવા આપણને ભાગ્ય પ્રમાણે મળે

છે નહિતો કયાંથી મલત એ અનુગ્રહ એમના તરફથી આપણા ઉપર થયો છે પણ આપણે એવા ભાગ્યહીન છીએ જે આપણા ઉપર કરેલા અનુગ્રહને આપણે વધાવતા નથી એ આપણામાં મોહોટી કસર છે તેને જડ મૂલથી કાઢી નાખવી જોઈએ એમણે કરેલ અમૃત રસની વૃષ્ટિમાં પદે પદમાં શબ્દે શબ્દમાં અક્ષરે અક્ષરમાં અલૌકિક અમૃતરસના સાગરો ભર્યા છે પણ તેનું મનન પૂર્વક વાંચન મનન કરીએ તો તેમાં સમાયલા રસનું આસ્વાદન થાય તે વિના ન થાય પોત પોતાની છાપથી ભગવદ ગુણાનુવાદ ગાયા તેથી તેઓ અષ્ટછાપ કહેવાયા તેઓએ ભગવદગુણાનુંવાદ ગાયા તેથી અત્રે અલૌકિક વર્ણાવ્યા છે હવે લૌકિક કોને કહેવાય તે પણ જાણવું જોઇએ નાશવાન વસ્તુને પોતાની માનીએ છીએ તે લૌકિક સંબંધ તો વાલામાં વાલી દેહ જેને પોતાની માનીએ છીએ તે પણ નાશવાન હોવાથી એક દિવસ પડવાની માટે તેનો સંબંધ પણ મિથ્યા લેખાય છે તેમ દેહ સંબંધીઓનો સંબંધ પણ મિથ્યા હોવાથી લૌકિક લેખાય છે પણ દેહની ભીતરમાં જીવાત્માં (મમૈવાંશો જીવ લોકે જીવ ભૂત સનાતન) એ શ્રીગીતાજીના કથન પ્રમાણે અને પ્રથમાખ્યાનમાં (કૃપા કટાક્ષે હુવા

અક્ષરમાં ઉપના સત્વ અનંત ભક્તિલીન હુવા સૌભાગી તે વૈષ્ણવ ગુણવંત) એ ગોપાલદાસજીએ ગાયા પ્રમાણે જીવાત્માનો પ્રભુ સાથનો જે આત્મ સંબંધ છે તે અલૌકિક મનાય છે દેહ નાશવાન છે પણ તેની ભીતરમાં રહેલો જીવનો કદી નાશ નથી (નૈનં છિદંતિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવક) એ શ્રીગીતાજીના કથન પ્રમાણે જીવાત્મા પ્રભુનો અંશ હોવાથી તેનો કદી નાશ નથી તેને શસ્ત્રો છેદી શકતા નથી અગ્નિ બાલી શકતો નથી માટે પ્રભુ સાથનો આત્મસંબંધ છે તેજ સાચો છે તે વિષે હિલગના એક કીર્તનમાં બ્રજ ભક્ત કહે છે કે (કોઉ મેરે સગ્યો ન હોં કાઉકી કહત સબનસોં ટેરે) ભક્ત કહે છે કે પ્રભુ વિના કોઈ પણ મારો સગો નથી તેમ હું પણ કોઈની સગી નથી વળી ધોલમાં એક મહાનુંભાવીએ ગાયેલ છે કે (સાચા સગા શ્રીનાથજી સુહાગી મારે) ખરેખર પ્રભુ સાથનો જે આત્મસંબંધ છે તેજ સાચો સંબંધ છે તેથી તે અલૌકિક કહેવાય છે દરેક વસ્તુનો પ્રભુ સાથનો સંબંધ વિચારવો તે અલૌકિક પણ પ્રભુ વિના કેવલ પોતાનો સંબંધ વિચારવો તે લૌકિક પ્રભુનો સંબંધ જ એવો છે કે તે લૌકકને પણ અલૌકિક

બનાવી દિયે દાખલા તરીકે આપણા ઘરમાં સવારમાં ઉઠયાથી માંડી રાતનાં ઉંઘતા સુધી કરાતા સર્વે કામો લૌકિક કહેવાય પણ તે ઘરમાં જો પ્રભુ બિરાજતા હોય તો પ્રભુ નિમિત્ત કરાતા હોવાથી તેના તે કાર્યો હોવા છતાં તેને લૌકિકત્વ મુદ્દલ રહેતું નથી પ્રભુ સંબંધે તમામ લૌકિક અલૌકિક બની જાય છે તે વિષે રાસલીલામૃત શ્લોકો શ્રીગોકુલાધીશજી કૃત જે (બજત કુંજમેં મંજુ બાંસુરી) એમાં છેલ્લે કહેલ છે કે (કટ ગઈ તબેં ગેહ ફાંસરી હટ ગયો જૂ સંસાર ત્રાસરી) વ્રજભક્તોની માફક તેઓ ભગવત્પરાયણ રહે છે તેને ગૃહ કે ગૃહાસક્તિ એક તરેહની ફાંસી રૂપ લેખાય તે પ્રતિબંધક કરી વસ્તુ કપાઇ જાય છે કપાયલી વસ્તુ ન ફરી સંધાય ન પ્રતિબંધ કરી શકે કહેતાં જડમૂલથી તેનો નાશ થઈ જાય છે વળી આપણાં સંપ્રદાયમાં શ્રીમહાપ્રભુજીએ ગ્રહસ્થામ શ્રમને સંસાર નથી કહ્યો પણ અહંતા મમતાત્મક હું ને મારાપણું જે માનીએ છીએ તે સંસાર કહેવાય તે ત્રાસરૂપ વસ્તુ ગણાય છે તો ભકતો સર્વસ્વ પ્રભુને અર્પણ કરીને રહે છે તેથી તે ત્રાસ પણ એના ઉપરથી હટી એટલે આઘો ખસી જાય છે ભકતમાં તેનાથી રહી શકાતું નથી વળી

શિક્ષાપત્રમાં માહાનુભાવી શ્રીહરિરાયજીએ આજ્ઞા કરી છે કે અલૌકિક વસ્તુમાં લૌકિક ભાવ મુદ્દલ ન આવવો જોઈએ તે આવે તો તે મહાન દોષરૂપ લેખાય તે દોષ સૌમાં લાગી રહ્યો છે કોટિમાં કોઇ એક વિરલો એ દોષથી બચ્યો હશે તેની દષ્ટિ પ્રભુ લીલામય બની જશે વળી આપે શરણે લીધેલ જીવો પણ શરણ ના પ્રતાપથી આપણે અલૌકિક વર્ણવ્યા આપનો સંબંધ જ એવો છે કે તે જેને થાય તેનું લૌકિકત્વ મિટાવી તેમાં અલૌકિકત્વ આણે તો એકતો શરણુના પ્રતાપથી આપણે અલૌકિક કહેતા પ્રભુના થયા વળી પ્રભુજીએ ત્રણ પ્રકારની સૃષ્ટિ રચી છે તેમાં પહેલાં મનથી પ્રવાહી સૃષ્ઠિ રચી પછી (વચસા વેદ માર્ગંહિ) વાણીથી મર્યાદા સૃષ્ટિ રચી અને કાયાથી પુષ્ટિ સૃષ્ટિને રચી એ બીજા સંબંધે પણ આપણે એમના છીએ ત્રીજે હરિ ગુરૂ અને ભગવદીય એ ત્રણે એકજ છે તો એ ત્રીજા પ્રકારથી પણ એમના છીએ એમ સર્વ પ્રકારથી પ્રભુના હોવાથી પ્રભુ સાથનો ગાઢ સંબંધ છે તેથી તેમને આપણા સર્વસ્વ તરીકે માનવા જોઇએ તે બાબતની આપણામાં પરાવાર કસર છે એ કસરને જડ મૂલથી જ્યાં સુધી કાઢી નહીં નાખિએ ત્યાં

સુધી આપણો પ્રભુમાં સહજ સ્નેહ કયાંથી થવાનો ? એ પ્રસંગને આપણે લૌકિક દૃષ્ટાંતથી પણ સમજી શકિએ છીએ તે એ જે દેહ સંબંધીઓને પોતાના માન્યા ત્યારે તેઓમાં આપણો સ્નેહ બંધાણો પણ દેહતો નાશવાન હોવાથી તેનો સંબંધ મિથ્યા મનાયો પણ પ્રભુ સાથનો આત્મસંબંધ કદી તૂટવાનો નથી હંમેશા કાયમ રહેવાનો તો મિથ્યા એવા દેહ સંબંધીઓને પોતાના માનીએ છીએ તેનાથી કોટિ ગણા અધિક પ્રભુજીને પોતાના માનવા જોઈએ એ સંબંધેની પારાવર કસર આપણામાં છે તે દુર કર્યા વિના પ્રભુમાં સહજ સ્નેહ કયાંથી થવાનો એ સંબંધેની દુઃખદાયી ઉંઘ ઘણી કરી લીધી છે હવે તો એને વિદાય કરશું તોજ માત્ર આપણી સવાર પડવાની અજાગૃતા છે ત્યાં સુધી તો રાત્રિ વીતી રહી છે ભાઇઓ એ તમામ પ્રસંગો આપણાં ઉપરથી વીતી રહ્યા છે માટે કાંઈ આપણાથી છાના :નથી પણ આપણા લક્ષબિંદુને એ તરફ આપણે ખેચતા નથી તેથી તે દરેક પ્રસંગનો યથાર્થ આપણા હાથ નથી આવતું તે જો ખેચતા રહીએ તો દરેક પ્રસંગનું યથાર્થ જણાતાં ભુલા પડેલા એવા આપણને આપણું અંતરાત્મા જ ઠેકાણે લાવી શકે

કોઈને કશું પૂછવા પણું નહીં રહે હવે સમાપ્તિ કરતાં શ્રીદ્વારિકેશજી મહારાજ આજ્ઞા કરેછે કે આ મૂલપુરુષનું વર્ણન અમારી મતિને અનુસાર કર્યું છે એમાં જે કાંઇ ન્યુનતા રહી ગઈ હોય તે અમને પોતાનો દાસ જાણીને ક્ષમા કરજો અને છેવટમાં આપે નિરોધ જે ફલ રૂપ પદારથ છે તે માગ્યું અને કહ્યું કે એજ ફલની આશ છે એ વિના અન્ય કોઇ પણ ફલની આશા નથી હવે નિરોધ કોને કહેવાય કે (પ્રપંચ વિસ્મૃતિ પૂર્વક ભગવદ્દાશક્તિ સ નિરોધ) પ્રપંચનું મુદ્દલ સ્ફુરણ પણ ન રહે તદ્દન વિસ્મરણ થઈ જાય અને કેવાલ પ્રભુમાં જ આપણી આસક્તિ સ્હી આવે તે નિરોધ કહેવાય તો આપણે સર્વ પ્રકારે પ્રભુના અને પ્રભુ આપણા સર્વસ્વ છે માટે આપણું ચિત્ત પ્રભુ વિના અન્ય તમામ પ્રસંગોમાંથી નિવર્ત થાય ત્યારે જ સંપૂર્ણપણાથી પ્રભુમાં લાગી શકે માટે એ નિરોધ જ સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ છે તેથી એ માગ્યું છે હવે એવું સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ કયારે થાય તે વિષે નિરોધલક્ષણ ગ્રંથના પહેલા જ શ્લોકમાં શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહેલ છે કે (યચ્ચદુઃખં યશોદા યા દાદી ચ ગોકુલો ગોપિકાનાં ;ચ યદ્દ દુઃખં તદ દુઃખં સ્યાન્મમ કવચિત (૧) આપણે

સર્વ પ્રભુના છીયેં અને પ્રભુથી વિખુટા પડેલા છીયે તો પ્રભુ વિયોગનું દુઃખ યશોદાજીને નંદરાયજી વગેરેને (અને તેમના સંબંધ વાલા બીજાઓને પણ પરમ ફલની આપવાની ઇચ્છાવાલા પ્રભુએ) જે દુઃખ આપ્યું છે તે પુનઃ (તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટ) જે દુઃખ ગોપીજનોને આપ્યું છે તે દુઃખ મને કોઇક ઠેકાણે થાઓ એમ શ્રીમહાપ્રભુજીએ માંગણી કરેલ છે તો આવા પ્રકારથી પ્રભુવિયોગનું વિરહ દુઃખ કયારે થાય (વિરહાનુભવૈકાર્થ સર્વત્યાગોપદેશકઃ) તમામમાંથી રૂચિ ઉઠી જાય તેનું નામ સર્વત્યાગ તે થયા વિના વિરહનો અનુભવ ન થાય માટે નિરોધ સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ રૂપ વસ્તુ છે તેની આશ કરવી અન્ય આશા ન કરવી એ સૂચન કર્યું છે.

ગો. શ્રી દ્વારકેશજી કૃત મૂલપુરૂષનુ ગુજરાતી ભાષાંતર સમ્પૂર્ણ

અખંડભૂમંડલાચાર્યવર્ય જગદ્‌ગુરૂ

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી (મહાપ્રભુજી)

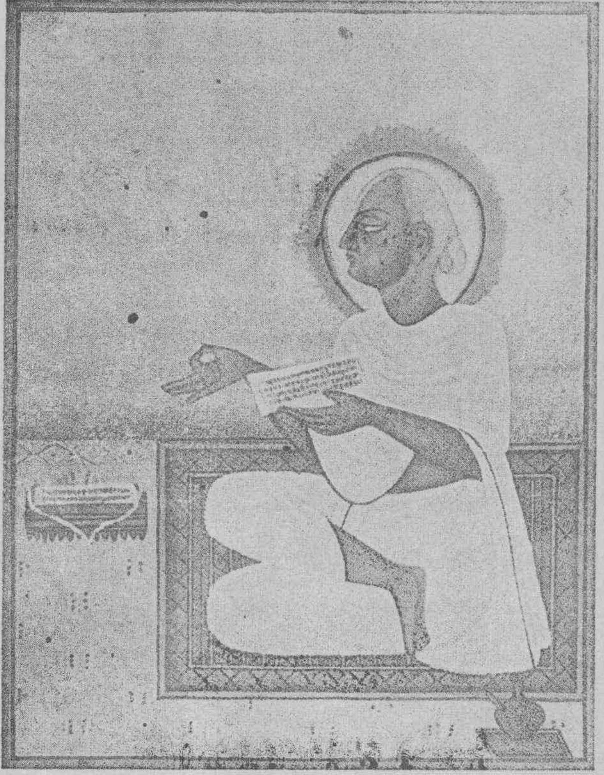

પ્રાગટ્ય વિ. સં. ૧૫૩૫ ચૈત્ર કૃષ્ણ ૧૧

સર્ગાદૌ સ્વમતં સમસ્ય વિધયે યં બ્રહ્મવાદં જગૌ
કૌન્તેયોદ્ધવયોઃ પ્રકાશ્ય ચ પુનર્વેદાન્તસારં હરિઃ ।
તં વ્યાસાશયગોચરં પ્રકટિતું યૈર્ભાષ્યમાભાષિતં-
તાનાચાર્યવરાન્નમામિ કરૂણાબ્ધીવલ્લભાખ્યાન્પ્રભૂન્ ॥

। શ્રીકૃષ્ણાયનમઃ ।

।। શ્રીગોપીજનવલ્લભાયનમઃ ।।

।। શ્રીમદાચાર્યચરણકમલેભ્યોનમઃ ।।

શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોપયોગી નિત્યનિયમના

પાઠ સ્તોત્રો

શ્રીમંગલાચરણ

શ્રીમહાપ્રભુજીને પ્રણામ

ચિન્તાસન્તાનહન્તારો યત્પાદાંમ્બુજરેણવઃ ।।
સ્વીયાનાંતાન્નિજાચાર્યાન્ પ્રણમામિ મુહુર્મુહુઃ ।।૧।।

ભાવાર્થ-જેમના ચરણકમળની રજ પોતાના સેવકોની ચિન્તાઓનો નાશ કરનારી છે તેવા પોતાના આચાર્યચરણ (શ્રીમાપ્રભુજી)ને હું વારંવાર પ્રણામ કરૂં છું. (૧)

શ્રીગુસાંઇજીને વંદન

યદનુગ્રહતો જન્તુઃસર્વદુઃખાતિગો ભવેત્ ।।
તમહં સર્વદા વન્દે શ્રીમદ્વલ્લભનંદનમ્ ।। ૨ ।।

ભાવાર્થ-જેમની કૃપાથી પ્રાણીમાત્ર સર્વ દુઃખોનું ઉલ્લંઘન કરનારા થાય તે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના કુમાર શ્રીમદ્વિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુસાંજી)ને હું સદૈવ વંદન કરૂં છું. (૨)

શ્રીગુરૂદેવને નમન

અજ્ઞાનતિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાંજનશલાકયા ।।
ચક્ષુન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમઃ ।। ૩ ।।

ભાવાર્થ-જેમને જ્ઞાનરૂપી અંજનની સળી વડે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી અંધ બનેલાના નેત્ર ઉઘાડેલાં છે તે શ્રીગુરૂદેવને નમન હો. (૩)

પ્રભુને નમન

નમામિ હૃદયે શેષે લીલાક્ષીરાબ્ધિશાયિનમ્
લક્ષ્મીસહસ્ત્રલીલાભિઃસેવ્યમાનં કલાનિધિમ્ ।।૪।।

ભાવાર્થ-શેષરૂપી હૃદયમાં લીલારૂપી ક્ષીસાગરમાં શયન કરતાં; હજારો લક્ષ્મીઓ અને તેઓની લીલાઓથી સેવાતા કલાનિધિરૂપ શ્રીપૂર્ણપુરૂષોત્તમને હું નમન કરૂં છું. (૪)

દશમસ્કન્ધરૂપ પ્રભુનું હૃદયમાં વિરાજવું

ચતુર્ભિશ્ચ ચતુર્ભિશ્ચ ચતુર્ભિ ત્રિભિસ્તથા ।।
ષડ્ભિર્વિરાજતે યોડસૌ પંચધા હૃદયે મમ ।। ૫ ।।

ભાવાર્થ- (૧) ચારથી (૨) ચારથી (૩) ચારથી (૪) ત્રણથી અને ૬ છથી એમ પાંચ પ્રકારે જે મારા હૃદયમાં વિરાજે છે તેમને હું નમન કરૂં છું. ૫

શ્રીનાથજી અને સાત સ્વરૂપનું સ્મરણ

શ્રી ગોવર્ધનનાથપાદયુગલં હૈયંગવીનપ્રિયં-
નિત્યં શ્રીમથુરાધિપં સુખકરં શ્રીવિઠ્ઠલેશં મુદા ।।
શ્રીમદ્દ્વારવતીશગોકુલપતી ગોકુલેન્દું વિભુ-
શ્રીમન્મન્મથમોહનં નટવરં શ્રીબાલકૃષ્ણં ભજે ।।૬।।

ભાવાર્થ —સુખ આપનારા શ્રીનાથજીના બંને ચરણ કમલોને, શ્રીનવનીતપ્રિયાજીને શ્રીમથુરેશજીને, શ્રીવિઠ્ઠલેશરાયજીને, શ્રીદ્વારકાનાથજી અને શ્રી ગોકૂલનાથજીને, પ્રભુ શ્રી ગોકુલચન્દ્રમાજીને, શ્રીયદનમોહનજીને, શ્રીમટવરલાલજીને, શ્રીબાલકૃષ્ણજીને સદા હર્ષથી હું ભજું છું. (૬)

શ્રીમહાપ્રભુજી અને વંશનું સ્મરણ

શ્રીમદ્વલ્લભવિઠ્ઠલો ગિરિધરં ગાવિન્દરાયાભિધં-
શ્રીમદ્બાલકકૃષ્ણ ગોકુલપતીં નાથં રઘૂણાં તથા ।।
એવં શ્રીયદુનાયકં કિલ ઘનશ્યામં ચ તદ્વંશજાન્-
કાલિન્દીસ્વગુરૂન્ગિરિંગુરૂવિભુન્સ્વીયપ્રભૂંશ્ચસ્મરેત ૭

ભાવાર્થ—શ્રીમદાચાર્યજી અને શ્રી ગુંસાઈજી, શ્રી ગિરધરજી, શ્રી ગોવિંદરાયજી, શ્રી બાલકૃષ્ણજી શ્રીગોકૂલનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી, શ્રીયદુનાથજી, શ્રીઘનશ્યામલાલજી અને તેમના વંશજ. શ્રીયમુનાજી, પોતાના ગુરૂદેવ, શ્રીગિરિરાજજી. શ્રીગુરુદેવના સેવ્યસ્વરૂપ અને પોતાના સેવ્યસ્વરુપનું સ્મરણ કરવું ૭)

શ્રીવેણુનાદ સમયના સ્વરૂપનું ધ્યાન

બર્હાપીડં નટવરવપુઃ કર્ણયોઃ કર્ણિકારં—
બિભ્રદ્વાસઃ કનકકપિશં વૈજયન્તીં ચ માલામ્ ।।
રન્ધ્રાન્ વેણોરધરસુધયા પૂરયન્ ગોપવૃન્દૈ—
વૃન્દારણ્યં સ્વપદરમણં પ્રાવિશદ્ ગીતકીર્તિઃ।।૮।।

ભાવાર્થ—શ્યામસુંદર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના શ્રીમસ્કતક પર મયૂરપિચ્છનો મુકુટ, શ્રીકર્ણમાં કરેણના પીળાં પુષ્પો, શ્રીઅંગ પર સોનેરી પીતામ્બર અને શ્રીકંઠમાં વૈજયન્તી વનમાલા શોભે છે શ્રેષ્ઠ નટના જેવુ જેમનું સ્વરૂપ છે એવાં, વેણુનાં છિદ્રોને પોતાના અધરામૃતથી પૂરી રહેલાં, ગ્વાલ મંડળીથી યશોગાન ગાતા એવા, શ્રીવૈકુણ્ઠથી પણ શ્રેષ્ઠ શ્રી વૃંદાવનમાં પોતાના ચરણચિહ્નોથી રમણીય બનાવતા પોતે પધાર્યા (૮)

શ્રીમહાપ્રભુજીનું ધ્યાન

સૌન્દર્યં નિજહૃદ્ગતં પ્રકટિતં સ્ત્રીગૂઢભાવાત્મકં—
પુરૂપં ચ પુનસ્તદન્તરગતં પ્રાવીવિશત્સ્વપ્રિયે ।।
સંશ્લિષ્ટાવુભયોર્બભૌ રસમયઃ કૃષ્ણો હિતત્સાક્ષિકં-
રૂપં તત્ત્રિતયાત્મકં પરમભિધ્યેયં સદા વલ્લભમ્ ૯

ભાવાર્થ—શ્રી ભગવાનના હૃદયમાં બિરાજતું સ્ત્રીગુઢભાવાત્મક અને પુમ્ભાવાત્મક સૌંદર્ય પ્રગટ કર્યું તે તેમજ સ્ત્રીપુરભાવાત્મક સૌન્દર્ય શ્રીસ્વામિનીજીના હૃદયમાં બિરાજતું ફરી પ્રકટ કર્યું તે, એમ બન્ને સ્થળનું, બન્ને પ્રકારનું સૌંદર્ય શ્રીવલ્લભાચાર્યજીમા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પ્રવેશાવ્યું. પ્રવેશ કરાવ્યા બાદ ઉભય સ્ત્રીપુમ્ભાવનો સંયોગ થતા રસાત્ક શ્રીકૃષ્ણ સ્વપ્રિય સ્વરૂપ સાથે એક રસ થઇ શોભ્યા, જેના સાક્ષી તે ત્રણ આત્મીયપણારૂપ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી છે. (જેમ જીવાત્માં સંબંધી જ્ઞાન ઇચ્છાકૃતિ વગેરે અને અને જીવ જે ભોગ કરે છે તે ભોગ અન્તર્યામીને આધીન છે. તેમ ભગવલ્લીલા અને રસ ભોગ પણ ભગવલ્લીલાના સાક્ષી શ્રીમદાચાર્યચરણને આધીન છે) તેમનું ભગવલ્લીલારસાનુમત્તની ઇચ્છાવાળા ભક્તોએ અહર્નિશ ઉત્તમ રીતે ધ્યાન ધરવું. (૯)

શ્રીગોપીનાથજીનું ધ્યાન

શ્રીવલ્લભપ્રતિનિધિં તેજોરાશિં દયાર્ણવમ્ ।।
ગુણાતીતં ગુણનિધિં શ્રીગોપીકાનાથમાશ્રયે ।।૧૦।।

ભાવાર્થ—શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના પ્રતિનિધિરૂપ, અતિ તેજસ્વી, દયાસાગર, ગુણોથી પર અને ગુણના નિધિ એવા, શ્રીમદાચાર્યજીના પ્રથમ કૂમાર શ્રીમદ્ગોપીનાથજીનો હું આશ્રય કરું છું. (૧૦)

શ્રીગુસાંઈજીનું ધ્યાન

સાયં કુંજાલયસ્થાસનમુપવિલસત્સ્વર્ણપાત્રં સુધૌતં—
રાજદ્યજ્ઞોપવીતં પરિતનુવસનં ગૌરમમ્ભોજવક્ત્રમ્।।
પ્રાણાનાયમ્ય નાસાપુટનિહિતકરં કર્ણરાજદ્વિમુક્તં-
વન્દેઽર્ધોન્મીલિતાક્ષંમૃગમદતિલકંવિઠ્ઠલેશંસુકેશમ્ ।।

ભાવાર્થ—સાયંકાલે કુંજાલયમાં આસન પર બિરાજેલા સમીપમાં સારી રીતે ધોયેલાં સુવર્ણપાત્રથી શોભી રહેલા, યજ્ઞોપવીત ધારણ કરેલા, અત્યંત સૂક્ષ્મવસ્ત્ર ધરેલા ઉજ્જવલવર્ણ અને કમળ સમાન વદનવાળા, પ્રાણાયામ કરતાં નાસિકાપર શ્રીહસ્ત રાખેલા, શ્રીકર્ણમાં ઊંચા મોતીનાં આભૂષણયુક્ત, અર્ધ મીંચેલા, નેત્રવાળા કસ્તૂરીનું તિલક કરેલા, સુન્દર કેશવાળા એવા શ્રીવિઠ્ઠલેશપ્રભુને હું વંદન કરૂં છું. (૧૧)

શ્રી મંગલાચરણ સંપૂર્ણ

શ્રીયમુનાષ્ટકમ્

ગ્રંથ પરિચય—શ્રીપ્રભુનું પ્રાકટ્ય જેમ નિજજનોનો ઉદ્ધાર કરવા થયેલું છે તેમ શ્રીયમુનાજીનો પ્રાદુર્ભાવ પણ નિઃસાધન જીવોને ભગવત્સંબંધ કરાવવા સારૂ જ છે. પરંતુ જીવો સ્વભાવથી અલ્પજ્ઞ અને દોષોવાળા હોવાથી તેમના દોષો નાશ થયા વિના તેમને ભગવત્સંબંધ થઈ શકતો નથી આવા જીવોને અનાયાસે ભગવત્સંબંધ કરાવી શકે તેવાં એકલાં શ્રીયમુનાજી જ છે તેમના અનુગ્રહ વિના બીજા કોઇપણ સાધનથી પોતે પ્રાપ્ત થઇ શકે નહીં એમ વિચારી શ્રીપ્રભુએ પોતાનાં ઐશ્વર્યો શ્રીયમુનાજીમાં સ્થાપન કર્યાં છે અને શ્રીયમુનાજી આ ઐશ્વર્યનું દાન પોતાના ભક્તોને કરે છે, તેથી ભક્તમાર્ગમાં પ્રવેશ થવા સારૂ શ્રીયમુનાજીનો આશ્રય કરવો જરૂરી તેમની કૃપાથી જીવનાદોષો નિવૃત્ત થાય છે. દિવ્ય તનુ પ્રાપ્ત ભજનાનંદ અનુભવાય છે. તે કારણથી શ્રીમહાચાર્યચરણે ષોડશગ્રન્થમાં શ્રીયમુનાજીના સ્વરૂપનું વર્ણન કરેલું છે પ્રથમ શ્રીયમુનાજીનું ઐશ્વર્યરૂપ સિદ્ધિઓ આપવાનુ સામર્થ્ય જણાવી પછી તેમના આવિર્ભાવનો પ્રકાર કહેલો છે, અને ભૂમી પર પધાર્યા પછીના તેમના ધર્મો જણાવી તેમનામાં શ્રીભગવાનના સમાન ધર્મો છે તેનું નિરુપણ કરેલું છે. શ્રીયમુનાજી ભવદીય જનોની મહત્તા વધારનારા, ભક્તોને અનુકૂળ શ્રી પ્રભુના અત્યંત પ્રિય છે. તૃષા મટાડવા કરેલું યમુનાજલનું પાન ઉત્તમ ગતિ કે યમયાતનામાથી મુક્ત થવાના કારણરૂપ નથી છતાં તેનાથી યમયાતના છૂટી જાય છે. તોપછી ભકિતપૂર્ણ માહાત્મય જ્ઞાન પૂર્વક યમુનાજલનું પાન થાય તો તે ઉત્તમ ફલ આપે અને જીવ હરિને પ્રિય થાય એમાં આશ્ચર્ય શું છે?

શ્રીયમુનાજીનો સંબંધ થયા પછી શ્રીપ્રભુમાં અધિક ભકિત થાય છે આવી રીતનું તેમનું અદ્ભૂત ચરિત્ર છે. શ્રીયમુનાષ્ટકના આ સ્તોત્રનો પાઠ અનુસંધાનપૂર્વક જે કોઈ પ્રસન્ન ચિત્તથી નિત્ય કરે તેના પાપો નાશ થાય છે. શ્રીભગવાનમાં સ્નેહ થાય છે, સર્વ સિદ્ધિઓ મળે છે શ્રીપ્રભૂ પ્રસન્ન થાય છે, અંતઃકરણની વાસનસહિત સ્વભાવ બદલાઈ દૈવી થાય છે અને આનંદનું દાન કરે છે. એમ શ્રીમહાપ્રભુજીએ આ ગ્રંથમાં નિરૂપણ કરેલું છે.

નમામિ યમુનામહં સકલસિદ્ધિહેતું મુદા
મુરારિ પદ પંકજસ્ફૂરદમં દરેણુત્કટામ્ ।।
તટસ્થનવકાનનપ્રકટમોદપુષ્પાંબુના
સુરાસુરાસુપૂજિતસ્મરપિતુઃ શ્રિયં બિભ્રતીમ્ ।।૧।।૩

શબ્દાર્થ–સર્વ સિદ્ધિઓના કારણરૂપ મુરારિ-શ્રીકૃષ્ણના ચરણકમલ વિષે તેજસ્વી અને જલ કરતાં વિશેષ રેણુને ધારણ

કરનારા, પોતાના કિનારા પર રહેલા નવા વનોમાં વિકસેલાં સુગન્ધિત પુષ્પમિશ્રિત સુગન્ધયુકત જલ વડે દૈન્યભાવવાળા અને કામ-માનવવાળા ભકતોથી સારી રીતે પૂજિત અને શ્રીકૃષ્ણની સુંદરતાને ધારણ કરનારાં શ્રીયમુનાજી મહારાણીજીને હું આનંદ પૂર્વક નમન કરું છું (૧)

કલિંદગિરિમસ્તકે પતદમંદપૂરોજ્જવલા
વિલાસગમનોલ્લસત્પ્રકટગણ્ડશૈલોન્નતા ।
સઘોષગતિદંતુરા સમધિરૂઢદોલોત્તમા
મુકૂંદરતિવર્દ્ધિની જયતિ પદ્મબંધોઃ સુતા ।। ૨ ।।

શબ્દાર્થ—કલિન્દપર્વતના શિખર પર પડતા મોટા પ્રવાહના વેગને લીધે ઉજળા દેખાતાં વિલાસપૂર્વક ગતિ વડે શોભતા અને પર્વતના ગંડસ્થલરૂપથી ઉંચાનીચા દેખાતાં, શબ્દપૂર્વક ગતિના કારણથી વિવિધ વિકારયુક્ત ઉત્તમ ઝૂલામાં સારી રીતે બિરાજ્યાં હોય તેમ લાગતાં, શ્રીમુકૂન્દભગવાનમાં પ્રીતિ વધારનારા, શ્રીસૂર્યના પુત્રી શ્રીયમુનાજી જય પામે છે (૨)

ભુવં ભુવનપાવનીમધિગતામનેકસ્વનૈઃ
પ્રિયાભિરિવ સેવિતાં શુકમયૂરહંસાદિભિઃ ।
તરંગભૂજકંકણપ્રકટમુક્તિકાવાલુકા—
નિતંબતટસુંદરીં નમત કૃષ્ણતુર્યપ્રિયામ્ ।। ૩ ।।

શબ્દાર્થ-ભૂમણ્ડલને પવિત્ર કરનારાં શ્રીયમુનાજી પૃથ્વી પર પધારતાં સખીઓએ જેમ સેવન કરતાં હોય તેમ વિવિધ શબ્દો કરતા. પોપટ, મોર, હંસ પક્ષીઓથી સેવાતાં તરંગરૂપી

શ્રીહસ્તમાં ધારણ કરેલા કંકણ પર જડેલા મોતીઓ જેમ ચમકતી રેતીયુક્ત અને નિતંબભાગરુપ બને બાજુના તટોથી સુંદર દેખાતાં શ્રીકૃષ્ણનાં ચતુર્થપ્રિયા શ્રીયમુનાજીને તમે નમન કરો (૩)

અનંતગુણભૂષિતે શિવવિરંચિદેવસ્તુતે
ઘનાઘનનિભે સદા ધ્રુવપરાશરાભીષ્ટદે ।
વિશુદ્ધમથુરાતટે સકલગોપગોપીવૃતે
કૃપાજલધિસંશ્રિતે મમ મનઃ સુખં ભાવય ।। ૪ ।।

શબ્દાર્થ-અસંખ્ય ગૂણો વડે સુશોભિત, શિવબ્રહ્માદિથી સ્તુતિ કરાયેલા, ઘાટા મેઘ સરખા સ્વરૂપવાળા, ધ્રુવ પરાશર વગેરેને મનવાંછિત ફલનું દાન કરનારાં, વિશુદ્ધ મથુરા જેમના તટ ઉપર છે એવાં સર્વ ગોપ, ગોપીજનોથી ઘેરાયેલાં, કૃપાસાગર શ્રીકૃષ્ણના આશ્રયમાં રહેલાં, મારા મનને સુખ થાય તેમ વિચારો. (૪)

યયા ચરણપદ્મજા મુરરિપોઃ પ્રિયમ્ભાવુકા
સમાગમનતોऽભવત્ સકલસિદ્ધિદા સેવતામ્ ।
તયા સદૃશતામિયાત્ કમલજા સપત્નીવ યત્
હરિપ્રિયકલિન્દયા મનસિ મે સદા સ્થીયતામ્ ।।૫।।

શબ્દાર્થ-જેમના સંમિલનથી શ્રીગંગાજી શ્રીકૃષ્ણના પ્રિય થયા તથા સેવા કરનારા પોતાના ભકતોને સર્વ ઐશ્વર્યો આપનારા થયા તે યમુનાજીની સમાનતા કોણ કરી શકે છે? જો કોઇ સમાનતા કરી શકતા હોય તો લક્ષ્મીજી છે, એવા ભગવદ્ ભકતોના દોષ નાશ કરનારા શ્રીયમુનાજી મારા મનમાં નિરંતર વાસે કરો (૫)

નમોઽસ્તુ યમુને સદા તવ ચરિત્રમત્યદ્ભુતં
ન જાતુ યમયાતના ભવતિ તે પયઃ પાનતઃ ॥
યમોઽપિ ભગિનીસુતાન્ કથમુ હન્તિ દુષ્ટાનપિ
પ્રિયો ભવતિ સેવનાત્ તવ હરેર્યથા ગોપિકા ॥૬॥

શબ્દાર્થ-હે શ્રીયમુનાજી! આપને નિત્ય નમન હો આપનું ચરિત્ર અત્યંત આશ્ચર્ય કારક છે આપના જલ પાનથી યમની પીડા કયારેય પણ થતી નથી. યમરાજા પણ ખરાબ પણ પોતાના ભાણેજોને અરે કેમ મારે! આપની સેવાથી જેવી રીતે શ્રીગોપીજનો શ્રીપ્રભુને પ્રિય થાય છે તેમ ભકત પણ પ્રિય થાય છે (૬)

મમાસ્તુ તવ સન્નિધૌ તનુનવત્વમેતાવતા
ન દૂર્લભતમા રતિર્મુરરિપૌ મુકુંદપ્રિય ॥
અતોઽસ્તુ તવ લાલના સુરધુની પરં સંગમાત
તવૈવ ભુવિકીર્તિતા ન તુ કદાપી પુષ્ટિસ્થિતૈઃ ॥૭॥

શબ્દાર્થ-હે શ્રીયમુનાજી! આપની સમીપમાં મારો દેહ
ભગવલ્લીલામાં ઉપયોગ થાય એવો થાઓ, એટલાથી શ્રીભગવા-
માં પ્રાતિ દુલભ નથી. એટલા માટે સ્તુતિરુપી લાડ હો
ીગંગાજી કેવળ આપના જ સંમિલનથી પૃથ્વીમાં કીર્તિ પામ્યા
, પરન્તુ આપના સમિલન વિનાના શ્રીગગાજીની સ્તુતિ પુષ્ટિસ્થ
વોએ કયારેય પણ કરી નથી (૭)

તુતિં તવ કરોતિ કઃ કમલજાસપત્નિ પ્રિયે
રૈર્યદનુસેવયા ભવતિ સૌખ્યમામોક્ષતઃ ॥
યિં તવ કથાધિકા સકલગોપિકાસંગમ-
મરશ્રમજલાણુભિઃ સકલ ગાત્રજૈઃ સંગમઃ ॥૮॥

શબ્દાર્થ-શ્રીલક્ષ્મીજીના સમાન સૌભાગ્યવાળા હે શ્રીયમુનાજી! આપની સ્તુતિ કોણ કરી શકે છે? અર્થાત કોઈ કરી શકતું નથી, કારણ પ્રથમ શ્રી હરિની સેવા કરીને પછીથી લક્ષ્મીજીની સેવા કરવામાં આવે તો મોક્ષપર્યન્ત સુખ થાય છે, પણ આપની આ કથા-માહાત્મય સર્વથી અધિક છે કે જે આપની સેવાથી ભકતોને શ્રીઅંગોથી ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ ગોપીજનોના સંબંધ-સમાગમથી થયેલા કેલી-ક્રીડાના શ્રમના જલકણો સાથે સમાગમ થાય છે-લીલાની પ્રાપ્તિ અનુભવ સાથે થાય છે. (૮)

તવાષ્ટકમિદં મુદાપઠતિ સૂરસૂતે સદા
સમસ્તદુરિતક્ષયો ભવતિ વૈ મુકુંદે રતિઃ ॥
તયા સકલસિદ્ધયો મુરરિપુશ્ચ સંતુષ્યતિ
સ્વભાવવિજયો ભવેત્વદતિ વલ્લભઃ શ્રીહરેઃ ॥૯॥

શબ્દાર્થ-હે સૂર્યની પુત્રી શ્રીયમુનાજી! આપના અષ્ટકનો જે કોઇ નિરંતર પ્રસન્નતાપૂર્વક પાઠ કરે છે તેના સઘળા પાપો નાશ થાય છે. શ્રીમુકુન્દ ભગવાનમાં નિશ્ચય જ સ્નેહ થાય છે. તે સ્નેહદ્વારા સર્વ પ્રકારના ઐશ્વર્યો મળે છે તથા સ્વભાવનો વિજય થાય છે. શ્રીમુરારિ ભગવાન પરમ પ્રસન્ન થાય છે એમ શ્રીસ્વામીનીજી સહિત શ્રીહરિને પ્યારા શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી કહે છે (૯)

શ્રવલ્લભાચાર્યજી વિરચિત શ્રીયમુકાષ્ટક સ્તોત્ર સંપૂર્ણમ્

બાલબોધ

ગ્રન્થ પરિચય—શ્રીમદાલ્ચાર્યચરણોએ ધર્મ શાસ્ત્ર સબંધી જ્ઞાન મેળવવા ઇચ્છતા પ્રવેશકોને બોધ થવા પુરૂષાર્થ

દર્શાવનારા શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતોનો સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ આ બાલબોધ નામના ગ્રંથમાં કરેલો છે.

નત્વા હરિં સદાનન્દં સર્વસિદ્ધાંત સંગ્રહમ્ ॥
બાલપ્રબોધનાર્થાય વદામિ સુવિનિશ્ચિતમ્ ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ-ભકતોના દુઃખ તથા પાપને હરનાર સદાનંદરૂપ શ્રીકૃષ્ણભગવાનને નમન કરીને બાલકોને સારી રીતે બોધ થવા સારૂં સર્વ પ્રમાણથી નિશ્ચય કરેલા સર્વ સિદ્ધાંતના સ્વરૂપને હું શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યજી કહું છું (૧)

ધર્માર્થકામમોક્ષાખ્યાશ્ચત્વારોઽર્થા મનિષિણામ્ ॥
જીવેશ્વરવિચારેણ દ્વિધા તે હિ વિચારિતાઃ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ-બુદ્ધિમાન પુરૂષોના ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ નામના ચાર અર્થો છે તે જીવ અને શ્રીઇશ્વર વિચારિત એમ નિશ્ચય કરીને બે પ્રકારથી વિચારાએલા છે. (૨)

અલૌકિકાસ્તુ વેદોક્તાઃ સાધ્યસાધનસંયુતાઃ ॥
લૌકિકા ઋષિભિઃ પ્રોક્તાસ્તથૈવેશ્વરશિક્ષયા ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ-યજ્ઞાદિ અને તે સિદ્ધ કરવાના સાધનોથી યુકત એવા ઇશ્વરવિચારિત અલૌકિક પુરુષાર્થ તો વેદમાં કહેલાં છે તેમજ ઇશ્વર પ્રેરણાથી ઋષિ લોકોએ જીવે વચારેલાં લૌકિક પુરૂષાર્થ સ્મૃતિઓમાં કહેલાં છે (૩)

લૌકિકાંસ્તુ પ્રવક્ષામિ વેદાદાદ્યા યતઃ સ્થિતાઃ ॥
ધર્મશાસ્ત્રાણિ નીતિશ્ચ કામશાસ્ત્રાણિ ચ ક્રમાત્ ॥૪॥
ત્રિવર્ગવસાધકાનીતિ ન તન્નિર્ણય ઉચ્યંતે ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ-પ્રથમના અલૌકિક પુરૂષાર્થ વેદનો આશ્રય કરીને રહેલા છે, અને લૌકિક પુરૂષાર્થને સારી રીતે સમજી શકાય તે રીતે કહું છું ધર્મ, અર્થ, અને કામને પ્રાપ્ત કરાવનારા ધર્મશાસ્ત્ર નીતિશાસ્ત્ર અને કામશાસ્ત્ર અનુક્રમથી છે, એના હેતુંથી તેનો નિર્ણય કહેવામાં આવ્યો નથી (૪॥)

મોક્ષે ચત્વારિ શાસ્ત્રાણિ લૌકિકે પરતઃ સ્વતઃ ॥૫॥
દ્વિધા દ્વે દ્વે સ્વતસ્તત્ર સાંખ્યયોગૌ પ્રકીર્તિતૌ ॥
ત્યાગાત્યાગવિભાગેન સાંખ્યે ત્યાગઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥૬॥

શબ્દાર્થ-લૌકિક મોક્ષમાં ચાર શાસ્ત્રો છે મોક્ષમાં એક તો અન્યદ્વારા મોક્ષ, બીજો પોતાથી થવાનો મોક્ષ એમ બે પ્રકાર છે. તેમા પણ એક એક મોક્ષમાં બે બે શાસ્ત્રો છે. તેમાં પોતાના આધીન મોક્ષની રીતે ત્યાગ અને અત્યાગના ભેદે કરીને સાંખ્ય અને યોગ એ બે શાસ્ત્રો કહેલાં છે. તેમાના સાંખ્ય શાસ્ત્રમાં અનાત્મ વસ્તુનો ત્યાગ કહેલો છે. (૬)

અહંતામમતાનાશે સર્વથા નિરહંકૃતૌ ॥
સ્વરૂપસ્થો યદા જીવઃ કૃતાર્થઃ સ નિગદ્યતે ॥૭॥

શબ્દાર્થ અહંતા મમતાનો નાશ થઇને બધી રીતે અહંકારની નિવૃત્તિ થયે જીવાત્મા જ્યારે પોતાના સ્વરુપમાં રહેલો હોય છે ત્યારે તે મુકત થયો કહેવાય છે. (૭)

તદર્થં પ્રક્રિયા કાચિત્ પુરાણેઽપિ નિરૂપિતા ॥
ઋષિભિર્બહુધા પ્રોક્તા ફલમેકમબાહ્યતઃ ॥૮॥

શબ્દાર્થ-સાંખ્યમાં કહેલા મોક્ષ સારૂં ઋષિઓએ ઘણા પ્રકારે કરીને કહેલી એવી કોઈ કોઈ સાધન કરવાની ક્રિયા પુરાણોમાં નિરુપણ કરેલી છે તેમાં સેશ્વરસાંખ્ય ઇશ્વરનું સર્વકર્તાપણું માનનાર શાસ્ત્રથી એક સરખું જ ફલ થાય છે. (૮)

અત્યાગે યોગમાર્ગો હિ ત્યાગોઽપિ મનસૈવ હિ ॥
યમાદ્યયસ્તુ કર્તવ્યાઃ સિદ્ધે, યોગે, કૃતાર્થતા ॥૯॥

શબ્દાર્થ- ત્યાગ નહિ કરવો એવું સાધન કરવું હોય તેને માટે યોગમાર્ગ કહેલો છે. આમાં ત્યાગ પણ મન વડે જ કરવો. યમનિયમાદિયોગનાં સાધન અવશ્ય કરવાં મનની સઘળી વૃત્તિઓના નિરોધરૂપી યોગ સિદ્ધ થયે જીવનની પૂર્ણતા છે. (૯)

પરાશ્રયેણ મોક્ષસ્તુ દ્વિધા સોઽપિ નિરૂપ્યતે ॥
બ્રહ્મા બ્રાહ્મણતાં યાતસ્તદ્રૂપેણ સુસેવ્યતે ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ-પર અન્યદ્વારા આશ્રયે કરીને મોક્ષ તો બે પ્રકારનો નિરૂપણ કરાય છે. બ્રહ્માજી બ્રાહ્મણપણાને પામેલા છે; તેથી તે બ્રાહ્મણરુપે કરિને વેદાધ્યન માટે સેવાય છે. (૧૦)

તે સર્વથા ન ચાદ્યેન શાસ્ત્રં કિંચિદુદીરિતમ્ ॥
અતઃ શિવશ્ચ વિષ્ણુશ્ચ જગતો હિતકારકૌ ॥૧૧॥
વસ્તુનઃ સ્થિતિસંહારૌ કાર્યૌ શાસ્ત્રપ્રવર્તકૌ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ-આગળ કહેલા સર્વ પુરુષાર્થ બ્રહ્માજી દ્વારા સિદ્ધ થતા નથી એમણે મોક્ષશાસ્ત્ર સંબંધમાં કંઈક રહેલું છે. એ માટે શિવજી અને વિષ્ણુ જગતનું હિત કરનારા છે વસ્તુ માત્રની સ્થિતિ રક્ષા-પાલન કરવાનું કાર્ય વિષ્ણુનું છે અને સંહાર-નાશ કરવાનું શિવજીનું કર્તવ્ય છે તેમ ચતુવર્ગ વિષયક શાસ્ત્રના પ્રવર્તક પણ એ બન્ને છે (૧૧॥)

બ્રહ્મૈવ તાદૃશં યસ્માત્ સર્વાત્મકતયોદિતૌ ॥૧૨॥

શદ્ધાર્થ-તે કારણથી શિવવિષ્ણુરુપે બ્રહ્મ જ થયેલું છે તેથી તેમણે તે શાસ્ત્રમાં સર્વાત્મકપણાએ કરીને કહેલાં છે (૧૨)

નિર્દોષપૂર્ણગુણતા તત્તચ્છાસ્ત્રે તયોઃ કૃતા ॥
ભોગમોક્ષફલે દાતું શકતૌ, દ્વાવપિ યદ્યપિ ॥૧૩॥
ભોગઃ શિવેન મોક્ષસ્તુ વિષ્ણુનેતિ વિનિશ્ચયઃ ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ-શિવ,વિષ્ણુનું નિર્દોષપણું અને પુર્ણગુણપણું જેમના તેમના શાસ્ત્રોમાં નિરુપણ કરેલું છે. જો કે શ્રીભગવાનના ગુણાવતાર છે. તેથી શિવ, વિષ્ણું બન્ને ભોગ અને મોક્ષફલ આપવાને સમર્થ છે, તો પણ તેમના ગુણ વિચાર્યાથી શિવજી-દ્વારા ભોગ અને વિષ્ણુદ્વારા મોક્ષસિદ્ધ થાય છે એવો નિર્ણય કરેલો છે.(૧૩॥)

લોકોઽપિયત પ્રભુભુંક્તે તન્ન યચ્છતિ કર્હિચિત॥૧૪॥

શબ્દાર્થ-લોકમાં પણ જે સ્વામી પોતે ભોગવે છે તે કોઈ પણ વખતે બીજાને આપતાં નથી. (૧૪)

અતિપ્રિયાય તદપિ દીયતે કવચિદેવહિ ।
નિયતાર્થપ્રદાનેન તદીયત્વં તદાશ્રયઃ ॥૧૫॥
પ્રત્યેકં સાધનં ચૈતદ્ દ્વિતીયાર્થે મહાન્ શ્રમઃ ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ-તો પણ અત્યંત પ્રિયભકતોને કોઇ વખત નિશ્ચય જ મોક્ષ આપે છે. નિત્ય પ્રતિ જે વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય તે તેમણે સમર્પણ કરવામાં આવે તો તેનાપણું અને તેનો આશ્રય સિદ્ધ થાય છે પ્રત્યેક દેવતા બંને ફલોનાં સાધન છે; પણ મોક્ષનો લાભ મેળવવામાં અત્યન્ત પરિશ્રમ છે. (૧૫ાા)

જીવા: સ્વભાવતો દુષ્ટા દોષાભાવાય સર્વદા ાા૧૬ાા

શ્રવણાદિ તત: પ્રેમ્ણા સર્વં કાર્યં હિ સિદ્ધ્યતિ ાા
મોક્ષસ્તુ સુલભો વિષ્ણોર્ભોગશ્ચ શિવતસ્તથા ાા૧૭ાા

શબ્દાર્થ-જીવમાત્ર સ્વભાવથી-ભગવત્સેવારૂપ પોતાના સહજધર્મ નહીં કરવાથી દોષવાળા છે તે દોષને નિવૃત્ત કરવા સારૂ સદા શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ વગેરે નવધા ભક્તિ પ્રેમ પૂર્વક કરવી. તેનાથી આ લોક તથા પરલોક સંબંધી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. મોક્ષ તો વિષ્ણુથી સુલભ છે અને ભોગ શિવજીથી છે (૧૭)

સમર્પણેનાત્મનો હિ તદીયત્વં ભવેદ્ ધ્રુવમ્ ાા
અતદીયતયા ચાપિ કેવલશ્ચેત્ સમાશ્રિત: ાા૧૮ાા

શબ્દાર્થ-પોતાના આત્મા વિગેરે સર્વવસ્તુ પ્રભુને સમર્પણ કરવાથી જીવને નિશ્ચયે કરીને તેનાપણું નિશ્ચલ થાય જેમણે આત્મનિવેદન નથી કર્યું અને તદીયપણું ન થયું હોય, પણ માત્ર પ્રભુનો સારી રીતે આશ્રય રાખે તો પણ સારી ગતિ થાય (૧૮)

તદાશ્રયતદીયત્વબુદ્ધ્યૈ કિંચિત્ સમાચરેત્ ાા
સ્વધર્મમનુતિષ્ઠન્ વૈ ભારદ્વૈગુણ્યમન્યથા ાા૧૯ાા

શબ્દાર્થ-ભગવાનનો આશ્રય અને તદીયપણાને જાણવા સારૂ સ્વધર્મ પોતાના વર્ણાશ્રમનુ પાલન કરવું અને શરણાગતિરૂપ કાંઇક સાધન માટે શ્રવણાદિ કરવાં. તેમ ન કરે તો નિશ્ચયજ જીવનો ઉદ્ધાર કરવામાં પ્રભુને શ્રમ પડે અને બે પ્રકારનો ભાર થાય (૧૯)

ઇત્યેવં કથિતં સર્વં નૈતજ્જ્ઞાને ભ્રમ: પુન: ાા૧૯ાા

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે સર્વસિદ્ધાન્તના સંગ્રહરૂપ સર્વ કહેલું છે તે જાણ્યા પછી ફરીથી કોઈ પ્રકારનો સંદેહ રહેતો નથી. (૧૯ાા)

શ્રી મહ્લભાચાર્ય વિરચિત બાલબોધ ગ્રંથ સંપૂર્ણમ

સિદ્ધાંતમુક્તાવલી

ગ્રન્થપરીચય-શ્રીમદાચાર્યચરણે આ ગ્રન્થમાં સેવાના સિદ્ધાંતો નિરૂપણ કરેલા તે સેવાના પ્રકાર-૧. માનસી સેવા, શ્રીપ્રભુમાં સર્વાત્મભાવે ચિત્ત પરોવવું છે ઉત્તમ અને ફલરૂપ છે. ૨ તનુજા અને ૩. વિત્તજા સેવા સાધનરૂપ છે તેનાં અવાંતર ફલ સાંસારિક દુઃખની નિવૃત્ત અને અક્ષર બ્રહ્મના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ છે.

નત્વા હરિં પ્રવક્ષ્યામિ સ્વસિદ્ધાંત વિનિશ્ચયમ્ ।।
કૃષ્ણસેવા સદા કાર્યા માનસી સા પરા મતા ।।૧।।

શબ્દાર્થ-શ્રી હરિ ભગવાનને નમન કરીને પોતાના સિદ્ધાંતના વિશેષ નિશ્ચયને હું કહું છું શ્રીકૃષ્ણની સેવા નિરંતર અવશ્ય જોઇએ સેવામાં માનસી સેવાને ઉત્તમ ફલરૂપ માનેલી છે. (૧)

ચેતસ્તત્પ્રવણં સેવા તત્સિદ્ધ્યૈ તનુવિત્તજા ।।
તતઃ સંસારદુઃખસ્ય નિવૃત્તિર્બ્રહ્મ બોધનમ્ ।।૨।।

શબ્દાર્થ-ચિત્તને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનમાં પરોવવું તે માનસી-દેહાનુસંધાનવિનાની-સેવા છે તેની સિદ્ધિ સારૂ ૧ તનુજા-કાયિક સેવા જેવી કે ઈંદ્રિયોથી ભગવદ્‌ગુણ સાંભળવા પ્રભુનું દર્શન વગેરે કરવું પ્રભુસેવામાં પૂર્ણ પ્રયત્નથી પરાયણ થવું તે ૨. વિત્તજા-દ્રવ્યથી-સેવામાં વિરોધી પોતાના સુખ સાધનનો અને સુખનો ત્યાગ કરવો, દ્રવ્યાદિકનો શ્રીપ્રભુમાં વિનિયોગ કરવો તે છે આ બન્ને પ્રકારની સેવા સાધનરૂપ માનેલી છે. તેનાથી સાંસારિક દુઃખની શાંતિ અને બ્રહ્મસંબંધી જ્ઞાન થાય છે. (૨)

પરંબ્રહ્મ તુ કૃષ્ણો હિ સચ્ચિદાનન્દકં બૃહત્ ।।
દ્વિરૂપં તદ્ધિ સર્વં સ્યાદેકં તસ્માદ્ વિલક્ષણમ્ ।।૩।।

શબ્દાર્થ-કેમકે પરબ્રહ્મ તો શ્રીકૃષ્ણપ્રભુ જ છે અને પોતે પૂર્ણાનન્દ છે. અક્ષરબ્રહ્મના આનંદની તો ગણત્રી થઈ શકે છે, અક્ષરબ્રહ્મ બે રૂપવાળું છે. એક સર્વપ્રપંચાત્મક નામરૂપ સહિત સર્વ જગતરૂપ છે; અને પ્રપંચથી વિલક્ષણ જ્ઞાનીઓને ઉપાસના કરવા યોગ્ય મુક્તિનું સ્થાન-શ્રીપૂર્ણ પુરૂષોત્તમનું ધામ-નિવાસસ્થાન છે, તે અક્ષરબ્રહ્મનું બીજું સ્વરૂપ છે (૩)

અપરં તત્ર પૂર્વસ્મિન્ વાદિનો બહુધા જગુઃ ।।
માયિકં સગુણં કાર્યં સ્વતન્ત્રં ચેત નૈકધા ।।૪।।

શબ્દાર્થ-પહેલાં કહેલા સર્વ જગતરૂપ બ્રહ્મના વિષે વિચાર કરનારા વેદના મતથી ભિન્ન મતમાં ઘણા પ્રકારે કહે છે; તે એવી રીતે કે માયાવાદી માયાનું બનાવેલું, સાંખ્ય મતવાળા ગુણોનું કાર્ય નૈયાયિક મતવાળા ઈશ્વરનું બનાવેલુ, મીમાંસક લોકો અનાદિકાળથી આવું ને આવું જ છે, અને વેદથી વિરૂદ્ધ મતવાળા. જેવા કે બૌદ્ધ, ચાર્વાક વામ, શાક્ત આદિ લોકો:પોતાની મરજી માફક અનેક પ્રકારે છે. (૪)

તદ્દેવૈતત્પ્રકારેણ ભવતીતિ શ્રુતેર્મતમ્ ।।
દ્વિરૂપં ચાપિ ગંગાવજ્જ્ઞેયં સા જલરૂપિણી ।।૫।।
માહાત્મ્યસંયુતા નૃણાં સેવતાં ભુક્તિમુક્તિદા ।।
મર્યાદામાર્ગવિધિના તથા બ્રહ્માપિ બુધ્યતામ્ ।।૬।।

શબ્દાર્થ-અક્ષરબ્રહ્મ જ એ જગદ્‌રૂપે થાય છે એ રીતે વેદનો મત છે, અને બે રૂપવાળા એક જગદ્‌રૂપ અને બીજું અક્ષરબ્રહ્મરૂપ પણ ગંગાજીની પેઠે જાણવું જેમ ગંગાજી જલ-રુપે આધિભૌતિક છે અને પોતાના માહાત્મયે કરીને યુક્ત એવાં તીર્થરૂપે આધ્યાત્મિક સ્વરૂપે છે અને મર્યાદા માર્ગની રીતિથી તેમનું સેવન તેમ કરનારા મનુષ્યોને ભોગ અને મોક્ષરૂપી ફલને આપનારાં છે તેમ અક્ષરબ્રહ્મ પણ જાણવું (૫-૬)

તત્રૈવ દેવતામૂર્તિર્ભક્ત્યા યા દૃશ્યતે ક્વચિત્ ।।
ગંગાયાં ચ વિશેષેણ પ્રવાહાભેદબુદ્ધયે ।।૭।।

શબ્દાર્થ–તે બે રૂપવાળા ગંગાજીમાં જ જે દેવતારૂપી આધિદૈવિક ગંગાજી છે તે ભક્તિદ્વારા ગંગા પ્રવાહમાં અને કોઇ વખતે ગંગાદ્વારા આદિ તીર્થસ્થળમાં ભક્તિની અધિકતાએ કરીને દેખાતાં જલપ્રવાહમાં અભેદ બુદ્ધિવાળાને દર્શન આપે છે. (૭)

પ્રત્યક્ષા સા ન સર્વેષાં પ્રાકામ્યં સ્યાત્ તયા જલે ॥
વિહિતાચ્ચ ફલાત્ તદ્ધિ પ્રતિત્યાપિ વિશિષ્યતે ॥૮॥

શબ્દાર્થ–બધાં પ્રાણીઓને ગંગાજી નજરે દેખાતાં નથી તો પણ ગંગાજલમાં ઉત્તમ કામના રાખીને સ્નાનાદિક થાય તો કામના સિદ્ધ થાય છે. ગંગાજળ નિશ્ચય જ શાસ્ત્રમાં કહેલા ફલથી અને પ્રતીતિ લઇે પણ બીજા જલ કરતાં અધિક છે (૮)

યથા જલં તથા સર્વં યથા શકતા તથા બૃહત ॥
યથા દેવી તથા કૃષ્ણસ્તત્રાપ્યેતૂદિહોચ્યતે ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ–જેમ જલરૂપિણી ગંગાજી છે તેમ જગતરૂપ બ્રહ્મ છે. જેમ તીર્થરૂપિણી ગંગાજી છે તેમ અક્ષરબ્રહ્મ છે, અને જેમ દેવીરૂપા ગંગાજી છે તેમ શ્રીકૃષ્ણને સમજવા. આ સિદ્ધાંત વિષે આધિદૈવિક વિચારમાં પણ આગળ કહેવાનું છે તે કહેવામાં આવે છે. (૯)

જગન્તુ ત્રિવિધં પ્રોક્તં બ્રહ્મવિષ્ણુશિવાસ્તતઃ ॥
દેવતારૂપવત્પ્રોક્તા બ્રહ્મણીત્થં હરિર્મતઃ ॥ ૧૦ ॥

શબ્દાર્થ–જગત તો સત્યવાદિ ત્રણ ગુણના કાર્યપણાયે કરીને ત્રણ પ્રકારનું કહેલું છે તે હેતુથી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ એ ત્રણ રૂપાનુસાર દેવતા પણ કહેલા છે. એ રીતે અક્ષરબ્રહ્મમાં નિયામક શ્રી હરિ ભગવાન આધિદૈવિકરૂપ માનેલા છે. (૧૦)

કામચારસ્તુ લોકેઽસ્મિન્ બ્રહ્માદિભ્યો ન ચાન્યથા ।
પરમાનન્દરૂપે તુ કૃષ્ણે સ્વાત્મનિ નિશ્ચયઃ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ–આ લોકમાં ઉપાસકોની ઇચ્છાએ કરીને પ્રાપ્તિ અથવા ભોગ તો બ્રહ્માદિથી જ થાય છે, બીજી રીતે નહી. ભક્તોજનોને પોતાના આત્મા સારું પરમાનન્દ સ્વરૂપનું દાન શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનથી મળે છે. (૧૧)

અતસ્તુ બ્રહ્મવાદેન કૃષ્ણે બુદ્ધિર્વિધીયતામ્ ।
આત્મનિબ્રહ્મ રૂપે હિ, છિદ્રા વ્યોમ્નીવ ચેતનાઃ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ–એ હેતુ માટે બધું બ્રહ્મ જ છે એવા બ્રહ્મવાદે કરીને શ્રીકૃષ્ણમાં અંતઃકરણ વિશેષ રૂપથી ધારણ કરવું. આત્માના વિષયમાં બ્રહ્મના અંશપણાથી બ્રહ્માત્મક આત્મામાં જે અંતઃકરણની વૃત્તિઓ છે તે જીવોને સંસારીપણું ઉત્પન્ન કરી આપે છે. જેમ આકાશમાં છિદ્રો [અનેકપણાની બુદ્ધિ થાય છે, જો કે આકાશમાં છિદ્રો નથી, તે તો સર્વત્ર વ્યાપ્ત રહેલું છે તેવી પ્રતીતિ (ચારણી વગેરે) ઉપાધિથી થાય છે] તેમ જીવ પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ જાણતો નથી પણ સંસારી જાણે છે અને અવિદ્યાના કારણે બ્રહ્મરૂપમાં અનેકપણાની દોષવાળી બુદ્ધિ કરે છે. (૧૨)

ઉપાધિનાશે વિજ્ઞાને બ્રહ્માત્મત્વાવબોધને ॥
ગંગાતીરસ્થિતો યદ્વદ્ દેવતાં તત્ર પશ્યતિ ॥૧૩॥
તથા કૃષ્ણં પરં બ્રહ્મ સ્વસ્મિન્ જ્ઞાની પ્રપશ્યતિ ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ-જેમ ગંગાજીના કિનારા પર રહેલા તેમના ભક્ત આધિદૈવિકરૂપી મૂર્તિમતી ગંગાજીના દર્શન કરે છે તેમ અવિદ્યારૂપી ઉપાધિ નાશ થતાં નામરૂપ સહિત જડજીવાત્મક સંપૂર્ણ જગતને તે અક્ષર બ્રહ્મ છે એવું જ્ઞાન થાય છે. ત્યારે જગત તથા પોતાના આત્માને અક્ષરબ્રહ્માત્મક જાણવાવાળો જ્ઞાની ભકિત વડે કરીને પોતાનામાં પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને ઉત્તમ રીતે જુએ છે. (૧૩॥)

સંસારી યસ્તુ ભજતે સ દૂરસ્થો યથા તથા ॥૧૪॥
અપેક્ષિતજલાદીનામભાવત્તત્ર દુઃખભાક્ ॥ ૧૪॥ ॥

શબ્દાર્થ-સંસારમાં રહેનારો જેની અહંતા મમતા છૂટી નથી એવો શ્રીભગવાનને ભજે તે તો જેમ ગંગાજીથી દૂર રહેલો ગંગાજીનો ભક્ત પોતાને સ્નાનાદિ સારૂ જોઈતા જલ અને ગંગાજીનું દર્શન નહિ મળવાથી દુઃખી થાય છે તેમ ભક્તિમાર્ગમાં રહેલો હોય અને પ્રભુદર્શનની ઇચ્છા હોય તે નહીં મળવાથી દુઃખ ભોગવનારો થાય છે. (૧૪॥)

તસ્માચ્છ્રીકૃષ્ણમાર્ગસ્થો વિમુક્ત: સર્વલોકતઃ ॥૧૫॥
આત્માનંદસમુદ્રસ્થં કૃષ્ણમેવ વિચિંતયેત ॥૧૫॥॥

શબ્દાર્થ-તે કારણથી જે ભકિતમાર્ગમાં રહેલો હોય તેણે સંસારની ઉપાધિઓથી વિમુકત થઇને આત્માનંદરુપી સાગરમાં બિરાજેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું જ ચિંતન કરવું. (૧૫॥)

લોકાર્થી ચેદ્ભજેત્કૃષ્ણં કિલષ્ટો ભવતિ સર્વથા॥૧૬॥
કિલષ્ટોપિ ચેદ્ ભજેત્ કૃષ્ણં લોકો નશ્યતિ સર્વથા ૧૬॥

શબ્દાર્થ-લોકસંબંધિ કામનાના પ્રયોજનવાળો થઇને જો શ્રીકૃષ્ણને ભજે તો સર્વ રીતે કલેશવાળો થાય છે. કલશવાળો પણ જો વિરકત થઈને શ્રીકૃષ્ણને ભજે તો સમ્પૂર્ણ અહંતામમતાત્મક સંસાર નાશ થાય છે. (૧૬॥)

જ્ઞાનાભાવે પુષ્ટિમાર્ગી તિષ્ઠેત્ પૂજોત્સવાદિષુ ॥૧૭॥
મર્યાદાસ્થસ્તુ ગંગાયાં શ્રીભાગવતતત્પરઃ ॥
અનુગ્રહઃ પુષ્ટિમાર્ગે નિયામક ઇતિ સ્થિતિ: ॥૧૮॥

શબ્દાર્થ-પુષ્ટિમાર્ગીય ભકત જેને પોતાના સ્વરૂપનું અને ભગવત્સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન હોય તેવાએ ભગવત્પૂજન અને ઉત્સવો વગેરે જયાં ચાલુ હોય તેવા સ્થળોમાં નિત્ય તત્પર રહેવું. મર્યાદામાર્ગીય ભકતે જ્ઞાનના અભાવમાં તો ગંગાજીના કિનારા પર નિવાસ કરી શ્રીમદ્ભગવતના પાઠાદ નિત્યપ્રતિ કર્યા કરવો. શુદ્ધપુષ્ટિમાર્ગમાં શ્રીપ્રભુનો અનુગ્રહ નિયામક છે. પુષ્ટિમાર્ગની નિર્દોષ મર્યાદા છે જેથી સ્વાનનો નિયમ નથી. (૧૮)

ઉભયોસ્તુ ક્રમેણૈવ પૂર્વોકતૈવ ફલિષ્યતિ ॥
જ્ઞાનાધિકો ભક્તિમાર્ગ એવં તસ્માત્ નિરૂપિત: ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ-બન્ને જ્ઞાની સને ભક્તને ક્રમે કરીને જ પ્રથમ પુષ્ટિમાર્ગમાં લઇને જ પછી,આગળ માનસી સેવા સિદ્ધ થશે, એ પ્રકારે ભકિતમાર્ગ જ્ઞાનમાર્ગથી ઉત્તમ છે તે સારૂં ગંગાજીના દ્રષ્ટાન્તે કરીને વિવેચનપૂર્વક નિરૂપણ કરેલું છે. (૧૯)

ભકત્યભાવે તુ તીરસ્થો યથા દુષ્ટૈ: સ્વકર્મભિ:।।
અન્યથાભાવમાપન્નસ્તસ્માત્ સ્થાનાચ્ચનશ્યતિ।।૨૦।।

શબ્દાર્થ-જેમ ગંગાજીના તટપર રહેલો ભકિતના અભાવમાં તો દોષયુકત પોતાના કર્માએ કરીએ વિપરીત ભાવ પાખંડપણાને પામે તો તે સ્થાનથી પણ ભ્રષ્ટ થાય છે (૨૦)

એવં સ્વસાસ્ત્રસર્વસ્વં મયા ગુપ્તં નિરૂપતમ્ ।।
એતદ્ બુદ્ધવા વિમુચ્યેત પુરુષ: સર્વસંશયાત્ ।।૨૧।।

શબ્દાર્થ-એ રીતે મે-શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ સ્વશાસ્ત્રનું સર્વસ્વરૂપ સેવાસિદ્ધાંત ગુપ્ત છતાં પણ કહ્યો, તે નીરૂપણ કર્યું છે એ સિદ્ધાંત જાણવાની અને હૃદયારૂઢ કરવાથી મનુષ્ય સર્વ પ્રકારના સંશયથી મુકત થાય છે. (૨૧)

શ્રીમદ્દલ્લભાચાર્ય વીરચિત સિદ્ધાંતમુકતાનલી ગ્રંથ સંપૂર્ણમ્ ।।

પુષ્ટિપ્રવાહ મર્યાદાભેદ

ગ્રન્થ પરિચય-શ્રીપ્રભુએ રમણાર્થે સૃષ્ટિની રચના કરી છે. તેના સર્વજીવ ચૈતન્યરૂપથી અને ભગવાનના અંશપણાથી સમાન છે. પણ જીવ સ્વભાવવડે દોષવાળા હોવાથી તેના દેહ, ક્રિયા, સર્ગ અને ફલમાં ભેદ છે. તેનું જ્ઞાન શ્રીમદાચાર્યચરણે આ ગ્રંથમાં આપેલું છે. આ સૃષ્ટિના પુષ્ટિ પ્રવાહ અને મર્યાદા એમ ત્રણ મુખ્ય માર્ગ છે. તે સિદ્ધ કર્યા છે. અને તે દરેકના સ્વરૂપ જુદા જુદા નિરૂપણ કર્યાં છે. ૧. ભગવાનના અનુગ્રહનો માર્ગ તે પુષ્ટિમાર્ગ ૨. વેદમાં કહેલાં કર્મ જ્ઞાનમાર્ગ તે મર્યાદામાર્ગ, ૩ સૃષ્ટિની પરંપરાનો માર્ગ તે પ્રવાહમાર્ગ કહેવાય છે.

પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદા વિશેષેણ પૃથક્ પૃથક્ ।।
જીવદેહક્રિયા ભેદ: પ્રવાહેણ ફલેન ચ ।। ૧ ।।
વક્ષ્યામિ સર્વસંદેહા ન ભવિષ્યંતિ યચ્છ્રુતે ૧।।

શબ્દાર્થ-પુષ્ટિ પ્રવાહ અને મર્યાદા એ ત્રણે માર્ગે જૂદા જૂદા છે તેઓના જીવ, દેહ, ક્રિયા, સૃષ્ટિની પરંપરા અને ફલના ભેદ એ પાંચે વિશેષરૂપથી જૂદા જૂદા કહીશ જે સાંભળવાથી સર્વ પ્રકારના સંદેહો થશે નહીં. (૧।।)

ભકિતમાર્ગસ્યત્ કથના પુષ્ટિરસ્તીતિ નિશ્ચયઃ ।।૨।।

શબ્દાર્થ-ભક્તિ માર્ગ એમ કહેવાથી પુષ્ટિમાર્ગ ભગવાનના અનુગ્રહનો માર્ગ છે. એવો નિશ્ચય છે. (૨)

દ્વૌ ભૂતસર્ગાવિત્યુકતેઃ પ્રવાહોઽપિ વ્યવસ્થિત: ।।
વેદસ્ય વિદ્યમાનત્વાત્ મર્યાદાપિ વ્યવસ્થિતા ।।૩।।

શબ્દાર્થ-ગીતાજીના સોળમા અધ્યાયના છઠ્ઠા શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કહેલું છે કે "દ્વૌ ભૂતસર્ગૌ લૌકેસ્મિન્ દૈવ આસુર એવ ચ" આ લોકમાં બે પ્રકારનિ સૃષ્ટિ છે, એક દૈવીસૃષ્ટિ અને બીજી આસુરી સૃષ્ટિ છે. એ પ્રમાણુથી પ્રવાહમાર્ગ પણ રહેલો છે. અછે વર્ણાશ્રમ ધર્મોની મર્યાદા બતાવનારા વેદ છે તેથી મર્યાદામાર્ગ પણ છે. (૩)

કશ્ચિદેવ હિ ભકતો હિ યો મદ્ભકત ઇતીરણાત ।।
સર્વત્રોત્કર્ષ કથનાત્પુષ્ટિરસ્તીતિનિશ્ચયઃ ।। ૪ ।।

શબ્દાર્થ-કોઇક વિરલો મારો ભકત થાય છે ગીતાજીના બારમા અધ્યાયમાં તેરથી વીસ શ્લોક સુધી ભકતનાં લક્ષણ જણાવ્યાં છે. તેમાં યો મદ્ભકતઃ સ મે પ્રિયઃ મારે વિષે મન અને બુદ્ધિ અર્પણ કરનાર જે મારો ભકત છે તે મને અત્યન્ત પ્રિય છે, આ પ્રકારે શ્રીભગવાને બધે ઠેકાણે શ્રીમુખથી ભકતની શ્રેષ્ઠતા બધે ઠેકાણે કહેવાથી પુષ્ટિમાર્ગ નક્કી છે. (૪)

ન સર્વોતઃ પ્રવહાદ્ધિ ભિન્નો વેદાચ્ચ ભેદતઃ ॥
યદા યસ્યેતિવચનાન્નાહં વેદૈરિતીરણાત્ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-બધા માર્ગોનો પુષ્ટિમાર્ગની સાથે સંબંધ થઇ શકતો નથી શ્રીમદ્ ભાગવતના ચોથા સ્કન્ધના ૨૯મા અધ્યાયમાં લખ્યું છે કે યદા યસ્યાનુગૃહ્ણાતિ ભગવાનાત્મભાવિતઃ । સજહતિ મતિં લોકે વેદે ચ પરિનિષ્ઠિતામ્ ॥ આત્મા વડે ભાવના કરાયલા ભગવાન જેના પર અનુગ્રહ કરે છે ત્યારે તે લૌકિક અને વૈદિક કામનાઓનો ત્યાગ કરે છે. ગીતાજીના અગીયારમા અધ્યાયના ૫૩ મા શ્લોકમાં કહેછે કે નહિં વેદૈર્ન તપસા ન દાનેન ન ચેજ્યયા । શકય એવંવિધો દ્રષ્ટું દ્રષ્ટવાનસિ માં યથા ॥ તેં જેવાં મારા સ્વરૂપનાં દર્શન અત્યારે કર્યાં તેવા દર્શન, કોઈ ને વેદપાઠ કરવાથી તપ કરવાથી, દાનથી કે યજ્ઞાદિથી થઇ શકતાં નથી, પણ અનન્ય ભકિત કરવાથી મારૂં દર્શન થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ જીવ સમાન નથી તેની પુષ્ટમાર્ગ પ્રવાહથી જૂદો છે અને વેદથી જુદો હોવાથી. પુષ્ટિમાર્ગ, પ્રવાહ માર્ગ અને મર્યાદામાર્ગ એ ત્રણે જૂદા જુદા છે. (૫)

માર્ગૈકત્વેપિ ચેદંત્યૌ તનૂ ભકત્યાગમૌ મતૌ ॥
ન તદ્ યુકતં સૂત્રતો હિ ભિન્ના યુકત્યા હિ વૈદિકઃ॥૬॥

શબ્દાર્થ-ભક્તિમાર્ગ એક હોવા છતાં પણ મર્યાદા અને પ્રવાહમાર્ગ કાંઈક ભકિત આપનારા માનવામાં આવેલા છે એટલે તે તેના અંગરૂપ છે એમ જો કોઈ કહે તો તે અયુકત છે, કેમકે ભકિતસૂત્રથી અને વેદની યુકિત અનુસાર પુષ્ટિમાર્ગ બન્ને માર્ગોથી જુદો છે. (૬)

જીવદેહકૃતિનાં ચ ભિન્નત્વં નિત્યતા શ્રુતેઃ ॥
યથા તદ્વત્ પુષ્ટિમાર્ગે દ્વયોરપિ નિષેધતઃ ॥ ૭ ॥
પ્રમાણ ભેદાદ્ ભિન્નો હિ પુષ્ટિમાર્ગો નિરૂપિતઃ ૭॥

શબ્દાર્થ-જેવી રીતે જીવ, દેહ અને સાધનોનું જુદાપણું શ્રુતિથી સિદ્ધ છે તે પ્રકારે પુષ્ટિમાર્ગમાં નિત્યતા પણ શ્રુતિથી સિદ્ધ છે. પ્રવાહમાર્ગ અને મર્યાદામાર્ગ એ બન્નેના નિષેધથી અને પ્રમાણોના ભેદથી પુષ્ટિમાર્ગ અવશ્ય ભિન્ન નિરુપણ કરેલો છે. (૭॥)

સર્ગભેદં પ્રવક્ષ્યામિ સ્વરુપાંગ ક્રિયાયુતમ્ ॥ ૮ ॥
ઇચ્છામાત્રેણ મનસા પ્રવાહં સૃષ્ટવાન્ હરિઃ ॥
વચસા વેદમાર્ગં હિ પુષ્ટિં કાયેન નિશ્ચયઃ ॥ ૯ ॥

શબ્દાર્થ-હવે સર્ગભેદ સ્વરૂપ, અંગ અને ક્રિયાસહિત વિશેષ રૂપથી કહું છું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને મનવડે પ્રવાહસૃષ્ટિ, ઉત્પન્ન કરી, વાણીદ્વારા મર્યાદાસૃષ્ટિ, તેમજ શ્રીઅંગથી પુષ્ટિસૃષ્ટિ રચી એમ નિશ્ચય છે. (૯)

મૂલેચ્છાતઃ ફલં લોકે વેદોક્તં વૈદિકેઽપિ ચ॥
કાયેન તુ ફલં પુષ્ટૌ ભિન્નેચ્છાતોઽપિ નૈકધા ૧૦

શબ્દાર્થ-પ્રવાહમાં મૂલ ઇચ્છાથી લૌકિકફલ થાય છે અને મર્યાદામાર્ગમાં પણ વેદમાં કહેલા ફલની પ્રાપ્તિ છે. પુષ્ટમાર્ગમાં તો શ્રીઅંગદ્વાર સ્વરૂપદ્વારા, ફલ છે. આવી રીતે જુદાં જુદાં ફલ આપવાની ઇચ્છાથી સૃષ્ટિ એક પ્રકારની નથી. (૧૦)

તાનહં દ્વિષતો વાકયાદ્ભિન્ના જીવાઃ પ્રવાહિણઃ ॥
અત એવેતરૌ ભિન્નૌ સાન્તૌ મોક્ષપ્રવેશતઃ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ-ગીતાજીના આધ્યાય ૧૬ના શ્લોક ૧૯માં કહ્યું છે કે તાનહંદ્વિષતઃ ક્રૂરાન્સ સારેષુ નરાધમાન્ ॥ ક્ષિપામ્યજસ્રમશુંભાનાસુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥ તે દ્વેષ કરનારા અને અશુભ કામ કરનારા ક્રૂર નરાધમોને આ સંસારમાં હું આસુરી યોનિમાં વારંવાર ફેંકું છુ. આ શ્લોકના વાકયથી પ્રવાહમાર્ગીય જીવ જુદા છે, એટલા માટે મર્યાદા અને પુષ્ટિના જીવો મોક્ષ અને પ્રવેશ થવાના કારણે અન્તવાળા જુદા છે. (૧૧)

તસ્માજ્જીવાઃ પુષ્ટિમાર્ગે ભિન્ના એવ ન સંશયઃ ।
ભગવદ્રૂપસેવાર્થં તત્સૃષ્ટિર્નાન્યથા ભવેત્ ॥ ૧૨ ॥

શબ્દાર્થ-તેથી પુષ્ટિમાર્ગમાં જે જીવો છે તે જુદા જ છે તેમાં સંશય નથી. પુષ્ટિમાર્ગીય સૃષ્ટિ ભગવદ્રુપસેવા માટે છે બીજી રીતે આ સૃષ્ટિ જ થાય નહીં (૧૨)

સ્વરૂપેણવતારેણ લિંગેન ચ ગુણેન ચ ।
તારતમ્યં ન સ્વરૂપે દેહે વા તત્ક્રિયાસુ વા ॥૧૩॥
તથાપિ યાવતા કાર્યં તાવત્ તસ્ય કરોતિ હિ ૧૩॥

શબ્દાર્થ-પુષ્ટિમાર્ગીયજીવની સ્વરૂપ વડે, અવતાર વડે, ચિહ્ન વડે અને ગુણ વડે તેઓના સ્વરૂપમાં, દેહમાં અથવા તેમની

ક્રિયાઓમાં ભગવાનથી ન્યૂનાધિકતા નથી, તો પણ ભગવાનને જેટલું કામ કરાવવું હોય તેટલી જ જીવમાં ન્યૂનાધિકતા કરે છે. (૧૩॥)

તે હિ દ્વિધા શુદ્ધમિશ્રણભેદાન્ મિશ્રાસ્ત્રિધા પુનઃ ॥૧૪॥
પ્રવાહદિવિભેદેન ભગવત્કાર્યસિદ્ધયે ॥

પુષ્ટયા વિમિશ્રાઃ સર્વજ્ઞાઃ પ્રવાહેણ ક્રિયારતાઃ॥૧૫॥
મર્યાદયા ગુણજ્ઞાસ્તે શુદ્ધાઃ પ્રેમ્ણાતિદુર્લભાઃ ॥૧૫॥ ॥

શબ્દાર્થ-પુષ્ટિમાર્ગીય જીવ શુદ્ધપુષ્ટ અને મિશ્રપુષ્ટિના ભેદથી બે પ્રકારના છે, અને બીજા 'મિશ્રપુષ્ટિ'' ફરી ત્રણ પ્રકારના છે. ભગવત્કાર્યની સિદ્ધિ સારૂ પ્રવાહ આદિના વિશેષ ભેદથી એક તો પુષ્ટિમિશ્રપુષ્ટ જીવો સર્વજ્ઞ હોય છે, પ્રવાહ મિશ્ર "પુષ્ટિ જીવ" ક્રિયામાં પ્રીતિવાળા હોય છે, 'મર્યાદામિશ્ર' પુષ્ટિ જીવો ભગવદ્ગુણોને જાણવાવાળા હોય છે, અને શુદ્ધ પુષ્ટિજીવો જેઓ પ્રેમ વડે શુદ્ધ છે તેઓ તે અત્યન્ત દુર્લભ છે (૧૫॥)

એવં સર્ગસ્તુતેષાં હિ ફલં ત્વત્ર નિરૂપ્યતે ॥૧૬॥
ભગવાનેવ હિ ફલં સ યથાવિર્ભવેદ્ભુવિ ॥
ગુણસ્વરૂપભેદેન તથા તેષાં ફલં ભવેત્ ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે સૃષ્ટિ છે હવે અહીં તો તે સર્વ પ્રકારના જીવોનાં જ ફલને નિરૂપણ કરવામાં આવે છે ભગવાન જ નિશ્ચય ફલ છે તે જેમ ગુણ તથા સ્વરૂપના ભેદ વડે જે પ્રકારે પૃથ્વીમાં પ્રકટ થાય છે તે પ્રકારે પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોને ફલ થાય છે. (૧૭)

આસકતૌ ભગવાનેવ શાપં દાપયતિ કવચિત ॥
અહંકારેઽથવા લોકે તન્માર્ગ સ્થાપનાય હિ ॥૧૮॥

શબ્દાર્થ-મિશ્ર પુષ્ટિ જીવ લૌકિક વિષયમાં આસકત થાય તે કોઇક વખત ભગવાન જ તેને શાપ અપાવે છે, અથવા અહકારી થાય તો કયારેક કાંઈ શાપ પણ અપાવે છે, પરંતુ તે શાપ પણ માર્ગનું સ્થાપન કરવું હોય તેને માટે આપવામાં આવે છે, (૧૮)

ન તે પાષણ્ડતાં યાન્તિ ન ચ રોગાદ્યુપદ્રવા: ॥
મહાનુભાવા: પ્રાયેણ શાસ્ત્રં શુદ્ધત્વહેતવે ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ-શાપ થયેલા ભકતો પાખંડપણાને પામતાં નથી અને રોગાદિ ઉપદ્રવો પણ તેઓને થતાં નથી. ઘણું કરીને શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે તે શાપ મહાનુભાવીઓની શુદ્ધિની માટે હોય છે. (૧૯)

ભગવત્તારતમ્યેન તારતમ્યં ભજન્તિ હિ ॥૧૯॥॥

શબ્દાર્થ-ભગવાનની ઇચ્છાના ભેદથી જેવી ભક્તિ હોય તેવા ભગવત્સ્વરૂપના આવિર્ભાવને તેઓ ભજે છે. (૧૯॥)

વૈદિકત્વં લૌકિકત્વં કાપટયાત્તેષુ નાન્યથા ॥૨૦॥
વૈષ્ણવત્વં હિ સહજં તતોન્યત્ર વિપર્યયઃ ॥૨૦॥॥

શબ્દાર્થ-પુષ્ટિમાર્ગીય જીવોમાં વૈદિકપણું અને લૌકિકપણું દેખાવના રીતેથી છે, અર્થાત્ ભગવાનને ત્યજી લૌકિક, વૈદિક કર્મોમાં પ્રીતિ ન હોવા છતાં માત્ર દેખાવ પૂરતું જ તે કર્મોમાં પ્રવૃત્તિ રહે છે, બીજી રીતે તેમાં રુચિ હોતી નથી આ પુષ્ટિ જીવોમાં વૈષ્ણવતા સ્વભાવિક છે, તેથી બીજી રીતે વિપરીતતા છે. (૨૦)

સમ્બન્ધિનસ્તુ યે જીવાઃ પ્રવાહસ્થાસ્તથાપરે ॥૨૧॥
ચર્ષણીશબ્દવાચ્યાસ્તે તે સર્વે સર્વવર્ત્મસુ ॥

ક્ષણાત્ સર્વત્વમાયાન્તિ રૂચિસ્તેષાં ન કુત્રચિત્ ॥૨૨॥
તેષાં ક્રિયાનુસારેણ સર્વત્ર સકલં ફલમ્ ॥ ૨૨॥॥

શબ્દાર્થ-ત્રણે માર્ગના સંબંધમા રહેનારા તો જે જીવો પ્રવાહ માર્ગમાં રહેલા છે તે તથા બીજા હીનપ્રવાહ માર્ગમાં રહેલા તે ચર્ષણી જીવો કહેવાય છે તે સર્વે સર્વ માર્ગોમાં પળમાત્રને માટે તન્મયતાને પ્રાપ્ત થાય છે, તેમની કયાંયે પણ રૂચિ, સ્થિરતા, રહેતી નથી. તેમને કર્માનુસાર સર્ત સ્થાનોમાં સવ પ્રકારનાં ફલ મળે છે. (૨૨॥)

પ્રવાહસ્થાન્ પ્રવક્ષ્યામિ સ્વરૂપાંગક્રિયાયુતાન્ ॥૨૩॥
જીવાસ્તે હ્યાસુરાઃ સર્વે પ્રવૃત્તિં ચેતિ વર્ણિતા: ॥
તે ચ દ્વિધા પ્રકીર્ત્યન્તે હ્યજ્ઞદુર્જ્ઞ વિભેદત: ॥૨૪॥
દુર્જ્ઞાસ્તે ભગવત્પ્રોકતા હ્યજ્ઞાસ્તાનનુ યે પુનઃ ૨૪॥

શબ્દાર્થ-સ્વરુપ, અંગ, ક્રિયાસહિત પ્રવાહમાં રહેનારા જીવોને હવે કહીશ. તે પ્રવાહી સર્વે જીવ નિશ્ચય અસુર છે. ભગવાને ગીતાના ૧૬ મા અધ્યાયમાં ૭ થી ૨૦ શ્લોક સુધીમાં કહ્યું છે. કે 'પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિંચ જના ન વિદુરાસુરાઃ । ન શૌચં નાપિ ચાચારો ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે । આસુરીજીવ પ્રવૃત્તિ, કરવા જેવું

શું અને નિવૃત્તિ ન કરવા જેવું શું તે જાણતા નથી, તેમ પવિત્રતા, શ્રેષ્ઠ આચરણ કે સત્ય પણ તેઓમાં જણાતાં નથી વગેરે વગેરે આસુરી સંપત્તિના લક્ષણ વર્ણવેલાં છે. અજ્ઞ અને દુર્જ્ઞના ભેદથી તે જીવો બે પ્રકારથી સ્પષ્ટ રૂપથી કહેવાય છે. ગીતાજીમાં જણાવેલા જીવો દુર્જ્ઞ સમજવા. તે અસુરોનું અનુકરણ કરનારા જે જીવો છે તે અજ્ઞ જીવો છે. (૨૪।।)

પ્રવાહેપિ સમાગત્ય પુષ્ટિસ્થસ્તૈર્ન યુજ્યતે ।।૨૫।।
સોપિ તૈસ્તત્કુલે જાતઃ કર્મણા જાયતે યતઃ ૨૫।।

શબ્દાર્થ- પુષ્ટિમાર્ગવાળા, પ્રવાહ માર્ગમાં આવીને પણ તેમની સાથે મળતા નથી. તે અસુર પણ તેમની સાથે તેમનાં જન્મેલા છે, કેમકે વેદવિરોધાદિ કર્મોથી અસુર થાય છે (૨૫।।)

શ્રી મદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો પુષ્ટિપ્રવાહમર્યાદાભેદ

ગ્રન્થ સંપૂર્ણ

સિદ્ધાંતરહસ્યમ્

ગ્રંથપરિચય—શ્રીકૃષ્ણ, પૂર્ણપુરુષોત્તમ પૂર્ણાનંદ, નિર્દોષ અને પૂર્ણગુણ શરીરવાળા છે, જ્યારે મનુષ્યો. કાલદેશાદિના અનેકવિધ દોષોથી પૂર્ણ છે. તેથી તેમણે કરેલી સેવારુપ ભકિત શ્રીપ્રભુ અંગીકાર કરે નહીં અને તેનું ફલ થાય નહીં એવી ચિન્તા શ્રીમદાચાર્યચરણને થઈ. તે નિવૃત્ત કરવા ભગવાને પ્રકટ થઈ તેમને જે આજ્ઞા કરી તેના અર્થનાં સંગ્રહરૂપ સિદ્ધાંત-રહસ્ય નામનો ગ્રંથ પોતે પ્રકટ કર્યો છે.

શ્રાવણસ્યામલે પક્ષ એકાદશ્યાં મહાનિશિ ।।
સાક્ષાદ્ ભગવતા પ્રોકતં તદક્ષરશ ઉચ્યતે ।। ૧ ।।

શબ્દાર્થ-શ્રાવણ માસના શુકલ પક્ષમા એકાદશીની મધ્ય રાત્રિએ પ્રકટ થઇને સાક્ષાત્ ભગવાને ઉપદેશેલું તે અક્ષરે અક્ષર કહેવાય છે. (૧)

બ્રહ્મસમ્બન્ધકરણાત્ સર્વેષાં દેહજીવયોઃ ।।
સર્વદોષનિવૃત્તિર્હિ દોષાઃ પંચવિધાઃ સ્મૃતાઃ ।।૨।।

શબ્દાર્થ-બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી સર્વના દેહના અને જીવના સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ થાય છે. દોષો પાંચ પ્રકારના સ્મૃતિશાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. (૨)

(એક કવિએ બ્રહ્મસંબંધ કાવ્ય લખેલું છે અને તેના ગદ્યમંત્રાષ્ટકમાં તેમણે બ્રહ્મસંમ્બન્ધ મંત્ર ગુઢ રાખવાની પ્રણાલિકાને માન્ય રાખી તે મંત્રના ભાવના શ્લોકો રચેલા છે. તેનો ઉતારો આ નીચે આપેલો છે.)

સ્વામિન્સહસ્રમિતવર્ષગતાચ્ચ કાલા—
ત્ત્વત્તોવિયુક્ત ઇહ સંસૃતિમાગતોઽસ્મિ ॥
કલેશોઽભવન્મમ ભૃશં ભૃશમાસ તાપ
આનંદ ઇશ લયમાપ તદુદ્‌ભવો યઃ ॥૧॥

શબ્દાર્થ-હે સ્વામિન્! હજારો વર્ષના ગયેલા અનંત કાલથી હું આપથી જુદો પડી આ સંસારમાં આવ્યો છું આપના વિયોગથી મને ઘણો કલેશ થયો છે, ઘણો તાપ થયો છે અને તે થતા તાપ કલેશનો આનંદ થતો તે પણ અત્યારે તિરોહિત થઇ ગયો છે. (૧)

સોઽહં પ્રભો ભગવતે ભવદીયદાસઃ
કૃષ્ણાય ગોપવનિતાજનવલ્લભાય ॥
દેહેન્દ્રિયાણ્યસુમનાંસિતદીયધર્મા—
ન્દારાગૃહાપ્તસુતવિત્તતૃષાદિયુકતાન્ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ-હે પ્રભો એવો હું આપનો દાસ છું તે ગોપીજન-વલ્લભ આપ શ્રીકૃષ્ણને મારાં દેહ, પ્રાણ ઇન્દ્રિયો, અંઃતકરણ અને તેના ધર્મોને, જે દારા, ગૃહ, આપ્ત પુત્ર અને વિંત્તની ઇચ્છામાં પર છે તે-

સર્વં સહાત્મમપિ મેઽત્ર સમર્પયામિ
દાસોઽહમસ્મિ તવ કૃષ્ણ તવાઽસ્મિ દાસઃ
શ્રીકૃષ્ણ એવ શરણં મમ તત્ ત્રિરૂકત્યા
સર્વં સમર્પિતમિદં વિમૃશાવહે ભોઃ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ-સર્વ મારા આત્મા સહિત અર્પણ કરૂં છું. હે શ્રી કૃષ્ણ હું આપનો દસ છું. શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ, શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ, શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ. એમ ત્રણ વાર કરીને જે સમર્પણ કર્યું છે તેનો હવે હે જીવ! લે આપણે બન્ને વિચાર કરીએ. (૩)

સહજા દેશકાલોત્થા લોકવેદનિરૂપિતાઃ ।
સંયોગજાઃ સ્પર્શજાશ્ચ ન મન્તવ્યાઃ કથં ચ ન ॥૩॥

શબ્દાર્થ-લોનમાં અને વેદમાં નિસૂપણ કરેલા સહજ, દેશજ, કાલજ, સંયોગજ અને સ્પર્શજ દોષ કોઇ રીતે નહીં માનવા જોઇએ. (૩)

અન્યથા સર્વદોષાણાં ન નિવૃત્તિ; કથં ચ ન ॥૩॥

શબ્દાર્થ-નહીં તો કોઈપણ પ્રકારે સર્વ દોષોની નિવૃત્તિ થતી નથી (૩॥)

અસમર્પિતવસ્તુનાં તસ્માદ્વર્જનમાચરેત્ ॥ ૪ ॥
નિવેદિભિઃ સમર્પ્યૈવ સર્વં કુર્યાદિત સ્થિતિઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ-તેથી અસમર્પિત વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો. પ્રભુને નિવેદન કરી ચૂકેલા વૈષ્ણવોએ પ્રભુને સમર્પણ કરીનેજ સર્વ કરવું એવી ભકિતમાર્ગની મર્યાદા છે. (૪॥)

ન મતં દેવદેવસ્ય સામિભુક્તસમર્પણમ્ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-દેવોના પણ દેવ શ્રીકૃષ્ણને અર્ધી ભોગવેલી વસ્તુનું સમર્પણ કરવું તે સંમત નથી (૫)

તસ્માદાદૌ સર્વકાર્યે સર્વવસ્તુસમર્પણમ્ ।
દત્તાપહારવચનં તથા ચ સકલં હરેઃ ॥૬॥
ન ગ્રાહ્યમિતિ વાકયં હિ ભિન્નમાર્ગપરં મતમ્ ॥૬॥

શશબ્દાર્થ-તેટલા માટે પ્રથમ સર્વ કાર્યમાં સર્વ વસ્તુ શ્રી પ્રભુને સમર્પણ કરવી. આપેલી વસ્તુ પાછી લેવાનું નિષેધાત્મક વચન શ્રીપ્રભુને સમર્પિત વસ્તુનો ઉપયોગ જીવ પોતાના માટે ન કરે એ વચન-તેમ જ શ્રીહરિનું સર્વ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી, એવા પ્રકારનું વચન અન્ય માર્ગમાં માનેલું છે (૬॥)

સેવકાનાં યથા લોકે વ્યવહારઃ પ્રસિદ્ધ્યતિ ॥૭॥
કાર્યં તથા સર્વૈવ સર્વેષાં બ્રહ્મતા તતઃ ॥૭॥

શબ્દાર્થ જેવી રીતે લોકમાં સેવકોનો પોતાના સ્વામી પ્રત્યે વ્યવહાર સિદ્ધ થાય છે તેવી રીતે પ્રભુને સમર્પણ કરીને જ બધું કાર્ય કરવું તેથી સર્વ વસ્તુઓને બ્રહ્મપણું પ્રાપ્ત થાય છે. (૭ા)

ગંગત્વં સર્વ દોષણાં ગુણદોષાદિવર્ણના ॥ ૮ ॥
ગંગાત્વેન નિરૂપ્યા સ્યાત્તદ્વદત્રાપિ ચૈવ હિ ॥૮ા॥

શબ્દાર્થ-ગંગાજીમાં મળેલા અશુદ્ધ જલાદિના દોષ ગંગાજીરૂપ થઇ જાય છે અને ગંગાજીરૂપ થવાથી તેના ગુણદોષનું વર્ણન ગંગાજીના રૂપથી જ નિરૂપણ થાય છે તેમ જ અહીં પણ સમજવું એટલે બ્રહ્મસંબંધ લેનાર સર્વ નિવેદીઓને બ્રહ્મતા-નિર્દોષપણું અને સમપણું પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૮ા ॥

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલ સિદ્ધાંતરહસ્યગ્રન્થ સંપૂર્ણ.

નવરત્નમ્

ગ્રન્થપરિચય-જીવને આત્મનિવેદ-બ્રહ્મસંબંધ થવાથી ન ભગવદીયપણું પ્રાપ્ત થએલું છે, પણ કેઇ પ્રતિબંધને લીધે તે સંશયાત્મા બની ચિન્તાગ્રસ્ત થાય છે. સૌથી પ્રથમ દુઃખ અને ચિન્તાનું કારણ લૌકિક અહંતામમતા છે. તેનાથી ભગવત્સેવામાં ચિત્ત સર્વાંશે પરોવાતું નથી અને અંતરાય પડે છે. આ ન્યૂનતા જીવની કૃતાર્થતામાં બાધક છે જેથી ચિન્તાની શાન્તિના ઉપાય સારૂ નવગ્રહના રત્નરૂપ રક્ષા કરવાવાળા નવ શ્લોક શ્રીમદાચાર્યજીએ ઉપદેશેલા છે.

ચિન્તા કાઽપિન કાર્યા, નિવેદિતાત્મભિઃ કદાપીતિ ॥
ભગવાનપિપુષ્ટિસ્થોનકરિષ્યતિ લૌકિકીંચગતિમ્ ૧

શબ્દાર્થ-આત્મનિવેદન-જેમણે પોતાનું માનેલ સર્વસ્વ ભગવાનને નિવેદન કરેલું છે એવા ભક્તોએ કયારેય પણ એ પ્રકારે કાંઈ પણ ચિન્તા ન કરવી. અનુગ્રહ પરાયણ ભગવાન પણ અંગીકાર કરેલા જીવોની લૌકિક ગતિ કરશે નહીં. ૧

નિદનં તુ સ્મર્તવ્યં, સર્વથા તાદૃશૈર્જનૈઃ ॥
સર્વેશ્વરશ્ચ સર્વાત્મા, નિજેચ્છાતઃ કરિષ્યતિ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ સર્વ પ્રકારે આત્મનિવેદન કરનારા ભગવદીયોએ નિવેદનમંત્રનું તો સ્મરણ કરવું જોઈએ સર્વના નિયામક અને સર્વના આત્મારૂપ ભગયાન પોતાની ઇચ્છાથી સેવકનાં સર્વ કાર્ય કરશે. ૨

સર્વેષાં પ્રભુસમ્બંધો, ન પ્રત્યેકમિતિસ્થિતિઃ ।
અતોઽન્યવિનિયોગેઽપિ, ચિન્તા કા સ્વસ્ય સોઽપિચેત્ ૩

શબ્દાર્થ-સર્વને પ્રભુની સાથે સંબંધ છે. મુખ્યત્વે એકને જ નથી.એ પ્રકારની માર્ગની મર્યાદા છે. એટલા માટે અન્યના વિનિયોગમાં પણ ચિન્તા શી છે? તેમજ પોતાનો અન્યમાં વિનિયોગ હોય તો પણ ચિંતા કરવી યોગ્ય નથી (૩)

અજ્ઞાનાદથવા જ્ઞાનાત્ કૃતમાત્મનિવેદનમ્ ।
યૈઃ કૃષ્ણાસાત્કૃતપ્રાણૈસ્તેષાં કા પરિદેવના ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ-અજાણપણાથી અથવા સમજપૂર્વક જેઓએ આત્મ નિવેદન-બ્રહ્મસંબંધ કર્યું છે અને જેમણે પોતાના પ્રાણો શ્રીકૃષ્ણને સમર્પણ કર્યા છે તેઓએ કોઇ પણ વિષયની ચિન્તા કરવી જોઇએ નહીં. (૪)

તથા નિવેદને ચિન્તા, ત્યાજ્યા શ્રીપુરુષોત્તમે ।
વિનિયોગેઽપિ સા ત્યાજ્યા, સમર્થો હિ હરિઃસ્વતઃ॥૫॥

શબ્દાર્થ-તેવી રીતે શ્રીપુરૂષોત્તમમાં નિવેદન વિષયક ચિંતા ત્યજી દેવી અન્યના વિનિયોગમાં પણ ચિન્તાનો ત્યાગ કરવો, કારણ કે શ્રીહરિ પોતે સમર્થ છે. (૫)

લોકે સ્વાસ્થ્યં તથા વેદે, હરિસ્તુ ન કરિષ્યતિ ।
પુષ્ટિમાર્ગસ્થિતો યસ્માત્, સાક્ષિણો ભવતાઽખિલાઃ॥૬॥

શબ્દાર્થ-શ્રીપ્રભુ તો લોકમાં તેમજ વેદમાં સુખપૂર્વક સ્થિતિ કરશે નહીં, કારણકે તે અનુગ્રહમાર્ગમાં રહેલાં છે. તેથી વિષયમાં સર્વ પુષ્ટિમાર્ગીય ભકતો ! તમે સાક્ષી થાવ. (૬)

સેવાકૃતિર્ગુરોરાજ્ઞા, બાધનં વા હરીચ્છયા ॥
અતઃસેવાપરં ચિત્તં, વિધાય સ્થિયતાં સુખમ્ ॥૭॥

શબ્દાર્થ-શ્રીગુરૂદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રભુની સેવા કરવી જોઇએ, અથવા કોઇ વખતે ભગવદિચ્છાથી વિશેષાજ્ઞા થાય તો તે પ્રમાણે કરવું એટલા માટે સેવાપરાયણ ચિત્તને કરીને સુખપૂર્વક રહેવું. (૭)

ચિત્તોદ્વેગં વિધાયાપિ, હરિર્યદ્યત્ કરિષ્યતિ ।
તથૈવ તસ્ય લીલેતિ, મત્વા ચિન્તાં દ્રુતં ત્યજેત્ ॥૮॥

શબ્દાર્થ—શ્રી ભગવાનની સેવા કરતાં કોઇ વખતે ભગવાન ચિત્તમાં ઉદ્વેગ કરાવીને જે જે કરશે તે પ્રકારે તે શ્રી ભગવાનની લીલા છે એમ માની ચિંતાનો સત્વર ત્યાગ કરવો (૮)

તસ્માત્ સર્વાત્મના નિત્યં, "શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ" ।
વદદ્ભિરેવ સતતં સ્થેયમિત્યેવ મે મતિઃ ॥૯॥

શબ્દાર્થ -તે સારૂ સર્વાત્મભાવથી નિરંતર "શ્રીકૃષ્ણઃ શરણં મમ" ને અષ્ટાક્ષરમંત્ર પ્રતિપળ બોલતા બોલતા જ રહેવું એવી જ શ્રીમદાચાર્યચરણ આજ્ઞા છે. (૯)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો નવરત્ન ગ્રંથ સંપૂર્ણ.

અંતઃકરણપ્રબોધઃ

ગ્રન્થ પરિચય-શ્રીમદાચાર્ય ચરણને શ્રીપ્રભુએ શ્રીમદ્ભાગવતનો ગૂઢાર્થ પ્રકટ કરવાની આજ્ઞા કરી હતી. તે પ્રમાણે તેઓ શ્રીએ શ્રીસુબોધિનીજીની વિવૃત્તિ ત્રણ સ્કંધ પર કર્યા પછી તેમને દેહત્યાગની આજ્ઞા થઈ, તે પછી દશમ સ્કંધ પર નિવૃત્તિ કરવાની વિશેષ આજ્ઞા કરી તે પૂર્ણ થતાં તેમને બીજી આજ્ઞા દેશ પરિત્યાગની થઈ પણ આચાર્યજીને પોતાના પર ભગવત્કૃપા છે અને શ્રીમદ્ભાગવત પર સમ્પૂર્ણ વિવરણ કરવાની પ્રભુની મૂલ આજ્ઞા છે.

જેથી તે પૂર્ણ કરવા બન્ને આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરેલુ છે પ્રભુને પોતાની પાસે આચાર્યજીને બોલાવવાના અત્યંત આગ્રહપૂર્વકની ત્રીજી આજ્ઞા સંન્યાસ લેવાની થતાં તેનું પાલન કરી સન્યાસ લીધો, પણ પ્રભુની બન્ને આજ્ઞા પાલન નહીં કરનાર અંતઃકરણ છે તેથી તેને પ્રબોધ થવા સારૂ શ્રીમહાપ્રભુજીએ અંતકરણ પ્રબોધ નામનો ગ્રન્થ પ્રકટ કરેલો છે, તેમાં દર્શાવ્યું છે કે :-

અંતઃકરણ મદ્વાક્ય, સાવધાનતયા શૃણુ ।।
કૃષ્ણાત્ પરં નાસ્તિ દૈવં, વસ્તુતો દોષવર્જિતમ્ ।।૧।।

શબ્દાર્થ-હે અંતઃ કરણ ! મારાં વચનને સાવધાન થઈને સાંભળ ખરી રીતે "શ્રીકૃષ્ણથી" દોષરહિત બીજું દૈવત નથી (૧)

ચણ્ડાલી ચેદ્ રાજપત્નિની, જાતા રાજ્ઞા ચ માનિતા ।
કદાચિદપમાનેઽપિ, મૂલતઃ કા ક્ષતિર્ભવેત્ ।। ૨ ।।

શબ્દાર્થ-ચાણ્ડાલ જાતની સ્ત્રી જો રાણી થાય અને રાજાએ તેને આધિક માનીતી કરી હોય અને પછી કોઇ વખતે પોતાના જ અપરાધને લીધે તેનું અપમાન થયું હોય તો પણ તેને રાણીપણામાંથી શી હાનિ થાય ? કાંઇ જ નહીં. (૨)

સપર્મણાદહં પુર્વ-મુત્તમઃ કિં સદા સ્થિતઃ ।
કા મમાધમતા ભાવ્યા, પ્રશ્ચાતાપો યતો ભવેત્ ।।૩।।

શબ્દાર્થ-હું નિવેદન થયા પહેલાં શું બધા વખતમાં ઉત્તમ જ રહેલો હતો ? મારૂં હલકાપણું વિચારવા જેવું છે કે જેથી પશ્ચાતાપ થાય ? (૩)

સત્યસંકલ્પતો વિષ્ણુર્નાન્યથા તુ કરિષ્યતિ ।
આજ્ઞૈવ કાર્યા સતતં, સ્વામિદ્રોહોઽન્યથા ભવેત્।।૪।।

શબ્દાર્થ-શ્રીભગવાન સત્યસંકલ્પવાલા હોવાને કારણે ફલની બાબતમાં વિચારેલા ફલથી બીજી રીતે તો ફલ નહીં આપે માટે સદા સર્વદા પ્રભુની આજ્ઞા જ માન્ય કરવી યોગ્ય છે, નહીં તો સ્વામિદ્રોહ થાય. (૪)

સેવકસ્ય તુ ધર્મોઽયં સ્વામી સ્વસ્ય કરિષ્યતિ।।૪।।।

શબ્દાર્થ-સેવકનો તો આજ્ઞાપાલનરૂપ ધર્મ છે. પ્રભુ પોતાંના ભકતનું બધું કરશે. (૪।।)

આજ્ઞા પૂર્વં તુ યા જાતા, ગંગાસાગર સંગમે।। ૫ ।।
યાપિ પ્રશ્ચાન્ મધુવને, ન કૃતં તદ્ દ્વયં મયા ।
દેહદેશપરિત્યાગસ્તૃતીયો લોકગોચરઃ ।। ૬ ।।
પ્રશ્ચાત્તાપઃ કથં તત્ર સેવકોઽહં ન ચાન્યથા ।। ૬।। ।।

શબ્દાર્થ- શ્રીઆચાર્યચરણ અહીં જણાવે છે કે તેમને પ્રથમ તો ગંગા અને સાગરના સંગમપર પ્રભુની જે આજ્ઞા થઈ તે અને પછી પણ જે આજ્ઞા મધુવનમાં થઈ તે બન્ને આજ્ઞાનું પાલન તેમણે કર્યું નહીં. તેમને પ્રથમ આજ્ઞા દેહપરિત્યાગ કરવાની અને બીજી આજ્ઞા દેશના પરિત્યાગની હતી, ત્રીજી આજ્ઞા લોકના જાણવામાં આવે તેવો પરિત્યાગ-સન્યાસ લેવાની હતી. તેમાં તેમને પશ્ચાત્તાપ કેમ થાય, કેમકે પોતે પ્રભુના સેવક છે, બીજા કોઇ નથી (૬।।)

લૌકિકપ્રભુવત્ કૃષ્ણો, ન દ્રષ્ટવ્યઃ કદાચન ।। ૭ ।।
સર્વં સમર્પિત ભકત્યા કૃતાર્થોસિ સુખી ભવ ।।૭।। ।।

શબ્દાર્થ-શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન લૌકિકસ્વામી જેવા, રાજા કે શેઠની પેઠે કોઇપણ વખતે માનવા યોગ્ય નથી. ભકિતપૂર્વક બધું સમર્પણ કર્યું છે, તેથી તું કૃતાર્થ છે અને સુખી થા (૭॥)

પ્રૌઢાઽપિ દુહિતા યદ્વત્, સ્નેહાન્ન પ્રેષ્યતે વરે ॥૮॥
તથા દેહે ન કર્તવ્યં, વરસ્તુષ્યતિ નાન્યથા ॥ ૮॥ ॥

શબ્દાર્થ-જેમ માતા પિતા યુવાવસ્થાસંપન્ન પુત્રીને સ્નેહવશ થઇને તેના સ્વામી પાસે મોકલતા નથી તેમ પોતાની શરીરમાં મમતા કરવી નહીં, અને એમ નહીં કરવાથી જ પુત્રીના સંબંધમાં પતિ અને દેહના સંબંધમાં શ્રીપ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે પણ બીજા પ્રકારે પ્રસન્ન થતા નથી. (૮॥)

લોકવચ્ચેત્ સ્થિતિર્મે સ્યાત્, કિં સ્યાદિતિ વિચાદય॥૯
અશકયે હરિરેવાસ્તિ, મોહં મા ગાઃ કથંચન ॥ ૯॥ ॥

શબ્દાર્થ જો લોકની પેઠે મારી સ્થિતિ રહે તો શું થાય એનો વિચાર કર અશરય અવસ્થામાં શ્રીહરિ જ શરણ છે, આટલા માટે કોઇ રીતે મોહને પ્રાપ્ત થાય નહીં. (૯॥)

ઇતિ શ્રીકૃષ્ણદાસસ્ય, વલ્લભસ્ય હિતં વચઃ ॥૧૦॥
ચિત્તં પ્રતિ યદાકર્ણ્ય, ભક્તોનિશ્ચિંતતાં વ્રજેત્ ૧૦॥

શબ્દાર્થ-એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણના દાસ શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનાં પોતનાઅંતઃકરણ પ્રત્યે જે હિતકારી વચન કહ્યાં છે તેને સાંભળીને ભકતજન ચિન્તારહિત બને. (૧૦॥)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યચરણનો પ્રકટ કરેલો અંતઃકરણપ્રબોધ
નામનો ગ્રન્થ સંપૂર્ણ.

~

વિવેકધૈર્યાશ્રય

ગ્રંથપરિચય—ભકિતની દઢતા વિશેષ થવા સારુ શ્રીમહાચાર્યચરણોએ આ ગ્રંથ પ્રકટ કરેલો છે. તેમાં વિવેક, ધૈર્ય અને આશ્રયનું સ્વરૂપનિરૂપણ કરેલું છે.

શ્રીપભુથી ચિત્તને વિમુખ ન થવા સારૂં શ્રીપ્રભુ જ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સર્વ કરશે એવું દઢ અતુસંધાન સદા સર્વદા રાખવાથી ચિત્ત વ્યગ્ર થશે નહીં એ વિવેકનું મુખ્ય સ્વરૂપ છે, તેવું અનુસંધાન રાખતા કોઇ પદાર્થની અપેક્ષા થાય તો પણ પ્રભુને પ્રાર્થના કરવી નહીં પણ એકાગ્ર ચિત્તે પ્રભુની સેવા જ કર્યા કરવી એમ વિવેકના નવ સ્વરૂપ બતાવેલાં છે. ગમે તેવી આપત્તિ આવી પડે તો પણ ધૈર્યનો ત્યાગ કરી પ્રભુ સેવાથી વિમુખ થવું નહીં કેવી કેવી આપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવું તે જણાવવા ધૈર્યનું સ્વરૂપ સમજાવેલું છે. પોતે ચલાવીને ઈંદ્રયોના કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત થવું નહીં અને જ્યાં પોતાથી ધૈર્ય ન રહી શકે ત્યાં શ્રીપ્રભુની શરણભાવના કરવી. શ્રીપ્રભુની સેવામાં જે નનુષ્યો પ્રભુથી વિમુખ હોય તે દુઃખ આપે તો પણ તેમનો અપરાધ નહીં ગણતાં પોતાનો જ દોષ ગણી શ્રીપ્રભુનો આશ્રય રાખવો એ આશ્રયના સ્વરૂપમાં કહેલું છે. ત્રિવિધ દુઃખો આવવાથી આશ્રય છૂટી જાય છે, તેથી તે દુઃખોની નિવૃત્તિના ઉપાયો જણાવીને શ્રીપ્રભુના આશ્રયનો ત્યાગ નહીં કરતાં પ્રભુ પર વિશ્વાસ રાખી પ્રભુઇચ્છાએ જે પ્રાપ્ત થાય તેટલામાં નિર્વાહ કરી સેવા કરવી લૌકિક અને વૈદિક કાર્યો પણ લોક સંગ્રહ માટે જ કરવાં કર્મ, જ્ઞાન અને ભકિત એ ત્રણ માર્ગો ભકિત માટે કહેલા છે તે યથાર્થ રીતે થઈ શકે તેવો આજનો સમય નથી તેથી કેવલ શ્રીપ્રભુનો આશ્રય રાખવો અને સર્વાત્મભાવે કરીને શરણભાવના

કરવી, બીજું કશું કરવું નહીં એવો પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવેલો છે.

વિવેકધૈર્યે સતતં રક્ષણીયે તથાશ્રયઃ ।।
વિવેકસ્તુ હરિઃ સર્વં નિજચ્છાતઃ કરિષ્યતિ ।। ૧ ।।

શબ્દાર્થ-જે પ્રકારે નિરંતર વિવેક અને ધૈર્ય રાખવું યોગ્ય છે તેમ ભગવાનનો આશ્રય પણ રાખવો યોગ્ય છે. વિવેક તો એ સમજવો કે શ્રીહરિ પોતાની ઈચ્છાથી સર્વ કાંઈ કરશે. (૧)

પ્રાર્થિતે વા તતઃ કિં સ્યાત્ સ્વામ્યભિપ્રાયસંશયાત્।।
સર્વત્ર તસ્ય સર્વં હિ સર્વસામર્થ્યમેવ ચ ।। ૨ ।।

શબ્દાર્થ-સ્વામીના અભિપ્રાયમાં સંશય હોવાના કારણે અથવા પ્રાર્થના કરવાથી પણ શું થાય? તે પ્રભુને તો સર્વત્ર નિશ્ચય સર્વ સિદ્ધ છે અને તેમનામાં સર્વ સમર્થ્ય સિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય છે જ, (૨)

અભિમાનશ્ચ સન્ત્યાજ્યઃ સ્વામ્યધીનત્વભાવનાત્ ।।
વિશેષતશ્ચદાજ્ઞા સ્યાદન્તઃકરણગોચરઃ ।। ૩ ।।
તદા વિશેષગત્યાદિ ભાવ્યં ભિન્ન તુ દૈહિકાત્ ૩।।

-શબ્દાર્થ-સ્વામીના આધીનતાના વિચારથી અભિમાન પણ વાસનાસહિત ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. પ્રભુ અંતરાત્મા છે. તેમની વિશેષ કરીને સેવાસંબંધી વિશેષ આજ્ઞા થાય ત્યારે તેમ કરવું જો તે આજ્ઞા દેહાદિક સંબંધથી જૂદી હોય અને તે ભગવાનના

સ્વરૂપ અને લીલાસંબંધની હોય તેવી આજ્ઞાની ભાવના કરવી. (૩।।)

આપદ્ગત્યાદિકાર્યેષુ હઠસ્ત્યાજ્યશ્ચ સર્વથા ।। ૪ ।।
અનાગ્રહશ્ચ સર્વત્ર ધર્માધર્માગ્રદર્શનમ્ ।
વિવેકોઽયં સમાખ્યાતો ધૈર્યં તુ વિનિરુપ્યતે ।। ૫ ।।

શબ્દાર્થ-દુઃખદિ પ્રસંગોમા દુરાગ્રહ સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. ધર્મ અને અધર્મનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરવું સર્વ વિષયોમાં આગ્રહ કરવો નહીં, આ વિવેકનું સ્વરૂપ કહેલું છે. હવે ધૈર્યનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. (૫)

ત્રિદુઃખસહનં ધૈર્યમામૃતેઃ સર્વતઃ સદા ।।
તક્રવદ્ દેહવદ્ ભાવ્યં જડવત્ ગોપભાર્યવત્ ।। ૬ ।।

શબ્દ.થં-મરણપર્યન્ત સર્વ પ્રકારથી નિરન્તર ત્રિવિધ દુઃખો સહન કરવાં તે ધૈર્ય કહેવાય. દેહસંબંધી દુઃખોમાં છાશની માફક, ઇંદ્રિય સંબંધી દુઃખોમાં જડભરતની માફક, પ્રારબ્ધ ભોગવવામાં કે પ્રભુએ ફલ આપવા કરેલા વિલંબમાં ગોપીજનોની માફક ભાયના કરવી. (૬)

પ્રતીકારો યદૃચ્છાતઃ સિદ્ધશ્ચેન્નાગ્રહી ભવેત્ ।।
ભાર્યાદીનાં તથાન્યેષામસતશ્ચાક્રમં સહેત્ ।। ૭ ।।

શબ્દાર્થં-ભગવદિચ્છાએ જો દુઃખનિવૃત્તિનો ઉપાય સિદ્ધ થાય તો દુઃખ ભોગવવાનો આગ્રહ રાખવો નહિ સ્રીપુત્રાદિના તથા બીજા નીચ મનુષ્યોના તિરસ્કારોને સહન કરવા (૭)

સ્વયમિન્દ્રિયકાર્યાણિ કાયવાંગ્મનસા ત્યજેત ।।
અશૂરેણાપિ કર્તવ્યં સ્વસ્યાસામર્થ્ય ભાવનાત્ ।।૮।।

શબ્દાર્થ-પોતે, મન વચન અને કર્મથી સર્વ ઇંદ્રિયોના વિષયોને ત્યાગ કરવા પોતાની આસક્તિનો વિચાર કરીને અને ભગવાનના સામર્થ્યનો વિચાર કરી અશકત પુરૂષે પણ વિષય-ભોગનો ત્યાગ અવશ્ય કરવો (૮)

અશકયે હરિરેવાસ્તિ સર્વમાશ્રયતો ભવેત્ ।
એતત્ સહનમત્રોક્તમાશ્રયયોઽતો નિરૂપ્યતે ।। ૯ ।।

શબ્દાર્થ-અશકય અવસ્થામાં હરિ ભગવાન જ રક્ષણ કરનારા છે. તેમના આશ્રયથી સર્વ થાય છે. અહીં ધૈર્ય-સહન કરવાનું કહ્યું છે. હવે આશ્રય-શરણ નિરૂપણ કરાય છે (૯)

ઐહિકે પારલોકે ચ સર્વથા શરણં હરિઃ ।। ૯।। ।।

શબ્દાર્થ-આ લોકસંબંધી અને પરલોકસંબંધી કાર્યોમાં સર્વ પ્રકારે શ્રીહરિ જ મારૂં શરણ થાઓ. (૯।।)

દુઃખહાનૌ તથા પાપે ભયે કામધ્યપૂરણે ।। ૧૦ ।।
ભક્તદ્રોહે ભક્ત્યેભાવે ભક્તૈશ્ચાતિક્રમે કૃતે ।।
અશકયે વા સુશકયે વા સર્વથા શરણં હરિઃ।। ૧૧ ।।

શબ્દાર્થ-દુઃખની નિવૃતિ થવામાં તથા પાપ અને ભયમાં. ઇચ્છાઓ પુરી નહીં થવામાં, ભક્તદ્રોહમાં, ભક્તિના અભાવમાં, ભકતદ્વાર આનદર થાય ત્યારે ન બની શકે અથવા બની શકે તેવાં કાર્યોમાં શ્રીહરિ સર્વપ્રકારે મારૂં શરણ થાઓ (૧૧)

અહંકારકૃતે ચૈવ પોષ્યપોષણરક્ષણે ।।
પોષ્યતિક્રમણે ચૈવ તથાન્તેવાસ્યતિક્રમે ।। ૧૨ ।।
અલૌકિકમનઃસિદ્ધૌ સર્વાર્થે શરણં હરિઃ ।।
એવં ચિત્તે સદા ભાવ્યં વાચા ચ પરિકીર્તયેત્।।૧૩।।

શબ્દાર્થ-જીવસ્વભાવથી કોઈની સાથે અહંકાર કર્યો હોય તેમાંપોષણ કરવા યોગ્યનું પોષણ અને રક્ષણ કરવા સારૂં, સેવકો દ્વારા અનાદર થવામાં, તેમ જ પોતાના શિષ્યે કરેલા તિરસ્કાર માટે અભિમાન થાય તેથી આસુરાવેશ આવી જાય છે પછી વિવેક બુદ્ધિ વડે પ્રશ્ચાત્તાપ થાય છે ત્યારે માનસી સેવાની સિદ્ધિમાં, તેમજ સર્વ અર્થોમાં શ્રીહરિ જ મારૂં શરણ છે એવી ભાવના કરવી અને વાણીદ્વારા હરિકીર્તન કરવું. (૧૩)

અન્યસ્ય ભજનં તત્ર સ્વતો ગમનમેવ ચ,।।
પ્રાર્થનાકાર્યમાત્રેઽપિ તતોન્યત્ર વિવર્જયેત્ ।।૧૪।।

શબ્દાર્થ-શ્રીભગવાન વિના બીજા દેવતાઓનું ભજન અને પોતે ત્યાં જવું તે, અને કોઈ કામ સારૂ તેમને પ્રાર્થના કરવી. આ ત્રણ સર્વથા ત્યાગ કરવો. (૧૪)

અવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સર્વથા બાધકસ્તુ સઃ ।।
બ્રહ્માસ્ત્રચાતકૌ ભાવ્યૌ પ્રાપ્તં સેવેત નિર્મમઃ ।।૧૫।।

શબ્દાર્થ-શરણાગતિમાં અવિશ્વાસ કરવો નહીં તે તો સર્વ પ્રકારે બાધક છે. અવિશ્વાસમાં બ્રહ્માસ્ત્ર અને ચાતક પક્ષીનું દૃષ્ટાંત વિચારવા યોગ્ય છે, અને જે પ્રાપ્ત થયેલું છે તેનું મમતારહિત થઈને સેવન કરવું. (૧૫)

યથાકથંચિત્ કાર્યાણિ કુર્યાદુચ્ચાવચાન્યપિ ॥
કિં વા પ્રોકતેન બહુના શરણં ભાવયેદ્ધરિમ્ ॥૧૬॥

શબ્દાર્થ- લૌકિક અને વૈદિક કાર્યો પણ પ્રભુની આજ્ઞા સમજીને જે કાંઇ બને તેવી રીતે કરવા અથવા ઘણું કહેવથી શું ? શ્રીહરિના શરણની ભાવના કરવી (૧૬)

એવામાશ્રયણં પ્રોકત સર્વેષાં સર્વદા હિતમ્ ॥
કલૌ ભકત્યાદિમાર્ગા હિ દુઃસાધ્યા ઇતિ મે મતિઃ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે આશ્રયનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યું. તે કલિયુગમાં બધા વર્ણાશ્રમ વાળાને નિરંતર હિતકારી છે. ઉપા—

સનાદિ મર્યાદામાર્ગ કઠિન સાધન વડે સિદ્ધ થાય તેવા છે, એમ શ્રીમદાચાર્યચરણનું માનવું છે. (૧૭)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો વિવેકધૈર્યાશ્રયનિરૂપણ
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ.

શ્રીકૃષ્ણાશ્રય

ગ્રંથપરિચય—શ્રીકૃષ્ણનો આશ્રય જીવના સાધનબળથી પ્રાપ્ત થતો નથી, તેથી શ્રીમદાચાર્યચરણ સ્વીયજનોને તેનું વરપ્રદાન કરતા હોય તેમ શ્રીકૃષ્ણાશ્રય ગ્રન્થનું નિરૂપણ કરે છે. તેમાં ધર્મના છ સાધનોનું નષ્ટપણું બતાવે છે

પ્રથમ-૧ કાલ-કલીયુગ છે. ૨. દેશ મ્લેચ્છોથી ભરાઈ ગયા છે એટલે તે બન્નેનું શુદ્ધપણું નથી. ૩, અર્થ લોકો પાપાત્મા અને નાસ્તિક થવાથી દેવતાનું આધિદૈવિક સ્વરૂપ તિરોધાન પામેલું છે. ૪ કર્તા, કર્મના અભિમાની અને દ્રવ્ય તથા માન, લાભ મેળવવાની વૃતિવાળા હોવાથી તેમની વિશુદ્ધિ નથી. ૫ મન્ત્રો, મન્ત્રના અર્થનું અજ્ઞાન અને તે સારૂ રાખવા જોઇતા વ્રતનિયમાદિનું પાલન નહીં થવાથી તેના અર્થ, ફલ અને દેવતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન રહ્યું નથી. ૬. કર્મ, વેદોક્તકર્મ, વ્રતાદિમાં મતભેદ થવાથી તેનું ખરૂ સ્વરૂપ તિરોધાન પામેલું છે. આ રીતે ધર્મના છ સાધનો નષ્ટ થઇ ગયાં છે. વસ્તુતાએ જગત ભગવદ્રૂપ છે. શ્રીપ્રભુથી તેની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય થાય છે તેવી રીતે યજ્ઞાદિ અને તે સિદ્ધ કરવાનાં સાધનોથી યુક્ત અલૌકિક પુરૂષાર્થ વેદમાં કહેલા છે, અને અમુક સાધન વડે ધર્મ સિદ્ધ થાય છે અને અમુક અમુક વડે અર્થ, કામ અને મોક્ષ સિદ્ધ થાય છે તેનું વેદમાં નિરૂપણ છે. પરંતુ તે દુઃસાધ્ય છે. જેથી ભક્તને ધર્મના સાધન અને પુરુષાર્થરૂપ શ્રીકૃષ્ણ જ છે, અને તેમના અનુગ્રહ સારૂ સર્વાત્મભાવથી ભકિતપૂર્વક શ્રીપ્રભુનું નિત્ય નિરંતર ભજન, સેવાસ્મરણ કરવું તેથી આશ્રય સિદ્ધ થાય છે. આશ્રયની દૃઢતા સારૂ શ્રીપ્રભુના નામ અને સ્વરૂપનું જ્ઞાન પણ સાથે સાથે કરાવે છે. જીવ સ્વભાવથી દોષોથી ભરેલ છે. તેના પર અનુગ્રહ કરી તેને શરણમાં લેવા પ્રભુને દીનતાપૂર્વક વિજ્ઞાપન કરે છે આવી રીતે આ ગ્રંથમાં પ્રાણાત્મક દશ શ્લોકથી શ્રીકૃષ્ણના આશ્રયનું નિરૂપણ કરી અગીઆરમાં શ્લોકથી સ્તોત્રના આત્મારૂપ ફલશ્રુતિ બોધ આપી ગ્રન્થ પૂર્ણ કરેલો છે.

સર્વમાર્ગેષુ નષ્ટેષુ કલૌ ચ ખલધર્મિણિ ॥
પાષણ્ડપ્રચુરે લોકે કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૧॥

શબ્દાર્થ-ખલધર્મ પ્રધાન કલિયુગમાં ઉદ્ધારના સર્વ માર્ગ કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાનાદિ માર્ગનો નાશ થવાથી લોકમાં પાખંડની અધિકતા થવાથી તેવા સમયમાં શ્રીકૃષ્ણ જ મારી ગતિ આશ્રય હો (૧)

મલેચ્છાક્રાન્તેષુ દેશેષુ પાપૈકનિલયેષુ ચ ॥
સત્પીડાવ્યગ્રલોકેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ ૨ ॥

શબ્દાર્થ સર્વ દેશો મ્લેછોથી ભરાયલા હોવાથી અને કેવલ પાપનાં સ્થાન થઇ જવાથી સારા માણસોને થતી પીડાથી, લોકો અધીરા થઇ રહ્યા છે તેવી દશામાં શ્રીકૃષ્ણ જ મારી ગતિ-આશ્રય હો. (૨)

ગંગાદિતીર્થવર્યેષુ દુષ્ટૈરેવાવૃતેષ્વિહ ॥
તિરોહિતાધિદૈવેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ-આ લોકમાં ગંગાજી વગેરે ઉત્તમ તીર્થો દુષ્ટો વડે જ ચારે તરફથી ઘેરાયલાં છે, અને તેમનું આધિદૈવિક સ્વરૂપ તિરોધાન થયેલું છે તેથી શ્રીકૃષ્ણ મારી ગતિ-આશ્રય હો. (૩)

અહંકારવિમૂઢેષુ સત્સુ પાપાનુવર્તિષુ ॥
લાભપૂજાર્થયત્નેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ-સત્પુરૂષો અભિમાનથી વિશેષ મૂઢ બનતા જાય છે, સ્વાર્થ સિદ્ધિ સારૂ પાપી પુરુષોને અનુસરનારા થઈ જવાથી પોતાને કાંઈ લાભ થાય અથવા માન આબરૂ વધે તેવા ઉદ્દેશથી

પૂજાનો યત્ન કરી રહ્યા છે તેવી અવસ્થામાં શ્રીકૃષ્ણ જ મારો આશ્રય હો (૪)

અપરિજ્ઞાનનષ્ટેષુ મન્ત્રેષ્વવ્રતયોગિષુ ॥
તિરોહિતાર્થદેવેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-યથાર્થ જ્ઞાન નાશ પામેલા, વ્રત અને નિયમ જેમાં યોગ્ય રીતે થતા નથી એવા, અર્થ તથા દેવતાઓ જેમાં તિરોહિત થઈ ગયા છે એવા મંત્રો હોવાથી શ્રીકૃષ્ણ જ મારી ગતિ-આશ્રય હો (૫)

નાનાવાદવિનષ્ટેષુ સર્વકર્મવ્રતાદિષુ ॥
પાષણ્ડૈકપ્રયત્નેષુ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ-સર્વ કર્મો, વ્રતો વગેરે વિવિધ પ્રકારના વાદવિવાદે કરીને નાશ પામ્યા હોવાથી, કેવલ પાખંડના નિમિત્તેજ પ્રયત્ન હોવાથી શ્રીકૃષ્ણરાજ મારી ગતિ-આશ્રય હો (૬)

અજામિલાદિદોષાણાં નાશકોઽનુભવે સ્થિતઃ ॥
જ્ઞાપિતાખિલમાહાત્મ્યઃ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૭॥

શબ્દાર્થ-અજામિલ વગેરે પાપીઓના દોષોને નાશ કરનારા ભકતોના અનુભવમાં આવેલા, શ્રીહરિનું નામ દેવા માત્રથી પાપ નિવૃત્ત થાય છે એવા તેમના મહાત્મ્યને જણાવનારા શ્રીકૃષ્ણ જ મારી ગતિ આશ્રય હો (૭)

પ્રાકૃતાઃ સકલા દેવા ગણિતાનંદકં બૃહત ॥
પૂર્ણાનન્દો હરિસ્તસ્માત્ કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૮॥

શબ્દાર્થ-સર્વ દેવતાઓ પ્રકૃતિના કાર્યરૂપ છે. અક્ષર બ્રહ્મ ગણી શકાય તેવો જેનો આનંદ છે તેવું છે, કેવલ ભકતોનાં દુઃખ હરનાર શ્રીકૃષ્ણ જ પૂર્ણ આનંદરૂપ છે, તેથી શ્રીકૃષ્ણ જ મારી ગતિ-આશ્રય છે. (૮)

વિવેકધૈર્ય ભકત્યાદિરહિતસ્ય વિશેષતઃ ।।
પાપાસકતસ્ય દીનસ્ય કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ।। ૯ ।।

શબ્દાર્થ-વિવેક, ધૈર્ય, ભક્તિ વગેરે શ્રીભગ ાનના ધર્મોથી રહિત, પાપમાં અત્યન્ત આસકત, સાધન વિનાના એવા મારી શ્રીકૃષ્ણ જ ગતિ-આશ્રય હો (૯)

સર્વસામર્થ્ય સહિતઃ સર્વત્રેવાખિલાર્થ કૃત ।।
શરણસ્થસમુદ્ધારં કૃષ્ણં વિજ્ઞાપયામ્યહમ્ ।। ૧૦ ।।

શબ્દાથ-સર્વ પ્રકારના સામર્થ્યવાળા, સર્વ જગાએ ભકતોના સર્વ મનોરથને પૂર્ણ કરનારા, શરણમાં આવેલા જીવોને વિના પ્રયત્ને ઉદ્ધાર કરનારા શ્રીકૃષ્ણને હું પ્રાર્થના કરૂં છું (૧૦)

કૃષ્ણાશ્રયમિદં સ્તોત્રં યઃ પઠેત્ કૃષ્ણસન્નિધૌ ।।
તસ્યાશ્રયો ભવેત્ કૃષ્ણ ઇતિ શ્રીવલ્લભોऽબ્રવીત્ ।।૧૧।।

શબ્દાર્થ-આ શ્રીકૃષ્ણાશ્રય નામના સ્તોત્રગ્રન્થનો જે કોઇ શ્રીકૃષ્ણભગવાનની સંનિધાન-સમીપમાં પાઠ કરે તેને શ્રીકૃષ્ણ પોતે આશ્રયરૂપ થાય એમ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ કહ્યું. (૧૧)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાયજીએ પ્રકટ કરેલો શ્રીકૃષ્ણાશ્રય નામનો
ગ્રન્થ સમ્પૂર્ણ.

* * *

ચતુઃશ્લોકી

ગ્રન્થપરિચય-પરમ પુરુષાર્થ ભાક્તવિષયક સ્વસિદ્ધાંતનો બોધ થવા સારૂ શ્રીમદાચાર્યચરણોએ ચતુઃશ્લોકી નામનો ગ્રન્થ પ્રકટ કર્યો છે, અને તેના ચાર શ્લોકથી પુષ્ટિમાર્ગીય અલૌકિક ચાર પુરુષાર્થ દર્શાવ્યા છે.

સર્વદા સર્વભાવેન ભજનીયો વ્રજાધિપઃ ।।
સ્વસ્યામેવ ધર્મો હિ નાન્યઃ કવાપિ કદાચન ।।૧।।

શબ્દાર્થ-નિરંતર સર્વભાવથી વ્રજના અધિપતિ-શ્રીકૃષ્ણ ભજન કરવા યોગ્ય છે, પોતાનો-જીવાત્માનો આ જ ધર્મ છે. કોઇ સ્થળે પણ કયારેય બીજો ધર્મ નથી. (૧)

એવં સદા સ્મ કર્તવ્યં સ્વયમેય કરિષ્યતિ ।।
પ્રભુઃ સર્વસમર્થો હિ તતો નિશ્ચિંતતા વ્રજેત્ ।।૨।।

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે સદૈવ સેવારૂપ સ્વધર્મનું પાલન કરવું જોઇએ, અને પ્રભુ પોતે જ ભકતના કાર્યને કરશે. શ્રીપ્રભુ સર્વ કાંઈ કરવાને સમર્થ છે એમ સમજી ભકતે નિશ્ચિત રહેવું. (૨)

યદિ શ્રીગોકુલાધીશો ધૃતઃ સર્વાત્મના હૃદિ ।।
તતઃ કિમપરં બ્રૂહિ લૌકિકૈર્વૈદિકૈરપિ ।। ૩ ।।

શબ્દાર્થ-જો શ્રીગોકુલના અધિપતિ—શ્રીકૃષ્ણને સર્વાત્મભાવ દ્વારા હૃદયમાં ધારણ કરી લેવામાં આવે તો પછી લાકિક અને વૈદિક કર્મોનાં ફલોથી બીજું શું પ્રયોજન છે તે તું મને કહે. (૩)

અતઃ સર્વાત્મના શશ્વદ્ ગોકુલેશ્વરપાદયોઃ ॥
સ્મરણં ભજનં ચાપિ ન ત્યાજ્યમિતિ મે મતિઃ ॥૪॥

શબ્દાર્થ-એટલા માટે સર્વ પ્રકારથી નિરંતર શ્રીગોકુલેશ્વરના ચરણકમલોનું સ્મરણ, તેમજ ભજન પણ તજવું યોગ્ય નથી. આ પ્રકારે મારી શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીની મતિ છે. (૪)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યવિરચિત ચતુઃ શ્લોકી ગ્રન્થ સંપૂર્ણ.

ભક્તિ વર્ધિની

ગ્રન્થપરિચય-શ્રીમહાચાર્યજીએ ભક્તિનો વધારો કેમ થાય તેના ઉપાય આ ગ્રન્થમાં નિરૂપણ કરેલા છે. આ માર્ગમાં આત્મનિવેદન થયા પછી શ્રીપ્રભુ જીવનું શરણ સ્વીકારે છે. તેને બીજભાવનું સ્વરૂપ કહેલું છે. તેની દઢતા સારૂ જીવે શ્રીકૃષ્ણની સેવા કરવી, સેવાના પ્રતિકૂલ વ્યવહારનો ત્યાગ કરવો. કાંઇ ઉદ્યોગ કરવો પડે તો શ્રીપ્રભુમાં ચિત્ત રાખીને કરવો તે ભક્તિ વધારવાનો ઉપાય છે. જીવનું શરણ સિદ્ધ થયે પ્રભુમાં સ્નેહ આપો આપ સ્ફુરે છે, તેથી લૌકિકમાં સ્નેહ રહેતો નથી પછી મનમાં પ્રભુમાં આસક્તિ થાય છે, ત્યારે સ્ત્રીપુત્રાદિ અને ઘર વગેરેમાંથી આસક્તિ છૂટે છે આવી રીતે ભક્તિ વધારવામાં બાધકરૂપ દોષ નિવૃત થાય છે. તે પછી પ્રભુ વિના એક ક્ષણ પણ કાલ નિર્વાહ થાય નહીં તેવું વ્યસન થાય છે, ત્યારે પૂર્ણ ત્યાગ થયો કહેવાય, અને તેથી પ્રભુના ફલરૂપ સંબંધ થાય છે. તે બીજભાવની દઢતા ગણાય છે. વ્યસન અવસ્થા સુધી પહોંચેલો

જીવ લૌકિક આસક્તિરૂપ ઘરનો ત્યાગ કરી પ્રભુ મિલનની ઇચ્છા રાખી ભક્તિભાવ વધારતો જાય છે અને સુદઢ ભક્તિ થયે સર્વાત્મભાવરૂપ સાક્ષાત્ સ્વરૂપના અનુભવનું ફલ પ્રાપ્ત કરે છે.

યથા ભક્તિઃ પ્રવૃદ્ધા સ્યાત્ તથોપાયો નિરૂપ્યતે ॥
બીજભાવે દઢે તુ સ્યાત્ ત્યાગાચ્છ્રવણકીર્તનાત્ ॥૧॥

શબ્દાર્થ-જેવી રીતે પ્રભુમાં પ્રેમ-ભક્તિ વૃદ્ધિ પામેલ થાય તેવી રીતના ઉપાય બતાવવામાં આવે છે. ભક્તિના બીજરૂપ ભગવત્કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલ પ્રભુમાં પ્રેમ દઢ થાય ત્યારે ત્યાગપૂર્વક ભગવાનની કથાઓનું શ્રવણ તથા કીર્તન કરવાથી ભક્તિ વૃદ્ધિ પામેલી થાય. (૧)

બીજદાઢર્યપ્રકારસ્તુ ગૃહે સ્થિત્વા સ્વધર્મતઃ ॥
અવ્યાવૃત્તો ભજેત્ કૃષ્ણં પૂજયા શ્રવણાદિભિઃ॥૨॥

શબ્દાર્થ-ભક્તિના બીજની દઢતાનો પ્રકાર તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને ભગવદ્ધર્મથી, સેવામાં પ્રતિકૂળ વ્યવસાયમાત્રથી રહિત થઇને સ્વરૂપસેવા તથા શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ દ્વારા શ્રીકૃષ્ણભગવાનને ભજવા જોઇએ. (૨)

વ્યાવૃત્તોઽપિ હરૌ ચિત્તં શ્રવણાદૌ યતેત્ સદા ॥
તતઃપ્રેમ તથાસક્તિર્વ્યસનં ચ યદા ભવેત્ ॥ ૩ ॥
બીજં તદુચ્યતે શાસ્ત્રે દઢં યન્નાપિ નશ્યતિ ॥ ૩॥

શબ્દાર્થ-આજીવિકાર્થે લૌકિક વ્યવહાર કરતો હોય તો પણ દુઃખને હરનારા પ્રભુમાં ચિત્ત રાખીને શ્રવણ, કીર્તન સ્મરણ

વગેરે માટે નિરન્તર પ્રયત્ન કરવો તે સાધનથી સ્નેહભાવ થાય, તેમજ આસક્તિ-પૌઢ સ્નેહ થાય. અને જ્યારે વ્યસન-પ્રભુના દર્શન વિના રહી ન શકાય તેવી અવસ્થા થાય તેને ભક્તિ-શાસ્ત્રમાં બીજની દઢતા-અચલ બીજ કહેવાય છે. જે લૌકિક દુઃસંગ વગેરેથી પણ નાશ પામતું નથી. (૩।)

સ્નેહાદ્ રાગવિનાશઃસ્યાદાસક્ત્યા સ્યાદ્ ગૃહારૂચિઃ।૪।
ગૃહસ્થાનાં બાધકત્વમનાત્મત્વં ચ ભાસતે ।।
યદા સ્યાદ્ વ્યસનં કૃષ્ણે કૃતાર્થઃ સ્યાત તદૈવ હિ ।।૫।।

શબ્દાર્થ-પ્રભુમાં સ્નેહ થવાથી સાંસારિક અન્ય વસ્તુઓ માંથી પ્રીતિનો નાશ થાય છે. અને આસક્તિથી ઘરમાં અરૂચિ-અપ્રીતિ થાય છે. આવી અવસ્થામાં ઘરમાં રહેલા પદાર્થો (ચેતન, અચેતન)નું બાધકપણું અને અનાત્મપણું જણાય છે; અને જ્યારે શ્રીકૃષ્ણભગવાનમાં વ્યસન થાય ત્યારે જીવ નિશ્ચય કૃતાર્થ થાય છે. (૫)

તાદૃશસ્યાપિ સતતં ગૃહસ્થાનં વિનાશકમ્ ।
ત્યાગં કૃત્વા યતેદ્યસ્તુ તદર્થાર્થૈકમાનસઃ ।। ૬ ।।
લભતે સુદૃઢાં ભક્તિં સર્વતોપ્યધિકાં પરામ્ ।।૬।। ।।

શબ્દાર્થ-તેવા ભગવદ્ભાવવાળાને-પ્રભુમાં વ્યસન અવસ્થા સુધી પહોંચેલાને-પણ નિરન્તર ઘરમાં રહેવું તે ભક્તિનો વિનાશ કરનારૂ છે, માટે ઘર વગેરેનો ત્યાગ કરી જે પુરૂષ પરમ ફલરૂપ શ્રીકૃષ્ણ જેમનું પ્રયોજન છે એવો થઇને ભક્તિની વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરે તે સર્વથી અધિક દઢ પરમ ભક્તિ પામે છે. (૬।।)

ત્યાગે બાધકભૂયસ્ત્વં દુઃસંસર્ગાત્ તથાન્નતઃ ।।૭।।

શબ્દાર્થ-ત્યાગનું સ્વરૂપ જાણ્યા વગરનાઓએ ત્યાગ કરવામાં દુઃસંગથી તેમજ શરીરનિર્વાહ સારૂ શ્રીપ્રભુને સમર્પિત થયા વિનાનું અન્ન ખાવાથી, ભક્તિની વૃદ્ધિ થવામાં ઘણું બાધકપણું છે. (૭)

અતઃસ્થેયં હરિસ્થાને તદીયૈઃ સહ તત્પરૈઃ ।।
અદૂરે વિપ્રકર્ષે વા યથા ચિત્તં ન દુષ્યતિ ।। ૮ ।।

શબ્દાર્થ-એટલા માટે ભગવદ્ભક્તોની સાથે સેવાનો પ્રવાહ ચાલતો હોય તેવા પ્રભુના સ્થાનમાં અથવા ભક્તિની સમીપ કે દૂર રહેવું, જે રીતે ચિત્ત દોષવાળું ન થાય. (૮)

સેવાયાં વા કથાયાં વા યસ્યાસક્તિર્દૃઢા ભવેત્ ।।
યાવજ્જીવં તસ્ય નાશો ન ક્વાપીતિ મતિર્મમ ।।૯।।

શબ્દાર્થ-જેને ભગવત્સેવામાં અથવા કથામાં જીવનપર્યન્ત દઢાસક્તિ રહે છે તેનો કોઈ દેશ કે કાલમાં નાશ નથી એ પ્રકારે મારી શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીની બુધ્ધિ છે (૯)

બાધસંભાવનાયાં તુ નૈકાંતે વાસ ઇષ્યતે ।
હરિસ્તુ સર્વતો રક્ષાં કરિષ્યતિ ન સંશયઃ ।।૧૦।।

શબ્દાર્થ- ભક્તિમાં અડચણ થવાનો સંભવ હોય તો—સેવામાં દઢતા ન હોય અને ઉદ્વેગ થતો હોય તો-એકાંતમાં રહેવું તે ઇચ્છવા જેવું નથી. શ્રીભગવાન તો ચારે તરફથી રક્ષણ કરશે. (૧૦)

ઇત્યેવં ભગવચ્છાસ્ત્રં ગૂઢતત્ત્વં નિરુપિતમ્ ।
ય એતત્ સમધીયીત તસ્યાપિ સ્યાદ્ દ્દઢા રતિઃ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે ગુપ્તરહસ્યવાળું ભગવતશાસ્ત્ર શ્રીવલ્લભાચાર્યજીએ નિરૂપણ કરેલું છે, જે ભકત તેનો સારી રીતે અભ્યાસ કરે તેની પણ પ્રભુમાં દૃઢ ભકિત થાય છે. (૧૧)

શ્રીમદ્વલ્લાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલ ભકિતવર્ધિની
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ.

જલભેદ

ગ્રંથપરિચય-ભગવાનના ગુણો સહજ રીતે, સ્વભાવિક આનન્દરૂપ છે, તો પણ જેમનામાં ભગવદ્ગુણો રહેલા છે તેમના સ્વભાવ અને ગુણદોષ પ્રમાણે તે ગુણો થાય છે. તે જલભેદના દષ્ટાંતથી જલભેદ નામના ગ્રન્થમાં સમજાવેલું છે જેમ જલ સ્વભાવથી શીતલ, ગુણવાળું; સ્વચ્છ મધુર, શુદ્ધિ કરનાર અને તૃપ્તિ આપનાર છે અને તેનો ભાવ એકરસરૂપ છે, પણ તેને રહેવાના આધાર ઘણાં છે, તેથી તે જેવા આધારમાં પડે છે તેવા સ્વભાવવાળું થાય છે અને તેવા ગુણદોષ ઉત્પન્ન કરે છે. જલના મુખ્યત્વે કરીને વીસ ભેદ કહેલા છે,

નમસ્કૃત્ય હરિં વક્ષ્યે તદ્ગુણાનાં વિભેદકાન્ ।
ભાવાન્ વિંશતિધા ભિન્નાન્ સર્વસન્દેહવારકાન્ ॥૧॥

શબ્દાર્થ- શ્રીહરિને નમન કરીને વકતાઓના ગુણોના ભેદ દર્શાવનારા સર્વ સંદેહો દૂર કરનાર વીસ પ્રકારના ભાવોને હું કહું છું. (૧)

ગુણભેદાસ્તુ તાવન્તો યાવન્તો હિ જલે મતાઃ ॥૧॥

શબ્દાર્થ-જેટલા જલના ગુણોમાં ભેદ છે તેટલા જ વકતાઓના ગુણભેદ માનેલા છે. (૧॥)

ગાયકાઃ કૂપસશંકાસા ગંધર્વા ઇતિ વિશ્રુતાઃ ॥ ૨ ॥
કૂપભેદાસ્તુ યાવન્તસ્તાવન્તસ્તેઽપિ સમ્મતાઃ ॥૨॥

શબ્દાર્થ-ગાયકજનો ગન્ધર્તના નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે કૂવાના જલ જેવા છે. જેટલા કૂવાના ભેદ છે તેટલા ભેદ ગન્ધર્વોનાં પણ માનેલા છે. (૨॥)

કુલ્યાઃ પૌરાણિકાઃ પ્રોક્તાઃ પારમ્પર્યયુતા ભુવિ ॥૩॥

શબ્દાર્થ-ભૂમંડલમાં પરંપરાવાળા પુરાણ વાંચનારાંઓ નહેરના જલ જેવા છે. (૩)

ક્ષેત્રપ્રવિષ્ટાસ્તે ચાપિ સંસારોત્પત્તિહેતવઃ ॥ ૩॥ ॥

શબ્દાર્થ-જે વકતા પોતાના કુટુંબના ભરણપોષણ સારૂ કથાદિ કરે છે તે ખેતરમાં પ્રવેશ કરેલા જલના જેવા છે. (૩॥)

વેશ્યાદિસહિતા મત્તા ગાયકા ગર્તસંજ્ઞિતાઃ ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ-વેશ્યાદિના સંગમાં ઉન્મત્ત ગાન કરનારા ખાડાના પાણીના જેવા છે (૪)

જલાર્થમેવ ગર્તાસ્તુ નીચા ગાનોપજીવિનઃ ॥ ૪॥ ॥

શબ્દાર્થ-ગાયનથી આજીવિકા ચલાવનારા નીચ વકતા ખાડાના ગંદા જલ જેવા છે. (૪॥)

હ્રદાસ્તુ પણ્ડિતાઃ પ્રોક્તા ભગવચ્છાસ્ત્રતત્પરાઃ ॥૫॥

શબ્દાર્થ-ભગવત્શાસ્ત્રમાં તત્પર પંડિતજનો તો નદીના ધરાના જલ જવા કહેવાય છે. (૫)

સંદેહવાદકાસ્તત્ર સૂદા ગમ્ભીરમાનસા: ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-જે વકતા ગંભીર મનવાળા તથા શ્રોતાઓના સર્વ પ્રકારના સંદેહોને નિવારણ કરવાવાળા છે તે વાવના જલ જેવા છે. (૫॥)

સર:કમલસમ્પૂર્ણા: પ્રેમયુક્તાસ્તથા બુધા: ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ-તેવા પ્રેમી પંડિતજનો કમલોથી સુશોભિત સરોવર સમાન છે. (૬॥)

અલ્પશ્રુતાઃ પ્રેમયુકતા વેશન્તાઃ પરિકીર્તિતાઃ ૬॥

શબ્દાર્થ-ભગવત્પ્રેમમાં નિમગ્ન, સ્વલ્પશાસ્ત્રના જ્ઞાનવાળા. નાનાં તલાવના જેવા કહેવાય છે (૬॥)

કર્મશુદ્ધા: પલ્વલાનિ તથાલ્પશ્રુતભકતય: ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ-કર્મથી શુદ્ધ તથા અલ્પજ્ઞાન અને ભક્તિવાળા નાનાં તલાવડાં સમાન છે. (૭)

યોગાદ્યાનાદિસંયુકતા ગુણા વર્ષ્યાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ૭॥

શબ્દાર્થ-યોગ અને ધ્યાદિસંપન્નના ભાવ વરસાદના જલ સમાન કહેવાય છે. (૭॥)

તપોજ્ઞાનાદિભાવેન સ્વેદજાસ્તુ પ્રકીતતા: ॥ ૮ ॥

શબ્દાર્થ-કેવલ તપ અને જ્ઞાન આદિ ભાવ દ્વારા-ઇન્દ્રિય નિગ્રહ વિનાના-દેહદમન પસીનાના પાણી સમાન કહેવાય છે. (૮)

અલૌકિકેન જ્ઞાનેન યે તુ પ્રોકતા હરેર્ગુણા: ૮॥
કાદાચિત્કા: શબ્દગમ્યા: પતચ્છબ્દાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ૯

શબ્દાર્થ-જે અલૌકિક વેદના જ્ઞાન વડે કોઇ વખત

થનારા, શબ્દદ્વારા જાણવા યોગ્ય, શ્રીહરિના ગુણ ગાવામાં આવે છે તે પર્વત પરથી પડતા ઝરાના શબ્દ જેવા કહેવાય છે. (૯)

દેવાદ્યુપાસનોદ્ભૂતાઃ પૃષ્વા ભૂમેરિવોદ્ગતા: ૯॥

શબ્દાર્થ-દેવાદિની ઉપાસનાથી ઉત્પન્ન થએલા ભાવવાળા વકતા પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થનાર ઝાકળના જેવા છે. (૯॥)

સાધનાદિ પ્રકારેણ નવધા ભક્તિમાર્ગતઃ ॥ ૧૦ ॥
પ્રેમપૂર્ત્યા સ્ફુરદ્ધર્માઃ સ્યન્દમાનાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ૧૦॥

શબ્દાર્થ-સાધનાદિની રીતથી, નવ પ્રકારની ભક્તિદ્વારા પ્રેમથી પરિપૂર્ણ થતાં જેમને ભગવાનના સ્મરણરૂપ ધર્મ પ્રકટ થાય છે તે વકતાઓ પર્વતથી નીકળતા ઝરણા પરમ પવિત્ર નિર્મલ જલ સમાન કહેવાય છે. (૧૦॥)

યાદૃશાસ્તાદૃશાઃ પ્રોકતા વૃદ્ધિક્ષયવિવર્જિતા: ॥૧૧॥
સ્થાવરાસ્તે સમાખ્યાતા મર્યાદૈકપ્રતિષ્ઠતા: ૧૧॥

શબ્દાર્થ-જેમ પ્રથમ કહ્યા છે તેવા જ સાધનનિષ્ઠ પ્રભુ-પ્રેમમાં વૃદ્ધિ કે ક્ષય નથી અર્થાત્ સ્થિરભાવવાળા છે તે કેવલ મર્યાદાભાવમાં રહેલા સ્થાવર જળાશયના જલ જેવા કહેવાય છે, ૧૧॥

અનેકજન્મસંસિદ્ધા જન્મપ્રભૃતિ સર્વદા ॥ ૧૨ ॥
સંગાદિગુણદોષાભ્યાં વૃદ્ધિક્ષયયુતા ભુવિ ॥
નિરંતરોદ્ગમયુતા નદ્યસ્તે પરિકીર્તિતા: ॥ ૧૩ ॥

શબ્દાર્થ-જે અનેક જન્મોથી સિદ્ધિ માટે પ્રયત્નશીલ છે. પરંતુ જન્માંતરોના દુઃસંગ અને સત્સંગના ગુણદોષથી ઈશ્વરમાં જેમનો પ્રેમ કોઇ વખત ઓછો અને કોઈ વખત અધિક થઈ

જાય છે તે નિરંતર જન્મ લેનાર પ્રવાહવાળી નદીના જલ-સમાન છે. (૧૩)

એતાદૃશા: સ્વતંત્રાશ્ચત્ સિન્ધવ: પરિકીર્તિતા: ૧૩।।

શબ્દાર્થ-ઉપર કહેલા સત્તરમાં ભાવવાળા વકતાઓ જો સ્વતંત્ર મનની સર્વ ઉપાધિની મુકત હોય તો તે સાગરમાં મળનારી મોટી નદીના સમાન છે. (૧૩।।)

પૂર્ણા ભગવદીયા યે શેષવ્યાસાગ્નિમારુતા: ।।૧૪।।
જડનારદમૈત્રાદ્યાસ્તે સમુદ્રા: પરિકીર્તિતા: ૧૪।।

શબ્દાર્થ-જે પૂર્ણ ભગવદીય-ભગવાનના સંબંધમાં કહેનારા શેષ વ્યાસ, અગ્નિ, હનુમાનજી તેવી રીતે જડભરત, નારદ, મૈત્રેય આદિ મહાનુભાવો છે તે સમુદ્રના જળ સમાન કહેવાય છે. (૧૪।।)

લોકવેદગુણૈર્મિશ્રભાવેનૈકે હરેર્ગુણાન્ ।। ૧૫ ।।
વર્ણયન્તિ સમુદ્રાસ્તે ક્ષારાદ્યા: ષટ્ પ્રકીર્તિતા: ૧૫।।

શબ્દાર્થ-લૌકિક અને વૈદિક ગુણોથી મિશ્રિત ભાવ વડે જે વકતા હરિના ગુણોનું વર્ણન કરે છે તે ક્ષારાદિ છ પ્રકારના સમુદ્ર સમાન કહેવાય છે. (૧૫।।)

ગુણાતીતતયા શુદ્ધાન્ સચ્ચિદાનંદરૂપિણ: ।।૧૬।।
સર્વાનેવ ગુણાન્ વિષ્ણોવર્ણયન્તિ વિચક્ષણા: ।।
તેઽમૃતોદા: સમાખ્યાતાસ્તદ્વાકપાનં સુદુર્લભમ્ ૧૭।।

શબ્દાર્થ-ભગવાન પ્રકૃતિના ગુણોથી પર છે, શુદ્ધ છે, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે, તેવું જાણીને બુદ્ધિમાન વકતાઓ શ્રીવિષ્ણુના સંપૂર્ણ ગુણોનું વર્ણન કરે છે. તે અમૃત આપનાર

સમુદ્રની સમાન કહેવાય છે. તેમના વચનામૃતનું પાન, શ્રવણ, પરમ દુર્લભ છે (૧૭)

તાદૃશાનાં કવચિદ્વાકયં દૂતાનામિવ વર્ણિતમ્ ।।
અજામિલાકર્ણનવદ્ બિન્દુપાનં પ્રકીર્તિતમ્ ।।૧૮।।

શબ્દાર્થ-આવા પ્રકારના ભગવદીયોનાં વચનામૃત કોઈ વખત વિષ્ણુના પાર્ષદોનાં વાકયો જેવાં વર્ણન કરાયા છે જેવાં પ્રકારે અજામિલે સાંભળેલાં તેવાં અમૃતબિંદુના પાન કરવા સમાન છે. (૧૮)

રાગાજ્ઞાનાદિભાવાનાં સર્વથા નાશનં યદા ।।
તદાલેહનમિત્યુકતં સ્વાનંદોદ્ગમકારણમ્ ।। ૧૯ ।।

શબ્દાર્થ-જયારે રાગ, અજ્ઞાનાદિ ભાવોને સારી રીતે નાશ થાય ત્યારે પોતાના આનંદની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ પ્રભુકીર્તન એ જ સ્વાદપ્રાપ્તિ-ચાટણ-જેવું કહ્યું છે. એવી રીતે વકતા પોતાની મેળે નિરંતર ગુણગાનમાં તત્પર રહે છે. (૧૯)

ઉદ્દૃતોદકવત્ સર્વે પતિતોદાકવત્ તથા ।।
ઉકતાતિરિકતવાકયાનિ ફલં ચાપિ તથા તત: ।।૨૦।।

શબ્દાથ-ઉપર કહેલા વકતાઓનાં વચનોથી જૂદા વચન કહેનારા બીજા સર્વ વકતાઓ (જેમનું નિરૂપણ આ ગ્રંથમાં કર્યું નથી તે) વરાળના પાણી જેવા અથવા જલાશયમાંથી પાત્રમાં લીધેલ જલ જેવા છે, તથા પૃથ્વી પર પડેલા પાણી જેવા છે. અને તેનાથી ફલ પણ તેવું જ છે. (૨૦)

ઇતિ જીવેન્દ્રિયગતા નાનાભાવં ગતા ભુવિ ।।
રૂપત: ફલતશ્ચૈવ ગુણા વિષ્ણો નિરૂપિતા: ।।૨૧।।

શબ્દાર્થ-આ પ્રકારે રૂપથી અને ફલથી પૃથ્વી પર જૂદા જૂદા ભાવને પામેલા જીવ અને ઇન્દ્રિયો વિશે રહેલા વિષ્ણુના ગુણો નિરૂપણ કર્યા છે (૨૧)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો જલભેદ નામનો
ગ્રન્થ સમ્પૂર્ણ.

પંચપદ્યાનિ

ગ્રંથપરિચય-શ્રોતાના ભેદ, શ્રીમદાચાર્યચરણોએ આ ગ્રન્થમાં પુષ્ટિ અને મર્યાદા એમ બે માર્ગ વડે શ્રોતા ભકતોનું નિરૂપણ કરેલું છે. તેમાં પુષ્ટિમાર્ગીય ઉત્તમ શ્રોતા અને મર્યાદા-માર્ગીયમધ્યમ, અધમ ઉત્તમ અને શ્રોતાનાં લક્ષણો જણાવેલા છે.

શ્રીકૃષ્ણરસવિક્ષિપ્તમાનસારતિવર્જિતા:
અનિવૃર્તા લોકવેદે તે મુખ્યા: શ્રવણોત્સુકા ।।૧।।

શબ્દાર્થ-શ્રીકૃષ્ણના ભજનાનન્દરૂપી રસમાં જેમનું મન લાગેલું છે એવા રમણ વિનાના લૌકિક વૈદિક ફલની મનમાં કાંઈ ઈચ્છા ન હોવાથી તેમાં જેમને આનંદ આવતો નથી એવા, ભગવત્કથાશ્રવણમાં જેમનો ઉત્સાહ સદા સ્થાયી રહે છે એવા, તેઓ શ્રોતામાં મુખ્ય છે. (૧)

વિકિલન્નમનસો યે તુ ભગત્સ્મૃતિવિહ્વલા: ।।
અર્થૈકનિષ્ઠાસ્તે ચાપિ મધ્યમા: શ્રવણોત્સુકા: ।।૨।।

શબ્દાર્થ-વિશેષ કરીને જેમનું મન કોમળ છે, એટલે ભગવદ્ગુણના શ્રવણની અસર થાય તેવા મનવાળા, ભગવાનની સ્મૃતિ

થાય ત્યારે વિકલ બની જાય તેવા, અને જે મોક્ષના અથવા બીજી રીતે કૃતાર્થ થવામાં નિષ્ઠાવાળા, ભગવાનના ગુણગાનના શ્રવણમાં ઉત્સાહવાળા છે, તે પણ મધ્યમ શ્રોતા છે. (૨)

નિ:સન્દિગ્ધં કૃષ્ણતત્ત્વં સર્વભાવેન યે વિદુ: ।।
તે ત્વાવશાત્ તુ વિકલા નિરોધાદ્વા ન ચાન્યથા ।।૩।।

શબ્દાર્થ-જેઓ સંદેહરહિત શ્રીકૃષ્ણતત્ત્વને સર્વભાવદ્વારા જાણે છે તેઓ શ્રવણ વખતે આવેશથી અથવા નિરોધથી નિશ્ચય વિકલ થાય છે, પરંતુ બીજે પ્રકારે સર્વદા વિકલ થતા નથી. (૩)

પૂર્ણભાવેન પૂર્ણાર્થા: કદાચિન્ન તુ સર્વદા ।।
અન્યાસકતાસ્તુ યે કેચિદધમા: પારકીર્તિતા: ।।૪।।

શબ્દાર્થ-કોઈ વખત પૂર્ણભાવ વડે પૂર્ણ અર્થવાળા છે. પણ સર્વદા તેવા થતા નથી કોઈ અન્ય લૌકિક વૈદિકમાં પણ આસકિત-વાળા છે તેઓ અધમ, હલકા પ્રકારના, શ્રોતા કહેવાય છે. (૪)

અનન્યમનસો મર્ત્યા ઉત્તમા: શ્રવણાદિષુ ।।
દેશકાલદ્રવ્યકર્તૃમન્ત્રકર્મપ્રકારત: ।। ૫ ।।

શબ્દાર્થ-દેશ, કાલ, દ્રવ્ય, કર્તા, મન્ત્ર અને કર્મના પ્રકારથી અનન્યમનવાળા મરણ ધર્મવાન મનુષ્ય શ્રવાર્ણાદિમાં ઉત્તમ છે. આ શ્રોતા બાહ્યજ્ઞાનદષ્ટિવાળા શ્રોતા ગણાય છે. (૫)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલ પંચપદ્યાનિ
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ

સંન્યાસનિર્ણય

ગ્રન્થપરિચય—સન્યાસનિર્ણય ગ્રન્થ શ્રીમદ્દાચાર્યજીએ નિજસેવક નરહરિ સંન્યાસીને સંન્યાસનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપદેશવાને અને ભકતોને સરલ રીતે સમજાવવાને પ્રકટ કરેલો છે. પ્રશ્ચાત્તાપની નિવૃત્તિ માટે પરિત્યાગ-સંન્યાસ-વિશેષે ભકિતમાર્ગમા અને જ્ઞાનમાર્ગમાં કહેલો છે કર્મમાર્ગમાં સંન્યાસનો નિષેધ છે. તેમાં ખાસ કરીને કલિયુગમાં તો નહિ જ લેવો. ભકિતમાર્ગમાં સાધન દશામાં શ્રવણાદિની સિદ્ધિ માટે સંન્યાસ સુખ આપનારો નથી ફલાર્થે-વિરહાનુભાવ માટે-સંન્યાસ કર્તવ્ય છે. જો પ્રેરણા તેવી હોય તો જો સ્રીપુત્રાદિનું બંધન હોય તો સંન્યાસનાં બાહ્યચિહ્ન ત્રિદંડ વગેરેની જરૂર રહે છે. તેવું બંધન ના હોય તો બાહ્યચિહનની જરૂર નથી. આવા સંન્યાસનાં લક્ષણ (૧) વિકલપણું અને (૨) અસ્વસ્થપણું એ બે છે ત્યાગના ગુરૂ અક્ષરબ્રહ્મપની અપેક્ષાએ કૌડિન્યઋષિ અને પુરૂષોત્તમની પ્રાપ્તિ માટે શ્રી ગોપીજનોને માનેલા છે. માટે તેમણે કરેલા સંન્યાસ પ્રમાણેનો સંન્યાસ કર્તવ્ય છે અને ભાવનાથી સિદ્ધ થયેલો ભાવ તે જ સાધન કહેલું છે અંતરમાં રહેલા અંતર્યામી અંતરના દોષો નાશ કરતા નથી પણ ગુપ્ત રહેલા અંતરાત્મા પ્રભુ ભકતના પૂર્ણ વિરહ વડે બહાર પ્રકટ થાય છે અને તે અંતર્યામી સાથે મળે છે ત્યારે અંતરના દોષ નાશ કરી ભગવદ્દરૂપપણું આપે છે તેમ થતા સુધી જીવન ટકાવી રાખવા પ્રભુના ગુણગાન કરવાં. પ્રભુ પોતાના ભકતોને સ્વરૂપાનંદ આપવા વાળા છે તેથી તે તેમને તે મોહ પમાડતા નથી

પશ્ચાત્તાપનિવૃત્ત્યર્થં પરિત્યાગો વિચાર્યતે ॥
સ માર્ગદ્વિતયે પ્રોકતો ભકતૌ જ્ઞાને વિશેષતઃ ॥૧॥

શબ્દાર્થ-પ્રશ્ચાત્તાપની નિવૃત્તિ માટે પરિત્યાગ-સંન્યાસનો વિચાર કરવામાં આવે છે. સંન્યાસગ્રહણ વિશેષે કરીને ભકિતમાર્ગમાં (ભકિમાર્ગીય સંન્યાસ)અને જ્ઞાનમાર્ગમાં (જ્ઞાનમાર્ગીય સંન્યાસ) એ બંને માર્ગમાં કહેલો છે. (૧)

કર્મમાર્ગે ન કર્તવ્યઃ, સુતરાં કલિકાલતઃ ॥
અત આદૌ ભક્તિમાર્ગે, કર્તવ્યત્વાદ્ વિચારણા ॥૨॥

શબ્દાર્થ-વિશેષે કરીને કાલિકાલને લીધે કર્મમાર્ગની પ્રણાલી અનુસાર ત્યાગ સંન્યાસ-કરવા યોગ્ય નથી. ભકિતમાર્ગ અનુસાર તે કર્તવ્યરૂપ હોવાથી ભકિતમાર્ગીય સંન્યાસ પર વિચાર કરાય છે. (૨)

શ્રવણાદિપ્રસિદ્દ્ધ્યર્થં, કર્તવ્યશ્ચેત્ સ નેષ્યતે ॥
સહાયસંગસાધ્યત્વાત્, સાધનાનાંચ રક્ષણાત્ ॥૩॥
અભિમાનાન્નિયોગાચ્ચ, તદ્ધર્મૈશ્ચ વિરોધતઃ ॥ ૩॥

શબ્દાર્થ-શ્રવાણાદિ સારી રીતે થઇ શકે તે સારૂ સંન્યાસ કરવો કર્તવ્યરૂપ છે એમ જો કહેવામાં આવે તો તે નહીં ઇચ્છવા યોગ્ય છે. શ્રવણાદિ સહાયથી અને સહાય સંગથી સિદ્ધિ થાય છે, અને શ્રવણાદિના સાધનોનું રક્ષણ કરવું જોઇએ (જે ત્યાગમા બને નહીં) વળી શ્રવણાદિમાં ઉત્તમતાનું અભિમાન અથવા અહંતા-મમતા રહે છે, અને શ્રવણાદિ નિરંતર કરવું જોઈએ. તે સંન્યાસીને પાળવાના નિયમથી તે ધર્મો વડે વિરોધ હોવાથી કર્તવ્યરૂપ નથી. (૩॥)

ગૃહાદેર્બાધિકત્વેન, સાધનાર્થં તથા યદિ ॥ ૪ ॥
અગ્રેડપિ તાદૃશૈરેવ, સંગો ભવતિ નાન્યથા ॥
સ્વયં ચ વિષયાક્રાન્તઃ, પાષણ્ડી સ્યાત્ તુ કાલતઃ ॥૫॥

શબ્દાર્થ-જો શ્રવણાદિમાં ઘર વગેરે બાધકપણું હોવાથી સાધન માટે સંન્યાસ ગ્રહણ કરવામાં આવે તો આગળ પણ પ્રથમ જણાવેલાઓની સાથે સંગ થાય છે. ભકિતમાર્ગના શ્રવણ ધર્મ બતાવનારાઓનો સંગ કલિકાલને લીધે થતો નથી. તેથી પોતે તેવાઓના સંગથી તેમના જેવા વિષયાસકત અને પાખંડી થાય છે. (૫)

વિષયાક્રાન્તદેહાનાં નાવેશ: સર્વદા હરે: ॥
અતોઽત્ર સાધને ભક્તા, નૈવ ત્યાગ: સુખાવહ: ॥૬॥

શબ્દાર્થ-જેઓનો દેહ વિષયાસકત હોય છે તેમને શ્રીહરિનો આવેશ નિરંતર થઈ શકતો નથી. તે માટે અહીં ભકિતમાર્ગમાં સાધન દશામાં ત્યાગ-સંન્યાસ ગ્રહણ કરવો તે સુખ આપનાર થતો જ નથી. (૬)

વિરહાનુભવાર્થં તુ, પરિત્યાગ: પ્રશસ્યતે ॥
સ્વીયબન્ધનિવૃત્ત્યર્થં વેષ: સોઽત્ર ન ચાન્યથા ॥૭॥

શબ્દાર્થ-ભગવાનના વિરહનો અનુભવ કરવા માટે તો ત્યાગસંન્યાસ-લેવો તે પ્રશંસનીય છે. પોતાના સ્ત્રીપુત્રાદિનો મોહરૂપી બંધન તોડવા અથવા સંબંધથી થનારી વિવિધ પ્રકારની ઉપાધિઓથી બચવા સંન્યાસનો વેષ છે. બીજા કોઈ કારણ માટે નથી. (૭)

કૌણ્ડિન્યો ગોપિકા: પ્રોક્તા ગુરવ: સાધનં ચ તત ॥
ભાવો ભાવનયા સિદ્ધ:, સાધનં નાન્યદિષ્યતે ॥૮॥

શબ્દાર્થ-કૌડિન્યઋષિ અને શ્રીગોપીજન ભકિતમાર્ગમાં ગુરૂઓ કહેલા છે. તેમણે જે સાધન કર્યા તે સાધન શ્રેષ્ઠ છે. ભાવનાદ્વારા ભાવ સિદ્ધ થાય છે. તેનાથી બીજું કોઈ સાધન સ્વીકારાતું નથી. (૮)

વિકલત્વં તથાઽસ્વાસ્થ્યં, પ્રકૃતિ: પ્રાકૃતં ન હિ ॥
જ્ઞાનં ગુણાશ્ચ તસ્યૈવં, વર્તમાનસ્ય બાધકા: ॥૯॥

શબ્દાર્થ-વિકલતા અને અસ્વસ્થતા એ વિરહપણાનો સ્વભાવ છે, તે પ્રાકૃત નથી જ. તેને-એવા ભાવમાં જે રહેલા છે તેને-જ્ઞાન અને ગુણો બાધક છે. (૯)

સત્યલોકે સ્થિતિર્જ્ઞાનાત્, સંન્યાસેન વિશેષતાત્ ॥
ભાવના સાધનં યત્ર, ફલં ચાપિ તથા ભવેત્ ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ-સંન્યાસથી પ્રબલ થયેલા જ્ઞાન વડે સત્ય લોકમાં સ્થિતિ થાય છે અને જે પુરૂષમાં ભાવનારૂપ ભકિતરૂપ—સાધન છે તેને ફલ પણ સાક્ષાત્ પ્રભુદર્શનની પ્રાપ્તિરૂપ થાય છે. (૧૦)

તાદશા: સત્યલોકાદૌ તિષ્ઠન્ત્યેવ ન સશય: ॥
બહિશ્ચેત્પ્રકટ: સ્વાત્મા, વહ્નિવત્ પ્રવિશેદ્યદિ ॥૧૧॥
તદૈવ સકલો બન્ધો, નાશમેતિ ન ચાન્યથા ૧૧॥

શબ્દાર્થ-તેવા પ્રબળ જ્ઞાનવાળા સંન્યાસીઓ સત્યલોક વગેરેમાં રહે છે જ, તેમાં સંશય નથી (ભકિતમાર્ગમાં તો) જેમ લાકડામાં સર્વત્ર રહેલો અગ્નિ મંથનથી જો પ્રકટ થઇ પાછો લાકડામાં પ્રવેશ કરે ત્યારે લાકડું મટીને અગ્નિરૂપ થાય છે, તેવી રીતે સર્વત્ર વ્યાપ્ત પોતાનો આત્મા ભાવના વડે બહાર પ્રકટ થઇને પાછો અંદર પ્રવેશ કરે, ત્યારે જ સમસ્ત સાંસારિક બંધન તૂટી જાય છે. બીજા કોઇ પ્રકારે નહીં (૧૧॥)

ગુણાસ્તુ સંગરાહિત્યાજ્જીવનાર્થં ભવન્તિ હિ ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ-ભગવદ્‌ગુણો તો વિરહભાવનાવાળાનો-લૌકિક આસકિત વિનાઓને-જીવન ટકાવી રાખવા માટે નકકી ઉપયોગ થાય છે. (૧૨)

ભગવાન્ ફલરુપત્વાન્નાત્ર બાધક ઇષ્યતે ॥
સ્વાસ્થ્યવાકયં ન કર્તવ્યં, દયાલુર્ન વિરૂધ્યતે ॥૧૩॥
દુર્લભોઽયં, પરિત્યાગ પ્રેમ્ણા સિધ્યતિ નાન્યથા ૧૩॥

શબ્દાર્થ-શ્રીભગવાન ફલરૂપ છે, તેથી તે અહીં વિઘ્નકર્તા નથી. ભકતને સ્વસ્થતા થાય તેવું વાકય કહેવાનું ભગવાનને કર્તવ્ય નથી, કેમકે ભગવાન દયાળું છે. તે દયાળુતાની વિરુદ્ધ નથી થતા. આ પરિત્યાગ દુર્લભ છે, તે પ્રેમથી સિદ્ધ થાય છે, બીજે પ્રકારે નહીં. (૧૩॥)

જ્ઞાનમાર્ગે તુ સંન્યાસો, દ્વિવિધોઽપિ વિચારિત:॥૧૪॥
જ્ઞાનાર્થમુત્તરાંગં ચ, સિદ્ધિર્જન્મશતૈ: પરમ્ ॥
જ્ઞાનં ચ સાધનાપેક્ષં, યજ્ઞાદિશ્રવણાન્મતમ્ ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ-જ્ઞાનમાર્ગમાં તો સંન્યાસનો બે પ્રકારથી વિચાર કરેલો છે. (૧) જ્ઞાનપ્રાપ્તિ સારૂ વિવિદિષા સંન્યાસ-વિશેષે કરીને જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છાથી ઘરનો ત્યાગ કરાય તે અને (૨)-વિદ્વત સંન્યાસ-જ્ઞાન થયા પછી ઘરનો ત્યાગ કરાય તે. એવી રીતના છે, પરંતુ તેની સિદ્ધિ સેંકડો જન્મ પછી છે. જ્ઞાનને સાધનની અપેક્ષાપણું યજ્ઞાદિના શ્રવણથી માનલું છે. (૧૫)

અત: કલૌ સ સંન્યાસ:, પશ્ચાત્તાપાય નાન્યથા ॥
પાષણ્ડિત્વં ભવેચ્ચાપિ, તસ્માજ્જ્ઞાને ન સંન્યસેત્૧૬॥
સુતરાં કલિદોષાણાં, પ્રબલત્વાદિતિસ્થિતિ: ॥૧૬॥॥

શબ્દાર્થ-તેથી કલિયુગમાં જ્ઞાનમાર્ગીય સંન્યાસ પશ્ચાત્તાપ કરાવે છે. બીજા પ્રકારે ફલદાતા નથી. અને વળી તે પ્રકારના સંન્યાસથી પાખંડીપણું થાય છે. તેથી જ્ઞાનમાર્ગમાં સંન્યાસ લેવો તે કોઇ પ્રકારે યોગ્ય નથી તેમાં કલિયુગના દોષોનું પ્રબલપણું હોવાથી વિશેષે કરીને એ પ્રમાણેનો નિર્ણય કરેલો છે (૧૬॥)

ભકિતમાર્ગેઽપિ ચેદ્દોષસ્તદા કિં કાર્યમુચ્યતે ॥૧૭॥
અત્રારમ્ભે ન નાશ: સ્યાદ્દ, દૃષ્ટાન્તસ્યાપ્યભાવત: ॥
સ્વાસ્થ્યહેતો: પ્રરિત્યાગાદ્બાધ: કેનાસ્ય સમ્ભવેત્ ૧૮

શબ્દાર્થ-ભકિતમાર્ગમાંજો પરિત્યાગ કરવામાં (કલિ વગેરેથી પ્રાપ્ત થતો) દોષ આવતો હોય તો શું કરવું તે કહેવામાં આવે છે. અહીં આરંભદશામાં, પરિત્યાગ કરવામાં નાશ થતો નથી. વળી એવા દષ્ટાંતનો પણ અભાવ છે, તેથી પણ તેમાં નાશ નથી. સ્વસ્થતા લાવનાર કારણો-ભિક્ષા વગેરેનો-ત્યાગ કરવાથી, પછી કોનાથી આના વિઘ્નની સંભાવના છે? (૧૮)

હરિરત્ર ન શકનોતિ, કર્તું બાધાં કુતોઽપરે ॥
અન્યથા માતરો બાલાન્, ન સ્તન્યૈ:પુપુષુ: કવચિત્ ૧૯

શબ્દાર્થ-અહીં ભગવાન પોતે પણ આ પરિત્યગ કરવામાં વિઘ્ન કરવાને શકિતમાન નથી. તો પછી કાલ વગેરે બીજાઓ તો કયાંથી જ વિઘ્ન કરી શકે? જો ભગવાન બાધ કરે તો માતાઓ કોઇપણ વખતે પોતાના બાળકનું ધાવણથી પોષણ જ ના કરે. (૧૯)

જ્ઞાનિનામપિ વાકયેન, ન ભકતં મોહયિષ્યતિ ॥
આત્મપ્રદ: પ્રિયશ્ચાતિ, કિમર્થં મોહયિષ્યતિ ॥ ૨૦ ॥

શબ્દાર્થ-જ્ઞાનીઓના ઉપદેશ વાક્યોથી પ્રભુ પોતાના ભકતને મોહમાં નાંખશે નહીં. કેમકે તે પોતાના સ્વરૂપનું દાન કરનારા અને વળી પ્રિય છે. તે કેવા પ્રકારે ભકતને મોહ કરે ના જ કરે. (૨૦)

તસ્માદુક્તપ્રકારેણ, પરિત્યાગો વિધિયતામ્ ॥
અન્યથા ભ્રશ્યતે સ્વાર્થાદિતિ મે નિશ્ચિતા મતિઃ ૨૧॥

શબ્દાર્થ-માટે ઉપર કહેલા પ્રકારથી ભકતોએ પરિત્યાગ, સંન્યાસ, કરવો જો એમ ન કરે તો સ્વાર્થ-ભગવદ્‌વિરહાનુભવ અને ભગવદ્‌પ્રસાદ-ગુમાવી બેસે છે એમ મારી દઢ બુદ્ધિ છે. (૨૧)

ઇતિ કૃષ્ણપ્રસાદેન, વલ્લભેન વિનિશ્ચિતમ્ ॥
સંન્યાસવરણં ભકતાવન્યથા પતિતો ભવેત્ ॥૨૨॥

શબ્દાર્થ-આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ ભકિતમાર્ગમાં સંન્યાસનો અંગીકાર નિશ્ચય કર્યો છે. આજ્ઞા વિના સંન્યાસ ગ્રહણ કરે તો પતન જ થાય (૨૨)

શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો સંન્યાસનિર્ણય
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ

નિરોધલક્ષણ

ગ્રંથપરિચય-શ્રીમદાચાર્યજીએ નિરોધલક્ષણ નામના ગ્રંથમાં નિરોધની પ્રથમ મધ્યમ અને ઉત્તમ દશા, તેના સાધન અને ફલનું નિરૂપણ કરેલું છે. નિરોધ એટલે પ્રપંચને ભૂલી જઈને ભગવાનમાં આસકિત થાય તે.

યચ્ચ દુઃખં યશોદાયા, નન્દાદીનાં ચ ગોકુલે ॥
ગોપિકાનાં તુ યદ્દ દુઃખં, તદ્દ દુઃખં સ્યાન્ મમ કવચિત્૧

શબ્દાર્થ-શ્રીગોકુલમાં શ્રીયશોદાજીને અને શ્રીનંદરાયજી વગેરેને અને તેમના સંબધવાળાં બીજાઓને (પરમ ફલ આપવાવાળા શ્રીપ્રભુએ) જે દુઃખ આપ્યું છે, પુનઃ (તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટ) શ્રીગોપીજનોને જે દુઃખ થયું તે દુઃખ મને કયારેક થાઓ. (૧)

ગોકુલે ગોપિકાનાં તુ, સર્વેષાં વ્રજવાસિનામ્ ॥
યત્ સુખં સમભૂત્ તન્મે, ભગવાન્ કિં વિધાસ્યતિ ॥૨॥

શબ્દાર્થ-શ્રીગોકુલમાં શ્રીગોપીજનોને વળી સર્વ વ્રજમાં રહેનારાઓને, જે સુખ સારી રીતે થયું તે સુખ મારા ભગવાન શું મને આપશે? (૨)

ઉદ્ધવાગમને જાત, ઉત્સવઃ સુમહાન્ યથા ॥
વૃન્દાવને ગોકુલે વા, તથા મે મનસિ કવચિત્ ॥૩॥

શબ્દાર્થ-શ્રીવૃંદાવનમાં અથવા શ્રીગોકુલમાં ઉદ્ધવજી પધાર્યા ત્યારે જેવો અત્યંત મોટો ઉત્સવ થયો તેવો મારા મનમાં કોઈકવાર થાઓ. (૩)

મહતાં કૃપયા યાવદ્ ભગવાન્ દયયિષ્યતિ ॥
તાવદાનન્દસન્દોહઃ, કીર્ત્યમાનઃ સુખાય હિ ॥૪॥

શબ્દાર્થ-મોટાઓની કૃપાથી જ્યાંસુધી ભગવાન દયા કરશે, ફલદાન કરશે, ત્યાંસુધી કીર્તન કરવા યોગ્ય આનંદરૂપ પ્રભુ નિશ્ચય સુખરૂપ થાય છે. (૪)

મહતાં કૃપયા યદ્વત્, કીર્તનં સુખદં સદા ।।
ન તથા લૌકિકાનાં તુ, સ્નિગ્ધભોજનરૂક્ષવત્ ।।૫।।

શબ્દાર્થ-જેવી રીતે મોટાંઓની કૃપાથી તેમણે કરેલું લીલા-વિષયક ભગદ્ગુણોનું કીર્તન નિરંતર સુખ આપે છે. તેમ લૌકિક પુરૂષોએ કરેલું લૌકિક વિષયનું કીર્તન સુખ આપતું નથી. જેમ ઘીવાળું ભોજન બધી ઇંદ્રિયોનું પોષણ કરે છે તેમ લુખા ભોજનથી થતું નથી, અર્થાત્ સુખ આપતું નથી. (૫)

ગુણગાને સુખાવાપ્તિર્ગોવિન્દસ્ય પ્રજાયતે ।।
યથા તથા શુકાદીનાં નૈવાત્મનિ કુતોઽન્યતઃ ।।૬।।

શબ્દાર્થ-ગોવિંદના ગુણગાનમા જે સુખની પ્રાપ્તિ છે તે નિર્ગુણમાં નિષ્ઠાવાળા શ્રીશુકદેવજી વગેરેના હૃદયમાં પણ થતી નથી. તો બીજી કોઇરીતે તો ક્યાંથી જ થાય? અથવા શુકાદિને ગોવિંદના ગુણગાનમાં જેવું સુખ થયું તેવું સુખ તેમને નિર્ગુણના ધ્યાનમાં પોતાના આત્માને વિષે થયેલું નથી, તો બીજાને પણ ક્યાંથી થાય? (૬)

કિલશ્યમાનાંજનાન્ દૃષ્ટ્વા, કૃપાયુક્તો યદા ભવેત્ ।।
તદા સર્વં સદાનન્દં, હૃદિસ્થં નિર્ગતં બહિઃ ।।૭।।

શબ્દાર્થ-પોતાની પ્રાપ્તિને માટે ક્લેશ પામતા ભક્તોને જોઇને જ્યારે પ્રભુ કૃપા કરે ત્યારે હૃદયમાં રહેલા સર્વાંશ સંપૂર્ણ પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા બહાર પ્રકટ થાય છે. (૭)

સર્વાનન્દમયસ્યાપિ, કૃપાનન્દઃ સુદુર્લભઃ ।।
હૃદ્ગતઃ સ્વગુણાન્, શ્રુત્વા પૂર્ણઃ પ્લાવયતે જનાન્।।૮।।

શબ્દાર્થ-સંપૂર્ણ આનંદમય પ્રભુનો પણ કૃપારૂપી આનંદ અત્યંત દુર્લભ છે. હૃદયમાં રહેલા પ્રભુ પોતાના ગુણો ગવાતા સાંભળીને કૃપાથી પૂર્ણ થઈને ભક્તજનોને રસથી પૂર્ણ કરે છે.(૮)

તસ્માત્ સર્વં પરિત્યજ્ય, નિરુદ્ધૈઃ સર્વદા ગુણાઃ ।।
સદાનન્દપરૈર્ગેયાઃ, સચ્ચિદાનન્દતા તતઃ ।। ૯ ।।

શબ્દાર્થ-ભાવના કરતાં ગુણગાનથી ભગવાન વધારે પ્રસન્ન થાય છે તેથી સર્વનો (પ્રપંચમાં મમતાબુદ્ધિનો) ત્યાગ કરીને પ્રપંચવિસ્મૃતિપૂર્વક ભગવદાસક્તિવાળા થઇને, હૃદયમાં રહેલી સૃષ્ટિમાં એકતાન થઈને સદા પ્રભુના ગુણોનું ગાન કર્યાં કરવું. એથી એને મેળે જ બીજા કોઇ સાધન વિના સત્, ચિત્ અને આનંદપણું પ્રાપ્ત થાય છે. (૯)

અહં નિરુદ્ધો રોધેન, નિરોધપદવીં ગતઃ ।।
નિરૂદ્ધાનાં તુ રોધાય, નિરોધં વર્ણયામિ તે ।।૧૦।।

શબ્દાર્થ-સંસારાવેશરહિત થઈને, ઇંદ્રિયનિગ્રહ કરીને હું ભગવદાસક્ત થયો છું. અને નિરોધના માર્ગને પ્રાપ્ત થયો છું. અને સંસારમાં નિરોધની ઇચ્છાવાળા ભક્તોના વિરોધને માટે-સંસારવેશરહિત કરવાને-તને નિરોધનું વર્ણન કરૂં છું. (૧૦)

હરિણા યે વિનિર્મુક્તા-સ્તે મગ્ના ભવસાગરે ।।
યે નિરૂદ્ધાસ્ત એવાત્ર, મોદમાયાન્ત્યહર્નિશમ્ ।।૧૧।।

શબ્દાર્થ-શ્રીહરિએ જેમનો-સંસારમાં રચ્યા પચ્યા રહેનારાઓનો-ત્યાગ કર્યો છે તેઓ ભવસાગરમાં ડુબી ગયા છે, અને જે ભગવાનમાં નિરોધ પામ્યાછે-સંસારની બાબતમાં ભૂલી ગયેલા અને ભગવદ્વિષયમાં મગ્ન રહેલા છે-તેઓ પ્રભુના ગુણગાનમાં રાત્રિ દિવસ આનન્દ પ્રાપ્ત કરે છે. (૧૧)

સંસારાવેશદુષ્ટાનાંઇન્દ્રિયાણાં હિતાય વૈ ॥
કૃષ્ણસ્ય સર્વવસ્તૂનિ, ભૂમ્નઃ ઇશસ્ય યોજ્યેત્ ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ-સંસારના આવેશથી દુષ્ટ થયેલી ઇંદ્રિયોના હિતને માટે સર્વ ઇંદ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર ઇશ્વર, સર્વત્ર વ્યાપક શ્રીપુરૂષોત્તમને વિષે સર્વ વસ્તુઓ નિશ્ચય જ જોડવી, ભગવાન સાથે સંબંધ કરવો. વિનિયોગ કરવો. (૧૨)

ગુણેષ્વાવિષ્ટચિત્તાનાં, સર્વદા મુરવૈરિણઃ ॥
સંસારવિરહક્લેશૌ, ન સ્યાતાં હરિવત્ સુખમ્ ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ-મુરદૈત્યના વૈરી પ્રભુના ગુણોમાં-લીલાઓમાં નિરંતર જેમનું ચિત્ત આસકત છે એવા ભકતોને અહંતા-મમાતાત્મક સંસારના વિરહથી થતો કલેશ નહીં થાય, પણ પ્રભુની માફક સુખ થાય છે. (૧૩)

તદા ભવેદ્ દયાલુત્વા-મન્યથાક્રૂરતા મતા ॥
બાધશંકાપિ નાસ્ત્યત્ર, તદધ્યાસોપિ સિદ્ધયતિ ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ-ઉપર કહ્યા પ્રમાણે થાય ત્યારે પ્રભુની કૃપા સમજવી તેમ ન થાય તો-પ્રભુના ગુણોનો આવેશ ન થાય તો-ભકિતના માર્ગમાંથી પડાય નહીં એટલું થાય. અહીં નિરોધમાંથી પડવાના કોઈ પ્રકારના બાધની શંકા કરવી નહીં, (અને પ્રભુસ્મરણ થાય તો પણ) ભગવાનમાં અધ્યાસ સિદ્ધ થાય છે. (૧૪)

ભગવદ્ધર્મસામર્થ્યાદ્, વિરાગો વિષયે સ્થિરઃ ॥
ગુણૈર્હરેઃસુખસ્પર્શાન્ન દુઃખં ભાતિ કર્હિચિત્ ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ-ભગવાનના ધર્મોના સામર્થ્યથી વિષયોમાં વૈરાગ્ય સ્થિર થાય છે. પ્રભુના ગુણગાનથી, હરિસુખનો સ્પર્શ થવાથી

દુઃખ કોઈ પણ સમયે જણાતું નથી, દુઃખનું ભાન થતું નથી. (૧૫)

એવં જ્ઞાત્વા જ્ઞાનમાર્ગાદુત્કર્ષો ગુણવર્ણને ॥
અમત્સરૈર્લુબ્ધૈશ્ચ, વર્ણનીયાઃ સદા ગુણાઃ ॥ ૧૬ ॥

શબ્દાર્થ-એ પ્રમાણે પ્રભુના ગુણગાનમાં જ્ઞાનમાર્ગથી ઉત્તમતા જાણીને, ઇર્ષ્યાનો અને લાભનો ત્યાગ કરીને સર્વદા પ્રભુના ગુણગાન કરવા. (૧૬)

હરિમૂર્તિઃ સદા ધ્યેયા, સંકલ્પાદપિ તત્ર હિ ॥
દર્શનં સ્પર્શનં સ્પષ્ટં, તથા કૃતિગતી સદા ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ-શ્રીભગવાનના સ્વરૂપનું નિરંતર ધ્યાન કરવું, કેમકે સ્વરૂપમાં ભગવદ્ભાવથી દર્શન, સ્પર્શ-ચક્ષુ અને ત્વચાનાં કાર્ય-સ્પષ્ટપણે થઇ શકે છે, તે પ્રમાણે હાથ પગનાં કાર્ય પણ ભગવદ્વિનિયોગમાં આવે છે (૧૭)

શ્રવણં કીર્તનં સ્પષ્ટં, પુત્રે કૃષ્ણપ્રિયે રતિઃ ॥
પાયોર્મલાંશત્યાગેન, શેષભાગં તનૌ નયેત્ ॥ ૧૮ ॥

શબ્દાર્થ-શ્રવણ કીર્તન પણ સ્પષ્ટપણે થઈ શકે છે. કૃષ્ણ જેને પ્રિય છે એવા પુત્રની કામનામાં પ્રીતિ કરવી. ગુદા ઇંદ્રિયનું કાર્ય જે મલાંશ ત્યાગ કરવો તો વડે તેને શરીરમાં ગૌણભાવ પ્રાપ્ત કરાવવો. (૧૮)

યસ્ય વા ભગવત્કાર્યં, યદા સ્પષ્ટં ન દશ્યતે ॥
તદા વિનિગ્રહસ્તસ્ય, કર્તવ્ય ઇતિ નિશ્ચયઃ ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ-જે ઇંદ્રિયનો અથવા ઇંદ્રિયોનો ભગવદ્ વિનિયોગ સ્પષ્ટ ન જણાય ત્યારે તેનો અથવા તેમનો નિગ્રહ કરવો એમ નિશ્ચય છે. (૧૯)

નાતઃ પરતરો મન્ત્રો, નાતઃ પરતરઃ સ્તવઃ ॥
નાતઃ પરતરા વિદ્યા, તીર્થં નાતઃ પરાત્ પરમ્ ॥૨૦॥

શબ્દાર્થ-આ સાધનસમુદાયથી વધારે ઉત્તમ ન તો કોઇ મંત્ર કે સ્તોત્ર નથી આથી વધારે સારી કોઈ વિદ્યા નથી કે કોઇ તીર્થ પણ નથી (૨૦)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલ નિરોધલક્ષણ
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ.

સેવાફલ

ગ્રંથપરિચય-ભક્તિમાર્ગમાં પુષ્ટિપુષ્ટિ, પુષ્ટિમર્યાદા, અને પુષ્ટિપ્રવાહ એવા ભેદે કરીને પ્રભુ જીવોના ત્રણ પ્રકારનો અંગીકાર કરે છે તેથા અધિકારીના ભેદથી ત્રણ પ્રકારની સેવા થાય છે. તેનાં ત્રણ પ્રકારના ફલ જણાવ્યા છે. પ્રતિબંધો પણ ત્રણ પ્રકારના છે અને તે નિવારણના ઉપાય નિરૂપણ કરેલા છે.

યાદશી સેવના પ્રોક્તા, તત્સિદ્ધૌ ફલમુચ્યતે ॥
અલૌકિકસ્ય દાને હિ, ચાદ્યઃ સિધ્યેન્ મનોરથઃ ॥૧॥
ફલં વા હ્યધિકારો વા ન કાલોત્ર નિયામકઃ ॥૧॥॥

શબ્દાર્થ-જે પ્રકારની સેવા ઉત્તમ રીતે કહેલી છે તેની સિદ્ધિ થવામાં ફલ કહેવાય છે. અલૌકિકના દાનથી પણ મુખ્ય-ફલરૂપ મનોરથો સિદ્ધ થાય છે. (અલૌકિકનું દાન કરે તો) ફલ મળવામાં અથવા અધિકાર મળવામાં કાલ અહિં નિમાયક માનેલો નથી. (કેવલ પ્રભુ જ તેના નિયામક છે.) (૧॥)

ઉદ્વેગઃ પ્રતિબન્ધો વા, ભોગો વા સ્યાત્તુ બાધકમ્ ॥૨॥

શબ્દાર્થ-પણ (સેવાના ફલમાં) ઉદ્વેગ પ્રતિબન્ધ અથવા ભોગ એ ત્રણ વિઘ્નકર્તા થાય છે. (૨)

અકર્તવ્યં ભગવતઃ, સર્વથા ચેદ્ ગતિર્ન હિ ॥
યથા વા તત્ત્વનિર્ધારો, વિવેકઃ સાધનં મતમ્ ॥૩॥

શબ્દાર્થ-ભગવાનને જો સર્વ પ્રકારથી ફલનું દાન કરવાનું ન હોય તો પછી કાંઇ ઉપાય જ નથી, ત્યારે તો જેવી રીતે જે પ્રકારથી શુદ્ધાદ્વૈતજ્ઞાનરૂપી તત્વનો નિશ્ચય કરવો અથવા વિવેક રાખવો એ જ સાધન માનેલું છે. (૩)

બાધકાનાં પરિત્યાગો, ભોગેપ્યેકં તથાપરમ્ ॥
નિષ્પ્રયૂહં મહાન્ ભોગઃ, પ્રથમે વિશતે સદા ॥૪॥

શબ્દાર્થ- સેવામાં વિઘ્ન કરનારાં સર્વ કારણોનો પરિત્યાગ કરવો યોગ્ય છે, તેવી રીતે લૌકિક અને અલૌકિક ભોગમાં પણ લૌકિક ભોગનો તથા બીજો લૌકિક પ્રતિબન્ધ છે તેનો પણ ત્યાગ કરવો. વિઘ્ન વિના તો જે મહા અલૌકિક ભોગ છે તે સેવામાં અંતરાયરૂપ નથી તેનો તો સેવાના પ્રથમ ફળમાં નિરન્તર સમાવેશ થાય છે. (૪)

સવિઘ્નોઽલ્પો ઘાતકઃ સ્યાદ્, બલાદેતૌ સદા મતૌ ॥૪॥

શબ્દાર્થ-લૌકિક ભોગ વિઘ્નવાળો અને અલ્પ છે. લોકકૃત પ્રતિબન્ધ થાય છે. તેથી તે બન્નેને સદા બલપૂર્વક ઘાતક માનેલા છે. (૪॥)

દ્વિતીયે સર્વથા ચિન્તા, ત્યાજ્યા સંસારનિશ્ચયાત્ ॥૫॥

શબ્દાર્થ-બીજામાં. ભગવત્કૃત પ્રતિબન્ધમાં, ચિન્તા સર્વ પ્રકારે ત્યજી દેવી, કારણ કે તેથી સંસારફલ થવાનું છે તે નિશ્ચય છે. (૫)

નન્વાદ્યે દાતૃતા નાસ્તિ, તૃતીયે બાધકં ગૃહમ્ ૫ાા

શબ્દાર્થ-ખરેખર પ્રથમ પ્રતિબંધ ઉદ્વેગમાં ભગવાનને ફલ દેવાની ઇચ્છા નથી. ત્રીજા પ્રતિબન્ધ-લૌકિક ભોગમાં ઘર બાધકરૂપ છે (૫ાા)

અવશ્યેયં સદા ભાવ્યા, સર્વમન્યન્ મનોભ્રમઃ ાા૬ાા

શબ્દાર્થ-આ ફલત્રયી અને પ્રતિબન્ધત્રયી જે પોતાને વશ નથી તેની ભાવના કરવી. બીજું સર્વ મનનો ભ્રમ છે. (૬)

તદીયૈરપિ તત્ કાર્યં, પુષ્ટૌ નૈવ વિલમ્બયેત્ ૬ાા

શબ્દાર્થ-તદીય જનોએ પણ તે કાર્ય કરવું પુષ્ટિમાર્ગમાં (ભગવાન) કદી વિલમ્બ કરતા નથી. (૬ાા)

ગુણક્ષોભેઽપિ દ્રષ્ટવ્ય-મેતદેવેતિ મે મતિઃ ાા ૭ ાા

શબ્દાર્થ-ગુણને લીધે ક્ષોભ થતાં પણ એ જ (ભગવત્કૃત-પ્રતિબન્ધ) વિચારવા યોગ્ય છે. એ પ્રમાણે શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીની એવી મતિ છે (૭)

કુસૃષ્ટિરત્ર વા કાચિ-દુત્પદ્યેત સ વૈ ભ્રમઃ ાા૭ાાાા

શબ્દાર્થ-આ વિષયમાં, વિકલ્પે વિરૂદ્ધ યુકિતની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય તે નિશ્ચય ભ્રમ છે (૭ાા)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યવિરચિત સેવાફલ ગ્રન્થ સંપૂર્ણ.

* * *

ાા શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ાા

પ્રકીર્ણ ઉપદેશ

પંચશ્લોકી

ગૃહં સર્વાત્મના ત્યાજ્યં, તચ્ચેત્ત્યક્તું ન શકયતે ાા
કૃષ્ણાર્થં તત્પ્રયુંજીત, કૃષ્ણોઽનર્થસ્ય મોચકઃ ાા ૧ ાા

શબ્દાર્થ-સર્વાત્મભાવ વડે ગૃહનો ત્યાગ કરવો, તેમ ત્યાગ કરવાનું ન બની શકે તો તે ગૃહનો શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ માટે વિનિયોગ કરવો, કેમકે શ્રીકૃષ્ણભગવાન અનર્થના છોડાવનારા છે. (૧)

સંગઃ સર્વાત્મના ત્યાજ્યઃ, સ ચેત્ત્યક્તું ન શકયતે ાા
સ સદ્ભિઃ સહ કર્તવ્યઃ, સન્તઃ સંગસ્ય ભેષજમ્ ાા૨ાા

શબ્દાર્થ-સંગતિનો સર્વાત્મભાવ વડે ત્યાગ કરવો. તે જો ત્યાગ કરવાનું ન બને તો તે સારાંઓ સાથે કરવો, કેમકે સત્ પુરુષો સંગનું ઓસડ છે. (૨)

અનુકૂલે કલત્રાદૌ, વિષ્ણોઃ કાર્યાણિ કારયેત્ ાા
ઉદાસીને સ્વયં કુર્યાત્, પ્રતિકૂલે ગૃહં ત્યજેત્ ાા૩ાા

શબ્દાર્થ-સ્ત્રીપુત્રાદિ પ્રભુસેવામાં સહાયરૂપ હોય તો સેવાના કામો તેમની પાસે કરાવવાં, જો તેઓ ઉદાસીન હોય તો પોતે સેવાનાં કાર્યો કરવા, તેઓ સેવામાં પ્રતિબંધકરૂપ હોય તો ઘરનો ત્યાગ કરવો. (૩)

તત્ત્યાગે દૂષણં નાસ્તિ, યતઃ કૃષ્ણબહિર્મુખાઃ ાા
અનુકૂલસ્ય સંકલ્પઃ, પ્રતિકૂલવિસર્જનમ્ ાા ૪ ાા

શબ્દાર્થ-તેનો ત્યાગ કરવામાં દોષ નથી, કેમકે તેઓ શ્રીકૃષ્ણથી બહિર્મુખ છે. જો તેઓ પ્રભુસેવાના કાર્યમા અનુકૂલ હોય, સારી રીતે સાથ આપતાં હોય, તો તેમને સાથે રાખી સેવાકાર્ય કરવાં. જો તેઓ પ્રભુસેવાની વિરૂદ્ધ હોય તો તેમનો ત્યાગ કરવો. (૪)

કરિષ્યતીતિવિશ્વાસો, ભર્તૃત્વે વરણં યથા ॥
આત્મનૈવેદ્યકાર્પણ્યે, ષડ્વિધા શરણાગતિઃ ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-જેમ સ્વામીને યોગ્ય લાગે તેમ કરશે એવો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો, આત્મનિવેદન અને દીનતા એ પ્રમાણેની છ પ્રકારથી શરણાગતિ છે. (૫)

શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલ પંચશ્લોકી
નામનો ગ્રંથ સંપૂર્ણ

* * *

શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્ર

ગ્રન્થપરિચય—પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર દૈવી જીવોના ઉદ્ધાર સારૂ પોતાના માહાત્મ્યને વાણીવડે પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા કરી, અને પોતાના મુખારવિંદરૂપ શ્રીમદાચાર્યચરણોનો પ્રાદુર્ભાવ કર્યો. ભગવદાજ્ઞા પ્રમાણે શ્રીઆચાર્યજીએ ભૂતલ પર પધારી શુદ્ધાદ્વૈતમાર્ગ પ્રકટ કરી માર્ગના સિદ્ધાંતરૂપ શ્રીસુબોધિનીજી આદિ અનેક ગ્રન્થો કર્યા છે આ ગ્રંથો નિજજનને શ્રીઆચાર્યજીના અનુગ્રહથી જ યથાર્થ રીતે સમજી શકાય તેવા છે એમ શ્રીમદ્અગ્નિકુમાર-શ્રી વિઠ્ઠલેશ્વરજીને જણાયું ત્યારે તેઓશ્રીએ શ્રીવલ્લભપ્રભુના અનુગ્રહની પ્રાપ્તિ સારૂ શ્રીમદ્વલ્લભાધીશના

મંત્રરૂપ અલૌકિક નામો જે નિત્ય છે તેવાં ૧૦૮ નામો સર્વોત્તમ સ્તોત્રમાં યોજેલાં છે. આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવાથી શ્રી આચાર્યજીની વાણી સુબોધ થઇ જાય છે, ભકિતમાં આવતા પ્રતિબંધો નિવૃત્ત થાય છે, અને ફલરૂપ શ્રીકૃષ્ણાધરામૃતના આસ્વાદની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ શ્રીગુસાંઇજી આ ગ્રંથમાં નિરૂપણ કરે છે.

દીનતા અને નિઃસાધનતા સાથે આ નામો જપવાં ધ્યાન પણ આ નામોમાં જ રાખવું. પુષ્ટિ જીવને આજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે એમ સમજી ભાવનાપૂર્વક નિત્ય નિરંતર નામસ્મરણ કરવું. પ્રથમ શ્રીમહાપ્રભુજીનું મહાત્મ્ય હૃદયમાં સ્થિર કરવું, પછી જપ કરવાથી જપનું ઉત્તમ ફલ મળે છે, જો કે ભાવ સમજ્યા વિના અસ્થિર ચિત્તે નામસ્મરણ કરવાથી જીવના દોષો નાશ પામે છે તે જેમ ભટકતા ચિત્તથી ભોજન કરવામાં આવે અને તેનાથી પેટ ભરાય પણ ભોજનનો આસ્વાદ આવતો નથી તેના જેવું છે. માટે શ્રીકૃષ્ણરસની ઇચ્છાવાળાએ સ્થિર ચિત્તે ભાવપૂર્વક શ્રીસર્વોત્તમજીનો નિત્ય પાઠ કરવો.

પ્રાકૃતધર્માનાશ્રયમપ્રાકૃતનિખિલધર્મરૂપમિતિ ॥
નિગમપ્રતિપાદ્યં યત્તચ્છુદ્ધં સાકૃતિ સ્તૌમિ ॥ ૧ ॥

પ્રાકૃત—પ્રકૃતિના સત્વ રજસ્ અને તમસ્ વગેરે ધર્મોના સંબંધથી રહિત અને અપ્રાકૃત અલૌકિક આનન્દમય સર્વ ધર્મરૂપ, વેદમાં પ્રતિપાદ્ય એવા શુદ્ધ સાકાર પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપની હું સ્તુતિ કરૂં છું.

આ શ્લોકમાં શ્લેષથી રસાત્મક પુરૂષોત્તમ તથા શ્રીમદાચાર્યજી એ બન્નેની સ્તુતિ, બન્નેનું અભિન્નત્વ સૂચવવાને શ્રીમત્પ્રભુચરણ કરે છે ૧.

હવે આવું રસાત્મક સાકાર પુરૂષોત્તમસ્વરૂપ અન્ય શાસ્ત્રવિદ્ પંડિતોને કેમ અજ્ઞાત રહ્યું તેનું કારણ આપશ્રી દર્શાવે છે.—

કલિકાલતમશ્છન્નદૃષ્ટિત્વાદ્વિદુષામપિ ।
સંપ્રત્યવિષયસ્તસ્ય માહાત્મ્યં સમભૂદ્ભુવિ ॥ ૨ ॥

કાલિકાલના અન્ધકારને લઇને વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ પણ ઢંકાઇ ગઈ અને ભૂતલમાં તેથી તે સાકાર રસાત્મક પુરૂષોત્તમનું માહાત્મ્ય આ સમયમાં જ્ઞાનગોચર-પ્રકટ ન થયું ૨

જ્યારે વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ પણ એ પુરૂષોત્તમ સ્વરૂપને ન પહોંચી શકી તો આપે જ એ સ્વરૂપનુ મહાત્મ્ય કેમ જાણ્યું તે જણાવવાને કહે છે:—

દયયા નિજમાહાત્મ્યકરિષ્યન્ પ્રકટં હરિઃ ।
વાણ્યા યદા તદા સ્વાસ્યં પ્રાદુર્ભૂતં ચકાર હિ॥૩॥

દયાથી-(નિજજનોના તાપ દૂર કરવાની ઇચ્છાથી) નિજ-પોતાનું માહાત્મ્ય પુષ્ટિમાર્ગીય લીલારસરૂપ ભાવાત્મક-સર્વાજ્ઞાત-એવું માહાત્મ્મ વાણીદ્વારા પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા હરિને જ્યારે થઈ ત્યારે સ્વઆસ્ય-પોતાના મુખકમલને આપે ભૂયલ ઉપર પ્રકટ કર્યું. જેમ શ્રીપુરૂષોત્તમ આનન્દમય છે તેમ તદાસ્ય મુખ પણ આનન્દરૂપ છે. આ શ્લોકમા હિને સ્થલે કવચિત હ પણ પાઠ છે. ૩.

પ્રભુએ નિજ અલૌકિક માહાત્મ્ય દૈવી જીવોને જણાવવાને નિજ મુખારવિન્દ રૂપ આચાર્યજીને પ્રકટ કર્યા, પરંતુ તેથી

આચાર્યજીના ૧૦૮ નામ નિરૂપણનું પ્રયોજન સ્પષ્ટ થતું નથી તે જણાવવાને આપ એ નામ પ્રાકટયનું પ્રયોજન જણાવે છે:—

તદુક્તમપિ દુર્બોધં સુબોધં સ્યાદ્યથા તથા ।
તન્નામાષ્ટોત્તરશતં પ્રવક્ષ્યામ્યખિલાઘહૃત્ ॥ ૪ ॥

તદુક્ત—શ્રીપુરૂષોત્તમના મુખારવિન્દરૂપ આચાર્યશ્રીના વચનો બહુ ગભીંર અર્થવાલા હોવાથી આધુનિકોને એનો બોધ થતો નથી; તેથી તે વચનો સુખેથી સમજાય તે હેતુથી આ પાપાદિ પ્રતિબંધને દૂર કરનારા ૧૦૮ નામ તેઓશ્રીના કહું છું. જો કે લોકોમા અઘશબ્દનો અર્થ થાય એમ થાય છે તો પણ તેવાં પાપની સંભાવના પણ શ્રીમદાચાર્યજીના શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગમાં વિચરનારાઓમાં બહુ દૂર છે તેથી અહિ અઘશબ્દનો અર્થ શ્રીસુબોધિની આદિ આચાર્યશ્રીએ પ્રકટ કરેલા ગ્રન્થોમાં વિષમ સ્થલોમાં જ્યાં અર્થ સમજ ન પડે તેના કારણરૂપ પ્રતિબંધ એમ કરવો. અને આ ૧૦૮ નામના પાઠથી તે તે પ્રતિબંધ દૂર થતાં આચાર્યશ્રીના ગ્રન્થોનું હાર્દ યથાસ્થિત સુગમ થાય અર્થાત્ આચાર્યશ્રોના ગ્રન્થોના અભ્યાસીઓએ આ શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રનું નિરંતર અનુસંધાન કરવું એમ શ્રીગોકુલેશ પ્રભુનું મર્મ છે.

આ પ્રકારે સ્તોત્રનું પ્રયોજન દર્શાવી આ સ્તોત્રના ઋષિ, છન્દ, દેવતા બીજ વગેરે નિરૂપણ કરે છે.

ઋષિરગ્નિકુમારસ્તુ નામ્નાં છન્દો જગત્યસૌ ।
શ્રીકૃષ્ણાસ્યં દેવતા ચ બીજં કારુણિકઃ પ્રભુઃ ॥૫॥

આ સ્તોત્રના દ્રષ્ટ ઋષિ અગ્નિકુમાર—શ્રીમદ વિઠ્ઠલેશ્વર—છે. છન્દ જગતમાં પ્રસિદ્ધ એવો અનુષ્ટુપ્ છે દેવતા શ્રીકૃષ્ણાસ્ય

—ભગવન્મુખ—શ્રીમદાચાર્યજી છે. કરૂણામય પ્રભુ એ સ્તોત્રનું બીજ છે. વેદવત્ આ સ્તોત્રના ઋષિ વગેરે નિરુપણ કરવાથી વેદના મંત્રોની માફક આ ૧૦૮ શ્રીમદ.ચાર્યજીના નામો પણ નિત્યસિદ્ધ છે. તેનું દર્શન શ્રીગુસાંઇજીએ પ્રથમ કર્યું તેથી એ આ સ્તોત્રના ઋષિ-દ્રષ્ટા-થયા. આ સ્તોત્રના દ્રષ્ટા અગ્નિકુમાર છે એમ કહીને શ્રીમત્પ્રભુચરણ અગ્નિકુમાર-ઋષિરૂપ-કુમારિકા-ગોપીજનોનું સામ્ય સૂચવે છે. કુમારિકાઓને જેમ અલૌકિક સર્વાજ્ઞાત મંત્રનું દર્શન થયું અને તે મંત્ર બલથી ફલપ્રાપ્તિ થઇ તેવી રીતે અહિ પણ આ અલૌકિક સ્તોત્ર પાઠથી અલૌકિક ફલસિદ્ધિ થશે એમ સૂચવાય છે.

શ્રીરઘુનાથજી નામ્નાં છન્દોનુષ્ટુબિહોચ્યતે એમ પાઠ લે છે. અર્થ તો એક છે. ૫

આ સ્તોત્રપાઠનો વિનિયોગ દર્શાવે છેઃ—

વિનિયોગો ભકિતયોગપ્રતિબંધવિનાશને ।
કૃષ્ણાધરામૃતાસ્વાદસિદ્ધિરત્ર ન સંશયઃ ॥ ૬ ॥

ભકિતયોગમાં કોઈ પણ દૃષ્ટ વા અદૃષ્ટરૂપ પ્રતિબંધ આવી પડે તેનો મૂલોચ્છેદ કરવો એ આ સ્તોત્રપાઠનું પ્રયોજન છે. આ સ્તોત્રનાં પાઠનું ફલ શ્રીકૃષ્ણનાં અધરામૃતના આસ્વાદની નિઃસંશય સિદ્ધિ છે. યથાધિકાર આ સ્તોત્રના પાઠ કરનારને તદનુરૂપ અલૌકિક રસાત્મક ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આ પ્રકારે સ્તોત્રનું આવશ્યક નિરૂપણ કરી નામોનો આરંભ કરે છેઃ—

[૧]આનંદઃ [૨]પરમાનંદઃ [૩]શ્રીકૃષ્ણાસ્યં [૪]કૃપાનિધિઃ ।
[૫]દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મા [૬]સ્મૃતિમાત્રાર્તિનાશનઃ ॥ ૭ ॥

આ શ્લોકમાં શ્રીમદાચાર્યજીના ૭ નામનું નિરૂપણ છે. ૧ આનંદ, ૨ પરમાનંદ, ૩ શ્રીકૃષ્ણાસ્ય ૪ કૃપાનિધિ, ૫ દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મા, અને ૬ સ્મૃતિમાત્રાર્તિનાશન.

આનંદ, આ નામ પરમ મંગલ છે. સ્વરૂપ આનંદસ્વરૂપ હોવાથી આચાર્યશ્રીનું પ્રથમ નામ આનંદ થયું. બીજું નામ પરમાનંદ છે. એ નામ આચાર્યનું અગણિતાનંદત્વ સૂચવે છે. તૃતીય નામ શ્રીકૃષ્ણાસ્ય છે. એ નામથી આચાર્યશ્રી સાક્ષાત્ રસાત્મક શ્રીકૃષ્ણના મુખારવિન્દરૂપ છે એમ જણાવ્યું છે. ચતુર્થ નામ આચાર્યશ્રી કૃપાના સમુદ્રરૂપ છે એમ જણાવે છે. પાંચમાં નામથી આચાર્યશ્રીને પ્રાકટ્ય દૈવી જીવોનો ઉદ્ધાર માટે છે એમ કહ્યું છે. કેવલ સ્મરણ કરવાથી આચાર્યશ્રી નિજ ભકતોની આર્તિ—ત્રિવિધતાપ—દુઃખનો નાશ કરે છે એમ જણાવ્યું છે. ૭.

[૭]શ્રીભાગવતગૂઢાર્થપ્રકાશનપરાયણઃ ।
[૮]સાકરબ્રહ્મવાદૈકસ્થાપકો [૯]વેદપારગઃ ॥ ૮ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામનો સમાવેશ છે. ૭ શ્રીભાગવગૂઢાર્થપ્રકાશનપર.યણ, ૮ સાકારબ્રહ્મવાદૈકસ્થાપક, ૯ વેદપારગ. સાતમું નામ શ્રીમદાચાર્યજીએ શ્રીસુબોધિનીજીના આરંભમાં દર્શાવેલા સ્વાવતારપ્રયોજનના આધારે છે. શ્રીમદાચાર્યજી શ્રીભાગવતના ગૂઢાર્થનો પ્રકાશ કરવામાં ઉદ્યુકત છે. નિરંતર શ્રીમદ્ભાગવતના ગૂઢ ર્થમાંજ વિચારાંનષ્ઠ છે. આઠમાં નામથી શ્રીમદાચાર્યજીએ શુદ્ધ સાકાર બ્રહ્મવાદનું જ સ્થાપન કર્યું છે એમ જણાવ્યું છે. નવમું નામ શ્રીમદાચાર્યજી વેદને પાર પહોંચેલા છે એમ જણાવે છે. વેદનું શું તાત્પર્ય છે તે કેવલ શ્રીમદાચાર્યજી જ જાણે છે. ૮.

માયાવાદનિરાકર્તા[૧૦] સર્વવાદિનિરાસકૃત્[૧૧] ।
ભક્તિમાર્ગાબ્જમાર્તણ્ડઃ[૧૨] સ્ત્રીશુદ્રાદ્યુદ્ધૃતિક્ષમઃ[૧૩] ॥૯॥

આ શ્લોકમાં અન્ય ચાર નામનું નિરૂપણ છે. વેદનું તાત્પર્ય શ્રીમદાચાર્યજી જ જાણે છે એમ ઉપરના નામમાં કહ્યું વેદનું તાત્પર્ય માયાવાદમાં નથી જ અને તેથી આચાર્યશ્રીએ તેનું શ્રીમદણુભાષ્યાદિ ગ્રન્થોદ્વારા નિરાકરણ કર્યું છે એમ દશમાં માયાવાદનિરાકર્તા એ નામથી પ્રતિપાદન કર્યું છે. સર્વથી બલવાન્ મલ્લને હરાવ્યો એટલે બધા મલ્લો હાર્યા તેમ માયાવાદનો નિરાસ કર્યો તો પછી સાખ્યાદિ અન્ય વાદોનો નિરાસ આચાર્યશ્રી કરે એમાં તે શું આશ્ચર્ય. આ તાત્પર્ય જણાવવાને અગિયારમું સર્વવાદિનિરાસકૃત્ એ નામ ધર્યું છે. માયાવાદાદિ સર્વ વેદવિરૂદ્ધ વાદોનો નિરાસ કરી શ્રીમદાચાર્યજીએ ભક્તિ માર્ગને ખિલવ્યો છે તે જણાવવાને આચાર્યશ્રીને ભક્તિમાર્ગરૂપ કમલના સૂર્ય બારમાં નામમાં કહ્યા છે. ભક્તિમાર્ગને આચાર્યશ્રીએ ખિલવ્યો એમ જણાવીને અને ભક્તિમાર્ગમાં જીવમાત્ર અધિકારી હોવાથી વેદવત્ સ્ત્રીશૂદ્રના ઉદ્ધારના દ્વાર ત્યાં બંધ નથી, પરંતુ ભક્તિમાર્ગમાં તો સ્ત્રીશૂદ્રને પણ બ્રહ્મણાદિવત્ સમાન અધિકારી છે એમ જણાવીને તેવાં સ્ત્રીશૂદ્રોનો ઉદ્ધાર કરવાને પણ આચાર્યશ્રી શક્તિમાન છે એમ તેરમાં નામમાં જણાવ્યું છે.

અંગિકૃત્યૈવ ગોપીશવલ્લભીકૃતમાનવઃ[૧૪] ।
અંગિકૃતૌ સમર્યાદો[૧૫] મહાકારુણિકો[૧૬] વિભુઃ[૧૭] ॥૧૦॥

આ શ્લોકમાં અધિક ચાર નામ છે. ૧૪ અંગિકૃત્યૈવ ગોપીશવલ્લભીકૃતમાનવઃ, ૧૫ અંગિકૃતૌ સમર્યાદઃ, ૧૬ મહાકારૂણિકઃ, ૧૭ વિભુઃ, ચોદમાં નામનાં એમ જણાવ્યું છે કે

માનવદૈવી જીવ ગોપીશ ભગ-
આચાર્યશ્રીના અંગીકારમાત્રથી જ
વાનને પ્રિય થાય છે. ભગવત્પ્રિયત્વનું કારણ શ્રીમદાચાર્યકૃત
અંગિકાર જ છે, અન્ય સાધનાદિ નહિ. પંદરમાં નામમાં એમ
જણાવ્યું છે કે આચાર્યશ્રી દૈવીજીવનો અંગીકાર કરતી સમયે
સ્વમાર્ગીય મર્યાદાને અનુસરે છે. મુક્તિથી એવો અધિક એવો
સાક્ષાત્ ભગવત્સંબધ પ્રાપ્ત કરીને હું કૃતાર્થ થાઉં છું એવી
બુદ્ધિથી સાક્ષાત્ ફલરૂપ ભક્તિમાર્ગના પ્રવર્તક તરીકે આચાર્ય-
શ્રીનું સ્વરૂપ જાણીને તદીયત્વથી પોતાના મનોરથની સિદ્ધિ છે
એમ જાણી, મને આપનો કરો એમ પ્રાર્થનાથી જે આચાર્યશ્રીને
શરણે આવે છે તેને કૃપાથી સ્વમાર્ગની મર્યાદાના પ્રકારથી સ્વ-
સમીપ લઈ જઈ ને સ્વમાર્ગીય ઉપદેશના પ્રકારથી ઉપદેશીને
ભગવાનને નિવેદન કરીને પછી સ્વીય તરીકે અંગીકાર તેનો કરે
છે, આ જ માર્ગમાં અંગીકારની મર્યાદા છે એ જણાવવાને આ
નામ ધાર્યું છે. હીન જીવનો ઉત્તમ પ્રભુ સાથે આ પ્રકારે સબંધ
કરી આપવામાં કારણ આચાર્યશ્રીની જીવો ઉપર મહતી કરૂણા
જ છે એ જણાવવાને મહાકારૂણિક એ નામ ધર્યું છે. આચા-
ર્યશ્રી સર્વકરણસમર્થ છે તે દર્શાવવાને વિભુ એ નામ ધર્યું છે.

અદેયદાનદક્ષશ્ચ[૧૮] મહોદારચરિત્રવાન્[૧૯] ।
પ્રાકૃતાનુકૃતિવ્યાજમોહિતાસુરમાનુષઃ[૨૦] ॥૧૧॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ ધર્યાં છે. ૧૮ અદેયદાનદક્ષઃ, ૧૯ મહોદારચરિત્રવાન્, ૨૦ પ્રાકૃતિનુકૃતિવ્યાજમોહિતાસુરમાનુષઃ પ્રથમનામથી આચાર્યશ્રીસામાન્ય રીતે નહિ દાન થઈ શકે તેવી વસ્તુનું દાન કરવા કુશલ છે એમ જણાવ્યું છે. બ્રહ્માદિને દુર્લભ એવું સ્વસર્વસ્વ ભક્ત લોકોને દાન કરે છે. ગમે તેવા જીવને નિજકૃપાના બલથી ઉત્તમોત્તમ ફલનું દાન કરવામાં આચાર્યજીનું

મહાઉદાર અલૌકિક ચરિત્ર જ પ્રકટ થાય છે તે જણાવવાને દ્વિતીય નામ ધર્યું છે. નિજભકતોને આચાર્યશ્રીનું આ પ્રકારે અૌકિકત્વ સ્ફૂરે છે, પરંતુ આસુર મનુષ્યને તો આચાર્યશ્રી પ્રાકૃત લોકોનું અનુકરણ કરી તે બહાનાથી મોહને પમાડે છે પ્રાકૃત મનુષ્યો આચાર્યશ્રીમાં કાયક્લેશાદિનું સહન જોઇને મુગ્ધ બને છે. તે જણાવવાને આ તૃતીયનામ ધર્યું છે

[21]વૈશ્વાનરો [22]વલ્લભાખ્યઃ [23]સદ્રૂપો [24]હિતકૃત્સતામ્ ।
[25]જનશિક્ષાકૃતે [26]કૃષ્ણભકિતકૃન્નિખિલેષ્ટદઃ ॥૧૨॥

આ શ્લોકમાં છ નામ ધર્યાં છે. આપશ્રી વૈશ્વાનર છે, આપશ્રીનું અન્ય નામ શ્રીવલ્લભ છે. આપશ્રી સદ્રૂપ છે, સચ્ચિદાનંદરુપ સુંદર રૂપ છે. સત્પુરૂષોના ભકતોના હિત કરવાવાળા છે, નિજ સેવકોના શિક્ષણ માટે સદાનંદ કૃષ્ણની ભકિતના કર્તા છે, કૃષ્ણસેવાના પ્રવર્તક છે. નિજજનોને ભગવત્સ્વરૂપ સંબંધી સ્વમાર્ગીય સર્વનું દાન કરનાર પણ શ્રીમદાચાર્યજી જ છે.

[27]સર્વલક્ષણસંપન્નઃ [28]શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનદો [29]ગુરૂઃ ।
[30]સ્વાનંદતુન્દિલઃ [31]પદ્મદલાયતવિલોચનઃ ॥૧૩॥

આ શ્લોકમાં પાંચ નામ ધર્યાં છે. આપશ્રી સર્વ શુભ લક્ષણોથી યુકત છે. શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાનના દાન કરવાવાલા પણ આપ છે. શ્રીકૃષ્ણપદથી રસાત્મક ભકતનું સાહિત્ય કહેલું છે. તેથી ભકિતમાર્ગીય ફલાત્મક જ્ઞાનનું દાન કરવાવાલા પણ આચાર્યશ્રી છે. શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગના રસાત્મક પ્રેમમાર્ગના ગુરૂ આચાર્યજી જ છે. શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગના ઉપદેષ્ટા અને શુદ્ધ પુષ્ટમાર્ગના ફલદાતા આચાર્યજીવિના અન્ય કોઇ નથી, સ્વાનન્દથી જ આચાર્યશ્રી તુન્દિલ છે, પુષ્ટ છે; ભગવદાનન્દથી પુષ્ટ છે, વિષયસુખથી નહિ. કમલપત્રની માફક વિશાલ લોચન આચાર્યશ્રીના છે. કમલપત્રના જેવા નેત્ર કહેવાથી સહજ નેત્રની રાગયુકતતા સૂચવી છે.

[32]કૃપાદૃગ્વૃષ્ટિસંહૃષ્ટદાસદાસીપ્રિયઃ [33]પતિઃ ।
[34]રોષદૃક્પાતસંપ્લુષ્ટભકતદ્વિડ્ [35]ભકતસેવિતઃ ॥૧૪॥

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. કૃપાયુકત દૃષ્ટિની વૃષ્ટિથી નિજ સેવકોને દાસ તથા દાસીઓને આપે આનન્દિત કરેલા છે. તેવા દાસદાસીઓને આપશ્રી પ્રિય છે. આપને કાલાદિનો ભય નથી તેથી પોતાને શરણે આવેલા જીવોને કાલાદિનું ભય નિવારણ કરે છે, તેમનું આપ રક્ષણ કરે છે. તેથી તેમના પતિરૂપ આપ છે. આપ રોષયુકત દૃષ્ટિના પાતથી ભકતના દ્વેષ કરનારાઓને દગ્ધ કરે છે. ભકતો આપશ્રીની સેવા કરે છે. ૧૪

[36]સુખસેવ્યો [37]દુરારાધ્યો [38]દુર્લભાંઘ્રિસરોરુહઃ ।
[39]ઉગ્રપ્રતાપો [40]વાક્સીધુપૂરિતાશેષસેવકઃ ॥ ૧૫ ॥

આ શ્લોકમાં પાંચ નામ છે. ભકતો આપશ્રીની સુખથી સેવા કરી શકે છે, ભકતના ભાવાનુરૂપ સેવા આપશ્રી અંગીકાર કરે છે. ભકતથી અન્યને આપશ્રી દુરારાધ્ય છે, ભતકથી અન્ય કદાચિત્ અતિકષ્ટથી સંતોષ આપશ્રીનો સંપાદન કરી શકે, પરન્તુ તેમની સેવા આપશ્રી અંગીકાર કરતા નથી. આપશ્રીનું ચરણકમલ દુર્લભ છે, ભકતોને જ્યારે આપશ્રીનું ચરણકમલ દુર્લભ છે તો અન્યની વાત જ શી. નિજ ચરણકમલ દુર્લભ છે, અર્થાત આચાર્યશ્રીમાં ભકિત થવી દુર્લભ છે, તત્કૃપાથી જ

ય છે. આપશ્રીનો પ્રતાપ ઉગ્ર છે; અભક્તો એ તાપ સહી
તા નથી. અભક્તોતે નિજ ઉગ્ર પ્રતાપથી તાપે છે, અને
જ સર્વ સેવકોને વચનામૃતથી પૂર્ણ કરી તેમના તાપ ટાળે
૧૫

ભાગવતપીયુષસમુદ્રમથનક્ષમઃ[૪૧] ।
સારભુતરાસસ્ત્રીભાવપૂરિતવિગ્રહઃ[૪૨] ।।૧૬।।

આ શ્લોકમાં બે નામ છે. આપશ્રી શ્રીભાગવતરૂપ અમૃત-
દ્રનું મથન કરવાને શક્તિમાન્ છે. આપશ્રી જ શ્રીભાગ-
તું શુદ્ધ તાત્પર્ય તેનો સાંગોપાંગ વિચાર કરીને દર્શાવવાને
ર્થ છે શ્રીભાગવતરૂપ અમૃત સમુદ્રના સારભૂત રાસસ્ત્રી—
વધૂ—ના ભાવથી પૂર્ણમૂર્તિરૂપ શ્રીમદાચાર્યજી છે

નિધ્યમાત્રદત્તશ્રીકૃષ્ણપ્રેમા[૪૩] વિમુક્તિદઃ[૪૪] ।
લીલૈકતાત્પર્યઃ[૪૫] કૃપયા તત્કથાપ્રદઃ[૪૬] ।।૧૭।।

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. આપશ્રી નિજ સાંનિધ્યમાં
નારને શ્રીકૃષ્ણપ્રેમનુ દાન કરે છે આપશ્રી શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમ
ી બહાર અને ભીતર પૂર્ણ છે અને તેથી આપશ્રીના
ન આવનાર ભક્તને તે પ્રેમરસનું દાન કરે છે. લીલાવિશિષ્ટ
મક સ્વરૂપમાં પ્રેમનું દાન આચાર્યજી કરે છે મુક્તિથી
ક ભગવત્સબંધરૂપ ફલનું દાન આચાર્યશ્રી કરે છે
ધમુક્તિનું દાન અધિકારીભેદથી આપશ્રી જ કરે છે
ધ્યમાત્રથી અન્ય વિષયોમાં નિજભક્તોને અનિચ્છા આપશ્રી
કરે છે. આપશ્રીનું તાત્પર્ય કેવલ રાસલીલામાંજ છે.
ર રાસલીલામાં મધ્યપાત અને તદ્દ્વારા ભગવત્સંબંધ એજ
ાર્ગીય પરમમુક્તિ છે એમ અત્ર સૂચવાય છે આપશ્રી

કૃપાથી જ શ્રીસુબોધિની દ્વારા એ દાસલીલાના કથારસનું દાન કરે છે. ૧૭.

વિરહાનુભવૈકાર્થસર્વત્યાગોપદેશકઃ[૪૭] ।
ભક્ત્યાચારોપદેષ્ટા[૪૮] ચ કર્મમાર્ગપ્રવર્તકઃ[૪૯] ।। ૧૮ ।।

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ છે કેવલ પ્રભુના વિરહના અનુભવના પ્રયોજનાર્થ સર્વ ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ આપશ્રી કરે છે. ભક્તિમાર્ગના આચારના-સેવામાર્ગના-પ્રકારના ઉપદેશકર્તા આપશ્રી જ છે. કર્મમાર્ગના પ્રવર્તક પણ આપશ્રી છે. નિજ સેકકોને જો આપશ્રી વર્ણાશ્રમના આચાર ધર્મ ન પળાવે તો બહિર્મુખો ભક્તિમાર્ગને નિન્દે. તેથી તેની પણ પ્રવૃત્તિ નિજ સેવકોમાં આપશ્રી કરે છે. લોકસંગ્રહાર્થ કર્મો પણ આપશ્રી કરે છે. ૧૮.

યાગાદૌ ભક્તિમાર્ગૈકસાધનત્વોપદેશકઃ[૫૦] ।
પૂર્ણાનન્દઃ[૫૧] પૂર્ણકામો[૫૨] વાક્પતિર્[૫૩]વિબુધેશ્વરઃ[૫૪] ।।૧૯।।

આશ્લોકમાં પાંચ નામ છે. યજ્ઞયાગાદિમાં ભક્તિમાર્ગની એક મુખ્ય સાધનતા તેના ઉપદેશકર્તા આપશ્રી જ છે. આપશ્રી યજ્ઞાદિ કરીને નિજજનોના ભક્તિમાર્ગમાં થતા બે અપરાધની નિવૃત્તિ કરે છે. અન્ય દેવતાના સંબંધની નિવૃત્ત આપ દેવતાયાગ ભગવાનની વિભૂતિ તરિકે કરીને કરે છે, અને ભક્તિ જ ફલ છે, અને સ્વર્ગાદિ નહિ એ પણ નિષ્કામ યજ્ઞાદિ કરીને આપશ્રી યાગાદિને ભક્તિમાર્ગના સાધન તરીકે ઉપદેશે છે. યાગાદિ આપશ્રી કરે છે તેથી કોઇ બહિર્મુખને શંકા થાય કે આપશ્રી સ્વર્ગાદિની કામનાથી કરતા હશે તો તે દૂર કરવાને અન્ય બે નામ કહ્યાં છે. આપશ્રી પૂર્ણાનન્દ છે, અને પૂર્ણકામ છે.

આચાર્યશ્રીએ પૂર્ણાનન્દનામ સંન્યાસ લીધો ત્યારે ધર્યું હતું એમ અભિયુકતો કહે છે. આપશ્રી વાણીના સરસ્વતીના પતિ છે, નિયામક છે, વેદાદિ સકલ વિદ્યાઓના નિયામક આપશ્રી છે; આપશ્રી અગ્નિ હોવાથી વાણીના અધિષ્ઠાતા દેવ છે. આપશ્રી પંડિતોને પણ જ્ઞાનાર્થ ઉપાસ્ય છે. જ્ઞાનિભકતોને ફલદાન કરવાવાળા આચાર્યશ્રીજ છે. ૧૯.

કૃષ્ણામસરસ્રસ્ય[૫૫] વકતા [૫૬]ભકતપરાયણઃ ।
ભકત્યાચારોપદેશાર્થ[૫૭]નાનાવાકયનિરૂપકઃ ॥ ૨૦ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ છે. શ્રીભાગવતમાં પ્રતિપાદિત દશલીલા વિશિષ્ટ પુરૂષોત્તમ કૃષ્ણના સહસ્રનામના પ્રકટ કર્તા આપશ્રીજ છે; શ્રીપુરૂષોત્તમ સહસ્રનામ આપશ્રીએ પ્રકટ કર્યાં છે. ભકતપરાયણ આપશ્રી છે. ભકિતમાર્ગના આચાર ઉપદેશવાને નવરત્ન ભકિતવર્ધિની વગેરે પ્રકરણ ગ્રન્થો આપશ્રીએજ પ્રકટ કર્યાં છે

સ્વાર્થો[૫૮]જ્ઝિતાખિલપ્રાણ[૫૯]પ્રિયસ્તાદશવેષ્ટિતઃ ।
સ્વદાસાર્થ[૬૦]કૃતાશેષસાધનઃ [૬૧]સર્વશકિતધૃક્ ॥ ૨૧ ॥

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. પોતાની કૃતાર્થતાની સિદ્ધિને માટે જેમણે ભકતમાર્ગથી વિરૂદ્ધ સર્વનો ત્યાગ કર્યો છે તેવાઓને આચાર્યશ્રી પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય છે. આપશ્રીને જેમણે પોતાના દેહાદિ સર્વ નિવેદન કર્યા છે તેમને પ્રાણથી પણ પ્રિય છે. તેવાજ ભકતોથી આપશ્રી સેવાર્થ વેષ્ટિત છે. તેવા ભકતો આપશ્રીની સેવા માટે આસપાસ વીંટલાયલા રહે છે. આપશ્રીની ચેષ્ટા વિલાસ તેવા ભકતોની પ્રપત્તિ-શરણાગતિને અનુકૂલ છે. શ્રીરઘુનાથજી વેષ્ટિત ને સ્થલે ચેષ્ટિત પાઠ સ્વીકાર

છે. નિજ દાસોને માટે આપશ્રી અશેષ સાધન કરે છે. પોતાને શરણ આવેલા નિજ દાસોને માટે આપશ્રી સર્વ ભોગસાધન અને ભગવત્પ્રાપ્તિના સાધન કરે છે. લૌકિક વૈદિક સર્વ સાધન તેમને માટે આપશ્રી કરે છે. આપશ્રી સર્વ શકિત ધારણ કરે છે; અને સર્વ ભકતોમાં સ્વ-સામર્થ્યનું દાન કરી ધારણ કરવે છે. ૨૧.

ભુવિ [૬૨]ભકિતપ્રચારૈકકૃતે સ્વાન્વયકૃત[૬૩] પિતા ।
સ્વવંશે [૬૪]સ્થાપિતાશેષસ્વમાહાત્મ્યઃ [૬૫]સ્મયાપહઃ ॥૨૨॥

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. ભૂતલ ઉપર કેવલ ભકિતમાર્ગનાજ પ્રચારને માટે પોતાનો વંશ સ્થાપે છે. શ્રીગોકુલેશ અન્વય શબ્દનો માત્ર પુત્ર અર્થ કરે છે. શ્રીરઘુનાથજી અપત્યપરમ્પરા અર્થ કરે છે. વંશમાં કેવલ ઔરસત્વ જણાવવાને પિતા એ નામ ધર્યું છે. સ્વવંશમાં આપશ્રીએ પોતાનું અશેષ મહાત્મ્ય સ્થાપન કરેલું છે. ગર્વથી આપશ્રીના સદશ કોઈ કરવા અથવા થવા જાય તો તેનો ગર્વ આપશ્રી હરણ કરેછે કાંઈક હાસ્યથી આપશ્રી ભકતોનું દુઃખ દૂર કરે છે. ૨૨.

[૬૬]પતિવ્રતાપતિઃ પારલૌકિકૈહિકદાનકૃત[૬૭] ।
[૬૮]નિગૂઢહૃદયોનન્યભકતેષુ [૬૯]જ્ઞાપિતાશયઃ ॥૨૩॥

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. આપશ્રી પતિવ્રતાના પતિ છે. જેટલા અલૌકિક ધર્મો આપશ્રીમાં છે તેટલા જ શ્રીમહાલક્ષ્મીજીમાં છે. આજ કારણથી તેમના વંશમાં પણ તેવું જ અલૌકિક માહત્મ્ય સ્થિત આપશ્રીએ કર્યું. સ્વમાર્ગીય ભગવત્સંબન્ધરૂપ પારલૌકિક તથા સેવાર્થ સ્ત્રીપુત્રનાદિરૂપ ઐહિક એ સર્વનું દાન આપશ્રીજ

કરે છે આપશ્રીનું હૃદય નિગૂઢ છે. આપશ્રીનું હાર્દ સમજવું દુર્લભ છે. કેવલ નિજ અનન્ય ભક્તોને શ્રીપદ્મનાભદાસાદિ જેવા વિરલ ભક્તોને આપશ્રી નિજ આશય સ્ફુરાવે છે. ૨૩.

ઉપાસનાદિમાર્ગાતિમુગ્ધમોહ[૭૦]નિવારકઃ ।
ભાક્તમાર્ગે સર્વમાર્ગવૈલક્ષણ્યા[૭૧]નુભૂતિકૃત્ ॥ ૨૪ ॥

આ શ્લોકમાં બે નામ છે. ઉપાસનાદિ માર્ગોમાં જે લોકો અતિમુગ્ધ થયેલા છે તેમનો મોહ તેમને ભકિતમાર્ગનું નિરૂપણ કરીને દૂર આપશ્રી જ કરે છે. ભકિતમાર્ગનું પ્રાકટય કરીને કર્મ જ્ઞાન ઉપાસના માર્ગમાં મુગ્ધ થયેલા પંડિતોનો મોહ દૂર કરે છે. કર્મજ્ઞાન વગેરે સર્વ માર્ગોથી ભકિતમાર્ગનું વૈલક્ષણ્ય વિલક્ષણતા--આપશ્રી અનુભવ કરાવે છે. આપશ્રીએ પ્રકટ કરેલા પ્રેમભકિતમાર્ગ આગળ એ સર્વ માર્ગો તુચ્છ છે એમ આપશ્રી સાક્ષાત્ અનુભવ કરાવે છે ૨૪.

પૃથક્શરણમાર્ગો[૭૨]પદેષ્ટા શ્રીકૃષ્ણ[૭૩]હાર્દવિત્ ।
પ્રતિક્ષણનિકુઞ્જસ્થ[૭૪]લીલારસસુપૂરિતઃ ॥ ૨૫ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ છે. ભકિતમાર્ગથી પૃથક્ ભિન્ન એવો શરણમાર્ગ છે. તેનો પણ ઉપદેશ આપશ્રી કરે છે. પંચરાત્રદિમાં ઉંપદેશેલો શરણમાર્ગ છે તેનાથી આપશ્રીનો ઉપદેશેલો ભક્તિમાર્ગ યદ્યપિ શબ્દો તેના તે હોય, તોપણ તેનાથી ભિન્ન છે. તે મર્યાદામાર્ગીય છે, આ પુષ્ટિમાર્ગીય છે. શ્રીકૃષ્ણનું હાર્દ-અંતરંગ અભિપ્રાય-આપશ્રી જ જાણે છે. પ્રતિક્ષણ પ્રભુની નિકુંજની લીલારસથી સુપૂરિત છે. આન્તર અને બાહ્ય પ્રભુના નિકુંજ લીલારસના અનુસંધાનથી આપશ્રી પૂર્ણ છે. અનિર્વચનીય ભાવવિશેષથી આપશ્રી વ્યાપ્ત છે. ૨૫.

તત્કથાક્ષિપ્ત[૭૫]ચિત્તસ્તદ્વિ[૭૬]સ્મૃતાન્યો વ્રજ[૭૭]પ્રિયઃ ।
પ્રિયવ્રજ[૭૮]સ્થિતિઃ પુષ્ટિ[૭૯]લીલાકર્તા રહઃ[૮૦]પ્રિયઃ ॥ ૨૬ ॥

આ શ્લોકમાં છ નામ છે. નિકુંજસ્થ રાધામાધવની કથારસમાં આપશ્રીનું ચિત્ત સ્થિર છે. સંયોગવિપ્રયોગ ઉભય રસથી આપશ્રી પૂર્ણ છે તે કથા વિના અન્યની આપશ્રીને સ્મૃતિ નથી. આપશ્રીને વ્રજમાં સ્થિતિ કરવી નિવાસ કરવો આપશ્રીને પ્રિય છે, લોકવેદાતીત અનુગ્રહાત્મક લીલા આપશ્રી કરે છે. આપશ્રીને એકાન્ત પ્રિય છે. કારણકે પ્રભુની નિગૂઢ લીલાનો રસાનુભવ ત્યાં જ સારી રીત થઈ શકે.

ભકતે[૮૧]ચ્છાપૂરકઃ સર્વા[૮૨]જ્ઞાતલીલોતિમોહનઃ ।
સર્વા[૮૪]સકતો ભકત[૮૫]માત્રાસકતઃ પતિત[૮૬]પાવનઃ ॥ ૨૭ ॥

આ શ્લોકમાં પણ છ નામ છે. જેમ એકાન્તમાં ભગવલ્લીલાનો અનુભવ આપશ્રી કરે છે તેમ તે કથારસનો આસ્વાદ ભક્તોને કરાવી તેમના તેવા મનોરથ આપશ્રી પૂર્ણ કરે છે. આપશ્રીની સર્વ લીલા ભકતોને પણ અજ્ઞાત છે. આથી એમ સૂચના થાય છે કે નિજ અનુભવથી અન્ય પ્રકાર આપશ્રી બોધે છે, નહિ કે આપશ્રીનો સાક્ષાત્ અનુભવેલો પ્રકાર; અથવા આપશ્રીની સર્વ લીલા ભકતો સારી રીતે જાણે છે. નિજ સ્વરૂપનું દર્શન કરાવીને આપશ્રી ભક્તોને અત્યન્ત મુગ્ધ કરે છે, અને નિજરૂપનું અદર્શન કરી અભકતોને મોહ પમાડે છે. સર્વ ભકતોમાં આપશ્રી આસકત છે અને અભકતોમાં અનાસકત છે, તેમનામાં આપશ્રીની ઉપેક્ષા છે. કેવલ ભકતોમાં જ આપશ્રીની આસક્તિ છે. પતિત બ્રહ્મહત્યાદિ મહાપાતકોથી દુષ્ટ જીવોના સ્વીકાર માત્રથી આપશ્રી તેમને પાવન કરે છે, ભક્તિમાર્ગથી

વિરૂદ્ધ આચરણ કરીને જે ભકતો પતિત થયેલા તેમને પાવન કરવાવાળા આપશ્રી જ છે. ૭.

સ્વયશોગાનસંહૃષ્ટહૃદયામ્ભોજવિષ્ટર[૮૭]: ।
યશઃપીયૂષલહરીપ્લાવિતાન્યરસ: પર[૮૮]: ॥ ૨૮ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ છે. પોતાના પ્રભુના યશોગાનથી જેમના હૃદયકમલ આનંદિત થયેલા છે તેવાં ભકતોના હૃદય આપશ્રીના આસનરૂપ છે. આપશ્રી તેવાના જ હૃદયકમલમાં બિરાજે છે. પ્રભુના ગુણગાનથી હૃદય નિકૃષ્ટ બને છે, અને ગુણગાનથી સુવાસિત બનતા કમલરૂપ થાય છે. ત્યાં જ આચાર્યશ્રી સ્ફુરે છે. ગુણગાનરૂપ અમૃતની લહેરીઓથી અન્ય લૌકિક શૃંગારાદિ રસોને આપશ્રીએ તુચ્છ કરી નાખ્યા છે. નિજ જનોને આપશ્રી પૂર્ણ કરે છે અગણિતાનન્દ પુરૂષોત્તમ પણ આપશ્રી છે. ૮.

લીલામૃતરસાર્દ્રાર્દ્રીકૃતાખિલશરીરભૃત[૯૦]ઃ ।
ગોવર્ધનસ્થિત્યુ[૯૧]ત્સાહસ્તલ્લીલાપ્રેમપૂરિત[૯૨]: ॥ ૨૯ ॥

આ શ્લોકમાં ત્રણ નામ છે. કૃષ્ણલીલાના અમૃતરસથી નિજજનોને આપશ્રી બાહ્યાભ્યંતર આર્દ્ર કરે છે. આપશ્રીનો ઉત્સાહ શ્રીગોવર્ધનમાં શ્રીગિરિરાજમાં સ્થિતિ કરવાનો છે આથી તેવા નિકૃષ્ટ ભગવલ્લીલાના સ્થાનમાં આપશ્રીની સ્થિતિ છે એમ જણાવ્યું. શ્રીગોવર્ધનરની લીલા પ્રેમથી પૂર્ણ છે. ૨૯.

યજ્ઞભોક્તા[૯૩] યજ્ઞકર્તા[૯૪] ચતુર્વર્ગવિશારદ[૯૫]: ।
સત્યપ્રતિજ્ઞ[૯૬]સ્ત્રિગુણાતીતો[૯૭] નયવિશારદ[૯૮]: ॥ ૩૦ ॥

આ શ્લોકમાં છ નામ છે. આપશ્રી અગ્નિરૂપ હોવાથી અગ્નિહોત્રાદિ યજ્ઞોના ભોકતા આપશ્રી છે. ઇન્દ્રયાગભંગ કરીને તે બલિભોજન પ્રભુએ કર્યું. આપશ્રી ભગવન્મુખરૂપ હોવાથી યજ્ઞભોકતા થયા. અન્નકૂટાદિ યજ્ઞ ભકતોમાં પ્રવર્તાવવાથી અગ્નિહોત્રાદિ સ્વયં કરતા હોવાથી આપશ્રી યજ્ઞકર્તા છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરૂષાર્થ સિદ્ધ કરવા કરાવવામાં આપશ્રી નિપુણ છે નિજજનોના ચતુર્વર્ગ આપશ્રીજ સિદ્ધ કરે છે આપશ્રીની પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે. સત્ત્વ, રજસ્, તમસ્ વગેરે પ્રાકૃત ગુણોથી આપશ્રી અતીત છે આપશ્રી નિર્ગુણ છે. આપશ્રી નીતિશાસ્ત્રમાં ચતુર છે, સ્વસિદ્ધાંતશાસ્ત્રમાં આપશ્રી અત્યન્ત નિપુણ છે. ૩૦.

સ્વકીર્તિવર્ધન[૯૯]સ્તત્ત્વસૂત્રભાષ્યપ્રદર્શક[૧૦૦]: ।
માયાવાદાખ્યતૂલાગ્નિ[૧૦૧]ર્બ્રહ્મવાદનિરૂપક[૧૦૨]: ॥ ૩૧ ॥

આ શ્લોકમાં ચાર નામ છે. સ્વમાર્ગીય રહસ્ય ગ્રન્થોના નિરૂપણથી નિજજનોમાં આપશ્રીની કીર્તિ પ્રસરે છે. ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય કર્મના આચરણથી આપશ્રી નિજ સત્ખ્યાતિનો વિસ્તાર કરે છે. તત્ત્વસૂત્ર બ્રહ્મસૂત્ર—ના યથાર્થ પ્રતિપાદન કરવાને ભાષ્ય આપશ્રી પ્રકટ કરે છે. માયાવાદિનામક રૂના દાહ કરવાવાલા અગ્નિરૂપ આપશ્રીજ છે. આ સર્વ બ્રહ્મરૂપ છે એવા બ્રહ્મવાદનું નિરૂપણ કરવાવાલા આપશ્રી જ છે. ૩૧.

અપ્રાકૃતાખિલાકલ્પભૂષિત[૧૦૩]: સહજસ્મિત[૧૦૪]: ।
ત્રિલોકીભૂષણં[૧૦૫] ભૂમિભાગ્યં[૧૦૬] સહજસુન્દર[૧૦૭]: ॥ ૩૨ ॥
અશેષભક્તસંપ્રાર્થ્યચરણાબ્જરજોધન[૧૦૮]: ।

આ દોઢ શ્લોકમાં પાંચ નામ છે. આપશ્રી અલૌકિક સર્વ લીલારસ ભાવરૂપ અંલકારોથી શોભાયમાન છે. અન્ય ભાષ્યકારોએ ફલાધ્યાયમાં ફલ બતાવ્યું છે પરન્તુ સર્વોત્કૃષ્ટ લીલારસરૂપ ફલ જેવું આચાર્યશ્રીએ દર્શાવ્યું છે તેવું કોઈએ દર્શાવ્યું નથી. શ્રીગોકુલેશપ્રભુના આ કથનથી આચાર્યશ્રીએ ફલાધ્યાયનું ભાષ્ય પ્રકટ કરેલું જે આપણા દુર્ભાગ્યે હાલ લુપ્તપ્રાય થયું છે એમ અનુમાન થાય છે. લીલારસના ભાવનિરૂપણથી આપશ્રીમાં સહજ સ્મિત છે. આપશ્રી ત્રણે લોકના ભૂષણરૂપ છે. ભૂમિના ભાગ્યરૂપ પૂર્ણપુણ્યફલરૂપ આપશ્રીજ છે. આપશ્રીમાં સૌન્દર્ય સહજ છે. આપશ્રીનું ચરણકમલની પરાગરૂપ ધન –અક્ષય નિધિસર્વ અનન્ય ભગવદીયોને સંપ્રાપ્ય છે. આપશ્રીના અનન્ય ભકતો આપશ્રીના ચરણકમલની પરાગરૂપ ધનની નિરન્તર અભિલાષા રાખે છે. ૩૨.

આ પ્રકારે ૧૦૮ નામ આચાર્યશ્રીના નિરૂપણ કરી સ્તોત્રનો ઉપસંહાર કરે છે.–

ઇત્યાનન્દનિધેઃ પ્રોકતં નામ્નામષ્ટોત્તરં શતમ્ ॥૩૩॥
શ્રદ્ધાવિશુદ્ધબુદ્ધિર્યઃ પઠત્યનુદિનં જનઃ ।
સ તદેકમનાઃ સિદ્ધિં મુકતાં પ્રાપ્નોત્યસંશયઃ ॥૩૪॥
તદપ્રાપ્તૌ વૃથા મોક્ષસ્તદાપ્તૌ તદ્ગતાર્થતા ।
અતઃ સર્વોત્તમં સ્તોત્રં જપ્યં કૃષ્ણરસાર્થિભિઃ ॥૩૫॥

આ પ્રકારે આનંદના નિધિરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજીના ૧૦૮ નામ કહ્યાં છે. શ્રદ્ધાથી વિશુદ્ધ થયેલી બુદ્ધિવાલો જે સુજન તદેકમન થઇને આપશ્રીમાં ચિત્ત પરોવીને–દરરોજ આનો પાઠ કરશે તેને અહિ કહેલી સિદ્ધિ જરૂર પ્રાપ્ત થશે. એ સિદ્ધિ મલ્યા વિનાનો મોક્ષ વૃથા છે અને એ સિદ્ધિ મલેથી મોક્ષ ગતાર્થ છે. એ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયેથી મોક્ષનું પ્રયોજન રહેતું નથી, માટે કૃષ્ણરસની જેમને અભિલાષા છે તેમણે આ શ્રીસર્વોત્તમનો જપ કરવો એમ શ્રીમત્પ્રભુચરણની નિજ જનોને શિક્ષા છે. સ્તોત્રનું ફલ તથા અધિકારી આ પ્રકારે આપશ્રીએ નિરૂપણ કર્યાં છે.

શ્રીમદગ્નિકુમાર શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરે (શ્રીગુસાંઈજીએ) સ્વાનુભવે
કહેલું શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્ર સંપૂર્ણ

॥ શ્રીવલ્લભાષ્ટકમ્ ॥

ગ્રંથપરિચય-શ્રીમદ ગુસાંઈજી–શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીએ સર્વોત્તમ સ્તોત્રમાં શ્રીમદાચાર્યચરણનાં જેવા ૧૦૮ પવિત્ર નામો કહેલાં છે તેવું જ આપશ્રીનું સ્વરૂપ પણ મહાન અલૌકિક છે, તેનું વર્ણન આ ગ્રંથમાં તેઓશ્રીએ કરેલું છે. આપશ્રીના શ્રીઅંગો રાસાદિ લીલાઓના અમૃતસાગરથી ભરેલા છે, અને પ્રભુલીલાઓ પ્રકટ કરવાની પોતાને પ્રભુની આજ્ઞા થવાથી પોતે સન્મનુષ્યાકૃતિ ધારણ કરી ભૂતલમાં પધારેલા છે. ભકિતમાર્ગીય પ્રેમ પૂર્ણપુરૂષોત્તમની પ્રાપ્તિના સાધનરૂપ છે, તે નિસ્સાધન જીવોને બતાવેલું છે પોતે વાણીના અધિષ્ઠાત હોવાથી શ્રુતિના ખરા અર્થ-ભાવને જાણવા સમર્થ છે અને તે ભાવોને પ્રકટ કરી શ્રીકૃષ્ણસેવા નામના પુષ્ટિમાર્ગનું પ્રાકટય કરેલું છે. આચાર્યજીદ્વારા શરણ આવેલા જીવોનું સમર્પણ પ્રભુ હસતા મુખે અંગીકાર કરે છે આપશ્રી સ્વભાવે અતિ તેજસ્વી છતાં પ્રભુવિરહથી પીડાતા

ભકતોને આપનાં વચન અમૃત સમાન છે. તામસી–આસુરી જનોને તાપરૂપ છે. ભકતોના લૌકિક તાપની નિવૃત્તિ કરવાના સ્વભાવવાળા છે, પોતે આનંદરૂપ છે અને પોતાનામાંથી આનંદાત્મક સેવાસાગર પ્રકટ થયો છે. આપના એક વખતના દર્શન પછી ભકતને પ્રભુદર્શન માટે તાલાવેલી થાય છે અને ભકતહૃદયમાં વિપ્રયોગાગ્નિ પ્રકટે છે લૌકિક અગ્નિ જેમ ઘરનો અંધકાર દૂર કરે છે તેમ આપ અલૌકિક અગ્નિરૂપ જીવના અજ્ઞાનાદિ–કામક્રોધાદિનો નાશ કરે છે. આચાર્યચરણ વિપ્રયોગાત્મક આનંદનું દાન કરનારા છે, તેથી આપમાં પૂર્ણ પુરૂષોત્તમપણું છે, જેથી સર્વ દૈવીજનો આપશ્રીને શ્રીગોકુલેશની જેમ ભજે છે. આ પ્રમાણેનું શ્રીમદાચાર્યજીના સ્વરુપનું નિરૂપણ કરી ગ્રંથ પૂર્ણ કરેલો છે.

શ્રીમદ્વૃન્દાવનેન્દુપ્રકટિતરસિકાનન્દસન્દોહરૂપ—
સ્ફુર્જદ્રાદિલીલામૃતજલધિભરાક્રાંતસર્વોડપિશશ્વત્ ॥
તસ્યૈવાત્માનુભાવપ્રકટનહૃદયસ્યાજ્ઞયા પ્રાદુરાસીદ્
ભૂમૌ યઃ સન્મનુષ્યાકૃતિરતિકરુણસ્તં પ્રપદ્યે હુતાશમ્૧

શબ્દાર્થ–શોભાવાળા વૃન્દાવનના ચંદ્ર શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર વડે પ્રકટ કરાયલા, રસિક ભકતો વિષે આનંદના તાત્પર્યરૂપ વિસ્તાર પામતી રાસાદિ લીલાઓના અમૃત સાગરથી વ્યાપ્ત નિરંતર શ્રીઅંગો હોવા છતાં, તેમની જ પોતાની લીલાઓ શકિત પ્રકટ કરવાની ઇચ્છાવાળા શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞાથી જે પૃથ્વી પર પ્રકટ થયા તે સુંદર મનુષ્ય આકૃતિવાળા અતિ દયાળુ છે, તે અગ્નિસ્વરૂપ–શ્રીમહાપ્રભુજીને હું શરણે જાઉં છું. (૧)

નાવિર્ભૂયાદ્ભવાંશ્ચેદધિધરણિતલં ભૂતનાથોદિતાસ-
ન્માર્ગધ્વાન્તાન્ધતુલ્યાનિગમપથવતૌદેવસર્ગેપિજાતાઃ।
ઘોષાધીશં તદેમે કથમપિ મનુજાઃપ્રાપ્નુયુર્નૈવ દેવી
સૃષ્ટિર્વ્યર્થાચ ભૂયાન્નિજફલરહિતા દેવ વૈશ્વાનરૈષા॥૨॥

શબ્દાર્થ–હે દેવ, વૈશ્વાનર–શ્રીવલ્લભાચાર્યજી! જો આપ પૃથ્વી પર પ્રકટ ન થયા હોત તો દૈવી સૃષ્ટિમાં જન્મ લેવા છતાં વેદમાર્ગ પ્રમાણે ચાલવામાં ભૂતનાથથી ઉત્પન્ન થયેલા પાખંડ માર્ગરૂપી અંધકારથી આંધળા જેવા બની જાત, ત્યારે વ્રજના પ્રભુ શ્રીનંદકુમારને આ મનુષ્યો કોઈ રીતે પણ ન જ મેળવી શકત, અને આ દૈવી સૃષ્ટિ ભગવલ્લીલાના ફલની પ્રાપ્તિ રહિત થઈ ને નકામી થાત. (૨)

નહ્યન્યો વાગધીશાચ્છ્રુતિગણવચસાં ભાવમાજ્ઞાતુમીષ્ટે
યસ્માત્સાધ્વી સ્વભાવં પ્રકટયતિ વધુરગ્રતઃ પ્રત્યુરેવ।
તસ્માચ્છ્રીવલ્લભાખ્ય ત્વદુદિતવચનાદન્યથારુપયંતિ
ભ્રાંતા યે તે નિસર્ગત્રિદશરિપુતયા કેવલાધંતમોગા·૩

શબ્દાર્થ–શ્રુતિઓના પતિ–શ્રીમહાપ્રભુજી કરતાં ભાગ્યે જ બીજો કોઈ શ્રુતિગણની વાણીના તાત્પર્યને, ભાવને, બરાબર જાણવાને સમર્થ છે, અર્થાત્ કોઇ જ નથી કારણ કે સાધ્વી સ્ત્રી પોતાના પતિ જ પાસે પોતાનું હૃદય પ્રકટ કરે છે, તેથી પોતાનું નામ શ્રીવલ્લભ છે. તેમનાં કહેલાં વચનામૃતોથી બીજું જેઓ બતાવે છે તેઓ ભ્રમિત થયેલા છે સ્વભાવિક રીતે જ દેવદુશ્મનાવટપણાને લીધે કેવળ અંધ અંધકારમય નરકમાં પડે છે. (૩)

પ્રાદુર્ભૂતેન ભૂમૌ વ્રજપતિચરણાંભોજસેવાખ્યવર્ત્મ-
પ્રાકટ્યં યત્કૃતં તે તદુત નિજકૃતે શ્રીહુતાશેતિ મન્યે
યસ્માદસ્મિન્ સ્થિતૌયત્કિમપિકથમપિક્વાપ્યુપાહર્તુ-
મિચ્છત્યઙ્ગાતદ્ગોપિકેશ:સ્વવદનકમલેચારૂહાસેકરોતિ॥

શબ્દાર્થ- હે અલૌકિક અગ્નિસ્વરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી! પૃથ્વી પર પ્રકટ થઇને વ્રજપતિના ચરણકમલની સેવા નામના પુષ્ટિમાર્ગનું પ્રાકટય જે આપથી કરાયું તે ખરેખર પોતાનાં અંગીકૃત ભકતોને માટે જ છે એમ હું માનું છું. કારણ કે આ માર્ગમાં રહેલા જે, કંઈ પણ, કોઈ પણ રીતે, કોઈ પણ જગ્યાએ પ્રભુને સમર્પણ કરવાને આરોગાવવાની ઇચ્છા રાખે છે તે સાક્ષાત્ ગોપીજનોના પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતાના મુખ-કમલમાં હસતાં હસતાં-રૂચિથી અંગીકાર કરે છે. (૪)

ઉષ્ણત્વૈકસ્વભાવોપ્યતિશિશિરવચ: પુંજપીયૂષવૃષ્ટિ-
રાર્તેષ્વત્યુગ્રમોહાસુરનૃષુ યુગપત્તાપમપ્યત્ર કુર્વન્ ॥
સ્વસ્મિન્કૃષ્ણાસ્યતાંત્વંપ્રકટયસિ ચનો ભુતદેવત્મતદ્
યસ્માદાનંદદં શ્રીવ્રજજનનિચયે નાશકંચાસુરાગ્નો॥૫॥

શબ્દાર્થ-આપ અગ્નિસ્વરૂપ હોવાથી આપનો સ્વભાવ અતિ તેજસ્વી છતાં વિરહથી પીડાયેલા પર આપનાં અતિ શીતલ વચન અમૃતની વૃષ્ટિ સમાન છે અતિ તામસી મોહ પામેલા આસુરીજનો ઉપર એકી સાથે તાપ પણ કરતાં પોતાનામાં શ્રીકૃષ્ણનું મુખારવિન્દપણુ-અલૌકિક અગ્નિત્વ આપ પ્રકટ કરો છો અને મહાદેવની જેમ પ્રાકૃત અગ્નિત્વ આપવામાં નથી

તે બતાવો છો, કારણ કે આ વ્રજભકતોના ગમૂહને આનંદપણું આપે છે. આસુરી અગ્નિનો નાશ કરનાર છે. (૫)

આમ્યનાયોકતંયદંભોભવનમનલતસ્તચ્ચસત્યંવિભો યત્
સર્ગાદૌ ભૂતરૂપાદભવદનલત: પુષ્કરં ભૂતરૂપમ્ ॥
આનંદૈકસ્વરૂપાત્વદધિભુ યદભૂત્કૃષ્ણસેવારસાબ્ધિ-
શ્ચાનન્દૈકસ્વરુપસ્તદખિલમુચિતં હેતુસામ્યંહિ કાર્યે ૬॥

શબ્દાર્થ-હે વિભો! વેદમાં કહેલું જે અગ્નિમાંથી જલ ઉત્પન્ન થયું છે તે સાચું છે. સૃષ્ટિનાં આરંભમાં ભૂતરૂપ અગ્નિમાંથી આ પૃથ્વી પર જે કેવલ આનંદરૂપ શ્રીકૃષ્ણ સેવારસનો સાગર પ્રકટ થયો અને તે બધું યોગ્ય જ છે, કેમ કે કાર્યમાં કારણનું સમાનપણું નકકી જ છે. (૬)

સ્વામિન્શ્રીવલ્લભાગ્નેક્ષણમપિભવત:સન્નિધાને કૃપાત:
પ્રાણપ્રેષ્ઠવ્રજાધીશ્વરવદનદિદૃક્ષાર્તિતાપો જનેષુ ॥
યત્પ્રાદુર્ભાવમાપ્નોત્યુચિતતરમિદં યત્તુ પશ્ચાદપીત્થં
દષ્ટેપ્યસ્મિન્મુખેન્દૌપ્રચુરતરમુદેત્યેવતચ્ચિત્રમેત ત ૭॥

શબ્દાર્થ-હે સ્વામી અગ્નિસ્વરૂપ શ્રીવલ્લભ! એક ક્ષણ પણ આપનો સંબંધ થાય તો આપની કૃપાથી પ્રાણપ્રિય શ્રીવ્રજાધીશનું વદન નિરખવાની આર્તિ-વિરહનો તાપ ભગવદીયોમાં જે પ્રકટ થાય છે તે વધારે યોગ્ય જ છે, જે તાપ તો પાછળથી પણ એવી રીતે આ મુખચંદ્રને નિરખ્યા પછી પણ તેમનાં દર્શન માટે અતિશય તીવ્રતાથી ઉદય પામે છે, તે આવું આશ્ચર્યજનક છે. ૭

અજ્ઞાનાદ્યંધકારપ્રશમનપટુતાખ્યાપનાયત્રિલોકયા-
મગ્નિત્વં વર્ણિતં તે કવિભિરપિ સદા વસ્તુત: કૃષ્ણ એવ
પ્રાદુર્ભૂતો ભવાનિત્યનુભવનિગમાદ્યુકતમાનૈરવેત્ય
ત્વાંશ્રી શ્રીવલ્લભેમે નિખિલબુધજનાગોકુલેશં ભજન્તે૮

શબ્દાર્થ-અજ્ઞાન વગેરે અંધકારને દૂર કરવાની ચતુરાઇની પ્રસિદ્ધિ અર્થે ત્રણ લોકમાં કવિજનોએ પણ આપનું અગ્નિપણું સદા વર્ણન કરેલું છે, તો પણ ખરેખર આપ શ્રીકૃષ્ણ પ્રકટ થયા છો એ પ્રમાણે અનુભવ વેદ વગેરેમાં કહેલાં વચનો વડે જાણીને આપને હે શ્રીશ્રીવલ્લભ એમ કહીને આ શરણાગત દૈવીજનો શ્રીગોકુલેશ તરીકે ભજે છે.

શ્રીમદ્ વિઠ્ઠલેશ્વરનું કરેલું શ્રીવલ્લભાષ્ટક અનુવાદ સાથે સંપૂર્ણ.

શ્રીસપ્તશ્લોકી ।

ગ્રન્થપરિચય-શ્રીમદ્ગોસ્વામી શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી શ્રીગુસાંઇજીએ શ્રીમદાચાર્યચરણ શ્રીમહાપ્રભુજીનાં ૧૦૮ પવિત્ર નામો શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્રમાં કહેલાં છે આપશ્રીનાં જેવાં નામો છે તેવું સ્વરૂપ છે, જેથી તેનું નિરૂપણ શ્રીવલ્લભાષ્ટકમાં કરેલું છે. હવે આપના ગુણ આપના નામ અને સ્વરૂપ જેવા છે. જેથી તે ગુણોનું દિગ્દર્શન આ ગ્રન્થમાં કરાવે છે.

જેવા શ્રીકૃષ્ણ છ ધર્મવિશિષ્ટ ધર્મી છે તેવા જ શ્રીમદાચાર્યજી છે આપ ધર્મથી અને સ્વરૂપથી ફલ આપનારા છે, તેથી આપના

માયાવાદિકરીન્દ્રદર્પદલનેનાસ્યેન્દુરાજોદ્ગત
શ્રીમદ્ભાગવતાખ્યદુર્લભસુધાવર્ષેણ વેદોક્તિભિ: ।।
રાધાવલ્લભસેવયા તદુચિતપ્રેમ્ણોપદેશૈરપિ
શ્રીમદ્વલ્લભનામધેયસદશો ભાવિ ન ભૂતોઽસ્ત્યપિ ૫

શબ્દાર્થ-માયાવાદિરૂપ ગજરાજના કુંભસ્થલને ભેદીને, અભિમાન ઉતારીને, ભગવન્મુખારવિન્દરૂપ ઇન્દુરાજ પ્રકટ થઈ વેદને અનકુલ એવી શ્રીમદ્ભાગવતરૂપી દુર્લભ સુધા શ્રીસુબોધિનીજીને વર્ષાવી શ્રીરાધાવલ્લભ શ્રીકૃષ્ણની સેવા કરી, તેને યોગ્ય પ્રેમ વડે ઉપદેશો કરી શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના નામને ધારણ કરનાર શ્રીમહાપ્રભુજી સમાન ભવિષ્યમાં કોઈ થશે પણ નહીં, પૂર્વે કોઈ થયું નથી, અને વર્તમાનમાં કોઈ છે પણ નહીં. (૫)

યદંઘ્રિનખમણ્ડલપ્રસૃતવારિપીયૂષયુગ્—
વરાંગહૃદયૈ: કલિસ્તૃણમિવેહ તુચ્છીકૃત: ।।
વ્રજાધિપતિરિન્દિરાપ્રભૃતિમૃગ્યપાદામ્બુજ:
ક્ષણેન પરિતોષિતસ્તદનુગત્વમેવાસ્તુ મે ।।૬।।

શબ્દાર્થ-જેના ચરણનખમંડલમાંથી નિકળેલ જલરુપી અમૃતથી ભીંજાયલા કોમલ હૃદયોવાળા ભકતો વડે-ભકિતમાર્ગમાં કલિકાલને તણખલા જેવો તુચ્છ ગણી કાઢયો છે લક્ષ્મીથી માંડી સર્વ જેના ચરણ કમલની શોધમા છે એવા શ્રીવ્રજના અધિપતિ શ્રીકૃષ્ણને જેમણે ક્ષણવારમાં ભકિતવડે સર્વ રીતે પ્રસન્ન કર્યા છે, એવા શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીનું દાસત્વ, આપને અનુસરવાપણું, મને પ્રાપ્ત થાઓ. (૬)

અતદ્વૈધમસાવૃતં કલિભુજંગમાસાદિતં
જગદ્વિષયસાગરે પતિતમસ્વધર્મે રતમ્ ॥
યદીક્ષણસુધાનિધિઃ સમુદિતોઽનુકમ્પામૃતા—
દમૃત્યુમકરોત્ક્ષણાદરણમસ્તુ મે તત્પદમ્—॥૭॥

શબ્દાર્થ–પાપના સમૂહરૂપ અધિકારથી છવાયલું, કલિરૂપી સર્પથી પકડાયેલું, સંસારના વિષય સાગરમાં પડેલું. પોતાનો ધર્મ ત્યજી અન્યધર્મમાં આસક્તિવાળું જગત જોઇને જેણે પોતાના નેત્રરૂપ ચંદ્રને પ્રકટ કર્યો અને પોતાની કૃપારૂપ અમૃત વડે ક્ષણવારમાં જગતને અમર કર્યું તે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ચરણ મારૂં નિવાસસ્થાન, રક્ષણ હો. (૭)

શ્રીમદ્ગોસ્વામિ શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર ગુસાંઇજીએ કરેલી
સપ્તશ્લોકી સંપૂર્ણ.

* * *

કંદાવૃન્દારણ્યે વિમલ યમુનાતીર પુલિને ।
ચરન્તં ગોવિંદ હલધર સુદામાદિ સહિતમ્ ॥
અયે કૃષ્ણસ્વામિન મધુરમુરલી વાદનવિભો ।
પ્રસીદેત્યાક્રોશન્નિમિષમિવ નેષ્યામિ દિવસાન્ ॥

ઐશ્વર્યાદિ છ ધર્મો અને ધર્મવિશિષ્ટ સાતમું સ્વરૂપ રૂપ સાત શ્લોકોથી વર્ણવેલું છે. પ્રથમ શ્લોકથી આપશ્રીનું છ ધર્મો સહિત ધર્મિનું સ્વરૂપ સમજાવેલું છે, આચાર્યજી મૃત્યુને દૂર કરનારા છે, દેહાદિને ભૂલાવનારા છે. પરમાનન્દનો અનુભવ કરાવનારા છે, અને સુધારસની મૂર્તિ છે તે ધર્મી રૂપે કહેવાય છે. તે પછી તેમના છ ધર્મો–ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ગુણોનું અનુક્રમે વર્ણન કરેલું છે. છેવટમાં આચાર્ય ચરણનું શરણ પ્રાપ્ત થવાની પ્રાર્થના કરી ગ્રંથ પૂરો કર્યો છે.

સ્ફુરત્કૃષ્ણપ્રેમામૃતરસભરેણાતિભરિતા
વિહારાન્કુર્વાણા વ્રજપતિવિહારાબ્ધિષુ સદા ॥
પ્રિયા ગોપીભર્તુઃ સ્ફુરતુ સતતં વલ્લભ ઇતિ
પ્રથાવત્યસ્માકં હૃદિ સુભગમૂર્તિઃ સકરૂણા ॥૧॥

શબ્દાર્થ–દિવ્યતાથી સ્ફુરી રહેલી શ્રીકૃષ્ણના પ્રેમરૂપ અમૃતરસ વડે સંપૂર્ણ ભરેલી વ્રજપતિ–શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના શ્રીગોપીજનો સાથેના વિહારસાગરમાં નિરંતર વિહાર કરતી ગોપીજનના પતિ શ્રીકૃષ્ણને પ્રિય–શ્રીવલ્લભ એ નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલી મહા કૃપાળુ સુંદર અલૌકિક ધર્મવાળી દિવ્ય મૂર્તિ આમારા હૃદયમાં નિત્ય સ્ફુરાયમાન રહો. (૧)

શ્રીભાગવતપ્રતિપદમણિવરભાવાંશુભૂષિતા મૂર્તિઃ ॥
શ્રીવલ્લભાભિધાનસ્તનોતુ નિજદાસસ્ય સૌભાગ્યમ્ ૨

શબ્દાર્થ–શ્રીમદ્ભાગવતના દરેક પદરૂપી અલૌકિક મણિના ભાવરૂપી કિરણોથી સુશોભિત બનેલ પ્રકટ સ્વરૂપ શ્રીવલ્લભ એવા નામથી ઓળાય છે એવા શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય ચરણ પોતાના દાસના સૌભાગ્યને ઉત્તરો ઉત્તર વધારો (૨)

માયાવાદતમો નિરસ્ય મધુભિત્સેવાખ્યવર્ત્માદ્ભુતં
શ્રીમદ્ગોકુલનાથસંગમસુધાસંપ્રાપકં તત્ક્ષણાત્ ॥
દુષ્પ્રાપં પ્રકટં ચકાર કરૂણારાગાતિસંમોહનઃ
સ શ્રીવલ્લભભાનુરૂલ્લસતિ યઃ શ્રીવલ્લવીશાંતરઃ ૩

શબ્દાર્થ-માયાવાદરૂપી અંધકારને હઠાવીને શ્રુતિના મળરૂપ મધુ રાક્ષસનો નાશ કરનાર પ્રભુની સેવાનો દિવ્યમાર્ગ જે શ્રીગોકુલનાથના સંભમરૂપી અમૃતની પ્રાપ્તિ કરાવનાર, દુઃખથી પણ ન મળે તેવો ક્ષણવારમાં પ્રકટ કર્યો એવા દૈવી જીવો પર કૃપાવાળા અને ભગવાનના રાગમાં મુગ્ધ થયેલા શ્રીવલ્લભાચાર્યરૂપી અલૌકિક સૂર્ય, શ્રીગોપીજનના પતિ-શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ જેના અંતરમાં છે એવા ઉલ્લાસપૂર્વક ઉદય પામે છે. (૩)

ક્વચિત્ પાણ્ડિત્યં ચેન્ન નિગમગતિઃ સાપિ યદિ ન
ક્રિયા સા સાપિ સ્યાદ્યદિ ન હરિમાર્ગે પરિચયઃ ॥
યદિ સ્યાત સોપિ શ્રીવ્રજપતિરતિર્નેતિ નિખિલૈ-
ગુણૈરન્યઃ કો વા વિલસતિ વિના વલ્લભવરમ્ ॥૪॥

શબ્દાર્થ-કદાપિ કોઇમાં પાંડિત્ય હોય તો તેનામાં વેદનું જ્ઞાન ન હોય, તે બન્ને જાણનાર હોય તો તેનામાં વૈદિક ક્રિયા ન હોય, તે બધું કદાપિ કોઇમાં હોય તો તે કર્મજડ થઇને તેને ભગવન્માર્ગનું જ્ઞાન ન હોય, કદાપિ વેદશાસ્ત્ર જાણીને ક્રિયા કરતો ભગવન્માર્ગના પરિચયવાળો મળી શકે તો તેનામાં શ્રીપ્રભુમાં પ્રેમ હોતો નથી. એટલે બધા ગુણોયુક્ત તો શ્રીવલ્લભવર વિના બીજું કોણ મળી શકે છે ? (૪)

ધર્મસેતુર્ભક્તિસેતુઃ[૧૬] સુખસેવ્યો[૧૭] વ્રજેશ્વરઃ[૧૯] ।
ભક્તશોકાપહઃ[૨૦] શાન્તઃ[૨૧] સર્વજ્ઞઃ[૨૨] સર્વકામદઃ[૨૩] ॥૬॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી ધર્મના સેતુ છે. ભક્તિના સેતુ છે, ધર્મ તથા ભક્તિ પ્રાપ્ત કરવામાં સાધનરૂપ છે, સુખથી આપશ્રીની સેવા થઈ શકે છે. વ્રજના આપ ઇશ્વર—રાજા છે. ભક્તના શોક આપશ્રી દૂર કરે છે આપશ્રી શાંત છે, સર્વજ્ઞછે, સર્વ મનોરથનું દાન કરવાળા છે ૬.

રુક્મિણીરમણઃ[૨૪] શ્રીશો ભક્તરત્નપરીક્ષકઃ[૨૬] ।
ભક્તરક્ષૈકદક્ષઃ[૨૭] શ્રીકૃષ્ણભક્તિપ્રવર્તકઃ[૨૮] ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી શ્રીરૂક્મિણીના રમણ છે, લક્ષ્મીના પદ્માવતીના ઇશ છે, ભક્તરત્નની પરીક્ષા કરવાવાલા છે, ભક્તની રક્ષામાં કુશલ જ છે, શ્રીકૃષ્ણભક્તિના પ્રવર્તાવનારા છે.

મહાસુરતિરસ્કર્તા[૨૯] સર્વશાસ્ત્રવિદગ્રણીઃ[૩૦] ।
કર્મજાડ્યાભિદુષ્ણાંશુ[૩૨]ર્ભક્ત[૩૩]નેત્રસુધાકરઃ[૩૪] ॥૮॥

શબ્દાર્થ-મહા અસુરનો આપશ્રી તિરસ્કાર કરે છે. સર્વ શાસ્ત્રના જ્ઞાતાઓના આપશ્રી નેતા છે, કર્મરૂપ જડતાને દૂર કરવાવાળા છે. આપશ્રી સૂર્ય છે. ભક્ત નેત્રના ચન્દ્રમા છે.

મહાલક્ષ્મીગર્ભરત્નં[૩૫] કૃષ્ણવર્ત્મસમુદ્ભવઃ[૩૬] ।
ભક્તચિન્તામણિ[૩૭]ર્ભક્તિકલ્પદ્રુમનવાંકુરઃ[૩૮] ॥૯॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી શ્રીમહાલક્ષ્મીજીના ગર્ભરત્ન છે. કૃષ્ણ (ભક્તિ) માર્ગના ઉદ્‌ભવરૂપ છે, ભકતના મનોરથ પૂર્ણ કરવાવાલા ચિંતામણિ છે, ભક્તિ કલ્પવૃક્ષના નૂતન અંકુર છે. ૯.

[૩૮]શ્રીગોકુલકૃતાવાસઃ [૩૯]કાલિન્દીપુલિનપ્રિયઃ ।
[૪૦]ગોવર્ધનાગમરતઃ [૪૧]પ્રિયવૃન્દાવનાચલઃ ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ-શ્રીગોકુલમા આપશ્રીએ સારી રીતે નિવાસ કર્યો છે. કાલિન્દી પુલિન—શ્રીયમુનાતટ આપશ્રીને પ્રિય છે, ગોવર્ધન—શ્રીગિરિરાજની તલેટીમાં આપશ્રી રત છે, જ્યાં રમણનું સ્થલ છે; અથવા શ્રીગોવર્ધનના શાસ્ત્રમાં ભક્તિમાર્ગમાં આપશ્રી નિષ્ઠ છે. આપશ્રી પ્રિય વૃન્દાવનમાં અચળ છે. ૧૦

[૪૨]ગોવર્ધનાદ્રિમખકૃન્[૪૩]મહેન્દ્રમદભિત્પ્રિયઃ ।
[૪૪]કૃષ્ણલીલૈકસર્વસ્વઃ [૪૫]શ્રીભાગવતભાવવિત્ ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રીએ ગોવર્ધન્ ગિરિરાજનો યજ્ઞ કર્યો છે, મહેંદ્રના મદને હણનાર શ્રીકૃષ્ણના આપશ્રી પ્રિય છે. કૃષ્ણની લીલાઓજ આપશ્રીને સર્વસ્વ છે. શ્રીભાગવતના ભાવને આપશ્રી જાણે છે. ૧૧

[૪૬]પિતૃપ્રવર્તિતપથપ્રચારસુવિચારકઃ ।
[૪૭]વ્રજેશ્વરપ્રીતિકર્તા [૪૮]તન્નિમન્ત્રણભોજકઃ ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ નિજ પિતૃચરણે પ્રવર્તાવેલા માર્ગના પ્રચારનો આપશ્રી સારો વિચાર કરે છે. વ્રજેશ્વર શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિ આપશ્રી કરે છે. તેના નિમંત્રણથી ભોજકના કર્તા છે. ૧૨

શ્રીનામરત્નાખ્યસ્તોત્ર.

(ગુર્જરાનુવાદ સહિત)

ગ્રન્થપરિચય-આ 'શ્રીનામરત્નાખ્યસ્તોત્ર'માં શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ (શ્રીગુસાંઈજી)ના પાંચમાપુત્ર શ્રીરઘુનાથજીએ રચેલાં શ્રીગુસાંઈજીનાં એકસો આઠ નામ આપવામાં આવ્યા છે. જેમ શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રનો પાઠ વૈષ્ણવોએ નિત્યકર્તવ્ય છે તેમ આ સ્તોત્રનો પાઠ પણ વૈષ્ણવોએ નિત્ય અવશ્ય કર્તવ્ય છે.

આ સ્તોત્રના પાઠથી અદ્ભુતનિગૂઢ એવી શ્રીગુસાંઈજીની વાણીનો બોધ થાય છે આ એકસો આઠ નામમાં શ્રીગુસાંઈજીનું ચરિયાત્મક સ્વરૂપ નિરૂપવામાં આવ્યું છે.

આસ્તોત્રના રચનાર આજ્ઞા કરે છે કે આ સ્તોત્રના પાઠથી નામરૂપી સૂર્યનો ઉદય થાય છે જેથી ભકતોનાં હૃદયરૂપી કમલ ખીલી ઉઠે છે અને હૃદયનાં કલ્મષ નાશ પામે છે. અને શ્રીગુસાંઈજી તેને પોતાનો કરી માને છે.

યન્નામાર્કોદયાત્ પાપધ્વાન્તરાશિઃ પ્રશામ્યતિ ।
વિકસન્તિ હૃદબ્જાનિ તન્નામાનિ સદાશ્રયે ॥ ॥

શબ્દાર્થ-જેના નામરૂપ સૂર્યના ઉદયથી પાપરૂપ અંધકારનો સમૂહ (ઢગલો) નાશ પામે છે, અને હૃદયરૂપ કમલો વિકાસ પામે છે તેમના નામનો આશ્રય સદા હું કરૂં છું. ૧

આનુષ્ટુભમિહ છન્દ ઋષિરગ્નિકુમારજઃ ।
સર્વશક્તિસમાયુક્તો દેવઃ શ્રીવલ્લભાત્મજઃ ॥૨॥
વિનિયોગઃ સમસ્તેષ્ટસિદ્ધયર્થં વિનિરુપિતઃ ।

શબ્દાર્થ-આ સ્તોત્રમાં છન્દ અનુષ્ટુભ છે. સ્તોત્રના દ્રષ્ટા ઋષિ અગ્નિકુમારના પુત્ર શ્રીરઘુનાથજી છે સ્તોત્રના દેવ સર્વશકિતવાલા શ્રીવલ્લભાત્મજ શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર છે. આ સ્તોત્રનું પ્રયોજન સમસ્ત વાંછિતની સિદ્ધિને માટે છે. ૨.

[૧]શ્રીવિઠ્ઠલ· [૨]કૃપાસિન્ધુર્[૩]ભક્તવશ્યો[૪]તિસુન્દર: ॥૩॥
[૫]કૃષ્ણલીલારસાવિષ્ટ: [૬]શ્રીમાન્ [૭]વલ્લભનન્દન: ।

શબ્દાર્થ-આપશ્રી (શ્રીગુસાંઇજી) શ્રીવિઠ્ઠલ છે, જ્ઞાનથી જ્ઞાનશૂન્યને પૂર્ણ કરે છે. આપશ્રી કૃપાના સાગર છે. ભકતને વશ છે, આપનું સ્વરૂપ બહુ સુન્દર છે, આપશ્રી કૃષ્ણલીલાના રસથી અવિષ્ટ છે. આપશ્રી શ્રીમાન્—શોભાયુકત છે શ્રીવલ્લભનન્દન—શ્રીમહાપ્રભુજીના લાડિલા છે. ૩.

[૮]દુર્દશ્યો [૯]ભકતસંદશ્યો [૧૦]ભકતગમ્યો [૧૧]ભયાપહ: ॥૪॥

શબ્દાર્થ-દુષ્ટ લોકો આપશ્રીને જોઈ શકતા નથી ભકતો આપશ્રીનું દર્શન સારી રીતે કરે છે આપશ્રી ભકતગમ્ય છે. ભકતો આપશ્રીની સમીપ જઈ શકે છે આપશ્રી ભયના દૂર કરવાવાળા છે. ૪

[૧૨]અનન્યભકતહૃદયો [૧૩]દીનાનાથૈકસંશ્રય: ।
[૧૪]રાજીવલોચનો [૧૫]રાસલીલારસમહાદધિ: ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ-અનન્ય ભકતના હૃદયરૂપ આપશ્રી છે. દીન અને અનાથના આપ એકલા આશ્રયરૂપ છે. આપશ્રીના નેત્ર કમલસદશ છે. રાસલીલાના રસના મહાસમુદ્રરૂપ આપ છે

[૪૯]બાલલીલાદિસુપ્રીતો [૫૦]ગોપીસંબન્ધિસત્કથ: ।
[૫૧]અતિગંભીરતાત્પર્ય: [૫૨]કથનીયગુણાકર: ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી પ્રભુની બાલલીલાઓ વગેરેમાં સુપ્રસન્ન છે. ગોપીસંબંધિની આપશ્રીની કથા સુંદર છે. આપશ્રીનું તાત્પર્ય બહુ ગંભીર છે. શ્લાઘનીય ગુણોની આપશ્રી ખાણ છે. ૧૩.

[૫૩]પિતૃવંશોદધિવિધુ: [૫૪]સ્વાનુરૂપસુતપ્રસૂ: ।
[૫૫]દિકચક્રવર્તિ [૫૬]સત્કીર્તિર્[૫૭]મહોજ્જ્વલચરિત્રવાન્ ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ-પિતૃચરણના વંશસમુદ્રના આપશ્રી ચંદ્રમા છે. સદશ પુત્રોનાઆપશ્રી જનક છે. દિશાઓમાં આપશ્રીની આણ ફરે છે. આપશ્રીની કીર્તિ નિર્મલ છે. આપશ્રીનું ચરિત્ર મહા ઉજ્જ્વલ છે. ૧૪.

અનેકક્ષિતિપશ્રેણી[૫૮]મૂર્ધાસિક્તપદામ્બુજ: ।
[૫૯]વિપ્રદારિદ્ર્યદાવાગ્નિર્[૬૦]ભૂદેવાગ્નિપ્રપૂજક: ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ-અનેક રાજાઓની મસ્તક શ્રેણીથી આપશ્રીનું ચરણકમલ આસકત છે. વિપ્ર-બ્રાહ્મણની દરિદ્રતાના આપશ્રી દાવાગ્નિ છે, સમૂલ નાશ કરવાવાલા છે. બ્રાહ્મણ તથા અગ્નિના આપશ્રી પૂજક છે. ૧૫.

[૬૧]ગોબ્રાહ્મણપ્રાણરક્ષાપર: [૬૨]સત્યપરાયણ: ।
[૬૩]પ્રિયશ્રુતિપથ: [૬૪]શશ્વન્મહામખકર: [૬૫]પ્રભુ: ॥૧૬॥

શબ્દાર્થ-ગાય તથા બ્રાહ્મણોના પ્રાણુનીરક્ષા કરવાને આપશ્રી તત્પર છે. આપશ્રી સત્ય-પરાયણ છે. આપશ્રીને વેદમાર્ગ પ્રિય છે. નિત્ય આપશ્રી મહાયજ્ઞ કરે છે. આપશ્રી સમર્થ છે. ૧૬

[૬૬]કૃષ્ણાનુગ્રહસંલભ્યો [૬૭]મહાપતિતપાવન: ।
અનેકમાર્ગ[૬૮]સંક્લિષ્ટજીવસ્વાસ્થ્યપ્રદો [૬૯]મહાન્ ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ-કૃષ્ણનો અનુગ્રહ આપશ્રીદ્વારા સુખથી સંપાદન થઈ શકે છે મહાપતિતને પાવન કરવાવાલા આપશ્રી છે અનેક માર્ગની અન્દર ભટકીને દુઃખ પામેલા જીવોને આપશ્રી સ્વાસ્થ્ય—શાન્તિનું દાન સારી રીતે કરે છે. આપશ્રી મહાન્ છે ૧૭

[૭૦]નાનાભ્રમનિરાકર્તા [૭૧]ભક્તાજ્ઞાનભિદુત્તમ: ।
[૭૨]મહાપુરુષસત્ખ્યાતિર્[૭૩]મહાપુરુષવિગ્રહ: ॥૧૮॥

શબ્દાર્થ-વિવિધ ભ્રાન્તિઓ આપશ્રી દૂર કરે છે. ભકતોનું અજ્ઞાન છેદવામાં આપશ્રી ઉત્તમ છે મહાપુરૂષ સદૃશ આપશ્રીની સત્ખ્યાતિ છે. મહાપુરૂષના જેવું આપશ્રીનું શ્રીઅંગ છે ૧૮.

[૭૪]દર્શનીયતમો [૭૫]વાગ્મી [૭૬]માયાવાદનિરાસકૃત ।
[૭૭]સદા પ્રસન્નવદનો [૭૮]મુગ્ધસ્મિતમુખામ્બુજ: ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી દર્શનીયોમાં ઉત્તમ છે. સ્વરૂપે અત્યન્ત સુન્દર છે. આપશ્રી મહાન્ વક્તા છે. માયાવાદનો નિરાસ આપશ્રી કરે છે. આપશ્રીનું વદન સદા પ્રસન્ન છે. આપશ્રીનું મુખકમલ મુગ્ધ હાસ્યથી યુકત છે. ૧૯.

[૭૯]પ્રેમાર્દ્રદગ્ [૮૦]વિશાલાક્ષ: [૮૧]ક્ષિતિમણ્ડલમણ્ડન: ।
[૮૨]ત્રિજગદ્વ્યાપિસત્કીર્તિર્[૮૩]ધવલીકૃતમેચક: ॥ ૨૦ ॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રીના નેત્ર પ્રેમથી આર્દ્ર છે. આપશ્રીના નેત્ર વિશાલ ભૂમંડલના આપશ્રી અલંકાર છે. આપશ્રીની સત્કીર્તિ ત્રણ લોકમાં વ્યાપી છે. શ્યામને આપશ્રી શ્વેત કરે છે. ૨૦.

[૮૪]વાકસુધાકૃષ્ટભક્તાન્ત:કરણ: [૮૫]શત્રુતાપન: ।
[૮૬]ભકતસંપ્રાર્થિતકરો [૮૭]દાસીપ્સિતપ્રદ: ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી વાણીસુધાથી ભકતોના અન્ત:કરણ આકર્ષે છે. શત્રુઓને આપશ્રી તપાવે છે. ભક્તનું સંપ્રાર્થિત આપશ્રી કરે છે. દાસદાસીઓને વાંછિતનું આપશ્રી દાન કરે છે. ૨૧

[૮૮]અચિન્ત્યમહિમાડમેયો [૮૯]વિસ્મયાસ્પદ[૯૦]વિગ્રહ:
[૯૧]ભકતકલેશાસહ: [૯૨]સર્વસહો [૯૩]ભકતકૃતે વશ: ॥૨૨॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રીનો મહિમા અચિન્ત્ય છે, આપશ્રી અમેય છે, પ્રમાણાતીત છે, આપશ્રીનું વિગ્રહ વિસ્મયનું સ્થાન છે. ભક્તનો કલેશ આપશ્રી સહન કરતા નથી, સર્વનું સહન કરે છે. ભકત માટે આપશ્રી વશ થાય છે. ૨૨

[૯૪]આચાર્યરત્નં [૯૫]સર્વાનુગ્રહકૃન્[૯૬]મંત્રવિત્તમ: ।
[૯૭]સર્વસ્વદાનકુશલો [૯૮]ગીતસંગીતસાગર: ॥૨૩॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી આચાર્યરત્ન છે, સર્વના ઉપર અનુગ્રહ કરવાવાલા છે, મંત્રવેત્તાઓમાં ઉત્તમ છે, સર્વસ્વદાન કરવામાં કુશલ છે. ગીત સંગીતના આપશ્રી સાગર છે ૨૩.

[૯૯] ગોવર્ધનાચલસખો [૧૦૦] ગોપગોપિકાપ્રિયઃ
[૧૦૧] ચિન્તિતજ્ઞો [૧૦૨] મહાબુદ્ધિર્જગદ્વન્દ્યપદામ્બુજઃ [૧૦૩] ॥૨૪॥

શબ્દાર્થ-શ્રીગિરિરાજજીમાં આપશ્રીનું સખ્ય અચળ છે. આપશ્રીને ગોપ અને ગોપિકા પ્રિય છે. ચિન્તિતને જણાવવાલા આપશ્રી છે. આપશ્રી મહાબુદ્ધિ છે. આપશ્રીનું ચરણકમલ જગતને વંદનીય છે ૨૪.

[૧૦૪] જગદાશ્ચર્યરસકૃત્ [૧૦૫] સદાકૃષ્ણકથાપ્રિયઃ ।
[૧૦૬] સુખોદર્કકૃતિઃ [૧૦૭] સર્વસંદેહચ્છેદદક્ષિણઃ ॥૨૫॥

શબ્દાર્થ-આપશ્રી જગતને આશ્ચર્યરસમાં બોળે છે. આપશ્રીને નિરન્તર કૃષ્ણકથા પ્રિય છે. આપશ્રીની કૃતિ સુખાન્ત છે. સર્વ સંદેહને હણવામાં આપશ્રી ચતુર છે. ૨૫.

[૧૦૮] સ્વપક્ષરક્ષણે દક્ષઃ [૧૦૯] પ્રતિપક્ષક્ષયંકરઃ ।
[૧૧૦] ગોપિકારહોવિષ્ટઃ [૧૧૧] કૃષ્ણાત્મા [૧૧૨] સ્વસમર્પકઃ ॥૨૬॥

શબ્દાર્થ-સ્વપક્ષના રક્ષણમાં આપશ્રી કુશલ છે પ્રતિપક્ષનો નાશ આપશ્રી કરે છે. આપશ્રી ગોપિકાવિરહથી આવિષ્ટ છે. આપશ્રીના આત્મા કૃષ્ણ છે. આપશ્રી નિજ સર્વ પ્રભુને સમપે છે ૨૬.

[૧૧૩] નિવેદિભક્તસર્વસ્વઃ [૧૧૪] શરણાધ્વપ્રદર્શકઃ ।
[૧૧૫] શ્રીકૃષ્ણાનુગૃહિતૈકપ્રાર્થનીયપદામ્બુજઃ ॥૨૭॥

શબ્દાર્થ-જે ભક્તોએ આત્મનિવેદન કર્યું છે તેમના આપશ્રી સર્વસ્વ છે. આપશ્રી શરણમાર્ગ પ્રકટ દર્શાવે છે. આપશ્રીનું ચરણકમલ શ્રીકૃષ્ણના અનુગૃહીતોનેજ પ્રાર્થનીય છે. ૨૭,

ઇમાનિ નામરત્નાનિ શ્રીવિઠ્ઠલપદામ્બુજમ્ ।
ધ્યાત્વા તદેકશરણો યઃ પઠેત્ સ હરિં લભેત્ ॥૨૮॥
યદ્યન્મનસ્યભિધ્યાયેત્ તત્તદાપ્નોત્યસંશયમ્ ।
નામરત્નાભિધમિદં સ્તોત્રં યઃ પ્રપઠેત્ સુધીઃ ॥૨૯॥
તદીયત્વં ગૃહાણાશુ પ્રાર્થ્યમેતન્મમ પ્રભો ।
શ્રીવિઠ્ઠલપદામ્ભોજમકરંદજુષોઽનિશમ્ ॥૩૦॥

શબ્દાર્થ-આ નામ રત્નોનો શ્રીવિઠ્ઠલના ચરણકમલનું ધ્યાન ધરીને અને તદેકશરણ થઈ ને જે પાઠ કરશે તે હરિને પ્રાપ્ત કરશે. નામરત્નનામક આ સ્તોત્રનો જે બુદ્ધિમાન્ પાઠ કરશે તે નિઃસંશય જે જે મનમાં ધારશે તે તે પ્રાપ્ત કરશે હે પ્રભુ શ્રીવિઠ્ઠલના ચરણકમલનું મકરન્દ નિરન્તર સેવન કરનાર એવા મારૂ તદીયત્વ જલદીથી સ્વીકારો એજ મને પ્રાર્થનીય છે ૨૮-૩૦

ઇયં શ્રીરઘુનાથસ્ય કૃતિં વિજયતેતમામ્ ।

શબ્દાર્થ-આ શ્રીરઘુનાથજીની કૃતિ સર્વત્ર વિજય પામો.

શ્રીરઘુનાથજીકૃત નામરત્નાખ્યસ્તોત્ર ગુર્જરાનુવાદ સહિત સંપૂર્ણ

श्रीकृष्णः ।

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીયયુવક પરિષદ મુંબઇ તરફથી
શ્રી પુષ્ટિસિધ્ધાન્ત કુસુમાવલિના વિકસેલાં

સુવાસિત પુષ્પો

ક્રમ.	નામ		મૂલ્ય રૂા. પૈસા
+૧	શ્રીમદાચાર્ય પ્રાકટ્યોત્સવ લે. પૂ. પા ગો. શ્રી વ્રજનાથલાલજી મહારાજ	(પત્રિકા)	અમૂલ્ય
+૨	શુદ્ધપુષ્ટિભકત લે. ,,	(પુસ્તિકા)	૦=૮
+૩	શ્રીકૃષ્ણ જન્માષ્ટમીનું ધાર્મિક દૃષ્ટિએ મહત્વ લે. શ્રી પરાગ	(પત્રિકા)	અમૂલ્ય
+૪	શ્રીવેણુધર ,,	(પુસ્તિકા)	૦=૧૨
+૫	ભારતના એક દિવ્ય જયોતિર્ધર લે. પૂ. પા. ગો શ્રી વ્રજનાથલાલજી મહારાજ	,,	૦=૬
+૬	શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યચરણ લે. ,,	(પત્રિકા)	અમૂલ્ય
+૭	શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય અને તેમનાં સિધ્ધાન્તો વ્યાખ્યાતા ભ. શા. નિ. પ્રો. મગનલાલ ગ. શાસ્ત્રીજી MA	(પુસ્તિકા)	૦=૬
+૮	પ્રસ્થાન ચતુષ્ટયમાં સર્વાત્મભાવનું સ્થાન વ્યાખ્યાતા વે. શા. સં. શ્રીધીરજરામ શાસ્ત્રીજી	,,	૦=૧૨

ક્રમ.	નામ		મૂલ્ય રૂા. પૈસા
+૯	અહીરઅર્ભક લે. પ પા. ગોશ્રીવ્રજનાથલાલજી મહારાજ	(પત્રિકા)	અમૂલ્ય
+૧૦	શ્રીહરિરાય મહાપ્રભુ અને દુઃસંગ વિજ્ઞાન પ્રકાર લે. વે. શા. સં શ્રી શ્રી કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી	(પુસ્તકા)	૦=૩
+૧૧	આર્યકલાના ઉદ્ધારક ,,	,,	૦=૩
+૧૨	પરમભકિત માર્ગાચાર્ય શ્રીવલ્લભાચાર્ય લે. શ્રી કેશવરામ. કા. શાસ્ત્રી	,,	૦=૩
+૧૩	પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોને આવશ્યક સૂચના લે. શ્રીભકિતપ્રિય	પત્રિકા	અમૂલ્ય
+૧૪	શ્રીહરિરાય મહાપ્રભુ અને શિક્ષાપત્રો લે. શ્રી કેશવરામ કા શાસ્ત્રી	(પુસ્તિકા)	૦=૩
+૧૫	પુષ્ટિમાર્ગમાં વર્ણાશ્રમની આવશ્યકતા વ્યાખ્યાતા પૂ. પા. ગો. દીક્ષિતજી મહારાજ	,,	૦=૧૨
+૧૬-૧૭	શ્રીવલ્લભાચાર્ય મહાપ્રભુજી અને શ્રી વલ્લભ પ્રભુપ્રાર્થના લે. કવિ શ્રી વલ્લભજી ભાણજી મહેતા અને વે. શા સં શ્રી દુર્લભજી. દે શાસ્ત્રી	(પુસ્તિકા)	૦=૨૫

+: ૮ રસદર્શન લે. શ્રીવલ્લભજી ભાણજી મહેતા (પુસ્તિકા) =૧૨

+૧૯ દિવ્ય પુષ્ટિમાર્ગના પ્રણેતા
લે. શ્રી ભક્તિપ્રિય ,, ૦=૧૨

+૨૦ બ્રહ્મવાદપ્રવેશિકા પુનઃમુદ્રણ (પુસ્તિક) ૦=૪૦
લે. વે. શા. સં શ્રી કેશવરામ, કા. શાસ્ત્રી

+૨૧ પુષ્ટિમાર્ગીય કીર્તન પ્રકાર
લે. શ્રી. કે. કા. શાસ્ત્રી (પુસ્તિકા) અમૂલ્ય

૨૨ ગીતાકાપૃથક શરણમાર્ગ (હિન્દી) (પુસ્તિકા) ૦=૫૦
લે. વે. શા. સં પં શ્રી રમાનાથ શાસ્ત્રી

૨૩ બહિર્મુખ મુખધ્વંસ (પુસ્તિકા) ૦=૨૫
લે પૂ. પા. ગો. શ્રી ગોકુલનાથજી મહારાજ

૨૪ અન્યાશ્રય અસમર્પિતત્યાગ (પુસ્તિકા) ૦=૬૨
લે. શ્રી. સુન્દરદાસ વીરભાનુદાસ

૨૫ શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય નિત્યસ્મરણ પોથી ,, ૦=૬૨
શુદ્ધાદ્વૈતસંસદ દ્વારા પુનઃ મુદ્રણ

૨૬ ભક્તિમાર્ગ પ્રવેશિકા ,, ૦=૬૦
લે. વે. શા. સં શ્રી કેશવરામ કા શાસ્ત્રી
(શ્રી ભક્તિમાર્ગીય વાચાનાલયદ્વારા પુનઃ મુદ્રણ)

૨૭ વિજ્ઞપ્તિસ્તોત્રસંગ્રહ (પુસ્તક) ૧=૨૫
(શ્રીગુસાંઈજી શ્રીગોકુલનાથજી અને
શ્રીહરિરાયજીની વિજ્ઞપ્તિઓ)
ગુર્જરનુંવાદસહિત
(શ્રીભક્તિમાર્ગીય વાચનાલયદ્વારા પુનઃ મુદ્રણ)

+૨૮ શ્રીહરિરાયજી (મહાપ્રભુજી) વિરચિત ૫=૦
૪૧ બૃહતશિક્ષાપત્ર ગુર્જરાનુવાદ સહિત (પુસ્તક)

૨૯ ભક્તિહંસ (વ્યાખ્યાત્રયાનુગત ,, ૧=૨૫
ગુર્જરાનુંવાદ સહિત) (પુસ્તક)

૩૦ ભક્તિહેતુ નિર્ણય (શ્રી રઘુનાથ ચરણ ૦=૭૫
વિરચિત વિવૃતિ સમેત ગુર્જરાનુવાદ સહિત (પુસ્તક)

૩૧ પત્રાવલમ્બનમ્ (વ્યાખ્યા મયાપાનુગત ,, ૧=૨૫
ગુર્જરાનુવાદ સહિત)

ર મધુરાષ્ટકમ્ (વ્યાખ્યાષટ્કસમેત (પુસ્તક) ૨=૦
વ્રજભાષાનુવાદયુતમ્)

૩ દાનલીલા (શ્રીહરિરાયજી 'રસિક' રચિત (પુસ્તક) ૦=૭૫
કાવ્યવાણી પર આધારિત એકાંકિ નાટિકા (હિન્દી)
પ્રણેતા, ગોકુલાનંદ, તૈલંગ

૩૪ મહાનુભાવ શ્રીગોપાલદાસજીકૃત (પુસ્તક) ૬=૦
શ્રીવલ્લભાખ્યાન ગો. શ્રી જીવનજી મહારાજ
કૃત વ્રજભાષા ટીકા સહિત ગો. શ્રીદ્વારકેજી-
કૃત મૂલપુરૂષ, શ્રીમહાપ્રભુજી વિરચિત
ષોડશગ્રંથ શ્રીમદ્વિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ
પ્રણિત. શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર, શ્રીવલ્લભાષ્ટક
અને સપ્તશ્લોકી તથા ગો. શ્રીરઘુનાથજી
કૃત શ્રી નામરત્નાખ્યસ્તોત્ર ગુર્જર
ભાવાનુવાદ સહિત.

પ્રાપ્તિ સ્થાન

શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય યુવક પરિષદ કાર્યાલય
C/o શ્રી ગિરધરલાલ જગજીવનદાસ શાહ
ઠે. શ્રીમોટીહવેલી પાસે, ભૂલેશ્વર
મુંબઈ નં. ૨

આવશ્યક સૂચના- પ્રત્યુત્તર ચાહનારે પોસ્ટેજ મોકલવુ
+ આ નિશાનીવાળું સાહિત્ય અપ્રાપ્ય છે.

સમાપ્ત

+: ૮ ૨૨
+૧૯ દિવ
લે.
+૨૦ બ્રહ્મ
લે. વે
+૨૧ પુષ્ટિ
લે. શ્રી
૨૨ ગીતાક
લે. વે.
૨૩ બહિર્મુ
લે પૂ.
૨૪ અન્યાશ્ર
લે. શ્રી.
૨૫ શ્રી પુષ્ટિ
શુદ્ધાદ્વૈત
૨૬ ભકિતમાગ
લે. વે. શ
(શ્રી ભકિ